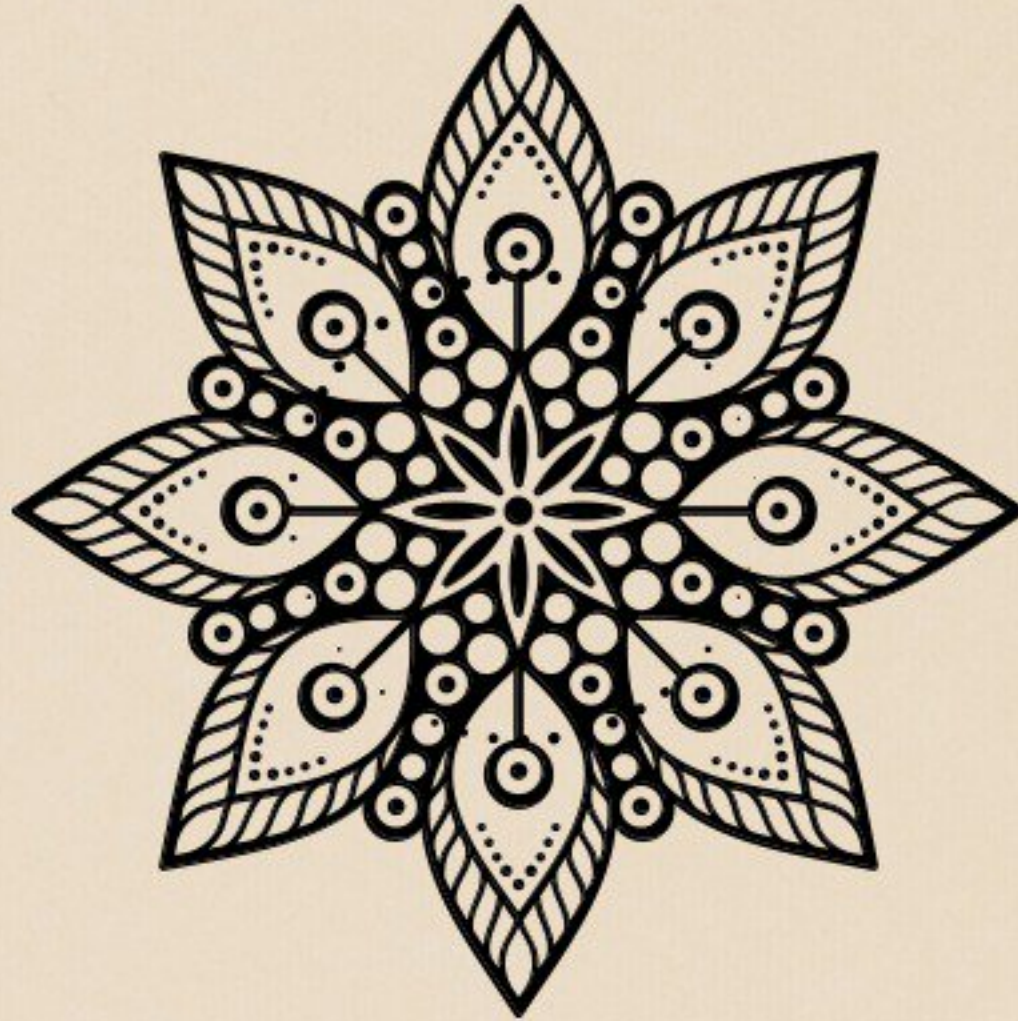

Doğu Esintileri

İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı
Araştırmaları Dergisi

Sayı/Issue: 10, 2019/1

A Journal Of Iranology Studies

Erzurum 2019

DOĞU ESİNTİLERİ

İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları

Dergisi

A Journal Of Iranology Studies

Web: www.doguesintileri.com

OCAK/JANUARY

VOLUME: 10/ 2019-1

ISSN: 2148-290X

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERĐİ

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

Prof. Dr. Rahman MOŞTAGMEHR

Prof. Dr. Esedullâh VAHİD

Prof. Dr. Ghadir GOLKARİAN

Doç. Dr. Rahim KOOSHESH

Yrd. Doç. Dr. Sadık ARMUTLU

Yrd. Doç. Dr. Asuman GÖKHAN

Muhammed PİRİ

Hasan DİDBAN

Kuroş MOKTADİRİ

Dr. Hamid ZAMANLU

Doğu Esintileri

A Journal of Oriental Studies

Sayı/Issue: 10, 2019/1

Yılda İki Kez Yayımlanan Uluslararası Hakemli Dergi

***Doğu Esintileri*, Tübitak Ulakbim DergiPark İndeksinde taranmaktadır**

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

(Owner And Managing Editor)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Editör

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Yardımcı Editörler

Deniz ERÇAVUŞ

Şeyda ARISOY

Sayfa Düzeni ve Tasarım

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Kapak Tasarım

Mehmet YILDIRIM

***Doğu Esintileri* İran İslam Cumhuriyeti Ankara Kültür Müsteşarlığı'nın desteğiyle yayımlanmaktadır.**

Yazışma Adresi (Correspondence)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü

Web: www.doguesintileri.com

Web: www.farsdiliveedebiyati.com

25240 ERZURUM

E-posta Adresi

doguesintileri@outlook.com

ISSN: 2148-290X

BİLİMSEL DANIŞMA VE HAKEM KURULU (ADVISORY BOARD)

- Prof. Dr. Metin AKKUŞ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ATALAY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice AYNUR (Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet BEŞE (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Rıdvan CANIM (Edirne Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ (Bingöl Üniversitesi)
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sebahat DENİZ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Çetin DERDİYOK (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami ECE (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan ERBAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mukadder ERKAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Aysel ERGÜL KESKİN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan GENÇ (Düzce Üniversitesi)
Prof. Dr. Ghadir GÖLKARİAN (Yakın Doğu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan HASANZADE NİRİ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KANAR (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KARTAL (Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Beyhan KESİK (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Erol KÜRKCÜOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Rahman MOSHTAGMEHR (Tebriz Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhammet NURDOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail ÖĞRETİR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf ÖZ (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz ÖZBEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (RTE Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil TOKER (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Naci TOKMAK (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait UYLAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Esedullâh VAHÎD (Tebriz Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat H. YANIK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Nimet YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahar DEMİR (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Saber EMAMİ (Tahran Sanat Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazire ERBAY (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Rahim KOUSHESH (Urmıye Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Hatem TÜRK (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sadık ARMUTLU (İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Handan BELLİ (İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Asuman GÖKHAN (Atatürk Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Emel HİSARCIKLILAR (GOP Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup ŞAFAK (Kırıkkale Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL (Atatürk Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ...

Prof. Dr. Mehmet ATALAY (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan ERBAY (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Beyhan KESİK (Giresun Üniversitesi)

Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN (Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Lidia VYRYPAEVA (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Hatem TÜRK (Giresun Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Sadık ARMUTLU (İnönü Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup ŞAFAK (Kırıkkale Üniversitesi)

BU SAYIDA...

**ŞEMSETTİN SAMİ'NİN FRANSIZCA TÜRKÇE SÖZLÜĞÜNÜN YAYIMLANMASI
ÜZERİNE DÜŞÜNCELER**

PROF. DR. MEHMET KANAR

1

ERZURUM YERLEŞİM ADLARINDA YAŞAYAN TÜRK İNANÇ KODLARI

PROF. DR. HAKAN HADİ KADIOĞLU

103

SERTARİK RECEB DEDE'YE AİT EL YAZMASI BİR MECMUA

DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP ŞAFAK

131

**ANLATMA ESASINA BAĞLI EDEBİ METİN OLARAK ZATÍ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE
MESNEVİSİ**

DR. ÖĞR. ÜYESİ SADIK ARMUTLU

143

HALLÂC VE ŞİBLÍ'NİN SERÜVENİ

PROF. DR. NİMET YILDIRIM

193

**VEFÂ EFENDÍ'NİN ŞEYHÜLİSLÂM FEYZULLAH EFENDÍ'YE
METHİYE FARSÇA BİR ŞİİRİ**

PROF. DR. VEYİS DEĞİRMENÇAY

229

**RECÂİZÂDE EKREM'E DAİR: BİR İHTİFÂL VE ŞAİRİN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI
KİTÂBE-İ SENG-İ MEZÂR**

PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY

249

**АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА: ОТ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ К
ЯЗЫКОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЕ МИРА**

DOÇ. DR. BAHAAR DEMİR, DOÇ. DR. SVETLANA B. AIUROVA, DOÇ. DR. SALAVAT
M. AIUROV

267

KLASİK ŞİİRDE 'DEVLET' KAVRAMI ÜZERİNE BİR ÖRNEKLEM: BAKİ'NİN GAZELERİ

DOÇ. DR. NAZİRE ERBAY

307

ÇAĞDAŞ İRAN ŞİİRİNDE ANA AKIMLAR

DR. ÖĞR. ÜYESİ. POUNEH ABDOLLAHİFARD

329

KİTAP TANITIMI

İBN BİBİ, *EL-EVÂMİRÜ'L-ALÂ'İYYE Fİ'L-UMÛRİ'L-ALÂ'İYYE*

(ÇEV. PROF. DR. MÜRSEL ÖZTÜRK) ANKARA 2014

ARŞ. GÖR. AYŞE GÜL FİDAN

345

HAMDULLAH MÜSTEVFİ-Yİ KAZVİNÎ, *TÂRİH-i GÜZÎDE*

(ÇEV. PROF. DR. MÜRSEL ÖZTÜRK) ANKARA 2018

ARŞ. GÖR. AYŞE GÜL FİDAN

351

AHMED ŞUAYB, *HAYÂT VE KİTABLAR*

(SAD. VE HAZ. PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY) KONYA 2018

DR. AHMET KARAKUŞ

355

AHMED-i GAZZALÎ, *KUŞLAR HİKÂYESİ*

(PROF. DR. NİMET YILDIRIM)

ARŞ. GÖR. DENİZ ERÇAVUŞ

359

GOŞTÂSPNÂME

(PROF. DR. NİMET YILDIRIM)

ARŞ. GÖR. ŞEYDA ARISOY

363

ALLAH'A KAVUŞUNCAYA KADAR BASAMAK BASAMAK

(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ)

ARŞ. GÖR. SANİYE SİMLA ÖZÇELİK

367

FARS ŞİİRİNİN DÖNEMLERİ (MEŞRUTİYETTEN SALTANATIN YIKILIŞINA KADAR)

(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ)

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ

369

ŞARABA BULANAN SECCADE (HÂFİZ DİVAN'INDAN SEÇME GAZELLER)

(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ)

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ

375

SUNUŞ

Doğu Esintileri dergimizin onuncu sayısı Şimdi elinizde. Dergimizin hem basılı, hem de elektronik yayınına “doguesintileri.com” adresinden eriŐerek gösterdiğiniz ilgiden dolayı çok teşekkür ediyoruz. İlk sayımızdan bu yana sizlerden aldığımız tebrik, takdir ve teŐvikler bizi gelecek sayılarımız işin daha çok ŐalıŐmaya, sizleri daha güzel bir dergiyle buluŐturmaya yönlendirdi.

Doğu Esintileri, Sosyal bilimlerin değişik alanlarında yapılacak ŐalıŐmaların yayınlanacağı bir bilimsel etkinlik platformu olarak; öncelikle dil ve edebiyat, tarih, sanat ve kültür alanlarında özgün akademik makalelere, nitelikli Őevirilere yer veren uluslararası hakemli bir dergi olarak her sayıda daha iyiye ve daha ileriye hedefiyle yoluna devam etmekte...

Dergimizin yayınlaması başta olmak üzere yaklaşık beş yıl boyunca bütün ŐalıŐmalarımızda maddi ve manevi destekleriyle yanımızda bulunan, görev süresi dolduğundan İran’a dönen, ancak uzaktan da olsa yine deteklerini sürdüren değerli Kültür AtaŐemiz Sayın Hasan DİDBAN Bey’e Őkranlarımızı sunuyoruz. Onuncu sayımızın yayınlanmasında maddi desteklerini esirgemeyen Edebiyat Fakültesi Dekanlığımıza da teşekkür ediyoruz.

Doğu Esintileri, sosyal bilimler alanında araştırmacıların nitelikli Őalımlarını okuyucularıyla buluŐturarak bu alandaki boŐluđun biraz olsun doldurulmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu uzun soluklu yryŐmzde her zaman değerli araŐtırmacılarımız ve okuyucularımızın bize destek vermelerini, daha güzele ve daha iyiye eriŐmede öneri ve eleŐtirileriyle bize yol göstermelerini diliyoruz.

Doğu Esintileri’nin bir sonraki sayısında buluşmak dileğiyle...

Doğu Esintileri

Yayın Kurulu

ŞEMSETTİN SAMİ'NİN FRANSIZCA TÜRKÇE SÖZLÜĞÜNÜN YAYIMLANMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

PROF. DR. MEHMET KANAR *

Öz

Türk edebiyatının birçok alanda öncüsü ve yenilik savunucusu yazarı Şemsettin Sami (1850-1904)'nin Kamus-i Türkî adlı Türkçe sözlük çalışmasından başka Fransızcadan Türkçeye (*Resimli Kamus-i Fransevî Fransızcadan Türkçeye Lugat, Dictionnaire Français-Turc, Illustre De 3000 gravures*, birinci baskı 1299 /1882, daha sonra 1315, 1318, 1322 /1905), Türkçeden Fransızcaya hazırladığı sözlükler de önemlidir. Böyle önemli ve hacimli bir sözlüğün yeniden yayın hayatına kazandırılması için bir ekip çalışması gerekmektedir. Daha önceki sözlük çalışmalarım sırasında faydalandığım bu sözlüğün neşri için neler yapılması gerektiğini düşündüm. İki yolda hareket etmenin mümkün olacağı kanısına vardım. Bunlardan biri eserin diline, üslubuna zarar vermeden, sözlüğü olduğu gibi koruyarak neşir yapmak. Bu durumda anlaşılmayan ibare, terim, tamlama ve benzerlerinin parantez içinde açıklanması gerekir. İkinci bir yol ise, eserin diline tamamen müdahale ederek sözlüğün dilini güncelleştirmek. Kuşkusuz bu daha zor bir çalışma olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şemsettin Sami, Fransızca-Türkçe Sözlük.

ABSTRACT

Şemsettin Sami (1850-1904), who is a pioneer and advocate writer of Turkish literature in many areas, In addition to Kamems-i Türkî, has written a dictionary from French to Turkish (Illustrated Kamus-i Fransevî

---

* PROF. DR. MEHMET KANAR, TC Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, (İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi), email: mehmet.kanar@yeditepe.edu.tr; profkanar@gmail.com

from French to Turkish, Dictionnaire Français-Turc and 1299/1882, then 1315, 1318, 1322/1905), the Turkish dictionaries prepared in French is also important. A team work is needed to reintroduce such an important and voluminous dictionary. I have been thinking about what should be done for the use of this dictionary which I used during my previous dictionary studies. I thought it would be possible to move on two method. One of them, without damaging the language, style of the work, to make the dictionary as it is. In this case, unclear phrase, term, phrase, and so on should be explained in parentheses. A second way is to update the language of the dictionary by completely interfering with the language of the work. Undoubtedly this will be more difficult work.

Keywords: Şemsettin Sami, French-Turkish dictionary.

چکیده

علاوه بر قاموس ترکی که از آثار شاعر نامدار ترک شمس الدین سامی (185-1904) می باشد می توان به لغت نامه فرانسوی - ترکی و ترکی - فرانسوی وی اشاره کرد (فرهنگ مصور قاموس فرانسوی 1882/1299 و بعدها 1315، 1318، 1322 /1905). برای دوباره جان بخشیدن به اثری چنین ارزشمند و حجیم نیاز به کار گروهی می باشد. براساس تجربیات گذشته چگونگی کار برای انتشار این لغت نامه را اندیشیدم. دو راه برای انجام این کار وجود دارد. یکی از راه ها این است که بدون آنکه به زبان و اسلوب اثر خدشه ای وارد شود مانند یک لغت نامه چاپ شود. در این مورد امکان دارد نیاز به توضیح داخل پرانتزی برای برخی از عبارات باشد. راه حل دوم با مداخله در زبان اثر آن را تماما بروز کنیم. بدون تردید این راه حلی به مراتب سخ تر خواهد بود.

کلید واژه ها: شمس الدین سامی، لغت نامه فرانسوی - ترکی

Türk edebiyatının birçok alanda öncüsü ve yenilik savunucusu yazarı Şemsettin Sami (1850-1904)'nin Kamus-i Türkî adlı Türkçe sözlük çalışmasından başka Fransızcadan Türkçeye (*Resimli Kamus-i Fransevî Fransızcadan Türkçeye Lugat, Dictionnaire Français-Turc, Illustre De 3000 gravures*, birinci baskı 1299 /1882, daha sonra 1315, 1318, 1322 /1905) , Türkçeden Fransızcaya hazırladığı sözlükler de önemlidir. Kamus-i Türkî tıpkıbasım

ve bilimsel neşir olarak yayımlanmış olsa da Fransızca sözlüklerinin yeniden yayımlanması ihmal edilegelmiştir. Bunun sebeplerinin başında yayını yapacak kişinin veya kişilerin Fransızca yanında, Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça altyapısına da sahip olması gereğidir.

Böyle bir sözlüğün yayına hazırlanmasında karşılaşılabilecek birinci derecedeki sorun, Fransızca maddelerin karşılıklarından büyük bir kısmının bugün anlaşılabilir olmasıdır.

Zaman zaman Arapça, Farsça kelime ve tamlamalı ibarelerden sonra, bir de bunun anlaşılabilir hali verilmiştir. Msl. “mugâyır-ı akl-ı selim olarak, akıl dışı.” Ancak bazen de verilen karşılıklar bugün anlaşılmayacak şekildedir. Msl. “Mugâyır-ı hakikat: gerçek dışı”, “bâis-i şeyn ü hicâb: utanç verici”.

Böyle önemli ve hacimli bir sözlüğün yeniden yayın hayatına kazandırılması için bir ekip çalışması gerekmektedir. Daha önceki sözlük çalışmalarım sırasında faydalandığım bu sözlüğün neşri için neler yapılması gerektiğini düşündüm.

İki yolda hareket etmenin mümkün olacağı kanısına vardım.

Bunlardan biri eserin diline, üslubuna zarar vermeden, sözlüğü olduğu gibi koruyarak neşir yapmak. Bu durumda anlaşılmayan ibare, terim, tamlama ve benzerlerinin parantez içinde açıklanması gerekir.

İkinci bir yol ise, eserin diline tamamen müdahale ederek sözlüğün dilini güncelleştirmek. Kuşkusuz bu daha zor bir çalışma olacaktır.

Eserin A harfinden başlayarak yazmaya başladım, belli bir yere kadar geldim. Daha sonra geri döndüğümde açıklanması gereken çok sayıda kelime olduğunu farkettim. İlk her anlaşılmayan kelime karşısına parantez içinde açıklama koydum. Metin paranteze boğulmaya başladı. Daha sonra açıklamaları azaltmayı denedim. Sonuç olarak anlaşılmayan bütün kelimelerin, tamlamaların, ibarelerin kaç defa tekrarlanırsa tekrarlansın parantez içinde açıklanmasının şart olduğu, ancak bu işlem yapılırsa, sözlüğün bugün kullanılabilir olacağı kanısına vardım.

İlişikte bu çalışmamın metnini sunuyorum. Parantez içi açıklamaları ilk on sayfa üzerinde yoğunlukla yaptım.

SONUÇ: Böyle bir çalışmayı Fransızca'yı çok iyi bilen bir veya birkaç kişi yanında Osmanlı Türkçesine, az da olsa Farsçaya ve Arapçaya hakim kişilerden oluşacak bir ekibin kurulmasının şart olduğunu, bu çalışmanın ancak TDK gibi bir kurumun desteğiyle hazırlatılıp bastırılabilceğini düşünmekteyim.

A [e] 1. Fransız alfabesinin birinci harfi. Yalnız şu üç kelimedede telaffuz edilmez: aouît, Saân, aouïteran. Kelimenin başında yan yana bulunan iki a yalnız bir a gibi telaffuz edilir. Fakat kelimenin ortasında bulunacak olurlarsa, ayrı ayrı okunur. 2. (rakam gibi kullanılışında) evvela, birincisi. 3. (tic.) poliçe üzerinde yazılı olduğu halde kabul edilmiş mânâsını ifade eder.

☛ * Ne pas faire une panse d'a kalem batırmamak; (mec.) hiçbir şey yapmamak.

☛ * Ne savoir ni a ni b bir şey bilmemek, cahil ve ümmî olmak.

☛ * Depuis a jusqu'à z 1. başından sonuna kadar, min evvelihî ilâ âhirihi. 2. cümleten.

☛ * Marqué à l'a namus ve istikametinde lekesiz, güvenilir kişi, şâyân-ı emn ü itimad kimse.

☛ * Démontrer par a plus b matematik kesinlikle, kat'iyet-i riyâziye suretinde, iki kere iki dört eder gibi ispat edip asla şüphe bırakmamak.

A [geçişli fiil] (avoir fiilinin sûret-i ihbâriyede hal sîgasının müfred-i gâibi, haber kipi şimdiki zaman üçüncü tekil şahıs) onun vardır, mâliktir. (bk. Avoir)

A [harf-i cer, prep.] 1. -e, -ye: *Aller à Smyrne İzmir'e gitmek*. 2. -de. *Rester à Constantinople İstanbul'da kalmak*. 3. -nin. *Oter à quelqu'un ses vêtements birinin giysisini çıkarmak*. 4. ile, -le. *à hante voix yüksek sesle, cehren. à la douzaine Düzine ile*. 5. -e kadar, sonra. *à jours de là bundan üç güne kadar, bundan üç gün sonra*. 6. izâfet edatı. *Canne à sucre şeker kamışı; Routeille à encre mürekkep şişesi*. 7. -li. *Manchette à dentelle dantelalı kolluk*. 8. göre. *A sa fantaisie keyfine göre*. 9. lüzum dahi ifade eder. *C'est une occasion à ne pas laisser échapper Bu kaçırılmayacak bir fırsattır. C'est un homme à récompenser Mükâfata şâyân bir adamdır*. 10. nispetle. *e cerveau est aux herfs ce que la terre est aux plantes Arz nebatata nispetle ne ise, dimağ da âsaba nispetle öyledir, yahut Arzın (dünyanın) nebatata (bitkilere) nispeti dimağın (beynin) âsaba (sinirlere) nispeti gibidir*. 11. -lık, -lik. *Fille à marier gelinlik kız. Terrain à*

vendre satılık arsa. 12. -ce. *à mon avis fikirimce*. 13. -den. *Je demande à Dieu Allah'tan isterim. Se ruiner à jouer kardan batmak. On juge à la mine çehresinden (yüzünden), nâsiye-i hâlimden (alnundan) istidlâl olunur (anlaşılır)*. 14. olmak üzere, için. *Prendre à témoin şahit (olmak üzere) ittihâz etmek (tutmak). On eut bien de la peine à lui faire entendre cette chose Bu şeyi ona ifhâm (anlatmak) için pek çok zahmet çekildi*. 15. vechile, üzere. *A la mode moda vechile, moda tarzında*. 16. harf-i nidâ makamunda (ünlem olarak) müstemeldir (kullanılır). *Au feu! Yangın var!, Au voleur! Hırsız var! à moi! İmdat!, Yetişin!* 17. derecesinde. *Blessé à mort ölüme derecesinde mecruh (yaralı)*. 18. malikiyet (sahiplik) edatı. *C'est à lui Onundur*.

☛ * Un à un birer birer.

☛ * Goutte à goutte damla damla.

☛ * Sept à huit yedi ile sekiz arasında.

☛ * (ecz.) à .. à reçine üzerine bu vechile (şekilde) yazılarak beherinden, her birinden müsavi (eşit) miktarda mânâsını ifade eder.

☛ * à lui kendine mahsus. *Il a un style à lui kendine mahsus bir üslup ifadesi vardır*.

☛ * à lui seul kendi başına.

Aba [e] aba.

Ab absurdo [zarf] 1. mugâyır-ı akl-ı selim olarak, akıl dışı. 2. abes olarak. 3. mugâyır-ı hakikat (gerçek dışı) olarak.

Abaca [e] Filipin Adalarına mahsus muz ağacı ki yapraklarından hasır ve emsali imal olunur.

Abactus [e] (tıp.) ıskât-ı cenin, düşük yapma.

Abaissant, e (s) 1. tenzil edici, indirici. 2. (mec.) bâis-i şeyn ü hicâb (utanç verici).

Abaisse (dişil) yufka.

Abaissement [e] 1. alçaltma, tenzil. 2. alçalma, tenezzül. 3. hakaret, alçaklık; (mec.) za'f ve inkisâr-ı nüfuz (nüfuz zayıflığı, otorite yitirme). 4. (cerrahlık) nüzul, hafz.

☛ * ~ de terre pleine (ask.) zemin-i dahilînin tenzili, iç zeminin alçaltılması.

☛ * ~ de tir inhitât-ı endâht (atış alçalması), inhitât-ı remy (atış, fırlatma alçalması).

☛ * ~ de la trajectoire inhitât-ı mahrek hareket yeri alçalması.

Abaisser [gecişli fiil] 1. indirmek, alçaltmak, tenzil etmek, eğmek. 2. eksiltmek, düşürmek. 3. tahkir etmek. 4. yufka açmak. (cebir) ıslah etmek.

* ~ les barrières des douanes gümrük rüsumunu tenzil etmek yahut külliye kaldırarak.

* S' ~ ' 1. inmek, tenezzül etmek. 2. razı olmak, yatmak. 3. huşû ve tezelli etmek. 4. (geo.) tenzil etmek.

Abaisseur (anat.) genişletici, hâfız, mubasit.

* L' ~ de l'œil mubassitülayn, göz genişletici.

* l' ~ de la langue mubassitüllisan, dil genişletici.

Abajoue 1. bazı hayvanların aortları içindeki kese, kîse-i fem. 2. büyük ve sarkık yanaklar.

Abalourdir şaşırtmak, alıklaştırmak.

Abandon 1. bırakış, terk. 2. metrukiyet. 3. kayıtsızlık, teklifsizlik. 4. gelişigüzel hal ve kıyafet. 5. müsaade, müsamaha. 6. tevekül, emniyet.

* à l' ~ 1. yüz üstüne. 2. teklifsizlik ile. 3. (huk.) ferağ, kasr-ı yed. 4. tatlık, boşama, boşanma.

* Concordat par ~ emvâl-i mevcudenin alacaklılara terkiyle konkordato.

* ~ de son poste (ask.) terk-i mevki.

Abandonnataire (huk.) mefruğun leh (kendisine ferağ edilmiş).

Abandonné, e 1. bırakılmış, metruk, bîkes (kimsesiz), muattal. 2. pervasız, ahlaksız.

Abandonnement 1. metrukiyet. 2. teslim. 3. pervasızlık. 4. fedakârlık. 5. feragat. 6. (huk.) terk-i emval (malları terk).

Abandonnément cesurane.

Abandonner 1. terketmek. 2. sarf-ı nazar etmek (vazgeçmek). 3. ihmal etmek, bakmamak. 4. teslim etmek.

* s' ~ 1. teslim olunmak. 2. dalmak, düşmek.

* s' ~ au jeu 1. kumara vurmak. 2. kalenderane gezmek. 3. meyus olmak.

Ab antique minelkadim (eskiden beri).

Abaque 1. sütunun başı, sütun başlığı, sütun tablası. 2. teshîl-i hesab (hesabı kolaylaştırma) aleti, cetveli, çörtke (lafz-ı ahîr (son lafız) Rusçadan mehuz (alınmış) olup

İraniler beyninde (arasında) mezkur alet bu nam ile yâd olunur), abaka.

* ~ de marche (ask.) yürüyüş cetveli.

Abas sağanaklı yağmur.

Abasordie şaşkın, sersem.

Abasordir 1. sağırılık. 2. şaşırtmak, sersem etmek.

Abasordissant 1. sersem edici, şaşkın edici. 2. bâis-i hayret (hayret verici). 3. can sıkıcı. 4. yorucu.

Abat 1. zebh, hayvan kesme. 2. salhane. 3. kesilen hayvanatın boynuz ve bağır sak ve deri gibi şeyleri.

Abat sağanaklı yağmur.

Abatage 1. ağaç kat'ı (kesimi). 2. hayvan zebhi (kesimi), selh. 3. kat'-ı eşcar ve zebhi hayvanat vergisi, kat'ıye, zebhiye. 4. hayvanat-ı muzır (zararlı hayvanların) itlâfı. 5. geminin karine edilmesi, tamir için bir yana yatırılması.

* ~ de ehevaux maluliyetleri sabit olan atların kesilmesi.

* Avoir de l' ~ kuvvetli, iri yapılı olmak.

* Recevoir un ~ şiddetli bir tekdire, tevbih ve muahezeye uğramak.

Abâtardir 1. aslı ve cinsini bozmak, melezmek. 2. bozmak, ifsad etmek.

Abâtardissement cins ve nesil fesadı, melezenme.

Abatée saldırma ve bu esnada geminin kat'ettiği mesafe.

Abatellement desisekâr ecnebi tüccarıyla muamelatı men' için Şark iskelelerindeki Fransız konsoloslarının verdikleri karar.

Abat-faim med'uvînin (davetlilerin) iç baygınlığını teskin için evvelemerde (ilkin) verilen et yemeği.

Abat-foin samanlık deliği.

Abatis 1. kesilmiş ağaç veya hayvan yığını. 2. ormandan ağaç kat'ı (kesimi). 3. kesilmiş hayvanatın deri, baş ve işkembe gibi şeyleri. 4. (ask.) kesik ağaç gövdeleri.

Abat-jour 1. baca, tepe camı. 2. lamba siperi.

Abat-son çanın sedasını zemine aksettirmek için çan kulelerinin pencerelerine mevzû (koyulmuş) kurşun kaplı mâil (eğimli) tah-talar.

Abattant kepenek, kapak.

Abattement 1. yorgunluk, dermansızlık, kırıklık. 2. (mec.) yeis (umutsuzluk) ve fütur (bezginlik).

☛ * ~ d'honneur (ask.) kesr-i haysiyet (onur kırma), ihlâl-i itibar (itibarsızlaştırma) (cezası).

Abatteur 1. odun kesici. 2. muharrib.

☛ * Grand ~ de besogne iş gören, hamarat.

☛ * Grand ~ de quilles tafrafuruş (tafra satan).

Abattoir salhane, mezbah.

Abattre 1. yıkmak, indirmek, düşürmek, devirmek. 2. kibrini kırmak, tahkir etmek, fütura düşürmek. 3. durdurmak, teskin etmek. 4. tahrip, mağlup etmek. 5. tenzil etmek. 6. zebhetmek (kesmek). 7. za'fa düçar etmek.

☛ * ~ de la besogne çok iş görmek.

☛ * ~ un vaisseau bir gemiyi tamir için devirmek, karine etmek.

☛ * ~ l'arme (ask.) silahı yıkmak, indirmek.

☛ * ~ le ehien 1. horozu indirmek. 2. saldırmak.

☛ * ~ sur babord (den.) iskeleye saldırmak.

☛ * ~ sur tribord sancağa saldırmak.

☛ * S' ~ 1. düşmek, çökmek. 2. (beygir hakkında) kapanmak. 3. kesb-i sükunet etmek (sakinleşmek). 4. meyus (umutsuz) olmak. 5. üzerine atılmak.

Abattu,e 1. düşmüş, yıkılmış. 2. yorgun, mecalsız, dermansız.

Abatture 1. düşürme. 2. kesme. 3. avın kaçarken yığıldığı çalılar.

Abat-vent rüzgârdan ve yağmurdan muhafaza için yapılmış çatı, saçak, örtü ve emsali.

Abat-voix vaizin sedası iyice işitilmek için kürsünün üzerinde tahtadan çatı, kapı.

Abbatial,e abbe denilen keşiş sınıfına mahsus ve müteallik (ilişkin) ve buna benzeyen.

Abbaye 1. erkek yahut kadın manastırı. 2. manastır rahibinin aldığı varidat (gelirler). 3. manastırın ebniyesi.

☛ * ~ de Mont-à-regret darağacı, giyotin makinesi.

Abbé 1. rahip, papaz. 2. erkek manastırının müdürü.

☛ * jeu de l'~ elebaşının harekâtını diğerleri taklide mecbur olan bir nevi oyun, bizdeki dilsiz oyunu gibi.

Abbesse 1. rahibe. 2. kadın manastırının reisesi.

A, b, c 1. elifba. 2. başlangıç, ibtida, bidayet. 3. bir ilmin, bir sanatın esasları, kavâid-i ibtidâiyesi (temel kuralları).

Abcéder çıban olmak, cerahatlanmek, takassu'.

Abcès çıban, haraca.

Abdication 1. ferağ. 2. istifa, teazzül.

Adiquer 1. ferağ etmek. 2. el çekmek. 3. terketmek.

Abdomen 1. (anat.) karın, batın. 2. (müstehziyane) iri karın.

Abdominal,e (anat.) karına müteallik (ait), batnî.

Abducteur (anat.) merbut (bağlı) bulunduğu uzvu hatt-ı mutavassıttan (ortadan) dışarıya tahrik eden adale, müb'id.

Abduction 1. bir uzvun hatt-ı mutavassıttan dışarıya tahriki, teb'id. 2. îrad-ı burhan (kanıt getirme).

Abcédair 1. elifbaya müteallik. 2. müptedi (ilk başlayan). 3. fena yapılmış bir eser.

☛ * Ordre ~ 1. hurûf-i hece (alfabe) sırası. 2. elifba cüz'ü

Abecquer 1. kuşlara yem vermek. 2. dadandırmak.

Abée 1. değirmen suyunun çıktığı delik. 2. hark.

Abeille arı, nahl.

☛ * ~ d'or bazı cemiyât-ı ilmiye (ilim cemiyetleri) tarafından verilen mükâfat.

Abeyll 1. arılarla iştilal eden (uğraşan). 2. kovanlık.

Aberration 1. inhıraf (sapma). 2. inhıraf-ı ziya (ışık sapması). 3. tekeddür (kederlenem). 4. hata, dalal.

Aberrer hakikatten uzak olmak, aldanmak.

Abêtir 1. şaşırtmak, alıklaştırmak. 2. hayvan gibi itmek. 3. cahil, ahmak olmak.

☛ * s' ~ şaşırmak, alıklaşmak, ahmaklaşmak.

Abêtissement 1. şaşırtma, alıklaştırma. 2. şaşkınlık, alıklık, ahmaklık.

Ab hoc et ab hac münasebetli münasebetsiz, saçma sapan.

Abhorrer nefret ve istikrah etmek.

☛ * s' ~ 1. birbirinden nefret etmek. 2. kendi kendinden müteneffir olmak.

Abime 1. varta, girdap. 2. uçurum, çukur. 3. ka'r-ı derya (denizin dibi). 4. cehennem. 5. yağ mumu imaline mahsus iç yağı kazanı. 6. derin, akıl ermeyen sır. 7. mütebahhirinden (engin bilgili) adam. 8. harabî, izmihlal (çöküş).

Abimer 1. çukura, girdaba, vartaya düşürmek, batırmak, boğmak. 2. mahv ü harap etmek. 3. bozmak, berbat etmek, kirletmek.

☛ * s' ~ 1. batmak, boğulmak. 2. dalmak. 3. mahv ü harap olmak.

Ab intestat vasiyetsiz.

Ab irate dargınlıkla, gazaben.

Abject,e 1. alçak, hakir, menfur. 2. merdud (reddedilmiş).

Abjection mezellet, hakaret, alçaklık, menfurîyet.

Abjuration tebdîl-i mezheb (din değiştirme).

Abjurer 1. tebdîl-i mezheb etmek (din değiştirmek). 2. bir fikir ve meslekten vazgeçmek.

Ablactation çocuğu memeden kesme, fatm.

Ablaquéation ağaçların dibini açma, çukurlatma.

Ablatif mef'ûlün anı (-den hali).

Ablation 1. istisâl, kat'-ı uzuv (organ kesme). 2. hastaya verilen ağdıyeyi (besinleri) külliyyen veya kısmen kesme, hazfetme. 3. bir kelimenin ilk harfinin hazfi (atılması).

Ablativo (Latince) mehuz) karma karışık, hepsi bir yerde.

Able ak kefal, tatlı su kefali.

Ablégat kardinalliğe terfi olunanlara papa tarafından alamât-ı mahsuselerini (özel alametlerini) îsale (ulaştırmaya) memur ruhanî.

Ableret tatlı su kefali avlamaya mahsus ağ, kepeç.

Abluant temizleyen (ilaç), munazzif, münakkî (arındırıcı).

Abluer mürûr-i zamanla okunmaz bir hale gelmiş bir el yazısını okunur bir hale koymak için ecza ile yıkamak.

Ablution 1. gusül, abdest, vuzû. 2. tanzif (temizlik).

Abnégation 1. mâsivadan vazgeçmiş, târik-i dünya (dünyayı terke den). 2. hukukundan, fikir ve niyetinden ferağ.

Aboi ev köpeğinin havlaması, av'avesi.

Aboiement, Aboiement 1. havlama, av'ave. 2. (avcı istilâhında) hayvan sesi. 3. kuvâ-yı tabiyyeden (doğal güçlerden) biri tarafından peyda edilen büyük gürültü. 4. tasdîf, rahatsız etme.

Abois 1. vahşi bir hayvanın av köpekleri tarafından son derecede sıkıştırılması. 2. bir ihtiyacın verdiği mecburiyet, müzayaka (darlık). 3. hâlet-i nez', son nefes. 4. (ask.) nâçar. 5. (mec.) meyûsiyet, çaresizlik.

Abolir 1. ilga, fesih, iptal etmek, kaldırmak. 2. (huk.) bir cürüm ve cinayetin takibini menetmek.

Abolissable kabil-i fesih, feshe şâyân.

Abolissement fesih, ilga.

Abolition 1. fesih, ilga. 2. (huk.) afv-ı hükümdarî. 3. butlan (batıllık).

Abolitioniste esaretin lağvı taraftarı.

Abolitoire fesih ve ilga eden, bu kuvveti haiz olan.

Abomasus kıtne, kırkbayır bağırsağı.

Abominable 1. mekruh, menfur, merdud. 2. pek çirkin. 3. pek fena.

Abominablement 1. kerahatle, nefretle. 2. çok, kesretle.

Abomination 1. mekruh ve menfur bir hareket, nefret, dehşet. 2. fena, hoş gitmeyecek şey. 3. küfür, şirk, ibadet-i evsân (putlara ibadet).

Abominer ikrah ve nefret etmek, hazzetmemek.

☛ * s' ~ yekdiğerinden (birbirinden) nefret etmek.

Abondamment 1. bolluk, kesret, mebzuliyet. 2. feyiz ve bereket, refah. 3. fesahat, talâkat-ı lisan (dil düzgünlüğü). 4. çok su ile karışık şarap.

☛ * Parler d' ~ bedâhетен, irticalen (metne bakmadan) söylemek.

Abondant,e 1. bol, vafir, mebzul. 2. feyizli, bereketli. 3. fasih, selis, talakatli.

☛ * d' ~ bundan başka, fazla olarak.

Abonder 1. bol olmak, kesretli olmak. 2. çok şeye malik olmak yahut çok şey hasıl etmek. (ekseriya en ve bazen de de ile rabtolunur)

☛ * ~ en richesse külliyyetli servete malik olmak.

☛ * ~ de biens 1. çok nimetlere malik olmak. 2. birikmek, te hacüm etmek.

☛ * tout abonde dans ce pays ~ bu memlekette her şey boldur.

☛ * ~ en son sens fikrinde ısrar etmek.

☛ * ~ dans le sens d'autrui 1. başkasının fikrine iştirak etmek. 2. artırmak, zammetmek (eklemek).

Abonné,e müşteri, peşinden müşteri, abone.

Abonnement 1. iştirak, peşinden ve bir müddet-i muayyene (belirli süre) için müşteri oluş, abonman. 2. mukataa.

Abonner birini müşteri (abone) etmek.

☛ * s' ~ müşteri (abone) olmak.

Abonnir iyiletmek, ıslah etmek.

☛ * s' ~ iyileşmek, ıslah olmak.

Abonnement ıslah, iyileşme, tehzib-i ahlak etme (ahlakı düzeltme).

Abord 1. gemi yanaşması. 2. gemi yanaşacak mahal, iskele. 3. vusul, muvasalat (ulaşma). 4. yanaşma, takarrüb. 5. birikme, te hacüm. 6. suret-i kabul (kabul şekli).

☛ * d' ~ iptida (ilkin), evvelemirde, vehleten, yeknazarda (bir bakışta).

☛ * du premier ~ iptida, evvelemirde, vehleten, yeknazarda.

☛ * de prime ~ iptida, evvelemirde, vehleten, yeknazarda.

☛ * tout d' ~ iptida, evvelemirde, vehleten, yeknazarda.

☛ * D' ~ que yanaştırılır yanaştırılmaz.

☛ * d' ~ qu'on les approche yanaştırılır yanaştırılmaz.

☛ * Dés l' ~ 1. bidayetten (başından) beri. 2. civar, havali, etraf ve eknaf (yöre).

Abordable 1. yanaşması kolay (sahil). 2. yanına varılması kolay, sehlüttakarrüb (kolay yaklaşılın) (adam). 3. (mec.) ehven, elverişli (eşya).

Abordage 1. gemi veya iskeleye yanaşma, rampa. 2. iki geminin çarpışması, müs-

deme. 3. (ask.) iki ordunun birbiriyle çarpışması. 4. (mec.) şetm (küfür), lisan ile te cavüz.

☛ * Prendre quelqu'un á ~ düşünmeye vakit bırakmaksızın vehleten (ansızın) bir şey sormak.

Aborder 1. sahile yanaşmak. 2. vasıl olmak. 3. yanaşmak, tutmak.

☛ * ~ le noir séjour de Plutor 1. Plutonun kara meskenini tutmak, meskenine yanaşmak. 2. yanaşmak, takarrüb etmek. 3. şiddetle hücum etmek.

☛ * ~ une question 1. bir meseleye girişmek, bir meseleden bahsetmek. 2. (den.) rampa etmek. 3. çarpışmak, müsademe etmek.

☛ * s' ~ 1. konuşmak için birleşmek. 2. çarpışmak.

Abordeur (den.) rampa gemisi.

Aborigène 1. yerli, yaşadığı, bulunduğu memleketin olan. 2. bir memleketin nebatat, hayvanat va ahali-yi asliyesi (asıl halkı).

Abornement tahdit (eski tabir).

Aborner tahdit etmek, sınır tayin etmek (eski tabir).

Abortif,ve 1. vakitsiz doğmuş döl, düşük, sakat. 1. nakıs (eksik), yetişmemiş. 2. ıskâtı cenine müteallik, maskat.

Abot beygir kösteği, paybend (ayak bağı).

Abouchement 1. mülakat, müşafehe, söyleşme. 2. iki boru ve zaviyenin uç uca birleştirilmesi. 3. (anat.) iki damarın birleşmesi, mufavehe, telaki.

Aboucher 1. müşafehe için cemetmek. 2. iki zıvana veya damarı birleştirmek.

Abouler 1. vermek, getirmek. 2. gelmek.

About tahta parçalarının birbirine bitişik buldukları kenar.

Abouter iki şeyi uç uca bitişirmek, eklemek.

Aboutir 1. nihayet bulmak, müntehi olmak, varmak. 2. münce ve müeddi olmak. 3. ce rahatlenmek, takassu' etmek.

Aboutissant,e 1. bir yere çıkan, müntehi olan. 2. ittisalat, civar. 3. teferruat, tafsil-i ahval (ekseriya tenants kelimesine mukabil olarak kullanılır) Les tenants et les ~ a d'une maison bir evin hudut ve ittisalatı. 4. bir mülkün kendisi.

- ☛ * Les ~ s d'une personne bir adamın evvel ve âhiri.
- Aboutissement** 1. müncer oluş. 2. (tıb.) cerahtatlenme, takassu'.
- Ab ovo** iptidasından (başından), esasından.
- Aboyant,e** 1. havlayan. 2. kayalara çarpan dalga ve rüzgârlar.
- Aboyé,e** 1. havlamalarla takip olunan. 2. (mec.) dâyinler (alacaklılar) tarafından sıkıştırılan. 3. pek ziyade arzu olunan, şiddetle talep edilen.
- Aboyer** 1. havlamak, havlayarak arkasından koşmak. 2. (mec.) fasletmek. 3. bir işin arkasına düşüp istihsaline ziyade çalışmak. 4. takip etmek, kovalamak. 5. fasletmek.
- ☛ * ~ á la lune neticesiz yere uğraşmak.
- ☛ * ~ après une chose bir şeyi arzu etmek, şiddetle istemek.
- Aboyeur** 1. havlayan köpek sesine müşabih (benzer) sesi olan. 2. tiyatro kapısında bağırarak arabaları çağırarak, gelip geçenleri davet eden adam, çığırtkan. 3. fassal. 4. bir şeyi şiddetle takip eden. 5. dâünnibah (havlama hastalığı), havlama marazı.
- Abracadabra** sıtma muskası.
- Abracadabrante** harikulade, acib, bâis-i hayret (hayret verici).
- Abrasion** kazıma, ibşar.
- Abraxas** üzerinde bazı yazılar ve resimler mahkûk zıkıymet (değerli) bir taş ki kadimen muska, tılsım makamında taşırlandı.
- Abrége** muhtasar, muciz, mücmel, hülâsa, telhis.
- ☛ * En ~ muhtasaran, hülâsatan (özetle, kısaca).
- Abrégement** 1. ihtisar, hülâsa ediş. 2. kasr.
- Abréger** 1. kısaltmak, ihtisar etmek, hülâsasını almak. 2. bir hece memdudu maksur etmek. 3. kısa kesmek, uzatmamak. 4. kestirme olmak (yol hakkında).
- ☛ * s' ~ kısaltmak.
- Abreuvage** suvarma, su verme, iskâ.
- Abreuver** 1. suvarmak, su vermek. 2. sulamak, irva etmek, su ile doldurmak. 3. ıslatmak.
- ☛ * ~ des tonneaux fiçların akıp akmadığını anlamak üzere su doldurmak.

- ☛ * ~ en chagrins ziyadesiyle mükeder etmek.
- ☛ * S' ~ 1. su içmek (hususiyile hayvanlar hakkında). 2. (insanlar hakkında) çok su içmek.
- ☛ * S' ~ en amertumes çok acı ve muşibet çekmek.
- Abreuvair** 1. yalak, suvarma yeri. 2. (ask.) havuz, yalak.
- Abréviateur** 1. bir kitabı ihtisar eden. 2. ihtisar eden.
- Abréviatif,ve** 1. ihtisar. 2. lieclilihtisar (kısaltmak için) bir kelimenin bazı harflerini hazfedip bir iki harfiyle iktifa ediş. 3. bir kelimeye delalet eden bir veya bir iki harf, terhim.
- ☛ * Par ~ ihtisar tarikiyle.
- Abréviativement** îcâz tarikiyle, muhtasaran (kısaca).
- Abrévier** 1. ihtisar etmek, kısaltmak. 2. kelimelerin bazı harflerini hazfederek yazmak.
- Abri** 1. sığınacak mahal, melce, me'men. 2. muhafaza eden şey, siper. 3. (ask.) mestur mahal.
- ☛ * ~ passif câmîd yahut adi mestur mahal.
- ☛ * ~ défensif tedafüi (savunmaya dönük) mestur mahal.
- ☛ * ~ de traillours avcı mestur mahalli.
- ☛ * ~ en feuillage dal mestur mahal.
- ☛ * ~ en clayonnage çit mestur mahal.
- ☛ * ~ blindé zırhlı mestur mahal.
- ☛ * á l' ~ emniyette, muhafaza altında.
- ☛ * Mettre à l' ~ bir şeyden masun bulundurmak.
- Abricot** 1. kayısı, mişmiş. 2. kayısı renginde.
- Abricot-Alberge** 1. zerdali. 2. zerdali ağacı.
- Abricot-pêche** iri kayısı, Şam kayısı.
- Abricoté** kayısı şekerlemesi.
- Abricotée** (bot.) kayısı eriği.
- Abricotier** (bot.) kayısı ağacı.
- Abricotine** (bot.) kayısı eriği.
- Abriter** muhafaza ve siper altına almak.
- ☛ * S' ~ 1. muhafaza ve siper altına girmek. 2. melce ve himaye aramak. 3. yekdiğere (birbirine) muavenet (yardım) etmek.

Abrivent 1. rüzgârdan muhafaza için hasır siper. 2. ordugahta derme çatma yapılan nöbetçi kulübesi.

Abrogation (huk.) fesih, ilga, mensuhîyet.

☛ * ~ expresse ilga-yı sarîh, mensuhîyet-i sarîha.

☛ * ~ tacite mefsuhîyet-i zimmiye.

Abrogé,e 1. kabil-i fesih, ilga olunabilir. 2. şâyân-ı fesih.

Abroger 1. fesih ve ilga etmek. 2. battal etmek, kaldırmak. 3. (mec.) mahvetmek.

Abrotone (bot.) karapelin, kaysum.

Abrouti,e yeni sürgünleri hayvanlar tarafından yenmiş (ağaç.)

Abrouissement ağaç yeni sürgünlerinin hayvanlar tarafından yenmesi.

Abrupt,e 1. sarp, dik, yalçın. 2. sırasız ve mü-nasebetsiz, rabitasız, kaba (söz.)

Abruptement (söz hakkında) rabitasızca, kabaca.

Abruption 1. (kemiğin arzan kırılması, 2. üsluba şiddet ve ruh vermek için bir bahisten diğer bahse medar-i intikal olacak yerleri kaldırmak.

Abrupto ex ~ damdan düşercesine. Parler ex ~ 1. damdan düşercesine îrad-ı makâl etmek (konuşmak) yani mukaddime ve hüsn-i ibtida (başlangıç) gibi şeylere lüzum görmeksizin birdenbire söze girişmek. 2. irticalen, bilbedahe (metne bakmayarak).

Abrutir hayvanlaştırmak, budalalaştırmak.

☛ * S' ~ 1. hayvanlaşmak, ahmaklaşmak. 2. (melekât-ı akliye ve maneviye hakkında) bozulmak, kesb-i zaaf etmek (zayıflamak).

Abrutissant,e hayvanlaştıran, ahmaklaştıran.

Abrutissement hayvanlaşma, ahmaklaşma.

Abrutisseur hayvanlaştıran.

Abscisse fazla.

Abscission kesilen bir parçanın tefriki, haz'.

Absence 1. gaybubet, gıyab. 2. fıkdan, yokluk. 3. hicran, hicr, ayrılık. 4. (huk.) gaybet.

☛ * ~ d'esprit gaflet, dalgınlık.

☛ * En l' ~ gıyabında, gıyaben.

☛ * Présomption d' ~ gaybet mazanası.

☛ * Déclaration d' ~ gaybet hükmü.

☛ * ~ légale gaybet-i meşrua.

☛ * ~ de toute preuve 1. her güne (türlü) delilik, beyyinenin fıkdanı. 2. dalgınlık.

Absent,e 1. gaip, hazır olmayan. 2. gayr-i mevcut, mefkud. 3. dağınık, dikkatsiz, dalgın (zihin) 4. (ask.) kayıp, nâmezun. 5. di-van-ı harbe gelmeyen.

Absenter 1. kaybolmak, gaybubet etmek, hazır bulunmamak. 2. evde durmamak. 3. bir şeye iştiraktan imtina etmek.

Abside 1. kilise mihrabı. 2. seyiyelerin evc ve hazizi ve binaenaleyh bunların güneşe takarrüb ve güneşten tebaüdüleri (uzaklaşmaları).

Absinthe 1. pelin. 2. absent. 3. acı, keder. 4. şiddetli tenkid.

Absinthé,e pelinlenmiş, pelinli.

Absinther absint karıştırmak.

☛ * s' ~ çok absint içmek.

Absinthisme absint içmenin neticesi olarak husule gelen halet-i maraziye (hastalık hali).

Absolu,e 1. mutlak, gayr-i mukayyed, bilâşart, müstakil, kendi başına. 2. tam, bütün. 3. kat'i. 4. dik baş. 5. has, safi, mutlak. 6. vücut-i mutlak. 7. eski kimyagerlerin hâcer-i felsefiye (felsefi taş) yahut hâcer-i mükerrem denilen iksir-i azama verdikleri nam-ı diğer (diğer ad).

Absolument 1. tamamıyla, büsbütün. 2. mutlaka, alelîtlak, lalettayin. 3. kat'an, asla, külliyyen, behemehal, katiyen.

Absolution 1. tebriye. 2. af, günah çıkarma. 3. (huk.) adem-i mesuliyet, af ve ıtlak.

☛ * ~ d'un accusé bir müttehemin adem-i mesuliyeti.

Absolutisme hükümet-i mutlaka usulü.

Absolutiste hükümet-i mutlaka taraftarı.

Absolutoire (huk.) adem-i mesuliyete (sorumsuzluğa) müteallik, adem-i mesuliyeti mucip.

☛ * arrât ~ adem-i mesuliyet kararı.

☛ * Bref ~ katolik ruhanilerinin günahları affını mübeyyin verdikleir varaka.

Absorbable çekilip emilebilen, kabil-i mass.

Absorbant,e 1. çekip emen, masseden, içen. 2. dikkati celp ve ezhamı (zihinleri) meşgul

eden. 3. herkesi kendisine celbetmek isteyen. 4. (ecz.) mâs, çekip emen, absorbe eden.

Absorbation dalgınlık.

Absorbé,e dalgın, pek meşgul.

Absorber 1. massetmek, emmek. 2. kullanmak, içmek. 3. bütün bütün almak, zapt ve işgal etmek. 4. hazf ve imha ve nabadid (yok, görünmez) etmek.

☛ * s' ~ 1. bel'olunmak (yutulmak). 2. dalmak. 3. müstağrak olmak (dalmak).

Absorbition 1. çekip emme, imtisas. 2. içme, yeme. 3. hasr-ı zihin, derin dalgınlık. 4. istihlak.

Absoudre tasrifi: (*J'absous, tu absous, il absout, nous absolvons etc.; j'absolvais etc.; j'absoudrai etc.; j'absoudrais etc.; absous, absolvons, absolvez; que j'absolve etc. Absolvant, absous, absolue*) 1. tebriye ettirmek. 2. affetmek. 3. mazur göstermek. 4. (huk.) adem-i mesuliyete karar vermek.

Absoute af duası.

Abstème ebedi şarap içmeyen, müctenib-i hamr (içkiden uzak duran).

Abstenir 1. sakınmak, çekinmek, ihtiraz etmek. 2. imtina ve istinkaf etmek. 3. imsak etmek, perhiz veya oruç tutmak. 4. fikrini beyan etmemek. 5. (huk.) reyden imtina ve istinkaf etmek, bîtaraf kalmak.

Abstention 1. ihtiraz, ictinab. 2. (huk.) i'tâ-yı reyden imtina.

Abstergent,e yarayı yıkayıp temizlemeye yarayan harici ilaç, munazzif, munakki.

Absterger yarayı yıkayıp temizlemek, tanzif etmek.

Abstersif,e yarayı temizlemeye salih.

Abstersion yaranın yıkanıp temizlenmesi, tanzif.

Abstinence 1. sakınma, ictinab. 2. perhiz. 3. imsak, oruç.

Abstinent,e perhizkâr.

Abstractif, ve 1. tecridi, tefriki. 2. manevi ve mevhum şeylere müteallik. 3. müstahsilat-ı taktiriye (damıtma ürünleri).

Abstraction 1. bir şeyin evsafını ayrı ayrı muayene ve tahkik, tecrid. 2. bir vücud-i hakikiye taalluk etmemiş fikir, fıkır-i mücerred (soyut düşünce). 3. tenkîr, tenekkür. 4. su-

retin gayri, ruh, mânâ. 5. maneviyat, evham ve hayalat, tasavvurat. 6. dalgınlık, zihin meşguliyeti.

☛ * ~ faite kat'-ı nazar, sarfınazar.

☛ * Faire ~ de nazar-ı itibara almak, bertaraf etmek.

☛ * Par ~ manevi, mücerred bir surette.

Abstractivement 1. temyizen. 2. manen, manevice.

Abstraire (tasrifi: *j'abstais, nous abstrayons; j'abstrayais, nous abstrayions; j'abstrairai; abstrayant; abstrait*) 1. bir şeyin evsafını ayrı ayrı muayene ve tahkik etmek, tecrid etmek. 2. bir şeye hasr-ı dikkat etmek.

☛ * s' ~ 1. dalmak, bir şeyle çok meşgul olmak. 2. etraflardaki şeylere hiç dikkat etmeyerek kâmilten tecerrüd etmek.

Abstrait 1. manevi, mevhum bir suretle. 2. dalgın, müstağrak.

☛ * Nombre ~ aded-i mücerred.

☛ * Siences ~ es riyaziyat.

Abstraitement 1. manevi ve mevhum bir suretle. 2. dalgınlıkla.

Abstrus,e 1. muğlak, muamma gibi, anlaşılmayan. 2. muzlim, derin.

Absurde 1. münasebetsiz, manasız, abes. 2. manasız ve abes şey.

☛ * Réduire un raisonnement, une opinion à l' ~ bir muhakemenin, bir fikrin yanlış olduğunu yahut çıkarılan neticenin esassız, mantığa mugayir bulunduğunu isbat etmek.

Absurdement manasız, münasebetsiz, abes olarak.

Absurdité münasebetsizlik, abes.

Abteilung (Almanca) (ask.) topçu taburu cüz'-i tammi (birliği).

Abus 1. sûi istimal. 2. ifrat. 3. hata. 4. sûi hareket.

☛ * ~ des mots kelimelere haiz oldukları bir manayı vermeye çalışmak, vermek.

☛ * ~ de jouissance menfaat-ı meşruanın mafevkine tecavüz.

☛ * ~ d'autorité nüfuz-i memuriyeti sûi istimal.

☛ * ~ de confiance emniyeti sûi istimal.

Abuser 1. sûi istimal etmek. 2. aldatmak, iftâl etmek. 3. namusunu ihlal etmek, bîkrini izale eylemek. 4. kaide-yi sarfiyeye (gramer kuralına) mugayir olarak kullanmak.

☛ * ~ de quelqu'un birinin hilim ve nezaketinden bilâictinab (kaçınmadan) istifade etmek, birine pek teklifsizce muamele etmek.

☛ * s' ~ yanılmak, aldanmak.

Abuseur aldatan, muğfil.

Abusif,ve 1. aldatici. 2. sûi istimali havi. 3. akla, kanuna muhalif. 4. kaide-i sarfiyeye mugayir. 5. mugayir-i kanun, hilaf-ı nizam, yolsuz.

Abusivement 1. sûi istimal ile. 2. nizama mugayir, bigayri hakkin.

Abusseau gümüş balığı.

Abuter 1. nişan almak (eskidir). 2. bir şeyi matmah-ı nazar-ı itibar etmek (dikkate almak). 3. oyunda evvel oynayacak adamın tayini için kaydırak atmak.

Abutilon (Arapçadan mehuz) (bot.) ebutalyun, sarı hatmi.

Abyssal,e dipsiz, nâyab.

Abyssse tahtûlbahir (denizin altındaki) derinlikler, çukurlar.

Abyssin 1. Habeş sekenesi (sakinleri). 2. Habeşi, Habeşe müteallik. 3. Habeş lisanı.

Abyssinie Habeş, Habeşistan.

Abyssinie,ne 1. Habeş sekenesi. 2. Habeşi, Habeşe müteallik. 3. Habeş lisanı.

Acabit 1. soy, cins. 2. (mec.) tabiat, adet.

Acacia (bot.) sant ağacı, akasya.

Académicien,ne 1. Eflatun'un mezhebine tabi hekim. 2. Akademiya denilen ulûm ve fûnun ve edebiyat vela sanayi-i nefise (güzel sanatlar) encümeni âzasından bulunan âlim, encümen-i danîş (akademi) âzasından.

Académie 1. Eflatun'un şagirdanına (öğrencilerine) ders verdiği meydanın ismi. 2. Eflatun'un mezheb-i felsefisi. 3. encümen-i danîş, Fransa encümen-i danîşi. 4. Fransa'nun taksimatına göre maarif idaresi. 5. meşhur bilardo oyuncularının toplandıkları, buldukları mahal. 6. çıplak resim nüshası.

☛ * Tenir ~ eskrim, sibahat ve saire öğretmek.

☛ * ~ des jeux iskambil, bilardo vesaire gibi oyunların tarifatını hâvi (içeren) kitap.

☛ * Officier d' ~ akademi nişanını haiz zat.

Académique 1. encümen-i danîşe müteallik, layık. 2. Eflatun'un mesleğine ait. 3. encümen-i danîş tarafından tevzi edilmiş.

☛ * Style ~ pek ziyade lüzumundan fazla dikkat edilmiş üslub-i ifade.

☛ * Palmes ~ s 1. encümen-i danîş nişanı. 2. gayr-i tabii, sun'î.

Académiquement 1. encümen-i danîş usulünce. 2. gayn-i tabii bir surette.

Académisme âsâr-ı atıkayı (antik eserleri) aynı aynına taklit etme, istinsah (kopya) eyleme.

Acagnarder tembelliğe alıştırmak.

☛ * s' ~ tembel alışmak.

Acajou (bot.) maun ağacı.

Acalephes (bot.) rehiz ısırğanları sınıfı.

Acalifourchonner beygire biner gibi bir şeyin üzerine bacıklarını açarak binmek.

Acampsie adem-i in'itaf (bükülmeme), bükememe.

Acanthobole cerrah cımbızı, dikenli kıskaç.

Acanthacées fasile-i şâkiyi, akintoniye fasilesi.

Acanthe 1. (bot.) ayı yoncası, kenger otu. 2. kenger yaprağı şeklinde oyma.

Acanthopis boz yılan.

Acare mevadd-ı hayvaniye ve nebatiyede bulunan kurt.

☛ * ~ de la gale (zool.) uyuz böceği, hâme-i cereb.

Acariâtre titiz, hırçın, bedhuy.

Acarides (zool.) uyuz böceği, huvâm-ı cerebiye sınıfı.

Acarus mevadd-I hayvaniye ve nebatiyede bulunan kurt.

Acatalepsie insanın fehm ve idrakine halel getiren bir nevi hastalık, ademülfehm.

Acatharsie ahlat bozukluğu.

Acaule (bot.) adimüssâk.

Accabiant,e 1. yoran, sıkın, sakıl, ağır, takatgüdaz. 2. muciz. 3. aciz bırakan, mahcub eden.

☛ * Preuves ~ es delâil-i müskite, kaviyye.

Accablé,e 1. bitap, sabır ve tahammülü kalmamış, mecalsiz. 2. düşar, müstağrak. 3. aciz.

Accablement 1. tahammülsüzlük, dermansızlık, sıkıntı. 2. acz, fütur. 3. fütur-i şedid (şiddetli bezginlik).

Accabler 1. yormak, ziyadesiyle yükletmek, ezmek, bir adama tahammülü fevkinde iş vermek. 2. mahvetmek. 3. aciz bırakmak, fütura düşürmek. 4. taciz etmek. 5. müstağrak etmek. 6. mahcub etmek. 7. cevap-tan aciz bırakmak.

☛ * s' ~ ezilmek.

Accalmie 1. rüzgâr ve dinizin sükunu, limanlaması, rekâdet ve sükunet-i hava. 2. (mec.) sükunet. 3. (tic.) durgunluk.

Accaparement 1. ihtikâr, madrabazlık. 2. münhasıran tasarruf etme.

Accaparer 1. ihtikâr etmek, madrabazlık etmek. 2. (mec.) kendine hasretmek, taht-ı inhisara almak.

☛ * ~ quelqu'un bir adamın hüsn-i teveccühünü, dostluğunu kazanmak.

Accapareur, euse muhtekir, madrabaz.

Accastillage 1. (den.) geminin başında ve kıçındaki kuleler, tabyalar. 2. geminin sudan hariç olan yerleri.

Acastiller geminin başında yahut kıçında kuleler, tabyalar yapmak.

Accéder 1. varmak, çıkmak. 2. rıza vermek, muvafakat etmek, re'yi inzimam etmek.

Accélérateur, trice tesrî ve tacil eden, muacil, müserri'.

Accélération tacil.

Accélééré,e 1. süratli (araba vesaire) 2. hızlı giden sefine (gemi). 3. hızlı giden araba.

Accélérer tacil ve tesrî etmek (hızlandırmak).

Accélérographe (ask.) mîzanüttazyik (basınçölçer) ki efvâh-ı nâriyede (ateşli silahlarda) barut gazlarının icra ettiği tazyiki ölçmeye mahsustur.

Accéléromètre (ask.) mîzanüttazyik ki efvâh-ı nâriyede barut gazlarının icra ettiği tazyiki ölçmeye mahsustur.

Accense 1. (eski Romalılarda) muhızır, çavuş. 2. asâkir-i mütemmîme (tamamlayıcı askerî unsurlar).

Accenser icar etmek, kiraya veya iltizama vermek.

Accent 1. seda ve savtın (sesin) imalesi. 2. hava, makam. 3. şive-i lisan. 4. suret-i telaffuz. 5. hareke ve med işaretleri. 6. ses, gü-rültü.

Accentuation 1. hareke ve med işaretlerinin suret-i vaz' (koyulma şekli) ve istimali. 2. kelimenin bazı hecelerini çekerek telaffuz ile ifade-i meram.

Accentuer 1. hurûf-i savtiyenin (sesli harflerin) üzerine hareke ve med işaretini vaz'etmek. 2. kelimelerin bazı hecelerini temdid ederek söze başka bir renk ve mânâ vermek. 3. (mec.) ızhar etmek.

☛ * s' ~ zahire çıkmak, bir tarafa meyiletmek.

Acceptable şâyân-ı kabul.

Acceptante,e kabul eden, razı olan.

Acceptatif,ve kabulü mutazammın.

Acceptation 1. kabul, icabet. 2. bir poliçenin kabulü için tahriren verilen söz.

☛ * L'offre et l' ~ (huk.) icap ve kabul.

Accepté 1. makbul. 2. (tic.) makbulümdür (poliçe üzerinde). Bu mânâyı ifade için ekseriya muhtasar olarak yalnız bir A harfi de yazarlar.

Accepter 1. kabul etmek, almak. 2. icabet etmek. 3. razı olmak, muvafakat etmek. 4. (tic.) tahammül etmek, katlanmak.

☛ * ~ un présage verdiği ümidi kabul etmek. J'en accepte l'augure bana ümid ettirildiği vechile olmasını isterim.

Accepteur poliçe kabul eden adam.

Acception 1. tercih, tefrik. 2. riayet. 3. istimal. ☛ * ~ de personne imtizac, muhadenet.

Accés 1. takarrüb (yaklaşma). 2. medhal, yol. 3. giriş, duhul. 4. hastalık nöbeti.

☛ * Avoir ~ serbestçe girmek, kabul olunmak.

☛ * Avoir ~ à une profession, à une carrière bir sanat ve mesleği icraya hakkı olmak.

☛ * Ouvrir l' ~ à yol hazırlamak.

Accessibilité 1. yanına yanaşılır adamın hali, munislik. 2. salahiyet.

Accessible 1. yanaşması kolay, görüşmesi mümkün, munis. 2. kabil, salih, müsaid. 3. anlaşılabilir.

☛ * Être ~ à 1. ehemmiyet vermek, atf-ı nazar etmek. 2. (ask.) kabil-i takarrüb, mümkünüttakarrüb (arazi).

Accession rıza, muvafakat, inzimam-ı re'y (görüş ekleme).

☛ * Acte d' ~ rıza ve muvafakati havi senet.

☛ * Droit d' ~ bir şeyin zevaidine (fazlalıklarına) malikiyet hakkı, hakk-ı zamâyim.

☛ * ~ au trône tahta cülus, sandali-i hükümdariye kuûd (hükümdarlık tahtına oturma).

Accessit zikr-i cemil (güzel anış).

Accessoir 1. müteferri, tabi. 2. tâli, redif, lâhuk. 3. fer'. 4. furuat, tevâbi.

☛ * l' ~ suit le principal fer' ile tabidir.

☛ * ~ d'armes (ask.) teferruat veya furû-i esliha.

☛ * ~ du tir à la cible nişan tahtası, endaht teferruatı.

Accessoirement ikinci derecede olarak, ila-veten.

Accidence kaza ve tesadüf keyfiyeti.

Accident 1. hadise, vukuat. 2. hal, araz, arıza. 3. kaza. 4. (ask.) sath-ı arzın arızaları.

☛ * ~ s naturells avâriz-ı tabiye.

☛ * ~ s artificiels avâriz-ı sun'îye.

☛ * Par ~ kazaen, kazara.

☛ * Mort par ~ ecel-i kaza.

☛ * ~ imprévu kazâ-yı nâgehanî (ani kaza).

Accidenté,e 1. arızalı (sath-ı arz) 2. vukuatla memlû. 3. mütehavvil, şâyân-ı temaşa (izlemeye değer).

Accidentel,le 1. tesadüfi, vukuata tabi. 2. arızî.

☛ * Mort ~ lie ecel-i kaza.

Accidentellement tesadüfen, kazara.

Accidenter 1. bir memleketin, bir arzın manzarasını tehalüf ettirmek (farklılaştırmak). 2. üslubu yeknesaklıktan kurtarmak.

Accipitre (zool.) şahin, atmaca gibi yırtıcı ve âkilülluhûm (etobur) kuşlar sınıfı.

Accise 1. müstehlekâttan ve bilhassa meşrubat-ı kuûliyeden (alkollü içkilerden) alınan bilvasıta (dolaylı) bir vergi, zecriye. 2. ihtisab.

Acclamateur alkışlayıcı.

Acclamatif,ve alkışlarla ifade olunan, alkışlanan.

Acclamation alkışlama ve tahsin sedaları.

☛ * Par ~ hep birden, rey toplamaya müracaat etmeksizin.

☛ * D' ~ hep birden, rey toplamaya müracaat etmeksizin.

Acclamer 1. alkışlarla ve tahsin sedalarıyla tayin etmek. 2. alkışlarla selamlamak. 3. alkışlamak, tahsin sedaları çıkarmak.

Acclimatation 1. bir yerin iklim ve havasıyla imtizac, istînas (alışma), imtizac-ı iklim (iklime uyum sağlama). 2. bir nebatın yetiştiği yerin gayrinde yetiştirilmesi.

☛ * Jardin d' ~ nebatat bahçesi.

Acclimaté doğduğu iklimden, yerden başka bir iklimde, yerde yaşamaya alışmış olan.

Acclimatement bir şahıs veya nebatın diğer bir iklimle imtizacı, istînası.

Acclimater 1. iklim ve havaya alıştırmak, yeni bir iklim ve hava ile istînas, imtizac ettirmek. 2. (mec.) bir adamı bazı şeylere alıştırmak.

☛ * s' ~ yeni bir iklim ve hava ile imtizac etmek.

Accointance 1. ülfet, rabita, münasebet. 2. münasebat-ı gayr-i meşrua (ekseriya cem'i müstameldir).

Accointé,e dost, akraba (eski kelime).

Accointer ülfet ve muaneset etmek, laubali olmak (nadirülistimaldir).

Accoissement sükunet, sükunet bulma (eski kelime)

Accoiser teskin etmek (eski kelime).

Accolade 1. kucaklama, derâguş, musafaha, muânaka. 2. (ask.) muânaka ki kadimen merasimin başlıcalarından biriydi. Yeni şövalyeyi teslih eden (silahlandırın) zat kılıcının yanıyla ona üç defa vurduktan sonra bir muhabbet-i uhuvvetkârâneye (kardeşçe sevgiye) delalet etmek üzere onu derâguş dahi ederdi. 3. tıbaatta müstamel } işareti, kaş. 4. kapı ve pencere sünesi üstündeki kemer.

Accolader tıbaatta kaş denilen işaret-i mahsus ile birkaç satırı bir yere cem etmek.

☛ * s' ~ kucaklaşmak, musafaha etmek.

Accolage ağaçların veya asmanın herke bağlanması, hareketleme, ispalyaya bağlama.

Accolé,e 1. derâğuş olunan. 2. bitişik, ulaşmış. 3. tasmalı (hayvan). 4. hareketlenmiş (asma veya ağaç).

Accolement bitişme, ulaşma.

Accoler 1. kucaklamak. 2. birleştirmek, birbirine rabtlemek. 3. asmayı hareketlemek, meyve ağacını ispalyaya bağlamak. 4. iki şeyi bir yerde göstermek.

☛ * ~ une bouteille 1. şişe ile içmek. 2. (ask.) bölük, tabur, alay gibi kıtaat-ı askeriye yayana koymak.

☛ * s' ~ 1. kucaklaşmak, birbirinin boyuna sarılmak. 2. sarılmak. 3. birleşmek, inzimam etmek. 4. sık sık ziyaret etmek, yapışmak.

Accolure herak yağı.

Accommodable tesviyesi mümkün, kabil-i fasl, tesviye.

Accommodage 1. yemeğin terbiye ve istihzarı. 2saçın düzeltilmesi.

Accommodant,e söz anlar, uygun, muvafık.

Accommodation 1. tesviye. 2. muvafakat. 3. (iki metni birbiriyile) telif.

Accommodé,e 1. düzelmiş, muntazam. 2. muvafık, münasip. 3. malik, sahip. 4. vakit ve hali hoş.

Accommodement 1. nizam, intizam, tertip. 2. uyuşma, uzlaşma, sulh.

☛ * Par voie d' ~ sulhan.

Accommoder 1. tanzim ve tertib etmek, düzeltmek. 2. fasl ve tesviye etmek. 3. (yemeği) hazırlamak, terbiye etmek. 4. hüsn-i muamele (ve istihzaen sûi muamele) etmek. 5. uzlaştırmak, yarıştırmak. 6. muvafık gelmek.

☛ * s' ~ 1. düzelmek, kendi halini ıslah etmek. 2. uyuşmak, uzlaşmak. 3. tevfiik-i hareket etmek, uymak. 4. edinmek, yerleşmek. 5. süslenmek. 6. münasip ve muvafık olmak. 7. sermest olmak. 8. alışmak.

Accompagnateur, trice (müz.) peyrev, ahentaş.

Accompagnement 1. refakat, yoldaşlık. 2. teşyi. 3. tezyinat vesaire takımı. 4. (müz.) peyrevlik, ahenk.

☛ * ~ d'enceinte kafa sathı.

Accompagner 1. refakat ve arkadaşlık etmek. 2. birlikte bulunmak. 3. teşyi etmek. 4. terfi etmek. 5. muvafık olmak, uymak, yakışmak. 6. (müz.) şarkı söyleyen bir çalgı çalan adama peyrevlik etmek.

☛ * s' ~ birini beraber veya maiyete almak.

Accompli,e tamamen hayyiz-i husule gelmiş, tamam, mükemmel, olmuş .itmiş.

☛ * Fait ~ emrivaki.

Accomplir 1. bitirmek, itmam ve ikmal etmek. 2. eda etmek, yerine getirmek, başa çıkarmak, icra etmek.

☛ * s' ~ ikmal ve ifa olunmak.

Accomplissement 1. itmam, ikmal. 2. ifa, icra.

Accon (den.) çernik.

Accorage (den.) geminin destek üzerine alınması.

Accord 1. vifak, ittifak. 2. muvafakat, tevafuk. 3. ittihad, iştirak. 4. mukavele, muahede. 5. muvazene, itidal. 6. uzlaşma, müsalemet. 7. ahenk. 8. çalgı düzeni. 9. nikâh mukavelesinin şeraiti. 10. söz kesme. 11. mutabakat.

☛ * D' ~ ahenk edilmiş (alet-i musiki).

☛ * Être d' ~ 1. ittifak etmek, hemre'y olmak. 2. itiraf etmek, teslim etmek. 3. aynı neticeye sâi olmak.

☛ * D'un commun ~ ittifak-ı ârâ ile, müttefikan.

☛ * D' ~ teslim ederim.

Accordable 1. şâyân-ı kabul, şâyân-ı is'âf. 2. kabil-i tevfiik.

Accordailles namzetlik, nikâh cemiyeti, nişan cemiyeti.

Accordant,e 1. (müz.) ahenge uygun, hemaahenk. 2. hemtabiat.

Accordé,e nişanlı, nikâhlı.

Accordéon armonik.

Accorder 1. uzlaştırmak, telifbîn etmek. 2. düzeltmek, tanzim etmek. 3. tevfiik ve tatbik etmek, uydurmak. 4. vermek, ihsan etmek. 5. müsaade etmek. 6. hasr ü sarf etmek. 7. haml ü isnad etmek. 8. tasdik ve kabul etmek. 9. saza ahenk ve düzen vermek, akorde etmek.

☛ * ~ une fille bir kızın yed-i izdivacı vaat etmek.

☛ * ~ du temps deynin vadesini tehir etmek, fazla mühlet vermek.

☛ * ~ une audience bir mülakata kabul etmek.

☛ * ~ une demande bir mesuliyet is'âf etmek.

☛ * s' ~ 1. imtizac etmek. 2. hemfikir olmak. 3. uzlaşmak. 4. verilmek, ihsan olunmak. 5. mutabakat etmek. 6. (müz.) akorde olmak.

☛ * S' ~ avec soi-même harekâtı, effkârı, akvali mantık dairesinde birbirine uymak.

Accordeur çalgılara düzen veren adam, akordeci.

☛ * ~ de flûtes, de vielles sulh hakimi.

Accordo çalgılara düzen vermeye mahsus alet.

Accore 1. (den.) dik ve sarp sahil. 2. kızak desteği, payanda.

Accorer 1. (den.) (bir gemiyi) kızağa almak. 2. eğretiye almak, yerine getirmek. 3. kımıldayamayacak surette bağlamak.

Accorné,e boynuzları cisminin renginden başka bir renkte olan (hayvan)

Accort,e 1. nazik, zarif, latif. 2. uysal.

Accortesse 1. nezaket, zarafet. 2. uysallık.

Accortise 1. nezaket, zarafet. 2. uysallık.

Accostable 1. yanaşması kolay (sahil, gemi). 2. kabil-i ülfet, munis.

Accostage (den.) yanaşma.

Accostant,e sokulgan.

Accoste 1. yanaş! 2. yanaş kumandası.

Accoster 1. (gemi hakkında) yanaşmak. 2. birine yanaşmak, takarrüb etmek.

☛ * s' ~ görüşmek, ülfet etmek. 2. yaklaşmak. 3. uymak.

Accotement 1. caddenin şosesiyle iki tarafındaki hendekleri arasında yahut bir dere ile ebniyenin arasındaki zemin seddi. Tarafeyn sath-ı mâilleri, kafa sathı. 2. demiryollarında harici ray ile meyan molozu kenarı haricisi arasındaki mesafe, tarafeyn sath-ı mâilleri.

Accoter dayatmak.

☛ * s' ~ 1. dayanmak, ittikâ etmek, rahat etmek. 2. gemi yan üzerine yatarak gitmek.

Accotoir dayak, müttakâ, destek.

Accouchée loğusa, nefsâ.

☛ * Caquets de l' ~ âfaki sohbet, uzun uzadıya musahabe.

Accouchement 1. doğurma, vaz'-I haml. 2. doğurtma. 3. büyük bir sa'ye mütevakıf iş, hareket.

Accoucher 1. doğurmak. 2. bir şeyi birçok saiy ile vücuda getirmek. 3. bir cevabı müşkülâtle bulmak. 4. arzu edilmeyen, cesaret olunmayan bir şeyi söylemek, yumurtlamak. 5. doğurtmak, ebelik etmek. 6. sa'y-y-I zihniye muavenet etmek.

☛ * s' ~ kimsenin yardımı olmaksızın doğurmak.

Accoucheur ebelik eden tabib, müvellid.

☛ * médecin ~ tabib-i müvellid (doğum doktoru).

Accoucheuse ebe kadın, kabile.

Accoudement (ask.) dirsek dirseğe dokunma.

Accouder 1. dirseğe dayanmak. 2. (ask.) piyade neferatı yan yana durmak.

Accoidoir dirseğin dayanmasına mahsus yastık vesaire, koltuk.

Accouer (beygirleri) birbirinin arkasına bağlamak, katar etmek.

Accouple 1. çifte tasma. 2. bağ.

Accouplement 1. çiftleşme. 2. (ask.) çiftleştirme veya çiftleşme.

☛ * ~ facultatif ihtiyari çiftleşme.

☛ * ~ dirigé 1. iltizami çiftleşme. 2. hayvanların çift bağlanması. 3. (mec.) iki şeyin, iki fikrin, iki kelimenin bir yere cem'i.

Accoupler 1. çifte koşmak. 2. ikişer bağlamak. 3. iki yahut birçok şeyleri bir yere bağlamak. 4. çiftleştirmek. 5. (mec.) iki şeyi, iki fikri, iki kelimeyi bir yere cemetmek.

☛ * ~ ses dames (tavla oyununda) kapı yapmak.

☛ * s' ~ 1. çiftleşmek. 2. (mec.) karışmak, birleşmek.

Accourcie bir hanenin dairelerini yekdiğesine rabteden harici yol.

Accourcir 1. kısaltmak. 2. (yolu) kestirme etmek. 3. memdud bir heceyi maksur etmek.

☛ * s' ~ kısaltmak.

Accourcissement kısalma.

Accourir (courir fiili gibi tasrif olunur ve fiil iane olarak hem avoir ile hem être ile imtizac eder) koşmak, hücum etmek, koşuşmak.

Accourse bir hanenin dairelerini yekdiğeri rabteden harici yol.

Accoustrement (ask.) asakir-i milliye teslih ve techizi (kurûn-i vüstâda müstamel bir kelime-i kadimedir).

Accoutrement 1. (heyet-i umumiyesi itibarıyla) esvab. 2. garip ve gülünç kıyafet.

Accouter garip ve gülünç elbise giydirmek, tezyin etmek.

☛ * ~ quelqu'un de toutes pièces birini sövüp tekdir etmek, iyice donatmak.

☛ * s' ~ garip ve gülünç bir kıyafete girmek.

Accoutumance âdet, ülfet.

Accoutumé,e 1. alışmış, adet etmiş. 2. mutad, melûf.

☛ * A l' ~ alelmutâd.

☛ * Avoir ~ itiyad etmek.

Accoutumer alıştırmak.

☛ * s' ~ alışmak, adet edinmek, itiyad etmek.

Accouvé,e ocak başından ayrılmayan, tembel.

Accouver 1. kuluçkaya yatırmak için yuva hazırlamak. 2. kuluçkaya yatmak.

☛ * s' ~ kuluçkaya yatmaya başlamak.

Accréditation 1. bir hükümet-i ecebiye nezdinde bir memurun, bir sefir veya maslahatgüzarın memuriyetini mutazammın itimatname verme. 2. itibar ve hüsn-i şöhrat-i ticariye verme.

Accrédité,e 1. murahhas, memur, mezun. 2. tavsiye olunmuş. 3. muteber, meşhur. 4. hamil-i havalename. 5. mazhar-i itimat.

Accréditer 1. itibar vermek, mezuniyet vermek. 2. tasdik ettirmek, tanıttırmak, tavsiye etmek. 3. revacını artırmak, tasdik ve temin etmek. 4. muhtemel kılmak. 5. neşretmek. 6. itimatname vermek. 7. elçi göndermek, tayin etmek. 8. havalename vermek.

☛ * s' ~ 1. kesb-i itibar etmek. 2. (mec.) intişar etmek, mazhar-ı itimat ve kabul olmak. 3. kesb-i sübut etmek.

Accrété,e pek ziyade, müteazzım, mütekebbir.

Accrétion 1. büyüme, tevessü etme. 2. teza-yüd.

Accroe 1. çivi ve diken gibi bir şeyin yırtığı. 2. güçlük, müşkilat. 3. gayr-ı muntazır tehir. 4. yevs, leke, şübhe.

Accroché,e 1. merbut, muallak. 2. emniyet sandığına konmuş. 3. takılmış, ilişmiş. 4. (mec.) gecikmiş, teehhüre uğramış.

Accroche-cœur şakak zülfü, ca'd, dilaviz

Accrochement 1. çengelleme, kancalama. 2. ilişme, takışma. 3. (mec.) müşkilat.

Accrocher 1. takmak, çiviye asmak, çengellemek, kancalamak. 2. iliştirerek yırtmak. 3. iliştmek, alıkoymak, tehir etmek. 4. emniyet sandığına koymak. 5. (mec.) kapmak, yakalamak. 6. hile ile, maharetle elde etmek. 7. saati durdurmak.

☛ * s' ~ tutulmak, sarılmak, ilişmek.

Accroire (yalnız aire kelimesinden sonra bulunur)

☛ * Faire ~ inandırmak, aldatmak, iffal etmek.

☛ * s'en faire ~ tefahhür etmek, mağrurlanmak.

Accroissance teza-yüd, tekessür, neşvünema.

Accroissement artma, büyüme, izdiyad, tekessür, neşvünema.

☛ * ~ des jours günlerin uzaması.

Accroître (croître gibi tasrif olunur) 1. büyütme, çoğaltmak, artırmak. 2. itibar ve mezuniyetini artırmak. 3. büyüme, çoğalmak, artmak, neşvünema bulmak.

Accroupi,e çömelmiş, büzülüp oturmuş.

Accroupir çömelmek, büzülüp oturmak.

Accroupissement 1. çömelme, büzülüp oturma. 2. (mec.) hayvanlaşma.

Accru ağaç piçi, fışkın.

Accrue 1. suların çekilmesiyle adazinin tevessü etmesi. 2. ağaç köklerinin arazi-i mütecavireye tecavüzünden naşi ormanın tevessü etmesi.

Accube (ask.) ordugah yatağı (eskidir).

Accueil 1. kabul, istikbal. 2. poliçe kabul ve tediyesi.

☛ * Faire un bon ~ hüsn-i kabul etmek.

Accueillant,e hüsn-i kabul eden.

Accueillir 1. kabul ve istikbal etmek. 2. hüsn-i kabul etmek. 3. tutmak, yakalamak.

Accul 1. çıkmaz sokak. 2. köşe, bucak, kenar. 3. küçük koy, limancık. 4. (ask.) tecrübe esnasında toprakların geriye tepmelerini men' için biraz gerilerinde zemine rekedilen bir sıra kazık, aksülamel kazıkları.

Acculement 1. geriye doğru gidiş. 2. (den.) omurga iskeleti.

Acculer 1. dar bir yere sıkıştırmak. 2. aciz bırakmak, tazyik etmek. 3. (atı) ürkütüp geriletmek, geri tartmak. 4. sıkıştırmak.

☛ * s' ~ 1. arka vermek, eteğe itmek. 2. cevaptan aciz kalmak. 3. (at hakkında) ürküp gerilemek, geri tartılmak. 4. (ask.) sıkışmak.

Accumulateur, trice biriktirici, yığıcı, müddehir.

Accumulation 1. yığıma, biriktirme, teraküm, iddihar. 2. tezayüd, tekessür.

Accumuler yığmak, biriktirmek, toplamak, iddihar etmek.

☛ * s' ~ birirmek, yığılmak, teraküm etmek.

Accurbitaire kurt, düdülvahîd, düd-I şerîfî.

Accusable şâyân-I itham, kabil-I itham.

Accusateur, trice 1. şâki, müşteki, müddei. 2. müddei-I umumi.

Accusatif me'ûlün bih.

Accusation 1. itham. 2. şikayet, dava. 3. isnad. 4. itiraf. 5. (huk.) müddei-I umumilik.

☛ * Chambre d' ~ hey'et-i ithamiye.

☛ * Arrêt d' ~ hey'et-i ithamiye mazbatası.

☛ * Acte d' ~ ithamname.

☛ * L' ~ et la défense müddei-i umumi ve müttehem vekili, müddei-i umumi ve müttehem in iddia ve müdafaaları.

☛ * Chefs d' ~ esbab-ı itham.

Accusatoire ithamı mucib (fiil ve hareket).

Accusé,e 1. müttehem, maznun. 2. vazih, açık. 3. nazara çarpan. 4. iri, büyük, gösterişli.

☛ * ~ de réception 1. vusul ilmühabri. 2. vusul iş'ârî.

Accuser 1. itham etmek, aleyhine ikâme-i dava etmek. 2. isnad-ı kabahat etmek, iş-

tikâ etmek. 3. delalet etmek, meydana çıkarmak, göstermek. 4. itiraf etmek, söylemek. 5. ihbar ve irâe etmek. 6. teyid etmek.

☛ * ~ réception bir şeyi kabz ettiğini haber vermek.

☛ * s' ~ 1. itiraf-ı kabahat etmek. 2. kabahati birbirine atf ve isnad etmek.

Acenser iskât etmek.

Acéphale 1. başsız (böcek, heykel yahut döl), madûmurre's. 2. akılsız.

Acéphalie ma'dûmiyet-i re's.

Acéphalobrace başsız ve kolsuz.

Acer (bot.) isfendan ağacı.

Acérain çelikli, çelik kabilinden olan.

Acerbe 1. kekre, ham. 2. (mec.) kaba, nahoş.

Acerbité 1. kekrelik. 2. kabalık.

Acéré,e 1. çelikli. 2. keskin, sivri. 3. (mec.) batan, acı, hicvâmiz.

Acérellé,e sivrice, sivrimsi.

Acérer 1. demire çelik katmak, su vermek. 2. (mec.) teşdid etmek, müessir kılmak.

Accessence (sèss-san) (kim.) ekşime istidadı, mâiliyet-i humz.

Accessent,e (a-sèss-san) ekşimeye müstaid, ekşimeye başlamış, hâmuşluğa mâil.

Acétabule 1. eski zamanda sirke vaz'ı için müstamel kavanoz. 2. (anat.) cev-f-i muallak. 3. hayvanat kabuklarının oyuk mahalli.

Acétal (kim.) asetal.

Acétate (kim.) halliyet.

☛ * ~ de plomb halliyet-i rasas, kurşun sirkesi.

☛ * ~ de cuivre halliyet-i nuhas.

Acéteux,euse (kim.) sirke ta'mında olan, halli.

☛ * Acide ~ hâmuş-ı hallî.

Acétification (kim.) sirkeleşme, istihlal.

Acétifier sirkeleştmek, tahlil etmek.

Acétimètre sirke mizanı, mikyas-ı hal.

Acétimétrie mebbas-i mukâyese-i hal.

Acétique hallî.

☛ * Acide ~ hâmuş-ı hal.

Acétite halliyetî.

Acétole iturnâk çiçeklerin sirkesi, hall-i muattar.

Acétole devâ-yı hallî.

Acétomel sikencebin, sirkengebin.

Acéton sirke ruhu, rûh-i hal.

Acétoselle humâz-ı sagîr.

Achalandage 1. müşteri celbi. 2. müşteri olma. 3. müşteriler hey'eti. 4. (mec.) vâsita-i celb.

Achalandé,e müşterisi çok, kalabalık.

Achalander 1. müşteri celbetmek. 2. revac ve itibarını artırmak.

☞ * s' ~ müşteri peyda etmek.

Acharné,e 1. azgın. 2. (mec.) pek şiddetli, pek kızgın.

Acharnement 1. azgınlık. 2. şiddet, savlet. 3. inat, kin. 4. şiddetli iştiha, ibtila.

Acharner 1. azdırmak, kızdırmak, hırslandırmak, saldırmak. 2. tehyîc etmek.

☞ * s' ~ bir şeyin üzerine şiddet ve inatla düşmek.

Achat 1. satın alış, alım, iştiha, mübayaa. 2. satın alınmış şey, mübeyya.

☞ * ~ et vente 1. bey' ve şîrâ, ahz ü i'ta. 2. (ask.) mübayaa.

☞ * ~ s directs mübayaat-ı müsta'cele.

☞ * ~ par marché pazarlıklı mübayaat ki sened ve mukavelat ile akdolunur.

☞ * ~ par voie de commission komisyoncu vasıtasıyla icra olunan mübayaat.

Ache (bot.) su kerevizi.

Achée (zool.) olta kurdu.

Acheminé,e 1. yola çıkmış, yola konmuş. 2. yoluna girmiş, yolunda. 3. hayli terbiye olunmuş (at).

Acheminement 1. bir yola girme. 2. süluk. 3. tarik. 4. bir gayete sevkeden esbâb.

Acheminer 1. yola çıkarmak, sevk ve irsal etmek. 3. yoluna koymak. 4. sevk etmek. 5. tacil etmek (bir teşebbüsü), muvaffak olacak hale getirmek. 6. (atı) terbiye etmek, yürümeye alıştırmak.

☞ * s' ~ 1. yola çıkmak. 2. yolunda bulunmak, iyi gitmek. 3. müncer ve müntehi olmak.

Acheron (ké) 1. cehennemın bir nehri. 2. (mec.) cehennem. 3. ölüm.

Acheté,e 1. satın alınmış. 2. rüşvetle kazanılmış. 3. istihsal olunmuş. 4. zahmetle ele geçirilmiş.

Acheher 1. satın almak, iştiha, mübayaa etmek. 2. (mec.) rüşvetle kazanmak. 3. zahmetle ele geçirmek.

☞ * ~ un homme (askere gitmek üzere) bedel tutmak.

☞ * ~ un anteur bir muharririn eserlerini satın almak.

☞ * ~ à terme ou à crédit vade ile yahut veresiye almak.

☞ * ~ par francs et vendre par écus satmak.

☞ * s' ~ 1. satın alınmak. 2. fedakârlıkla ele geçirilmek.

Acheteur,se 1. satın alan, müşteri. 2. mübayaat meraklısı.

☞ * L' ~ et le vendeur bayi ve müşteri.

☞ * Officiers ~ b mübayaacı zabita.

Achetoir para, akçe.

Achevaler (ask.) bir nehrin, bir yolun iki tarafında ahz-i mevki etmek.

Achévé,e 1. bitmiş, itmal ve itmam olunmuş, tam. 2. mükemmel. 3. bitkin, mahvolmuş. 4. şaşırılmış. 5. telef edilmiş.

Achèvement 1. itmam, ikmal. 2. kemal, mükemmeliyet. 3. hatime.

Achever 1. bitirmek, itmam ve ikmal etmek. 2. yutmak, kâmilen içmek, sömürmek. 3. öldürmek. 4. hitam vermek.

☞ * ~ de dîner 1. yemeğe hitam vermek. 2. mahvetmek, bitirmek.

☞ * s' ~ bitmek.

Achille (kil-le) 1. gayet cesur adam. 2. yalnız başına bir fikri müdafaa eden adam. 3. yaranlanmış gayr-i kabil adam.

Achillée (kil-lé) (bot.) civan perçemi, kaysum.

Achoppement 1. sürçme. 2. mani, müsademe.

☞ * Pierre d' ~ mani, engel, tarik-i müstakimden inhirafa vesile.

Achopper 1. sürçmek, ayak dolaşmak. 2. (mec.) hata etmek.

Achromatique (kro) eşyayı renksiz ve halis gösteren, iyi gösteren (gözlük), müzîlül-levn.

☞ * Cercle ~ daire-i mün'akise.

Achromatisme (kro) eşyayı renksiz ve halis gösteriş, in'idâm-ı levn, izâle-i elvân.

Achromatopsie (kro) (tîb.) bâsıranın bazı elvanı farkedememesi, adem-i temyîz-i elvan.

Achrome (kro) renksiz.

Achromique renksiz.

Aciculaire (bot.) iğne gibi, ibrevi, mihveri.
Acide 1. ekşi şey, ekşilik. 2. (kim.) hâmız. 3. ekşi. 4. hâmızı.
 * Tourner à l' ~ ekşimək.
Acidifiable (kim.) hâmızlaştırılması kabil olan.
Acidifiant,e (kim.) muhammız, ekşitici.
Acidification (kim.) inhimâz, ekşilenme.
Acidifier ekşitmek, hâmızlatmak.
 * s' ~ ekşimək, hâmızlanmak.
Acidité (kim.) ekşilik, hâmızıyet.
Acidule ekşimtrak, mayhoş.
Acidulé,e ekşili, zülhâmuza.
Aciduler mayhoşlatmak, az ekşitmek.
 * s' ~ mayhoşlanmak, az ekşimək.
Acier 1. çelik, polat. 2. bıçak, kılıç, esliha-i câriha.
 * Cœur d' ~ merhametsiz yürek, katı yürek.
 * Langue d' ~ fisâl.
Acierage çelikleme ameliyatı.
Acieration çelik imali.
Acierer 1. (demiri) çeliğe tahvil etmek. 2. çelik kaplamak, çeliklemek.
Acieureux,euse çelikli.
Acierie çelik fabrikası, polathane.
Acinace (ask.) kısa ve doğru bir nevi kama ki İranîler ve Medyalılar gibi bazı akvâm-ı mütekaddime nezdinde müstamel idi.
Aciniforme (bot.) üzüm şeklinde, anebiyüş-sekl.
Aciseler asma çubuğu dikmek.
Acmé ergenlik, sivilce.
Acné ergenlik, sivilce.
Aclide (ask.) kadim zamanlarda müstamel bir nevi yeckpare harbi.
Aclic (ask.) kadim zamanlarda müstamel bir nevi yeckpare harbi.
Aclys (ask.) kadim zamanlarda müstamel bir nevi yeckpare harbi.
Acolin (zool.) göl ördeği.
Acologie müfredat-ı tıb.
Acolyte 1. rahip yamağı. 2. (mec.) refik, hempa.
Acomie kellik.
Acompte alelhesab verilen yahut alınan akçe.
 * Des ~ s takâsit, mahsubat.
Aconit (bot.) kurt kökü, hankiye, hânkunnemr.

* ~ féroce (bot.) kaplan boğan.
 * ~ napet 1. (bot.) kurt boğan. 2. (ask.) hânkiye, (bâlâda kezkur kurt boğan nebatından istihsal olunan şiddetli bir zehir ki akvâm-ı mütekaddimededen ekseri oklarına bu zehir ile su verirdi).
Aconitine (kim.) kurt kökü hülâsası, hânkunnemr hülâsası, hankın, akonitin.
Acontismologie (ask.) sivri uçlu mermiyat endahı fenni.
Acontistes (ask.) yalnız kargı, ok, harbi gibi sivri uçlu mermiyat-ı nafize ile müsellaah asâkir (Yunanîlere ve Romalılara mahsus idi.)
Acoquinant,e 1. cazib, calib. 2. alıştran, mübtela eden.
Acoquiner cezb ve celb etmek.
 * s' ~ alışmak, mübtela olmak.
Acore (bot.) su zambağı, kasbuzzerîde.
Acorie fevkalade açlık.
Acosmie eyyâm-ı buhraniyenin adem-i intizamı.
Acot (bot.) fidan yastıklarının etrafına gümbre dökme.
Acotter (bot.) fidan yastıklarının etrafına gübre dökme.
Acotylédone 1. (bot.) adimülfalaka. 2. adimülfalaka fasilesi.
Acoumètre mikyâs-ı sem'.
Acoup 1. birdenbire ve sebepsiz, muhakemesiz yapılan, vukua gelen şey. 2. (ask.) vaktisiz ve nizamsız tevakkuf, beyhude duruş, vakfe-i muzırre. 3. (mec.) teemmülsüz ve münasebetsiz hal ve hareket.
Acousmate muhayyel, sebebi görülmeyen güürültü, mevhum seda.
Acoustique 1. fenn-i sem'. 2. hikmet-i tabiiyenin sem' bahsi, mebbas-ı sem', mebbas-ı seda. 3. bir mahallin intişar-ı seda nokta-i nazarından olan hal ve sıfatı, 4. sem'î. 5. seda borusu.
Acqueraux (ask.) sandıklı top.
Acquéreur satın alan adam, malik, mutasarıf.
 * ~ de bonne foi bir şeyi sahib-i meşrûndan almış zannında bulunan,
 * ~ de mauvaise sahib-i meşrûu olmadığını bildiği bir adamdan bir şey satın alan.

Acquérir (tasrifi: *J'acquiers, tu acquiers, il acquiert, nous acquérons, vous acquérez, ils acquièrent; j'acquerais etc.; j'acquis; j'acquerrai; j'acquerrais; acquiers, acquérons, acquérez; que j'acquièrè, que tu acquièrès, qu'il acquièrè, que nous acquièrions, que vous acquièriez, qu'ils acquièrènt; que j'acquissè etc.; acquérant; acquis, acquise*) **1.** kazanmak, kesbetmek. **2.** nail olmak, dostluğunu kazanmak. **3.** birini kendine bend etmek. **4.** kazanılmak, ele geçmek.

☛ * Les propres et les ~ s emvali mek-sube ve emval-i mevruse.

Acquiescement rıza, muvafakat. **2.** bir hükme kanaat etme.

Acquiescer **1.** rıza vermek, muvafakat etmek. **2.** tabi olmak. **3.** bir hükme kani olmak.

Acquis **1.** tahsil, tecrübe, malumat. **2.** nüfuz, itibar.

Acquis,e **1.** kazanılmış, mükteseb. **2.** müsbet, muhakkak. **3.** kesbi, tahsili. **4.** meclub, mensub.

☛ * Droits ~ hukuk-i meksûbe.

Acquisition **1.** kesb, kazanç. **2.** işтира. **3.** satın alınan şey. **4.** mal, mülk. **5.** bir mahallin bir hükümete ilhakı.

☛ * ~ à titre gratuit bilabedel, bilaivez-i temellük.

Acquit **1.** tediye, eda, ifa. **2.** ibra senedi. **3.** gümrük tezkiresi.

☛ * Payer à l' ~ de quelqu'un birinin nam ve hesabına tediye etmek.

☛ * Par manière d' ~ baştan savma.

☛ * Pour ~ **1.** ahz ü kabz olunmuştur (poliçe ve senedlerin zîr veya zahrına yazılır). **2.** (bilardoda) oyuna başlarken kimin evvel oynayacağı anlaşılmak üzere çekilen kulpu, akito.

Acquit-à-caution transit tezkiresi.

Acquittable **1.** tediyesi kabil yahut lazım olan. **2.** (huk.) tebriye-i zimmet etmesi mümkün olan.

Acquitté,e **1.** tediye olunmuş. **2.** beriüz-zimme.

Acquittement **1.** tediye, ifa-yı deyn. **2.** tebriye-i zimmet, beraat.

Acquitter **1.** tediye etmek, ödemek. **2.** eda, ifa etmek. **3.** bir matlubun ahzını mübeyyin

imza vermek. **4.** tebriye-i zimmet ettirmek, beraatine karar vermek.

☛ * ~ quelqu'un birisinin hesap ve namına ödemek.

☛ * s' ~ **1.** borcunu vermek. **2.** vazife veya va'dini ifa etmek. **3.** bir şeyin üstesinden gelmek. **4.** bir iyiliğe teşekkür ve iyilikle mukabele etmek.

Acrasie adem-i itidal.

Acre kadimen Fransa'da elli iki "ar" a muadil arazi ölçüsü idi. Elyevm İngiltere'de kırk "ar" dır.

Acre (Saint-Jean d) Akkâ.

Acre **1.** buruşturucu ve yakıcı. **2.** fena, sert. **2.** (mec.) sert, hırçın, bedhuy.

Acreté **1.** buruşturuculuk. **2.** sertlik. **3.** meraret. **4.** ubuset-i vech.

Acribologie ifade-i fikr için en münasib kelimiyi intihab, mutabakat-ı elfaz.

Acridien, ne çekirgeye benzeyen.

Acridophagie çekirge yemek itiyadı.

Acrimonia **1.** yakıcılık, buruşturuculuk. **2.** sertlik, hırçınlık. **3.** acı söz.

Acrimoniaux, se sert, hırçın, hadîdülmizac.

Acrinia in'idâm-ı ifraz.

Acrisie adem-i buhran.

Acrobaste (ask.) kadim hafif süvari askeri (Bunlar yalnız ok endahat ederlerdi).

Acrobate ip cambazı.

Acrodynie (tb.) el ve ayak ağrısı, elem-i etraf.

Acromial,e (anat.) omuz ucuna dair, ahremî.

Acromion (anat.) omuz ucu, ahrem.

Acronyque (ast.) güneşin gurub veya tulûuyla münasebet-i zıddiyede bulunan.

☛ * Lever ~ bir kevkebin güneşin gurubunda vâki tulûu.

☛ * Coucher ~ bir kevkebin güneşin tulûfundaki vaki gurubu.

Acropole eski Yunan şehirlerinin en yüksek mahallinde kâin iç kale veya hisar.

Acrostiche her mısranın ilk harfi memduhun isminin bir harfinden ibaret olan ve binaenaleyh onun ismini teşkil eden kaside.

Acrostole sefinelerin başındaki mücessem te-savir-i tezyiniye.

Acrotère **1.** mabedin cephesi üzerine vaz'olunan heykel kaidesi. **2.** saçak süsü. **3.** baş ve eller, ayaklar.

Acte 1. iş, hareket, amel, fiil. 2. emir, madde. 3. muamele. 4. alamet. 5. eser, kâr. 6. ızhar, ibraz. 7. a'lâm, hüccet. 8. karar, mazbata. 9. sened, tezkire-i ilmühaber. 10. mukavele-name. 11. beyanname. 12. tiyatro oyununun faslı, perde.

☛ * ~ d'hostilité hareket-i hasmane.
☛ * ~ de courage hareket-i şecâne, eser-i cesaret.

☛ * ~ de l'état civil nüfus tezkiresi.
☛ * ~ de nais sance viladet tezkiresi.
☛ * ~ d'accusation ithamname.
☛ * ~ d'in matriculation sicil varakası.
☛ * Faire ~ de présence isbât-ı vücûd etmek.

☛ * Faire ~ de autorité nüfuzunu şiddetle ve derhal hissettirmek.

☛ * Faire ~ de soumission arz-ı inkiyâd etmek.

☛ * Faire ~ de complaisance mecburi olmayan bir şeyi lutfen yapmak.

☛ * Faire ~ de bonne volonté birisine hürmetini ibraz edecek harekette bulunmak.

☛ * Demander ~ bir vakanın resmen mertebe-i sübûta vardırılmasını talep etmek.

☛ * Faire ~ d'héritier terekeye vaz'ı yetmek.

☛ * ~ s positif harc-ı vesâik.

☛ * Faire ~ de pdopriété vücûh-i temellükten biri ile tasarruf etmek.

☛ * ~ authentique sened-i resmî.

☛ * ~ s publiques evrâk-ı resmiye.

☛ * Passer un ~ bir senet yahut bir mukavele-name akd ve tanzim etmek.

☛ * Prendre ~ de sened ittihaz etmek.

☛ * Donner ~ de resmen tasdik etmek.

Actée (bot.) karaçöpleme.

☛ * ~ en épi harîk-i kâzib.

Acteur, trice 1. tiyatro oyuncusu, aktör. 2. (mec.) fâil, zîmedhal.

Actif,ve 1.faal, çalışkan, gayûr. 2. müessir, tesirli. 3. fi'lî, bilfiil olan. 4. işlek. 5. müteaddî, malum. 6. amacak, matlûbât.

☛ * Citoyen ~ hukûk-i siyâsiyyeye mâlik adam.

☛ * Voix ~ ve hakk-ı intihâb

☛ * Service ~ hizmet-i fiiliyye, bilfiil hizmet-i askeriyye.

☛ * L' ~ social mal-ı şirket.

☛ * L' ~ et le passif matlûbat ve medfûât, alacak verecek.

Actinie deniz inciri (kabîle-i şuaîyyeden bir hayvan).

Actinologie mebhâs-i hayvânât-ı şuaîyye.

Action 1. fiil, hareket, iş, amel. 2. eser, tesir. 3. icra. 4. fiiliyât. 5. ameliyat. 6. kuvvet, germî. 7. küçük muharebe, müsademe. 8. maksat, mabnî aleyh, esas. 9. tavır, hareket. 10. dava, ikâme-i dava. 11. hisse, sehm. 12. (çokluk hali) itibar, nüfuz.

☛ * ~ de grâces teşekkür, beyan-ı minnetdârî.

☛ * Mettre en ~ bir nazariyyeyi, bir fikri, bir maksadı mevki'-i fiile çıkarmak.

☛ * ~ civile hukûk-i şahsiye davası.

☛ * ~ publique hukûk-i umûmiye davası.

☛ * ~ réelle dava-yı ayn.

☛ * Droit d' ~ hakk-ı dava.

☛ * Interner une ~ ikâme-i dava etmek.

☛ * ~ s sociales şirket hisse senedâtı.

☛ * ~ nominative sahibinin ismine muharrer hisse senedi.

☛ * ~ au porteur hamiline ait hisse senedi.

☛ * ~ d'éclat parlak hareket, hareket-i fedakârane (askerlikte).

☛ * ~ mécanique tesir-i mihânîkî.

☛ * ~ moléculaire tesir-i cüz'-i ferdî.

Actionnaire 1. sehim sahibi, hissedar. 2. bir şeyin istifadesine iştirak eden.

Actionné,e 1. meşgul. 2. aleyhinde ikâme-i dava edilmiş.

Actionner 1. ikâme-i dava etmek, davaya girişmek. 2. birisini tekdir etmek, hürpalamak. 3. tahrik etmek.

☛ * s' ~ tahrik olunmak.

Activant,e tahrik eden.

☛ * Propriétés ~ es havass-ı muharrike, kuvâ-yı muharrike.

Activé,e tahrik olunmuş, tesrî' edilmiş.

Activement 1. süratli ve faalâne. 2. fiilin müteaddî ve malum olarak istimâliyle.

Activer tahrik etmek, germî vermek, tesîr' ve ta'cîl etmek.

☛ * s' ~ tahrîk ve ta'cîl olunmak.

Activité 1. faaliyet, gayret. 2. germî, revaç. 3. tesir. 4. (ask.) bilfiil hizmet-i askeriyeye, muvazzaflık, hizmet-i muvazzafa.

☛ * soldat en ~ muvazzaf nefer.

☛ * non ~ 1. ağıkta kalma, adem-i muvazzafiyet. 2. (gr.) malûmiyyet.

Actualité hâl-i hazır. (çokluk hali) hâl-i hazırda ki şeyler.

Actuel,le 1. şimdiki, hazır. 2. fiilî, bilfiil olan. 3. lâhık (memur).

Actuellement şimdiki halde, elhâletühâzihi, elyevm.

Acuité 1. sivrilik. 2. ses inceliği. 3. veca' ve acı şiddeti. 4. (mec.) nazardan bahsolunurken) parlak ve nâfiz.

Acuminé,e ucu sivri, müennef (yaprak).

Acupuncture (tib.) iğneleme, te'bîr.

Acupuncture (tib.) iğneleme, te'bîr.

Acutangle (geo.) suzzevâyâülhâdde.

Acutangulaire (geo.) zâviye-i hâdde teşkil eden.

Acutesse 1. sivrilik. 2. (mec.) rikkat.

Acyésie (tib.) akamet, kısırlık.

Acystie (tib.) ma'dûmiyyet-i mesâne.

Adage mesel, darbimesel.

Adagio 1. (müz.) aheste. 2. makam, beste, hava.

Adalite (Arapça adalet lafzından me'huzdur) (ask.) İspanya asâkir-i milliyesi terbiye memuru.

Adam Hazreti Adem.

☛ * De la côte d' ~ asil, necip.

☛ * Se servir ~ de la fourchette de pére el ile yemek yemek.

Adamantin,e katı, bîhis, müteessir olmaz.

Adamique âdemî.

☛ * Race ~ ırk-ı ibtidâi-i beşer.

Adams (ask.) Revolver ~ Adams rovelveri (İngiliz ordularında müstemeldir).

Adaptation 1. takma, koyma, geçirme. 2. uydurma, tatbik. 3. muhite muvafakat, tevâfuk.

Adapter 1. takmak, koymak, geçirmek. 2. tatbik ve tevfiik etmek, uydurmak.

☛ * s' ~ 1. takılmak, konmak. 2. tatbik olunmak, uymak.

Additif,e (mat.) + işaretli, zâid.

Addition 1. zam, ilave, ilhak, katma. 2. kitap ilavesi, zeyil. 3. (mat.) cem'.

☛ * Par ~ ilaveten.

☛ * ~ marginale haşiye.

☛ * Brevet d' ~ icat edilmiş bir şeyde bazı tadilat icrasına muvaffak olan kâşife verilen berat, ilâvât-ı ihtirâiye beratı.

Additional,le ilave olunmuş, mülhak, munzam.

☛ * Centimes ~ s hasbellüzum verginin miktar-ı aslîsine ilave edilen santimler, resm-i munzam.

☛ * Convention ~ le zamîme-i mukavele.

☛ * Acte ~ sened-i munzam.

☛ * Article ~ madde-i munzama.

Additioner 1. katmak, ilave etmek. 2. zam ve ilhak eylemek. 3. hesap etmek. 4. (mat.) cem' etmek.

☛ * s' ~ cem' olunmak.

Additionneur hesabâtı teshîle hâdim makine.

Additionneuse hesabâtı teshîle hâdim makine.

Adducteur hatt-ı mutavassîta yaklaştıran adale, mukarrib.

☛ * Muscles ~ s adalât-ı mukarribe ki mürtekiz bulunduklarıksamı mihver-i bedene yaklaştıran etlerden ibarettir.

Adduite hatt-ı mutavassîta yaklaştıran, takarrüb.

Adélicater naziklenmek.

Adelphe (bot.) zülühuvve.

Adelphie ittihâdüluhuvve.

Ademption 1. (huk.) hibe veya vasiyetin geri alınması, nakz-ı hibe, nakz-ı vasiyet. 2. tasarruf, bir kârı kabul.

Adénalgie (tib.) bezlerin ağrısı, elem-i gudde.

Adénologie vücudun ötesinde berisinde bulunan bezlerin mebhasi, mebhâsül-guded.

Adéphage çok yiyen.

Adepte 1. bir ilim veya mezhebin gavâmız ve künhüne vâkîf ve mahrem adam. 2. kimye ve simya esrârına vâkîf olmak iddiasında bulunan adam. 3. bir mesleğe taraf-tar.

Adéquat,e 1. bütün, mükemmel, tam. 2. muvafık, mutabık, muadil.

Adéquation 1. taalluk-i tam. 2. kıymet-i mütesâviye.

Adesso (İtalyancadan me'huz) şimdi; geliyor.

Adestre mahir, eli çabuk.

Adexte mahir, eli çabuk.

Adextrer sağ tarafından yürümek.

Ad gloriam şan için.

Adhaler hohlamak.

Adhérence 1. yapışıklık, iltisâk. 2. irtibat, münasebet, intisab.

Adhérent,e 1. yapışık, mültasık. 2. yapışkan. 3. (mec.) harekât ve e'âli hep birbirine uygun. 4. taraftar, kafadar.

Adhérer 1. yapışmak, mültasık olmak. 2. takdir ve tasvib etmek. 3. rıza vermek, muvafakat etmek.

☛ * s' ~ yapışmak, birleşmek.

Adhésif,ive yapışan, mültasık.

Adhésion 1. yapışma, bitişme, telâsuk. 2. kuvve-i lâsika. 3. intisab, mensubiyet. 4. muvafakat, rıza.

Ad hoc 1. suret-i mahsusada, mahsus. 2. doğrudan doğruya. 3. tamamıyla.

☛ * Commission ~ komisyon-i mahsus.

Ad hominen şahsa karşı, şahsi olarak.

Ad honores maaşsız, fahri olarak.

☛ * fonction ~ fahri memuriyet.

Adiante (bot.) baldırıkara, küzberetülbi'r.

Adieu (aslî: à Dieu) 1. Allahâismarladık, Allahâ emanet olun, elveda. 2. artık bittî!, geçmiş ola! 3. vedalaşma, veda.

☛ * Faire ses ~ s vedalaşmak.

☛ * Dire à ~ quelque chose bir şeyden vazgeçmek, ayrılmak.

☛ * Sans ~ yine, yakında görüşürüz, veda'a hacet yok.

☛ * Banquet, dîner d' ~ veda ziyafeti.

☛ * Visite d' ~ veda ziyareti.

Adipeux,se içyağlı, şahmî, desemî.

Adipsie fıkdan-ı atş, susamama.

Adiré,e (huk.) zayı.

Adirer (huk.) zayı etmek.

Adition (huk.) kabul.

☛ * ~ d'hérédité kabul-i miras.

Adjacent,e 1. muttasıl, bitişik. 2. mütemim. 3. mücavir.

☛ * Angles ~ s (geo.) zevâyâ-yı mütecâvire.

Adjectif 1. sıfat, vasıf, naat.

Adjectif,ve sıfata müteallik, vasfî.

☛ * Couleurs ~ ves bir kumaşın üzerine ancak diğer mevâddın yardımıyla tesbit edilebilen renkler.

☛ * ~occasionnel vasıf sebebi.

Adjudicatif,ve müzayedeye veya münakasaya müteallik, ihaleye dair.

Adjudication müzayedeye ile veya bilmünâkasa ihale.

☛ * ~ aux enchères müzayedeye.

☛ * ~ au rabais münakasa.

☛ * Prix d' ~ bedel-i müzayedeye.

☛ * ~ définitive ihale-i kat'îye, müzayedenin karar-ı kat'îsi, karardâde.

Adjuger (nager gibi tasrif olunur) 1. birinin lehine hükmetmek. 2. bilmüzâyede veya bilmünâkasa ihale etmek. 3. vermek.

☛ * ~ au demandeur ses conclusions müddeinin mutâlebatına muvafık hüküm vermek.

Adjuration 1. istihlâf, yemin verme. 2. niyaz, ibram.

Adjurer 1. yemin vermek, istihlâf etmek. 2. yalvarmak, niyaz ve ibram etmek.

Adjuteur yardımcı, muavin.

Adjuvant,e bir tertipte en müessir devanın fi'lini tezyîd ve teşdîde hâdim diğer bir deva, muîn.

Ad libitum istediği gibi, keyfemâyeşâ'.

Ad litteram harfiyyen.

Admettre (mettre gibi tasrif olunur) 1. kabul etmek, dahil etmek. 2. tasdik, teslim etmek. 3. müsaade etmek. 4. farzetmek. 5. kâbil ve müstaid olmak.

☛ * ~ à faire la preuve isbât-ı müddeâya ruhsat vermek, müsaade etmek.

☛ * ~ par provision ihtiyaten kayıt ve kabul etmek.

☛ * s' ~ kabul ve teslim olunmak.

Adminicule 1. karine, delil, alamet. 2. yardım. 3. herik, kazık. 4. bir ilacın tesirini teshîl eden ecza, sehîl. 5. (çokluk hali) bir madalyanın resmi etrafındaki tezyinat.

Administrateur, trice 1. müdür, nâzır. 2. bir memleket idaresine memur. 3. idare-i memleket fen ve usulünü bilen.

Administratif, ve idareye müteallik, idare-i mülkiyeye ait.

- ☛ * Corps ~ ricâl-i hükûmet.
- ☛ * Division ~ ve taksimat-ı mülkiye.
- ☛ * L'action ~ ve idarece icraat.
- ☛ * Conseil ~ meclis-i idare.
- ☛ * Pouvoir ~ idare-i mülkiye.

Administration 1. idare, nezaret. 2. kalem, kapı. 3. idare-i memleket, hükûmet. 4. müddet-i idare, zaman-ı hükûmet. 5. hey'et-i idare, hey'et-i hükûmet. 6. bir resm ve âyinin icrası. 7. bir ilacın istimali.

- ☛ * ~ autonome idare-i mümtâze.
- ☛ * ~ séparée idare-i müfreze.
- ☛ * ~ centrale idare-i merkeziye.
- ☛ * ~ de l'armée ordu idare hey'eti.
- ☛ * ~ militaire idare-i askeriye.

Administrativement usûl-i idare tarikiyle, idareten, idareye tatbikan.

Administré, e 1. idare olunan, birinin taht-ı idaresinde bulunan. 2. ahali. 3. beslenen, bakılan. 4. sevkolunan, tanzim edilen. 5. (makam-ı istihzâda) kapıştırlan, veriştirilen (sopa ve değnek gibi şeylerle).

Administrer 1. idare etmek, bakmak, nezaret etmek. 2. tehyie ve tedarik etmek, irâe etmek. 2. dövmek, kapıştırmak, veriştirmek.

☛ * ~ un malade bir hastanın son vezâif ve merasim-i mezhebiyesini icra etmek.

☛ * ~ la justice ihkâk-ı hak etmek, icrâ-yi adalet etmek.

☛ * ~ des preuves delâil irâe etmek, îrâd-ı edille etmek.

☛ * ~ des titres senedat ibraz etmek.

☛ * ~ un médicament bir ilaç vermek.

☛ * s' ~ 1. idare olunmak. 2. bir ilaç veya meşrubattan bir şey yaptırıp içmek.

Admirable 1. bâis-i taaccüb, hayretefzâ. 2. şâyân-ı tahsîn, a'lâ. 3. (istihzâ tarikiyle) garib, acîb, tuhaf.

Admirablement 1. hayretefzâ bir suretle, a'lâ, pek güzel. 2. çok, pek ziyade.

Admirateur, trice bir şeye hayran olan adam, bir şeyi ziyadesiyle takdir ve tahsin eden.

Admiratif, ve 1. takdire, hayret ve tahsine delalet eden. 2. her şeyi takdir ve tahsin etmek tabiatında bulunan adam.

☛ * Point ~ ! işareti.

Admiration 1. taaccüb, hayret. 2. takdir, tahsin. 3. bâis-i taaccüb ve hayret olan şey.

Admirer 1. taaccüb etmek, bir şeye hayran kalmak. 2. ziyadesiyle takdir ve tahsin etmek.

☛ * s' ~ kendi kendini yahut birbirini beğenmek.

Admiromane her şeyi takdir ve tahsin etmeyi illet derecesine vardırın adam, takdir ve tahsin meraklısı.

Admis, e 1. kabul olunmuş, makbul. 2. mer'î, muteber. 3. müselleme, musaddak. 4. me'zûn.

☛ * Créances ~ es tahkik v etasdik edilmiş matlûbat.

☛ * Fait ~ emr-i mukarrer.

Admissibilité şâyân-ı kabul olma, kabiliyet, salahiyet, makbuliyet.

Admissible 1. makbul, muteber, şâyân-ı kabul. 2. salahiyetli, salih.

Admission 1. kabul. 2. teslim, tasdik. 3. idhâl.

Admonestation tekdir, tevbîh, itâb.

Admonéter tevbîh, tekdir, itâb etmek.

Admonester tevbîh, tekdir, itâb etmek.

Admoniteur, trice 1. ihtarcı, muhtır. 2. ta'zirci, tenbihçi.

Admonition 1. tekdir, tevbîh. 2. ihtar.

Adobe kerpiç.

Ad oculum pîş-i nazara vaz' edilerek.

Adœratio (ask.) bedel-i nakdî i'tâsıyla hizmet-i askeriyeden muâfiyet.

Adolescence 1. şebâb, sinn-i rüşd, sinn-i mürâhaka. 2. şâblar, tâife-i şübbân. 3. bidâyet, ilk zamanlar.

Adolescent, e 1. sinn-i rüşdde bulunan oğlan yahut kız, şâb, şâbbe, reşid, mürâhık. 2. tecrübesiz ve ehemmiyete lâyık görülme-yen genç. 3. yeni. 4. henüz meyve verme-yen ağaç.

Adonis 1. aşk perisi Zühre'nin alâkakerdesi farzolunan gayet güzel bir delikanlı ki Süryaniler ve Fenikeliler indinde Temmuz ismiyle maruf idi. 2. süsüne ziyade dikkat eden güzel delikanlı. 3. bir nevi nehârî kelebek. 4. (bot.) avcıotu, dem-i zühre.

Adonisé,e pek süslü.

Adoniser ziyade süslendirmek.

☞ * s' ~ süse ziyade dikkat etmek.

Adonné,e 1. meşgul. 2. düşkün, müptela.

Adonner 1. bir şeyin üzerine çok düşmek, müptelası olmak. 2. hasr-ı nefis etmek, bir yere şiddetle müdavim olmak. 3. devam etmek. 4. (den.) kesb-i sükûnet etmek (rüzgâr hakkında). 5. uzanmak.

Adoptant birini evlatlığa kabul eden adam.

Adopté,e 1. evlatlığa kabul olunmuş adam, ahiret oğlu. 2. kabul olunmuş teklif.

Adopter 1. evlatlığa kabul etmek, evlat edinmek, tebennî etmek. 2. evlat nazarıyla bakmak. 3. kabul, ittihâz etmek.

☞ * s' ~ sevişmek.

Adoptif,ve ahiretlik.

☞ * Enfant ~ ahiret evladı, veled-i ma'nevî.

☞ * Père ~ ahiret pederi, babalık.

☞ * Patrie ~ ve vatan ittihâz olunmuş yer, vatan-ı sâni.

Adoption 1. evlatlığa kabul, istiâre-i veled, tebennî. 2. kabul, ittihâz. 3. tercih.

☞ * Patrie d' ~ vatan ittihâz olunmuş yer.

☞ * ~ pour les armes (ask.) askere resm-i kabul (bazı akvâm-ı mütekaddime nezdinde harpte âsâr-ı şücâat veya diğer fevkalade bir hizmet ibraz eden delikanlı bir cemiyet-i umûmiye huzurunda âyîn-i mahsus icrasıyla meslek-i muhâribîne kabul olunurdu).

Adorable 1. şâyân-ı perestî, ibadete müstehak. 2. muhterem, mükerrerem. 3. pek sevimli, dilber, dilkeş.

Adorablement perestî tarifleriyle, perestî edercesine. **Adorateur,trice** 1. ibadet eden, tapan, âbid. 2. ziyadesiyle seven, aşık, perestîşkâr.

Adoration 1. ibadet, perestî. 2. aşk, alaka. 3. (çokluk) merasim-i hürmet ve ubûdiyyet.

☞ * Filles religieuses de l' ~ Sen Be-nuva tarîkine mensup rahibeler.

Adoré,e 1. mabûd, mabûde. 2. mahub, mahbube, perestîde. 3. sevgili. 4. müdahene edilen.

Adorer 1. tapmak, ibadet, perestî etmek. 2. secde etmek. 3. ziyadesiyle hürmet ve tazîm etmek. 4. kemâl-i teslîmiyetle kabul etmek. 5. müdahene ve tabasbus etmek. 6. perestî derecesinde sevmek, aşık olmak.

☞ * le ~ veau d'or servetlerinden başka bir faziletleri olmayanlara tabasbus etmek.

☞ * s' ~ 1. birbirini ziyade sevmek. 2. kendi kendini ziyade sevmek.

Ados bi duvarın altında güneşe maruz top-rak, yastık.

Adossé,e 1. dayanmış, arkasını vermiş. 2. müstenid

Adossement 1. dayanma, arka verme. 2. (mec.) istinadgâh.

Adosser dayanmak, arkasını vermek.

☞ * s' ~ dayanmak, arkasını vermek.

Adouber 1. (tavla ve dama oyunlarında) bir pulu, bir taşı oynamayıp yalnız dokunmak. 2. (den.) tamir etmek.

Adouci,e 1. kesb-i mülâyemet etmiş. 2. tadil olunmuş. 3. tahfif ve teksin edilmiş.

Adoucir 1. tatlılaştırmak. 2. yumuşatmak. 3. mülâyemet kesb ettirmek. 4. tadil ve tesviye etmek. 5. teskin etmek. 6. cilalandırmak. 7. büyük eğenin bıraktığı çıkıntıları düzeltmek için ince eğe ile eğelemek, tesviye etmek. 8. bir rengin kuvvet ve revnakını tenzil etmek. 9. (hayvanlar hakkında) 1. alıştırma. 2. örtmek, saklamak.

☞ * s' ~ 1. tatlılaşmak. 2. kesb-i mülâyemet ve sükunet etmek.

Adoicissant,e mulattif.

Adoucissement 1. tatlılaştırma, tatlılaşma. 2. yumuşaklık, mülâyemet. 3. tesviye, tadil. 4. cila. 5. tahfif-i âlâm. 6. (mec.) 1. tahfif etme. 2. düzlenme, ıslah.

Adoué,e çiftleşmiş, çift olmuş.

Adpatres âbâ ve ecdada doğru.

☞ * Être ~ ölü, müteveffâ olmak.

☞ * Aller ~ ceddine kavuşmak, ölmek, vefat etmek.

- ☛ * Envoyer ~ ceddine kavuşturmak, öldürmek.
- Adragant,e** : Gomme ~ e kitre zamkı, ketira.
- Ad referendum** istifzâna ta'lîkan.
- Ad rem** 1. kat'iyen. 2. sadede gelelim.
- Adresse** 1. isim ve ikametgâh tarifi, adres. 2. mektup zarfının üzeri, nam, ünvan. 3. müracaat olunacak mahal. 4. mahzar-ı umumi, teşekkürname veya tebrikname-i umumi.
- ☛ * à l' ~ de birine hitaben.
- ☛ * Bureau d' ~ 1. birisinin mahall-i ikametini öğrenmek ve istihsal-i malumat etmek için müracaat olunacak daire. 2. her havadis işitilen, söylenen hane, mahal.
- Adresser** 1. maharet. 2. (mec.) hile.
- ☛ * ~ de style üslub-i ifadenin sanatlı ve nükteli olması.
- ☛ * Tour d' ~ 1.el çabukluğu, hokkabazlık. 2. (mec.) rikkat-i fikr, marifet.
- Adresser** 1. bir şeyi bir adama yahut bir mahalle göndermek. 2. sevk etmek. 3. aff ve ircâ' etmek. 4. tevcîh etmek. 5. îrâd etmek. 6. arzetmek. 7. hitâb etmek.
- ☛ * ~ la parole à quelqu'un birine hitaben söylemek.
- ☛ * ~ à qu. q. des compliments de condoléance birine îfa-yı merasim-i taziyet etmek.
- ☛ * s' ~ 1. müracaat etmek. 2. gitmek, doğrulamak. 3. birine hitaben söz söylemek. 4. sözü birine ircâ' etmek. 5. tecavüz etmek. 6. hedefe isabet etmek.
- Adroite** 1. mahir, usta, çîredest. 2. hilekâr.
- Adroisement** 1. mahirane. 2. hilekârane.
- Aduire** (ask.) güvercin yavrularını uçmaya ve avdet etmeye alıştırmak.
- Aduction** (ask.) güvercin yavrularını uçurtma.
- Adulateur,trice** müdâhin, müdâheneci, dalkavuk.
- Adulation** müdâhene, dalkavukluk.
- Aduler** müdâhene etmek.
- Adulte** 1. yetmişmiş genç, reşid, bâliğ, şebâb ile şeyhûhet arasında bulunan adam. 2. (mec.) tekemmül etmiş melekât-ı akliye.
- Adultération** taşşış (muâlece).
- ☛ * ~ des monnaies taşşış-i meskûkat.

- Adultère** 1. zâni, zâniye. 2. halis olmayan, müşevveş, mülevves. 3. zina, fi'l-i şeni'.
- ☛ * ~ simple müteehhil biri tarafından bekâr biriyle vukua gelen zina.
- ☛ * Double ~ 1. müteehhil bir erkek ile müteehhil bir kadın beynindeki zina. 2. mantık ve ahlaka mugayır.
- Adultérer** bozmak, sahte ve kalp etmek, ifsad, tahlit etmek.
- Adultérin,e** veled-i zina, haramzade, piç.
- Adultérisme** isimleri tağyir etme.
- Ad unguem** revnaklı, âbdar, parlak.
- ☛ * Vers ~ 1. şiiir-i âbdar, parlak nazım. 2. bir şeyi iyi, su gibi (bilmek).
- Ad unum** bire kadar, sonuncuya kadar, kâmilen.
- Adurent,e** yakıcı.
- Aduste** 1. (güneşten) yanık. 2. 2. kavruk, müteharrik.
- Adustion** 1. (tüb.) dağlama, key binnâr. 2. (mec.) mükedder.
- Ad usum** âdet vechile, merâsim-i mu'tâde ile.
- Ad valorem** kıymeti üzerinden.
- ☛ * Droits ~ emtianın kıymet-i muhammenesi üzerinden alınan rüsum.
- Advenir** (venir gibi tasrif olunur) zuhur etmek, vâki olmak, rastgelmek.
- ☛ * Advienne que pourra her çibâdâbâd.
- Adventice** 1. ânzî. 2. hüdâyinâbit.
- ☛ * Idées ~ eşyâ-yı hâriciye ve havâs vasıtasıyla tevellüd eden efkâr-ı ânzîye.
- ☛ * Bourgeon ~ ânzî tomurcuk, zer-i ânzî.
- Adventif,ve** (huk.) ânzî.
- ☛ * Biens ~ s 1. ânzîyyüzzuhûr, zuhûrat makûlesi olan emvâl. 2. (bot.) ânzî (kök ve budak).
- Adverbe** zarf, hal, edat, harf-i mânâ.
- ☛ * ~ de lieu zarf-ı mekân.
- ☛ * ~ de temps zarf-ı zaman.
- ☛ * ~ de manière zarf-ı hal.
- Adverbial,e** zarf yahut hal veya harf-i mânâ gibi kullanılan (kelime), zarfı.
- ☛ * Locution ~ e tabir zarfı, mürekkebât-ı zarfiyeden biri.
- Adverbialement** zarf gibi, hal gibi, harf-i mânâ gibi kullanılarak.

Adverbialiser zarf veya hal gibi kullanmak.
Adverbialité bir kelimenin zarf veya hal olması.
Adversaire 1. muhalif, rakib, hilâfgir. 2. hasım.
Adversatif,ve Conjonction ~ ve itiraz, muhalefet, tereddüd beyan eden edat-ı âtife, edat-ı terdid (Mais, cependant) edat-ı âtife-leri gibi.
Adversativement itiraz ve terdid iş'âr eder bir surette.
Adverse 1. muhalif, zıt. 2. (kumarda) bir tarafın karşısındaki oyuncu. 3. (huk.) hasım, tarafeynin beheri. 4. (bot.) mütেকabil.
 * Fortune ~ tâli'-i nigûn, baht-ı nâsâz.
Adversité nekbet, idbâr.
Adynamie (tib.) kuvvetsizlik, zaaf.
Adynamique (tib.) zaafdan gelen, za'fi.
 * Fièvre ~ hummâ-yı za'fiye.
Æditime eski Romalılar zamanında bir mabed muhafızı.
Ægagre yaban keçisi, ma'z-ı berrî.
Ægis göz misafiri, leke, buk'atülkarniye.
Aémère (Ahémère) yevm-i velâdetleri mahlum olmadığı cihetle yevm-i mahsusları olmayan eizze-i nasârâ.
Aérable tecdîd-i havası kâbil.
Aérage havalandırma, tecdîd-i hava.
Aération havalandırma, tecdîd-i hava.
Aéré,e hava alan, havadar.
Aérer 1. havayı tecdîd etmek, havalandırmak. 2. hububat ve emsalini havalandırmak, rüzgâr ve havaya maruz kılmak. 3. kış bahçelerinin havasını tecdîd etmek.
Aéricole havaî, havada yaşayan, yetişen.
Aérien,ne havaya müteallik, havaî.
 * Peuple ~ kuşlar.
 * Chants~ s elhân-ı tuyûr.
 * Les esprits ~ s melekler, periler.
 * Oiseau ~ kırlangıç gibi yere nadiren konan kuş.
 * Acide ~ hâımız-ı fahmın nâm-ı atîki.
Ærifère bakırı hâvi.
Aérifère (anatomi) nâkil-i hava.
Aérification (kim.) havaya veya gaz haline tahvîl, tehviye.

Aérifier havaya tahvil etmek, gaz haline getirmek.
 * ~ l'eau distillée havalandırmak için mâ-i mukattarı çalkamak.
Aériforme (kim.) havâyüşşekl, şibh-i hava.
Aériser hava ve gaz haline getirmek.
Aérivore âkilülhava.
Aérobie (zool.) havada yaşayan hayvanat-ı hurdebînî.
Aérodynamique mebhas-i kuvvet-i hava.
Aérographie mebhasülhava.
Aérolithe havadan düşen taş, hacet-i semaî, şimşek taşı.
Aérologie ilmülhava.
Aéromancie havadan tefe'ül, kehanet-i havâiye.
Aéromètre mikyâsülhava.
Aérométrie mukayese-i ecsâm-ı havâiye.
Aéronaute balonla havaya kalkan, baloncu, bâdşinâver.
Aéronautique 1. balonculuğa müteallik. 2. balonculuk.
Aéronef balon, balon teknesi.
Aérophobe 1. havadan korkan kimse. 2. havanın dokunduğu.
 * Maladie ~ havanın dokunduğu hastalık.
Aérophobie havadan korkmaklık, havfülhava.
Aérosphère küre-i arzı ihâta eden kitle-i hava.
Aérostat balon.
Aérostation balonların imal ve istimali.
Aérostatique 1. balonla havaya kalkmak fiiline müteallik. havaya kalkabilen. 3. balonla vukua gelen. 4. mebhas-i kavânîn-i hava.
Aérothérapie (tib.) tedavi bilhavâ.
Aérostier (ask.) balonla düşmanın askeri rekâtını teftiş eden, baloncu.
Aérotone hava tüfeği.
Æsthème (tib.) ihtisâs.
Æsthésie (tib.) hassasiyet.
Aétite yahut Pierre d'aigle kartal taşı, haccülvelâde, şeytan kayası.
Affabilisé lutuf ile muamele, iltifat, mürüvet, hatırnevazlık.
Affable mültefit, hatırnevaz.

Affablement lutuf ve mülayemetle, mültefi-tane, mürüvvetmendane.

Affabulation 1. kıssadan hisse, mânâ-yı mesel. 2. bazı vekâyi'-i târihiyeden çıkarılacak hisse-i intibah.

Affadi,e 1. lezzetsiz ve tuzsuz. 2. yorgun, zayıflamış. 2. cazibesini, letafetini kaybetmiş.

Affadir 1. takatsizlendirmek, lezzetsiz ve tuzsuz yapmak. 2. kuvvetsiz ve ruhsuz bırakmak. 3. usandırmak.

☛ * ~ le cœur 1. yürek bulandırmak.

2. (mec.) istirahat ettirmek.

☛ * s' ~ 1. tatsızlaşmak. 2. usanmak.

Affadisement 1. tatsızlık, lezzetsizlik. 2. usanç.

Affaibli,e 1. zayıflanmış, kuvvetten düşmüş. 2. küçülmüş.

Affaiblir 1. zayıflatmak, kuvvetten düşürmek. 2. meskûkatın ayarını indirmek, veznini azaltmak. 3. tadil etmek. 4. liyakat ve iktidarını kaybetmek. 5. s' ~ 1. zayıflamak, kuvvetten düşmek. 2. (mec.) nüfuzunu kaybetmek.

Affaiblissant,e zayıflatan, kuvvetten düşüren.

☛ * Al er s' ~ tedricen zayıflamak, kuvvetten düşmek.

Affaiblissement zayıflama, kuvvetten düşme.

Affaincantir 1. metanetten düşmek. 2. cebîn olmak.

Affaire 1. iş, emr (umûr), husus, maslahat, madde. 2. iş, meşguliyet. 3. vaka, muharebe, kavga, düello. 4. dava. 5. muamele, ahz ü i'tâ. 6. kullanılan eşya, telebûs ve tezeyyün için lâzım eşya. 7. münâsebet-i samîmiye, aşk entrikası.

☛ * ~ d'honneur mübareze, düello.

☛ * C'est une ~ ehemmiyetli bir iştir.

☛ * Point d' ~ dinlemem! beyhude söyleme! herkesi taciz etme! sözleri makamında kullanılır.

☛ * Faire son ~ birinin hakkından gelmek.

☛ * Se tirer d' ~ 1. işin içinden çekilmek, müşkilattan kurtulmak. 2. umûr, mesâlih.

☛ * Füre des ~ s iş çıkarmak.

☛ * Faire zez ~ s kazâ-ı hacet etmek, ayak yoluna gitmek.

☛ * Aller à ses ~ s kazâ-yı hacet etmek, ayak yoluna gitmek.

☛ * Monter une ~ s sirkat vesaire gibi bir cürm ikâ'ını tertib ve tasavvur etmek.

☛ * ~ s du temps vekâyi'-i umûmiye.

☛ * Parier ~ s ciddi şeylerden, muhaverenin asıl maksadından bahsetmek.

☛ * Avoir ~ avec quelqu'un birisiyle işi olmak (makam-ı tehdidde dahi istimal edilir).

☛ * Avoir ~ de quelqu'un irisine ihtiyaç olmak.

☛ * Avoir ~ ailleurs başka şey düşünmek, başka maksat takip etmek.

☛ * C'est une ~ finie bu işi artık düşünmemelidir.

☛ * Farie ~ bitirmek, itmam etmek.

☛ * Faire l' ~ kifayet etmek, maksadı istihsal eylemek.

☛ * Faire ses ~ s zengin olmak.

☛ * Farie son ~ d'une chose 1. bir şeyi taahhüt etmek. 2. bir şeyden istifadenin yolunu bilmek.

☛ * Avoir plus d' ~ que le légat pek meşgul olmak.

☛ * Avoire ~ à la veuve et aux héritiers kuvvetli bir hasım karşısında bulunmak.

☛ * Avoir ses ~ s (kadınlar hakkında) âdet görmek.

☛ * Agent d' ~ s komisyoncu.

☛ * Gens d' ~ s kâhya, müdür-i umûr.

☛ * Ministère des ~ s étrangères hariye nezareti.

☛ * Chargé d' ~ s maslahatgüzar.

Affairé,e 1. çok işi olan, meşgul. 2. çok işi var gibi gösteren.

Affaireux,se 1. işlerinde müşkilata düşer olmuş. 2. çok meşgul eden. 3. faydalı bir vakti beyhude yere zapteden.

Affaissé,e 1. çökük. 2. mecalsiz, me'yus.

Affaisement 1. çökme, inhitat. 2. za'af, fütur. 3. (ask.) evfâh-ı nâriyenin aşınması. 4. istihkâm şiv topraklarının çökmesi, dökülmesi.

Affaisser 1. çöktürmek. 2. yığmak. 3. indirmek. 4. zayıflatmak, yormak.

☛ * s' ~ 1. çökmek. 2. zayıflamak, fütür getirmek.

Affaïter 1. (şahini) alıştırmak. 2. (derileri) debağat etmek.

Affaler 1. (den.) halatı indirmek, aşağıya çekmek. 2. gemiyi sahile doğru sürmek.

☛ * s' ~ 1. sahile çok yanaşmak. 2. ipe sarılıp inmek.

Affamation 1. acıkma. 2. (mec.) şiddetli arzu.

Affamé,e 1. aç. 2. her şeyden mahrum. 3. aç gözlü, tamahkâr. 4. haris. 5. letafetten âri.

Affamer 1. acıktırmak, aç bırakmak. 2. erzak yolunu kesmek. 3. (mec.) arzu vermek.

☛ * s' ~ sefalet düşmek.

Affanures çiftçi ameleye verilen ücret-i ayniye.

Afféagement tımar tevcihi.

Afféager tımar tevcih etmek.

Affe hayat, ruh.

☛ * De l'eau d' ~ rakı.

Affectable 1. müteessir olabilen. 2. kâbil-i terhîn.

Affectant,e müessir, rikkatengîz.

Affectation 1. yapma, gösteriş, sahte tavır ve hareket. 2. iddia. 3. bir işte nâbemahal ve gülünç bir suretle ısrar. 4. bir meblağın bir te'diyeye tahsisi. 5. (ask.) bir askerın sınıf ve hizmetini resmen tayin ve tahsis ediş.

Affecté,e 1. sahte, doğru ve tabii olmayan. 3. merbut, mahsus. 4. muhassas, tahsis olunmuş (meblağ). 5. mükedder, müteessir. 6. musâb, malul.

☛ * Fonds ~ s mürettebat ve muhasasât-ı mukannene (maliyece).

☛ * Etre spécialement rehn-i mahsus makamında tutulmak (maliyece).

Affecter 1. yalandan ve mürailik ile göstermek. 2. yapılmayacak bir şeyi pek sık yapmak ve tekrar etmek. 3. bir şeyi iş edinmek. 4. tayin ve tahsis etmek. 5. bir şekil göstermek, onları tercih etmek. 6. (tib.) illete uğratmak, tesir etmek, dokunmak. 7. işaret vaz'ıyla kemmiyeti ta'dil etmek.

☛ * ~ d'ignorer tecahül etmek.

☛ * s' ~ 1. bir şeye tahsis olunmak. 2. müteessir ve mükedder olmak. 3. uğramak, musâb olmak.

Affectif,ve 1. müessir, dokunaklı. 2. hissî, kalbî, derûnî. 3. hassas. 4. (tb.) nefsanî.

☛ * Faculté ~ ve 1. meleke-i nesâniye. 2. (gr.) tesirâtı mübeyyin (harf-i nidâ vesaire).

Affection 1. teessür. 2. muhabbet, meyil, teveccüh. 3. his, duygu. 4. aşk-ı ilahî. 5. bizi rabteden şeyler. 6. (tib.) illet, maraz, afet. (çoğul) meylîyyât-ı nefsâniye.

☛ * D' ~ can u gönülden.

Affectionné,e 1. sadık, muhlis. 2. sevilen, ihtiyar ve tercih olunan. 3. (inşada)senaver, mahlas.

☛ * Faire l' ~ suret-i riyakâranede büyük bir muhabbet göstermek.

Affectionnément kemal-i muhabbet ve sadakatle.

Affectionner 1. sevmek, muhabbet ve teveccüh göstermek. 2. sevdirmek, celb ve bend etmek.

☛ * s' ~ sevişmek.

☛ * s' ~ quelqu'un birini kendine bend etmek.

☛ * s' ~ à quelqu'un birine bend olmak, hususiyet peyda etmek.

Affectueusement dostane, hayırhâne, sadakatla.

Affectueux,se 1. muhabbetli, halis, sadık. 2. muhlisane.

Afférent,e (huk.) şâyi.

☛ * Part ~ e 1. hisse-i şâyia. 2. mevrîd, mürsil.

☛ * Vaisseaux ~ s (tb.) eviye-i mürsile.

Afférer isabet etmek, düşmek.

Afféreur kassam.

Afférir (mec.) yakışmak, münasib olmak.

Affermage 1. iltizam, istîcar. 2. îcar.

Affermer 1. iltizama vermek, îcar etmek. 2. iltizama almak, istîcar etmek.

Affermi,e 1. takviye, tahkim olunmuş, muhkem, sağlam, metin. 2. mukarrer, sabit.

Affermir 1. kuvvet ve metanet vermek, sağlamlaştırmak. 2. temin etmek. 3. tekîd ve tasdik etmek. 4. katılaştırmak. 5. teşcî etmek.

☛ * ~ le bouche du cheval (vet.) hayvanın ağzını game alıştırmak.

- ☛ * s' ~ 1. kesb-i metanet etmek, sağ-
lamlaşmak. 2. sertleşmek, katılaşmak.
- Affermissement** sağlama, kesb-i meta-
net.
- Affété,e** yapma, nazlı.
- Afféterie** 1. yapma tavır ve hareket, naz. 2.
medâr-ı tezeyyün olan ufak tefek eşya.
- Affettuoso** (müz.) aheste, yavaş.
- Affichable** kâbil-i ilan, şâyân-ı ilan.
- Affichage** ilan yapıştırma, ilanlarla bil-
dirme, ta'lik-i i'lânât.
- Affichant,e** bâis-i hicâlet, mûris-i şeyn.
- Affiche** duvara yapıştırılan ilan veya ihtar.
- ☛ * Petites ~ s 1. elden dağıtılan ilan
kâğıtları. 2. (mec.) delil, emâre-i maneviye.
- Affiché,e** 1. ilan olunmuş. 2. mürtekibi tara-
fından ifşa olunmuş (rezalet), meydana
vurulmuş. 3. (mec.) müfrit, yapma.,
- ☛ * C'est une femme ~ e bu, dile gel-
miş, dillenenmiş bir kadındır.
- Afficher** 1. varaka-i ilâniye yapıştırmak. 2.
ifşa, bir şeyi ilan ile iftihar etmek. 3. rûsvay
etmek.
- ☛ * ~ une femme bir kadınla olan mü-
nasebetini aleni kılmak, kadının namu-
suna leke getirmek, kadını dile düşürmek.
- ☛ * s' ~ 1. varaka-i ilâniye ile beyan
olunmak. 2. kendi kabahatlerini ifşa et-
mek. 3. kendini ... göstermek. 4. ifrat ile gö-
zükmek. 5. dile gelmek.
- Afficheur** 1. varaka-i ilâniye yapıştıran
adam, ilancı. 2. (mec.) herkesin kabahatle-
rini ifşa ile rezil etmekten hoşlanan adam,
aybcû.
- Affidé,e** 1. mutemed, sırdaş. 2. entrikacı.
- Affilage** bileme.
- Affilé,e** 1. keskin, bilenmiş, zağlı. 2. (mec.)
hicvâmiz. 3. çok ve suhûletle sevilen
(adam).
- Affiler** 1. bilemek, zağlamak. 2. (mec.) kuv-
vet ve tesirini artırmak.
- ☛ * ~ un n ot söze dokunaklı mânâ
vermek.
- ☛ * ~ le ca quet à quelqu'un birine
desâyis öğretmek.
- ☛ * ~ des arbres ağaçları sıra ile, bir-
biri ardınca dikmek.
- ☛ * s' ~ bilenmek.
- Affileur** bileyici, zağcı.

- Affiliation** 1. bir şirkete duhul. 2. bir tarikate
duhul, sülûk. 3. karabet. 4. şirket, hey'et,
cemaat. 5. iki şirket arasında iştirak. 6.
(ask.) resm-i kabul.
- Affilié** 1. bir şirkete dahil olan., şerik. 2. bir
hey'et efrâdından bulunan.
- Affiloir** 1. bileyi taşı. 2. müsademe.
- Affin,e** 1. müşabih, mutabık. 2. yakın ak-
raba.
- Affinage** 1. maâdin vesairenin tasfiyesi. 2.
kumaş kaba ipliklerinin düşürülmesi.
- Affiné,e** 1. tasfiye olunmuş. 2. kurnaz.
- Affinement** 1. tasfiye. 2. (mec.) tekemmül.
- Affiner** 1. inceltmek, sivirtmek. 2. temizle-
mek, tasfiye etmek. 3. mükemmelleştir-
mek.
- ☛ * se la sser ~ à Le temps effine (den.)
açılmak, hava açılmak.
- ☛ * s' ~ 1. tasfiye olunmak. 2. incel-
mek, keskin olmak. 3. kesb-i nezaket et-
mek. 4. güzelleşmek, açılmak (hava hak-
kında).
- Affinerie** tasfiyehane, kalhane.
- Affineur** tasfiyeci, kalcı.
- Affineuse** 1. dantela (tentene) işleyen kadın,
dantelacı kadın. 2. maksadına vusul için
her türlü vesaiti istimal eden işvekâr ka-
dın.
- Affinité** 1. sıhriyet, karabet-i sıhriye. 2. mü-
nasebet-i tâmmе, müşabehet-i tâmmе. 3.
alaka, meyil, münasebet. 4. (müz.) muvafa-
kat, uygunluk.
- Affinoir** yün ve keten tarağı.
- Affiquet** çorap şişi mahfazası. (çoğul) ka-
dınların süse müteallik ufak tefek şeyleri
(müstehziyane).
- Affirmatif,ve** 1. tasdik eden, tasdik ve isbata
müteallik. 3. kat'î, mukarrer. 4. (gr.) müs-
bet. 5. (gr.) sîga-i ihbâriye. 6. icabî.
- Affirmation** 1. tasdik, teyid. 2. (huk.) ikrar,
ifade. 3. isbat. 4. icab.
- Affirmative** icab.
- Affirmativemenet** 1. icab ve tasdik tarikiyle.
2. muhakkak surette. 3. (gr.) müsbet ola-
rak.
- Affirmé,e** müsbet, muhakka.
- Affirmer** 1. tasdik, ikrar etmek. 2. iddia et-
mek, sıhhatini temin etmek. 3. (huk.) ifade
etmek.

☛ * ~ sous serment yemin ile teyid etmek.

☛ * s' ~ 1. tasdik olunmak. 2. aşikâr olmak, zahire çıkmak.

Affistoler tezyin etmek, dikkatle süslemek.

Affistoleur,se 1. aldatıcı. 2. müstehzi.

Affixe (gr.) kelimeye ilave ve ilhak olunan harf, lâhika.

Affixion duvara yapıştırma.

Afflachir za'f-ı kesb etmek.

Afflé,e havanın temasıyla bozulmuş, hassasını kaybetmiş, ekşimiş.

Afflourage kâğıt hamurunun ıslatılması.

Affleuré,e tesviye olunmuş.

Affleurement tesviye.

Affleurer 1. tesviye etmek. 2. bir hizada bulundurmak, hizasında yapmak. 3. (mec.) uğramak, yanaşmak. 4. bir hizada bulunmak.

Afflictif,ve (huk.) terhîbî.

☛ * Peines ~ vas mücâzât-ı terhîbiye.

☛ * Peines ~ ves et infamantes mücâzât-ı terhîbiye ve terziliye.

Affliction 1. keder, elem, gam. 2. musibet, bela.

Affligé,e 1. mükedder, mağmum. 2. bedbaht. 3. mübtela, düşar, musâb. 4. bir şeyle temayüz etmiş. 5. kederengîz, müellim. 6. mükedder ve gamnâk adam.

Affliger (nager gibi tasrif olunur) 1. keder vermek, mahzun ve mükedder etmek. 2. düşar etmek. 3. rahatsız etmek. 4. sıkmak, taciz etmek.

☛ * s' ~ mükedder olmak.

Afflouage (den.) oturmuş bir gemiyi yüzdürme.

Afflouer oturmuş bir gemiyi yüzdürmek.

Affluence 1. taşkınlık, feyezân. 2. bolluk, feyiz ve bereket. 3. izdiham, tehacüm.

Affluent'e 1. bir nehre munsab olan diğer nehir. 2. bir nehre dökülen çay, tâbî' (soaklar hakkında da istimal olunabilir).

Affluer 1. (çay hakkında) bir nehre munsab olmak. 2. akıp bir yere cem' olmak, tehacüm etmek. 3. (mec.) artmak.

Afflux 1. mevâdd-ı mâyiânın vücudun bir kısmında tecemmü'ü, hücum-i ahlât. 2. (ask.) akın, hücum.

Affolé,e 1. meftun, şeyda. 2. şaşmış, inhiraf etmiş, bozuk (pusula iğnesi).

Affolement 1. şeydalık, meftunluk. 2. pusula iğnesinin şaşması, inhirafı.

Affoler 1. çıldırtmak. 2. şeyda ve meftun etmek.

☛ * s' ~ çıldırıcısına sevmek, şeyda ve meftun olmak.

Afforage zecriye resmi.

Affouage bir baltalıktan ihtitâb, odun kesme hakkı.

Affouager ihtitâb hakkı mûcibince kesilecek odunları ormanda tayin etmek.

Affouillement suyun çukur açması, suların hasıl ettiği aşıntı.

☛ * ~ du terrain 1. tarla su hufresi. 2. (ask.) tunç efvâh-ı nâriyede hasıl olan tûlânî ve mu'vec çukurluk.

☛ * ~ des balles tüfek kurşunu oyuğu.

Affouiller 1. hafretmek. 2. taharri etmek. 3. suların cereyanı çukur açmak, köprü direklerini bozmak.

Affourager mevâşîye yem vermek, alelîtlak hayvanata yem vermek.

Affourager mevâşîye yem vermek, alelîtlak hayvanata yem vermek.

Affourche (den.) çapraz demir ve resen.

☛ * Ançre d' ~ çapraz demir.

☛ * câble d' ~ çapraz resen.

Affourcher 1. bir şeyin üzerine beygir gibi binmek. 2. (den.) 3. çapraz demir atmak. 4. çapraz çıpa bağlamak. 5. sağlamlık için bir ikinci demir atmak yahut bir resen daha bağlamak.

☛ * s' ~ çapraz demir atmak veya resen bağlamak.

Affranchie,e 1. âzâd olmuş. 2. muaf, müstağni. 3. posta ücreti verilmiş. 4. (mec.) âzâde. 5. âzâd olmuş köle yahut cariye, mu'tak, mu'taka.

Affranchi,e 1. âzâd olmuş. 2. muaf, müstağni. 3. posta ücreti verilmiş. 4. (mec.) âzâde. 5. âzâd olmuş köle yahut cariye, mu'tak, mu'taka.

Affranchir 1. i'tâk, âzâd etmek. 2. müstesna ve muaf tutmak. 3. kurtarmak, tahlîs etmek. 4. (mektup vesaire hakkında) posta ücreti vermek.

☛ * un fossé at ile hendek atlamak.

- ☛ * un animal bir hayvanı iğdiş etmek.
- ☛ * s' ~ 1. serbestliğini kazanmak. 2. taahhüddan kurtulmak.
- Affranchissement** 1. tahlis, âzâd, itk. 2. istisna, muafiyet. 3. posta ücretinin te'diyesi.
- ☛ * Acte d' ~ i' tâknâme, itkname.
- Affranchisseur** halas, âzâd eden adam, halâskâr.
- Affre** dehşet, hevl, havf.
- Affrérer** kardeşleştirmek.
- Affrètement** gemi istîcarı, tul.
- ☛ * Contrat d' ~ tul mukavelenamesi.
- ☛ * ~ total geminin meçmû'u üzerine istîcar, götürü tul, iskarmo.
- Affréter** gemi istîcâr etmek.
- ☛ * s' ~ (gemi hakkında) istîcâr olmak.
- Affréteur** gemi müste'ciri.
- Affreusement** 1. menfur, mekruh, dehşetli bir suretle. 2. pek fena. 3. pek ziyade.
- Affreux,se** 1. menfur, mekruh, dehşetli. 2. pek çirkin, pek fena. 3. pek ziyade. 4. tahammülgüdâz. 5. mûcib-i elem. 6. gaddar, ahlaksız.
- Affriandé,e** 1. dadanmış. 2. iştah ve arzusu artmış, harşlanmış. 3. (mec.) meclûb.
- Affriander** 1. dadandırmak. 2. iştah ve arzusunu uyandırmak, hırslandırmak, lezzetli ve kıymetli bir şeyle aldatıp celb etmek.
- ☛ * s' ~ dadanmak.
- Affricher** (araziyi) diklendirmek.
- Affriolé,e** 1. at'ime-i lezîzeye alışmış. 2. iğfal olunarak celb edilmiş.
- Affrioler** 1. at'ime-i lezîzeye alıştırmak. 2. hırs ve tama'ını uyandırarak aldatmak.
- Affriter** sadeyağı eritmek.
- Affront** 1. hakaret, zillet. 2. adem-i muvaffakiyet.
- ☛ * poire, souffrir, avaler dévarer un ~ hakaret ve mezellele katlanmak.
- ☛ * Subir, essayer un ~ 1. hakaret görmek. 2. ar.
- ☛ * Il fait ~ à sa famille ailesine mevurus ardır.
- ☛ * Faire l' ~ de ...à ... filan şeyi filanın yüzüne vurmak.
- ☛ * En avoir l' ~ muvaffak olamamak.

- Affronté,e** 1. istihfaf olunmuş, hor görülmüş. 2. aldanmış, iğfal olunmuş. 3. yüz yüze ve birbirinin muvacehesinde bulunan (iki hayvan). 4. uç uca ve bir hizada mevzû'.
- Affronter** 1. cesaretle karşısına çıkmak, korkmamak, üzerine varmak. 2. istihfaf etmek, hor görmek. 3. aldatmak, dolandırmak. 4. yüz yüze ve bir hizaya koymak.
- ☛ * s' ~ cesaretle birbirinin karşısına çıkmak, muhaceme etmek.
- Affronterie** hayasızcasına bir cesurluk, küstahlık.
- Affronteur,se** 1. dolandırıcı. 2. terbiyesiz, küstah.
- Affruiter** (ağaç hakkında) meyve vermek.
- Affublé,e** 1. biçimsiz, gülünç şekil ve kıyafetli. 2. dolu, mestûr. 3. bir şeye mübtela.
- Affublement** biçimsiz ve gülünç kıyafet.
- Affubler** 1. gülünç bir kıyafete koymak. 2. (mec.) setr etmek.
- ☛ * s' ~ 1. biçimsiz bir surette giyinmek. 2. bir şeyle tezeyyün etmek.
- Affuser** (tıb.) hastanın üzerine su dökmek.
- Affusion** (tıb.) su dökme ve dökünme, sekb, insikâb.
- Affût** (ask.) top kundağı.
- ☛ * ~ de campagne sahra kundağı.
- ☛ * de siège muhasara kundağı.
- ☛ * ~ de place kale kundağı.
- ☛ * ~ à embrasure minima asgarî mazgal kundağı.
- ☛ * ~ de côte sahil kundağı.
- ☛ * ~ de montagne dağ (cebel) kundağı.
- ☛ * ~ de mortier havan kundağı.
- ☛ * ~ à éclipse kûsûfi kundak.
- ☛ * ~ démontable 1. sökölür (kâbil-i tefrik) kundak. 2. av kemîngâhu, bekleme.
- ☛ * Homme d' ~ 1. hilekâr adam. 2. pusuda beklemekle vukûbulan av.
- ☛ * Être à l' ~ fırsat beklemek, tarasud-i fırsat etmek.
- Affûtage** 1. âlât ve edevatın bilenmesi, zağlanması. 2. marangoz ve doğramacı âlâtı.
- Affûté,e** 1. bilenmiş, zağlanmış (alet). 2. âlâtı mükemmel (amele). 3. hilekâr, dessor.
- Affûter** 1. bilemek, zağlamak. 2. sap geçirmek. 3. (ask.) topu kundak üzerine vaz' ve

tahmîl etmek. 4. (mec.) uydurmak, tanzim etmek. 5. aldatmak. 6. av için pusu kurmak.

☛ * s' ~ 1. bilmek. 2. av pususunda durmak. 3. muntazır-ı fırsat olmak.

Affûteur bileyici.

Affutiau ufak tefek âlât ve edevat (âmiyane tabir).

Afghan,e 1. Afganistanlı, Afgani. 2. Afgan lisanı.

Afin : ~ que , ~ de ta ki, ki, hatta, için.

A fortiori evleviyetle.

Africain,e 1. Afrikalı. 2. Afrika'ya ait, Afrika sekenesine mahsus.

Agaçant,e 1. calib, cazibeli, dilbaz, işveger. 2. sinire dokunan, can sıkan, asabı tahrik eden.

Agace bk. Agasse.

Agacement 1. diş kamaşması, tadrîs. 2. sinire dokunma, asabın hareketi. 3. sabırsızlık. 4. hiddet.

Agacer 1. kamaştırmak. 2. iç gıcıklamak. 3. sıkmak, sinire dokunmak. 4. asabı tahrik etmek. 5. (mec.) (kadınlar hakkında) aşk ve cilve ile meclûb etmek, nazar-ı dikkati celb etmek.

☛ * s' ~ 1. kamaşmak. 2. birbirini tahrik etmek. 3. kızmak.

Agacerie naz, şive, cilve (ekseriya cem'i müstameldir).

Agailardir neş'esini tezyîd etmek.

Agalacte 1. (tib.) ma'dümetülleben, sütsüz. 2. henüz süt emmemiş çocuk.

Agalactie sütsüzlük, ademülleben.

Agalloche öd ağacı.

Agame (bot.) zâtüelkâhülhafiyye.

Agami Amerika-yı cenûbî hindisi.

Aganter 1. eski Hıristiyanların kilisede ettikleri umumi taamlar. 2. (mec.) iki ruh beyninde iştirak, münasebet-i samimiye.

Agapêtes Hıristiyanlığın evâilinde erkek manastırlarında oturan bakir kızlar ve inâs manastırlarında oturan genç rahipler.

Agaric (bot.) kuzu mantarı, çayır mantarı nev'i.

☛ * ~ de chène ağaç kavı.

Agasse (zool.) saksâğan (âmiyani).

Agaste (agate) nâgehânî, çok ve şiddetli yağmur.

Agâtis hayvanat tarafından ormanlarda ikâ edilen hasar.

Agate 1. akik. 2. akik rengi. 3. akikten mamul ziynet.

☛ * ~ rubanée alaca akik.

☛ * ~ onyx gayr-i şeffaf akik.

☛ * ~ arborisée katmer-i süleymanî denilen akik taşı.

☛ * ~ noire siyah akik.

Agavé (Agave) (bot.) sabır kınabı, Amerika öd ağacı.

Âge 1. ömür, hayat. 2. yaş, sinn. 3. ihtiyarlık. 4. asır, kar, devir. 5. araba oku. 6. tarihin münkasım bulunduğu üç fasıldan her biri, kurûn.

☛ * Le moyen ~ kurûn-i vüstâ.

☛ * ~ d'or saadet zamanı, devri.

☛ * Bas ~ sigar-ı sinn, sabâvet, tufûliyet.

☛ * Bel ~ şebâb, gençlik.

☛ * ~ avancé seyhûhet.

☛ * A la fleur de son ~ genç yaşında.

☛ * ~ de raison sinn-i rüşdde.

☛ * ~ nubile ou de puberté sinn-i bülûğ.

☛ * ~ de la lune eyyâm-ı kamer.

☛ * ~ de pierre Hacer Devri.

☛ * ~ de bronze Tunç Devri.

☛ * ~ de fer Hadid Devri.

☛ * ~ viril sinn-i kemâl.

☛ * ~ critique, Retour d' ~ kadınlarda âdetin ka'iyen hitâm vakti.

☛ * ~ moyen ömr-i vasatî.

☛ * Président d' ~ bir meclisin sinnen en büyük olmak münasebetiyle riyâset eden zat.

☛ * Etre sur l' ~ yaşı biraz geçkince olmak.

☛ * Avoir l'esprit de son ~ , être de son ~ sinninin muktezasına göre hareket etmek.

☛ * D' ~ en ~ batından batına, asırdan asra, karnen ba'de karnin.

☛ * ~ de la loi Hz. Musa'dan Hz. İsa'ya kadar mürûr eden zaman.

☛ * ~ de la loi de nature Hz. Adem'den Hz. Musa'ya kadar mürûr eden zaman.

Agé,e 1. müsinn, yaşlı, kocamış. 2. yaşında.

- ☛ * ~ de cinq ans beş yaşında.
- Agema** 1. vekalet, memuriyet. 2. acentelik. 3. şirket şubesi. 4. müddet-i memuriyet yahut vekalet. 5. memuriyet yahut vekalet mahalli ve dairesi, acentehane.
- ☛ * ~ politique politika memuriyeti, kapı kethüdalığı.
- ☛ * ~ commerciale tüccar vekaleti.
- ☛ * ~ de placement boşta kalanlara bir hizmet bulan idarehane, amele vesair müstahdimin idarehanesi.
- Agencé,e** 1. tertib ve tanzim olunmuş. 2. (müstezhiyane) süslü, müzeyyen.
- Agencement** 1. tertib, tanzim. 2. biçimi.
- Agencer** 1. tertib ve tanzim etmek, düzeltmek. 2. süslendirmek.
- ☛ * s' ~ uymak, tevafuk ve itilaf etmek.
- Agenda** akıl defteri, muhattara, cüzdan, ajenda.
- Agencouillement** diz çökmek.
- Agencouiller** diz çökmek.
- Agencouilloir** diz çökmeye mahsus küçük iskemle.
- Agent** 1. fail. 2. vasıta. 3. memur, vekil, acente. 4. (kim.) âmil, müessir.
- ☛ * ~ de cahnge mübayaacı, sarraf.
- ☛ * ~ de diplomatiqe siyasi memur (sefir ve sefarethane memuriyeti gibi).
- ☛ * ~ consulaire konsolos ve konsoloshane tercümanı ve kaçıları gibi memurların beheri.
- ☛ * ~ politique politika memuru, kapı kethüdası.
- ☛ * ~ municipal belediye çavuşu.
- ☛ * ~ comptable muhasebe memuru.
- ☛ * ~ d'affaires ücret mukabilinde tesviye ve takib-i mesâlihe çalışan adam.
- ☛ * ~ commercial tüccar vekili.
- ☛ * ~ de police zabıta memuru.
- ☛ * ~ s naturels vesait ve müessirât-ı tabiiye.
- ☛ * ~ s immédiats birinci derecede vesait-i icrâiye ki memûrînden kinayedir.
- Agérasie** (tb.) hâl-i pîride gençlik.
- Ageustie** (tb.) fikdân-ı zâika, ağız tadının kaybolması.
- Agger** (ask.) istihkâm bedeni, metris, istihkâm.

- Agglomérat** (jeo.) suhûr-i muhtelif terek-kübünden hasıl yağnu.
- Agglomération** 1. terâküm, yığılma, toplanma. 2. (ask.) cem' ve tahşid-i asâkir. 3. asâkir-i müttahide.
- Agglomérer** yağmak, terâküm ettirmek.
- ☛ * s' ~ yığılmak, terâküm etmek.
- Agglutinant,e** 1. yapışabilen, mütelâsik. 2. bilâtağyîr madde-i asliyelere bazı edatların iltisak ve irtibatıyla kelimât-ı mürekkebe teşkil kılınan (lisan), telâsukî. Mesela Türkçede "sevmek" fiilinden ol suretle "sevdirme", "sevdirmemek" lafızları teşkil kılındığından ve hâkeza bu suretle amel olunacağından lisân-i azbûlbeyân-ı türkî bir lisân-ı telâsukî add ve itibar olunur. 3. muktab, mulsak.
- ☛ * Langues ~ es elsine-i mültesıka, müteaddid heceli kelimâtı cüzûr-i mültesıkadan müteşekkil elsine.
- Agglutinatif,ve** ayrılmış etleri veya ciltleri yapıştırmaya, rabt ve ilsak etmeye mahsus, muktab, mulsak.
- Agglutination** 1. (tb.) ayrılmış etlerin ve ciltlerin yapışması, rabt ve ilsakı, telâsuk, tekattub. 2. (ilmüllisanda) müteaddid heceli kelimâtı birtakım cüzûrun telâsuk ve tetâbu'undan ibaret olan lisanların hali, telâsuk.
- Agglutiné,e** 1. telâsukla hasıl olmuş (kelime). 2. (bot.) mütelâsik.
- Agglutiner** (tb.) ayrılmış etleri ve ciltleri yapıştırmak, rabt ve ilsak etmek.
- ☛ * s' ~ rabt ve ilsak olunmak.
- Aggravant,e** (huk.) ağırlaştırıcı, kesb-i şiddet ettiren, müşeddid.
- ☛ * Circonstances ~ es esbâb-ı müşeddide.
- Aggravation** 1. (huk.) ağırlaştırıcı, teşdid. 2. tezâyüd.
- ☛ * ~ d'une peine teşdid-i cezâ.
- Aggravée** köpeğin ayağına âriz hastalık, dâülkadem.
- Aggraver** ağırlaştırmak, teşdid etmek.
- ☛ * s' ~ 1. ağırlaşmak, kesb-i vehâmet etmek. 2. daha ziyade müellim olmak.
- Agile** 1. atik, çevik, çüstüçâlâk, seriülhareke. 2. tavr-ı levendâneye mâlik.

Agilement 1. çeviklikle, çâlâkâne. 2. le-
vendâne.

Agilité 1. çeviklik, çâlâklık, sür'at-ı hareket.
2. lewendâne tavır ve hareket.

Agio 1. akçe farkı. sarrafiye, akçe başı.
☛ * ~ fixe mukannen, maktû', akçe
farkı.
☛ * ~ variable gayr-i mukannen akçe
farkı.

Agiotage 1. akçe farkından olunan ticaret. 2.
borsa muamelesi, borsa oyunu, hava
oyunu (ekseriya fena cihete hamlolunarak
kullanılır). 3. emtia ve eshâm fark fiyatın-
dan istifade, alavere.
☛ * Temple d' ~ borsa, borsa muame-
lesi icra edilen mahal.

Agioter 1. akçe farkı istifadesini etmek. 2.
borsa muameleatında bulunmak.

Agioteur 1. akçe farkı istifadesini eden
adam. 2. borsa muamelecisi, hava oyun-
cusu, alavereci.

Agir 1. işlemek, harekette bulunmak. 2. amel
etmek, tesir etmek. 3. muamele etmek. 4.
hareket etmek. 5. fiiliyatta bulunmak, icra
etmek. 6. ikâme-i dava etmek.
☛ * s' ~ bahs olunmak.
☛ * Il s'agit de maksad.

Agissant'e 1. fiil ve harekette bulunan, ha-
reket ve muamele eden. 2. tesir eden, mü-
essir. 3. faal.

Agissement fiil, hareket, muamele.

Agitable mevzû-i bahis olabilir.

Agitant,e sallayan, tahrik eden.

Agitateur 1. muharrik, müfsid. 2. (kim.) ka-
rıştırmaya mahsus camdan değnek, mu-
harrik.

Agitation 1. hareket, heyecan, 2. ıztrab, ra-
hatsızlık. 3. faaliyet. 4. endîşe-i ruh. 5. (tıb.)
çarpınma, tahallül.

Afité,e 1. harekete gelmiş. 2. çalkanmış, sal-
lanmış, karıştırılmış. 3. heyecana gelmiş,
müteheyyic. 4. mevki'-i bahs ü müzake-
reye konmuş. 5. muztarib, rahatsız.

Agiter 1. tahrik etmek. 2. sallamak, çalka-
mak, karıştırmak. 3. tehyic etmek. 4.
mevzi'-i bahse koymak.
☛ * s' ~ 1. sallanmak, çalkanmak, ta-
harrük etmek. 2. heyecana gelmek. 3. muz-
tarib olmak. 4. mevzi'-i bahse konmak.

Aglosse dilsiz, mefkûdüllisan.

Aglossie fıkdan veya mahrumiyet-i lisan.

Agmatologie (tıb.) mebhas-ı inkisâr-ı azm.

Agmen (ask.) ordu (Romalılarca).

Agnat erkek cihetinden akraba, peder tara-
fından karabeti olan, asabe, asabe-i nese-
biyye.

Agnation erkek cihetinden, pederden kara-
bet.

Agnatique erkek cihetinden, pederden ak-
raba olanlara müteallik, lâb.

Agneau 1. kuzu. 2. kuzu eti. 3. (mec.) pek
halim adam.
☛ * l' ~ sans tache Hz. İsa.
☛ * ~ pascal Benî İsrail'in Bahr-i ah-
meri geçmelerinin hatırası olmak üzere
Musevilerin her sene kestikleri kuzu.

Agnel (Aignel) Fransa'nın on dört Frank
kıymetinde eski ve altın bir sikkesi ki üye-
rinde bir kuzu resmi menkuş bulunurdu.

Agnelage ve.

Agnement koyunun doğurması, kuzula-
ması.

Agneler (koyun hakkında) doğurmak, ku-
zulamak.

Agnelet kuzucuk.

Agnelin kuzu derisi

Agneline kuzu yapağısı.

Agnés 1. mahcub ve sadedil kız. 2. mahcub-
luk ve sadedillik satan kız (müstehziyane).

Agnus papa tarafından takdis olunmuş ve
bir kuzu resmini hâvi balmumundan ma-
dalya.

Agnus-castus (bot.) halfa, kandıra otu, Ye-
men za'feranı, âyid.

Agomphose (tıb.) dişlerin sallanması, tezel-
zül-i esnân.

Agon 1. (ask.) muharebe meydanı. 2. koşu
mahalli (Yunanîler tarafından istimal olu-
nurdu).

Agonie 1. hâlet-i nez', can çekişme, ihtizar.
2. mevt. 3. büyük ıztrab-ı manevî.

Agonir şetm ve tahkir etmek (ekseriya inju-
res ve sottises gibi kelimelerden evvel bu-
lunur).

Agonisant,e can çekişen, hâlet-i nez'de bu-
lunan, muhtazır.

Agoniser 1. can çekişmek, hâlet-i nez'de bu-
lunmak. 2. ölmek.

Agonothéte mütekaddimîn indinde pehlivanlar reisi, pehlivanbaşı.

Agora eski Yunan şehirlerinin umumi meydanları, pazar mahalleri.

Agouti Amerika tavşanı.

Agrafe 1. kopça. 2. çapraz, kinet. 3. (ask.) nişan, madalya kancası.
 * ~ d'artillerie topçu çengeli.
 * ~ de cuirasse zırh kopçası.

Agrafé,e kopçalanmış, kopçalı.

Agrafe kopçalamak.
 * ~ qulqu'un birisini yakasından şiddetle tutmak.
 * ~ un soldat bir neferi habsetmek.

Agraire araziye müteallik.
 * Mesure ~ mesâha-i arziye.

Agrandir 1. büyütme, tevsî etmek. 2. büyüklük vermek, i'lâ etmek. 3. i'zâm etmek.
 * s' ~ 1. büyümek, tevessü' etmek. 2. necabet kesb eylemek.

Agrandissement 1. büyüme, tevessü'. 2. büyüme, tevsî'.

Agrariat arazinin zürrâ' beyninde taksimi.

Agréable leziz, hoş, latif.
 * Avoir pour ~ 1. beğenmek, hoşlanmak. 2. muvafakat kabul etmek. 3. sahte etvârla kendini beğendirmeye çalışan adam. 4. hoş giden şey.

Agréablement beğenilecek, makbule geçecek surette, hoş, lezzet ve letafetle.

Agréé deâvi-i ticariye vekili.

Agréé,e 1. makbul, hüsn-i kabule mazhar. 2. (den.) mücehhez (gemi).

Agréer (créer gibi tasrif olunur) 1. memnuniyetle kabul etmek. 2. beğenmek, hoşlanmak. 3. müsaade etmek. 4. (den.) techiz etmek (gréer istimali ekserdir). 5. beğenilmek, hoş gitmek.

Agréeur gemiyi techiz eden adam (gréeur istimali müreccahtır).

Agrégat 1. müterâkim mevâdd-i muhtelif, yığın, küme. 2. küme, kuseb. 3. (mec.) terâküm.

Agrégation 1. bir hey'et ve cemiyete kabul. 2. müsâbakat imtihanıyla muallim muavinliğine kabul. 3. terâküm, ictimâ'. 4. tecemmü'-i eczâ'-i ferdiye, tekessüb. 5. il-tihâk, tecemmü'. 6. (ask.) hey'et-i muntazama (idare ve tabiyece teşkil olunur).

Agrégé 1. dârülfünun muallim muavini. 2. ba'delmüsâbaka muallimlik silkine kabul olunmuş zat.

Agrégé,e 1. kabul olunmuş. 2. yerleşmiş. 3. eczâ'-i ferdiyesi birbirine mültelik, müctemi', mütekessib.

Agréger (nager gibi tasrif olunur) 1. bir encümen veya şirkete idhal ve kabul etmek. 2. muallim muavinliğine kabul etmek. 3. cem' ve teksib etmek.

Agrément 1. hüsn-i rızâ. 2. ziynet, süs, letafet. 3. eğlence.
 * Lettre d' ~ 1. istimzâname. 2. (ask.) elbise tezyinatı ve ecnebi askerlerinde şapka alamet-i fârikası.

Agrémenter 1. letafet vermek, tezyîn etmek. 2. (ask.) elbiseye ve ecnebi askerlerinde şapkaya tezyinat ve alâmât-ı fârika takmak.

Agréner (den.) tulumba ile bir geminin suyunu boşaltmak.

Agrés 1. (den.) bir geminin techizatı. 2. (ask.) âlât ve edevat.
 * ~ le Pont köprü edevatı.

Agresseur mütearrız, mütecevaz.

Agressif,ve tecavüzkârâne, taarruzî.
 * acte ~ hareket-i tecavüzkârâne.

Agression tecavüz, taarruz.

Agressivement mütecevazane.

Agreste 1. berî, yabani. 2. kaba.

Agreyeur haddecî, demir telci.

Agricole 1. ziraate müteallik, zer'î. 2. ziraatle iştigal eden.
 * Svience ~ fenn-i ziraat.
 * Produits ~ s mahsulat-ı zirâiye, arziye.

Agriculteur ziraatle meşgul olan, zürrâ'dan bulunan adam, fellah, çiftçi.

Agriculture ziraat, felâhat, harâset, çiftçilik.

Agrie (tîb.) nikris.

Agriffer tırmanmak.

Agriion yusufçuk, kız böceği.

Agriote bk. Griotte.

Agriote hububatın köklerine ârız olur, muzır bir böcek.

Agripaume (bot.) aslankuyruğu, zenbüle-sed.

Agripper kapmak, yakalamak.
 * s' ~ yapışmak.

Agrologie fenn-i ziraatin ameliyat kısmı.
Agronome fenn-i ziraat mütefennini, fenn-i ziraatle mütevaggil olan.
Agronomie fenn-i ziraatin, çiftçiliğin nazariyat kısmı.
Agronomique fenn-i ziraate müteallik, zer'î, felahî.
Agrostide (bot.) delice buğday.
Agrouper 1. bir yere toplamak. 2. birkaç şey veya şahsı bir yerde tasvir etmek, resimlerini çıkarmak.
Agrypnie (tıb.) uyuyamama, uykusuzluk, seher.
Agrypnodé 1. (tıb.) uykudan mahrum. 2. zâil-i nevm, dâfi'-i nevm.
Aguerrie 1. harbe alışmış, cengaver, harbâzmûde. 2. (ask.) harbe alışmış asker, amelî asker. 3. (mec.) mihen ve meşâkka alışık, cefakeş.
Aguerrir harbe yahut taab ve meşakkate alıştırmak.
 * s' ~ harbe yahut zahmet ve meşakkate alışmak.
Aguets 1. pusu, kemin. 2. (ask.) tarassud.
 * Se tenir ou Se mettre aux ~ fırsat beklemek, tarassud etmek.
Agucher bk. Agacer.
Ah! 1. ah!, vah! 2. vay!, ya!
 * ~ bah 1. adam sen de!, ya! 2. ah ü figan.
Ahaler soluk soluğa nefes almak.
Ahan amelenin kuvvetle işlerken çıkardıkları ses: han!
 * Suer d' ~ pek zahmetli bir iş görmek.
Ahaner 1. işlerken sesle nefes almak. 2. büyük bir meşakkate tahammül etmek, büyük gayretle çalışmak. 3. (mec.) muztarib olmak. 4. tereddüd etmek.
Aheurté ısrar ve ta'annüd eden, musır, müteannid.
Aheurtement ısrar, ta'annüd.
Aheurter 1. ısrar ve ta'annüd etmek. 2. çarpışmak, kırılmak.
Ahi! of!, ay! Alelade Aye yazılır ve telaffuz olunur).
Ahonter mahcub etmek.
Ahriman (Ahrimane) kadim İranîlerce müvekkil-i şer, şeytan.

Ahuri e şaşkın, mütehayyir, sersem.
Ahurir şaşırtmak, sersemletmek.
Ahurissement şaşkınlık, tahayyür, sersemlik.
Aï Amerika'nın gayet batıülhareke dört ayaklı bir hayvanı.
Aiche (Achée) olta yemi.
Aidant muîn, imdatçı. Lui et ses aidants : 1. kendisiyle yardımcıları. 2. muavenetiyle.
 * Dieu ~ Hakın yardımıyla, biavnillâhi teâlâ.
Aide 1. yardım, imdat, avn, muavenet. 2. bir büyük kiliseye mülhak küçük kilise.
 * A l' ~ de filanın sayesinde, filanın muavenetiyle.
 * Venir à l' ~ yardıma, imdada yetişmek.
 * Donner ~ yardım etmek.
 * A l' ~ imdat"
 * Crier à l' ~ imdada gelin! diye bağışlamak.
Aide 1. yardımcı, muavin. 2. yamak, çıkar.
 * ~ maçon duvarcı çırağı.
 * ~ de cuisine aşçı yamağı.
 * ~ de cérémonies 1. teşrifatçı muavini. 2. (ask.) yaver, muavin.
 * ~ de camp 1. yaver-i harb. 2. birinin emri tahtında bulunan adam.
 * ~ major yahut ~ chirurgien cerrah muavini.
 * ~ mémoire akıl defteri, muhattura, hâtrgüzâr.
 * ~ des ingénieurs bedraka-i mühendisîn.
Aider 1. yardım, muavenet, imdad etmek. 2. teshîl etmek.
 * s' ~ birbirine yahut kendi kendine imdad ve iane etmek.
 * s' ~ de 1. bir şeyi kullanmak, bir şeyden istifade etmek. 2. kullanmak, istimal etmek. 3. medâr olmak.
Aïe 1. ay! 2. di! 3. dah!
Aïeul büyük peder, dede, ced.
Aïenis ced ve cedde. (çoğ.) Aïeux 1. ecdad, âbâ ve ecdad. 2. eslaf.
 * ~ paternel cedd-i sahîh.
 * ~ paternel cedd-i fâsid.
Aïeule 1. büyük valide, cedde. 2. eski zaman kadınları.

- ☛ * ~ paternelle cedde-i sahîha.
 ☛ * ~ maternelle cedde-i fâside.
- Aigle** 1. kartal, karakuş, nesr. 2. (mec.) dâhi, pek ziyade zeki adam. 3. fâik zat. 4. sancak. 5. nişan. 6. ennesr.
 ☛ * Grand ~ tab' kâğdının en büyüğü.
 ☛ * Pierre d' ~ bk. Aétite.
 ☛ * ~ de Meaux 1. Bosue nam filozof-tan kinaye. 2. dişi kartal. 3. arma.
 ☛ * ~ s impériales Avusturya İmparatorluğunun arması.
 ☛ * ~ germanique Almanya İmparatorluğu.
- Aiglon,ne** 1. kartal yavrusu. 2. (mec.) iktidarının fevkinde gözükmek isteyen adam. 3. kartal cinsine müteallik.
- Aigre** 1. ekşi. 2. şiddetli, ser, keskin. 3. acı (ses vesaire). 4. ekşi koku ya taam.
- Aigre-doux, douce** mayhoş.
- Aigrefin** dolandırıcı, dessor.
- Aigret,te** ekşimsi, ekşice.
- Aigrement** acı ve sert bir suretle.
- Aigremoin** (bot.) kasıkotu, kızılıyaprak.
- Aigremore** fişeklerde kullanılan kömür tozu.
- Aigret,te** ekşice, ekşimsi.
- Aigrette** kuş tepeliği.
 ☛ * oiseau à ~ 1. tepeli kuş. 2. sorguç. 3. çelenk, tuğ. 4. hotoz. 5. tepeli balıkcıl.
 ☛ * ~ de fumée 1. hafif duman sütünü. 2. (bot.) şeytan arabası. 3. (ask.) tuğ, çelenk.
- Aigretté,e** tepeli, sorguçlu (kuş.)
- Aigreur** 1. ekşilik. 2. sertlik, huşunet. 3. şekerrenk münasebet. 4. (çoğ.) (mec.) sert ve acı sözler.
- Aigri,e** 1. ekşimiş. 2. (tb.) titizliği, muhalefeti ziyadeleşmiş.
- Aigrin** yeni meyva vermeye başlamış elma veya armut ağacı.
- Aigrir** 1. ekşitmek. 2. sertleştirmek. 3. kesb-i şiddet ettirmek, vahimleştirmek. 4. kızdırmak.
 ☛ * s' ~1. ekşimek. 2. sertleşmek. 3. hiddetlenmek, kesb-i huşunet etmek. 4. kesb-i vehamet etmek.
- Aigrissement** 1. ekşime. 2. ekşilik. 3. sertlik. 4. huşunet.

- Aigu,ë** 1. sivri, keskin, ince. 2. sert, dokunaklı. 3. (tb.) had.
 ☛ * Maladie ~ ë maraz-ı had.
 ☛ * Accent ~ hurûf-i savtiyyeden e harfinin üzerine konan (') işareti.
 ☛ * Angle ~ (geo.) zâviye-i hâdde.
- Aiguade** (den.) 1. gemilerin tatlı su kumanyası. 2. gemilerin tatlı su aldıkları iskele, mahal.
- Aiguail** çiy damlalaları.
- Aiguayé,e** suda yıkanmış.
- Aiguayer** suya batırmak, sudan geçirmek, yıkamak.
 ☛ * s' ~ bir nehre girmeden evvel soğuğa alışmak için bedenine üzerine su dökmek.
- Aigue-marine** gayet açık yeşil zümrüt (çoğ. des aigues-harines).
- Aiguer** sulamak, su ile karıştırmak.
- Aiguière** ibrik.
- Aiguiérée** bir ibrik dolusu.
- Aiguillade** üvendire, messase.
- Aiguillage** demiryolu makasının kullanılması.
- Aigulle** 1. iğne, ibre. 2. çuvaldız. 3. sakal. 4. demiryolu makası. 5. saat akrebi. 6. makinelerde müstamel iğne ve çiviye müşabih aletlerin envâ, ibre. 7. sivri dağ tepesi, zirve. 8. çan kulesi. 9. zargana balığı. 10. mil. 11. (mec.) dikiş.
 ☛ * ~ à tricot çorap şişi.
 ☛ * ~ de balance terazi dili.
 ☛ * De fil en ~ inceden inceye.
 ☛ * Raconter de fil en ~ evvelinden âhirine kadar mükemmelen ve sırasıyla anlatmak.
 ☛ * Disputer sur la pointe d'une ~ gayet ehemmiyetsiz şeylere itiraz etmek.
 ☛ * Fournir quelqu'un de filet d' ~ s birinin tepeden tırnağa kadar levazımını tedarik etmek.
 ☛ * ~ aimantée ibre-i miknatısiyye.
 ☛ * d'artificier fişekçi, mehtapçı iğnesi, mil.
 ☛ * ~ de fasil tüfek iğnesi.
 ☛ * ~ de mineur lağımçı mili.
- Aigullée** iğneye bir defada geçirilecek ipliğin uzunluğu, bir sap iplik.

Aiguiller 1. demiryolunda katari makastan geçirmek. 2. cerrahlıkta mil kullanmak.

☛ * ~ la soie ipeği iğnelerle temizlemek.

Aiguilletage (den.) takma, rabt.

Aiguilleter 1. takmak, kordonla bağlamak. 2. (den.) rabtlemek.

Aiguilletier (den.) kordoncu.

Aiguillette 1. şerit, kordon. 2. yaver kordonu, göğüs kaytanı. 3. uçkur. 4. boyuna çıkarılmış uzun et parçası.

☛ * Nouer l' ~ (müteehhil adam hakkında) bağlamak.

☛ * Lâcher l' ~ ihtiyâcat-ı tabîyesini memnun etmek.

Aiguilleur demiryolu makasçısı.

Aiguillier,ère iğneci.

Aiguillon 1. üvendire ucu. 2. arı nişi, diken, iğnesi. 3. diken. 4. mızrak ucu. 5. (mec.) nefsi-i emmâre. 6. müşevvik, muharrik.

Aiguillonnant,e imrendiren, müşevvik.

Aiguillonné,e 1. (bot.) dikenli. 2. (mec.) teşvik görmüş, tahrik edilmiş.

Aiguillonnement imrendirme, teşvik.

Aiguillonner 1. dürtmek. 2. teşvik etmek, imrendirmek. 3. tahris etmek. 4. ta'zib etmek.

Aiguisage 1. bileme. 2. sivrilme.

Aiguisé,e 1. bilenmiş. 2. sivrilenmiş, keskin, sivri. 3. (mec.) zarif. 4. teşcî' edilmiş.

Aiguisement 1. sivrilme. 2. bileme.

Aiguiser 1. sivriltmek. 2. bilemek. 3. teşvik ve tergib etmek, azdırmak. 4. (iştiha hakkında) artırmak.

☛ * ~ les couteaus kavgaya hazırlanmak.

☛ * ~ ses dents çok yemeye hazırlanmak, sirke içmek.

Aiguiserie bileyihane.

Aiguiseur bileyici.

Aiguement sertlikle, acı bir tarzla.

Ail sarımsak. (çoğ. ails ve aulx)

☛ * ~ à tunique pırasa.

Ailante (bot.) aylandos, şecer-i sema.

Aile 1. kanat, cenah. 2. kol. 3. himaye, cenah. 4. yel değirmeni yelkeni. 5. binanın iki ci- hetinde ileriye çıkmış kollarının beheri, cenah. 6. asker kolu, cenah.

☛ * Les ~ s des vaisseaux geminin yelkenleri.

☛ * Les ~ s du nez burun deliklerinin haricî zarları.

☛ * Avoir des ~ s süratle gitmek.

☛ * Donner des ~ s tesrî' etmek.

☛ * Battre de l' ~ muztarib olmak.

☛ * Ne battre que d'une ~ düşkün olmak.

☛ * Ronger les ~ s à iktidarını selb etmek.

☛ * Voler de ses propres ~ s başkasının yardımına muhtaç olmamak, kendi ya- ğıyla kavrulmak.

☛ * En avoir dans l' ~ ağır bir hasta- lığa, gay-i muntazır bir nikbete düçar ol- mak.

☛ * A tire-d' ~ gayet süratle.

☛ * Tirer une plume à l' ~ de quelqu'un birisinden para çekmek.

☛ * ~ de fortification (ask.) istihkâm cenahı.

☛ * ~ s d'une armée bir ordunun ce- nahları.

☛ * ~ tournante cenah-ı müteharrik.

☛ * ~ droite sağ cenah, meymene.

☛ * ~ gauche sol cenah, meysere.

☛ * ~ de la tenaille makas tabyanın hatt-ı vashı.

Aile bir nevi İngiliz birası.

Ailé,e 1. kanatlı. 2. yelkenli.

☛ * Le peuple ~, la gent ~ Ee kuşlar.

Aileron 1. kanat ucu, bâl .2 kol. 3. bazı ba- lıkların kanatları, misbah. 4. su değirmeni çarkının pervaneleri. 4. (ask.) adi kupon- yer.

☛ * Se faire donner sur les ~ s yelken- leri suya indirmek.

Ailette 1. taban astarı. 2. (ask.) cenahçe, ka- natçık, düğme.

Aillade 1. sarımsaklı tarator. 2. (mec.) Il nous a servi une rude ~ bizi şiddetle takdir etti.

Ailler bıldırcın tutmaya mahsus büyük ağ.

Ailleurs 1. başka yerde. 2. başkaları indinde.

☛ * D' ~ 1. başka yerden. 2. bundan başka, bundan mâ'ada, bundan sarfınazar. 3. başka sebepten. 4. olmakla beraber, ol- duğu halde. 5. zaten.

- ☞ * par ~ başka vasıta ile.
- Aimable** 1. sevimli, şâyân, sevimli. 2. nazik, zarif, latif.
- ☞ * Faire l' ~ zarif ve nazik görünerek kendini beğendirmeye çalışmak.
- Aimablement** sevicecek bir hal ve suretle, dilberane.
- Aimant** 1. mıknatıs. 2. pusula.
- ☞ * ~ naturel tabii mıknatıs.
- ☞ * ~ artificiel 1. sun'î mıknatıs. 2. (mec.) cazibe.
- ☞ * Nourrir un ~ bir mıknatısa tedricen bir sıklet ilave ile kuvvetini artırmak.
- Aimant** 1. seven, muhib. 2. aşk ve muhabbeti nail. 3. müşfik.
- Aimantaire** mıknatısî.
- Aimantation** mıknatıslama.
- ☞ * ~ par la simple touche temas-ı basitle mıknatıslama.
- ☞ * ~ par la double touche temas-ı muzâafla mıknatıslama.
- ☞ * ~ par la touche séparée temas-ı müteferrikle mıknatıslama.
- Aimanté,e** mıknatıslı.
- Aimanter** mıknatıslamak.
- ☞ * s' ~ mıknatıslanmak.
- Aimantin,e** mıknatısî.
- Aimé,e** sevilen, mahbub, mahbûbe.
- Aimer** 1. sevmek. 2. aşık olmak, taaşşuk etmek. 3. hazzetmek. 4. istemek.
- ☞ * ~ mieux tercih etmek.
- ☞ * s' ~ sevişmek, kendi kendini sevmek.
- ☞ * s' ~ dans un endroit bir yerden hoşlanmak.
- Aïne** kasık.
- Ainé,e** 1. kardeşlerin en büyüğü, ilk evlat, büyük birader yahut hemşire. 2. birinden yaşlı, müsin.
- ☞ * Le fille ~ de l'Eglise Fransa krallarına verilen ünvanı.
- ☞ * La fille ~ e des rois de France Paris Darülfünununa vaktiyle verilen ünvan.
- Aïnesse** 1. ilk evlatlık, kardeşlerin büyüğü olmaklık. 2. (mec.) tekaddüm.
- ☞ * Droit d' ~ 1. hakk-ı bekûriyet, en büyük çocuğun diğerlerinden ziyade nail-i miras olması hakkı. 2. hakk-ı tekaddüm.

- Ainsi** 1. böyle bu vechile. 2. demek oluyor ki. 3. aynıyla. 4. binaenaleyh, binaberin.
- ☞ * ~ que misüllü, gibi.
- ☞ * Pour ~ dire sanki, diyelim.
- ☞ * ~ soit-il öyle olsun, amin, inşallah.
- Air** 1. hava, havâ-yı nesimî. 2. rüzgâr, yel. 3. gaz. 4. tavır, hal, suret, eda. 5. tarz, vaziyet. 6. hava, makam, perde.
- ☞ * Le grand ~ , le bon ~ kır havası.
- ☞ * Etre entre deux ~ s cereyan-ı hava içinde bulunmak.
- ☞ * Il fait de l' ~ rüzgâr vra.
- ☞ * Prendre un ~ de feu biraz ısınmak için ateşe yaklaşmak.
- ☞ * Changer d' ~ tebdil-i hava etmek.
- ☞ * Se donner, se pousser de l' ~ savunmak.
- ☞ * Vivre de l' ~ du temps büyük bir sefalet içinde bulunmak.
- ☞ * Prendre l' ~ du bureau 1. bir işin ne olduğunu sormak. 2. (bir katib hakkında) kaleme bir aralık gözükmüş savuşmak.
- ☞ * Le roi des ~ s kartal.
- ☞ * Courant d' ~ cereyan-ı hava.
- ☞ * Coup d' ~ soğuk alma.
- ☞ * ~ natal vatan, maskat-ı re's.
- ☞ * En l' ~ 1. düşünmeden, bilâmûlahaza. 2. boşuna, beyhude, havada, karma-karışık.
- ☞ * Les puissances de l' ~ cinler.
- ☞ * Le prince de l' ~ şeytan.
- ☞ * Bel ~ nezaket.
- ☞ * Grand ~ kibarlık.
- ☞ * Prendre, se donner des ~ sahte tavır ve harekâta bulunmak, azamet satmak.
- ☞ * Avoir l' ~ de gözükmek.
- ☞ * Avoir l' ~ un peu en dessous sinsî tavrılı olmak.
- ☞ * sous ~ de yapar gibi, gözükerik.
- ☞ * Par ~ azametinden, nahvetinden.
- ☞ * Etre à plusieurs ~ s birkaç yüzlü olmak.
- ☞ * Nêtre pas dans l' ~ bir havayı doğru çalmamak.
- Airain** 1. tunç. 2. top. 3. çan. 4. saat. 5. tunçtan yapılmış kap.
- ☞ * ~ sonnans beyhüde gürültü.

☛ * Ciel d' ~ kuraklık.
 ☛ * Front d' ~ 1. hayasız. 2. musır, muannid, sebatkâr.
 ☛ * Siècle d' ~ 1. tunç devri. 2. (mec.) mesâib ve felaket zamanı.
Aire 1. harman. 2. mesafe, meydan. 3. büyük ve yırtıcı kuşların yuvası. 4. (geo.) mesâhâ-i sathiye, mustah. 2. arsa mesâhası. 3. zemin katı döşemesi.
 ☛ * ~ de vent 1. (den.) pusulanın münkasım olduğu kertelerden her biri, kertiz, kerte. 2. geminin sürati.
Airé bir harmanlık ekin.
Airelle yaban mersini, aspiri.
 ☛ * ~ ponctuéé aspiri-i münakkat.
Airer (yırtıcı kuş hakkında) yuva yapmak.
Ais ince tahta, padavra.
 ☛ * Etre entre quatre ~ tabut içinde olmak, ölmek.
Aisance 1. suhûlet, kolaylık, vüs'at. 2. talâkat-ı lisan. 3. bolluk, refah. 4. (çoğ.) gizli merdiven, hane derununda gizli bir işe mahsus mahaller.
 ☛ * ~ des condes (ask.) dirsek mesafesi. (bir sıra dahilindeki efrad meyânında her neferin rahatça hareket ve silahını rahatça istimal edebilmesi için terk edilen mesafeden ibarettir).
 ☛ * Cabinet d' ~ , lieux d' ~ ayak yolu, abdesthane.
Aisceau fıçı rendesi.
Aise 1. memnuniyet, hoşnutluk. 2. rahat, huzur. 3. refah. 4. (çoğ.) esbâb-ı refah.
 ☛ * Mettre quelqu'un à son ~ birisini teşcî' etmek.
 ☛ * A l' ~ yahut A son ~ serbest, tekellüfsüz, sıkılmaksızın.
 ☛ * A votre ~ istediğiniz gibi, irade sizindir.
 ☛ * Paix et ~ sakinane, rahatça.
 ☛ * Mal à son ~ rahatsız, keyifsiz.
Aise memnun, hoşnut.
Aisé,e 1. kolay, suhûletli. 2. rahat, kullanışlı. 3. teklifsiz, laubali. 4. tekellüfsüz, selis. 5. (eski) mevzun. 6. hoşhal, vakti hoş.
 ☛ * Etre ~ à vivre geçinmesi kolay olmak.
Aisément kolaylıkla, suhûletle, bissuhûle.

Aisseau 1. çatı kaplamakta müstamel ince tahta, çam tahtası. 2. küçük fıçı baltası.
Aisselière kemer, kubbe veya tonoz kalıbı.
Aisselle 1. koltuk, bagal, ibt. 2. (bot.) bir yaprağın dala merbut bulunduğu mahal.
Aissette fıçı baltası.
Aisson dört çengelli gemi demiri, çıpa.
Ajointer uç ucuna bitişirmek.
Ajonc (bot.) hasırotu, kara çalı.
Ajoupa akvâm-ı vahşiyenin kulübesi.
Ajouré,e bir yandan bir yana delinmiş.
Ajournement 1. tehir, ta'vîk, ta'lik. 2. (huk.) celb, ihzar.
 ☛ * Exploit d' ~ davetiye, ihzar varakası.
 ☛ * ~ de rappel de solde (ask.) maâşat-ı mütedâhile i'tâsının tehiri.
 ☛ * ~ de réception des effets eşyanın kabulünü ta'vîk ve tehir.
Ajourner 1. tehir ve ta'lik etmek. 2. tecil etmek. 3. (huk.) celb, ihzar etmek. 4. bir yevm-i mülakat tayin etmek.
 ☛ * ~ un payement bir tediye tecil etmek.
 ☛ * s' ~ tehir olunmak.
Ajoutage ekleme, zam, ilave.
Ajouté bir kitap metnine esnâ-yı tab'ında ilave olunan ibare.
Ajoutée (geo.) hatt-ı temdid.
Ajouter 1. zam ve ilave etmek, katmak. 2. ziyadeleştirmek. 3. ilave-i kelimet etmek.
 ☛ * Ajoutez ya Ajoutons bundan başka, bir de, hem de.
 ☛ * ~ foi à inanmak.
 ☛ * s' ~ ilave olunmak, katlanmak.
Ajoutoir bk. Ajutage.
Ajustage 1. meskûkata tam ayar verme. 2. bir makinenin kurulması. 3. bir şeyin parçalarının yerine konması, tertip, tanzim. 4. (ask.) bir silah aksâm-ı muhtelifesinin cem' ve terkibi, tatbiki.
Ajusté,e 1. ayarlı (sikke). 2. kurulmuş (makine). 3. uygun, muvafık gelen. 4. nişan alınmış, nişanlanmış (tüfek hakkında). 5. giyinmiş, süslenmiş. 6. hazırlanmış. 7. tebdil-i kıyafet etmiş. 8. tesviye edilmiş, bitirilmiş. 9. düzülmuş (kumarda oyun kâğıtları hakkında).

Ajustement 1. düzen, tertib, tesviye. 2. uzlaşma. 3. süs, ziynet. 4. ayar.

Ajuster 1. tamamlamak. 2. ayar etmek. 3. uydurmak, yakıştırmak. 4. düzeltmek, tertib ve tanzim etmek. 5. uzlaştırmak, telif etmek. 6. dikkatle giydirmek, tezyin etmek. 7. kurmak, takmak. 8. sövmek, takdir etmek, donatmak. 9. nişan almak. 10. (beygiri) iyi yürümeye alıştırmak.

☛ * ~ ses flûtes 1. vesait-i muvaffakiyeti hazırlamak. 2. (yapılacak şey hakkında) uzlaşmak, karar vermek.

☛ * ~ son coup 1. iyi nişan almak. 2. bir maksada vusul için her türlü ihtiyatta bulunmak.

☛ * ~ les rênes, les étrières (ask.) dizginleri, üzengileri düzeltmek yani aksâm-ı mezkûreye talimnamede musarrâh vaziyet-i nizamnameyi vermek.

☛ * ~ l'habillement elbiseyi uydurmak yani boy ve bedene tevfiik etmek.

☛ * ~ le haranchement koşum takım-larını uydurmak.

☛ * l'équipement cihazı uydurmak yani kayış, kılıç, çanta, palaska ve üstten takılan aksâm-ı saireyi uydurup güzelce takmak.

☛ * s' ~ 1. düzelmek. 2. kurulmak. 3. uzlaşmak. 4. hazırlanmak. 5. uymak. 6. kendi kendine (alet-i nariye ile) nişan almak. 7. süslenmek.

Ajusteur 1. makine koruyucusu. 2. ayaracı, düzeltici.

Ajustoir ayar terazisi, akçe veznesi.

Ajutage 1. fiskiye borusu, lülesi, musluğu, zıvanası. 2. (kim.) unbûbe-i munzama.

Ajoutoir 1. fiskiye borusu, lülesi, musluğu, zıvanası. 2. (kim.) unbûbe-i munzama.

Akène (bot.) semer-i fakir.

Akond ahund.

Alâchir yumuşatmak, gevşetmek.

Alacrité şatâret-i tab'.

Alaire cenahî, kanada müteallik.

Alambic (arabîden me'huz) inbik.

☛ * Psser à l' ~ inceden inceye tahkik ve tedkik etmek.

☛ * Pleurer comme un ~ çok gözyaşı dökmek.

Alambiqué,e saf, halis, dakik, rakik.

Alambiquer 1. imbikten çekmek. 2. çok inceltmek. 3. zihni yormak.

☛ * s' ~ pek ince şeylere sarf-ı zihn ile yorulmak.

Alambiqueur 1. imbikçi. 2. cebr-i tabiatla üslûb-i ifadesini gayet inceltmiş muharrir.

Alanguie 1. solup sararmış, solgun. 2. zaaf ve rehavete düşür.

Alanguir soldurup sarartmak, zaaf ve rehavete düşürmek.

☛ * s' ~ sararıp bozulmak.

Alanguissement 1. sararıp solma, bozulma. 2. zaaf ve rehavet.

Alaque sütun kaidesi, pabuç.

Alargue! alarga!

Alarguer (den.) açılmak, alarga etmek.

Alarmant,e telaş ve korkuyu mucib (haber).

Alarme 1. korku, telaş, endişe. 2. dehşet. 3. imdada davet, velvele. 4. yangın var nidası. 6. (ask.) silah başına! nidası, telaş.

☛ * Place d' ~ düşmanın tarafından bir hücum-i nâgehâni vukûbulup da silah başına! nidası ref' olunduğunda aâkirin silahlarını alıp birleştikleri mahal ki evvelce tayin ve irâen kılınmış olmak lâzım gelir, tecemmü' mahalli.

☛ * Donner les ~ s korku ve dehşet içinde bulundurmak.

☛ * Vivde dans les ~ s korku ve dehşet içinde harbin tehlikeleri altında yaşamak.

☛ * Poste d' ~ düşmanın takarrübünde haber verebilmek üzere ikame edilmiş ileri karakolu.

☛ * Sonnette d' ~ istimdad çingırağı.

Alarmer 1. ilan-ı dehşet etmek. 2. imdada davet etmek, yangın var! diye bağırarak. 3. telaş ve korkuyu mûcib olmak. 4. dokunmak. 5. (mec.) tecavüz etmek, münfail etmek, cerihadar etmek.

☛ * s' ~ 1. telaş etmek, korkmak. 2. in-fial göstermek, münfail olmak.

Alarmiste 1. heyecan ve dehşeti mucib haberler neşreden, nâşir-i erâcîf. 2. pek çabuk korkan ve telaş gösteren, velvelecî. 3. muhafız köpek.

A latere papa tarafından mezuniyet-i fevkalade ile i'zâm olunan bazı kardinallere itlak olunur.

Alaterne (bot.) akdiken, şevke-i berrî.
Alauda (ask.) Romalılardan kadim aluda lejyonu, alayı.
Albanais,e 1. Arnavut, Arnavut karısı. 2. Arnavut lisanı, Arnavutça.
Albaras abraşlık, baras.
Albâtre 1. kaymak taşı, su mermeri, ruhâmî taş. 2. (mec.) beyazlık.
Albatros Bahr-i muhîtte bulunan gayet büyük ördek.
Alberge zerdali.
Albergier zerdali ağacı.
Albésie (ask.) Alp ahâlisinin kullandıkları kalkan, Alpli kalkanı.
Albigeois Protestanlığın ilk zühur eden bir tarikine mensub olanlar.
Albin,e beyaz.
Albinisme cildin beyaz ve gözlerin kırmızı olması, adem-i levn, albinosit.
Albinos derisi ve saçları beyaz ve gözleri kırmızı olan adam ki nègre-blanc yani beyaz zenci dahi denilir, cehr, albinos.
Albion uzaktan bakılınca kayaların beyaz görülmesi münasebetiyle İngiltere'ye verilen isim.
Albuginé,e beyaz (et), beyaz.
Albugineus,se beyazımtrak.
Albugo (tıb.) göze âriz olan leke, ak benek, vedak.
Album 1. bazı hatırat ve vukuat kaydına mahsus cüzdan. 2. eş'âr vesaire mecmuası. 3. fotoğrafya, resim mecmuası, albüm.
Albumen 1. yumurta akı, mâh. 2. (bot.) süveyda, beyâzülbeyza.
Albumine zülal, albümin.
Albuminé,e (bot.) züssüveydâ.
Albuminer albümin sürmek.
Albumineux,se (kim.) albümini hâvi, zülalî.
Albuminoïde şibh-i zülal.
 ☞ * Substances ~ s mevâdd-ı şibh-i zülâlîye.
Albuminurie (tıb.) tebevül-i zülal, şeker hastalığı.
Alcade İspanya'da mahkeme hakimi (el-kâdî'den me'huz).
Alcaïque Yunan ve Latin eş'ârının bir nev'i.
Alcaessence ecsâm-ı nebatiye ve hayvaniyede amonyak husûlü, inkılab-ı kaleviyet.

Alcaescent,e (kim.) amonyak hasil eden (cism-i nebatî ve hayvanî), münkalib-i kaleviyet.
Alcali (arabî el-calî'den me'huz) 1. sodayı veren nebât-ı bahrî. 2. (kim.) kalî, kalevî.
Alcalifiant,e (kim.) kali hasil eden, mükevvin-i kali.
Alcalimètre mikyas-ı kalî.
Alcalin,e (kim.) zülkalî.
Alcalin kalevî.
Alcalinité kaleviyet.
Alcalisation takliye.
Alcalisé,e mukallî.
Alcaliser takliye etmek.
Alcaloïde (kim.) şibh-i kalevî.
Alcanna yahut **Alcanna** bk. Alkana.
Alcarazas (zace, arabîden me'huz) suyu soğutmaya mahsus mesamatlı testi.
Alcazar (arabî el-kasr'dan me'huz) 1. İspanya'da Araplardan kalma kasır. 2. (ask.) İspanya müstahkem kale ve kasrı (Dördüncü asır bidayetinden bed' ile İspanya Araplarından bilâd-ı meşhûre hakimlerinin inşa ettikleri kılâ' ve kusûr-i müstahkeme). 3. tiyatro. 4. tenezzüh bahçesi.
Alcée (bot.) gülhatmi.
Alchimie (arabîden me'huz) kimya-yı bâtil, her şeyi altına tebdil ettiği za'm olunan bir ilm-i kâzib, simya.
Alchimier muşmula ağacı.
Alchimille (bot.) keffülesed, aslan paçası.
Alchimique kimya-yı bâtila müteallik.
Alchimiste kimya-yı bâtil ile tevaggul eden, kimyacı, simyacı.
Alcool (arabî el-kuhl'den me'huz) ispirto, müskiratın ruhu, kuhl, ku'ül.
 ☞ * ~ absolu, ~ anhydre su karışmış ispirto.
 ☞ * ~ rectifié otuz altı derece ispirto.
Alcoolat (kim.) kuhl-i muattar.
Alcoolique 1. (kim.) ispirtoyu hâvi, kuhlî. 2. (mec.) bekri, ayyaş, sarhoş, işrete mübtela, dâ'ulkuhle düçar olmuş.
Alcoolisation (kim.) ispirotlandırma, tekhîl.
Alcoolisé,e 1. ispirto ile karışık. 2. işrete mübtela, dâ'ulkuhle düçar olmuş.
Alcooliser ispirotlandırmak, tekhîl etmek.
 ☞ * s' ~ işrete mübtela olmak.

Alcoolisme (tıb.) müskiratın kesret-i istimalinden hasıl illet, dâ'ulkuhl.

Alcoolomètre ispirtonun miktarını tayine mahsus alet, mikyâsülkuhl, kilosak mikyâsülku'ülü.

Alcôve (arabî el-kubbe'den me'huz) odanın içinde bir yatak alacak kadar kubbeli mahall-i mahsus, yatak yeri.
☛ * Les mystères, les secrets de l' ~ serâir-i aşk.

Alcyon marti kuşu.

Alcyonien Jour ~ şeb-i yeldâdan evvel ve sonraki yedişer güne itlak olunur.

Aldébaram yahut **Aldéberan** (arabîden me'huz) (ast.) deberan.

Aldionnaire (ask.) kadimen asker seyis.

Alderman İngiltere'de belediye memuru. çoğ. des aldermen.

Ale (é-le) yahut **Alle** İngiltere'nin hafif birası.

Aléa baht, tali, tesadüf, kazanmak veya kaybetmek ihtimali, şans.

Aléatoire 1. tesadüfi, baht ve talihe bağlı. 2. (huk.) kâr ve zararı meçul (iş).

Alectore horoz ve tavuk cinsi, dikiye kabilisi.

Alêne 1. kunduracı bizi. 2. ok (bu mânâda eskidir).

Alênier bizci.

Alénois,e (bot.) Gresson ~ yaban teresi.

Alenti,e ağırlaşmış, kesb-i betâet etmiş.

Alentir ağırlaştırmak, kesb-i betâet ettirmek.
☛ * s' ~ 1. ağırlaşmak, batî olmak. 2. kesb-i sükunet etmek.

Alentissement ağırlık, betâet.

Alentour etrafta, civarda, dâirenâmâdâr.
☛ * D' ~ etraftaki, civardaki.

Alentours 1. civar, etraf, havali. 2. bir adamın etrafında bulunanlar, mukarrebîn.

Alep Halep şehri.

Alepine Halep kumaşı.

Alerte 1. uyanık, gözü açık, tetik, atik, mu'temedüssür'a. 2. imdada davet. 3. (ask.) silah başına! nidası. 4. ilan-ı dehşet. 5. telaş. 6. sakın!, dikkat!, savul! 7. haazırol!, haydi!

Alésage 1. tüfek ve top ve boru vesairenin dahilî perdahtı. 2. meskûkatın menarlarının düzeltilmesi. 3. (ask.) micef tevsi' ve tamzimi ameliyatı.
☛ * Barre d' ~ tevsi' çubuğu.

Aléser 1. tüfek ve top ve boru vesairenin içini perdaht etmek. 2. meskûkatın kenarlarını düzeltmek.

Alésoir 1. top ve tüfek ve boru vesairenin içini perdaht etmeye mahsus burgu, perdaht burgusu. 2. bıcırgan denilen demirci aleti.

Alester (den.) tahfif etmek, hafifletmek.

Aleuromètre mîzânüldakîk ki buğdayın glüton ve nişastasının miktarını ve binaberrin nev' ve cinsini bildirir bir alettir.

Alevin teksîr-i nesl için havuzlara atılan küçük balıklar.

Alevinage 1. bir havuzda balık yetiştirmek sanatı, harâset-i esmâk. 2. balıkçıların tutuktan sonra tekrar denize attıkları küçük balıklar.

Aleviner bir havuzda balık yetiştirmek, bir göle, bir havuza küçük balık atmak.

Alevinier balık yetiştirmeye mahsus havuz yahut göl.

Alexandre İskender.

Alexandrette İskenderun.

Alexandrie İskenderiye.

Alexandrin 1. İskenderiyeli. 2. İskenderiye mekteb-i meşhur-i kadimine müteallik, iskenderânî.
☛ * Vers ~ Fransızcada musol heceler dahi birer hece addedilmek üzere on iki heceli mısra.

Alexandrien,ne bk. Alexandrin.

Alexipharmaque 1. padzehir, padzehri. 2. tiryâk-ı faruk.

Alexipyretique (tıb.) pâd-ı teb, dâfi'-i teb.

Alezan,e (arabî el-halsâ'dan me'huz) al don (at hakkında). 2. al donda at.
☛ * ~ ordinaire adi al.
☛ * ~ clair açık al.
☛ * ~ doré koyu al.
☛ * ~ cerise kiraz alı.
☛ * ~ chatain kestane alı.
☛ * ~ brûlé yanık al ki kahve rengine benzer.

Alèze kan ve cerahat yatağa bulaşmamak için mecruhların altına serilen çarşaf.
Alfa (arabîden me'huz) halfa otu.
Alfange 1. eğri ve pek enli İspanyol kılıcı. 2. (bot.) bir nevi marul.
Alfénide çatal bıçak ve emsali şeyler yapılan gayet beyaz bir maden, alfenid.
Alfier kadimen İspanya ve İtalya asâkir-i milliyesine mahsus sancaktar.
Algalié (tüb.) micef sonda, kantara-i micéffe.
Alganon pranga, zincir.
Algarade (İspanyolca Algarada kelimesinden me'huz) 1. (ask.) sahte silah başına nidası. 2. şetm ve tahkir. 3. gençlik çılgınlıkları.
Algatrane (arabîden me'huz) (den.) kalafat katranı, zift.
Algèbre (arabîden me'huz) 1. cebir, ilmül-cebr velmukâbele. 2. cebir kitabı.
 * ~ supérieure 1. cebr-i a'lâ. 2. (mec.) anlaşılmaz şey, muamma.
Algébrique ilm-i cebre müteallik, cebrî.
 * Expression ~ ifade-i cebriye.
Algébriquement ilm-i cebr kaidesine, ilm-i cebre tevfikân.
Algébriser 1. cebir ile iştiğal etmek. 2. (müstehtizyane) bir mevzudan pek fennî bir surette bahsetmek.
Algébriste ilm-i cebr alimi, ilm-i cebrde mahir adam, câbir, ehl-i cebr.
Alger Cezayir şehri.
Algérie Cezayir memleketi.
Algérien,ne Cezayirli.
Algérine biranın ve gaz limonatasının havâssına malik bir nevi içki.
Algide (arabî el-celîd'den me'huz) (tüb.) soğuk hissettiren, titremeyi mücib, celîdi.
 * Fièvre ~ hummâ-yı celîdî.
Algorithme ulûm-i riyaziyede işaret vaz'ı.
 * ~ de calcul intégral hesap tamamının işareti.
Alguazil (arabî el-vezîr'den galat) 1. İspanya zabtiye zabiti. 2. zabita ve polis memuru.
Algue deniz yosunu, üşniye.
Alhagi (bot.) kudret helvası ağacı, elhacı.
Alhambra 1. İspanya Arap hükümdarlarının Gırnata'daki sarayları. 2. bu sarayı yâd ettirecek azamet ve haşmete malik bina.

Alibi muhakemeye giren tarafeynden birinin kendisine isnad-ı kabahat olunduğu gün ve saat başka yerde bulunmuş olması ve başka yerde bulunmuş olduğunu isbat etmesi, gaybet hali, isbat-ı gaybet.
 * Démontrer son ~ isbat-ı gaybet etmek.
Alibiforain 1. haric ez saded-i laf. 2. mağlubiyet. 3. sahte mazeret (az müstameldir).
Alibile (tüb.) besleyici, mugaddi, bedel mâyetehalle.
Alibité besleyicilik, tağdiye hassası.
Aliboron cahil, ahmak olduğu halde kendini ilim ve irfan sahibi gibi satmaya yeltenen adam (bazı muharrirler eşek makamında da kullanmışlardır. Ekseriya Maître ~ suretinde kullanılır.).
Aliboufier (bot.) karagünlük ağacı, câviye, mey'iyé.
Alidade (arabîden me'huz) mustara, zaviye cetveli, izâde.
 * ~ à pinnules hedefeli mustara.
 * ~ plongeante rasad dürbünlü mustara.
 * ~ nivelatrice tesviye ruhlu mustara.
 * ~ autoréductrice sıtadyalı mustara.
 * ~ plongeante à lunettes dürbünlü mustara.
Alide Alevi.
Aliénabilité (huk.) kabiliyet-i ferağ, kabiliyet-i bey'.
Aliénable kabil-i ferağ, kabil-i bey'.
Aliénataire (huk.) mefrûğun leh.
Aliénateur,trice ferağ eden, fâriğ, bâyi'.
Aliénation 1. ferağ, satış. 2. bir hakk-ı tabiînin ziyâi. 3. adem-i itilaf, tezdad, nefret.
 * ~ mentale (tüb.) cinnet, ihlâl-i şuur.
Aliéné,e 1. mecnun, mecnune, deli, çılgın, muhtellüşşuur. 2. ferağ edilmiş, satılmış, mefrûğ. 3. (mec.) cüda olmuş.
 * Hospice des ~ s tımarhane, bimarhane, dârülmecânin.
Aliéner 1. ferağ etmek, satmak. 2. hasım etmek, nefret kazandırmak, herkesin muhabbetini, teveccühünü kaybedecek surette hareket etmek.
 * ~ l'esprit çıldırtmak, şuurunu ihlal etmek.

- ☛ * s' ~ 1. ayrılmak. 2. kaybetmek, mahrum kalmak. 3. çıldırmak.
- Aliéniste** tabib-i mecânin, bîmarhane tabibi.
- Alifère** kanatlı, zülecniha.
- Aliforme** kanat şeklinde olan, cenâhiyüş-şekl.
- Aligère** kanatlı.
- Aligné,e** 1. sıralanmış, sıralı. 2. gayet muntazam.
- Alignement** 1. sıralama, tasnif. 2. sokak ve saire istikameti.
- ☛ * ~ des rues sokakların istikameti.
- ☛ * Donner l' ~ d'une rue 1. bir sokağın istikametini tayin etmek. 2. (ask.) hiza ve beraberlik.
- ☛ * ~ direct doğru hiza ve beraberlik.
- ☛ * ~ oblique mâil hiza ve beraberlik.
- ☛ * ~ en arrière 1. geriye hiza ve beraberlik. 2. istikamet.
- ☛ * ~ topographique 1. topografya istikameti. 2. tahdid, tayin, tahsis.
- ☛ * ~ des approvisionnements erzak ve mühimmatın tayin ve tahdid.
- Aligner** 1. bir sıra üzerine dizmek, sıralamak. 2. bîlüzum mertebede dikkat ve ihtimam göstermek.
- ☛ * ~ des phrases, des mots 1. söz sıralamak, çok söylemek veya yazmak. 2. (ask.) hiza ve beraberliğe getirmek veya gelmek. 3. tayin ve tahsis etmek.
- ☛ * s' ~ 1. sıralanmak. 2. kavga etmek için birisinin karşısına geçmek.
- Aliment** 1. kût, maişet. 2. taam, gıda. 3. sermaye. 4. (huk.) nafaka.
- ☛ * Fournir des ~ s nafaka bağlamak.
- Alimentaire** gıdayî, maişete yarayan, gıda olabilen.
- ☛ * Régime ~ (tıb.) tedâbîr-i gıdaye.
- ☛ * Canal ~ (tıb.) ünbûbe-i hazmiye.
- ☛ * Pâtes ~ s şa'riye, tapyoka vesaire gibi çorba için yapılmış hamurlar.
- ☛ * Pension ou dette ~ nafaka.
- ☛ * Etre tenu l'obligation ~ nafaka vermeye kanunen mecbur olmak.
- Alimentation** 1. tağdiye, tegaddî, besleyiş. 2. sarf ve istihlak olunan mevâddın tedariki.
- ☛ * ~ du soldat (ask.) 1. it'âm-ı asker. 2. askerın yemeği.

- Alimenter** 1. beslemek, tağdiye etmek. 2. sarf ve istihlak olunan mevâddı vermek, tedarik etmek. 3. berdevam tutmak, devamına hizmet etmek. 4. (huk.) nafaka vermek.
- Alimenteux,se** (tıb.) mugaddî, besleyici (eski kelime).
- Alinéa** 1. her bendin ilk satırının başındaki boş mahal. 2. bend. 3. satır başı. 4. fıkra.
- Alinéaire** bir bend, bir fıkra teşkil eden, buna taalluk eden.
- Aliner** bir gemi techiz etmek.
- Aliquante** (mat.) yalnız Partie ~ tabirinde kullanılır ki aded-i mütebâyin veya kesr-i asam demektir. Mesela: iki dokuzun kesr-i asammudur, çünkü tamamen onda dahil değildir.
- Aliquote** (mat.) Partie ~ aded-i mütedâhil, kesr-i sahih.
- Alise** yahut **Alize** alıç, nabk.
- Alisé,e** cilalı, parlak.
- Alisier** alıç ağacı, sidre.
- Alisma** (bot.) kazayağı, riclülvez.
- Alité,e** esîr-i firâş.
- Aliter** 1. yatırmak, yatmaya mecbur etmek. 2. fıçıya istif etmek.
- ☛ * s' ~ hastalanıp yatağa yatmak, esîr-i firâş olmak.
- Alizari** (arabîden me'huz) kök boya, cehri.
- Alizarine** kök boyanın, cehrinin madde-i mülevvenesi.
- Alize** ve **Alizier** bk. Alise ve Alisier.
- Alizé** (den.) Vent ~ ekâlîm-i hârre denizlerinde daima şarkdan garba doğru esen mevsim rüzgârları, riyâh-ı muntazama, meltem.
- Alkanna** kına, hına.
- Alkéenge** (arabîden me'huz) (bot.) kakenc, köy feneri.
- Alkermès** (arabîden me'huz) (tıb.) kırmız macunu.
- Allah** (arabîden me'huz) Cenabıhak.
- Allaitant,e** emziren (hayvanlar hakkında kullanılır).
- Allaité,e** 1. emzirilen. 2. büyütülen, beslenen.
- Allaitement** emzirme, süt verme, ırzâ'.
- Allaiter** süt vermek, emzirmek, ırzâ' etmek.

Allant 1. yürümeyi çok seven. 2. yürümeye kudreti olan. 3. giden, geçen. Yalnız şu tabirde müstameldir: Les allants et les venants mârrîn ve âbirîn.

Allantoïde (tib.) useyb.

Alléchant,e cezbeden, dadandıran, celbeden.

Alléchement cezb, dadandırma.

Allécher dadandırmak, cezbetmek, celbetmek.

Allée gidiş, azimet.
 * ~ s et venues 1. gidiş geliş, âmedşüd. 2. tereddüd. 3. teşebbüsat.
 * ~ et retour gidip gelme, azîmet ve avdet.

Allée 1. dar yol, geçit. 2. iki tarafı ağaçlı yol. 3. bahçe yolu, hiyâban.

Allégation 1. takrir, ifade, zikr, îrad. 2. müddeâ. 3. bir fıkrayı nakil ile istişhad. 4. isnat.

Allège 1. mavna, yük kayığı, salapurya. 2. demiryolunda su ve kömür taşıyan araba. 3. pencere evinin altındaki istinad duvarı.

Allégeable kabil-i tahfif.

Allégeance 1. yükü tahfif etme. 2. tadil.
 * Serment d' ~ sadakat yemini (İngiltere'ye mahsus).

Allègement 1. yükü tahfif, tadil edilmiş. 2. tesliyet.

Alléger 1. yükü tahfif etmek, hafifletmek. 2. teskin etmek. 3. tehvîn ve tadil etmek.
 * ~ les contribuables efrâd-ı mükellefenin vergisini tahfif etmek.
 * s' ~ 1. hafifleşmek. 2. teskin olunmak.

Alléger hacmini küçültmek, tasgîr etmek.

Allégorie 1. remiz, kinaye. 2. tasavvuf tarihiyle söylenen söz, mecaz. 3. tevriye, îham. 4. tasavvuf kitabı. 5. istiâre-i temsiliye.

Allégorique mecazî, kinâyî, tasavvufî, îham ve tevriyeyi hâvi.

Allégoriquement mecazen, remiz olarak, tasavvuf tarihiyle.

Allégoriser remiz ve kinaye tarihiyle eda-yı meram etmek.

Allégoriseur remiz ve kinaye tarihiyle eda olunan efkârın zımnındaki maâni-i maksûdeyi bulup çıkarıcı adam.

Allégorisme 1. remiz ve kinaye tarihiyle, istiâre-i temsiliyeye müracaatla ifade olunmuş mânâ. 2. bu tarz beyanı kesretle istimal etmek merakı, istimal etmek hali.

Allégoriste bir kitabı, bir muharririn efkârını remiz ve kinaye tarihiyle, istiâre-i temsiliyeye müracaatla ifade eden zat.

Allègre 1. keyifli, neşeli, şen, şâd. 2. hazır, teşne.

Allègrement 1. keyifle, şâd ve şen olarak, sevine sevine. 2. çabuk, süratle.

Allégresse keyif, şenlik, neşe, behcet, mesrûriyet.

Alléretto 1. (müz.) çabuk ve hafif bir surette. 2. (müz.) latif ve hafif hava (kelime-i âtiyenin siga-i tasgîridir).

Allégro 1. (müz.) büyük bir şenlikle, ziyadesiyle keyif verecek surette ve gürültü ile (çalgı çalma). 2. bu vechile çalınan hava.

Alléguer zikr, dermeyân, îrad, istişhad etmek.

Alléluia (İbraniceden me'huz : lui-ia) 1. el-hamdülillah, bir sevinç ve memnuniyet üzerine olunan dua. 2. sitayiş. 3. (bot.) hâmız-ı humaz istihsal olunan çayır kuzukulağı. çoğ. des alléluia.

Allemagne Almanya, Cermanya.

Allemand,e 1. Alman, Almanyalı. 2. Alman lisanı, Almanca.
 * C'est de l' ~ pour moi bundan bir şey anlayamıyorum.
 * Querelle d' ~ bilâsebeb tahaddüs eden niza.

Allemande 1. çok hareketli bir nevi raks. 2. o raks için çalınan hava.

Aller (tasrifi: Je vais, tu vas, il va, nous allons, vous allez, ils vont; j'allais, tu allais etc.; j'allai, tu allas etc.; j'irai etc.; j'irais etc.; va, allous, allez; que j'aïlle, que tu aïlles, qu'il aïlle, que nous allions, que nous alliez, qu'ils aïllent; que j'allase etc.; allant; allé.e) (siyag-ı mürekkebesi être fiil îanesiyle teşkil olunur). 1. gitmek, varmak. 2. yürümek. 3. geçmek, mürûr etmek. 4. tesir ve nüfuz etmek, geçmek. 5. dayanmak, yaşamak. 6. terakki etmek. 7. düşmek. 8. müracaat etmek. 9. yaklaşmak. 10. yakışmak, açmak. 11. işe gelmek, hoşâ gitmek. 12. işlemek, çalışmak. 13. devam etmek, sürmek. 14.

ilerlemek, uzanmak. **15.** çıkmak, müntehî olmak. **16.** uymak, gelmek.

☛ * Cette clef ne va pas à cette serrure **1.** bu anahtar bu kilide gelmez. **2.** yakışmaz.

☛ * Cet habit vous va bien **1.** bu libas size iyi yakışıyor. **2.** bir şey yapmaya hazır bulunmak.

☛ * Nous allons partir **1.** hareket etmek üzereyiz. **2.** olmak, bulunmak: Vomment allez-vous? Nasılsınız?

☛ * Comment va votre affaire? İşiniz nasıl gidiyor, nasıldır?

☛ * ~ mieux **1.** iyice olmak, iyiliğe yüz tutmak. **2.** (makine vesaire hakkında) işlemek.

☛ * ~ de pair aynı seviyede bulunmak, aynı liyakati, aynı mutalebatı haiz olmak.

☛ * ~ loin **1.** terakki etmek. **2.** vahim neticeler hasil etmek.

☛ * ~ à l'âme, au cœur müteessir etmek.

☛ * Tout chemin va à Rome muhtelif vasıtalar aynı neticeye îsal eder.

☛ * ~ contre vent et marée her türlü müşkilata göğüs germek.

☛ * Faire ~ eğlenmek.

☛ * ~ à la chasse avec un fusil de toile dilenmek, sadaka toplamak.

☛ * ~ à la retape **1.** birisinin yolunu beklemek. **2.** (Alüfteler hakkında) bir erkek sokakta yanına sokulmak.

☛ * ~ son chemin maksadından şaşmamak.

☛ * Il en va olup gidiyor.

☛ * ~ aux voix rey toplamak, rey varakalarını açmak.

☛ * ~ vite çabuk olmak.

☛ * ~ contre aleyhinde bulunmak, karşı durmak.

☛ * ~ au devant **1.** istikbal etmek. **2.** önünü almak.

☛ * ~ grand train israf etmek.

☛ * N' ~ pas (bir masdardan evvel) sakınmak.

☛ * Y ~ **1.** harekette bulunmak. **2.** (kumarda) gitmek, oynamak.

☛ * Il y va de tehlikededir.

☛ * Laisser ~ **1.** koyuvermek. **2.** ihmal etmek.

☛ * Laisser ~ sous soi altına etmek.

☛ * Se laisser ~ à **1.** koyulmak, düşmek. **2.** ihmal etmek. (bir kız hakkında) iş-fale kapılmak, râm olmak.

☛ * ~ à tout vent her rüzgâra uymak yani herkesi dinlemek, herkese kulak asmak.

☛ * S'en ~ **1.** çekilmek, gitmek. **2.** mahv ve nâbedid olmak, zail olmak. **3.** yıkılıp gitmek: Va-t'en ykıl. (vas-y tabirinde s şâz olarak ilave olunmuştur).

☛ * Allons, allez, va Haydi! İşine bak!

☛ * Allons donc Amma yaptın!, Yok canım!

Aller gidiş.

☛ * L' ~ et le retour gidip gelme.

☛ * Le pis ~ **1.** ahvâl-i muhtemeleve mutasarrefenin en kötüsü. **2.** daha iyisi olmadığundan tercih ve kabul edilen şey, müracaat edilen adam.

☛ * Au pis ~ en kötü ciheti farz olunsa.

Alléser (ask.) bir topun çapını büyültmek.

Alleu bir sipahiye muhavvel emlak, malikane, tımar.

☛ * Franc ~ her vergiden muaf malikane.

Alliable kabil-i tahlit.

Alliacé,e **1.** sarımsaklı, sarımsak kokulu. **2.** fasîle-i sümüye. **3.** halt, tahlit. **4.** halîta. **5.** (mec.) hile, fesat.

Alliage **1.** (kim.) tahlit. **2.** halita.

☛ * Règle d' ~ halîta-i madeniye kaidesi.

Alliaire sarımsak otu, haşîsetu's-sûm.

Alliance **1.** izdivaç. **2.** nikâh nişanı olan yüzük, nişan yüzüğü. **3.** musâheret, karâbet-i sıhriye. **4.** ittifak, ahd ü mîsak.

☛ * ~ défensive ittifâk-ı tedâfûî.

☛ * ~ offensive ittifak-ı tecavüzî, taaruzî.

☛ * Traité d' ~ muahede-i ittifakiye.

☛ * Cas d' ~ kazıyye-i ahdiye-i meşruta, şart-ı ma'hûd.

☛ * Conclure une ~ ittifak etmek.

☛ * ~ perpétuelle ittifak-ı daimî.

☛ * ~ limitée 1. ittifak-ı muvakkat. 2. yekdiğerine mübâyin ve münâfi göründükleri halde iki fikrin, iki kelimenin takrîb ve tevhi'di yani cem'-i teza'd san'at-ı bedi'yyesi ki bundan yeni bir mânâ çıkar ve ifadeye daha ziyade letafet ve şiddet gelir. "Karanlıktan başka bir şey görmez, sükuttan başka bir şey işitmezdi" misalinde olduğu gibi.

Alliée 1. tahlit edilmiş. 2. müttefik. 3. karâbet-ı sıhriyyesi olan müteallikat.

Allier 1. karıştırmak, bir meâdin halitası yapmak. 2. sıhriyet peyda ettirmek. 3. ittifak ettirmek. 4. birleştirmek, karıştırmak.

☛ * s' ~ 1. birleşmek. 2. sıhriyet peyda etmek. 3. ittifak etmek. 4. (mec.) itilaf etmek.

Allier kuş ve bilhassa bıldırcın ve keklik tutmaya mahsus ağ, tuzak, fak.

☛ * Tendre les ~ s tuzak kurmak.

Alligati (ask.) Romalılar indinde esir-i harb ve onu esir eden.

Alligator Amerika-yı şimâli timsahı.

Allitération 1. seci'-i tam. 2. müsecca kelim. 3. seci yapma.

Allitérer seci yapmak.

Allivré,e tarh olunmuş (vergi).

Allivrement vergi tarhı, vergi hissesi.

Allivrer vergiyi herkesin emlak ve ıradına göre tarh etmek.

Allobroge kaba adam, dağ adamı (asıl bir eski kavmin ismidir).

Allocation 1. tahsisat. 2. aidat. 3. bir hesabın tasdiki.

☛ * ~ des créanciers ashâb-ı matlubun sırası.

☛ * ~ en denier (ask.) muhassasât-ı nakdiye.

☛ * ~ en nature muhassasât-ı ayıniye (tayinat).

Allocution kısa nutuk, hutbe, muhataba, hitab.

Allodial,e 1. vergiden muaf malikaneye müteallik, malikaneden ibaret. 2. vergiden muaf malikane. (çoğ.) des allodiaux.

Allodialité malikanenin vergiden muafiyeti.

Allonge yahut **Alonge** 1. bir şeyi uzatmak için zammolunan parça, ek. 2. zamime. 3.

ciro için poliçeye ilave olunan kâğıt, ek. 4. bir senet kâğıdında yazılacak mahal kalmadığı vakit altına yapıştırılan kâğıt. 5. et asmaya mahsus çengel. 6. gemi postasının muhtelif parçaları. 7. (ask.) rabt, tatvil kayışı, mutavvel. 8. (mec.) zeyil, ilave. 9. (kim.) mutavvel.

Allongé,e uzun, uzatılmış.

☛ * Mine ~ e asılmış çehre, abusluk.

☛ * Trot ~ (ask.) uzun süratli.

Allongement 1. uzatma, temdid. 2. sürünceme (bu mânâda az müstameldir),

☛ * ~ des colonnes (ask.) kolların imtidadı.

Allonger 1. uzatmak, temdid etmek. 2. sürdürmek, sürüncemede bırakmak.

☛ * ~ le visage çehre asmak, bedçehre göstermek.

☛ * ~ le pas süratle yürümek.

☛ * ~ la courroie idare ile kullanmak.

☛ * ~ un coup d'épée kılıç vurmak.

☛ * ~ une sauce sulandırmak için salçanın içine et suyu, su yahut süt ilave etmek.

☛ * s' ~ 1. uzanmak. 2. yayılmak.

Allongez (ask.) uzat, uzalt (süvaride süratli yürüyüşü uzatmak için verilen kumandadır).

Allonyme 1. nâm-ı müstear altında çıkan eser. 2. eserini nâm-ı müstear altında neşreden adam.

Allopathe (tıb.) tedavi bizzid eden tabib.

Allopathe (tıb.) tedavi bizzıd.

Allopathique (tıb.) tedavi bizzıdda mütealliklik.

Allopathiquement tedavi bizzıd tarikiyle.

Allotir (huk.) kısımlara ayırmak.

Allouable kabul ve tasdik olunmaya şâyân (masraf), sarfı lâzım gelen.

Allouer 1. (bir masrafı) kabul ve tasdik etmek. 2. tahsis etmek.

Alluchon çark dişi.

Allumage 1. yakış, ikâd. 2. maden ocaklarına ateş veriş.

Allume-feu çıra.

Allumelle (ask.) dürtme kılıcı.

Allumer 1. yakmak, tutuşturmak, alevlendirmek. 2. (mec.) tahrik etmek, kızıştırmak.

☛ * s' ~ 1. yanmak, tutuşmak. 2 kızışmak, tahrik olunmak. 3. parlamak.
Allumette 1. kibrit. 2. (mec.) çabuk hiddetlenen adam.
Allumettier kibritçi.
Allumeur 1. gazları yahut kandilleri yakan adam. 2. (ask.) madde-i muharraka, madde-i ihrâkiye.
☛ * ~ ruggiéri rokjiyeri ihrak borusu.
Allumière 1. kibrit kutusu. 2. kibrit fabrikası.
Allure 1. gidiş, yürüyüş, meşy. 2. tavır, reviş. 3. bir işin kesb ettiği renk.
Allusif, ve îmalî.
Allusion kinaye, ima.
Alluvien, ne suların çekilmesinden meydana çıkan, lahkî.
Alluvion suların çekilmesinden meydana çıkan arazi, lahk.
☛ * ~ moderne lahk-ı cedid.
☛ * Terrain d'~ arazi-i lahkiye.
Alluvionnaire lahkî.
Almageste (arabîden me'huz) 1. el-mecesti, Batlamyus'un hey'et kitabı. 2. zîc.
Almanach (arabîden me'huz: el-munakkah) takvim, salnâme.
☛ * Faire des ~ s bir şeye sebebsiz, kâriyesiz hükmetmek.
☛ * Vérité d' ~ vâzîh, sade hemen de âmiyane bir hakikat.
☛ * Son ~ corps est un ~ tebeddülât-ı havaiyeden pek ziyade müteessir olan bir adam hakkında söylenir.
☛ * Une autre fois on prendra de ces ~ s buna başka defa inanılır, inanılmaz.
Alme hayırkâr.
Almée Hint çengisi.
Aloès (bot.) sabır, sarısabır.
Aloétique sarısabırî hâvi, sabrî.
Aloi 1. ayar. 2. cins. 3. maya, asıl, cibillet.
☛ * Homme de bas ~ bedasl, kemmâye, furûmâye adam.
☛ * Monnaies de bon ~ tâmmülyar meskûkat, meskûkat-ı hâlise.
☛ * Monnaies de mauvais ~ meskûkat-ı mağşûşa.
Alopécie (tib.) saç, kıl dökülmesi, saçkıran, sukût-i şa'r, dâüssa'leb.
Alors 1. o vakit, o zaman. 2. o halde, öyle ise.

☛ * D' ~ o vakit ki.
☛ * jusqu'~ o vakte kadar.
☛ * ~ que ne vakit ki..., o vakit ki..., ... olsa bile.
Alose karagöz balığı.
Alouette toygâr, çayırkuşu, tarla kuşu.
☛ * Au chant de l' ~ pek erken.
☛ * Manger comme une ~ pek az yemek.
☛ * Terre à ~ kumluk arazi.
☛ * ~ calandre siyah tarla kuşu.
☛ * ~ de mer deniz serçesi.
Alourdir ağır, sakil etmek, ağırlaştırmak.
☛ * s' ~ ağırlaşmak, ağır olmak.
Alourdissement 1. ağırlık. 2. ağırlaştırma, ağırlaşma.
Aloyau sığırın sırt kemiğinden çıkarılan uzun et filetosu, sığır mühlesi, kuş gömü.
Aloyer altına, gümüşe ayar tayin etmek.
Alpaca yahut **Alpaga** 1. Amerika-yı cenûbîde keçi ile deve arasında bir hayvan. 2. bu hayvanın yapağısından mamul kumaş, alpâk.
Alpague bk. Alpaca.
Alpage dağlardaki mer'a, bu mer'alar için istifa edilen resm.
Alpe 1. yüksek mahal, dağ. 2. (mec.) bir hissin, bir ihtirasın vasıl olabileceği son nokta.
Alpestre 1. Alp Dağlarına mahsus. 2. çetin.
Alpha hurûf-i yunânîyenin birincisi.
☛ * L' ~ et l'oméga bir şeyin evvel ve ahiri, mebd'e' ve müntehası.
Alphabet 1. hur'uf-i heca. 2. elifba cüz'ü. 3. bir ilim ve fennin mebâdîsi, medhali.
Alphabétaire elifbaya müteallik.
Alphabétique hur'uf-i hecâ tertibine tabî.
☛ * Faire une chose par ordre ~ bir şeyi dikkat ve intizamla yapmak.
Alphabétiquement hurûf-i heca tertibiyle.
Alphabétiser 1. heceleme. 2. hurûf-i heca sırasıyla tasnif etmek.
Alpicole Alp silsile-i cibâlinde yaşayan.
Alpin, e Alp silsile-i cibâlinde vesair yüksek dağlarda biten (nebat) ve yaşayan (hayvan).
Alpiste bir nevi darı.
Alsacien, ne Alzaslı.
Alsine (bot.) farekulağı.

Altaïque Türkistan'ın Altındağ'ından mün-teşir nesle mensub, Turanî.

Altérabilité kabiliyet-i tegayyür.

Altérable kabil-i tegayyür, mütegayyir.

Altérant,e 1. (tib.) susatan, hararet veren. 2. tedricen tağyir eden, muhallil. 3. muhallil, deva-yı muhallil.

Altération 1. tabdil, tağyir. 2. tebeddül, te-gayyür. 3. bozuş, ifsad, tağşış. 4. tahrif. 5. hiddet, infial. 6. susama, hararet. 7. (tib.) is-tihale, bozulma, değışme.

☛ * ~ des monnaies meskûkat ayarının tağyir ve tağşışı.

Altercation münazaa, münakaşa.

Altéré,e 1. mütegayyir, solmuş, tağşış edil-miş, bozulmuş. 2. susamış, teşne, meshûk. 3. (mec.) haris.

☛ * Visage ~ bozulmuş, rengi uçmuş çehre.

☛ * Voix ~ e 1. titreyen ve ıztırab gös-teren ses.

Alterego 1. mutemed, emin, sırdaş. 2. bir hü-kümdar tarafından kendi namına hareket etmek üzere mezuniyet verilen zat.

Altérer 1. değıştirmek, tağyir etmek. 2. boz-mak, ifsad ve ihlal etmek. 3. tağşış etmek. 4. tahrif etmek. 5. susatmak.

☛ * s' ~ değışmek, bozulmak.

Alternance münavebe, tevâli, teâkub.

Alternant'e münavebe ile olan, mütevali.

Alternat 1. tenâvüb, teâkub, tevâli. 2. mûhâyât.

Alternatif,ve birbirini müteakib, teâkubî, mütevali.

☛ * Proposition ~ ve iki şeyden birini ihtiyar etmeye muhayyer olmak üzere vaki olan teklif.

☛ * Obligation ~ ve iki şeyden birini yapmak üzere olan mecburiyet.

Alternation nöbet, münavebe.

Alternative 1. teâkub, münavebe. 2. ihtiyar, muhayyerlik. 3. şıkkeyn, ciheteyn.

Alternativement birbirini müteakiben, alet-tevâli, münavebeten, nöbetleşe.

Alterne Angles ~ s zâviyeteyn-i mütebadi-leteyn.

☛ * Angles ~ s internes zâviyeteyn-i mütebâdileteyn-i dâhileteyn.

☛ * Angles ~ s externes zâviyeteyn-i mütebâdileteyn-i hâriceteyn.

☛ * Feuilles ~ s evrâk-ı mütebâdile.

☛ * Culture ~ 1. mevrûât-ı müteva-liye. 2. tevâli-i nebat.

Alternement tevâli.

Alterner 1. münavebe ve teâkub etmek, mü-navebeten vukubulmak. 2. bir araziye mü-teakiben muhtelif tohum ekmek.

Altesse 1. fehamet, ulüvv, sumüvv. 2. prens-lere ve prensliğe muadil rütbede bulunan zevata ve bizde sadrazam ve şeyhülislama verilen ünvanıdır. fehâmetlü.

☛ * Son ~ fehâmetlü, zât-ı fahîmâne.

Althæ yahut **Althée** (bot.) hatmi.

Altier,ère mütekebbir, müteazzım.

Altimétrie mesâha-i irtifa.

Altise toprak piresi.

Altitude sath-ı bahirden itibaren olan irtifa.

☛ * Cote D' ~ rakım.

Ato (İtalyancadan me'huz) (müz.) bir nevi büyücek boru.

Altruisme hubb-i gayr-i hissiyatî, hudpe-restliğin zıddı.

Alude mücellidlerin kullandıkları boyalı meşin.

Aludel kalansuve-i türâb.

Aluine pelin.

Alumelle bıçaflıtsk ve kılıç namlusu ve ona müşabih yalnız bir tarafı keskin safha.

Aluminaire (kim.) alümini hâvi.

Alumine (kim.) esası alüminyum denilen unsur-i kimyevîden ibaret humziyattan biri, alümin, esâs-ı şâb.

Alumineux,se alümini havi, alüminî.

Aluminium (kim.) alüminyum.

Alun şap.

☛ * ~ calciné şap-ı mükelles.

Alunage şaplama, şap suyuna batırma.

Alunation şapın teşkil ve istihsali.

Aluner şaplamak, şap suyuna batırmak.

Alunerie şap fabrikası, şaphane.

Aluneux,se şapı havi, şaplı.

Alunière şap çıkarılan mahal, şap fabrikası, şap madeni, ocağı.

Alunifère şapı havi (toprak).

Alvéolaire diş yuvasına müteallik, sinhî.

Alvéole 1. balın içindeki arı peteği, çukuru, asâle. 2. diş kovuğu, sinh, yuva.

Alvéolé,e arı peteği gibi çukurları olan, sinhî.

Alvier yahut **Alvinier** balık yetiştirmeye mahsus havuz.

Alvin'e esfel-i batna müteallik.

Alysse ve **Alysson** (bot.) kuduz otu, deli otu.

Amabiliser sevinecek, sevimli, nazik bir hale getirmek.

Amabilité 1. sevimlilik, mahbubiyet, dilberlik. 2. nezaket, hüsni-i muamele, iltifat.

Amadis 1. dilir ve kahraman adam (asıl bir hikâye kitabının mebnâ aleyhi olan bir şahs-ı mevhumun ism-i hasıdır) 2. kola tamamıyla yapışan ve bilek mahallinde iliklenen yen.

Amadou kav.
 * Drap, étoffe d' ~ hiç dayanıksız kumaş.
 * Etre sec comme de l' ~ gayet zayıf olmak.

Amadouement yüze gülerek celb ve istimale (eski kelime).

Amadouer 1. yüze gülerek celb ve istimale etmek. 2. teskin ve telkin etmek.
 * s' ~ kesb-i sükunet ve mülayemet etmek.

Amadoueur 1. yüze gülücü. 2. kav yapan adam, kavcı.

Amadouvier kav mantarı, kav meşesi.

Amagalæte süt birader yahut süt hemşire.

Amaigrir 1. zayıflatmak, zebunlatmak, lagar etmek. 2. inceltmek, yontmak. 3. (toprak hakkında) kuvve-i inbâtiyesini azaltmak. 4. (mec.) harab etmek, bâr-ı sakil altında ezmek.
 * s' ~ zayıflamak, zebunlaşmak, lagar olmak.

Amaigrissement zayıflama, lagarlık, zaaf, nehâfet.

Amalgamation 1. malgama, lame, meicülma'âdin. 2. (mec.) birbirine karışma.

Amalgame 1. malgama, meşic. 2. (mec.) muhtelif eşyanın birbirine karışması, cem'i. 3. (ask.) asâkirin inzimamı, iltihakı.

Amalgamer 1. malgama etmek. 2. (mec.) muhtelif ve mübayinkişileri, şeyleri karıştırmak, birleştirmek.
 * s' ~ yerleşmek, karışmak.

Amalgameur malgamacı.

Amandaie bademlik, badem ağaçlarını havi mahal.

Amande 1. badem, lovze. 2. çekirdek içi.
 * En ~ badem şeklinde.
 * Yeux en ~ badem göz.
 * ~ s lissées badem şekeri.

Amandé,e 1. badem yağını havi. 2. badem soyası.

Amandier badem ağacı.

Amant,e 1. aşık, maşuke, muâşık. 2. muhib, mübtela, hevekâr.
 * ~ de cœur âlüftelerin para almak-sızın hakikaten sevdikleri adam.
 * Les ~ s des Muses 1. şua. 2. (çoğ.) aşık ve maşuka.

Amarantacées (bot.) fasile-i laziliye.

Amarinage (den.) düşmandan zaptolunmuş bir gemiye tayfa vaz'ı. 2. denize alıştırma.

Amariner 1. düşmandan zoptolunmuş bir gemiye tayfa koymak. 2. denize alıştırmak. 3. (mec.) yakalamak.
 * s' ~ denize alışmak.

Amarrage (den.) geminin resenbend halinde bulunması, gemiyi halatla, palamarla karaya bağlama.
 * Droit d' ~ palamar resmi.

Amarre 1. gemilerin bağlanmasına mahsus resen, halat, palamar, urgan. 2. (mec.) bend, rabita, alaka.

Amarré,e 1. gemiyi halatla, palamarla yalıda bağlamak, resenbend haline koymak.
 * s' ~ halatla bağlanmak, resenbend olmak.

Amaryllidées (bot.) fasile-i nercisiye, nergisiye.

Amaryllis 1. nergis zambağı, güzelhatun çiçeği. 2. gündüzün uçan bir nevi güzel kelebek.

Amas 1. yığın, top, küme, kütle, mecmû'. 2. (mec.) kesret.

Amasser 1. yığmak, toplamak. 2. akçe biriktirmek, iddihar etmek.
 * s' ~ toplanmak, yığılmak.

Amassette ezilmiş boyaları toplamaya mahsus ressamların kullandıkları küçük bıçak, mala.

Amasseur,se toplayıcı, biriktirici, müddehir.

Amatlotoment (den.) gemi tayfasının nöbetle iş görmek üzere ikiye taksimi.

Amateloter (den.) gemi tayfasını nöbetle iş görmek üzere ikiye taksim ve tertib etmek.

Amateur meraklı, heveskâr, ulûm ve fûnun ve sanayi-i nefise meraklısı, ehl-i merak, râgıb.

☛ * En ~ keyif için, kendi merakı için.

Amati,e cilasız, donuk.

Amâtiner sabahleyin erken kaldırmak.

Amâtiner yahut **Amastiner** köpekleri çiftleştirmek.

☛ * s' ~ cilasız ve donuk olmak.

Amativité insanların yekdiğerine takarrübüne ve sevişmesine hadim olan sevk-i tabii.

Amaurose göze inen karasu, kemne.

Amazie memelerin fıkdanı.

Amazone (Hemezen [hepsi kadın] terkîb-i fârisîsinden me' huz olması maznundur. Daha kolay bir zanna ve Fransız lugat kitaplarının verdikleri malumata göre Yunan-ı kadim lisanında meme mânâsını ifade eden mazos lafzıyla nefy makamında müstamel a harfinden mürekkeb bir kelimedir. Amazon denilen tirendaz kadınlar oku daha güzel atabilmek için sağ memelerini kestikleri cihetle böyle tesmiye olunmuştur.) 1. Güya Kafkas cihetinde bulunmuş cengaver ve tirendaz kadınlardan ibaret bir kavm-i mevhum. 2. cengaver ve cesur kadın. 3. kadınların ata bindikleri vakit giydikleri uzun ve siyah elbise. 4. Bu elbiseyi giymiş kadın.

Ambages söz dolaşıklığı, insanın ne söyleyeceğini şaşırıp bir takım kesik sözler söylemesi, ta'kid.

Ambassade 1. sefaret, elçilik. 2. hey'et-i sefaret. 3. sefarethane. 4. icrası taahhüd olunmuş iş, sipariş.

☛ * Droit d' ~ hakk-ı sefaret.

Ambassadeur 1. sefir, sefir-i kebir, büyükelçi. 2. bir sipariş icrasına memur adam.

☛ * Suite d' ~ sefirin maiyeti.

☛ * Pas d' ~ vakurane, mteazzımane tavır (makam-ı zemde kullanılır).

Ambassadorial,e sefirî, elçiye mahsus ve mensub.

Ambassadrice 1. sefir zevcesi. 2. bir sipariş icrasına memur olmuş kadın.

Ambattage tekerleğe çember geçirme.

Ambe piyangoda birden çekilmiş yahut çıkmış iki numara yahut kura.

Ambesas yahut **Besas** veya **Bezef** (tavla oyununda) hepyek.

Ambiant,e ihata eden, muhît.

☛ * L'air ~ hava-yı muhît.

Ambidextérité sağ ve sol el ile işlemek yani sol eli de sağ el gibi kullanmak iktidarı.

Ambidextre sağ ve sol eliyle işleyebilen, zül-yemîneyn, eymenülyedeyn.

Ambigu,ë 1. iki cihetli. 2. iki mânâlı, zülvec-heyn. 3. şübheli, meşuk. 4. mahlut. 5. her türlü yemekleriyle meyveleri birden sofraya konan taam. 6. iki muhtelif sınıf, cins, silsile beyninde bir vasita-i intikal teşkil eden mevcudat. 7. bir nevi kumar.

Ambiguité 1. iki cihetlilik. 2. iki mânâlılık. 3. meşukiyet, ibham.

Ambigument 1. iki cihetle, iki mânâ ile. 2. meşuk ve şübheli olarak.

Ambitieuusement 1. hırs ve tamah ile, harisane. 2. tasanu' ile.

Ambitieux,se 1. câh ve mansıb ve şöhrat ve şan harisi, haris-i cah. 2. ikbalperestlikle ve şöhrat ve şan tamahıyla olunan. 3. sanatlı ve tekellüflü (ibare). 4. haris ve ikbalperest adam.

Ambition 1. câh ve mansıb hırsı, şöhrat ve şan tamahı, ikbal perestlik. 2. arzu, maksad (ism-i cem' olarak haris-i câh adamlar makamında da kullanılır).

Ambitionner hırs ve tamah ile aramak ve istemek, ziyadesiyle heves etmek.

Ambler eşkin yürüyüşü.

Ambler eşkin yürümek (eski kelime).

Amblyopie (tıb.) za'f-ı basar.

Ambleur eşkin giden (at.).

Ambon kürsü.

Ambre anber.

☛ * ~ gris ak anber.

☛ * ~ jaune kehribar.

☛ * Pin comme l' ~ gayet mahir ve sokulgan bir adam hakkında itlak olunur.

Ambré,e 1. anberli, anber kokulu. 2. kehribar renginde, kehrübâf.

Ambréade sahte kehribar.

Ambreine anber ruhu.
Ambreine anberle ta'tir etmek.
Ambrette anber çiçeği, habbül misk.
 ❁ * Poire d' ~ misk armudu.
Ambraïn,e anber renginde, anber tabiatında olan şey.
Ambroisic 1. eski Yunan ve Roma itikadınca mevhum ilahların taamı. 2. gayet leziz ve nefis taam. 3. (bot.) anberiye, yayla çiçeği.
Ambubaies Romalıların âlüftelere ve rakkaselere verdikleri isim.
Ambulacre sıralı ve muntazam ağaçlık.
Ambulance 1. seyyar hastahane. 2. seyyar müfettişlik.
Ambulancier (ask.) seyyar hastahane hadesi.
Ambulant,e seyyar, müteharrik.
 ❁ * Marchand ~ ayak satıcısı.
Ambulatoir 1. seyyar, müteharrik. 2. mütelevvin (bu son mânâ eskimiştir).
Ambustion (tıb.) dağlama, key ameliyatı icra etme, iktivâ.
Ame 1. ruh, can. 2. kalb, gönül, iç, derun. 3. nefis, nüfus, ahali. 4. ruh, kuvvet, tesir. 5. vicdan. 6. bir hey'etin en ehemmiyetli ferdi.
 ❁ * Grandeur d' ~ uluvv-i cenab.
 ❁ * Avoir de l' ~ âlicenab olmak.
 ❁ * Être tout ~ hissiyatı galib olmak.
 ❁ * L' ~ d'un violon 1. keman körürüsü. 2. micef.
 ❁ * L' ~ d'un canon top miceffi.
 ❁ * L' ~ d'un cordage bir halatın miheri, burgata.
 ❁ * Corps et ~ 1. kâmilin. 2. bilâkaydüşart.
 ❁ * Dans l' ~ büsbütün, kamilen.
 ❁ * ~ pour ~ bilâtahdid.
Amé,e (vaktiyle aimé yerine müstamel olup bugün hemen metruktur) (müstehziyane) sadık ve fedakâr dost, taraftar.
Amélioration ıslah, iyileşme, iyileştirme.
Améliorer ıslah ettirmek, terakki ettirmek.
 ❁ * s' ~ ıslan olunmak, terakki etmek.
Amen (İbraniceden me'huz) ami!
 ❁ * Dire ~ amin demek, her teklifi kabul etmek, muvafakat etmek.

❁ * Depuis Pater jusqu'a ~ sonuna kadar.
Amenage nakliye masrafı.
Aménagé,e ihtitab edilecek mahalleri tayin edilmiş (orman).
Aménagement 1. orman idare ve muhafazası. 2. ormandan kesilecek ağaçların usul ve tertibi. 3. (den.) bir sefinenin dahilini aksâm-ı muhtelifeye taksim etme. 4. (çoğ.) (den.) bir sefinenin taksimat-ı dahilisi.
Améneger 1. bir ormanın her sene ihtitab edilecek mahallerini tefrik ve tayin etmek. 2. kereste veya odun satmak. 3. muntazaman tevzi etmek (sular hakkında dahi aynı mânâda müstameldir). 4. (den.) bir sefinenin dahilini aksama bölmek.
Amendable 1. kabil-i ıslah, kabil-i imar (arazi). 2. kabil-i tashih ve tadil. 3. (huk.) ceza-yı nakdîye müstehak olan (bu mânâda eskidir).
Amende ceza-yı nakdî, cerime.
 ❁ * ~ honorable tarziye.
 ❁ * Les baltas payent l' ~ haklı olduğu halde haksız çıkarılan bir adam hakkında söylenir.
Amendement 1. ıslah. 2. tashih ve tadil. 3. arazinin daha münbit olacak surette ıslahı. 4. kanun layihasının tadil ve tashihi.
Amender 1. iyileştirmek, ıslah etmek. 2. adaziye gübre vesaire ile daha münbit bir hale koymak. 3. bir kanun layihasını tashih ve tadil etmek. 4. iyileşmek, iyiliğe yüz tutmak.
 ❁ * s' ~ 1. ıslah olunmak, iyileşmek. 2. daha münbit olmak.
Amené 1. getirilmiş. 2. intac edilmiş. 3. sanatkârın arzusu vechile olmuş (bir eser-i sanat). 4. güzel tertib olunmuş.
Amener 1. sevketmek, götürmek. 2. kendine doğru çekmek, celb ve cezbetmek. 3. mahkemeye davet ettirmek. 4. icab etmek. 5. kaldırmak. 6. kabul ettirmek, âdet ettirmek. 7. bais olmak, intac etmek. 8. (den.) indirmek (yelkenleri, direği).
 ❁ * ~ son pavillon (den.) alamet-i teslim olmak üzere bayrağı indirmek.
 ❁ * Mandat d' ~ ihzar müzekkeresi.

☛ * ~ les avant-trains 1. (ask.) topun toparlağını ileri almak. 2. (tavla oyununda) atmak.

Aménité 1. letafet, halavet, selaset, nezaket. 2. (çoğ.) (müstehziyane) şetum.

Amentacées (bot.) fasile-i lûziye, bademiye.

Amenuiser inceltmek, küçültmek.
☛ * s' ~ incelmek.

Amer,ére 1. acı, mür, telh. 2. (mec.) müellim, müessir, acı.
☛ * L'onda~ deniz.
☛ * Atre d'une bêtise 1. son derecede ahmak olmak. 2. acı şey. 3. balık ve sığır safrası.
☛ * ~ des Allemands bitter tabir olunan içki.

Amérement 1. elem ve kederle, meraretle. 2. merhametsizce.

Américain,e Amerikalı.

Çeillade ~ e gamze-i aşıkane.

Americaniser Amerikalıların ahval, âdât ve ahlakını vermek.

Americanisme Amerika ahval, âdât ve ahlakına meftuniyet.

Amera (den.) sahilde bulunan kule ve buna mümasil işaretler ki gemilere yol göstermeye yarar.

Amertume 1. acılık, meraret. 2. hüzn ve keder, acı. 3. şiddetli istihza.

Améthyste cebellokum taşı.

Amétrie (tîb.) adem-i rahm.

Ameublement mefruşat, esas-ı beytiyye, döşeme takımı. 2. tefriş.

Ameubli,e (huk.) tenkil edilmiş (akarat), zevceyn beyninde iştirake konmuş (emval-i gayr-i menkule).

Ameublir 1. (huk.) zevceyn beyninde emlak-i gayr-i menkule menkul addedilerek emval-i müştereye idhal olunmak, tenkil-i akar. 2. toprağı yumuşatmak, kabartmak.

Ameublisement 1. (huk.) beynelzevceyn emlak-i gayr-i menkulenin menkul adıyla emval-i müştereye idhal olunması, tenkil-i akar. 2. toprağı yumuşatma, kabartma, tesviye etme.

Ameutement 1. av köpeklerinin birbirine bağlanması, bir yere cem'i. 2. gürültülü kalabalık.

Ameuter av köpeklerini birlikte bağlamak, bir yere toplamak.

Amharique Habeşilerin yeni bir nevi hattı.

Ami,e 1. dost, yâr, muhib. 2. arkadaş, refik. 3. aşık, maşuka. 4. bir şeyi sevenmeraklı. 5. taraftar, müttetik.
☛ * Qui vive? yani Kimdir o? cevabında Ami! yabancı değil.
☛ * L' ~ de cœur hakiki dost.
☛ * L' ~ du cœur diğerlerine tercih edilen aşık.
☛ * L' ~ de la maison 1. bir aile efradıyla teklifsiz, samimi bir surette dost olan adam. 2. sahabe-i hanenin dostu, aşık zannolunan adam.
☛ * ~ de cour yalancı dost.
☛ * ~ de la faveur, de la fortune iyi gün dostu.
☛ * ~ jusqu'à la hourse dostluğu para ifrazına kadar varamayan adam.
☛ * En ~ 1. dostane. 2. seven, muhib.
☛ * Les Etats 1. düvel-i müteahbbe. 2. müsaid.
☛ * Couleurs ~ es birbirine uyan renkler.

Amiable latif, hoş (nadirülistimaldir).
☛ * à l' ~ tarafeynin rızasıyla, sulhen.
☛ * ~ compositeur ıslah-ı zâtülbeyn eden adam.
☛ * Arrangement à l' ~ ıslah-ı zâtülbeyn, musalaha-i şer'îye.
☛ * Vente à l' ~ rızaen furuht, bey'.

Amiablement tarafeynin hüsn-i rızasıyla, dostane, birrıza.

Amiantacé,e pamuk taşına müşabih.

Amiante pamuk taşı, yanmaz taş.

Amical,e muhibbî, dostane, halisane.

Amicalement dostlukla, dostane, halisane.

Amict 1. papazların icra-yı ayin esnasında arkalarına aldıkları örtü. 2. eski Romalılarca esvab.

Amidon nişasta.

Amidonner nişastaya bulamak.

Amidonnerie nişasta fabrikası, nişastahane.

Amidonner,ère nişastacı.

Amincir inceltmek.
☛ * s' ~ incelmek, ince olmak.

Amincissement 1. inceltme. 2. incelik.

☛ * ~ tactique (ask.) piyade askerî sıralarının umkunu taklil.

Amînes (ask.) kadimen oka karşı kullanılan bir nevi zırh.

Amiral (arabî emîrûlmâ'dan me'huz) **1.** bahriye müşiri, amiral. **2.** büyük limanlarda divan-ı harbin ictima ettiği, mukarreratın icra olunduğu sefine.

☛ * Vice ~ bahriye feriki.

☛ * Contre ~ bahriye mîrlivası.

☛ * Grand ~ **1.** vaktiyle bahriye nazırı, kaptan paşa. **2.** amirale mahsus : Vaisseau ~ amiralin rükûbuna mahsus gemi, amiral sefinesi.

Amiralat amirallik, bahriye müşiriyeti.

Amirale **1.** amiral zevcesi. **2.** vaktiyle amiralin rükûbuna mahsus kadırga.

Amirauté **1.** daire-i bahriye, bahriye nezareti, tersane. **2.** bahriyeye mahsus muhakat dairesi. **3.** vaktiyle bahriye nazırlığı, kaptan paşalık.

☛ * Conseil de l' ~ şûra-yı bahriye.

☛ * Premier lord de l' ~ İngiltere bahriye nazırı.

Ammissibilité (huk.) kaybedilebilmek hasası.

Ammissible (huk.) kaybedilmek ihtimali olan (dava).

Amission (huk.) davanın kaybedilmesi.

Amitié **1.** dostluk, muhabbet, meveddet. **2.** münasebat-ı düstane. **3.** teveccüh, iltifat, nevaziş, nazikane söz. **4.** lutuf, inayet. **5.** imtizac, muvafakat, uygunluk. **6.** (çoğ.) iki adam beyninde münasebat-ı samimiye.

Ammi (bot.) Mısır anasonu.

Ammoniac,que (kim.) Gaz ~ nişadır ruhu, amonyak.

☛ * Sel ~ nişadır, klorit mâ-i nişadır.

☛ * Gomme ~ que kelah, çadır uşağı, uşak.

Ammoniacal,e (kim.) amonyağı havi, amonyakî, nişadırî.

Ammoniacé,e (kim.) nişadırî.

Ammoniaque (kim.) amonyak, nişadır ruhu.

Ammonite müstehase halinde bulunur hayvanat-ı nâimededen bir hayvan. Cornes d'Ammon dahi denilir.

Ammonium (kim.) amonyum.

Ammoniure (kim.) mürekkebat-ı mesnâiyeyi amonyak.

Amnésie (tib.) kuvve-i hafızanın fıkdanı, adem-i hafıza, nisyan, unutma.

Amnios (tib.) rahimde cenini ihâta eden zar, rehl, döl yatağı.

Amnistie **1.** afv-ı umumi. **2.af.**

Amnistier afv-ı umumi ilan etmek, affetmek.

Amodiataire arazi müsteciri.

Amodiateur arazi muciri.

Amodiation arazi îcar ve isticarı, iltizam.

Amodier araziyi icara, iltizama vermek.

Amoindrir **1.** tüçültmek, azaltmak. **2.** küçük göstermek. **3.** (mec.) zayıflatmak, ehemmiyetsiz bırakmak.

☛ * s' ~ **1.** küçülmek, azalmak. **2.** (mec.) itibar ve nüfuzunu kaybetmek.

Amoindrissement **1.** azaltma, küçültme, taklil. **2.** azalma, taklil.

Amollir **1.** yumuşatmak, telyîn etmek. **2.** rahata alıştırmak, cesaretini, metanetini gidermek. **3.** gevşetmek, rahavet vermek. **4.** müteessir etmek.

☛ * ~ le cœur tesir etmek.

☛ * s' ~ **1.** yumuşamak. **2.** metanetsiz, cesaretsiz olmak, rahata alışmak. **3.** süku-net bulmak.

Amollissant,e **1.** yumuşatan. **2.** rahata alıştıran. **3.** gevşeklik veren.

Amollissement **1.** yumuşatma, yumuşama. **2.** gevşeklik, rahavet.

Amome (bot.) kakule.

Amonceler (sağır e den evvel l tekerrür eder) yığmak, toplamak, küme yapmak.

☛ * s' ~ **1.** yığılmak, birikmek. **2.** tehdidkâr bir hale girmek.

Amoncellement yığma, toplama, biriktirme, terâküm, küme yapma.

Amont bir nehrin menba ciheti, suyun akıntı ciheti, akıntı yukarı. (aval denilen munsabı cihetinin zıddı).

☛ * En ~ **1.** bir nehrin akıntısı yukarı gitmek. **2.** üstünde, yukarısında.

☛ * D' ~ bir nehrin en yüksek mevkiinden.

Amontal,e (den.) şarktan gelen, şarkî.

Amorçage **1.** tuzağa ve oltaya yem takış. **2.** (ask.) (bot.) ağızotu. **3.** yemleme vaz' ve

tertibî. 4. tabanca veya tüfeğe ağızotu koyma. 5. (mec.) iğfal.

Amorce 1. tuzak ve olta yemi. 2. (ask.) ağızotu, yemleme, kapsül.

☛ * ~ de canon fûnye, kapsül, ecza.

☛ * ~ pyrotechnique 1. fişekçilik mevâdd-ı nâriyesi. 2. işlemek için tulum-baya dökülen su. 3. (mec.) iğfale alet olan müdahane.

☛ * Brûler une ~ kavga etmek, düello etmek.

☛ * Sans brûler une ~ bir el silah atmaksızın.

Amorcer 1. tuzağa yem takmak, koymak. 2. yem ile tutmak. 2. (ask.) mevâdd-ı nâriye vaz' etmek, silaha ağız otu koymak. 3. (mec.) müdahane ile iğfal ve celbetmek.

☛ * ~ une rue yeni bir sokak açmaya başlamak.

Amorçoir 1. ağaç matkabı, burgusu. 2. (ask.) kapsül kutusu.

Amoroso (İtalyancadan me'huz) (müz.) hazin ve süzişli ahenk ile çalgı çalmak.

Amorphe şekil-i mahsus olmayan, şekilsiz.

☛ * Etat ~ (kim.) bir maddenin gayr-i mütebellir hali.

Amorphie 1. şekilsizlik. 2. teşekkülde adem-i intizam.

Amortie 1. yumuşatılmak, sertliği ve hamlığı veya acılığı giderilmiş. 2. tahfif ve tehvin olunmuş. 3. kuvveti ve şiddeti gitmiş. 4. re'sülmalının takâsiti verilmiş (deyn).

Amortir 1. bir şeyin şiddetini tahfif ve tenzil etmek, tehvin etmek. 2. bir şeyin sertliğini ya hamlığını veya acılığını gidermek. 3. teskin etmek. 4. bir deynin takâsitle re'sülmalını vermek.

☛ * une dette 1. bir dini imha, itfâ etmek, re'sülmala mahsuben akçe i'tâsıyla bir borcu ödemek. 2. (den.) manevra ile yahut başka bir vasıta ile bir sefinenin süratini eksiltmek.

☛ * s' ~ 1. tahvin ve tahfif olmak. 2. (bir deyn hakkında) muntafi olmak.

Amortissable re'sülmalı takâsitle verilebilir (deyn).

Amortissement 1. tahfif, tehvin, yumuşatma. 2. deyn re'sülmalının takâsitiyle tediyesi, itfâ, re'sülmala mahsub akçe.

☛ * Caisse d' ~ bir deynin re'sülmalını tediyeye mahsus sandık, re'sülmal sandığı.

☛ * Founds d' ~ 1. bir deynin itfasına tahsis edilmiş mebalîğ, re'sülmal akçesi. 2. (mimarlık) binanın tezyinat-ı hariciyesi.

Amouille (tîb.) ağız denilen ilk süt, lebat.

Amour 1. aşk, alaka, sevda. 2. muhabbet, şefkat. 3. garâm, şegaf. 4. merak. 5. şiddetli arzu, ibtila. 6. sevilen xahıs mahbub. 7. aşk perisi, aşk perisini tasvir eden levha, heykel. 8. hayvanların çiftleşmesi, sefad.

☛ * Être en ~ (hayvanat dişileri hakkında) kızmak, sefad mevsiminde bulunmak.

☛ * Entrer en ~ bahar mevsiminde arz kuvve-i inbatîyesini nebatat üzerinde hissettirmek.

☛ * Un ~ gayet güzel bir şahıs veya bir şey.

☛ * Pour l' ~ de Dieu Allah aşkına, Allah rızası için.

☛ * ~ platonique aşk-ı hakiki, arzu-yi şehevaniyeden münezze olan aşk.

☛ * Parfait ~ (müstehtziyane) safiyane aşk.

☛ * Filer le parfait ~ aşk-ı safiyanede bulunmak.

☛ * ~ libre aşk-ı serbest: teehhül gibi rabita-i dünyeviye ve diniyeden azade, yalnız hissiyata tabi aşk.

☛ * Comme pour l' ~ de Dieu (müstehtziyane) istemeyerek.

☛ * Avec ~ 1. bir sanatakârın seve seve, kemal-i dikkatle yapmış olduğu bir eser hakkında itlak olunur. 2. zevk-i selime muvafık olarak, güzel bir surette.

☛ * C'est un vrai remèded d' ~ hakkında söylenir.

☛ * Des munitions d' ~ düzgün, pudra, pomada ve rastık gibi bazı kadınların çirkinliğini setr için istimedat ve iltica ettikleri vesait.

☛ * A battre faut l' ~ sû-i muamele aşkı bitirir (Bu kelime ekseriya müfredinde müzekker ve cem'inde daima müennesdir).

Amouracher mecnunane bir aşka mübtela etmek.

- ☛ * s' ~ çıldırıcısına aşık olmak.
- Amourette** çabuk gelip geçen aşk.
- ☛ * Mariage qui se font par ~ s finissent par noisettes aşıkane izdivacıların sonu fena çıkar. (çoğ.) 1. kemiklerin içindeki ilik. 2. (bot.) ayrık otu.
- ☛ * ~ des pré çayır güzeli.
- Amouressement** 1. aşıkane, aşk ile. 2. kernal-i muhabbet ve şefkat ile. 3. nefasetle, zarifane.
- Amoureux, se** 1. aşık, aşıkane, sevdalı. 2. aşka mahsus, aşıkane. 3. meraklı.
- ☛ * Un ~ transi 1. maşukasına ızhar ve ilan-ı aşka cür'et edemeyen ve her şeyden korkan tabansız aşık. 2. dost, yâr, nişanlı, gayr-i meşru zevc ve zevce. 3. tiyatrodanda aşık rolünü oynayan oyuncu.
- Amour-propre** 1. izzetnefis, i'tizâz-ı nefis. 2. hubb-i haysiyet, vekar.
- Amovibilité** 1. kabiliyet-i azl, cevâz-ı infisal ve tebdil. 2. (mec.) tebeddül, adem-i sebat ve devam.
- Amovible** 1. kabil-i azl ü tebdil. 2. ayrılması kabil.
- Amplidées** (bot.) fasile-i kürûmiye, ker-miye, inebiyeye.
- Ampelegraphie** felahatın bağdan ve asmadan bahseden kısmı, mebhaskürûm, mebhaskürûl'nâb.
- Amphiarthrose** (tb.) dirseğin oynak yeri, mafsal-ı irtifakî, muzâ'af.
- Amphibie** 1. suda ve karada yaşayan yahut yetişen (hayvan yahut nebat), zülma'âşeyn. 2. (mec.) birbirine mübayin iki meslek sahibi adam; birbirini müteakip iki muhtelif fikir kabul eden, iki muhtelif tarafı gözetken adam.
- Amphibologie** bazı kelimat ve tabiratın iki mânâyâ şümülû, ibham, iltibas.
- ☛ * ~ simple ibham-ı mücerred.
- ☛ * ~ compieze ibham-ı müreşşah.
- Amphibologique** iki mânâlı, mübhem.
- Amphibologiquement** ibhamla, mübhemane.
- Amphidromie** bir çocuğun tevellüdü üzerine Yunan-ı kadimde icra edilen şenlik.
- Amphigéne** (kim.) bir milhin esasını ve hâmasını tevliid eden, müvellid-i tarafeyn.

- Amphigorie** 1. rabitası ve meali olmayan kelam. 2. anlaşılmanması, muzlim ve bîmeal olması mahsusan arzu edilmiş kelam.
- Amphigorique** rabitasız ve mealsiz, muğlak (kelam).
- Amphigouriquement** sırasız ve mealis olarak, muğlak bir suretle.
- Amphisbène** iki tarafından sürtünen zehirsiz yılan, ef'î-i mâşiyüttarafeyn.
- Amphisciens** muntika-i hârre sekenesi ki gölgelerinin kâh şimale ve kâh cenuba doğru uzandığını görürler, ahali-i beynül-medâreyn.
- Amphismile** iki yüzlü cerrah bıçağı, minza'-ı zülvecheyn.
- Amphitéâtral, e** anfitiyatr denilen eski tiyatroya müteallik yahut şâyân.
- Amphithéâtre** 1. (mütekaddimin indinde) tiyatro veya canbaz oyunlarını seyretmeye mahsus vâsi ve dairevi bir mahal ki etrafı seyircilerin oturmasına mahsus ve arkadaşileri daima öndekilerden yüksek sıralarla muhât idi. Elyevm tiyatronun sahneye karşı ve seyircilere mahsus olan nısf daire şeklindeki mahall-i malumu. 2. bir muallimin ders takrir veya ameliyat icra etmesi için etrafı oturmaya mahsus sıralarla muhât derslane, teşrihhane.
- ☛ * Lieu en ~ mütekaddiminin tiyatroları gibi derece derece yükselen mahal.
- Amphitrite** 1. Eski Yunaniler indinde deniz perisi. 2. indeşsuara) deniz.
- Amphytryon** (Molyer'in bir mudhikesindeki bir şahsın isminden me'huzdur) ziyafet sahibi, mızban.
- Amphitryonisme** ziyafet vermek merakı.
- Amphore** 1. ezmîne-i kadimede zeytinyağı veya şarab vaz'ına mahsus iki kulplu ve dibi dar testi. 2. zaman-ı kadimin yirmi dört ritldan ibaret ölçüsü.
- Amphorique** (tb.) Résonance ~ göğüs alet-i isgâ vasıtasıyla dinlenildikte testi sesi gibi zuhur eden seda.
- Ample** 1. vâsi, bol. 2. mufassal, mükemmel.
- Amplement** 1. vüs'atle, bol bol, ma'a ziyâdetin. 2. mufassalan.
- Ampleur** 1. genişlik, bolluk. 2. teâli, nefaset (üslub hakkında). 3. karîhada vüs'at.

Ampliatif,ve ilave ve tafsil, tevsî eden, mufassal: Mémoire ~ muhattara-i mufassala.

Ampliation 1. sened ve mukavele ve emsali evrakın sureti, nüsha-i saniyesi. 2. (tıb.) tevsî, füşhat.

Amplier bir şeyi tezyîd, tevsî etmek.

☛ * ~ un prisonnier bir mahbusa habishane dahilinde binnisbe ziyade serbesti vermek.

Amplifiant,e ecsâmı büyüten (dürbün, cam).

Amplificateur mübalağacı, mugalatacı.

Amplificatif,ve büyütmeyle alet olan (cam vesaire).

Amplification 1. tafsil, teşrih. 2. ıtnab. 3. mübalağa, mugalata. 4. bir mekteb şâgirdinin kendisine teklif olunan bir madde hakkında izahat verir nutku. 5. gözlük ve pertavsızların eşyayı büyütme hassası. 6. bir cism-i muzî ile bir cism-i muzlimin cesameti beyindeki fark-ı nazârî.

Amplifié,e 1. mufassal, ıtnablı. 2. mübalağalı.

Amplifier 1. izah ve tafsil etmek. 2. ıtnâb etmek. 3. mübalağa etmek: ~ une nouvelle bir havadisi, bir haberi mübalağa etmek. 4. (dürbün ve gözlük hakkında) büyütme.

Amplitude 1. genişlik, vüs'at. 2. kat'ı mükâfinin (bir kavisin) bir noktasından diğer noktasına çekilen hatt-ı müstakim, sia. 2. tulû' ile gurûb beyindeki kavsi-i mürtesem, nokta-i sia.

☛ * ~ orientale yahut ortive sia-i maşrık.

☛ * ~ occidentale yahut occase sia-i mağrib.

☛ * ~ de jet (ask.) merminin kat'eylediği mesafe, menzil.

Ampoule 1. karnı şiş ufak şişe. 2. habâb. 3. (tıb.) kabarcık, micel. 4. tumturak-ı elfaz.

☛ * Sainte ~ eski zamanda Fransa krallarının icra-yı ayinine mahsus zeytin yağının hofzolunduğu şişe.

Ampoulé,e kabarmış.

☛ * Style ~ (mec.) haşviyatla memlû üslûb-i beyan, mustalah ibare.

Ampoulette 1. sefinenin sür'at-i seyrini anlamaya mahsus bir nevi kum saati. 2. (ask.) mermi ağız tıkaçı.

Amputation 1. (tıb.) bir uzvun kat'ı, beter. 2. (mec.) tahdid.

Amputer 1. uzuv kesmek, beter ameliyatı icra etmek. 2. (mec.) tasgir, tahdid etmek. 3. (bot.) budamak.

Amstellodamois,e Amsterdamlı, Amsterdam şehrine veya sekencesine müteallik.

Amulette nüsha, hamail, ta'viz.

Amunitionner müstahkem bir mevkie mühimmat-ı lâzime vermek.

Amurca yahut **Amurgue** sabun imaline yarayan çeytin posası.

Amure (den.) iskota, uç ipi, yelken ipleri.

☛ * Dogue ~ maya.

Amurer (den.) iskotayı germek için uç ipini çekmek, yelkeni rüzgârla doldurmak için ipleri germek.

Amusable eğlendirilmesi mümkün.

Amusant,e 1. eğlendirici, eğlenceli. 2. tuhaf.

Amusement 1. eğlence, zevk, cümbüş. 2. vakit ziyâ, te'ehhür. 3. bahane (bu son mânâ eskimiştir).

Amuser 1. eğlendirmek. 2. hoşuna gitmek. 3. teskin etmek, unutturmak. 4. biriyle eğlenmek. 5. yalan vaatlerle aldatmak. 6. ca'lî harekât-ı askeriye ile düşmanını şaşkırtmak. 7. vakit kaybettirmek, işgal etmek.

☛ * ~ le tapis vakit geçirmek yahut asıl meseleden bahsetmemek için mâlâya'nî şeyler söyleyip söze bir netice vermemek.

☛ * s' ~ 1. eğlenmek. 2. hoşlanmak. 3. eğlence suretiyle bir iş işlemek, vakit geçirmek. 4. mugayır-ı hayâ şeyler yapmak, alet-i tenasül ile oynamak.

☛ * s' ~ de quelqu'un biriyle eğlenmek, istihza etmek.

☛ * s' ~ à la moutarde boş şeylerle vakit geçirmek.

Amusementte 1. küçük eğlence. 2. oyuncak. 3. (ask.) tahta kundak üzerine mevzû bir nevi demir top.

Amuseur,se eğlendirici, aldatıcı.

Amusoire eğlence (az müstamel).

Amyélie (tıb.) ma'dümiyet-i nuhâ'.

Amygdale (tıb.) boğazın iki tarafındaki bezler, bademcik, levze.

Amygdalin,e bademli, bademî.

Amygdaline (kim.) badem hülasesi, levzeyn.

Amygdalite (tıb.) bademciklerin şişmesi, iltihab-ı levzeteyn.

Amygdaloïde badem şeklinde küçük taşları hâvi (kaya), levzî.

Amylacé,e nişastalı, nişafî.

☛ * Fécule ~ e nişasta unu.

Amyle (kim.) patates ispiertosu mürekkebatında mevcut karbonlu müvellidülmâ, amil.

Amyléne (kim.) mayi fahm müvellidülmâ, amilen.

Amylique (kim.) Acide ~ hâmuz-ı amil, patates yağı.

Amyxie (tıb.) naks-ı muhât.

An 1. sene, yıl, sâl. 2. yaş, sinn.

☛ * L' ~ de grâce, l' ~ de l'incarnation tarih-i miladî.

☛ * Le jour de l' ~ sene başı.

☛ * Bon ~ mal ~ bereketli ve bereketsiz seneler birbiri üzerine hesap olunarak.

☛ * Une fois l' ~ , trois fois l' ~ senede bir defa, senede üç defa.

☛ * Bout de l' ~ bir kimsenin vefatından bir sene sonra icra olunan ayin-i ruhanî.

☛ * Vivre le grand ~ çok yaşamak, müebbeden yaşamak.

☛ * S'en soucier, s'en moquer comme de l' ~ quarante bir şeye, bir şahsa hiç ehemmiyet vermemek.

☛ * Par ~ senede, senevî. (çoğ.) 1. ihtiyarlık. 2. hayat, ömür.

☛ * Les jeunes ~ s gençlik.

☛ * Les vieux ~ s ihtiyarlık.

Ana 1. nevadir ve letaif mecmuası. 2. beherinden. ââ suretinde dahi yazılır. 3. mecmua mânâsı beyan etmek üzere bazı kelimelerin sonuna edat gibi ulave olunur. Ménagiana ve Enciclopédiana gibi.

Anabaptisme Hıristiyanlığın vaftizi çocukluk zamanında icra etmeyerek sinn-i rüşd zamanında icra eden ve binaenaleyh kendi fikirlerini kabul edenleri tekrar vaftiz eden bir mezhebi.

Anabaptiste vaftizin sinn-i rüşdde icrası lüzumunu kabul eden mezhebe tabi Hıristiyan.

Anacara (ask.) süvari davulu.

Anacarde (bot.) ceviz nev'i, belader.

Anacardier belader ağacı.

Anacatharsie (tıb.) balgam çıkarma, tekaşşu'.

Anacathartique (tıb.) balgam söktürücü, mukaşşî'.

Anachoréte münzevi, keşiş, târik-i dünya.

☛ * Repas d' ~ gayet sade bir taam.

Anachorétisme 1. hayat-ı münzeviyane. 2. bu hayata muhabbet.

Anachronisme 1. bir vakanın tarih-i vukû'undan evvel ve eski addolunmasından ibaret hata, tarih yanlışlığı, tahrif-i tarih. 2. bir âdet veya fikir ve malumatın tarih-i keşf ve zuhurundan eski vekâyî sırasında zikri.

Anaclase inhiraf, inkisar.

Anacoluthé 1. (gr.) cümle-i mevsûlenin merbut bulunduğu ismin karine ile anlaşılmasına mebni onun mütekabili olan zamir veya diğer bir kelimenin hazfi: Celui qui dort... yerine qui dort... gibi. 2. bir cümlenin üstü başka surette başlayıp altının başka tertibde bulunması. 3. kat'-ı devam.

Anacréontique 1. Yunan-ı kadim şair-i meşhuru Anakreon'un gazeliyatı tarzında olan (eşâr). 2. latif, selis (şiir).

Anactésie (tıb.) nekahet.

Anacyclique gerek yukarıdan aşağıya, gerek aşağıdan yukarıya okunduğu halde aynı mânâ ifade eden ibare veya mısra veya kelime, maklub müstevî.

Anagallis (bot.) fare kulağı.

Anaglypte 1. kabartma resimlerle hâkkolunmuş âsâr-ı atıkadan taş yahut saksı. 2. müsennem.

Anagnoste 1. kadim Romalılarda taam esnasında yüksek sesle kıraat eden esir. 2. diğerine bir şey okuyan adam.

Anagoge kay, istifrağ.

Anagogie 1. halet-i vecd, istiğrak. 2. kütüb/i semâiyenin mutasavvıfane tefsiri, mânâ-yı bâtnî. 3. tevil.

Anagogique 1. vecdî. 2. mutasavvıfane.

Anagramme (gr.) bir kelimenin yahut bir cümlede birkaç kelimenin hurûfunu takdim ve tahirle diğer bir kelime, diğer bir

cümle teşkili, maktûbun gayr-i müsavi:
Véto- Voté ve Türkçe: harf-ferah gibi.

Anagyre (bot.) harnub-i hanâzîr.

Anal,e (tîb.) şercî.

Analectes 1. bir yahut birkaç muharririn âsâr-ı müntehabesi. 2. yemek kırıntıları.

Analecteur âsâr-ı müntehabe cem' eden müellif.

Analemme küre-i musattaha-i sema.

Analepsie (tîb.) avdet-i kuvvet, nekahat.

Analeptique (tîb.) iade-i kuvvete mahsus (gıda yahut deva), mukavvi, mugaddi.

Analgésie (tîb.) fıkdan-ı elem, ağrı duy-mama.

Analogie 1. münasebet, tenasub, kıyas. 2. nisbet. 3. müşabehet. 4. (huk.) kıyas, müşabehet.

☛ * Juger par vole d' ~ kıyas tarikiyle hükmetmek.

☛ * ~ s de Neper 1. (mat.) müsellesat-ı müsteviyenin hallinde müstamel dört unsur, desâfir-i erbaa-i niper. 2. (gr.) kurb-i mahrec.

☛ * Par ~ nisbeten, kıyasen.

Analogique tenasübî, kıyasî.

Analogiquement 1. mütenasiben. 2. kıyasen.

Analogue 1. mütenasib, müşabih, mukayyis, mümasil, mutabık, muttarid.

☛ * Notes ~ s muharrerat-ı muttaride.

☛ * Démarches ~ s tebligat ve teşebbüsat-ı muttaride.

☛ * Langues ~ s elsine-i müteşabihe.

Analysable kabil-i tahlil.

Analyse 1. hal, fasl. 2. şerh, tafsil, teşrih. 3. tahlil. 4. meal, mefhum, hülasa-i mefâd.

☛ * ~ logique 1. (gr.) tahlil-i nahvî. 2. (mat.) hal. 3. (kim.) tahlil. 4. (mantık) kaziyelerden netice çıkarış, intac, istintac.

☛ * En dernière ~ netice-i kelim, hülasa-i kelim.

☛ * ~ de prix rayiç pusulası.

Analysé,e hall ü fasl veya tahlil olunmuş.

Analiser 1. hüllüfasl etmek. 2. tahlil etmek. 3. tedkik etmek. 4. şerh ve tafsil etmek. 5. bir kitabın, bir nutkun hülasasını yapmak.

☛ * s' ~ 1. hallüfasl olunmak. 2. bir şeyi temyiz etmek.

Analyseur hallüfasl veya şerh ü tafsil eden adam, hallâl, şarih (ekseriya makam-ı zemde müstameldir).

Analyste tahlil ile iştilgal eden, bunda maharet sahibi bulunan adam, keşşaf, hallâl, muhallil.

Analytique hallî, tahlilî.

☛ * Géométrie ~ hendese-i halliye.

Analytiquement hall ü tahlil tarikiyle, alâ tarîkistîzah.

Anamartésie günah işlemesi gayr-i kabil olmak halî, ismet.

Anamorphose 1. bir noktadan bakınca gayet biçimsiz ve şekilsiz görünen tasvir. 2. mahrutî veya ustuvânî aynalarda şeklin tegayyür etmesi. 2. (bot.) teceddüd-i şekl.

Ananas (s okunmaz) 1. Amerika'nun bir nevi ağacı ve onun verdiği meyve, ananas, kışta. 2. iri fakat az kokulu bir nevi çilek.

Ananthe (bot.) çiçeği olmayan, ma'dûmüz-zehr.

Anapeste (ed.) birinci ve ikinci heceleri hafif ve üçüncü hecesi sakil olan mısra, fasla-i sugrâ.

Anapestique mısraları iki hafif ve bir sakil heceden ibaret eczadan mürekkeb (Yunan ve Latin eş'ârı).

Anaphlasme istimnâ' bilyed.

Anaphore bir kelimenin birbirini takib eden kelimelerin başında tekerrürü, tekerrür-i kelimat.

Anaphrodisiaque (tîb.) şehvet hissetmeyen, muzâdd-ı şehve.

Anaphrodisie (tîb.) gerek ânîzî gerek bün-yevî olsun fıkdân-ı şehvet, ma'dûmiyet-i şehve.

Anaphrodite aşka karşı bihis olan.

Anaplastie (tîb.) sakatlanmış bir uzvun düzeltilmesi, tashîh-i a'zâ, dürüstâzî.

Anaplérose (tîb.) nâkıs bir uzvun yerine bir şey kaim etmek ameliyatı, termim.

Anarrhique denizkurdu denilen balık, zi'b-i bahrî.

Anas ördek.

Anasarque (tîb.) istiskâ.

Anaspadias (tîb.) mahrev-i bevlîn kazîb üzerine açılması, ihlîl-i fevkânî.

Anastomose (tîb.) iki damarın birleşmesi, telâkî, infigâm, müfâgama.

Anastomosé,e (tıb.) müfâgama olmuş (damar).

Anastomoser (tıb.) damarlar müfâgama olmak, irtibatla bulunmak, birleşmek.

Anastrophe bir nesir veya şiirde kelimâtın takdim ve tehiri: Fort envie de rire nous avons ibaresinde olduğu gibi.

Anathématisé,e lanetleme, aforoz olmuş.

Anathématiser 1. lanetleme, aforoz etmek. 2. nefretle reddetmek.

Anathème 1. kurban, mevhum mabudlara takdim olunan hediye. 2. lanet, teberra, beddua, aforoz. 3. ikrah, nefret. 4. melun, aforozlanmış, merdud.

Anatife bir nevi sedef.

Anatocisme faizin re'sülmala zammıyla bundan da faiz alınması, güzestelerin re'sülmala tahvili, mürabaha.

Anatolie Anadolu.

Anatomie 1. teşrih, ilm-i teşrih. 2. teşrih kitabı. 3. teşrih olunmuş cisim ve onun alçıdan taklidi.

☛ * ~ comparée teşrih-i tatbiki.

☛ * ~ descriptive 1. teşrih-i tavsifi. 2. (mec.) tenkid, şerh.

Anatomique teşrihe müteallik, teşrihîb

Anatomiquement teşrih tarikiyle.

Anatomisé,e teşrih olunmuş.

Anatomiser 1. teşrih etmek. 2. fennen tahlil etmek. 3. (mec.) tafsil ve tedkik etmek.

Anatomisme 1. a'zâ-yı bedenin irâe ettikleri hadisat-ı fizyolojikiyeyi şekil ve bünye-i a'zâdaki ahval ile izah etmek merakı. 2. pek müşikâfane tedkik.

Anatomiste ilm-i teşrih alimi, müşerrih.

Ancelle hizmetçi kadın.

Ancêtres 1. ecdad, eslaf, atalar. 2. (müfred) ecdaddan biri.

Anche 1. nefesle çalınan çalgıların dili, düdük dili, lisan-ı mizmâr. 2. safha.

☛ * ~ de moulin değğirmende unun tekneye aktığı lüle.

Anchilops (tıb.) göz pınarında hasil olan ufak şiş, sellak.

Anchois (s okunmaz) 1. ançvis denilen bir nevi gümüş balığı. 2. bu balığın tuzlaması.

Ancien,ne 1. eski, kadim. 2. sâbık, esbak. 3. yaşlı, ihtiyar. 4. kıdemli. 5. (çoğ.) 1. kudemâ, rüesâ, meşâyih. 2. eskiler, mütekadimîn.

☛ * Conseil des ~ s ihtiyar meclisi.

Anciennement eski zamanda, kadimen, vaktiyle, sabıkan.

Ancienneté 1. eskilik, kıdem. 2. ezmine-i kadimeye ait şey.

☛ * De toute ~ eskiden beri, minelkadim.

☛ * ~ de service (ask.) hizmette kıdem.

☛ * ~ dans le grade rütbede kıdem.

Ancile eski Romalıların mukaddes addettikleri siper.

Ancillaire hizmetçi kadınlara dair, müteallik.

Ancillariole hizmetçi kadınlara aşık olan, mülazemet-i aşıkane bulunan.

Ancipité (bot.) hanceriyyüşşekl.

Ancolie (bot.) haseki küpesi. (şairler bu çiçeği timsal-i ye's ve keder olmak üzere telakki ederler).

Ancrage 1. (den.) demir atma, demirleme. 2. liman.

☛ * Droit d' ~ şamandıra, demir resmi ve limanda demir atmak, resen bağlamak hakkı.

☛ * Caisse d' ~ demirleme sandığı.

Ancre 1. (den.) gemi demiri, lenger. 2. saat maşası. 3. bir duvarı, bir bacayı, bir kubbeyi tutmak için kullanılan S yahut T şeklinde demir.

☛ * Bras de l' ~ demir anası, demirin büyük kolu.

☛ * ~ de rechange yedek demiri.

☛ * Être à l' ~ lengerendaz olmak.

☛ * Chasser sur ses ~ s demir taramak.

☛ * Maitrise ~ 1.gemi tehlikede kaldığı zaman atılan demir, cankurtaran demiri. 2. (den.) son ümit.

☛ * ~ de salut tarîk-i selamet, vasıta-i necat.

Ancré,e 1. demirlemiş, lengerendaz. 2. (mec.) yerleşmiş, sabit.

Ancrer 1. demir atmak, lengerendaz olmak. 2. bir mevkiye tahkim etmek, bir fikirde, bir histe sabitkadem kalmak.

☛ * s' ~ 1. kat'iyen yerleşmek, takar-rür etmek. 2. bir demir ile tutturulmak (du-var vesaire hakkında).

Ancrue 1. duvarın demir hatıllarla takvi-yesi. 2. kumaşın broşesi.

Andabate eski Romalılar adetince gözleri kapalı olarak at üzerinde hayvanat-ı vah-şiye ile güreşen pehlivan.

Andain 1. çayırın orakçı tarafından bir çek-medede otu kesilebilen parçası. 2. bir orakta kesilen ot.

Andalouse 1. İspanya'nın Endülüs huttasın-dan olan..2. Endülüslü. 3. Endülüs atı.

Andanté yahut **Andante** 1. (müz.) teenni ile, aheste. 2. adeta çalınan hava.

Andantino 1. (müz.) az teenni ile, ahestece. 2. az teenni ile ve ahestece çalınan hava.

Andarin çok koşan.

Andarini şa'riye-i hamirî.

Andouille domuz bumbarı, domuz sucuğu.

☛ * Rompre des ~ s sur le genou gayr-i mümkün bir şeye teşebbüs etmek.

Anderran,ne 1. Andor kıtasına veya sekene-sine müteallik. 2. Andorlu.

Andouiller geyik boynuzunun küçük dal-ları, budakları.

Andouillette küçük domuz bumbarı yahut sucuğu.

Andranatomie (tüb.) teşrih-i insan.

André kadın.

Androgyne 1. erkek ve dişi olan, hünsa. 2. kadın ile erkekte müşterek. 3. (bot.) erkek ve dişi çiçekleri bulunan nebat, zülcinseyn.

Androïde insan şeklinde kukla.

Androlâtrie bir insana taabbüd etme.

Andromède (ast.) zâtülkürsi denilen cümle-i kevkebiye.

Androphobe 1. merdumgüriz. 2. insandan korkan.

Ane 1. eşek, himar, merkebe, har. 2. (mec.) cahil, ahmak. 3. muannid.

☛ * rouge fena huylu, müfsid adam.

☛ * Pont aux ~ s yapılması kolay iş.

☛ * ~ bâté, ~ renforcé echel adam.

☛ * Faire l' ~ pour avoir du son ko-layca aldatmak için ahmak gözükme.

☛ * Mener l' ~ yapılmak istenilen şe-yin başkaları tarafından yapıldığına bak-mak.

☛ * C'est l' ~ du moulin daima súi muamele gören, kabahatsiz olduğu halde yine tekdir işiten bir adam hakkında kulla-nılır, alçacık eşek.

Anéanti,e 1. mahvolmuş. 2. mütehayyir, mebhut. 3. yorgun, bitab.

Anéantir 1. mahv ü helak etmek, yok etmek. 2. perişan, harab etmek. 3. buht u hayrete düşürmek. 4. ilga etmek, kaldırmak.

☛ * s' ~ 1. mahv ü helak olmak. 2. huşû etmek, mahviyet göstermek.

Anéantissement 1. mahv, helak. 2. harabî, izmihlal. 3. son derecede zaaf. 4. huzûr-i Bârîde huşû ve mahviyet. 5. buht u hayret.

Anecdote 1. pek intişar etmemiş vak'a-i ta-rihiye. 2. hikâye, kıssa, nadire, fıkra, fikâhe.

Anecdotier,ère kıssahân, fıkracı.

Anecdotique 1. vekâyi-i tarihiyeye yahut kıssa ve hikâyelere müteallik veyahut bun-ları hâvi. 2. bu gibi fikarati bilen.

Anecdotiser her vesile ile bir fıkra söylemek.

Anédoé a'zâ-yı tenasüliyeden yahut a'zâ-yı taenâsüliye-i hariciyeden mahrum.

Anée bir merkebe yükü.

Anélectrique mütlif-i elektrik.

Anémie yahut **Anhémie** kanın noksanın-dan ibaret hastalık ve zaaf, kansızlık, fakrüd-dem.

Anémique fakrüddeme mensub yahut fakrüddemden münbais.

Anémographe mikyas-ı tebeddülat-ı riyâh.

Anémographie rüzgârlardan bahseden ilim, tavsîf-i riyâh.

Anémomètre rüzgârın kuvvetini tayin et-meye mahsus alet, mikyâs-ı sür'at-i riyâh.

Anémome Girit lalesi nev'i, şakayık-ı num-a niye.

☛ * ~ des bois dağ lalesi.

☛ * ~ des prés numan-ı berrî.

Anémométraphe mikyâs-ı müddet-i riyâh.

Anémoscope rüzgârın nereden estiğini ta-yin eden alet, bâdnüma, rüzgâr pusulası.

Anémoscopie tefe'ül birriyâh.

Anencéphale (tüb.) ma'dûm-i dimâğ.

Anépigraphe ünvarsız, serlevhasız.

Anépithymie (tüb.) inkitâ-i-iştihâ.

Anerie 1. işkelek. 2. (mec.) cehl ü hamakat.

Anéroïde Baromètre ~ bilâmâyî mikyâsül-hava, madenî mikyâsülhava.

Anesse dişi eşek.

Anesthésie (tîb.) butlân-ı his.

Anesthésier hissi ibtal etmek.

Anesthésique 1. (tîb.) butlân-ı hisse müteallik. 2. hissi ibtal edilmiş, mubattıl-ı his, muattıl-ı his.

Aneth yahut **Anet** dereotu, raziyane, rezene.

Anévrisma,e 1. (tîb.) ümmüddeme müteallik. 2. ümmüddemden münbais.

Anévrismatique (tîb.) ümmüddeme müteallik, ümmüddeme mübtela.

Anévrisme bir damarın çatlamasıyla kanın kabarmasından hasıl olan şiş, ümmüddem.

Anfractueux,se eğri büğrü, dolaşıklı, mu'vec.

Anfractuosité 1. dolaşıklık, eğri büğrü olmaklık. 2. (tîb.) i'vicac, in'irâc-ı azm.

Angarie 1. angarya. 2. taaddî. 3. bir hamûleyi almak için bir sefinenin hareketini cebren tehir etme.

Angarier 1. angaryaya koşmak. 2. taaddî etmek. 3. bir sefinenin hareketini cebren tahir etmek.

Ange 1. melek, firîşte. 2. melek resim veya heykeli. 3. (ask.) bir demir zincir ile rabtedilmiş iki parçadan müteşekkîl bir nevi gülle ki düşman sefinelerinin seren direklerini kırmak ve halatlarını kesmek için bilhassa sefâin-i harbiyede müstamil idi. 4. (mec.) gayet güzel huylu adam, melek haslet. 5. pek güzel şahıs, peri.

☛ * Bire aux ~ s bilâsebeb ahmak ahmak gülmek.

☛ * Être aux s ziyadesiyle memnun ve mütelezziz olmak.

☛ * ~ déchû 1. şeytan, cin. 2. nüfuz ve itibarını kaybetmiş adam.

☛ * ~ gardien (Hristiyanların itikadınca) meliküssiyanê.

☛ * ~ exterminateur alet, vasıta-i tahrib.

☛ * Faire d'un ~ deux bir taş ile iki kuş vurmak.

☛ * Cest un ~ qui passe Türkçede "saat başı" dediğimiz mevkide kullanılır.

☛ * Lit d' ~ ou lit à l' ~ direksiz ve perdeleri kalkık karyola.

Angélique 1. melekî, melaikeye şâyân. 2. gayet latif, güzel. 3. mükemmel.

☛ * Gouronne ~, royaume Macaristan kraliyeti tacı, Macaristan krallığı.

Angéliquement melek gibi, melaikeye mahsus bir letafetle (az müstamel).

Angelot 1b Fransa'nın bir eski sikkesi ki bir melek resmini hâvi idi. 2. Fransa'da imal olunan bir nevi peynir.

Angelus Katoliklerin Latince bir duası ki birinci kelimesi budur.

Angiectasie (tîb.) tevessü'-i ev'iyeye.

Angine (tîb.) boğaz iltihabı, hunak.

Angineux,se (tîb.) hunaka müteallik, hunakdan münbais, hunâkî.

Angiocarpe (bot.) semer, mazruf.

Angiogénie (tîb.) teşekkül-i ev'iyeye.

Angiographie (tîb.) teşrîh-i ev'iyeye.

Angiohémie (tîb.) imtilâ'-i dem.

Angiologie (tîb.) mebbas-i ev'iyeye.

Angiosperme (bot.) tohumu zar içinde mes-tur bulunan (nebat), mestûrûlbüzûr.

Angiotomie (tîb.) teşrîh-i ev'iyeye.

Anglais,e 1. İngiltere'ye ve İngilizlere müteallik, İngiliz. 2. İngiltere ahalisinden olan, İngiliz, İngiliz karısı. 3. İngiliz lisanı, İngilizce. 4. İngiliz atı. 5. merhametsiz alacaklı. 6. dâyin namına hareket eden mübaşir. 7. pek süratli bir nevi raks. 8. bir nevi yaz armudu. 9. bir nevi yazı. 10. bir nevi redingot.

☛ * Maladie ~ e nefret ve kelâl-i hayat.

☛ * Les ~ s sont débarqués kadınlarda âdet vaktinin geldiğini beyan için kullanılan bir tabirdir.

☛ * à l' ~ 1. İngiliz modasınca, İngiliz usulünce. 2. şakaktan sarkan saç lülesi, zülûf.

Anglaisé,e kuyruğu kalkık durmak için bazı adaleleri kesilmiş (beygir).

Anglaiser bir beygirin kuyruğu kalkık durmak için kuyruğunun bazı adalelerini kesmek.

Angle 1. köşe, zaviye. 2. (geo.) zaviye. 3. (mec.) fikrin, tabiatın nahış cihetleri. 4. mani.

☛ * ~ facial zâviye-i vechiye.

- ☛ * ~ droit zâviye-i kâime.
  - ☛ * ~ obtus zâviye-i münferice.
  - ☛ * ~ algu zâviye-i hâdde.
  - ☛ * ~ au centre zâviye-i merkeziye.
  - ☛ * ~ supplémentaire zâviye-i munzama.
  - ☛ * ~ inserit zâviye-i muhîtiye.
  - ☛ * ~ plan zâviye-i mestûbe.
  - ☛ * ~ diminué zâviye-i nâkisa.
  - ☛ * ~ interne zâviye-i dâhile.
  - ☛ * ~ externe zâviye-i hâriciye.
  - ☛ * ~ alterne zâviye-i mütebâdile.
  - ☛ * Sommet des deux ~ s re's-i zâviyeteyn.
  - ☛ * Différence des deux ~ s tafâzül-i zâviyeteyn.
  - ☛ * ~ s adjacents zevâyâ-yı mütecâvire.
  - ☛ * ~ s opposés zevâyâ-yı mütekâbile.
  - ☛ * ~ d'arrêt (mimarlık) köşe sütunu.
  - ☛ * ~ de supture zâviye-i inhidam.
  - ☛ * ~ horaire (ast.) zâviye-i sâ'a.
  - ☛ * ~ d'incidence zâviye-i vürûd.
  - ☛ * ~ de reflection zâviye-i in'ikâs.
  - ☛ * ~ de dépression inhitat zaviyesi.
  - ☛ * ~ de réfraction zâviye-i inkisar.
  - ☛ * ~ eptique ou visuel zâviye-i basariye, mer'iye.
  - ☛ * ~ de frottement zâviye-i delk ve temas.
  - ☛ * ~ naturel ou de mir (ask.) zâviye-i remy, top zaviyesi.
  - ☛ * ~ de la plus grande portée gayet-i menzil zaviyesi.
  - ☛ * ~ d'ascension zâviye-i su'ûd.
  - ☛ * ~ d'épaule dirsek zaviyesi.
  - ☛ * ~ saillant zâviye-i harice.
  - ☛ * ~ rentrant zâviye-i dahile.
  - ☛ * ~ de tenaille zâviye-i mikrâzî.
  - ☛ * ~ de flane zâviye-i tedâfûî.
  - ☛ * ~ mort zâviye-i meyyite.
  - ☛ * ~ flanqué koltuk zaviyesi, müdafai zaviye.
  - ☛ * ~ de contingence zâviye-i mükemmine.
- Angleterre** 1. İngiltere. 2. İngiltere'den gelen, yapılan şey. 3. bir nevi armut.
- ☛ * Point d' ~ gayet makbul bir nevi tente.

- Anglet** (mimarlık) binalarda taşlara yapılan oyuk.
- Angleux,se** ceviz gibi kabuğundan güç ayrılan (meyve).
- Anglican,e** 1. Protestanlığın İngiltere'de münteşir bir nev'ine müteallik. 2. bu mezhebe tâbi adam.
- Anglicanisme** Protestanlığın İngiltere'de münteşir bir nev'i.
- Angliciser** 1. İngilizleştirmek. 2. İngiliz tabirini kullanmak.
- Anglicisme** 1. İngilizlere mahsus haller. 2. İngiliz lisanının şive-i mahsusası.
- Anglo** mürekkebatında anglais kelimesinin muhtasarıdır: ~ Russe İngiltere ile Rusya beyninde.
- Angloir** zaviye ölçüsü.
- Anglomane** İngiliz mukallidi, İngilizlik budalası, İngilizperest.
- Anglomanie** İngiliz mukallidliği, İngilizperestlik.
- Anglophile** İngiliz taraftarı, İngiliz muhibbi.
- Anglophilie** İngiliz taraftarlığı, İngiliz muhibliği.
- Anglophobe** İngilizlerden nefret eden, İngilizlere düşman olan.
- Anglophobie** İngilizlere yahut İngiltere'ye nefret ve husumet etme.
- Anglo-saxon,ne** 1. vaktiyle İngiltere'ye hicret edip orada yerleşmiş Saksonya Almanları nesline mensub adam. 2. kavm-i mezkur ahfadının lisanı, İngilizce. 3. bu nesle müteallik.
- Angoisse** 1. ıztrab, sıkıntı, halecan-ı kalb. 2. gussa, keder, endişe, elem.
- ☛ * Poire d' ~ 1. kekre, acı armut. 2. bir nevi işkence aleti.
  - ☛ * Avaler des poires d' ~ pekçok acılar ve musibetler çekmek.
- Angoissé,e** muztarib.
- Angon** 1. eski Frankların kullanmış oldukları bir nevi harbe. 2. midyeci kancası.
- Angora** 1. Ankara kasabası ve vilayeti. 2. Ankara kedisi, Van kedisi. 3. tiftik keçisi. 4. Ankara cinsine mensub (keçi vesaire).
- ☛ * Demi ~ Ankara cinsiyle diğer bir cinsten melez (keci vesaire).

Anguillade tura, kamçı ve bunamümasil bir şey darbesi.

Anguille yılan balığı.

☛ * Toujours âté d' ~ bir şey ne kadar iyi olsa çok tekrerrür edince yorar, bıktırır.

☛ * Faire avaler des ~ s mükedder etmek.

☛ * ~ de haie yılan.

☛ * ~ sous roche bir işin içinde gizli tehlikeli bir şey.

☛ * Écorcher l' ~ par la queue bir işi ters başlamak.

Anguillère 1. yılan balığı beslemeye mahsus havuz. 2. yılan balığı tutmaya mahsus sepet.

Anguin,e uzun ve kabil-i inhinâ.

Angulaire köşeli, zaviyeli, züzzâviye.

☛ * Pierre ~ 1. köşe taşı. 2. (mec.) bir şeyin esası, medâr-ı istinad. 3. Hazreti İsa.

☛ * Dent ~ (tüb.) sinn-i zâviyevî, azı dişi.

☛ * Muscle ~ adale-i zâviyeviye.

Angulairement köşe ile, zaviyevî olarak.

Angulé,e köşeli, zaviyeli, müzevvî.

Anguleux,se 1. sathında çok köşeleri olan. 2. (mec.) kaba ve çetin. 3. sert. 4. müşkül, tehlikeli.

☛ * Visage ~ kaba ve çirkin çehre.

Angusticlave eski Roma süvarilerinin libası.

Anhapié fıkdan-ı kuvve-i lâmise.

Anhélation (tüb.) soluma, sık ve kısa teneffüs, kubâ', rakî'.

Anhéler sık sık ve müşkülâtlâ teneffüs etmek.

Anhéleux,se (tüb.) soluyan, mebhur.

☛ * Respiration ~ se teneffüs inbiharı.

Anhématosie (tüb.) naks-ı istidmâ'.

Anhistorique tarihe mugayir.

Anhydre (kim.) susuz, bilâmâ'.

Anhydrohémie (tüb.) adem-i temiyeye-i dem.

Anicroche engel, mani, ilişik.

Anidroze (tüb.) tersizlik, adem-i arak.

Anier,ère eşekçi.

Anil (arabî en-nîl'den me' huz) çivitotu, şetletünnîl.

Aniline garibaldi boyası, anilin.

Animadversion 1. takbih, ayıplama, mezzemet, tekdir. 2. buğz, kin.

Animal 1. hayvan, canavar, zîruh. 2. (mec.) ahmak, hayvan.

☛ * Animaux domestiques hayvanat-ı ehliye.

Animal,e 1. hayvana müteallik, hayvanî. 2. cismanî, maddî.

☛ * Moir ~, charbon ~ fahm-ı hayvanî.

☛ * Règne ~ hayvanat.

☛ * Magnétisme ~ miknâtis-ı hayvanî.

☛ * Vie ~ e hayat-ı hayvanî.

☛ * Chaleur ~ e hararet-i hayvaniye, hararet-i garîziye.

Animalcule 1. hurdebinle görülebilen küçük hayvan, huveyn. 2. gayet ehemmiyetsiz adam.

Animalcide bir hayvanın itlafı.

Animalier hayvanat-ı risâmî, hayvanat-ı nakkarî.

Animalisation (tüb.) ağdiyenin hazım tarikiyle cism-i hayvana kalb olunması, istihyâ'.

Animalisé,e hazım tarikiyle cism-i hayvana kalb olunmuş (gıda), müstehyâ'.

Animaliser 1. hayvan derecesine indirmek, hayvanattan addetmek. 2. (tüb.) gıdayı hazm tarikiyle cism-i hayvana kalb etmek, istihyâ' etmek. 3. (mec.) hayat vermek.

☛ * s' ~ 1. istihyâ olunmak. 2. hayvan derekesine düşmek.

Animalité 1. hayvanlık, hayvaniyet. 2. zümre-i hayvanat.

Animateur,trice bais-i hayat, hayatbahş.

Animation 1. canlanma, kesb-i hayat. 2. gayret, germî, hareket. 3. hiddet, birdenbire gazaba geliş.

Animé,e 1. canlı, zîruh. 2. muttasıf, mütehalik, haiz. 3. tahrik ve teşc' olunmuş, gayrete gelmiş. 4. gayûr, faal. 5. gazaplanmış, hiddetli. 6. kızgın.

Animer 1. canlandırmak, ihya etmek. 2. gayrete getirmek, teşvik ve tahrik etmek. 3. hiddete getirmek, kızdırmak. 4. revnak vermek, parlatmak. 5. kuvvet ve tesirini artırmak.

☛ * ~ la terre toprağı münbit kılmak.

☛ * s' ~ 1. canlanmak. 2. kesb-i germî etmek, gayrete gelmek. 3. parlamak. 4. hiddetlenmek.

Animique ruhtan, ruhî, ruha müteallik.

Animisme kâffe-i ef'âl ve hayat-ı bedeniye-
nin menşei ruh olduğuna kâni bulunan
mezheb-i felsefi, mezheb-i rûhiyyûn, ani-
mizm.

Animiste kâffe-i ef'âl ve harekât-ı bedeniye-
nin menşei ruh olduğuna kâni bulunan
mezheb-i felsefiye tabi adam,
rûhiyyûndan.

Animosité 1. husumet, kin, garaz, adavet,
nefsanîyet. 2. mübahesede şiddet ve hid-
det.

☞ * Répondre avac ~ un f ve şiddet ve
husumetle cevap vermek.

Anis 1. anason, anison. 2. anason şekeri.

☞ * ~ étoilé anison-i çînî.

Anisé,e anisonlu.

Aniser anasonlandırmak, anason kokusunu
ve lezzetini vermek.

Anisette 1. anasonlu meşrubat. 2. anason ra-
kısı.

Anisotome (tîb.) muhtelifülinkisam.

Anka anka kuşu.

Ankylentérie (tîb.) iltisâk-ı em'â.

Ankyloblépharon (tîb.) göz kapaklarının
yapışması, iltisâk-ı ecfân.

Ankyloglosse (tîb.) iltisâk-ı lisan.

Ankylose (tîb.) oynak yerlerinin yapışması,
iltisâk-ı mefâsıl.

Ankylosé,e (tîb.) iltisâk-ı mefâsıl illetine
mübtela.

Ankyloser (tîb.) iltisâk-ı mefâsılı mücib ol-
mak.

☞ * s' ~ iltisâk-ı mefâsıl illetine uğra-
mak.

Annal,e bir sene süren, bir sene hükmü câri
olan.

☞ * Location ~ e icare-i seneviye, yıl-
lık, senevî (bu kelimenin cem'i gayr-i müs-
tameldir).

Annales ahval ve vukuatın tarih sırasıyla,
sene besene mukayyed ve muharrer bu-
lunduğu tarih, vekâyi.

☞ * ~ des peuples 1. tarih-i akvâm. 2.
ulûm ve fûnûnun seneden seneye olan ah-
val ve terakkiyatını câmi' mecmua. 3. tarih.

Annaliste vekâyî'i sene besene yazan mü-
verrih, vakantüvis.

Annamite 1. Anamlı, Anam hükümetine
veya sekencesine müteallik. 2. Anam lisanı.

Annate papaya verilen salyâne.

Anneau 1. halka. 2. yüzük, halka, engüşter.
3. mühür, hatem. 4. saç halkası. 5. ecrâm-ı
semaviyenin irtifâmı ölçmeye mahsus alet-
i rasad.

☞ * ~ pastoral papazların taktıkları
yüzük.

☞ * ~ de Saturne hatem-i Zuhal.

☞ * ~ x colorés halkât-ı mütelevvine.

☞ * Ne mets pas € ton doight ~ trop
étroit küfvün olmayan ile teehhül etme.

Année 1. sene, sal, yıl. 2. bir sene müddeti.
3. îrad, bir sene zarfında alınacak yahut ve-
rilecek para.

☞ * ~ scolaire sene-i devriye.

☞ * ~ lunair sene-i kameriye.

☞ * ~ solaire sene-i şemsiye.

☞ * ~ financière sene-i maliye.

☞ * D' ~ en ~ müteakiben, hiss olun-
maksızın.

☞ * ~ bissextile sene-i kebisé.

Annelé,e 1. halkalı. 2. kıvrıcık. 3. halkavi.

Anneler (saç) halka halka etmek, kıvrırmak.

Annelet halkacık.

Annélides kırmızı kanlı v ekemiksiz hayva-
nat envâ, hayvanat-ı harâfîniye.

Annélure saçların halka halka olması, kıvrı-
cıklık.

Annexe 1. zamime, ilave, zeyl. 2. şube. 3.
(çoğ.) mülhakat, muzafat. 4. melfufat, mer-
butat.

Annexé,e 1. munzam, mülhak, muzâf. 2.
merbut.

☞ * Rime ~ e kendisini takib eden mıs-
raın evvelinde tekerrür eden kafiye.

☞ * Ci ~ leffen, matviyyen.

Annexer 1. ilave, ilhak etmek. 2. rabt, leff et-
mek.

☞ * s' ~ ilave, ilhak olunmak.

Annexion 1. zamm, ilave, ilhak. 3. rabt, leff.
3. ☞ * ~ réelle (gr.) izafet-i maneviye.

☞ * ~ fictive (gr.) izafet-i lafziye.

Annexioniste ilhak taraftarı.

Annihilation 1. mahv, helak. 2. lağv, fesh.

☞ * d'uu acte bir senedin ibtal ve il-
gası.

Annihilé,e mülga, mefsuh, hükümsüz.

Annihiler imha, ilga etmek, hükümsüz bı-
rarmak.

- ☛ * s' ~ kendini hiç mesabesinde tutmak, gayet tevazu göstermek.
- Anniversaire** 1. senede bir kere gelen. 2. senevî yevm-i mahsus. 3. o günde icra olunan resm ve şenlik veya dua.
- ☛ * ~ de l'avènement au trône yevm-i cülus, sandali-i hükümete kuûd (mânâ-yı ahîr memâlik-i ecnebiye hükümdârânı hakkında istimal olunur).
- ☛ * ~ de la naissance yevm-i mansus-i veladet, tevelliüd.
- Annonaire** buğdaya ve alelittlak zehâire müteallik.
- ☛ * Loi ~ eski Roma şehrinin bir senelik erzağının narhını tayin eden nizam-ı mahsus.
- Annonce** 1. ilan. 2. ilanname. 3. ihbar, inbâ, iş'âr. 4. alamet, delil.
- ☛ * ~ s omnibus gazetelerde tenzil-i fiyat ile yapılan ilanlara – harcıalem olduğu cihetle – itlak olunur.
- Annoncer** 1. bildirmek, haber vermek, iş'âr etmek. 2. ilan etmek. 3. tefsir ve telkin etmek. 4. delalet, işaret etmek, bir şeyin alameti olmak.
- ☛ * ~ quelqu'un birinin geldiğini haber vermek.
- ☛ * ~ comme... diye söylemek, diye temin etmek.
- ☛ * s' ~ 1. haber verilmek, tebliğ olunmak. 2. zuhur etmek. 3. kendi kendini tattırmak.
- Annonchalir** tembelleşmek.
- Annonciade** 1. Katoliklerde bir rahibe tariki. 2. o tarike mensub rahibe. 3. eski vakitlerde bir nevi asker.
- Annonciation** 1. vahy, tebliğ, tebşir. 2. Ceb-rail'in Hazreti Meryem'e Hazreti İsa'nın veladetini tebliğ etmesi. 3. senenin o zamana mütesadif olan günü ki Hıristiyanların bir iydidir.
- Annonerie** buğday pazarı.
- Annatateur** bir kitaba haşiyeye yazan, hâşî.
- Annotation** bir metnin izahı için kenarına yahut altına haşiyeler tahriri.
- Annoté,e** haşiyeli (metin).
- Annoter** bir metnin kenarına haşiyeler yazmak yahut bir metnin üzerine ayrıca bir haşiyeye kitabı telif etmek.

- Annuaire** salname, takvim-i sâl.
- Annualité** senevî olmaklık, seneviyet.
- Annuel,le** 1. yıllık, senevî. 2. bir sene devam eden. 3. her sene tekerrür eden. 4. vereseeye intikal eden bazı memuriyet ve vazifelerden ve şarap bayilerinden senevî alınan resm. 5. bir ulunun ruhu için vefatı tarihinden itibaren bir sene müddetle her gün okutturulan ve icra olunan kuddas ayini ve duası.
- Annuellement** beher sene, seneden seneye, senevî.
- Annuit** tasvib, cümle-i tasvîbiye.
- Annuitaire** takâsît-i seneviye ile tediyeye olunan.
- Annuité** 1. bir deynin ma'a faiz tediyesi için senevî taksit, sehm. 2. takâsît-i seneviye, tahsisat-ı seneviye.
- Annulable** 1. fesh ve ilgası lâzım gelen. 2. kabil-i fesh ve ilga. 3. (huk.) fasid.
- ☛ * Vente ~ bey'-i fasid.
- Annulaire** 1. halkavî, halka şeklinde. 2. halkalı. 3. adsız parmak.
- ☛ * Doight ~ yüzük parmağı, bınsır.
- ☛ * Eclipse ~ (ast.)küsûf-i halkavî.
- Annulatif,ve** feshî, fesh ve ilga eden, hükümsüz bırakan.
- Annulation** (huk.) lağv, fesh, ibtal.
- Annulé,e** 1. mefsub, mülga. 2. ehemmiyetten düşmüş. 3. kuvvetten düşmüş. 4. hiç kalmış.
- Annuler** 1. fesh, ilga, ibtal etmek. 2. hükümsüz bırakmak. 3. mahv ü harab etmek. 4. terkîn etmek.
- ☛ * ~ l'inscription kaydını terkîn etmek.
- ☛ * ~ un timbre bir pulu ibtal etmek.
- ☛ * ~ une sentence bir ilamı nakzetmek.
- ☛ * ~ le jugement hükmü fesh ve ibtal etmek.
- ☛ * s' ~ hükümsüz kalmak, itibardan düşmek.
- Anoblî,e** 1. zadedân sınıfına geçen, yeni zadedânlık kazanan. 2. itibarlı, şerefli.
- Anoblir** zadedânlık ünvanını vermek, zadedân sınıfına idhal etmek (bu kelimenin ennoblir kelimesinden farkı iktiza eder).

☛ * Le ventre n'anoblit pas validenin ünvanlarına ve evsafına tevarüs edilmez.
 ☛ * s' ~ zadegân sınıfına girmek.
Anoblissement zadegân sınıfına idhal, zadegânlık i'tâ etmek.
Anodie rabtsız, rabitasız söz söyleme.
Anodin,e 1. (tıb.) veca(ı teskin eden, müsekkin. 2. gizli. 3. ehemmiyetsiz, zararsız.
Anodonte dişsiz, adîmüssinn.
Anoie belâhat, hamakat.
Anomale 1. (gr.) kaideye muhalif, gayr-i muttarid, şâz, gayr-i kıyâsî. 2. cinsinden haric, gayr-i tabîi. 3. (çoğ.) anomaux.
Anomalie 1. (gr.) kaideye muhalefet, itırad-sızlık, şüzûz. 2. hilaf-ı tabiat, galat-ı tabiat.
Anomalistique (ast.) Année ~ sene-i inhira-fiye.
Anon eşek yavrusu, sıpa.
Anonnement 1. kekeleme. 2. (eşek hakkında) doğurma.
Anonner 1. teenni ve tereddüde okumak yahut söylemek, kekelemek. 2. (eşek hakkında) doğurmak.
Anonymat isimsizlik, ismin mechul, mektum kalması.
Anonyme 1. isimsiz. 2. ismi mechul, mektum. 3. sahibinin ismi belli olmayan eser. 4. imzasız. 5. gizli, nâkabil-i tarif. 6. ismini neşretmeyen muharrir.
 ☛ * Société ~ bir şahıs olmayan, tesmiyesiz, anonim şirket.
 ☛ * Écrit ~ imzasız varaka.
 ☛ * Lettre ~ imzasız mektub.
 ☛ * Garder l' ~ kendini bildirmemek, ismini mektum tutmak.
Anonymement isim neşr ve ilan etmeksizin.
Anophtalmie (tıb.) fıkdan-ı ayn.
Anopsie (tıb.) körlük, amy.
Anorexie 1. (tıb.) iştahsızlık, adem-i iştihâ. 2. yemekten tikslenme.
Anormal,e 1. kaideye muhalif. 2. gayr-i tabîi. 3. (çoğ.) anormaux.
Anosie fıkdan-ı maraz, sıhhat.
Anosmie yahut **Anosphrésie** (tıb.) kuvve-i şâmmenin fıkdanı veya za'fı, koku almama, ma'dümiyet-i şâmme, me'nüfiyet.
Anote adîmül'üzn, kulaksız.
Anoure kuyruksuz, bîzeneb.
A novo yeniden.

Anse 1. kulp. 2. çan halkası. 3. asma kilit köprüsü. 4. küçük körfez, çekmece, koy. 5. (geo.) sepet kolu münhanisi.
 ☛ * Faire danaer l' ~ du panier ufak tefek mübayaasından çılmak.
 ☛ * Panier à deux ~ s iki koluna birer kadın almış erkeğe denir.
 ☛ * L' ~ du panier ufak tefek mübaasından çalınan para.
Anséatique bk. Hanséatique.
Ansé,e 1. kulplu. 2. kulp şeklinde.
Anser (testi, sepet vesaire hakkında) kulp takmak.
Ansérine (bot.) solucanotu.
 ☛ * Peau ~ tavuk derisi gibi kabarmış cilt, cild-i mukaş'ar.
Ansette küçük kulp, kulçuk (az müstamel).
Anspect (ask.) top manivelası.
Anspessade Fransa'nın eski askerinde onbaşı ile nefer arasında bir rütbe-i mahsusa bulunan ferd.
Ant yahut **Ante** veyahut **Anti** birçok esmâ-i mürekkebenin başında bulunarak zıddiyet, karşılık, makdemiyet ve bunlara karib bir mânâ ifade eder. Zırdeki kelimelerden anlaşılacağı gibi.
Antagonisme 1. muhasama, rekabet. 2. mübâenet, münâferet, tezad.
Antagoniste 1. muhasım, rakib. 2. zıd, müttezad.
 ☛ * Muscle ~ adale-i müttezade.
Antalgique (tıb.) müsekkin-i evcâ'.
Antan geçen sene, bildir. (Yalnız şu tabirde müstameldir) Les neiges d' ~ geçen senenin karları ve (mec.) geçmiş şeyler.
 ☛ * Je m'en soucie comme des neiges d' ~ ona hiç ehemmiyet vermem.
Antanaclase bir kelimada kelimenin muhtelif mânâlarla tekerrürü, cinas.
Antanagoge (mantık) hasmın delilini çürütmek için irad olunan delil, burhan.
Antanaire geçen sene doğan hayvanat-ı ehliye hakkında müstameldir).
Antarctique cenubî.
 ☛ * Pôle ~ kutb-i cenubî.
Antarès (ast.) burc-i akrebde vâki bir necmi kebir, kalbülakreb.

Ante 1. söke (söve). 2. bir duvarın sath-ı müstevisinden dışarıya doğru kabarmış, çıkmış direk. 3. yel değirmeni pervanesi.

Antécédement mukaddema, akdemce, evvelce, sâbıkan.

Antécédence 1. akdemiyet, esbakiyet (nâdirülistimaldir). 2. (ast.) seyyaratın hareket-i recaiyye-i zâhiriyesi.

Antécédent 1. sebak etmiş şey. 2. (gr.) merce' ileyh, muzâf. 3. mevsûlun ileyh. 4. (mantık) mukaddem, mütekaddim. 5. mukaddem ki tâlinin zıddıdır. 6. sabık. 7. (çoğ.) sevâbık-ı ahval. 8. emsal.

Antécédent,e mukaddem, akdem, sabık.

Antécasseur mukaddema darülfünunlarda hukuk muallimlerine itlak olunurdu.

Antéchrist deccal.

Antédiluvien,ne 1. Tufandan evvel mevcut olan, kablettufan (âsâr). 2. (müstehziyane) köhne, hâyîde, modası geçmiş.

Antéfixe (tezyinat-ı mimariyeden) oyma.

Antéhistorique istitlâât ve ezmine-i tarihiyeden evvel olan, kablettarih, tarihin zabtedemediği (préhistorique).

Antenne 1. (den.) artene, sırk. 2. (çoğ.) böceklerin müteharrık boynuzları, levâhık-ı lâmise.

Anténois bir yıllık (kuzu), toklu.

Anténuptial,e kablette'hhül.

Antéoccupation sual-i mukaddere cevab.

Antépéultième 1. bir şeyin sonundakinden iki derece evvel olan. 2. bir kelimenin âhîrinden itibaren üçüncü hecesi.

Antéphialtique (tb.) dâfi'-i kâbus.

Antéposition kaideden evvel misalleri zikr ve tafsil ile ders talimi.

Antérieur,e 1. ön, bir şeyin ön kısmı. 2. akdem, mukaddem, sabık.

☛ * Futr ~ (gr.) müstakbel mukaddem.

☛ * Passé ~ (gr.) mazi-i mukaddem.

Antérieurement 1. sabıkan, mukaddema. 2. daha evvelce.

Antériorité 1. akdemiyet, mukaddemiyet, tekaddüm bizzeman. 2. kidem.

Anternones tuzla tavalarını fâsıl olan sedler.

Anthèle (bot.) yalancı başak, sünbüle-i müteferria-i kâzibe.

Anthélie (ast.) şems-i kâzibe, hale-i müteka-bile bişşems.

Anthère (bot.) haşefetünnebat.

Anthèse çiçeklerin açmak zamanı, mevsim-i tezehhür.

Anthestéries Yunan-ı kadimde mevhum mabudlar şerefine olarak icra edilen çiçek eğlenceleri.

Anthode (bot.) ezhâr-ı mürekkebe, sele-i ezhâr.

Anthographie bir fikri çiçeklerle ifade etme, anlatma.

Anthologie 1. şuaara âsâr-ı müntahabesini hâvi mecmua, güldeste-i şuaara, mecmua-i eş'âr. 2. çiçeklerden bahseden ilim, mebas-i ezhâr. 3. bir şeyin en esaslı kısmı, lübbü, ruhu.

Anthomanie ifrat dereceye varmış çiçek merakı.

Anthracifère kömürü veya kömür madenini hâvi (arazi vesaire).

Anthracite 1. güç yanan ve dumansız maden kömürü, fahm-ı lâmi. 2. donuk karataş, antrasit.

Anthracomancie ateş ile tefe'ül.

Anthracose (tb.) karha-i fahmiye.

Anthrax (tb.) şirpençe, cemre-i selime.

Anthropochimie (kim.) kimya-i insanî, kimya-yı beşer.

Anthropodicée 1. insan-ı manevi ilmi. 2. ilahiyatın tabiat ve mukadderat-ı beşeriyeden bâhis kısmı.

Anthropogénie mebas-i tenasül-i insan.

Anthropoglosse seda ve nutk-i beşeri taklid eden.

Anthropographie tavsîf-i insan.

Anthropoïde insan suretinde olan, beşeriyüşşekl, şibh-i insan.

Anthropolâterie insan suretinde tasavvur edilen mevhum bir mabuda perestiş.

Anthropologie 1. tarih-i tabî-i beşer. 2. Cenâbı Hâlıkı hâşâ evsaf-ı beşeriye ile muttasıf addeden meslek-i batıl. 3. sanat-ı teşhis.

Anthropologique tarih-i tabî-i beşer ilmüne müteallik.

Anthropologiste tarih-i tabî-i beşer alimi.

Anthropomancie yeni telef olmuş bir adamın yahut bir çocuğun bağırsaklarına bakarak icra edilen tefe'ül.

Anthropométrie 1. insanın a'zâ ve cevârihi beyindeki tenasübün ilmi. 2. mesâha-i a'zâ ve cevârih-i beşer.

Anthropomorphisme Cenabı Allah'ın hâşâ insan suretinde veya sîretinde bulunması zu'munda bulunanların tarik ve mezheb-i batlı.

Anthropomorphite yahut **Anthropomorphiste** Cenabı Hakk'ın hâşâ insan suret veya sîretinde bulunduğu zâhib ve muktedir adam.

Anthropomorphologie beden-i insan aksâm-ı muhtelifesinin, bünyesinin ve şeklinin ilmi.

Anthropophage yamyam, âkilülbeşer, merdümhar.

Anthropophagie insan eti yemeklik, yamyamlık, merdümharlık.

Anthroposophie ilm-i melekât-ı akliye-i beşer.

Anti bk. Ant.

Antiapoplectique (tîb.) nüzul isabetine karşı olan, dâfiünnüzûl.

Antiarthritique (tîb.) romatizmaya karşı olan, muzâddunnikrîs.

Antiasthmatique (tîb.) nefes darlığına karşı olan, muzâdd-ı dâ'ülbehr.

Antibois sıva dibi.

Anticardium (tîb.) canevi, nahiye-i şersûfiye.

Anticatarrhal nezleye karşı olan, muzâddünnezle.

Antichambre 1. teneffüs odası. 2. hizmetçiler takımı.
 * Faire ~ büyük bir zatın teneffüs odasında müddet-i medide beklemek.
 * Courir les ~ s öteye beriye gidip istid'â-yı âtfette bulunmak.
 * Plaisanterie d' ~ uşak latifesi yahut uşaklara lâyıf latife.

Anticholérique (tîb.) koleraya karşı olan, muzâdd-ı kolera.

Antichrèse bir deynin tediyesi için gayrimenkul bir maldan hakk-ı intifâ'ın dâyine terki, yani emlak bedel-i icarı ile bir deynin tediyesi, rehn-i akar.

Antichrétien,ne Hıristiyanlığa karşı olan, dîn-i İsayaya mugayır.

Antichristianisme Hıristiyanlığa karşı fikir ve itikad.

Anticipant,e 1. vakt-i muayyeninden evvel gelen. 2. peşin, muaccel, selm.

Anticipation 1. bir şeyin vakt-i muayyeninden evvel vukûu. 2. bir verginin hasılat-ı müstakbelesi karşılık tutularak akdedilen istikraz, avans. 3. ta'cîl-i deyn. 4. dahl-i taarruz. 5. (mantık) sual veya itiraz-ı mukadere cevab.
 * Par ~ 1. bervech-i peşin. 2. bedel-i muaccel, muaccele.

Anticipé,e 1. vakitsiz, vaktinden evvel vaki olan. 2. peşin, selm.

Anticiper 1. peşin vermek. 2. ta'cîl etmek. 3. vaktinden evvel olmak. 4. iştirak etmek. 5. bir şeyi vaktinden evvel yapmak. 6. dahl ve taarruz etmek. 7. alelhesab almak.
 * ~ sur ses revenus varidatını selm etmek, peşin sarfetmek.
 * ~ sur les droits de quelqu'un birinin hakkına tecavüz, taarruz etmek.

Anticlérical,e ruhban takımının eftâr ve temayülâtına hilafgir.

Anticolique (tîb.) kulunca, sancıya karşı, muzâdd-ı kulunc.

Anticonstitutionnel,le usûl-i meşrutaya mugayır.

Antidartreux,se (tîb.) tozla balgama karşı olan, muzâdd-ı koba.

Antidate bir vakanın yanlış ve tarih-i sahihden evvel tarihi, tarih-i mukaddem.

Antidaté,e yanlış olarak makdem-i tarih vaz'olunmuş (evrak).

Antidater bir şeyi yanlış ve tarih-i sahihden evvel olarak tevrih etmek, yanlış olarak makdem-i tarih koymak.

Antidigestif,ve muhill-i hazm.

Antidote 1. (tîb.) parçehr, muzâdd-ı sem. 2. (mec.) çare-i münferid, tedbir-i müessir.

Antienne 1. mezâmîr-i Davud'un evvel ve ahirinde okunan bir sure. 2. nakarat. 3. si-tayiş. 4. can sıkıcı mükerrer söz.
 * Chanter, annoncer une triste ~ bir fena haber, bir kara haber vermek.
 * Chanter tonjours la mème ~ aynı şeyi nakil ve tekrar etmek.

Antiépiléptique (tıb.) sar'aya karşı olan, muzâdd-ı sar'a.

Antifébrile (tıb.) sıtmaya karşı olan, dâfi'-i humma, kâti'-i humma.

Antigorium çanak, çömlek sırrı.

Antihumaine,e 1. kavaid ve hissiyat-ı insaniyeye mugayır. 2. iktidar-ı beşer fevkinde.

Antilogie 1. mübâyenet, tezağ. 2. bir kelamda mübâyenet-i efkâr, tenakuz-i kavleyn.

Antilymique vebaya karşı kullanılan edviye ve ittihaz edilen usul-i tedavi.

Antilope hayvanat-ı zâtüsedâyâdan mictere yani geviş getiren sınıfın mücevvef boynuzlu olan cinsi, gazal, dağ keçisi gibi.

Antilysse kuduz illetine karşı kullanılan edviye.

Antimicrobe (tıb.) mütlif-i mikrob.

Antimoine rastık taşı, antimon.

Antimonial,e ruhban ve alelumum turuk-i ruhbanıyeye hilafgir.

Antimonial,e antimonu hâvi, antimonî.

Antimonique (kim.) Acide ~ hâmız-ı antimonî.

Antimonié,e antimonla mahlut, antimonî.

Antimoral,e mugayır-a ahlak ve âdâb.

Antimosâique din-i Musa'ya mugayır.

Antinational,e menâfi veya ahlak ve âdât-ı milliyeye mugayır.

Antinomie yeni kanun yahut bir kanunun iki bendi arasındaki muhalefet, tezağ-ı kanuni, mübâyenet-i ahkâm.

Antioche Antakya kasabası.

Antipape gerek bir fırka-i siyasiye, gerek bir kısım ruhban tarafından mugayır-ı usul olarak intihab edilen papa.

Antiparalytique (tıb.) muzâdd-ı felc.

Antiparlementaire 1. parlamento aleyhinde olan. 2. parlamento usul ve âdâtına mugayır. 3. birkaç kişi muvacehesinde îradı mugayır-ı âdâb olan elfaz.

Antipartenaire gerek kumarda, gerek baloda, gerek sofrada birisinin karşısında ve diğer tarafa mensub adam.

Antipathie 1. sebepsiz husumet, nefret, hazretmeyiş. 2. münâferet, adem-i imtizac, zıddiyet.

Antipathique sevilmeyecek, zıd, menfur.

Antipédiculeux,se (tıb.) kehleleri itlafa yayan madde.

Antipériodique (tıb.) nöbeti kesen, kâti'-i nöbet.

Antipéristaltique (tıb.) muzâdd-ı hareket-i didâniye.

Antipéristase 1. biri diğerinin kuvvetini tezyid eden iki muhalif şeyin tesiri. 2. birbirine muhalif iki kuvvetin tesiri.

Antipestilential,e (tıb.) veba, taun illetine karşı olan, muzâdd-ı taun.

Antipharmaque padzehir.

Antiphasie tezağ.

Antiphernaux Biens ~ nikâh mukavelesiyle zevc tarafından zevceye verilen emval, ağırlık.

Antiphilosophique kaide-i felsefeye muhalif, gayr-i felsefi.

Antiphlogistique (tıb.) iltihaba karşı olan, muzâdd-ı iltihab.

Antiphonaire Mezâmîr-i Davud'un resm-i duanın esna-yı icrasında tekerrür edecek ibarelerini ve musikilerinin işaretini hâvi kitab.

Antiphrase 1. tariz. 2. bir tabir veya ibarenin mânâ-yı tabiisine mugayır mânâda istimali, tabir bizzıd, tavsif bineyizzıd, tesmiye binnakiz.

Antiphrazer nakiziyle tesmiye etmek.

Antiphthisique (tıb.) vereme karşı olan, muzâdd-ı sil, dâfi'-i verem.

Antiphisique hilaf-ı tabiat, mugayır-ı tabiat.

Antipode (coğ.) semt-i kadem, mütekebilülakdam. 2. semt-i kademde sakin adam. 3. (mec.) bir şeyin tamamıyla zıddı ve aksi.
❁ * Les ~ s de l'Italie İtalya'ya nazaran mukabil olan mevâki, memalik.
❁ * Je voudrais qu'il fût aux ~ s kendisinin pek uzak olmasını isterdim.

Antipoétique şiiir ve şairine karşı, muhalif olan.

Antipolitique meslek-i selim-i siyasiye mugayır.

Antipratique gayr-i kabil-i icra.

Antiprogresiste 1. fikr-i terakkiye hilafgir, mugayır. 2. heyet-i ictimaiye ve politikada terakki taraftarı olan fırka-i siyasiyenin hilafgiri.

Antipsorique (tb.) uyuz illetine karşı, dâfi'-i cereb.

Antiputride (tb.) dâfi'-i taaffün.

Antiquaille 1. köhne ve değersiz şey, eski püskü. 2. ihtiyar, çökmüş adam. 3. ezmine-i kadime muharrirlerine dahi ıtlak olunmuştu. 4. eski bir nevi raks

Antiquaire âsâr-ı atika alimi, meraklısı. 2. antikacı.

Antique 1. pek eski, atik, kadim, köhne. 2. geçmiş, sabık. 3. ümem ve ezmine-i kadime müteallik. 4. ezmine-i kadimeden kalma masnuatın mecmû'u, âsâr-ı atika. 5. fenn-i mimari ve hakkâkiye müteallik eskiden kalma ve oyma taş ve oyma hatem gibi bir eser-i sanat.

☛ * Étudier l' ~ mütেকaddiminin âsârını numune ittihaz etmek.

☛ * A l' ~ eski usul üzere, eski tarzda.

Antiquement 1. usul-i kadime üzere. 2. eski zamanlarda.

Antiquer 1. mücellid bir kitabın kenarını muhtelif renkli resim ve nukuş ile tezyin etmek. 2. eski tarzda ciltlemek.

Antiquité 1. eskilik, kadimiyet, kıdem. 2. eski zamanlar, ezmine-i kadime. 3. akvam-ı kadime, ümem-i sâlîfe. 4. eski zaman adamları. 5. kadim ir bina, harabe. 6. antika. 7. (çoğ.) âsâr-ı atika.

☛ * De toute ~ minelkadim, ta eski zamanlarda.

Antirabique (tb.) muzâdd-ı dâülkelb.

☛ * Institut ~ dâülkelb hastahanesi.

Antireligieux,se mugayır-ı diyanet, mülhidane.

Antiscien,ne biri küre-i arzın nısf-ı şimalisinde ve diğeri nısf-ı cenubisinde olduğu halde ikisinin de iklimleri bir olanlar, mütেকabilüzıll.

Antiscorbutique (tb.) dış etleri ağrısına karşı olan, muzâdd-ı hafr.

Antiscrofuleux,se (tb.) sıraca illetine karşı olan, muzâdd-ı hanâzir.

Antiseptique (tb.) bir şeyin çürümesine ve taaffününe mani olan, dâfi'-i taaffün.

Antisocial,se heyet-i ictimaiyeye, menâfi'-i âmmeye mugayır ve muzır olan.

Antispasmodique (tb.) sar'a ve teşennüce karşı olan, muzâdd-ı teşennüc.

Antistrophe 1. Yunan-ı kadim raksında rakkaselerin geriye doğru dönmesiyle icra olunan hareket. 2. (ask.) Yunan-ı kadim ordularında istimal edilmiş olan bir nevi çark hareketi. 3. (gr.) birbirine taalluku olan iki kelimenin takdim ve tehiri, kalb, aks. Mesela Le fils du père ve le père du fils gibi.

Antisyphilitique (tb.) muzâdd-ı dâ-i efrencî.

Antithèse 1. cem'ülezzad, cem'-i tezad sanat-ı bediası: en küçük şeylerde bile Cenab-ı Hakkın büyüklüğü nümayan olur. misalinde vaki olduğu gibi. 2. tezad.

Antithétique 1. câmi'ülezzad. 2. muhalif, zıd.

Antitrope (bot.) mün'akisülistikame (filiz).

Antitypie maddeyi temyiz eden hassa-i mukavemet.

Antoiser (gübre hakkında) yığmak.

Antonomase bir ism-i hassın ism-i âm yerine veya bir ism-i âmın alem yerine istimali, tağlîben tesmiye. Mesela Yunan-ı kadimce meşâhîr-i muntekidinden addolunan Aristarh'ı zikredip de tenkid mânâsı kasdetmek gibi.

Antonyme 1. zıd bir mânâyı haiz olan. 2. müradifin zıddı, sıcak ile soğuk gibi.

Antre 1. derin ve karanlık mağara, in. 2. (tb.) gâr, ceyb. 3. (mec.) zindan. 4. tehlikeli mahal.

☛ * L' ~ de la chicane bir avue yahut mübaşirin idarehanesi.

Antrustions kadim Cermen gönüllü ve asilzade maiyet asâkiri. Bunlara Franklar nezdinde Leudes tesmiye olunurdu.

Anuité,e (gece münasebetiyle) karanlık olmuş.

Anuiter gece vakti yolda kalmak.

Anurie (tb.) inktâ-i bevl.

Anus (s okunur) mak'ad, şerc.

Anxiété 1. sıkıntı, zihin ıztırabı, keder, gussa. 2. (tb.) kalak.

Anxieusement ıztırab ile, sıkıntı ile, muztariben, mükedderen.

Anşieux,se ıztırablı, sıkıntılı, musztaribane.

Aorasi ecsam-ı latifenin görünmemesi, gayr-i mer'iyet.

Aoriste (gr.) gayr-i muayyen, mübhem. (Bazı lisanlarda zamanı muayyen olmayan

bazı sigalara ıtlak olunur. Arabide muzâri olduğu gibi).

Aorte (tüb.) şiryân-ı ebher.

Aortite (tüb.) iltihab-ı ebher.

Août 1. Ağustos. 2. Ağustosta vukubulan. 3. (mec.) sinn-i kemal.

☛ * La mi ~ Ağustosun on beşinci günü, evâsıtı.

☛ * Faire son ~ pazardan malzemesini iştira etmek.

☛ * Ce sont faucilles après ~ yatsıdan sonra nara! mukabilinde müstamel darbi-mesel.

Aoûté,e hararet ile kemale ermiş, olmuş, yetişmiş (meyve, tomurcuk, filiz ve emsali).

Aoûter yetiştirmek, kemale erdirmek, öldürmek (meyve, tomurcuk, filiz ve emsali hakkında)

☛ * s' ~ olmak, kemale ermek.

Aoûteron Ağustos ayında hasat işlerinde çalıştırılan amele, orakçı.

Ap ve **Apo** bazı kelimelerin başında bulunup tefrik ve temyiz veya mesafeye delalet eder, lisan-ı Yunanîden me'huz edattır.

Apagogie (mantık) hilafının ibtali tariki ile bir kaziyenin isbatı, müşagaya.

Apaînement teskin, kesb-i sükunet.

☛ * ~ des esprits sükunet-i ezhân.

Apaïser 1. teskin etmek, yatıştırmak, yumuşatmak. 2. durdurmak. 3. tehvin ve tahfif etmek.

☛ * ~la faim açlığı defetmek, teskîn-i cû' etmek.

☛ * s' ~ 1. kesb-i sükunet etmek. 2. hiddeti geçmek.

Apalachine Amerika'nın bir nevi küçük ağacı.

Apanage 1. tahsisat olarak verilen îrad, maaş. 2. (mec.) hassa, has. 3. tevâbi, maiyet. 4. bil'irs tasarruf ve temellük olunan şey. 5. nasib.

Apanagé,e tahsisat olarak kendisine bir yer verilmiş olan.

Apanager birine tahsisat olarak bir yer, bir maaş, bir îrad vermek.

Apanagiste tahsisat olmak üzere hükümdar tarafından verilmiş bir yere malik, sahib-i has.

Aparet çit.

A part 1. ayrıca, kendi başına. 2. kendi kendine, muhataba iştirmeksizin (söylemek).

Aparté 1. tiyatro oyuncusunun sahnede muhavereden haric olarak yalnız temâşâgeran işitip de konuştuğu oyuncu duymuyormuş gibi söyleyiverdiği lakırdı, ufak cümle. 2. gizli muhavere.

Apathie 1. teessürsüzlük, hissizlik. 2. gevşeklik, teseyyüb, betaet. 3. müfekkirenin gayretiyle ihtirasatın mahvolması. 4. tevekkül-i tam, umûr-i dünyeviyeye karşı lâkaydlık.

Apathique 1. teessürsüz, hissiz. 2. gevşek, müseyyib.

Apédente cahil.

Apenser bittasmim, bittaammüd bir şey yapmak.

Apepsie (tüb.) hazımsızlık, usret-i hazm.

Aperceptibilité fehm ve idrak olunabilme-lik.

Aperceptible kabil-i fehm ve idrak, anlaşılabilen.

Aperceptif,ve fehm ve idrak edebilir.

Aperception 1. fehm ve idrak, sür'at-i intikal. 2. (felsefe) nefis-i nâtika.

Apercevable 1. müşahedesi, seçilmesi, fark ve temyizi mümkün. 2. hissi kabil.

Apercevoir (tasrifî: J'aperçois, tu aperçois, il aperçoit, nous apercevons, vous apercevez, ils aperçoivent; j'apercevais etc.; j'aperçus etc.; j'apercevrai etc.; j'apercevrais etc.; aperçois, apercevons, apercevez; que j'aperçoive, que tu aperçoives, qu'il aperçoive, que nous apercevions, que vous aperceviez, qu'ils aperçoivent; que j'aperçusse etc.; apercevant, aperçu,e.) 1. görmek, fark etmek, seçmek. 2. uzaktan ve hayal gibi görmek. 3. görmeye başlamak. 4. anlamak, farkına varmak.

☛ * s' ~ 1. uzaktan görünmek, gözük-mek. 2. fark olunmak, anlaşılmaq. 3. farkına varmak.

Apercher ~ un oiseau bir kuşun gece nereye konduğunu anlamak, görmek.

Aperçu 1. ilk nazardaki müşahede, nazar-ı sathî. 2. hülâsa, icmal. 3. mülâhaza, hüküm, mütalaa. 4. takrir, layiha-i muhtasara. 5. tahmin, hesab-ı tahminî.

☛ * En ~ hülâsatan, kabataslak.

☛ * Pavillon d' ~ (den.) bir işaretin görülp anlaşıldığına delalet eden flama, anladım flaması.

Apéritif,ve (tb.) iştiha açan, müfettih.

Apertement aşikâr olarak, açıktan açığa (eski kelime).

Apertise 1. (ask.) çabukluk (harbde). 2. maharet (esliha-i câriha istimalinde). 3. tefevvuk (cirid oyununda).

Apétale (bot.) ma'dûmüttüveyc.

Apétissement küçülme, uzaklaştıkça küçük görünme.

Apétisser 1. küçültmek, tasgir etmek. 2. küçük göstermek.

☛ * s' ~ küçülmek, kısalma.

A peu près hemen, takriben, az kala.

Aphaniptères hayvanat-ı hafiyetülcenah.

Aphasie (tb.) fikrini lisanen ifade edememelik, ma'dûmiyet-i nutk.

Aphélie 1. münteha-yı nokta-i evc, evc noktası. 2. evcde bulunan (seyyare).

Aphérèse 1. (gr.) kelime evvelinden bir harf veya hece hazfi: alors yerine lors istimali gibi.

☛ * ~ du vocatif 1. terhîm-i münadi. 2. (tb.) tahzî', mebhas-ı tahzî'.

Aphlé,e kabuksuz (ağaç).

Aphlogistique ağır kabil-i iş'âl.

☛ * Lampe ~ kimyager Davi tarafından icad olunan emniyet lambası.

Aphone (tb.) sessiz, adîmüssavt.

Aphonie (tb.) sessizlik, ademüssavt.

Aphorie (tb.) akamet.

Aphorisme mesel, kelim, muciz, kelim-ı kibar, meşhur söz, hikemiyat.

☛ * ~ s 1. (tb.) fusûl-i Bukrat, ârâ-yı Bukrat. 2. kaide-i külliye, esasiye.

Aphotiste aydınlık ve güneş istemeyen (nebatat).

Aphrodisiaque 1. şehvet artıran, mukavvî-i bâh, şehvetengiz, mübhiyat. 2. esatirdeki Venüs, Peryab gibi mevhum mabudelere müteallik.

Aphrodisiasme (tb.) cima.

Aphrodisie 1. bülüğ. 2. (çoğ.) Venüs şerefine kurûn-i kadimede icra olunan şenlikler.

Aphrodisien,ne muhabbetbahş.

Aphrodisiographie 1. tavsîf-i huzuzat-ı aşka dair kitab. 2. emrâz-ı zühreviyeden bâhis kitab.

Aphrodite 1. Venüs'e verilen bir lakabdır. 2. deniz köpeği.

Aphrogale çalkanarak köpük haline getirilmiş süt.

Aphrosyne kuvâ-yı akliyede adem-i inizam, ateh.

Aphte (tb.) ağızda ve sair taraflarda hasıl küçük kabarcık, dudak sivilcesi, kulâ'.

Aphteux,se ağız kabarcıklanma müteallik, kulâî, bu hastalıkla ihtilat etmiş.

Aphylle (bot.) sapı yapraksız, ma'dûkümevrak.

Api kiraz elması (ekseriya Fomme d' ~ suretinde müstameldir).

Apicole arı beslemeye ait, müteallik.

Apiculé,e (bot.) tepesi dikenli, menşûkuz-zirve.

Apiculteur bal arısı besleyen adam, arıcı.

Apiculture bal arısı besleme, arıcılık.

Apiculum nihayet-i uzv.

Apifère arıları hamil, havi olan.

Apigé,e (den.) Navire ~ kısmen mahmul gemi.

Apiphile arıları seven.

Apiqué Vergues ~ es karga edilmiş serenler.

Apiquer (den.) direği amuden yahut biraz dikmek.

☛ * ~ les vergues 1. serenleri karga etmek. 2. lenger üzerine gelmek.

Apis (s okunur) 1. arının nam-ı ilmisi. 2. Kadim Mısırilerin perestîş ettikleri umkaddes öküz.

Apitoiement acıma, terahhum.

Apitoyer acındırmak, merhamete getirmek, teessürü bais olmak.

☛ * s' ~ acımak, terahhum etmek.

Aplani,e 1. tesviye olunmuş, düzelmiş. 2. (mec.) iktiham edilmiş.

Aplanir 1. düz etmek, düzeltmek, tesviye etmek. 2. teshil ve tahfif etmek. 3. iktiham etmek. 4. teskin etmek. 5. tenzil-i kadr etmek.

☛ * ~ les difficultés müşkilatı bertaraf etmek.

- ☛ * ~ les chemins à quelqu'un (mec.) birisine yol açmak, teshil ve irae-i tarik etmek, onu maksadına muvaffak olacak bir hale getirmek.
- ☛ * s' ~ 1. düzelmek. 2. (mec.) zail olmak, kolaylaşmak.
- Aplanissement** 1. düzeltiş, tesviye. 2. teshil, tehvin.
- ☛ * ~ d'un obstacle (mec.) bir manii bertaraf etme.
- Aplatié** 1. yassılanmış, yassı. 2. alçalış, alçak. 3. mahcub, sükuta mecbur kalmış.
- Aplatir** 1. yassı etmek, yassılmak. 2. alçaltmak. 3. ezmek. 4. sükuta mecbur etmek. 5. (mec.) tezlil etmek.
- ☛ * ~ un acteur bir tiyatro oyuncusunu şiddetle tezyif etmek, ıslıklamak, yuhalamak.
- ☛ * s' ~ 1. yassılanmak. 2. alçalmak. 3. azalmak.
- Aplatissement** 1. yassılanma, yassılık. 2. tennezzül. 3. (gazeteciler istilâhında) şiddetli bir tariz, şiddetli bir darbe.
- ☛ * ~ de la terre arzın kutuplar tarafında basıklığı.
- Aplet** küçük balık avına mahsus ağ.
- Aplomb** 1. amud, hatt-ı amudi. 2. amudiyet, kaimlik. 3. şakül. 4. (mec.) esas, temel. 5. muvazenet. 6. cerbeze. 7. cesaret. 8. meta-net. 0. şiddetle.
- ☛ * D' ~ 1. muvazeneli. 2. amuden, kaimen, mütevazi, şakulen.
- ☛ * Corps d' ~ 1. (ask.) vücut kaim yani bacakların vaziyeti her ne olursa olsun vücut kısm-ı fevkanisinin şakülî bir vaziyette bulunması demektir.
- Apnée** (tıb.) inkıtâ-ı teneffüs.
- Apnéosphyxie** (tıb.) fıkdan-ı teneffüs ve nabazan.
- Apneuste** (tıb.) fıkdân-ı teneffüs.
- Apoa** Brezilya ördeği.
- Apocalypse** f. Havariyundan Yohanna'ya Batnos adasında görünen harikulade ahvali hâkî İncil'e mülhak kitab. 2. (mec.) muğlak ve anlaşılmaz ibare.
- ☛ * Parler comme l' ~ anlaşılmaz bir surette söz söylemek, yazı yazmak.
- ☛ * Style d' ~ vuzuh-i ifadeyi ihlal edecek surette istiarelerle karışık bir üslub.

- ☛ * Cheval d' ~ kötü beygir.
- ☛ * Bête d' ~ Yohanna'nun salifüzzikir kitabında ismi geçen bir canavardır ki dehşet ve merak veren hilaf-ı tabiat bir şeyi tavsifen kullanılır.
- Apocalyptique** 1. Yohanna'nın Apokalips namındaki kitabına ait olan, ona benzeyen. 2. muğlak ve garib ve korkunç şey. 3. muğlak ve muamma gibi olan (ibare ve kelam).
- ☛ * Auteur ~ Apokalips kitabını şerheden, etmek isteyen muharrir.
- ☛ * Nombre ~ Apokalips kitabında esrarengiz olmak üzere zikri geçen 661 adedi.
- Apoco** (İtalyancadan me'huz) budala ve zevzek adam. çoğ. des apoco.
- Apocogue** (ask.) hatt-ı harbden kol nizamı teşkili.
- Apocope** 1. (gr.) kelimenin ahirinden harf veya haruf hazfi, i'tibat. 2. bir uzvun kemikle beraber kat'ı.
- Apocrisiaire** eski Kostantiniye Rum imparatorlarının emirnamelerini vesair evamirini mahallerine irsal ve tebliğle mükellef memur.
- Apocryphe** 1. sıhhati şübheli, gayr-i mev-suk, mevzû'. 2. ca'î, sahte. 3. kavli gayr-i mev-suk müellif.
- Apocysie** (tıb.) vaz'-ı haml.
- Apocyn** indelmütেকaddimin köpekleri öldürmek hassasıyla meşhur bir nebat, me-ferrülkelb.
- Apode** 1. altundan misbahları olmayan (balık). 2. ayaksız (kurt, böcek vesaire), ma'dümürriçl.
- Apodémialgie** (tıb.) seyahat, gurbet ihtiyacı, dâüssılanın zıddı.
- Apodictique** mücerreb olmayarak müsbet bulunan, müstedil.
- Apodie** ma'dümüyet-i riçl.
- Apogée** 1. (ast.) küre-i arza göre evc, evc-i kamer, evc-i şems, zeval, münteha-yı evc. 2. (mec.) evc-i bâlâ, münteha, zirve, mer-tebe-i kasvâ.
- Apogone** sakaldan mahrum, sakalsız.
- Apographe** 1. suret, nüsha. 2. resim kopye etmek için bir alet.
- Apolexie** ihtiyarlık.
- Apollinaire** Apollon'a ait.

Apollon eski Yunan ve Romalılar nezdinde fanun ve sanayi-i nefise, şiir ve musiki, tababet ve nehar mevhum ilahı.

☛ * Rimer, faire des vers en dépit d' ~ hiç istidadı olmadığı halde şiir yapmak.

☛ * Les enfants les fils, lev favoris d' ~ şairler.

☛ * C'est un ~ güzel, zarif bir adama, iyi bir şaire yahut müstehziyane bir surette fena bir nazıma söylenir.

Apologétique müdafaayı havi (nutuk yahut risale), reddiye.

Apologie 1. müdafaaname, reddiye. 2. müdafa.

Apologique müdafaayı havi, reddi mutazammın (nutuk veya risale).

Apologiste 1. müdafa eden adam, müdafi. 2. Hıristiyanlık müdafii.

Apologue ahlaka müteallik bir hakikat tasvir eden mesel ve hikaye.

Apoltronir tembelle, kayıtsız etmek.

Apomécométrie 1. sanat-ı tahmin-i mesafe. 2. (ask.) hatve ve derece-i sürat ve müddet-i hareket ile tahmin-i mesafe usulü.

Apone (tb.) evcâi teskin eden.

Aponévrographie (tb.) tavsif-i evtâr-ı arıza.

Aponévrologie (tb.) mebhas-ı evtâr-ı arıza.

Aponévrose (tb.) adalâtı örten ve kemiklerin üzerine yapıştıran beyaz ve sert bir zar, veter-i arız.

Aponévrotique (tb.) veter-i arıza müteallik, veterî.

Apoghtegme bir müşhur ve büyük adamın darbimesel kabilinden olan kelamı, kelam-ı kibar.

☛ * Ne parler que par ~ s (müstehziyane) biraz malumatfuruşane ve kat'iyetperdazane bir surette söz söylemek.

Apophore 1. (tb.) ıskat-ı cenin. 2. ıskat-ı cenine bâdi olan madde, muskit.

Apophyse (tb.) kemik çıkıntısı, netu'.

Apoplectique 1. (tb.) nüzule müteallik, sekti. 2. nüzul illetine müşabih alâim ızhar eden. 3. nüzul isabetine müsaid. 4. menzul, nüzule musâb.

Apoplexie 1. (tb.) nüzul, damla, sekte. 2. (mec.) gayret ve faaliyetin birdenbire inkıtâi.

☛ * ~ foudroyante birdenbire, füc'eten öldüren nüzul.

Apopsychie (tb.) bayılma.

Apore gayr-i kabil-i hall mesele.

Aposiopèse 1. telmih. 2. takdir. 3. kelime-i mukaddere.

Apositie (tb.) istikrah-ı ağdıye, istikrah-ı at'ime.

Apostasie 1. tebdil-i mezheb, irtidad. 2. terk-i ruhbaniyet. 3. kendi tarafını bırakıp bir menfaat uğrunda diğer bir tarafa iltihak, tebdil-i fiki ve mezheb.

Apostasier 1. mezheb değiştirmek, irtidad etmek. 2. kendi tarafını bırakıp bir menfaat uğrunda diğer bir tarafla olmak, tebdil-i fikr ve meslek etmek.

Apostat 1. dönme, mürted. 2. ruhbaniyetten çıkmış adam. 3. kendi tarafını bırakıp diğer bir tarafa iltihak etmiş adam.

Apostaxies (s okunur) burun kanaması.

Apostème yahut **Apostume** (tb.) cerahatlenme, hurac.

Aposter pusuya koymak, bekletmek.

Aposteriori evvelce serdedilen delailden istihrac ve istintac edilerek.

Apostille 1. hamış, derkenar, zeyil. 2. evrak havalesi. 3. haşiye.

Apostiller 1. derkenar yazmak, zeylen yazmak, haşiye yazmak. 2. havale etmek (evrak).

Apostolat 1. risalet, nübüvvet. 2. bi'set, mürseliyet. 3. Havariyûnun hal ve mevkii. 4. bir mezhebin, bir mesleğin davetçiliği.

Apostolique 1. bi'sete müteallik. 2. Havariyuna müteallik yahut şâyân. 3. papanın divanından sâdır.

☛ * Chambre ~ kilisenin yahut papanın emlakine, hazinesine müteallik umûrun ru'yet edildiği muhakeme.

☛ * Royaume ~ Macaristan krallığı.

Apostoliquement Havariyûn tarz ve mesleğinde olarak.

Apostrophe 1. esna-yı nutukda hazır yahut gaib bir şahsa veya bir maddeye tevcih-i kelam, hitab. 2. şiddetli itab, ta'zir, tevbih, darbe. 3. (gr.) ibare arasında kelimelerin ahirlerinden hazfolunan sedalı harfe bedel vaz'olunan (') işaret, apostrof.

Apostropher 1. tevcih-i kelim, hitab etmek.
2. ta'zîr ve itab etmek.

☞ * ~ quelqu'un d'un soufflet birine birisiyle aşk etmek.

☞ * s' ~ 1. kendi kendisine hitab etmek.
2. sövüşmek.

Apostume bk. Apostème.

Apote su içmek ihtiyacını hissetmeyen, su içmeden yaşayabilen.

Apothème (geo.) nısf kutr-i dahilî, nısf kutr-i kâim, irtifâ-ı zûkesîrîladlâ'.

Apothéose 1. (mec.) fevkalade hürmet ve tazim. 2. pek mübalağî medh ve sena.

Apothèse 1. (tb.) kırık bir uzvu sararak hal-i tabisiine getirme. 2. vaziyet-i azm-i münkesir.

Apothicaire eczacı.

☞ * Mémoire d' ~ çok tenzilata muhtac hesab pusulası.

☞ * C'est un ~ sans sucre hasbülmeslek kendisine lazım olan eşyadan mahrum bir adam hakkında söylenir (elyevm Pharmacien kelimesi daha müstameldir).

Apothicaiererie 1. eczacı dükkanı, eczahane. 2. eczacılık. 3. hile, dolab merkezi (elyevm Pharmacie kelimesi daha müstameldir).

Apôtre 1. mürsel. 2. Hazreti İsa'nın şagirdi, havari. 3. bir memlekette en evvel Hıristiyanlığı idhal ve neşreden adam. 4. bir fikir ve maksadın neşr ve tervecine çalışan adam.

☞ * Bon ~ hilekâr, riyakâr.

Apozème (tb.) nebatat-ı tıbbiyenin kaynatılmasından hasil olan su, matbuh, apozmat.

Apparaître (fi'l-i iâne olarak avoir ve être ile imtizac eder). 1. gözükmek, görünmek, müşahade olunmak. 2. zuhur etmek, meydana çıkmak, yetişmek, sabit olmak. 3. bir yerde pek az oturmak. 4. sunuh ve sudur etmek. 5. temessül etmek. 6. tecelli etmek. 7. zahir ve nümâyan olmak.

☞ * Il m'apparaît zannederim, bana öyle gelir ki...

☞ * Faire ~ ihbar, tebliğ etmek.

Apparat 1. gösteriş, debdebe, tantana. 2. bazı kitablarn, muharrirlerin, fikirlerin cedveli, lugat şeklinde vukubulan tasnifi.

☞ * Jour d' ~ şenlik, alay günü.

☞ * Morceaux d' ~ büyük bir ziyafetin en başlı taamları.

Appareaux (den.) geminin edevat-ı techiziyesi.

☞ * Agrès et ~ du navire sefinenin takım ve âlâtı.

Appareil 1. tantana esbabı, alay takımları. 2. debdebe, alay. 3. alâim-i hariciye. 4. (tb.) bir yara bağlamaya laçım olan şeyler, sargı, bağ, cihaz. 5. âlât ve edevat takımı, cihaz. 6. (tb.) bir iş gören a'zâ-yı dahiliye takımı, cihaz. 7. (mimarlık) kemer ve kubbe taşlarının birleştirilmesi, tesviyesi. 8. (den.) gemiyi tezgahattan indirmeye mahsus âlât ve edevat-ı mihanikiye. 9. (tb.) alamet-i maraz. 10. (ask.) kat' ve vaz'-ı ahcâr.

☞ * ~ de détente tetik takımı.

☞ * ~ électrique elektrik tertibi, aleti.

☞ * ~ de pointage nişan aleti.

☞ * de sûreté emniyet tetiği.

☞ * digestif cihaz-ı hazm.

Appareillage (den.) yelken açmak ve demir almak ve gemiyi matlub olan cihete tevcih etmek harekâtı.

Appareillement 1. hayvanların çift koşulması, eş etme. 2. hayvanların çiftleştirilmesi.

Appareillers 1. bir şeye eş bulmak, çift etmek, eş etmek. 2. (hayvanları) çift koşmak. 3. çiftleştirmek. 4. (insan hakkında) birbirine uymak, kafaları denk olmak. 5. (mimarlık) duvar taşlarını hazırlamak. 6. (den.) yelken açmak, bâdbângüşâ-yı azimet olmak, demir almak, fekk-i lenger-i ikamet etmek, müteâzim olmak, tahrîk-i çarh-ı azimet etmek.

☞ * s' ~ 1. kendine müşâbih biriyle birleşmek. 2. (hayvanlar hakkında) çiftleşmek.

Appareilleur (mimarlık) yontulacak taşları seçip işçilere veren usta, taş tesviyecisi ustası.

Appareilleuse 1. hiyel ve desayise karışan kadın. 2. vasıtalık eden karı.

Apparement 1. anlaşıldığına göre. 2. zahiren, suret-i zahirede, sureta (bu mânâlar eskimiştir). 3. şübhesiz, galiben, ağleb-i ihtimalata göre.

Apparence 1. görünüş, gösteriş, suret-i zahire. 2. ihtimal, zan. 3. eser. 4. manzara.

- ☛ * En ~ zahiren, sureta.
- ☛ * Sauver les ~ s zahiren hüsn-i harekette bulunmak.
- ☛ * Selon les ~ s suret-i hale nazaran.
- ☛ * ... Il ya ~ que ihtimaldir ki..

Apparènt,e 1. görünen, zahir, ayan, bedidar, aşikâr. 2. suverî, zahirî. 3. muhtemel. 4. gösterişli. 5. (ast.) mer'î.

- ☛ * Mouvement ~ hareket-i zahiriye.
- ☛ * Horizon ~ ufuk-i mer'î, ufuk-i zahirî, ufuk-i mahsus.

Apparènté,e Bien ~ suret-i matlubede musâheret etmiş.

- ☛ * Mal ~ suret-i gayr-i münasibede musâheret etmiş.

Apparènter birini sıhriyet tarikiyle bir aile içine idhal etmek, musâheret ettirmek.

- ☛ * Bien ~ yolunda musâheret ettirmek.
- ☛ * s' ~ musâheret etmek.

Apparèsser tembilletmek.

Appariation 1. çift haline koyma. 2. mukayese.

Apparié,e çift haline konmuş, öbür teki, teki bulunmuş.

Appariement yahut **Apparîment** 1. çiftleştirme. 2. çift etme.

Apparier 1. çift haline koymak, eş etmek. 2. (kuşlar hakkında) çiftleştirmek (bir eda-yı müstehziyane ile insanlar hakkında dahi kullanılabilir).

- ☛ * ~ des combattans birbirinin muvacesine müsavi kuvvette, müsavi cesarete, müsavi surette müsella hasımlar çıkarmak.
- ☛ * s' ~ çiftleşmek (kuşlar ve müstehziyane bir surette insanlar hakkında).

Appariteur 1. belediye çavuşu. 2. eski Romalılarda evamir-i hükümeti icraya memur zat. 3. vaktiyle Fransa'da Darülfünun heyetinin önünde bir asâ-yı mahsus taşıyan mübaşir. 4. vaktiyle Fdarsa'da ekâbir-i ruhban nezdinde bir nevi çavuş, mübaşir. 5. bir kimya muallimine tecrübeler icrası için lazım olan şeyleri hazırlayan zat.

Apparition 1. zuhur, görünüş. 2. tecessüm, tecelli. 3. meydana çıkma, intişar (matbuat

hakkında). 4. pek kısa ikamet. 5. hayalet, gulyabani.

Apparoir 1. zahir ve aşikâr olmak. 2. (huk.) tebeyyün ve tahakkuk etmek (yalnız siga-i halin gaibi olan il appert ile faire apparoir tebeyyün ettirmek tabirinde masdanı müstamildir.).

Appartement 1. birkaç oda ve müstemilatından ibaret daire, apartman. 2. evin bir dairesi, kısmı. 3. meclis, bezm-i tarab ve sohbet (bu mânâ ile istimali eskidir).

☛ * Petits ~ s hükümdar saraylarında hükümdarın her zaman ikametgah ittihaz ettiği daireler.

☛ * Grands ~ s saraylarda resm-i kabullere mahsus olan daireler (bu mânâda ~ s de parade daha ziyade müstameldir).

Appartenance 1. mülhakat, muzâfat, müstemilat. 2. aidiyet, merbutiyet.

Apparènant,e 1. birinin malı ve mülkü olan, birinin taht-ı tasarrufunda bulunan, birine ait olan. 2. ait, mensup, müteallik, râci'.

Apparèntir 1. birinin mal ve mülkü olmak. 2. birine ait ve râci' olmak. 3. merbut ve sadık olmak. 4. taht-ı nüfuz ve himayede bulunmak. 5. karabet, sıhriyet münasebetiyle merbut olmak. 6. birinin hizmetinde bulunmak. 7. taalluk etmek. 8. birinin vazifesi ve hakkı dahilinde olmak. 9. birine mensub yahut mahsus ve münhasır bulunmak. 10. birine lâyük ve münasib olmak.

☛ * ~ de décider re'y ve kararına muhavvel olmak.

☛ * Ainsi qu'il appartiendra münasib olacak surette, münasib görüleceği vechile.

☛ * s' ~ serbest ve müstakil olmak, kimsenin taht-ı hükmünde olmamak.

Appas 1. (şekle ait) cazibe, dilkeşlik, letafet. 2. lezâyiz, huzûzat. 3. bir kadının memeleri, gerdanı.

Appât 1. tuzağa konulan, oltaya takılan yem, tane. 2. kümes hayvanatını semirtmek için undan, patatesten, cevizden yapılan hamur. 3. (mec.) vasıta-i iğfal.

☛ * C'est un trop vieux poisson pour mordre à l' ~ çok tecrübesi olduğu için aldanmayacağına hükmolunan bir adam hakkında söylenir.

☛ * ~ s de fond balık sayd olunacak yere balıkları celb için ka'r-ı deryaya atılan mevâdd-ı gıdaiye.

☛ * ~ s artificiels yem gibi kullanılan yalancı küçük balıklar, zoka.

Appâté,e 1. iğfal olunmuş, muğgel. 2. (mec.) bulanmış, teskin-i hars etmiş.

Appâter 1. yemlemek. 2. tuzak tanesi gibi bir şeyle cezbetmek. 3. yavru kuşların ağzına yem vermek. 4. kaz, tavuk, hindi gibi kümes hayvanatına semirtici şeyleri zorla yedirmek. 5. (mec.) cezb ve iğfal etmek.

Appauvrir 1. fakir etmek, fakr u zarurete düşürmek. 3. toprağın kuvve-i inbatîyesini azaltmak. 4. şaşaa ve debdebesini tenkis etmek.

☛ * ~ une langue bir lisanı darlaştırmak.

☛ * ~ le sang fakr-ı deme düçar etmek.

☛ * s' ~ 1. fakir olmak. 2. kuvve-i inbatîyeyi kaybetmek. 3. darlaşmak. 4. kuvvetini kaybetmek. 5. tagayyür etmek, düçar-ı hezal olmak. 6. (maâdin hakkında) tükenmek.

Appauvrissement 1. fakre düçar oluş, iftikar. 2. kuvvet ve vüs'atın zevali. 3. tagayyür, hezal. 4. zayıflama.

Appeau 1. avcıların kuşları celbetmek için kafese kapatıp öttürdükleri kuş, çığırkan. 2. kuş sedası çıkarıcı sir nevi düdüğü. 3. (mec.) celb ve iğfale yarayan şey.

Appel 1. çağırma, davet. 2. müracaat. 3. taleb ve teşvik. 4. celb, toplama (asker vesaire hakkında). 5. silah altına alış. 6. yoklama. 7. yoklama borusu. 8. düelloya davet. 9. (den.) bir manevranın istikameti. 10. dil şaklatarak beygirleri teşvik ve tahrik etmek. 11. istinaf.

☛ * Cour d' ~ mahkeme-i istinaf.

☛ * Acte d' ~ istinaf iddiası.

☛ * Interjeter, faire ~ istinaf etmek.

☛ * Juger sur ~ istinafen ru'yet etmek.

☛ * Connaître à charge d' ~ davayı kabil-i istinaf olmak üzere fasl ve ru'yet etmek.

☛ * Battre l' ~ bir şey üzerine dikkat-i umumiyyeyi celbetmek.

☛ * ~ de fonds ashab-ı tahvilattan, şürekâdan yeniden birtakım mebalîğ, sermaye talep etme.

☛ * Ce chien n'a poin d' ~ bu köpek dikkatsizdir, itaatsizdir, sahibi çağırıldığı vakit gelmez makamında ve av köpekleri hakkında kullanılır.

☛ * ~ de note bir kitab metni arasına sahifenin altında yahut kenarında yahut bab veya kitabın nihayetinde bir nota bulunduğunu anlatmak üzere konulan işaret.

☛ * ~ d'air bir ocağa ihtirak için elzem olan havanın idhali.

☛ * ~ nominal tayin-i esâmi ile yoklama.

Appelable (huk.) kabil-i istinaf.

Appelant 1. (huk.) müste'nif, istinaf eden. 2. kuşları celbi için kafese kapatılan kuş, çığırkan.

☛ * L' ~ et l'intimé (huk.) müste'nif ve müste'nif aleyh.

Appeler (sağır e den evvel l tekerrür eder)

1. ad takmak, tesmiye etmek. 2. yoklama etmek. 3. çağırma, davet etmek. 4. tayin eylemek. 5. celbetmek. 6. mahkemeye davet etmek, aleyhinde ikame-i dava etmek. 7. sevk ve tehyie ve teşvik etmek. 8. cezb ve meclub etmek. 9. intac etmek. 10. zikretmek, adını söylemek. 11. birtakım isimleri veya rakamları sesle okumak, saymak. 12. (ask.) yoklama etmek. 13. (ask.) silah altına almak.

☛ * Dieu l'apelle ölmek üzere olan bir adam hakkında söylenir.

☛ * ~ au secours istimdad etmek, müracaat etmek.

☛ * sous les drapeaux C'est ce qu'on appelle... işte buna ... derler.

☛ * ~ attention nazar-ı dikkatini celbetmek.

☛ * ~ la mort sur quelqu'un birinin ölümünü temenni eylemek.

☛ * ~ les choses par leur nom hakikati doğruca, açıktan açığa söyleyivermek.

☛ * ~ à bord (den.) sandal çağırma için işaret vermek.

☛ * ~ Tarquin, Azor (tiyatroda) ıslıkla oyuncuları tezyif etmek.

☛ * ~ une partie du capital sermayenin bir miktarını talep etmek.

☛ * ~ en justice mahkemeye celbetmek.

☛ * ~ comme témoin 1. şahid ikame etmek. 2. istinaf-ı dava etmek.

☛ * En ~ à müracaat etmek.

☛ * s' ~ 1. tesmiye olunmak, kendi kendine bir nam, bir vasıf takınmak. 2. birbirini çağırarak, uzaktan konuşmak.

Appelet parakana denilen olta.

Appeleur çığırtkan.

Appellatif,ve Nom ~ (gr.) ism-i cins, ism-i âm.

Appellation 1. tesmiye, isim. 2. davet, celb. 3. istinaf. 4. hurûf-i hecenin suret-i kiraati.

☛ * ~ militaire (ask.) muhataba-i askeriyeye: Onbaşı! Ahmed Onbaşı! gibi.

Appendice 1. ilave, zey, tetimme, lahika, zamime. 2. fer'. 3. bir nizamnameye zeyl edilen fıkra-i kanuniye. 4. balonun alt sakabesi. 5. (çoğ.) müzeyyelat.

Appehriculaire zeyl suretinde.

Appendicule küçük zeyl ya fer'.

Appendiculé,e zamimeli, zû lâhika.

Appendre asmak, talik etmek.

Appentis 1. bir tarafı duvara dayanmış ve bu suretle çatısı yalnız bir tarafa mail küçük bina, çardak, sayeban. 2. bir büyük binaya muttasıl küçük bina.

Appert bk. Apparoir.

Appesanti,e 1. ağır, sakil. 2. yavaş, ağır, bafı.

Appesantir 1. ağırlaştırmak, taskil etmek. 2. betaet îras etmek.

☛ * s' ~ 1. ağırlaşmak. 2. uyuşmak. 3. tazyik etmek, yüklenmek. 4. ısrar etmek.

☛ * s' ~ sur... bir şey hakkında sözü uzatmak, tatvîl-i makâl etmek, daima bir şeyden bahsetmek.

☛ * No nous appesantissons pas là;dessus başka bahse geçelim.

Appesantissement 1. ağırlaşma, ağırlık. 2. bedenen yahut zihnen zaaf ve nâtüvânî, betaet.

Appété,e sevk ve ihtiyacı tabii ile arzu olunan.

Appétence 1. iştiha, meyl-i tabii, hacetin sevk-i tabiisi. 2. arzu.

Appéter 1. sevk-i tabii ile, sevk-i ihtiyacı ile arzu ve talep etmek. 2. istemek.

Appétibilité 1. hacetin sevk-i tabiisiyle arzu ve talep etmek hissi. 2. arzu edilebilir.

Appétible iştihayı dâî.

Appétissant,e 1. iştiha veren, iştiha açan. 2. iştiha, şehvetengiz.

Appétit 1. iştiha. 2. (mec.) arzu, tama'. 3. heves, nefis. 4. şehvet. 5. hırs. 6. (çoğ.) sardalya ve emsali şeyler gibi iştiha açmak için sofrada yenen mezeler.

☛ * Bon ~ afiyet ola.

☛ * L' ~ vient en mangeant yemeğe oturulunca iştiha gelir ve (mec.) kazandıkça tama' artar.

☛ * Couper l' ~ 1. iştihayı kapamak. 2. cesaretini kırmak.

☛ * Il n'est chère, il n'est sauce que d' ~ açlık her yenilen şeyi iyi buldurur.

☛ * Avoir l' ~ ouvert de bon matin bilhasna nâbemevsim bir eser-i hırs-ı câh gösteren gençler hakkında kullanılır.

☛ * Changement de corbillon donne ~ de pain bénit tenevvü' bıkkınlığa mani olur.

☛ * Avec ~ şevk ve hâhiş ile.

☛ * A l' ~ de 1. tasarruf maksadıyla. 2. zevk ve arzuya göre.

Appétitif,ve iştiha veren, câlib-i iştiha.

Appétition arzu-yi şedid, hasret, hâhiş, iştiha, iştiyak.

Applaudir 1. alkışlamak, el çıparak takdir ve tahsin etmek. 2. medh ve sena ile beraber teşvik ve teşcî' etmek.

☛ * ~ à kabul ve tasdik ve tahsin etmek.

☛ * s' ~ kendi hareketinden memnun olmak, kendi kendini tebrik etmek, tefahhür etmek.

Applaudissement 1. alkış, alkışlama. 2. el çıparak tahsin ve takdir. 3. medh ve sena.

Applaudisseur 1. alkışlayıcı. 2. bir şeyi anlamsızın tahsin eden adam.

Appleinir doldurmak.

Applicable 1. icra ve tatbiki mümkün veya şâyân olan. 2. kabil-i tatbik. 3. câri, mer'iyülicra. 4. takılması veya kaplatılması, yapışması kabil. 5. kabil-i tahsis (meblağ).

Applicage yapıştırma, takma.
Applicateur tatbik edici.
Application 1. yapıştırma, basma, takma, kaplama. 2. tatbik, icra. 3. tahsis, tayin. 4. dikkat, ihtimam.
 ❁ * ~ de la torture, de la question birine işkence etme.
 ❁ * Faire l' ~ d'un soufflet birisine bir tokat aşk etmek.
 ❁ * ~ analogique des lois pénales kanunin-i cezaiyenin kıyasen tatbiki.
 ❁ * ~ d'une peine par <ugement ceza-i hükmî, mücazat-ı kanuniyenin tatbiki.
Applique 1. bir şeye tezyin için talik ve ilave olunan şey. 2. duvara takılan lamba veya şamdan kolu.
 ❁ * pièces d' ~ s vida vesaire ile birbirine rabtolunan parçalar.
Appliquée 1. tatbik olunmuş. 2. yapıştırılmış. 3. karıştırılmış. 4. kemal-i dikkatle çalışan, meşgul, mütevağgil.
Appliquer 1. yapıştırmak, takmak, kaplamak. 2. dokundurmak, temas ettirmek, basmak. 3. dayamak, üzerine koymak. 4. tatbik ve icra etmek. 5. tahsis ve tayin etmek. 6. kullanmak, istimal etmek. 7. isnad etmek. 8. meşgul etmek, çalıştırmak, uğraştırmak, büyük bir dikkate ihtiyac göstermek. 9. hasretmek.
 ❁ * ~ Son esprit à bir şeye hasr-ı zihn etmek.
 ❁ * ~ à la question işkence etmek.
 ❁ * s' ~ 1. bir şeye sarf-ı dikkat etmek. 2. gelmek, yakışmak. 3. üzerine almak, giymek. 4. üzerine koymak. 6. mal edinmek. 7. üzerine alınmak.
Appoint 1. kesr. 2. kusur.
 ❁ * Monnaies d' ~ 1. ufaklık. 2. hesap kusuru. 2. bir şeyi tamamlamaya yarayan şey.
 ❁ * Faire l' ~ bir paranın üzerini ufaklık ile tamamlamak.
Appointé 1. maaşlı (memur). 2. tesviye olunmuş. 3. talik edilmiş. 4. (ceza-yı nakdî vesaireye) dışar.
 ❁ * (huk.) bk. Appointment.
 ❁ * Être ~ contraire zıd ve mütebayın bulunmak.

Appointments 1. maaş, vazife. 2. (huk.) zabt-ı dava. 3. (çoğ.) senelik maaş, vazife-i seneviye.
 ❁ * Fourair aux ~ s de quelqu'un birinin mesarifine, idaresine, taayyüşüne yardım etmek.
Appointer 1. maaş tahsis etmek. 2. tayin etmek. 3. hall ü tesviye etmek. 4. yontmak. 5. (dikiş hakkında) kenarını bastırmak. 6. (huk.) zabt-ı dava etmek.
Appointer hall ü tesviye eden adam.
Appointie sivrilenmiş, sivri.
Appointir sivriltmek.
Appontement bir sefineden rıhtıma çıkmak için uzatılan tahta iskele.
Apport 1. zevceynden her birinin mevki-i iştirake koyduğu şeyler, cihaz-ı zevceyn. 2. şerik sermayesi, hissesi. 3. bir davaya müteallik evrakın mahkemeye teslimi. 4. pazar.
Aportage 1. hamallık. 2. hammaliye.
 ❁ * ~ dotal zevcenin i'tâya mecbur olduğu cihaz akçesi, drahoma.
Apporter 1. getirmek. 2. cihaz veya hisse getirmek, koymak. 3. serd ve dermeyan etmek. 4. iras etmek, mücib olmak. 5. zıkr ve irad etmek. 6. kullanmak, icra etmek. 7. (iş ve müzakere gibi hususat hakkında) göstermek.
 ❁ * ~ des facilités teshilat göstermek.
 ❁ * ~ remède ilacını, çaresini bulmak.
 ❁ * Bien venu qui apporte parayı veren hüsn-i kabul, hüsn-i muamele görür.
 ❁ * Apporte! bir şeyi getirmeleri için köpeklere verilen emir. Getir! Aport!
Apporteur getiren.
Apportionner herkesin hissesini vermek.
Apposer koymak, vaz' etmek.
 ❁ * ~ sa signature 1. vaz'-ı imza etmek, imzalamak. 2. (mühür vesaire) basmak.
 ❁ * ~ les scellés 1. (eşyayı) mühürlemek, taht-ı temhire almak. 2. yapıştırmak, talik etmek. 3. zam ve ilave etmek.
 ❁ * ~ une clause € un contrat bir mukaveleye bir bend derc ve ilave etmek.
Appositif,ve (gr.) bir kelimenin evveline ilave-i hurufla hasil olan (inşa-yı kelim).

Apposition 1. vaz'. 2. bir cinsten olan iki cismin birleşmesi, terâküb. 3. (gr.) bir ismin sıfat yerine istimaliyle diğer bir isme vasfolması: Vivéron, orateur, romain terkinde "orator" isminin "Siseron" ismine vasfolması gibi.

☛ * ~ des scellés eşyayı taht-ı temhire alma.

Appréciabilité kabiliyet-i takdir.

Appréciable kabil-i takidr.

Appréciateur takdir eden, muhammin, kadirşinas.

Appréciatif,ve 1. takdiri, tahminî. 2. takdir etmeye salih.

☛ * Etat ~ des marchandises emtianın kıymet-i muhammenesini mübeyyin defter.

Appréciation 1. takdir-i kıymet, tahmin. 2. kadirşinaslık.

☛ * Questions d' ~ mesail-i takdiriye.

☛ * Laisser à l' ~ du tribunal mahkemenin re'y ve takdirine havale etmek.

☛ * ~ des distances tayin-i mesafe, tahmin-i mesafe.

☛ * ~ des angles takdir-i zevâyâ.

☛ * ~ des pentes meyli-i tayinî.

Apprécie muhtelif pazarlardaki hububat fiyatının yekdiğeriyle mukayesesinden çıkarılan feyat-ı vasafî.

Apprécier 1. takdir-i kıymet, tahmin etmek. 2. kadrini anlamak, takdir etmek. 3. kıymetini bilmek. 4. tenkid etmek.

Appréhender (h okunmaz) 1. bir şeyden korkmak, vehm ve şübhe etmek. 2. tutmak, yakalamak, zabt etmek.

☛ * ~ une succession bir mirasa nail olmak, tasarruf etmek.

☛ * ~ au corps (huk.) ahz u girift etmek.

Appréhensible (h okunmaz) zihnen zabtolunabilen, kabil-i derk.

Appréhensif,ve (h okunmaz) korkak, cebin, cesaretsiz (az müstamel).

Appréhension 1. korku, cebanet. 2. vehm, şek. 3. intikal, anlayış, fehm, idrak.

Apprendre 1. öğrenmek, bellemek, teallüm etmek. 2. alışmak, tabiat edinmek. 3. haber almak. 4. haber vermek, bildirmek. 5. öğretmek, talim etmek. 6. belletmek.

☛ * Ce qu'on apprend au ber dure jusqu'au ver çocuklukta bellenen şeyler vlünceye kadar tahattur edilir.

☛ * ~ à sa mère, à son père, à faire des enfants kendinden aleme ders vermeye kalkmak.

☛ * s' ~ 1. öğrenilmek. 2. birbirine öğretmek, haber vermek.

Apprentie 1. şagird, çırak. 2. (mec.) acemi, tecrübesiz.

☛ * ~ n'est pas maître bir mübtediden istadlara mahsus eser-i mükemmeliyet beklememelidir.

Apprentissage 1. şagirdlik, çıraklık. 2. şagirdlik müddeti. 3. ilk tecrübe.

☛ * Füire l' ~ de alışmak, öğrenmek.

Apprêt 1. hazırlamak, tehyie. 2. (sanayide) işlenecek iş. 3. yemeklerin suret-i tehyiesi. 4. (mec.) tekellüf, tasannu. 5. (çoğ.) hazırlık tedarikat. 6. taam terbiyesi.

☛ * Zans ~ tabii surette, riyasız.

Apprêador Fransız kadınlarının vaktiyle başlarına bağladıkları inciden yapılmış bir ziyet.

Apprêtage 1. çuhaların fabrikada son cilası, perdaht. 2. derilerin debagati.

Apprêti,e 1. hazırlanmış. 2. tekellüflü, gayri tabii.

☛ * Cartes ~ es 1.marifet göstermek için evvelden tertib olunmuş, düzülmüş oyuh kağıtları. 2. kumarda aldatmak için üzerine işaret yapılmış oyun kağıtları.

Apprêter 1. hazırlamak, tehyie etmek. 2. yapmak, uydurmak. 3. (yemek) pişirmek, ihzar etmek. 4. kumaşlara vesair masnûata cila vermek, perdaht etmek.

☛ * ~ à manger yemek pişirmek.

☛ * ~ à rire herkesi kendine güldürmek.

☛ * ~ des cartes oyun kağıtlarını düzmek, üzerine gizli işaretler yapmak.

☛ * ~ la figue incirlerin dibine bir an evvel kemale ermeleri için zeytin yağına batırılmış bir tüy sürmek.

☛ * Apprêtez vos armes! nişan al (eski kumandadır).

☛ * s' ~ 1. kendi için hazırlamak. 2. hazırlanmak, süslenmek.

Apprêteur 1. kumaş ve mensucat-i saire perdahtçısı. 2. cilacı.

Apprimé,e tüyleri yatkın olan, zül'eş'âr-i mebsûte.

Appris,e 1. öğrenilmiş. 2. alıştırılmış, terbiye olunmuş (bu son mânâda yalnız bien ve mal kelimeleriyle istimal olunur: Bien ~ terbiyeyi, Mal ~ terbiyesiz.).

Apprivoisable alıştırılması mümkün olan, kabil-i te'nîs.

Apprivoisé,e 1. alışmış, munis. 2. (mec.) bir şeye salih, bir hale getirilmiş.

Apprivoisement vahşi bir hayvanın alıştırılması, te'nîs.

Apprivoiser 1. bir vahşi hayvanı yumuşatmak, alıştırmak, te'nîs etmek. 2. teskin-i şiddet etmek. 3. bir adamın huşunetini izale etmek.

☞ * ~ une femme bir kadını mebâhis-i aşkı istimâ'a alıştırmak.

☞ * s' ~ 1. alışmak, yumuşamak. 2. kesb-i ülfet etmek, me'nus olmak.

Approbateur,trice 1. takdir, tasvib ve tahsin eden. 2. tasvibkâr.

Approbatif,ve takdir ve tahsin ve tasvibi mutazammun.

Approbation 1. takdir, tahsin, tasvib. 2. kabul, tasdik. 3. kitab tab'ı için muayene ve teftiş dairesinden verilen ruhsat.

Approbativement 1. tasvib ve tasdik suretiyle. 2. takdir ve tahsin ile (az müstameldir).

Approachable kabil-i takarrüb, yanına varılması mümkün olan (hemen daima nefy suretiyle kullanılır).

Approchant,e 1. karib, yakın. 2. takirbî. 3. takriben, sularında.

☞ * ~ les six heures saat altı sularında.

Approche 1. yakınlaşma, takarrüb. 2. (hayvanlar hakkında) çiftleşme. 3. iki harfin sehven ayrı yazılması. 4. birbirinden ayrı dizilen iki harf veya kelimenin yaklaştırılacağını göstermek üzere musahhîh tarafından konulan ufkî mutarîza işareti. 5. (ask.) ameliyat-ı takribiye, tekrarrüb. 6. (çoğ.) civar, etraf ve eknaf, havalî.

☞ * Greffe en ~, par ~ emzirme dalaşı.

☞ * Lunetted' ~ eşyayı yakın gösteren dürbün.

Approcher 1. yakın getirmek, yaklaştırmak, takrib etmek. 2. yanına kabul etmek, yaklaştırmak. 3. birisinin daire-i ülfetine dahil olmak. 4. yaklaşmak, takarrüb etmek. 6. (hayvanlar hakkında) çiftleşmek. 7. münasebet ve müşabeheti haiz olmak.

☞ * ~ un prince etc. bir büyük adama intisab etmek.

☞ * Un homme qu'on ne saurait yanına varılmaz adam, müteazzım, sert.

☞ * ~ quelqu'un de soi (büyük adamlar hakkında) yanına birini memur kabul etmek.

☞ * ~ un drap bir kumaşı pek derinden kırmak.

☞ * ~ des sacrements (Hıristiyanlarca) papaza itiraf-ı günah etmek.

☞ * s' ~ 1. yaklaşmak, haiz-i münasebet olmak. 2. itilaf etmek, uyuşmak (bu mânâ eskimiştir).

Approfondir 1. derinletmek, tamik etmek. 2. tamik ve tedkik etmek, künhüne varmak, istiksâ' etmek.

☞ * s' ~ 1. derinleşmek. 2. (mec.) kendi künhüne varmak.

Approfondissement 1. derinleştirme. 2. derinlik. 3. (mec.) tamik ve tedkik, istiknâh, istiksâ'.

Approfondisseur her şeyi istizah etmek, her şeyin künhüne varmak iddiasında, ibtilasında bulunan adam.

Appropriable kabil-i temellük, kabil-i ihraz.

Appropriation 1. bir şeye salih bir hali ifrağ. 2. tevfiq, tatbik. 3. temizleme (bu mânâda az müstameldir). 4. tasarruf, istimlak. 6. (huk.) ihraz.

Approprier 1. bir işe yarayacak surete koymak. 2. temizlemek. 3. tevfiq ve tatbik etmek.

☞ * s' ~ 1. bir işe yarar surete konmak. 2. uymak. 3. tevafuk etmek. 4. tevfiq ve tatbik olunmak. 5. kendine mal edinmek, istimlak etmek.

Approuvé,e takdir ve tahsin veya kabul ve tasdik olunmuş. Approuvé (evrak-ı resmîyede) mücibince.

Approuver 1. takdir ve tahsin etmek. 2. tasvib eylemek. 3. kabul ve tasdik etmek.

- ☛ * s' ~ tasvib ve tahsin olunmak. 3. yekdiğerini takdir ve tahsin etmek.
- Approvisionnement** 1. erzak ve mühimmat. 2. erzak ve mühimmat tedariki, tedarik-i zâd u zahire, tezvîd.
- ☛ * ~ d' une armée bir ordunun erzak ve mühimmatının tedariki.
- ☛ * ~ de transports stratégiques nakliyat-ı sevkülceyşiye.
- ☛ * ~ des 20 <ours yirmi gün erzak ve mühimmatı.
- Approvisionner** erzak ve mühimmat vermek, tedarik etmek.
- ☛ * Approvisoinnez! fişek koy! kumandası.
- ☛ * s' ~ 1. kendi erzak ve zehairini tedarik etmek. 2. (mec.) tedarik etmek, sahip olmak.
- Approvisionnementneur** 1. erzak ve mühimmat veren, müteahhid. 2. (ask.) levazım-ı askeriye müteahhidi.
- Approximatif,ve** takribi, tahmini.
- ☛ * Compte ~ hesap-ı tahminî, hesap-ı takribî.
- Approximation** 1. takrib, tahmin. 2. hakikate takarrüb. 3. (ask.) tecviz-i hata (topoğrafya ve harita kıraatinde).
- ☛ * Par ~ takriben.
- Approximativement** takriben, tahminen, alettahmin.
- Approximer** 1. dayanılacak şey, dayak, destek, mütteka. 2. istinadgâh, istinad. 3. muavenet, himaye, taraf.
- ☛ * A hauteur d' ~ 1. eğilen bir adamın dirsekle dayanılabileceği yükseklik. 2. istinad, mesned.
- ☛ * ~ de tir endahat mesnedi.
- ☛ * ~ pour les roues tekerlek mesnedi.
- ☛ * compagnie d' ~ istinad bölüğü.
- ☛ * Point d' ~ (tib.) istinad.
- ☛ * A l' ~ de keyîden müeyyed ve müsbet olmak üzere, isbat için.
- ☛ * Mettre son ~ sur un roseau muavenet için şerâit-i lâzımeyi haiz olmayan bir adama güvenmek.
- ☛ * Pièces € l' ~ keyfiyeti müeyyid evrak, evrak-ı müeyyide, müsbite.
- ☛ * ~ moral müzaheret-i maneviye.

- Appu-main** ressamların fırçayı tutan eli dayatmak için kullandıkları mütteka, ressam, nakkaş değneği. (çoğ.) des appuis-main.
- Appui-tête** fotoğraf çıkarılırken baş sallanmaması için arkadan kullanılan mütteka. (çoğ.) des Appui-têtes.
- Appuyé,e** 1. dayanmış. 2. (mec.) müstenid, yerleşmiş, müstahkem. 3. (evrak-ı resmîyede) takdiri mübeyyin bir tabirdir.
- Appuyer** 1. dayak ile tutmak, dayak koymak. 2. dayatmak. 3. (ask.) istinad ettirmek, muavenet etmek, mümteni'üttaarruz kılmak. 4. basmak. 5. teyid etmek. 6. bend etmek. 7. (zihin hakkında) hasır ve tevcih eylemek. 8. muavenet ve müzaheret etmek. 9. ısrar etmek. 10. takviye ve iltizam etmek. 11. tasdik ve tervec etmek. dayanmak, abanmak. 12. bir istikamet almak, bir cihete dönmek. 13. (ask.) hatt-ı müstakimden ayrılıp sağa sola meyletmek.
- ☛ * ~ sur un mot .ir kelimeye ziyade kuvvet vermek için bir nota üzerinde bir müddet tevakkuf etmek.
- ☛ * ~ les chiens köpekleri gerek av borusu, gerek ses ile keşvik etmek.
- ☛ * ~ sur une pensée bir fikrin üzerinde ısrar etmek.
- ☛ * ~ des deux beygire iki mahmuz ile birden vurmak.
- ☛ * s' ~ 1. dayanmak, istinad etmek. 2. güvenmek.
- ☛ * s' ~ sur un roseau hiçbir faydası olmayacak bir adama yahut bir şeye güvenmek.
- Apré** 1. kekre, ekşi. 2. sert. 3. sarp, çetin. 4. arzalı. 5. sert, hırçın. 6. müellim, azabbahş. 7. haşin. 8. güç, meşakkatli. 9. ziyadesiyle haris.
- Aprément** 1. sertlikle, huşunetle. 2. güç ve meşakkatli olarak. 3. tama'kârane, harisane. 4. şiddetle.
- Après** 1. sonra. 2. hilafında, rağmen. 3. haricinde, başka.
- ☛ * ~ le déluge tufandan sonra, ba'dettufan.
- ☛ * ~ avoir dîné yemek yedikten sonra.

☛ * Cinguate ans ~ elli seneden sonra.

☛ * ~ que je fus venu ben geldikten sonra.

☛ * ~ vous sizden sonra.

☛ * Les conseillers sont ~ les présidents
1. âzalar reislerden sonradır. 2. arkada, arkadan, arkasından, arkaya.

☛ * Courir ~ les voleurs hırsızların arkasından düşmek.

☛ * Marcher ~ quelqu'un birinin arkasından gitmek, birisini taklide, ona yetiştirmeye çalışmak.

☛ * Les chiens aboient ~ les passants
1. köpekler mârrin ve âbirinin arkasından havlarlar. 2. aleyhinde.

☛ * Crier ~ quelqu'un birinin aleyhinde bağışmak.

☛ * Courir ~ une chose bir şeyi istih-sale çalışmak.

☛ * ~ le sage exemple que je lui ai donné kendisine verdiğim âkilane nasihat hilafında...

☛ * ~ les défauts des autres, il n'est rien que nous connaissons mieux que leurs de-voirs diğerlerinin nekâyisi haricinde en iyi bildiğimiz şey onların mecbur oldukları vezaiftir.

☛ * Être ~ quelqu'un birisiyle lâyen-kati meşgul olmak.

☛ * Être, se mettre ~ quelqu'un biri-sine musallat olmak, birisini rahatsız et-mek.

☛ * Être ~ birisiyle meşgul olmak.

☛ * Attendre ~ quelqu'un 1. birinin vürûduna intizar etmek. 2. birinin vüru-dunu şiddetle intizar ve arzu etmek.

☛ * D' ~ göre, tevfikân, fikrince, sö-zünce, usulünce.

☛ * Peindre d' ~ Raphaël Rafael'e göre, Rafael usulünce resim yapmak.

☛ * D& ~ moi benim fikrimce, bana kalsa.

☛ * D' ~ sonra.

☛ * Ils s'enfuirent l'instant d' ~ bir da-kika sonra kaçtılar.

☛ * ~ tout nihayet, her halde.

☛ * ~ coup iş işten geçtikten sonra, ba'de harâbilbasra.

☛ * Gi ~ zîrde, âtfide.

☛ * ~ à üzere.

☛ * Je suis ~ à couclure avec... filanla olan işlerime netice vermek üzereyim.

☛ * ~ ? ee sonra?

☛ * L'un ~ l'autre birbiri arkasısira, müteakiben.

Après-oire 1.sarhoşluk. 2. sarhoş iken, esna-yı mestfide.

Après-demain 1. öbür gün, yarın değil öbür-gün. 2. (mec.) artık geçmiş ola. 3. yarından sonraki gün.

Après-dîner yahut **Après-dîné** veya **Après-dînée** 1. öğle yemeğiyle akşam arasın-daki vakit. 2. öğle yemeğinden sonra. 3. (çoğ.) des après-dîners.

A présent şimdiki halde, elyevm.

Après-midi 1. öğleden sonraki vakit, ba'dezzuhr, ba'dezzeval. (bazen müennes kullanılır). 2. (çoğ.) des après-midi.

Après-souper yahut **Après-soupe** veya **Après-soupe** 1. akşam yemeğiyle yatıl-cak saat arasındaki vakit. 2. (çoğ.) des après-soupers.

Apreté 1. kekrelilik, ekşilik. 2. sarplık. 3. çe-tinlik. 4. şiddet. 5. sertlik huşunet. 6. hırs ve tama'.

A priori bk. Priori.

Aproctie (tüb.) ma'dümiyet-i şüreyh.

A propos bk. Propos.

Aprosopie (tüb.) ma'dümiyet-i veh.

Apside (ast.) bir seyyare mahrekinin mih-ver-i kebirinin medârını kat' eylediği uç ile haziz noktalarının her biri.

Apside bk. Abside.

Absychie (tüb.) baygınlık.

Apsychisme (tüb.) belâhat, fıkdan-ı tâmm-ı zekâ.

Apte 1. layık, şayeste, müstehak. 2. mukte-dir, ehil.

Aptère (zool.) kanatsız (böcek), adîmülce-nah.

☛ * ~ s (zool.) adîmetülecniha sınıfı.

Aptérygiens (hayvanat-ı nâime sınıfından adîmülcenâh kısmı).

Aptitude 1. istidad, kabiliyet, liyakat. 2. eh-liyet, dirayet. 3. iktidar.

☛ * Certificat d' ~ militaire askerliğe iktidar şehadetnamesi.

Aptumisme her şeye ehliyet, liyakat.
Aptumiste her şeye ehil ve layık olan adam.
Apurement ru'yet-i muhasebe, tedkik-i hesab.
 * I' ~ d'un compte bir muhasebenin ru'yet ve tedkiki.
Aputer 1. hesabı tedkik etmek. 2. kat'-ı muhasebe etmek. 3. malgama olmuş bir madeni temizlemek.
 * ~ un compte (mec.) bir müşkülü izale etmek, bir bahse nihayet vermek.
Apyre (kim.) ateşe mukavemet eden, gayr-i müzâb.
Apyréne (bot.) çekirdeksiz (meyve).
Apyrétiqne (tıb.) sıtma nöbetleri arasındaki fasıla-i sükkûnî, fetrî.
Apyrexie (tıb.) sıtma nöbetleri arasındaki vakt-i sükkun, fetret, kal'.
Aqua-fortiste tıfız ile hâkkeden hakkâk.
Aquarelle suluboya resim.
Aquarelliste suluboya ressamı.
Aquarium tatlı su veyahut deniz nebatat ve hayvanatını muhafazaya mahsus cam kap yahut şişe. çoğ.) des aquariums.
Aquarteur kadim Romalılarda askerle su tevziine memur olan efrad.
Aquatile (bot.) suda yaşayan, suda doğan, mâî.
Aqua-tinta yahut **Aquatinte** bakır üzerine yapılan bir nevi hâkk. (des aqua-tinta yahut des aquatintes).
Aquatique 1. sulu (yer). 2. bataklık. 3. suya muhtaç, su istimal eden (sanayi, ticaret vesaire). 4. (latife tarzında) sudan başka bir şey içmeyen. 5. (zool.) suda yahut su kenarında yaşayan (hayvan), suda neşvünüma bulan (nebat), mâî.
 * Le peuple ~ balıklar.
 * Vert ~ su yeşili renginde.
Aquatiquement 1. su vasıtasıyla. 2. tuyûr-i mâîye gibi.
Aqueduc (c okunur) 1. su kemeri, su yolu, su bendi. 2. kanât, mecra.
Aqueux,se 1. sulu, âbdâr. 2. su şeklinde, mâî, mâyi.
 * Le fluide ~ su.
 * Dépôts ~ sular vasıtasıyla teşekkül etmiş olan kayalar.

* Météores ~ sis, bulut, yağmur, çiy, kar gibi su buharının hava dahilinde çok veya az bulunmasına tabi hadisat-ı cevviye.
Aquifére sulu, suyu hâvi.
Aquigène (bot.) suda doğan, büyüyen.
Aquiger yakalamak, dövmek, yaralamak.
Aquilies yağmur yağması için Yunan-ı kadimde Jüpiter'e edilen nezirler.
Aquifliacées (bok.) serâbinetürrâ'îye fasilesi.
Aquila alba tatlı sülümen.
Aquilin nesrî, kartalın rengine müşabih (beygirler hakkında müstameldir).
 * Nez ~ gagaburun, kakma burun.
Aquilon 1. poyraz (rüzgârı). 2. (şiiirde) şidetli ve soğuk rüzgâr. 3. şimal.
Aquosité 1. sululuk, âbdârlık. 2. mâyyiyet.
Ara uzun kuyruklu iri papağan.
Araba (Türkçe'den me'huz) araba.
Arabe 1. Arap. 2. arabî.
 * Chiffres ~ s 1. her yerde müstamel olan malum rakamlar. 2. lisan-ı arabî. 3. arap atı.
 * La liqueur ~ kahve.
Arabesque 1. Arapların tarz ve usulünde olan (nakış, mimarlık vesaire), Arap usul-i mimarisi ve ona mensub. 3. fenn-i mimarînin Araplardan me'huz bazı oyma ve nakışları, tezyinat-ı mimariye-i arabiye. 4. (çoğ.) yine Araplardan me'huz ve girift yapraklar ve dallar nakşından ibaret şekil ve suret. 5. (mec.) üslub ve muhayyile garabetleri.
Arabesse Arap kadını (az müstameldir).
Arabie Arabistan, Cezîretülarab.
Arabique Araba mahsus, Arabî.
 * Golfe ~ Bahr-i ahmer.
 * Gomme ~ samg-ı arabî.
 * La fève ~ kahve (lisan-ı şiiirde müstameldir).
Arabisant lisan-ı arabî ile tevaggul eden.
Arabiser 1. lisan-ı arabî ile mütehassıs olmak. 2. Şarklıların üslub-i mutantanını teklid etmek.
 * ~ un mot bir kelimeyi araplaştırmak, ta'rib etmek.
Arabisme 1. lisan-ı arabîye mahsus hal ve şive 2. Arap ıstılahı.

Arabiste 1. miladın on birinci asrında etıbbâ-yı arabin mesleğini kabul etmiş olan etıbbâ-yı garbiyeye verilen isim. 2. lisan-ı arabî ile tevaggul eden âlim.

Arable kabil-i ziraat (toprak).

Aracées (bot.) lufya fasilesi.

Arachide yer fıstığı, Amerikan fıstığı.

Arachéen,ne örümcekli, örümcek ağı bulunan.

Arachnides 1. (zool.) örümcek envai ve örümceğe şebih hayvanat, anâkib. 2. hayvanat-ı ankebutiye fırkası.

Arachnogénose (tib.) örümcek sokmasından tevellüd eden emraz.

Arachnoïde beyni ihata eden zar, gışâ-yı ankebutî.

Arachnoidien örümcek ağı inceliğinde bulunan.

Arack yahut **Arak** yahut **Arac** (arabîden me'huz) pirinçten ve şeker kamışından çıkarılan bir nevi rakı, arak.

Araf (arabîden me'huz) Araf.

Aragne yahut **Araigne** örümcek. bk. Araignée.

Aragonite (mimarlık) bir nevi kilisli taş.

Araignée 1. örümcek, ankebut. 2. örümcek ağı. 3. kuş tutmak için ağ. 4. çengel, kuyu çengeli. 4. usturlab halkası.
 * Pattes d' ~ 1. zayıf ve kuru parmaklar. 2. tül bend.
 * ~ de mer 1. örümcek balığı. 2. (ask.) şebekî lağımlar. 3. (ast.) usturlab halkası. 4. (den.) makara takımı.
 * Avoir une ~ dans le plafond kuvâ-yı akliyesi biraz muhtel olan adam hakkında kullanılır.

Araigneux,se örümcek ağına benzeyen.

Arain bilhassa Hindistan'da yapılan satrançlı veya çubuklu bir kumaş.

Araire karasaban, papura.

Arame İran şahlarının sarayı.

Aranéen,ne yahut **Arané,e** örümceğe benzeyen.

Aranéiforme (zool.) ankebutiyüşşekl.

Arasement duvar vesairenin bir hizaya getirilmesi, tesviye, tastih.

Araser duvar vesaireyi bir hizaya, bir satha getirmek, tesviye, tastih etmek.

Aratoire ziraate ait ve müteallik, zer'î.

Aratriforme saban şeklinde.

Arbalète Tatar oku, oluklu ok, kızaf.

* ~ à tour dolaplı kızaf.

* ~ de passe geçit oku.

* Cheval en ~ arabada bir çift hayvanın önüne koşulmuş tek hayvan.

Arbalétrier 1. kızaf müsellah asker, okçu. 2. çatı direği, mahyası.

* Grand maître des ~ s tophane nezaretlerinin ihdasından evvel bu makama mukabil olan bir memuriyet-i askeriye.

Arbalétrière (ask.) kızaf mazgalı.

Arbitrage 1. hakem tayini. 2. hakem usulü. 3. hakem meclisinin hükmü, hükm-i katî. 4. poliçe ticareti. 5. bir piyasada kıymeti dün olan tahvilatın iştirâsıyla ziyadeye talibi olan piyasada furûhtundan ibaret bulunan borsa oyunu.

* ~ international beynelmilel hakem usulü.

Arbitraire 1. keyfî, örfî, müstebidane. 2. hakim keyif ve takdirine bırakılmış.

Arbitrairement 1. ber suret-i müstebidane, örfen, mütehakkimane. 2. (huk.) fuzulen.

Arbitral,e hakem meclisine müteallik.

* Tribunal ~ heyet-i hakemiye, hakem mahkemesi.

* Décision ~ e hakemlerin kararı, hükmü, hükümname.

Arbitralement hakem nasbıyla, hakem vasıtasıyla.

Arbitraïton 1. takriben ve tahminen tayin-i kıymet. 2. takdir-i baha.

Arbitre hakem.

* Tiers ~ yahut Sur ~ 1. hakemlerin ittifak edemedikleri takdirde fasl-ı mesele için salahiyetleri dairesinde intihab ettikleri diğer hakem. 2. hakim-i mutlak, Cenabı Hak.

Arbitre iradet, ihtiyar.

* Libre ~ iradet-i mutlaka, irade-i cüz'iyeye.

* Serf ~ irade-i cüz'iyenin zıddı, ka-derperestlik.

Arbitrer 1. hakim yahut hakem sıfatıyla hükmetmek. 2. tahmin-i kıymet etmek.

Arborer 1. rekz, nasb etmek, dikmek. 2. (sancak) çekmek, ref'-i livâ etmek, bandıra

küşâd etmek. 3. rabetmek, bağlamak. 4. (mec.) alenen iltizam etmek. 5. takmak, koymak, giymek.

Arborescence dallanma, teşeccür.

Arborescent,e ağaç şeklinde olan, şecerî, müteşeccir, dallı budaklı.

Arboricole ağaç üzerinde yaşayan (hayvan veya nebat-ı tufeyli).

Arboriculture ağaç yetiştirmekle meşgul adam.

Arboriculture terbiye-i eşcar, ağaç yetiştirmek ilmi.

Arboriforme ağaç şeklinde, biçiminde olan.

Arborisation (kim.) bir maden veya bir bil-lurun üzerinde görünen yaprak veya ağaç şekl-i tabiîsi, teşeccür.

Arborisé,e (kim.) üzerinde ağaç yahut yap-rak resmi görünen (maden yahut billur), müteşeccir.

Arboriser 1. ağaç yetiştirmek. 2. ağaç biçimini vermek.

☛ * s' ~ ağaca benzemek, ağaç şeklini taklid etmek.

Arboriste ağaç yetiştiren adam, fidancı.

Arbouse yahut **Arbousse** veya **Arbouste** kocayemişi, semer kutlub.

Arbousier kocayemişi ağacı, kutlub.

Arbre 1. ağaç, şecer. 2. dingil. 3. mihver, mil. 4. hanedan. 5. (den.) direk.

☛ * ~ de Diane (kim.) ağaç şeklinde tebellür etmiş gümüş ile cıva mahlutu.

☛ * ~ généalogique şecere-i ensab, sil-silename.

☛ * ~ s fruitiers, ~ s à fruit eşcâr-ı müs-mire.

☛ * ~ s forestiers meşe, çam vesaire gibi ormanlarda bulunan eşcâr.

☛ * ~ s verts mevsim-i şitâda yaprak-larını muhafaza eden eşcâr.

☛ * ~ s d'ornement bahçelerde yol ke-narlarını vesaireyi tezyin için dikilen ağaç-lar.

☛ * ~ s économiques dut ve emsali ağaçlar gibi meyvesinden ve çiçeğinden ve başka şeylerinden dahi istifade olunmak için dikilen ağaçlar.

☛ * ~ d'amour erguvan ağacı.

☛ * ~ à fraise kocayemişi ağacı.

☛ * ~ de mille ans baobab ağacı.

☛ * ~ tige dalları altında 2-2.30 metre irtifai olan ağaçlar.

☛ * S'en tenir au gros de l' ~ minelka-dim ve umumiyetle kabul edilmiş şeye ta-raftar olmak.

☛ * ~ de science Hazreti Ademe mey-vesini yemek men' buyurulan ağaç.

☛ * L' ~ de le croix itikad-ı nasâraya göre Hazreti İsa'nın rabetdildiği salib.

☛ * ~ de Noël yılbaşı gecesi çocuklara verilecek oyuncak, şekerleme gibi hediye-ler asılarak tertib ve tezyin edilen sun'î ağaç.

☛ * L' ~ aux pommes d'or portakal ağacı.

☛ * L' ~ de Ballas, de Minerve zeytin ağacı.

☛ * L' ~ de Vénus mersin ağacı.

☛ * L' ~ de Cybèle çam ağacı.

☛ * L' ~ d'Apollon defne ağacı.

☛ * L' ~ de Pluton selvi ağacı.

☛ * L' ~ de Bacchus asma.

Arbreter kuş tutmak için ağaç dallarına ya-pışkan bir mahlül sürmek.

Arbreux,se meşcer, ağaçlı.

Arbrisseau 1. küçük ağaç, fidan. 2. çalı. 3. (mec.) zayıf, aciz adam.

Arbuste 1. bodur ağaç, nahle. 2. funda, çalı çırpı.

Arc (c okunur) 1. yay, kavis, keman. 2. kaş. 3. (mimarlık) kemer, tak, ok, kavis. 4. (geo.) kavis.

☛ * ~ diurne kavs-i nehâri.

☛ * ~ nocturne kavs-i leylî.

☛ * ~ de triomphe tak-ı zafre.

☛ * Branche de l' ~ yay kolu, kab.

☛ * Avoir plusieurs cordes à son ~ bir-kaç meslek veya sanat sahibi bulunmak, birçok vesait-i muvaffakiyete, vesait-i istihsal-i servete malik bulunmak.

☛ * Détendre, débänder l' ~ zihni, fikri dinlendirmek.

☛ * Tendre trop l' ~ ziyade ibraz-ı şid-det etmek.

☛ * Débänder l' ~ ne guérit pas la plaie fenalık etmekten vazgeçmek, o ana kadar edilenleri tamir etmez.

☛ * En ~ kavis şeklinde.

- ☛ * ~ en-ciel alâim-i sema, tîraje, kavs-i kuzah.
 ☛ * ~ de Volta yahut ~ voltaïque (kim.) kavs-i voltaî.
 ☛ * L' ~ d'Iris, l' ~ céleste, l' ~ des cieus alâim-i sema, kavs-i kuzah, tîraje.
 ☛ * ~ de cercle kavs-i daire.
- Arcade** 1. (mimarlık) kemer, tak. 2. eyer, se-mer kaşı. 3. (tîb.) kavs.
 ☛ * ~ feinte hakiki bir kemer ile mü-tenazır olmayı ihlal etmemek için bir du-vara resm ile yapılan kemer.
- Arcane** 1. kâzib kimyagerlerin gizlice icra et-tikleri ameliyat. 2. suret-i terkibi mektûm ilaç. 3. sır.
- Arcangelet** küçük kurşun ve harbi kızafı.
- Arcasineur, se** dolandırıcı.
- Arcasse** 1. makara yuvası. 2. (den.) geminin kış tarafındaki yüzü, geminin kış kafesi.
 ☛ * Barre d' ~ geminin kış kafesinin bölmesi.
- Arcat** Faire un ~ dolandırmak.
- Arcature** (mimarlık) gerçekten yahut taklidi sıra kemerler.
- Arc-boutant** 1. (mimarlık) istinad kemeri, kemerli payanda. 2. destek. 3. (mec.) bir mesleğin en yaşlı müdafii, hamisi. 4. (çoğ.) des arcs-boutanis.
- Arc-bouter** 1. (mimarlık) 1. istinad kemeri ile takviye etmek. 2. gerinerek şiddetle da-yanmak.
 ☛ * S' ~ 1. duvara dayatmak. 2. dayan-mak.
- Arc-doubleau** (mimarlık) bir kubbenin al-tında duvara bitişik nüsfer kemer.
- Arceau** 1. kemer kubbesi. 2. pencere veya kapı kemeri. 3. dört yapraklı yonca şek-linde tezyinat-ı mimariye. 4. (tîb.) bir uzv-i mecruhun üzerine ağırlık vermemek için yorganı yukarı tutmaya mahsus kavis, nümçember.
- Arc-en-ciel** alâim-i sema, kavs-i kuzah, tîraje.
- Arc-en-terre** toprak üzerinde yağmurdan yahut çiyden alâim-i semaya müşâbih ola-rak husule gelen hadise.
- Archaïologie** ilm-i lisan-ı atik.
- Archaïologue** lisan-ı atik ile mütevağgil olan zat.

- Archaïque** tarz-ı kadim üzere olan, öyle iba-reli, usullü.
- Archaïsme** 1. usûl-i inşa ve kitabetin tarz-ı kadimi, usûl-i atika. 2. tabirat-ı mehcûre. 3. sanayi-i nefisenin tarz-ı kadimi.
- Archaïste** köhneleşmiş, eskimiş tarzda yazı yazmak isteyen adam.
- Archal** Fil d' ~ piriç tel, sarı tel.
- Archange** melek-i mukarreb.
- Arche** 1. köprü kemeri, kantara. 2. kubbe, kemer. 3. encümen-i dâniş. 3. ilticagâh.
 ☛ * de Noé sefine-i Nuh.
 ☛ * C'est l' ~ de Noé türlü türlü adam-lar sakin bulunan bir haneye suret-i müs-tehziyanede itlak olunur.
 ☛ * ~ d'alliance Benî İsrail'in vesâyâ-yı aşîreyi hıfzyledikleri sandık, tabut.
 ☛ * L' ~ sainte yahut L' ~ de Seigneur karışılmayacak iş.
- Archée** 1. hükema-yı kadimenin itikadınca insanda ve her şeyde bulunan bir maye-i hayat, ruh, can. 2. mebd'e', asıl, esas. 3. arzın hararet-i dahiliyesi.
- Archelet** 1. saatçi matkap yayı. 2. matkap kemanesi. 3. çıkırkçı ve hakkâk vesaire ke-manesi.
- Archéologie** 1. ilm-i beşerin kavaid-i esasiyesini havi kitab. 2. ilm-i kuvâ-yı insanî, ilm-i kıdemiyat. 3. mebhâs-ı anâsır-ı beşer.
- Archéologie** ilm-i âsâr-ı atika.
- Archéologique** âsâr-ı atika ilmüne müteallik.
- Archéologue** âsâr-ı atika alimi, fenn-i âsâr-ı atika erbabından.
- Archer** 1. ok, yay ile müsellaş asker, tîrendaz, kemandar. 2. kavvas, çavuş, muhızır.
- Archerie** 1. ok istimali. 2. ok ile müsellaş asâkir.
- Archerot** küçük kemandar (indeşşuara aşk-tan kinayedir).
- Archet** 1. keman yayı. 2. (tîb.) kemane. 3. (müz.) saz taziyanesi, zahme. 4. bir şey çevirmeye veya delmeye mahsus yay, mat-kab yayı.
 ☛ * Messieurs de l' ~ (müstehziyane) keman çalanlar, musikîşinaslar.
 ☛ * Coup d' ~ nâğhezuhur ve fevkalade.
- Archétype** 1. asıl örnek, numune-i evvel. 2. akçenin ayar-ı aslîsi.

Archevêché 1. serpiskoposluk, başpiskopos rütbesi. 2. başpiskoposluğun aidatı. 3. bir serpiskoposun taht-ı idare-i ruhaniyesinde bulunan yer. 4. başpiskoposun konağı. 5. piskoposun merkez-i idaresi.

Archevêque 1. serpiskopos. 2. bir nevi mor karanfil.

Archi mürekkeb kelimatın başında bulunup "ser, baş", "reis" ve bazen "pek, derece-i gayede" mânâsını ifade eder.

Archicêtre vaktiyle hükümdar sertabibine verilen isim.

Archichancelier başvekil.

Archichapelain eski Fransa ve Almanya hükümdarları maiyetinde başrahip.

Archicœur âlicenab, iyi kalpli, büyük adam.

Archicombles lebaleb, huncahınc, dopdolu.

Archidiaconat başdiyakozluk.

Archidiaconé bir başdiyakozun taht-ı idaresinde bulunan yer.

Archidiacre başdiyakoz.

Archidiocésain,e serpiskoposluğa müteallik, merbut.

Archiduc Avusturya hanedan-ı imparatorîsi a'zâsına mahsus ünvanıdır, arşidük.

Archiducal,e arşidüğe müteallik.

Archiduché bir arşidüğe muayyen emlak ve arazi.

Archiduchesse 1. arşidük zevcesi, arşidüşes. 2. Avusturya hanedan-ı hükümdarîsine mensub kız veya kadın, arşidüşes.

Archiépiscopal,e başpiskoposa müteallik.

Archiépiscopat başpiskoposluk, onun makamı, müddet-i memuriyeti.

Archier okçu, ok imal eden adam.

Archère ok mazgalı.

Archifaux,sse tamamıyla yanlış.

Archifou,folle nihayet derecede deli, zır-deli.

Archiforchu pek müşkül, karışık, çatalı (iş, mesele).

Archifripon pek müzevir, a'yâr.

Archigrelins (den.) üçleme halat.

Archimandritat Rum manastırı riyaseti, başrahipliği.

Archimandrite Rum manastırı reisi, arhimandrit (vaktiyle piskoposlara, başpiskoposlara dahi itlak olunurdu).

Archipel 1. adaları çok deniz. 2. cezâir-i müctemia. 3. cezâir-i bahr-i sefid.

☛ * Mer d' ~ Adalar Denizi.

Archipélagien cezâir-i müctemiaya müteallik, cezâir-i müctemia sekencesinden.

Archipoète (müstehziyane) pek fena şair.

Archipresbytériale başpapaza müteallik.

Archipresbytérat başpapazlık.

Archiprêtre başpapaz.

Archiprêtré 1. başpapazın idare-i ruhaniyesi. 2. başpapazın ikametgâhı.

Archique ibtidai.

Archirabin hahambaşı.

Archistratégie (ask.) sevkülceyş-i âliye.

Architecte 1. mimar, kalfa. 2. (mec.) sâni'.

☛ * Le grand, le suprême ~ Cenâb-ı Vâcibülvücûd.

Architectonique 1. fenn-i mimariye müteallik. 2. fenn-i mimarî.

Architectural,e 1. fenn-i mimariye ait, mimarî. 2. (çoğ.) architecturaux).

Architecture 1. mimarlık, fenn-i mimarî. 2. tezyinat. 3. aksâm-ı kainatın tenzimi-âhengdarı.

☛ * ~ civile inşaat-ı ebniye-i âdiye fenni.

☛ * ~ navale inşaat-ı bahriye fenni, fenn-i mimarî-i bahrî.

Architonnere Arşimed'in icadkerdesi olan bir nevi top ki büyük gürültü ile demir kurşunlar atardı.

Architrave 1. süten teknesi, direk başı. 2. bir binada üzerine çok yük binen büyük direk.

Architrésoirer başhazinedar.

Architriclin 1. sofracıbaşı. 2. mihmandar.

Archives 1. evrak-ı resmîye, evrak-ı resmîye-i mahfuza. 2. hazine-i evrak. 3. bir milletin tarihi. 4. evrak mahzeni, deposu.

☛ * Département des ~ s de l'Etat defterhane.

☛ * ~ s Impériales defterhane-i hâkânî.

☛ * Directeur des ~ de l'Etat defterhane nazırı.

☛ * Bureau des ~ s evrak kalemi.

Archiviste 1. hazine-i evrak muhafızı. 2. teracim-i ahvale ait taharriyat ile meşgul adam. 3. evrak müdürü, memuru.

Archivolte (mimarlık) kemerin üstündeki oymalar, zih ve pervaz.

Archontat arhontluk, eski Yunanlılar içinde hükümet riyaseti.

Archonte eski Yunan hükümetlerinde rüesânın beheri, arhont.

Archure değirmen taşlarını hâvi olan sanduka.

Adciforme ok şeklinde.

Arçon 1. eyer kaşı. 2. eyer. 3. kuburluk. 4. hallaç yayı.

☛ * *Perdre, vider les ~ s* 1. beygirden düşmek. 2. (mec.) şaşırarak, alılaşmak. 3. mütereddid olup bir şeye cesaret edememek.

☛ * *Être ferme dans les ~* yahut *sur les ~* 1. eyer üzerinde iyi durmak. 2. (mec.) fikir ve mesleğinde sabit olmak.

☛ * *Se remettre dans ses ~ s*, *sur es ses ~ s* 1. bir beygire binmek. 2. (mec.) bir hastalıktan, bir kazadan, bir ziyandan sonra kendisini toplamak.

☛ * *Pistolets d' ~* kuburluğa konan tabancalar.

☛ * *Faire l' ~* hırsızlık, katillerin birbirlerini tanımak için işaret vermeleri.

Arçonner 1. pamuk, yün atmak. 2. (zir.) (asma vesaireyi) daldırmak.

Arçonneur hallaç.

Arçot dökmeci remadı.

Arctique şimali.

☛ * *Pôle ~* kutb-i şimali.

☛ * *Terres ~ s* arazi-i şimaliye.

Arçture yahut **Arcturus** (ast.) dübb-i ekberin bir kevkebi, simâk-i râmih.

Arctuation kemik hastalıklarına uğrayan çocuklarda kemiklerin çarpılması.

Arcure 1. meyve vermeyerek boya giden ağaçların dallarını eğme. 2. (ask.) font-i efvâh-ı nâriyenin sath-ı hariciyelerindeki kabarıltı, takavvüs.

Ardéliyon her işe karışan telaşlı adam.

Ardegment 1. pek ateşli olarak. 2. kemal-i germi ile. 3. şiddet-i arzu ile, ez cânüdüil.

Ardent,e 1. kızgın, hararetli, sūzan. 2. ateşli, alevli. 3. haris-i şehvet. 4. şiddetli, zorlu. 5. gayretli, germ, münhemik. 6. azgın, haşarı. 7. pek sarı, pek kula (tüy ve saç hakkında).

8. pek sıcak havalarda ve bilhassa râkid sular kenarında yerden kalkar gibi görünen buhar. 9. yağ mumu.

☛ * *Chapelle ~ e* bir cenazenin etrafında yanan mumlar mecmû'u.

☛ * *Chambre ~ e* eski zamanda adam zehirleyenleri ateşe yanmaya mahkum eden mahkeme.

☛ * *Mal des ~ s* (tüb.) dâ-i mihmaz.

Arder yahut **Ardre** 1. yakmak. 2. yanmak, yanıcı olmak (eskidir).

Ardeur 1. sıcaklık, kızgınlık, şiddet-i hararet. 2. şiddet-i arzu. 3. germi, gayret. 4. azgınlık, haşarılık. 5. aşk, iştihak, hasret. 6. huzûzat-ı aşkın sū-i istimali. 7. (tüb.) humuv.

Ardillon 1. toka dili. 2. tezgah iğnesi.

☛ * *Il n'y manque pas un ~* hiçbir şey eksik değil.

Ardoise 1. damları örtmeye yarayan kayagan taş, kara taş, arduvaz. 2. taş tahta, yazar bozar taşı.

Ardoisé,e 1. arduvaz taşı renginde olan. 2. arduvaz ile örtülü.

Ardoiser 1. arduvaz taşı renginde boyamak. 2. arduvaz taşıyla döşemek, örtmek.

Ardoiseux,se arduvaz şekil ve suretinde olan (pek az müstamildir).

Ardoisier 1. arduvaz ocağında zalışan işçi. 2. arduvaz tabiatında olan, içinde arduvaz bulunan. 3. arduvaz gibi tabakalara ayrılmaya müsait.

Ardoisière arduvaz ocağı, arduvaz (taş) madeni.

Ardre k. Arder.

Ardu,e 1. sarp, çetin, menî'. 2. müşkül, güç, zahmetli.

Arduité güçlük, müşküllük.

Are 1. murabba'-ı a'sârî. 2. (geo.) yüz metre murabba, iki evlek.

Aréage arazinin yeni evlek ile mesahası.

Arec (c okunur) Hindin bir nevi hurma ağacı ve onun yemişi ve çekirdeği, fufel.

Aréfaction (kim.) tecfif, teybis, kurutma.

Arénacé,e kum şeklinde olan, remilî.

Arénaire kumda yetişen, kumda yaşayan.

Arénation kum banyosu, istihâmürremil.

Arendateur müstemlekelerdeki çiftçi.

Arène 1. ince kum. 2. çöl, kum sahrası. 3. eski zaman tiyatrolarının ortasında pehlivanların güreşmesine mahsus meydan. 4. elyevm at cambazhanelerinin ortasındaki kum döşeli meydan ve buna mümasil mahaller. 5. maden ocaklarında suların akması için yapılmış cetvel. 6. meydan-ı muharebe. 7. (çoğ.) eski zaman tiyatrosu.

☛ * Descendre dans l' ~ 1. muharebeye girmek 2. mübaheseye girmek.

Aréner 1. (çürük toprak üzerine yapılmış bina hakkında) çökmek. 2. (aleltilak) çökmek.

Aréneux,se kumlu (eski kelime).

Arénical,e kum ile karışık.

Arénicole 1. kumlu yerlerde yetişen (nebat) ve yaşayan (hayvan). 2. (çoğ.) (zool.) düd-i remil.

Arénifère kumu hâvi, hamilürremli.

Aréniforme kum şekil ve suretinde olan, remliyyüşşekl.

Arénuleux,se ince kumla dolu veya ince kum şeklinde olan.

Aréole 1. küçük harman. 2. bir cismin üzerinde bulunan ufak delikler ve boş mahaller, hüçürat. 3. meme başının etrafını ihata eden koyu renkli daire. 4. (ast.) kamerin etrafında görünen daire-i muzîa.

Aréolé,e 1. (zool.) hücreleri olan zülhüçürât. 2. (tüb.) etrafı iltihab etmiş olan (yara), şikencî.

Aréométre (fiz.) mayiatın derece-i kesafetini tayine mahsus ölçü, mikyâsülmâyiat.

☛ * ~ à volume constant sabitülhacm mikyas-ı mâyiat.

☛ * ~ à poids constant sabitülvezn mikyas-ı mâyiat.

Aréométrie (fiz.) mayiatın derece-i kesafetinin ve tayini, mukayesetülmâyiat.

Aréométrique (fiz.) mukayese-i mayiata müteallik, mikyâsi-i mâyiî.

Aréopage 1. zaman-ı kadimde Atina'da ictima etmekte bulunmuş çinayet mahkeme-i âliyesi ve bu mahkemenin ictima ettiği mahal. 2. hamiyet-i fuzela. 3. suret-i mahsusada teşekkül etmiş mahkeme-i âliye.

☛ * L' ~ européen Avrupa heyet-i düveliyesi.

☛ * ~ hey'et-i edebiye.

Aréopagite areopaj denilen mahkeme-i âliye azasının beheri.

Aréopagitique areopaj denilen mahkeme-i âliyeye müteallik.

Aréostyle (mimarlık) sütunları seyrek bina.

Aréotectonique 1. (ask.) fenn-i idare-i harb. 2. sevkülceys fenni. 3. hücum, müdafaa ve tahkîm-i kilâ' fenni, bahsi.

Arête 1. balık kılıçığı. 2. balığın iskeleti. 3. sivri çıkıntı. 4. silsile-i cibâlin sırtı. 5. iki safhanun irbirine temaslarında haricen teşkil ettikleri köşe, dil'-ı mücessem. 6. (mimarlık) köşe, zaviye, kenar, uç. 7. (bot.) başak kılıçığı, sefâ'. 8. (topografya) hatt-ı taksîm-i miyâh. 9. zaviye-i harice-i dil'-ı mücessemi. 10. (ask.) süngü dil'-ı mücessemi.

☛ * ~ supérieure zaviye-i ulyâ.

☛ * ~ d'une voûtu amûden birbiriyle tekâtu' etmiş iki kemer.

Arêteux,se 1. çok kılıçıklı. 2. (mec.) müşkül.

Arêtier (mimarlık) köşe sütunu.

Arêtîères (mimarlık) alçıdan köşeli oymalar.

Argali Sibirya'nın havalî-i cenûbiyesindeki dağlarda yaşayan bir cins yabani koyun.

Arganeau ihtiyaten birbirine bağlanan iki prangalının zincirlerini rabteden halka. 2. (den.) lenger halkası, anila.

Arganète (ask.) harb makinesi.

Argéma yahut **Argémon** (tüb.) karha-i kar niye.

Argémone dikenli haşhaş, haşhaş-ı müşevvek.

Argent 1. gümüş, fizza, sîm. 2. gümüşten, gümüşlü. 3. akçe, para. 4. gümüş akçe, sîm meskûkat. 5. müvecceh, saf ve berrak su. 6. (mec.) servet, zenginlik.

☛ * Vif ~ cıva.

☛ * fulminans bazı sanayide müstamel olan bir humz-i amonyak.

☛ * ~ blane sim akçe.

☛ * ~ comptant ve ~ bas, sec sur table peşin para.

☛ * Prendre quelque chose pour ~ comptant, pour de bon ~ diğerlerinin söyledikleri şeye bilâtedkik itimad etmek.

☛ * ~ de banque bankalarda mevdu bulunan akçe.

☛ * ~ courant bir memlekette muayyen bir bedel ile tedavül eden meskûkat.

☛ * ~ mignon havai şeylere tahsis edilen para.

☛ * Bourreau d' ~ son derecede müsrif adam.

☛ * Jeter l' ~ par les fenêtres delice para sarf ve israf etmek.

☛ * Manger de l' ~ az neticeli yahut hiç neticesiz bir teşebbüs uğrunda pek çok para sarfetmek.

☛ * Pour son ~ sarfettiği paraya, verildiği emeğe, ihtiyar ettiği zahmete göre.

☛ * Faire ~, faire de l' ~ d'une chose 1. para elde etmek için bir şeyi satmak. 2. para kazanmak için bir şeyi istimal etmek.

☛ * Faire ~ de tout 1. ahvâl-i müşkilde para elde etmek için tekmil vesait müracaat etmek. 2. her şeyden istifade çaresini bulmak, her vesileden istifade eylemek.

☛ * C'est de l' ~ en barre satılması kolay mal hakkında söylenir.

☛ * Être en ~ paralı olmak.

☛ * L' ~ est court chez lui cebinde parası yoktur.

☛ * Ne faire que changer son ~ kârsız mal satmak.

☛ * Jouer bon jeu bon ~ derhal ödemek niyetiyle kumar oynamak.

☛ * Y aller bon jeu bon ~ (mec.) açıktan açığa, bilâtereddüd hareket etmek.

☛ * Le terme vaut l' ~ vade olunca tekiye-i deyn çaresini kolay bulunur.

☛ * Mettre du bon ~ contre du mauvais hiçbir kâr hasıl etmeyecek bir iş uğrunda para sarfetmek.

☛ * ~ frais yeni ahzedilen para.

☛ * ~ mort, ~ qui dort hiçbir kâr, faiz getirmeyen para.

☛ * Qui a de l' ~ a des coquilles parası olan canının istediğine nail olur.

☛ * Jouer ~ sous corde peşin para ile oynamak.

☛ * Point d' ~ point de Suisse mükâfatsız hizmet olmaz.

☛ * ~ d'autrui nul n'enrichit malı mesrûktan hayır gelmez.

☛ * Être chargé d' ~ comme un crapaud de plumes beş parası bile olmayan bir adam hakkında itlak edilir.

☛ * L' ~ fait perdre et pendre gent para ekseriya bais-i helak olur.

☛ * D' ~ gümüş beyazlığında ve parlaklığında ve gümüş sesinde.

☛ * Articles d' ~ bir poztahanede mandaposta mukabil ahir memlekette tekiye edilmek üzere tevdi olunan para.

☛ * ~ vierge ou natif saf gümüş.

☛ * ~ amalgamé gümüş ve civa halitası.

☛ * ~ de chat mika madeni.

☛ * ~ fin bir cism-i ecnebi ile pek az mahlut olan gümüş.

☛ * ~ trait gümüş tel, gümüş sırma.

☛ * ~ bas ayarı düşkün gümüş.

Argentale gümüşü havi (maden).

Argenté,e 1. gümüş renginde ve gümüş gibi parlak. 2. gümüş kaplı, gümüş yaldızlı.

Argenter 1. gümüş kaplamak. 2. gümüş rengini ve parlaklığını vermek, cilalandırmak.

☛ * ~ des pilules hablarn kokusunu setr için varaklara sarmak.

Argenterie gümüş takımlar, evânî-i sîm.

Ergenteur gümüş kaplayıcı amele, gümüş yaldızcı.

Argenteux,se akçesi çok olan adam.

Argentides suhûr-i fiddiye.

Argentier 1. bir kilisenin varidatını tahsil ve tevzi eden memur. 2. para ikraz eden (muhtekir), (vaktiyle kuyumcu, sarraf ve vezneci manasına dahi gelirdi).

Argentifère gümüşü havi, hamil-i sîm, simli.

☛ * Minerai ~ simli maden cevheri (arazi vesaire hakkında dahi istimal olunur).

Argentine 1. sesi gümüş sesi gibi, gümüş sedalı. 2. gümüş renginde olan.

Argentine (bot.) beşparmak otu.

Argenture 1. ince gümüş safha. 2. gümüş kaplayıcılık, kaplama.

Argilacé,e 1. kil renginde olan. 2. kil üzerinde yetişen.

Argile 1. balçık, tîn, gazâr, kil. 2. balçıktan mamul saksı vesaire.

Argileux,se 1. balçığı havi yahut balçık halinde olan, tînî, killi.

Argilifère balçığı, kili havi, hamil-i tîn.

Argo 1. esâtîr-i Yunaniyede meşhur Argonotların binmiş oldukları gemi. 2. semanın nısf-ı cenubisinde bir cümle-i kevkebiye, seffine.

Argol odunu az memleketlerde mevâdd-i ihtirakiye makamında kullanılan hayvanat-ı ehliye kazurati.

Argonaute 1. (zool.) bir nevi beyaz midye, argonot ki insanların gemiciliği ondan öğrendikleri isatirde muharrerdir. 2. büyük deniz salyangozu. 3. (çoğ.) esâtîr-i yunaniyede gemi ile seyrüseferleri mervî bulunan birtakım kahramanlar.

Argot 1. Fransa'da külhanbeyleri ve erbab-ı cerâim beyninde müstamel uydurma lisan. 2. bir ilim veya sanatın istilâhat-ı mahsusesi. 3. (bot.) ağacın kurumuş dalı.

☛ * Il sait tout, il entend l'~ zeki fakat bir parça hilekâr bir adam hakkında kullanılır.

Argoté,e kuru dalları ayıklanmış (ağaç).

Argoter yahut **Ergoter** ağaçların kuru dallarını kesip ayıklamak.

Argoulet 1. (ask.) vaktiyle Fransa ordusunda müstahdem ve ecnebilerden mürekkeb hafif süvari, süvari arkebüz neferi. 2. (mec.) muhakkar, ehemmiyetsiz adam.

Argousin 1. habshane, tersane gardiyanı. 2. polis memuru. 3. hamal. 4. kaba herif.

Argue altın ve gümüş tel haddesi.

☛ * Bureau de l'~ simkeşhane.

Argué,e haddeden çekilmiş.

☛ * pièce ~ e de faux (huk.) sahte olduğu iddia kılınan sened.

Arguer haddeden çekmek.

Arguer 1. iddia etmek, sahteliğinden şüphe etmek. 3. netice çıkarmak, istidlal etmek.

☛ * ~ de faux sahteliğini iddia etmek.

Argueux,se tevbihi mutazammun.

Argument 1. delil, burhan. 2. hülâsa, mazmun.

☛ * ~ irrésistible para.

☛ * ~ naturel bir madde-i kanuniyeden yahut bir varaka-i resmiyeden ibaret delil ve burhan ki hazırca bulunup irâe edilir.

☛ * ~ artificiel tesadüfen vukubulan ahvalden istintac edilen delâil.

☛ * ~ dialect... kat'î esaslara müstenid olmadığı için kanaatbahş olamayan delil.

☛ * ~ ad nonimen ou personnel bir adamın ihtarına karşı beyanat ve harekât-ı sabıkasını delil getirmek.

☛ * ~ a priori yalnız muhakemat-ı akliye ile bulunan delil, delil-i akli.

☛ * ~ a posteriori tecrübeye müstenid delil.

☛ * ~ Incide delil-i vazih.

☛ * ~ solide delil-i kavî.

☛ * Tirer des ~ s istidlal etmek.

Argumentant mübahis, mübaheseci.

Argumentateur mübaheseyi seven adam, mübahese meraklısı.

Argumentation 1. îrad-ı edille, ityân-ı berâhîn. 2. delâil.

Argumenté,e müstedil, müberhen.

Argumenter 1. îrad-ı edille ve berâhîn etmek. 2. istidlal ve istintac etmek. 3. mübahese etmek.

Argumenteur mübaheseci.

Argus (s okunur) 1. esâtîr-i Yunâniyede yüz güzeli bir prens. 2. pek iyi gören ve her şeyin künh ve hakikatine varan açkgöz adam. 3. birinin teccessüs-i ahvaline memur edilen adam. 4. sülüne benzer bir kuş.

☛ * Yeux d'~ 1. iyi gören göz, pek keskin kuvve-i bâsıra. 2. cisimleri üzerinde göz şeklinde pulları bulunan balık. 3. kelebek ve sedef envai.

Argutie edille-i bâtla, beyhude söz, abes, saçma.

Argutieux,se beyhude şeylerle uğraşan, saçma sözler söyleyen. 2. beyhudi şeyleri hâvi, abes.

Argyrite (kim.) mürdeseng.

Argyrocrație servet esası üzerine müesses bir asalet.

Arhythme (tib.) harekâtı gayr-i muntazam olan nabız.

Aria 1. karmakarışık eşya. 2. engel, mevâni, müşkilat.

Arianisme Hıristiyanlığın Arbus tarafından icad olunmuş ve ekânîm-i selâseden eb ile ibnin müsavatını kabul etmeyen bir mezhebi.

Aride 1. kuru, yâbis, susuz. 2. hasılsız, gayr-i müsmir, gayr-i münbit. 3. sakım,

akîm. 4. faydasız, nafîle. 5. (insanlar hakkında) gayet zayıf, kuru. 6. (muhayyile, fikir hakkında) teng, dar. 7. hoşâ gitmez, akîm. 8. elîm.

☛ * Sol ~ gayr-i münbit toprak, çorak yer.

Aridité 1. kuruluk, susuzluk, çoraklık, hasırlıksızlık, gayr-i müsmirlik, gayr-i münbitlik. 2. faydasızlık, adem-i hassasiyet. 3. fıkâdân-ı cazibe ve letafet.

Arien,ne 1. Arbus'un mezheb-i mahsusunda bulunan Hıristiyan. 2. Ârî şehir veya kıtasında tevelliüd etmiş.

☛ * Langues ~ ennes elsine-i âriye.

Ariette tarabengiz ve kabaca bir hava, bir şarki.

Arille (bot.) besbase, nîm kabuk.

Arimer (zool.) kabuksuz sümüklüböcek, buzâkiye.

Aristarque şiddetli münekkîd, muteriz (şair-i meşhur Homer'in eş'ârını muaeze eden sarfiyyûndan birinin ismidir).

Aristarquer tenkidat-ı şedide ile münekkîdlik taslamak.

Aristé,e (bot.) başakların kılıçına müşâbih kılıçğı olan (nebat), züssefâ.

Aristécardiotropie (tıb.) kalbin sol tarafa inhirafi.

Aristide doğru ve gayet afif adam.

Aristippe rakik zevk ve haz sahibi adam.

Aristo (müstehziyane) asilzade.

Aristocrate 1. asil, âyan ve eşraftan adam. 2. asalet taraftarı. 3. asillere şâyan, asaletkârane.

Aristokratie asiller sınıfı, zâdegân takımı, zümre-i asilzâdegân, eşraf, âyan.

☛ * ~ féminine kibar kadınlar.

☛ * ~ du bagne (müstehziyane) meşhur hırsızlar, mücrimler.

☛ * ~ des talents ashab-ı hüner, zümre-i hünerveran.

Aristocratiqne 1. asalet ve asillere müteallik, asilane, necibane.

☛ * Airs ~ s etvâr-ı asilane.

Aristocratiqnement 1. asaletle, asilane, zâdegân tavrıyla. 2. mağrurane, mütekebbirane.

Aristocratiser 1. bir şeyi erbab-ı asaletle münhasır kılmak. 2. erbab-ı asaletle mahsus tavrı ve zevki vermek.

Aristoffe maraz-ı zührevi.

Aristoloche (bot.) zeravend.

Aristophanesque mudhik, hicvâmiz, Yunan-ı kadim muharrirlerinden Aristofan'ın mudhikeleri tarzında.

Aristotélicien,ne Aristo'nun mezheb-i hekimanesine tabi veya muvafık.

Aristotéliser 1. Aristo'ya yahut Aristo'nun mezheb-i felsefisine tabi olmak. 2. Aristo'nun vaz'ettiği kavaid-i esasiye dairinde muhakemede bulunmak. 3. fikrinde muannidane sebat ve ısrar etmek.

Aristotélisme Aristo'nun felsefesi ve mezheb-i hakimanesi.

Arithméticien,ne 1. ilm-i hesap alimi. 2. ilm-i hesap ile müteavgil olan.

Arithmétique 1. ilm-i hesap. 2. ilm-i hesap kitabı. 3. (mec.) zihnen edilen hesap, a'mâl-i fikriye. 4. ilm-i hesaba müteallik, hesabî.

☛ * ~ décimale hesap-ı a'sârî.

☛ * Langage ~ rakamdan mürekkebi yazı.

☛ * Proportion ~ tenasüb-i adediye.

☛ * ~ spécieuse ou littérale 1. ilm-i cebir. 2. ilm-i hesaba müteallik kitaplar.

Arithmétiquelement ilm-i hesaba tevfiqan, kavaid-i hesabiyeye göre.

Arithmomancie veya **Arithmancie** tefe'ül bila'dâd, cifr.

Arithmomètre hesap makinesi, a'mâl-i hesabiyeyi kolaylıkla ve doğru olarak yapmak için icad edilmiş bir makine, hesap makinesi, aleti, çotuk, mikyâsülkâm (hesabatın mîzan ve tedkiki için müstemeldir).

Arlequin 1. rengarenk elbise giyen mukallid, soytarı, palyaço. 2. mesleksiz ve menâfi-i zatiyesine tabi adam, dalkavuk. 3. su üzerinde av sayd etmek için kullanılan bir nevi sandal. 4. ecnas ve elvanı muhtelif kumaş parçalarından yapılmış libas vesaire. 5. büyük sofralardan kalarak sonra satılan et, balık, tatlı vesaire gibi artık. 6. günâgun renkleriyle maruf olan bazı hayvanlar. Bu kalemun gibi.

☛ * Etre comme ~ hakikati latife yolunda ve safdilane bir surette söylemek.

☛ * Les trente-six raisons d' ~ bîesas esbab.

Arlequinade 1. soytarlık. 2. soytarı oyunu. 3. dalkavukluk. 4. gülünç makale veya eser. 5. gülünç hareket.

Armade büyük donanma.

Armadille İspanya'nın ecnebi tüccarını Amerika'ya yanaştırmamak için kullanmış olduğu donanma.

Armateur 1. kendi masrafiyla bir gemi hazırlayıp tehziz eden adam, gemi mücehhizi, sahib-i sefine. 2. korsan gemisinde kaptan bulunan adam, reis. 3. korsan sefinesi.

Armatoles (ask.) bir nevi asâkir-i milliyeye (kadimdir).

Armature 1. demir çember, demir kuşak. 2. makine sütun ve kaideleri. 3. kemer vesaire kalıbı. 4. levha-i madeniye. 5. (müz.) bir notanın miftahındaki işaretler. 6. (ask.) Roma son asâkir-i milliyesi.

Arme 1. silah, alet-i harb. 2. (çoğ.) muharebe. 3. kuvve-i müsellaha, asker. 4. silk-i askerî.

☛ * ~ s blanches esliha-i câriha.

☛ * ~ s à feu 1. esliha-i nâriye. 2. arma.

☛ * Faire passer par les ~ s kurşuna dizmek.

☛ * Les ~ célectes yıldırım, fırtına, karsırğa.

☛ * Les ~ s offensives, défensive 1. tecavüz, müdafaa için kullanılan esliha. 2. (mec.) vesait-i taarruz ve müdafaa.

☛ * ~ s de commerce cep tabancası, av tüfeği gibi taşınması, furuhtu kanunen memnû olmayan esliha.

☛ * Fait d' ~ s bir muharebede büyük bir eser-i şücâat.

☛ * Faisceau d' ~ s bir yere çatılmış tüfekler.

☛ * La voie des ~ s muharebe, kuvve-i müsellaha istimali.

☛ * Etre sous les ~ s 1. taht-ı silahda bulunmak. 2. (mec.) ihtiyatlı, müheyya bulunmak. 3. (kadınlar hakkında) şuh bir surette müzeyyen olmak.

☛ * Mettre les ~ s à la main bir muharebeye tahrik ve iğvâ etmek.

☛ * Porter les ~ s 1. muharebe etmek. 2. kumandaya göre silahını istimal etmek.

☛ * Portez ~ s hazır (has) dur!

☛ * Tirer les ~ s comme Saint-Georges eskrimde gayet mahir olmak.

☛ * Présentez ~ s selam dur!

☛ * Reposez vos ~ s! Rahat dur!

☛ * Aux ~ s! silah başına!

☛ * Les ~ s sont-journalières muharebelerde hüsn-i tali' ve adem-i tâli' eserine tesadüf olunur.

☛ * Passer l' ~ à gauche ölmek.

☛ * ~ s de Bourges bir koltuk sandal yesine boylu boyuna kurulan terbiyesiz herif.

☛ * Maître d' ~ meç muallimi, kılıç talimi hocası.

☛ * Salle d' ~ kılıç talimi öğretilen yer.

☛ * Faire des ~ s, tirer des ~ s eskrim talimi etmek.

☛ * Port d' ~ silah taşınması ve bunun için alınan tezkire.

☛ * ~ s de main el eslihası.

☛ * ~ s contondantes esliha-i kâsire, esliha-i râze.

☛ * ~ s de taille yahut ~ s tranchantes esliha-i kâta.

☛ * ~ s de pointe yahut ~ s d'estoc sivri uçlu esliha, esliha-i nâfize.

☛ * ~ s de jet esliha-i râmiye.

☛ * ~ s à feu portatives esliha-i nâriye-i hafife.

☛ * ~ s à feu non portative esliha-i nâriye-i gayr-i hafife yahut esliha-i nâriye-i sakîle.

☛ * ~ s d'abordage rampa eslihası (asâkir-i bahriyeye mahsusdur).

☛ * ~ s d'honneur esliha-i şeref (asâkir-i şahane kumandanlarından isbat-ı liyakat edenlere cânib-i seniyyülcevânib hazret-i şehriyârîden ihsan buyurulan seyf gibi).

☛ * ~ s de longueur boy eslihası.

☛ * ~ s courtoises esliha-i nazike (kurûn-i vüstâda bazı cirid ve mızrak oyunlarında kullanılan ve tehlikesiz ufak tefek yaralar açan silahlara alem olmuştur.)

☛ * ~ s spéciales ou savnates sunûf-i hususiye yahut sunûf-i âliye (topçu ve istihkam sınıfları bu kabildendir).

☛ * Faire ses premières ~ s birinci defa olarak muharebeye gitmek.

☛ * Courir aux ~ s silaha sarılmak, muharebeye başlamak.

☛ * Place d' ~ s talimhane.

☛ * Les ~ s à la main silah bedest.

☛ * Poser les ~ s 1. teslim olmak, inkıyad etmek. 2. münakaşadan vazgeçmek.

☛ * Rendre les ~ s 1. teslim-i silah etmek. 2. itiraf-ı mağlubiyet etmek.

☛ * Suspension d' ~ s mütareke, terk-i muhasemat.

Armé,e 1. silahlı, müsellah. 2. hal-i harbde bulunan bir hükümet. 3. haiz, hamil.

☛ * jusqu'aux dents mükemmelen müsellah ve müheyya (asker vesaire). (Bu tabirin harfiyyen mânâsı olan "dişlerine kadar müsellah" tabirinin vech-i tesmiyesi ise böyle mükemmel ve müheyya bulunan asâkirin ihtiyaten ağızlarında müteaddid kurşun saklamalarıdır yahut bizim zeybeklerin yatağan bıçağını tuttıkları gibi esliha-i cârihadan birini dişleri arasında tutup müheyya ve müsellah bulunmalarıdır.)

☛ * ~ de pied en cap serâpâ tepeden turnağa kadar müsellah, pürsilâh (şövalyeler tepeden turnağa kadar muhtelif ve müteaddid zırh ve esliha ile müsellah bulunurlardı).

☛ * A main ~ e müsellahan, cebren.

☛ * Force ~ e kuvve-i askeriye, kuvve-i müsellaha.

☛ * Tentative ~ e 1. müsellahan vukûbulan tecavüz, tasaddî. 2. (bot.) dikenli. 3. (den.) mücehhez, techiz olunmuş.

☛ * Poutre ~ e, solive ~ e demir çemberlerle takviye edilmiş direk.

Armée 1. asker, sipah, leşker, cünd. 2. ordu. 3. cemaat-ı kesîre. 4. kalabalık. 5. (mec.) istinadgâh.

☛ * Corps d'~ kolordu.

☛ * Tête de l' ~ ilk safta bulunan asâkir.

☛ * Ailes de l' ~ ordunun cenahları.

☛ * ~ de terre asâkir-i berriye, kuvve-i berriye.

☛ * ~ de mer, navale asâkir-i bahriye, kuvve-i bahriye.

☛ * ~ de réserve ihtiyat ordusu.

☛ * permanente ou régulière asâkir-i dâime veya muntazama.

☛ * ~ active asâkir-i nizâmiye, nizâmiye ordusu.

☛ * ~ agissante seyyar ordu.

☛ * ~ territoriale asâkir-i müstahfaza.

☛ * ~ fédérale Amerika-yı Şimâlf Memâlik-i Müctemiasının asâkiri, ordusu.

☛ * La grande ~ 1804-1814 tarihine kadar Birinci Napolyon'un bizzat kumanda ettiği orduya ve bilhassa 1812 tarihinde Rus seferini icra eden orduya verilen nâm.

Armeline gayet ince ve beyaz deri, kakum derisi.

Armement 1. teslih, techiz. 2. esliha ve mühimmat tedariki. 3. tedârükât-ı harbiye. 4. takviye ve tahkim. 5. erzak ve mühimmat-ı askeriye tedariki. 6. esliha ve mühimmat-ı harbiye. 7. tehiyyât-ı harbiye. 8. bir donanma derecesine çıkmayacak surette bir yere toplanmış sefâin-i harbiye. 9. (den.) sefinenin donanması, donanma techizi.

☛ * Rôles d' ~ et de désarmements tayfa defterleri.

☛ * Etat d' ~ 1. donanma derecesine varmayacak surette ictima edecek sefâin ile bu sefâindeki zabitanın ve tayfaların esâmi defteri. 2. (mec.) bir mübahesede vesâit-i müdafaa ve tecavüzün hey'et-i umumiyesi.

Arménien,ne 1. Ermeni. 2. Ermeni kilisesine tabi Hıristiyan. 3. Ermenice.

Armer 1. teslih etmek. 2. asker cem' v etedarik etmek, asker çıkarmak. 3. gemi veya donanma techiz etmek. 4. harbe sevk etmek. 5. tedarik-i harbiyede bulunmak. 6. zırh ile setretmek. 7. harbe tahrik ve teşvik etmek. 8. aleyhine kıyam ettirmek. 9. tüfek veya tabancanın horozunu kaldırmak. 10. arma koymak. 11. (mec.) takviye, muhafaza etmek.

☛ * ~ un vaisseau bir sefîneyi donatmak, techiz etmek.

☛ * ~ en guerre, en course korsan gemileri techiz ve teşkil etmek.
 ☛ * ~ en flûte asker yahut mühimmat nakline tahsisi için bir sefinenin toplarını çıkarmak.
 ☛ * s' ~ 1. silahlanmak. 2. aleyhine kıyam eylemek. 3. mazarrat verebilecek bir şeye karşı tedbir ittihaz etmek, ihtiyatlı bulunmak. 4. hoşla gitmek arzusuyla süslenmek.

Armet 1. başa giyilen demir tas, miğfer. 2. baş, beyin.

Armide sayd-ı kulûb mahareti ile hüsn ü le-tafeti bir yere cem' etmiş kadın.

Armigère 1. esliha-i tabîiye ile mücehhez. 2. dikenli.

Armillaire Sphère ~ (ast.) seyyarenin mevâki ve harekâtını tasvir eden daireleri bulunan küre-i semâ, küree-i musanna-i semâ, küre-i müşebbeke.

Armille eski zamanda kadınların ve muhâriblerin kullandıkları bilezik.

Armilles 1. (mimarlık) bazı kemerlerin etrafında bulunan halkavî oymalar. 2. (ast.) küre-i zemâ daireleri.

Armistice 1. (ask.) mütareke-i muvakkata, ta'til-i muharebe, terk-i muhasama. 2. fasıla, istirahat.
 ☛ * ~ général mütareke-i umumiye.
 ☛ * ~ particulier mütareke-i hususiye.
 ☛ * Violer l' ~ mütarekeyi ihlal etmek.
 ☛ * Dénoncer l' ~ mütarekeden sonra umhasamatın bed' etmekte olduğu tarafeyn-i muharibeynden birine ihbar etmek.

Armoire dolap.

Armoiries asil ailelerin ve meşhur hanedanların, bir şehrin, bir heyetin alâmât-ı mahsusası, asalet, hanedan arması.

Armoise 1. miskotu. 2. yabani karanfil.

Armoisin fitilli ince canfes.

Armon arabanın yastık ağacı, takım yastığı.

Armorial zadeğân armalarını hâvi mecmua.

Armorié,e zadeğân armasını hâvi, armalı.

Armurier arma tersim veya talik etmek, arma ile tezyin etmek.

Armoriste armacı.

Armstrong (g okunur) armztrong topu.

Armure 1. zırh, zihler, zırh libas. 2. zırh ve kalkan gibi âlât-ı müdafaa, vesait-i

tedâfüiye. 3. kirpinin dikenleri, kaplumbağanın kabuğu gibi hayvanlardaki esliha-i tabîiye. 4. (mec.) vasıta-i müdafaa, himaye. 5. (fiz.) bir mıknaşın kuvvetini muhafaza ve takviye için yapıştırılan levha, hafız-ı mıknaşsiyyet. 6. makinelerin altındaki demir döşeme. 7. ağaçları hayvanlardan vesairenden muhafaza için kütüklerinin etrafına değnekten yahut demirden yapılan parmaklık.

Armurerie 1. silahçılık, silah yapma sanatı. 2. silahçı dükkânı.
 ☛ * ~ impériale esliha-hâne-i hümâyun.

Armurier 1. silahçı, silah yapan, tüfekçi. 2. asker tüfekçisi.
 ☛ * Chef ~ asker tüfekçi ustası.

Arneutérie dalgıçlık sanatı.

Arnica yahut **Arnique** (bot.) öküzgözü.

Aroïdéés fasile-i kalkaşiye, fasile-i levfiye.

Aromale itriyata müteallik, itriyattan mütevellid.

Aromate latif kokusu olan mevadd-ı nebatîye, itriyat.

Aromatique 1. itriyata müteallik, itrî. 2. muattar.
 ☛ * Plante ~ muattar nebat, güzel kokulu nebat.

Aromatisation ta'tir.

Aromatisé,e muattar.

Aromatiser ta'tir etmek.

Arome 1. kokulu nebatatın madde-i asliyesi, itir. 2. güzel koku, iyi koku. 3. (mec.) cazibe, letafet.

Aronde kırlangıç (eskimiş kelimedir).
 ☛ * En queue d' ~ 1. kırlangıç kuyruğu biçiminde. 2. fare kuyruğu eğe.
 ☛ * Ouvrage à queue d' ~ (ask.) külâh-ı tabya.
 ☛ * Queue d' ~ üç köşe duvar dili, kurt ağzı.

Arondelle olta.

Arpège (müz.) akord edilmiş esvât-ı mûsikiyeye birbiri ardınca süratle dokunarak ses çıkarmak, arpej.

Arpéger (müz.) çalgının seslerine birbiri ardınca ve süratle birkaç defa dokunarak çalmak, arpej yapmak.

Arpent 1. takriben beş bin murabba' metrelik mahalden ibaret eski arazi makyası, fidan. 2. fevkalade uzun şey.

Arpentage arazinin ölçülmesi, fenn-i mesaha-i arazi.

❁ * Chaîne d' ~ mesâha zinciri, mesaha şeridi (zincir).

Arpenter 1. araziyi mesâha etmek. 2. büyük büyük ve seyrek adımlar atarak hızlı yürümek.

ERZURUM YERLEŞİM ADLARINDA YAŞAYAN TÜRK İNANÇ KODLARI

PROF. DR. HAKAN HADİ KADIOĞLU *

Öz

Amaç: Türk kültüründe yer adlandırması, genellikle boy, aşiret, oymak veya cemaatlerin adlarının kullanımıyla yapılmaktadır. Bu düşünceden hareketle Erzurum coğrafyasındaki bazı yerleşim yerlerinin adlarıyla eski inançların ve ona mensup olan toplulukların kültürel kodları incelendi.

Gereç yöntem: Çalışma Erzurum siyasi sınırları dâhilinde tutulmaya çalışıldı. Yerleşim yerleri hâlihazırdaki adları ve daha önceki isimleri ile birlikte belirlenerek adlarının arka planındaki kültürel kodlara ulaşmaya çalışıldı.

Bulgular: Yaklaşık on beş yerleşim yeri adında yedi civarında inanç topluluğu saptandı. Bunların birbirleriyle kendi mantık örgüsü içinde ilişkili oldukları belirlendi. Belirlenen yer adlarındaki inanç kodlarıyla yerleşim yerinin günümüzdeki sakinlerinin hiçbir biçimde ilişkilerinin kalmadığı görüldü.

Sonuç: Türkler, kadim çağlardan beri sıkça Türkelî'nden Anadolu'ya hareket halinde olmuşlardır. Türkler, IX-X. yüzyıldan başlayarak karşılaş-tıkları yeni inanç sistemi ile sahip oldukları inanç ve törelerini sentezle-mişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesi en yoğun biçimde XIII. yüzyılda ce-reyan etmiştir. Horasan Ereni, Abdalan-ı Rûm ve hatta derviş olarak anı-lan Türkmenler bu süreçte rol alan en büyük unsurdur. Göçülen toprak-lara ad vermede boy, aşiret, oymak veya cemaatlerin adlarının kullanı-mına başvurulmuştur. Bundan dolayı verilen isimler sahip olunan inanç ve mensup oldukları millî kimliklerinin birer kayıdır. Yer adlarının de-ğerlendirilmesinde, özellikle ad değiştirmelerde bunların korunmasına dikkat edilmesi gerektiği kanısındaım.

* PROF. DR. HAKAN HADİ KADIOĞLU, Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Be-yin ve Sinir Cerrahisi Bölümü Öğretim Üyesi. Email: hakanhadi@gmail.com.

Anahtar kelimeler: Anadolu, Erzurum, Yeradı, Toponomi, Türk inanç kodları

ABSTRACT

Objective: The place names in Turkish culture are generally made by the use of the names of tribes, tribes, or congregations. From this point of view, the cultural codes of the old beliefs and the communities belonging to them were examined with the names of some settlements in the geography of Erzurum.

Materials and Methods: The study was carried out within the boundaries of Erzurum province. Settlements were identified with their current names and previous names and cultural codes in the background of their names were tried to be reached.

Results: There were seven belief communities in fifteen settlements. It is determined that they are related to each other in their own logic. With the belief codes in the designated place names, it was seen that the residents of the settlement had no relation.

Conclusion: Turks, since ancient ages, have often been moved from Turkey to Anatolia. Turks, IX-X. century, starting with the new belief system with the belief that they have synthesized. The Turkification of Anatolia is the most intense XIII. century. Horasan Ereni, Abdalan-i Rûm, and even the dervish Turkmens are the biggest elements in this process. The use of names of clans, tribes, or congregations in referring to the immigrant lands was resorted to. Therefore, the names given are the records of their faith and their national identities. I believe that in the evaluation of place names, especially in name changes, it should be paid attention to the protection of them.

Keywords: Anatolia, Erzurum, Place Name, Toponomy, Turkish belief codes

چکیده

در فرهنگ ترکی اسم گذاری مکان براساس عشیرت، جماعت و امثال آن می باشد. براساس این تفکر بخشی از مناطق در جغرافیای ارزروم نیز براساس عقاید قدیمی و تفکرات فرهنگی جماعت های آن نامگذاری شده است. تحقیق در داخل مرزهای سیاسی

ترکیه انجام شد. اسامی موجود و قبلی براساس کدهای فرهنگی شناسایی شد. به حدود 15 محل و 7 منبع اعتقادی برخورد گردید و ارتباطات آنها باهم مورد بررسی قرار گرفت. و مشخص شد که هیچ پیوندی بین اعتقادات قبلی و ساکنین حال حاضر این مناطق وجود ندارد. ترکها از دیرباز در حال حرکت به آناتولی بوده اند. ترکان در قرن های چهارم و پنجم به سنتز اعتقادی محل های اسکان جدید با اعتقادات و سنت های خویش پرداخته اند. بیشترین ترک شدن آناتولی در قرن هشتم رخ داده است. در اویش ترکمن، رهبران خراسان و ابدالان روم از عناصر تاثیر گذار این دوران بوده اند. در نامگذاری مناطق کوچ شده از اعتقادات، عرف و سنن استفاده شده است. از این رو این محل های نمونه از کدهای ملی برای عناصر فرهنگی می باشد. در تغییر نامگذاری ها اعتقاد بر حفظ این فرهنگ و دقت بر این نکات دارم.

کلید واژه ها: آناتولی، ارزروم، نام محل، توپونیمی (جای نام شناسی)، کدهای اعتقادی ترک.

GİRİŞ

Rahmetli Ömer Lütfi Barkan esas olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki ortam ve dinamikleri tetkik ettiği "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri*" isimli meşhur makalesinde Osmanlı tarihinin XIII. yüzyılda Anadolu'da cereyan eden toplumsal ve siyasal büyük değişimlerin devamı ve Anadolu'nun Selçuklular zamanındaki fetihlerinin batıya doğru devam eden büyük Türk göçünün sistematik iskân ve kolonizasyon siyasetinin bir parçası olduğunu ifade eder.¹ Mustafa Duman'ın latif üslubuyla bu Türk göçünün seyri şöyledir; "*Tarihi olarak tartışmalı ve ehemmiyeti haiz olmayanları saymazsak, Diyar-ı Rum'a gelişimiz iki yoldan veya iki koldan. Birinci yol veya kol, 'bidat nedir bilmeyen, temiz Müslüman' Alparslan'ın emrinde, Selçuklu adıyla ve devlet haşmetiyle. İkinci yol veya kol, gaziyanın ve abdalanın, kılıcı da ihmal etmeyen gönüller fethiyle.*"² Selçuklular Pasin'e, Erzurum önelerine, Malazgirt'e geldiklerinde İslam'la tanışıklıkları

¹ Ömer Lütfi Barkan. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri, Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, c 9, s 133-153

² Mustafa Duman: Allah'ın İtleri, <http://www.erkurumajans.com/mustafa-duman--allah39-in-itleri-42510m.htm>

henüz yüz yıl bile olmamıştı. Selçuklular artlarındaki Türkmen göçünü fetihlerle önünü açtıkları Anadolu'ya yöneltmiş; Oğuz Türkmen boylarını yerleştirirken boyların bir yer ve bölgede birikmelerinin önüne geçmiş ve dağıtmışlardır. Aynı siyaseti daha sonra Osmanlı yönetimi de uygulamıştır. Türkmen boy ve kabileleri geçtikleri, yerleştikleri yerlerde terk ettikleri köylerinin, şehirlerinin ya da kendi kabile adlarını yeni kurdukları yahut imar edip şenlendirdikleri yerleşim yerlerine vermişlerdir. Bu göçe toplumsal ve ekonomik açıdan bakıldığında gelen Türkmenlerin göçebeler, köylüler ve şehirliiler olduğu ifade edilir.³ Bu göçün toplumun her kesimini kapsadığını gösterir. Göç edenlerin ilk dalgasını daha çok varlıklı olmayan, sosyo-ekonomik olarak daha zayıf olan topluluklar oluştururken, artan Moğol tazyikinin de tesiriyle göçün ikinci dalgasıyla gelenlerin daha varlıklı, eğitilmiş ve sosyal statüsü daha yüksek halk tabakasında olduğu görülür. Köprülü, göç eden insanları toplumsal örgütlenmeler açısından Aşıkpaşa'dan esinlenerek "Gaziyan", "Ahiyan", "Baciyan" ve "Abdalan" olarak sınıflandırır.⁴ Bu sosyal topluluklar da son noktalarına ulaşmaya kadar geçtikleri yerlerde ya kalıp yerleşmiş yahut başka yerlere gitmiş, yeni yerler kurmuşlardır. Bu yerleşim yerlerine adlarını vermiş, terk ettiklerinde ise aralarında iz olarak bırakmışlardır. Duman'ın deyişiyle "(köyler isimleriyle), *Horasan'ı sırtlarına alıp /birçok İslam'ın mekânı (olan)/ Erzurum'un sırtına kadar taşıyan /.../ Türkmen dervişlerinin şehre hangi yoldan ve hangi yönden geldiklerini gösteriyor. Malumatın aslı ve fazlası XVI. asrın ilk yarısına dair tahrir defterlerinde.*"⁵

Anadolu'nun tarihini yazmayacağımız bu yazıda bir iki noktanın vurgulanması gerektiği kanısındayım. Bunlardan birisi Anadolu'nun tarihin birçok döneminde büyük nüfus hareketlerine sahne olduğudur. Değişik nedenleri olsa da esası egemenliğin tesisi arzusudur. Din ve milliyet ise sadece vasıta. İlgilendiğimiz zaman kesiti ve bölge içerisinde Doğu Roma egemenliğindeki Anadolu sınırlarını Müslüman olmayan Peçenek, Uz, Bulgar, Kıpçak halklarıyla güçlendirmişti. Biraz daha eski devirde

---

³ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ: Ankara, 3. Baskı, 2003, s 75 vd

⁴ *A.g.e.*, s. 106-120.

⁵ Mustafa Duman: Allah'ın İtleri, <http://www.erkurumajans.com/mustafa-duman--allah39-in-itleri-42510m.htm>

Gürcü kraliçesi Tamara da ordusunu güçlendirmek için 30 000 Kıpçak ailesini bugünkü kuzey ve kuzeydoğu Anadolu'da iskân etmişti. Yine Roma yönetiminde bugünkü Çukurova havalisinin halkı kuzey doğu Anadolu'ya gönderilmişti. Hristiyanlığın yayıldığı yıllarda bugünkü orta ve doğu Anadolu'da meskûn Pavlikanlar, Tondraklar gibi dini topluluklar da yerleşik oldukları topraklardan uzaklaştırılmıştı. X. asırda Anadolu terk edilmiş, harap ve ıssız bir halde iken Türkler "... ayak altında çitirdayan kum taneleri kadar kalabalık ..." sayıda gündoğusundan sökün etmişlerdir.⁶ Gelip yerleşik ve konar-göçer hayata geçtikten sonra Moğol istilası, ardından Beylikler arasındaki mücadeleler, yöneticiler ile halk (en azından bir kısmı) arasındaki çatışmalar (Babaî ayaklanması), ardından yine Akkoyunlu-Karakoyunlular arasındaki erk mücadeleleri kitlesel nüfus hareketlerine neden olmuştur. Bunlardan daha derin ve köklü değişikliğe sebep olanı Osmanlı Safevî mücadelesidir. Bu belki bir rol değişimidir; Osmanlı ile Doğu Roma, Safevî ile Sasanîler arasında olan. Söz konusu mücadele sonucunda, X-XIII. yüzyıllar arasında Anadolu'ya, hususen kuzey ve doğu Anadolu'ya yerleşen ve bu toprakları Türkleştiren Türkmen nüfus bölgeyi terk etmiştir. Bu içinde bulunduğumuz coğrafyada da ciddi maddada demografik değişikliğe sebep olmuştur. Sonraki zaman dilimlerinde de büyük nüfus hareketi süreçleri yaşanmıştır. Bunlar arasında XIX. ve XX. yüzyıl başlarında olanlar derin değişiklikler doğurmuştur.

Nüfus hareketleriyle birlikte yaşanan sonuçlardan birisi de yer adlarındaki değişikliklerdir. İnsanlar yaşadıkları coğrafyaya ve unsurlarına ad verir. Bu adların verilisinde değişik yollar izlenir. Bunlardan birisi daha önceden verilmiş olan isimlerin mana ya da söyleyiş itibarıyla yenilenerek değiştirilmesi, bir diğeri de tamamıyla yeniden adlandırmadır. Soyun, boyun, atanın, topluluğun adının verilmesi de özellikle yeniden adlandırmalarda izlenen yollardandır. "*Herhangi bir nesneye verilen ismin anlamı, kökeni, yapısal özellikleri vs. dilbilimin inceleme konusudur. Ancak konu yer adları olunca dilbilimin yanı sıra etnoloji, sosyoloji, tarih ve coğrafya da bunlarla ilgilenmeye başlar. Çünkü yer adları bir toplumun içtimaî ve kültürel yapısı ile buldukları, kullanıldıkları mekânın tarihî geçmişi ve coğrafyasının özellikleri hakkında da önemli ipuçları taşır. İnsanlığın ve uygarlığın izlerini yansıtan yer*

⁶ Anna Kommena, *Alexiad*, İnkılâp: İstanbul, 1996, s. 16.

*adları, aynı zamanda toplumların coğrafi mekânla bütünleşmesinin göstergesidirler.*⁷ Ülkemizde yer adları üzerine yapılan çok sayıda yayın bulunmaktadır. İç işleri Bakanlığı'nın 1928, 1933, 1946, 1968, 1971, 1978, 1982 ve 1986 yıllarında yayımladığı ve katalog özelliği de taşıyan neşriyat çoğunlukla yerleşim yerlerinin adları üzerine yapılan çalışmalara kaynaklık da etmektedir.⁸

İkinci vurgulayacağımız nokta toplumsal kurumların devlet yönetimleri değişmesine karşın devamlılık gösterdiğidir. Hatta bu devamlılık zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenerek tekâmül de ettirilmektedir. Bunlardan birisi 'akrita~akritas' uç beyliği, bir diğeri derbent ve karakol teşkilatıdır. Devrin yönetim anlayışına göre bunlar manastır, kilise veya tekeye, zaviye olarak ad alarak işlevlerini sürdürmüşlerdir.

Dikkat çekeceğimiz üçüncü husus esasen halkın güven, refah ortamında inançlarıyla birlikte yaşama arzusunun hep canlı olduğudur. Bu nedenle halk kolaylıkla tebaa ve hatta din değiştirebilmektedir. Bu geçişgenlik inanç, adet ve alışkanlıkların da birbiri içine geçmesi sonucunu doğurmuş ve bir ortak yaşama kültürü meydana çıkarmıştır.

Anadolu bu sebeplere dayalı olaylara çok sahne oldu. Yöneticilerle, erk sahipleri ile üzerinde egemenlik kurmak istedikleri halk arasında hep bir sürtüşme var oldu. İşte Türkmenler ve onlar üzerinde hâkimiyet sahibi olmak isteyenlerin "*yolu zaman zaman kesişse de çoğu zaman çatıştı ve çatışmalar daima inanç eksenine oturtuldu. İşin sonunda bu yayladan şaha gitmeye kadar vardı...*"⁹

Bugüne kadar farklı amil ve saiklerle defalarca değişiklik yapılan coğrafyamızdaki yerleşim yerlerinin adlarında Oğuzların Anadolu'ya geliş döneminin inanç kodlarını arayacağız. Şayet imkânımız olursa ayrı bir kısım olarak daha eski zamanların bakiyelerini de araştırmak niyetindeyiz.

⁷ Nermi Uygur, *Yer Adları*, 1967. *Türk Dili* 1967; 187: 495-502; Sırrı Erinç, *Güneydoğu Avrupa'da Türkçe Ekzonimler*. İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni, 1989; 6: 9-13; Harun Tunçel, Türkiye'de ismi değiştirilen köyler. F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 2000; 10 (2): 23-24.

⁸ Harun Tunçel. Türkiye'de ismi değiştirilen köyler. F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 2000; 10 (2): 23-24.

⁹ Mustafa Duman: Allah'ın İtleri, <http://www.erkurumajans.com/mustafa-duman--allah39-in-itleri-42510m.htm>

Maksadımız göçülen toprakların vatanlaştırılmasında 'yerleşilen yeri adlandırmanın' o yerle bütünleşmenin önemli bir unsuru olduğunu vurgulamak ve bu değişikliklerin menfi, hatta vahim sonuçlara yol açabildiğine işaret etmektir.

DERVİŞLER, KALENDERÎLER, HAYDARÎLER

Anadolu'ya Selçuklular devrinde gelen Oğuz Türkmenleri Doğu Roma serhaddine yerleştirildi. Karşılarında Doğu Roma'nın Rumeli'den getirip iskân ettiği Hristiyan veya Hristiyan olmayan Oğuz ve Peçenek kabilelerini buldular. Bu ilk göçler sonucunda XII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Anadolu'nun batısı ve kıyı kesimleri Selçuklu coğrafyasındaki ve diğer bölgelerdekenden daha yoğun bir Türk nüfusuna ulaşmış, bir diğer deyişle büyük oranda Türkleştirilmişti. Moğolların ortaya çıkması ve tazyikleri neticesinde Anadolu'ya doğru yeni bir göç dalgası ortaya çıkmıştır. O devirde mamur, müreffeh, güçlü devlet yönetimi altında olmasının etkisiyle istilaya maruz kalan göçebe aşiretlerin dışında, hali vakti yerinde olan sosyo-ekonomik durumu iyi ve göç etme gücünde olan köylü halk, zengin tacir, fikir ve sanat insanları göçüp Anadolu'ya yerleştiler. Bunların arasında bulunan bir kısım insanlar ise 'serseri dervişler' idi.¹⁰

"Yoksul" veya "çığan" anlamında Farsça bir sözcük olan 'dervişin' Arapça karşılığı "fakir" dir. Tanrıya, Hakka yönelmek için dünya ve dünyaya ait her şeyden uzaklaşmak, hatta bu dünyaya değer vermeme haline bile değer vermeme durumunda olan dervişler mutlak yoksulluk içerisinde yaşar, kullandıkları eşyayı en aza indirirlerdi. "Zaten o devirlerde Kalenderî, Edhemî, Camî, Abdâlân yahut Rum Abdalları, Hayderî gibi adlarla anılan zümreler, hatta Mevlevîlerim Şems kolu gerek şekil, gerek inanç bakımından birbirlerinden ayırt edilemeyecek derecede aynı karakteri taşımaktadır."¹¹ Grupları arasında ufak tefek farklar olmakla birlikte bir dervişin eşyaları üç aşağı beş yukarı şunlardan ibaretti; keçe veya yünden aba ya da post, gruba özel başlık, keşkül denen ve genellikle hindistan cevizi kabuğundan

¹⁰ M. Fuad Köprülü. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s 72 vd; Mustafa Akkuş. *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*. Doktora Tezi, Selçuk Üni Sosyal Bil Ens, Konya, 2011, s. 5.

¹¹ Abdülbâki Gölpınarlı. *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp: İstanbul, 2008, s. 49 ve s. 88.

yapılan tas, torba, kaşık, değnek, kuşak, balta, mum yahut lamba, iğne, ustura, çakmaktaşı, zil ve genellikle def, kaval, davul gibi müzik aleti. Kurucu pirlere bunları dahi reddetmişlerdir.¹²

Dervişlerin giysi olarak tercihi yün ya da keçe abaydı; sufilerin giysi rengi maviden bilhassa kaçınılır ak ya da kara renkli لباسlar giyinilirdi. Kalenderîler pirlere Cemaleddin zamanında cavlak denen düz yün çuval giyinirdi ve bu nedenle onlara “cavlakî/cavlak” da denilir.¹³ Kalenderîler “cehar darb” denen dörtlü tıraşla saç, sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş ederlerdi. Bu davranış Kalenderîlerin ayırıcı özelliği idi.

Sakallarını kesip bıyıklarını uzatan Haydarîlerin ise demir halka, tasma, bilezik, kuşak, bukağı ve zincirlere düşkünlükleri vardı.¹⁴ Kalenderîler, kolsuz ve boyu göbeğe kadar inen bir kıyafet giyinirdi. Bu giysiyi ilk defa Şeyh Cemaleddin-i Savedi'nin halifesi Şeyh Haydar'ın nefis mücahede için bir kıl çuvalı baş ve kolların geçeceği şekilde kesip iç gömleği olarak kullanması ve ardıklarının da onu taklit etmeleri sonucu ‘haydarî’ denilmiştir. Ancak ilerleyen zamanda dervişler dış giysi olarak çuha, keten, pamuktan mamul daha yumuşak dokulu haydarileri kullanmışlardır. Tarikat mensupları birbirlerinden tepesindeki motif, süsleme ve düğmelerle ayrılan ‘tac’ denen başlıklar kullanırdı. İlk defa Kaygusuz Abdal'ın kullandığı kabul edilen dilimleri dıştan dikişli olmayan, beyaz taca “haydarî, hüseyinî, kalenderî tac” denmiştir. Bu başlığın başa geçen kısmı (lenger) dört, tepesi yani kubbesi on iki parçadan oluşurdu.¹⁵ Haydarîler kırmızı tac kullanmalarından ötürü daha sonra “kızılbaş” olarak anılmışlardır.¹⁶ Bir başka bilgiye göre ise Şeyh Haydar, on iki dilimli kızıl bir tac giyip kızıl sarık sarmış ve derecelerine göre müritlerine de aynı tacı

¹² Ahmet T. Karamustafa. *Tanrının Kural Tanımaz Kulları*. YKY: İstanbul, 7. Baskı, 2016, s. 24.

¹³ A.g.e., s. 28.

¹⁴ A.g.e., s. 29.

¹⁵ Abdülbâki Gölpınarlı. *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 30, dn 13.

¹⁶ Semih Ceyhan, “Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2011), 113-1729; Semih Ceyhan, “Tac”, TDV İA: Ankara, 39 c, s. 365.

sarıklı veya sarıksız olarak giydirdiğinden mensuplarına kızılbaş adı verilmiştir¹⁷

Giysi olarak sadece hayvan gönüne bürünen Rum Abdalları özel bal-talar, deri torbalar, büyük tahta kaşıklar ve aşık kemikleri taşırdı. Dörtlü tıraş uygulamasını benimser ve genellikle yalınayak gezerlerdi.¹⁸

Haydarî, Kalenderî ve belki Abdallar'ın esrar, içki kullandıkları, sema ve dansı ibadet olarak gördükleri, çirkin cinsel davranışlar içerisinde buldukları da iddia edilmektedir.¹⁹

Haydarî mezar taşlarına Bektaşî kabirlerinde görüldüğü gibi ekseriya on iki dilimli (terkli) başlık, on iki köşeli 'teslim taşı' denen madalyon, teber, keşkül gibi derviş eşyalarının motiflerinin işlendiği görülür.

Selçukluların doğudan batıya olan Anadolu'ya geliş yönüne paralel olarak dervişler ve yerleşim yerlerini gözden geçireceğiz.

İspanyol gezgini Ruy Gonzales de Clavijo 25 Mayıs 1404'te Erzurum'un doğusunda, Aras nehrinin kıyısında o zaman Deliler Kenti denen (bugün Horasan'a bağlı Aras bucağı, eskiden Deli Baba, Velibaba Köyü) yerleşim yerine varır. Gidiş yönü bizim aksimize batıdan doğuyadır ve maksadı basit bir seyahat değildir. Ancak yazdıkları günümüzde fevkalade aydınlatıcı olmaktadır. Clavijo, sakinlerinin hepsinin derviş olduğunu söylediği Velibaba köyünden geçerken gördüklerini şöyle anlatır: *"Burada keşiş denilen Müslüman dervişler yaşıyordu. Pek çok insan onları ziyarette geliyor ve bu dervişler birçok hastalığı iyileştiriyorlardı. Aralarında büyük saygı gösterdikleri bir başkanları vardı. Onun evliya olduğunu ve Timur Bey'in buradan geçerken bu keşişi ziyaret ettiğini söylüyorlardı. Bu dervişlere insanlardan bol bol adaklar gönderiliyor ve başkanları kasabanın hâkimi kabul ediliyordu. Dindar kabul edilmek isteyenler sakallarını ve saçlarını tıraş ediyor; giysilerini çıkararak bulabildikleri en yırtık pırtık kıyafetlerle sıcakta ve soğukta sokaklardan geçiyorlardı. Ellerindeki teplerle gece gündüz ilahiler söyleyerek ilerliyorlardı. Tekkelerinin kapısının tepesinde üzerinde bir ay figürü olan siyah yün ipten bir bayrak ve bayrağın dibinde birçok geyik, keçi, koyun boynuzları bulunuyordu. Bu*

¹⁷ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 12; CL. Huart, "Haydar", İ.A, İstanbul 1993, V, 387; Abdülbaki Gölpınarlı, "Kızılbaş", İA, cilt 6, s. 789;

¹⁸ Ahmet T. Karamustafa. *Tanrının Kural Tanımayan Kulları*, s 28, 29.

¹⁹ A.g.e., s. 29 vd.

boynuzları evlerinin tepesine koymak bu keşişlerin âdetiydi ve sokaklarda yürürken de bunları ellerinde taşıyorlardı."²⁰ Deli Baba köyündeki aynı ada sahip zaviye XVI. yüzyılda etkinliğini korumaktaydı.²¹ Burada yaşayanların Deli Baba ve onunla birlikte gelenlerin ahfadı olması muhtemeldir.²²

Yukarıda bahsedilen Velibaba'daki dervişleri Kalenderî ~ Cavlakî olarak niteleyenler de bulunsa da Clavijo'da geçen bilgiler biraz aşağıda verdiklerimizle birlikte onların Haydarî olduklarını düşündürür. XX. yüzyıl başında sakinlerinin hemen tamamının Hıristiyan olduğu köyün bu günkü adı Aras'tır. Köyün merkezinde geniş bir alan içerisinde içinde sonradan yapılmış iki sanduka bulunan kubbeli taş bir bina Velibaba'nın türbesi olarak kabul görmektedir. Onarıldığı görülen yapının kapısının üzerinde yer alan kitabede yer alan ifadeler şu şekildedir: "... eyledi mekân: Fatiha o ruha olsun her zaman/ ... gülü inhidamı: Tecdit etti Ahmet ağaya ya/... ibni şeyh seyit Ömer: Cennetuhuld olsun ol zata/... Besmele tarihin: Etti ihya Delu baba terbesin". Bu kitabeye dair Beygu'nun yorumu şöyledir; "türbenin harap vaziyetden Ahmet ağa kurtarıp tamir ettiğini Velibaba'nın adı Delu baba olduğu anlaşılıyor. (Hüseyn) Defterinde [zaviyetul kd ve elmezcubin ve emd tel matlubin velu baba zevallahu merkade] velu baba suretinde yazılıdır. // Veli baba Yağan paşa ile beraber Pasinlere gelmiş Türk sofularından birisi olduğu söylenmektedir. // Dipnot: Veli babanın türbe ve camiine meokuf köy ve arazi varmış müruru zaman ile bu eski Türk büyüğüne ait köy ve arazi şahıslara geçmiştir."²³

Velibaba'nın yeni adı olan Aras bucağının Haydar Komu, Aşağıhaydar Komu, Aras'ın da bağlı bulunduğu Horasan İlçesinin Haydarlı Köyleri ile Aras ~ Velibaba'nın kuzeybatısında, Aras'ın kuzey tarafında bulunan Kalender Köyü ve bunun biraz güneybatısında bulunan Karaçuha Köyleri²⁴

²⁰ Ruy Gonzales de Clavijo, *Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, Çev. Zeynep Ertan, Pozitif Yay: İstanbul, 2008, s. 144.

²¹ KKA. TD. nr. 537, s. 8a.

²² Sadullah Gülten. "Tahrir defterlerine göre Anadolu'da Kalenderîler ve Haydarîler", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2012; 31: 35-52.

²³ Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Yayınevi: İstanbul, 1936, s 232, s. 233.

²⁴ Köprülü'nün (M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ: Ankara, 3. Baskı, 2003, s. 78) Türkmenler'i tanımlamasındaki "her halde, tarihi menbalarda 'siyah libaslı, kızıl börklü' bu göçebe Türkmenlerle, Moğol

bu gezgin dervişlerin seyir yollarındaki, adlarını bakiye olarak bıraktıkları yerleşim yerleridir. Bunu teyiden daha doğudaki Ağrı ili, merkez Murat Bucağı Kalender Köyü ile Diyadin ilçesinde şimdiki adı Uysallı olan ve 1928’de Kalender adını taşıyan yerleşim yerlerini de dikkate getirebilir; daha batıdaki bugün merkez Aziziye (Ilıca) İlçesine bağlı Kayapa Mahallesi’nin önceki adının Haraba Kalender olmasını da bunun devamı olarak düşünebiliriz.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Kalenderîler ile Haydarîler derviş adı altında bir arada da ifade edilebilirler. Giyim kuşam, davranışları hemen hemen aynıdır. Bu gözle baktığımızda Velibaba ile gelen bu dervişlerin bir kısmının Erzurum’un merkezine de yerleştikleri görülür. Kayıtlarda şehirde kurdukları haydarîhanenin etrafında bir mahallenin oluştuğu, bu zaviye için devlet tarafından gelir tahsis edildiği de görülmektedir. Bunun yanında XVI. yüzyıl başlarına ait belgelerden Zaviye-i Haydarîhâne, Tebrizkapı Haydarîhane, Kılıç Derviş, Ahi Pir Mahmud, Baba Kulu, Ahi Eyyâd, Bebbâğan, Edhem Şeyh, Hasan Şeyh ve Sülûk mahallesi gibi adları olan, harap ve terk edilmiş durumdaki mahallerden bahsedilmesi²⁵, yine kentin hemen batısındaki bugün bile Haydarî denen köy (Dereboğazı) ve Çat ilçesine açılan geçidin adı olmasını bu çerçevede düşünmek gerektiği kanısındayız.

ABDALLAR

Günümüz Erzurum’unun güneydoğu ilçesi Hınıs’ın Alikırı’ndaki mahallesinin Abdalan adını taşıması Abdal dervişlerin Erzurum ilindeki güzergâhına işaret eder. Benzer biçimde fakat bu defa Erzurum’un batısında, Aşkale’ye bağlı Abdalcık Köyü bulunur. Köyün bugünkü yerleşik halkının hemen hepsi Kars tarafından göçerek gelen Karapapak’lardır. Köyde bulunan ve Abdallara ait olduğundan başka hakkında bir şey bilinmeyen

---

hâkimiyeti devrinde Karamanoğlu’nun maiyetinde Konya’yı istila eden Türkmenler hatta XIII. asırda Horasan’da, Selçuk İmparatoru Sancar’a isyan eden Türkmenler, aynı ictimâî tipi temsil eder” şeklindeki ifadeler “kara libas ~ kara çuha ~ kara çuha” adına bir bakış getirir.

²⁵ BOA. TD. nr. 199, s. 7-8; BOA. TD. nr. TD 387/II, s. 868; BOA. TD. nr. 205, s. 16; BOA. TD. nr. TD 387/II, s. 869, 872.

ve 'abdallar' olarak anılan mezarlık alanı geçmişten günümüze kalan ve köye de adını veren bir yadigâr olsa gerektir.

'Abdal' lakaplı, mücahid, faal, propagandacı (Barkan'da 'kolonizatör') Türkmen babalarının XIV. yüzyıl başlarında batıya, Roma topraklarına ilerlediklerini vurgulayan²⁶ Köprülü, Abdalların da Haydarî, Kalenderî, Yesevî gibi Türkmen gelenek ve Anadolu hurafelerinden şekillenen bir inanca sahip olduklarını, ilk zamanlarda Kalenderîlerin tesirinde kaldıklarını ve XV. yüzyılın sonlarından itibaren Bektaşiliğe meylettiklerini söyler.²⁷ Hilmi Ziya Ülken'de bu görüşü destekleyen düşünceye sahiptir: "1318 senesinde yazılmış olan bu tezkire (Efkakî Dede Tezkiresi, Matlab-ı Hacı Bektaş-ı Horasanî Rahmetullahi Aleyh, Kütüphane-i Umumi ve Emir Efendi) Hacı Bektaş 'Arif-i dil ve rûşen-i derûn idi ama tebâii meyanında fasidler vardı' diyor. Alelumum kendisine merbut olan zümrede melevî aleyhtarlığı bulunması da bu telâkkiye sebep oluyor. Bektaş Baba bütün Babaî, Ahî, Emre, Çelebi, Alperen ve gazileri, hasılı doksan dokuz bin Horasan Ereni ile kırk yedi bin Rum erenin başına topladığı için o zamana kadar tarikatlar, zümreler ve kastlar arasında devam eden rekabeti hal ve fasl etmeye muvaffak olmuştu".²⁸ Köprülü yukarıdaki ifadelerine ek olarak Abdalların da dâhil olduğu bu heterodoks zümrelerin bazı doğu ve batı eserlerinde görülen "Torlaklar ve Dervişler" olduğu kanaatini belirtir.²⁹ Kanımca bu tesbitin vuzuha, sarahat ve tashihe ihtiyacı bulunmaktadır. Torlak adlandırması tüysüz, parlak, oğlan manasında kullanılsa da Torlakların, Tondrak ve Pavlikanlar ile muhtemel münasebetleri de irdelenmelidir.

Barkan, "XVI. Asır eski Osmanlı şairlerinin tasvir ettiği şekilde, çıplak gezen, esrar yiyen, kaşlarını, saç ve sakallarını tıraş eden, vücudlarında yanık yerleri ve dövme Zülfikar resimleri ve ellerinde musiki aletleri ile dolaşan serseri dervişler..." ile üzerinde çalıştığı ve 'kolonizatör' olarak nitelediği dervişler arasında büyük bir fark bulunmasının gerektiği kanaatindedir.³⁰ Abdallar ve

²⁶ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 120

²⁷ A.g.e., s. 119.

²⁸ Hilmi Ziya Ülke, *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler*. Doğu-Batı Yay: Ankara, 2. Baskı, 2017, s. 386-7.

²⁹ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 119 vd.

³⁰ Ömer Lütfi Barkan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri, Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, c 9, s 133-153, dn.13.

görünümleri ile ilgili olarak Karamustafa şu bilgileri nakleder: “*Rûm Abdalları belirli bir tarikat veya belirli bir grup değildir. Köken olarak Horasan’dan gelen bir öğretinin Anadolu ve Balkanlar’da yayılmasında herhangi bir çıkar ve mevki düşünmeksizin çalışmış kimselerdir. /.../ Abdallar, Muharrem ayında kendini-dağlamak anlamında kan döken coşkun Şiîler’dir ve eşyaları arasında Ebû Müslimî el baltası, Şücâî sopası, farklı boynuz, ayak bilek kemiği, sapından asılmış olan geniş sarı kaşığı yer alan Abdallar, ateşli Şiî’lerdir.*”³¹

Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi’ne yazdığı *Abdal* maddesinde, M. Fuad Köprülü XVI. asırdan beri Türkiye’de yaşayan abdal lakaplı şeyhler ile abdallar yahut ışıklar (âşıklar) ismi verilen derviş zümreleri hakkında izahat verirken onları bir takım gezginci derviş zümreleri gibi tasvir etmiştir. Bu izahata göre onlar ayin ve erkân itibarı ile olduğu gibi akideleri bakımından da müfrit Şiî ve Alevî heterodokse bir zümre idi. Ayrıca “*bunların bilhassa daha fazla Kalenderiye tarikatından müteessir olanların arasından çıkmış olabileceklerini...*” söyleyen Köprülü aynı şekilde ‘abdal’ sözünün tasavvufî ıstılahı olmadan evvel bir aşiret veya zümre ismi halinde bulunup bulunmadığı ve bu nam altındaki bütün dervişlerin bidayette Orta Asya’dan gelmiş Abdal aşiretlerinin mümessili birer aşiret evliyası olup olmadığı meselesinin tetkike muhtaç gözüktüğü düşüncesindedir. Nitekim Cahun V. asırdan başlayarak Kıpçaklar arasında görülen Abdallar olarak anılan bir Türk halkından bahseder. Bunlar aslında Akhun’lardır ve onlara Ruslar Türkmen, Çinliler Tie-le, Moğollar Teleu(t), Bizanslılar Akhun~Ef-Telit ya da Abtelit veya İran dilindeki kelimeyi kısaltmak için Ab-telit (su kıyısı Türkmenleri) demişlerdir. Cahun ilaveten “bu ismin bugüne kadar değişmediğini, Abdal Türkmenlerinin Hazar yakınlarında Ceyhun (Oxus)’un eski yatağı çevresine yerleştiklerini, Afgan Abdallarının yukarı nehir civarında Kunduz yakınlarında yaşadıklarını ve hâlâ bu ismi taşıdıklarını” yazmaktadır.³² Benzer bilginin Osman Turan tarafından da nakledildiğini görmekteyiz; “*Avarların tâbiyyetinde bulunan küçük bir Kun ulusu da, V. Asır başlarında Altay Dağları havasından Yedi Su bölgesine gelmiştir. Khoton vesikalarında, Roma ve Hint kaynaklarında Huna, Khunni*

³¹ Ahmet T. Karamustafa, *Kalenderiler, Abdallar, Hayderiler: 16. Yüzyılda Bektaşiliğin Oluşumu* (Çev. Derya Öcal). G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.

³² Leon Cahun. *Asya Tarihine Giriş* (çev. S. İ. Kaya), Seç Yay: İstanbul, 2006, s 68, dn 147.

adını alan diğer Kunlara nazaran VI. Asır Bizans tarihçisi Prokopius'a göre 'derilerinin rengi ve medeni seviyeleri' dolayısıyla Akhun adı veriliyordu. Bununla beraber hükümdar ailesine nispetle de onlara Pehlevice, Ermenice, Yunanca ve Arapça Hetâlân, Heptal, Eftalit, Abdel, Haytal (Hayâtile) adı veriliyordu. Muahhar İslâm kaynaklarında Abdal şeklinde devam eden bu isim Afganistan, Türkistan, İran ve Anadolu'da (Abdâlân-ı Rûm) bir takım Türk kabillerini, dini zümre ve dervişleri gösteriyordu".³³ Duman buradaki son ifadeye itiraz ederek "Abdâlân-ı Rum, Şia'nın akaidini benimsemeden ve fikhına dâhil olmadan İslam'a Ali ve duygu kapısından giren Oxus'un eski yatak ve kıyısının Abdal Türkmenleridir; Abdalın başkaca manası da yoktur" der. Ve ekler "Rum'da da alıştıkları yeri, yani Oxus'un, yani Ceyhun'un kıyısını aradılar ve oralara yerleştiler. Aras, Karasu, Fırat, Peri Çayı, Munzur, Yeşilirmak, Kızılırmak ve Sakarya kıyıları..."³⁴ Nitekim Anadolu'da, özellikle bahsi geçen havzada birçok Abdal sözcüğünü barındıran yer ismi bulunmaktadır. Cevdet Türkay'ın kaydettiği Anadolu'daki Abdalların Erzurum vilayetini de yurt tuttıkları ve Türkmen taifesinden oldukları bilgisi bunu desteklemektedir.³⁵

Barkan'a göre ise "... şehirlerdeki tekkelerde ayin ve ibadetle meşgul olan ve sadaka ile geçinen mümessillerinin aksine olarak mütemediyen kırlara, boş topraklar üzerine yerleşen ve henüz bir devlet memur ve aylıkcısı şekline girmemiş olan bu dervişler/.../ yeni bir dünyaya /.../ gelip yerleşen halk yığınları için, içtimai ve siyasi büyük bir rol oynamış büyük kahramanlar, bu hengâmeli devirde halkın içinden yetişmiş mümessil şahsiyetlerdir. /.../ (Bu) dervişler, kendileriyle beraber memleketlerinin örf ve adetlerini, dini adab ve erkânını da beraber getiren insanlardır ki bunların içinde Türk-İslam memleketlerinden Anadolu'ya doğru mevcudiyetini kayıt ve işaret ettiğimiz muhaceret akınına sevk ve idare etmiş müteşebbis kabile reisleri, bu istilanın öncüsü olmuş kolonlar, gelip yerleştikleri yerlerde hanedan tesis etmiş soy ve mevki sahibi mühim şahsiyetler vardır. Bu dervişlerin nazarı dikkati celp eden din ve cihan telakkileri, daha eski Türk memle-

³³ Osman Turan, *Kunlar ve Eski Türkler*, Hitabevi: İstanbul, 2014, s. 68.

³⁴ Mustafa Duman, Oxus'un kıyısından Kumrular Sokağı'na, <http://www.gazete5.com/haber/mustafa-duman-yazdi-oxusun-kiyisindan-kumrular-sokagina-343473>.

³⁵ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret: İstanbul, 2001, s. 151.

ketlerinden gelen muhacir kitlelerin getirdiği din ve cihan telakkilerinin aynı olduğu gibi, müridleri de ekseriya kendi aile ve soyları azasıdır.”³⁶ Barkan’ın çizdiği adeta kapalı din ve soy bağı olan toplumsal bir yapıdır. Dikkat çeken bu saptama özellikle Anadolu Türkmen Hareketlerine bakışa farklı yorum getirecek değerde gözükmektedir. En azından Babai ve Celali kalkışmaların pür dini hareket olmadığı, bir soy ve hanedan kaygısını da taşıyan siyasi olgu olduğunu düşündürmektedir. Ancak yazımızın konusu Anadolu din yahut siyasi tarihi olmadığından bu işaretle yetinmek durumundayız.

DELİLER

Erzurum il sınırları içerisinde birden çok Deliler isimli yerleşim yeri vardır. Bunlardan birisi Pasinler’e bağlı bugün Yiğitpınarı adı verilmiş olan köydür. 1835 ve 1928 yılı kayıtlarında ise Deliler olarak görülmektedir. Diğeri ise Tekman’a bağlıdır ve 1928 yılı resmi kayıtlarında da aynı şekilde yer almaktadır. Anadolu’da bunların dışında yirmiyeye yakın aynı adı taşıyan yerleşim yeri bulunmaktadır.

Deliler adı, özellikle Osmanlı döneminde uç, serhatlarda görev yapan düzensiz, gerilla (eşkıya) tipi savaşı muharip bir grubun adıdır. İlerleyen devirlerde nerede ise devlet namına çalışan her yüksek rütbeli kişinin etrafında, özellikle koruma maksatlı yer aldıkları görülmektedir. Askeri birlik olarak deliler genç, gözü kara, yapılı ve genellikle Türklere seçilirdi. Aralarında diğerk halklardan da alındığı olurdu. Elbiseleri aslan, kaplan ve tilki postundan, şalvarları da ayı ya da kurt derisinden olan Deliler, ayaklarına ‘serhatlik’ denen sivri burunlu, mahmuzlu bir çizme giyinirlerdi. Altlarına giyindikleri şalvarları ve başlıkları ayı, pars, aslan ya da sırtlan postundan yapılmış olurdu. XIX. yüzyılın başına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdi. Ordunun önünde savaşı ve yol açan, bir şekilde de istihbarat yapıp yol gösterdiklerinden ‘delil’ denmesine rağmen savaşlarda cılgınca üstün cesaret göstermelerinden ve garip, korkutucu kıyafetlerinden ötürü süvarilerden oluşan bu birliklere *deli* adı uygun görülmüştür. Altmışar kişilik "bayrak" adı verilen ocaklara ayrılan ve seferlerde "Deli-başı" adı verilen komutanları tarafından yönetilen Deliler XVIII. yüzyılda

³⁶ Ömer Lütfi Barkan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolonizatör Türk Dervişleri, Türklükler*, c 9, s. 137.

bozulmuş, etraf köylere saldırmış, zorbalık, eşkıyalık yapar olmuşlardır. XIII ve XIV. yüzyıllarda böyle bir grubun varlığından haberdar değiliz, ancak o devirde heretik dervişler içerisinde bir grubun da “*Deliler*” olarak adlandırıldıkları malumdur. Fakat sahip olduğumuz bilgilerle Deliler (~Yiğitpınarı) adının hangisinin bakiyesi olduğunu söyleyebilmekten uzagız.

AHİLER

Erzurum’un bugün artık merkeze bağlı ve Aziziye diye adlandırılan bir ilçesi olan Ilıca kazasının güncel adı Atlıkönak olan mahallesinin Evrenî’dir. Yirminci asrın başlarında bir Rûm yerleşkesi olduğu ifade edilse de bu ad halis muhlis Türkçedir. 1946 yılı “*Meskûn Yerler Kılavuzu*”nda da muhafaza edilen bu adın Ahi Evren ile ilişkisi olması muhtemeldir.

Ahîlik günümüzde meslekî dayanışma örgütü olarak algılanmaktadır. Oysa tarihte ortaya çıkışları, üstlendikleri ve icra ettikleri işler onların algılandığından daha farklıdır. Belki Pers, Roma ve son olarak Arap kültüründen renkler taşısa da son hali ile Türkün Anadolu’da yoğurarak şekil verdiği bir yapı halini almıştır.

Ahîlik hakkında ilk ve kapsamlı çalışma Köprülü tarafından yapılmıştır.³⁷ İsmi de gelişimi de farklı yorumlanabilen ‘ahîlik’ üzerinde son yıllarda popülist Türk-İslamcı bir yaklaşım ve yorumlar yapılmaktadır. Hâlbuki kültür ve uygarlık ürünleri, milletler hatta coğrafyalar arasında geçişgenlik göstermektedir. Mevcut kayıtlardan ‘ahîlik’ adı verilen kurumun Ortadoğu uygarlıklarının ürünü olduğu görülmektedir. Bu tür kurumların yürütülebilmesi için fikri planın da iyi hazırlanması gerektiğinden kurumun ortaya çıktığı halkın dini inançları, dünya görüşleri ile ve zamana göre ‘don değiştirme’leri de kaçınılmazdır. İslam öncesi Doğu Roma ve özellikle Bizans yönetiminde toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan, hatta resmî düzenlemeler ile yasal kimlik kazandırılan müesseseler olmuştur. Çiftlik ve loncalar olarak anılan bu kurumların temeli toplumun ve sarayın temel ihtiyacı olan toprak sahiplerinin vergilerini bu ürünlerle karşılamaktır. Yarı özgür insanların belirlenen işlerde ve yerde çalışmaları zorunluydu. Askeri işlerde kullanılmaları düşünülmemiştir.

³⁷ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, 2003.

Bizans'taki kurumun en az Roma kadar derin kökleri olan İran uygarlığından da olmaması şaşırtıcı olurdu. Nitekim '*civanmerd-lik*' adlı kurum bu nitelikte bir yöne de sahiptir. Üstelik genç ve meslek sahibi toplulukların savaş dışında tedip, terbiye ve denetimleri yanında ekonomik alanda da kullanılmalarını sağlayan kurum olmuştur.

Ortadoğu uygarlık mirasıyla İranlılar, Romalılar ve Araplar aracılığıyla irtibat kuran Türklerin çok sayıdaki alanda olduğu gibi bu kurumu benimsemeleri doğal bir davranıştır. Araplarda daha çok yiğitlik, cömertlik ve İslam adına savaşıma arzusu etrafında oluşan '*fetan~fityan*' adlı bir kurumdur. Bu ad ve nitelik ile Türk toplumundaki karşılığının Divan-ı Lûgat-it Türk'e göre 'akı', 'akılık' olması şaşırtıcı değildir. Gerçi buna bazı araştırmacılar 'ihvan~ahi'den kardeş, kardeşim kökünü uygun bulmuşlardır ki; bu da şaşırtıcı değildir. Zira Âşıkpaşa'nın vurguladığı alp-erenlik kurumunun şartlarından birisi 'yarenlik ~ yoldaşıktır. Buradan hareketle İran uygarlığı üzerinden Türk coğrafyasına sokulan İslami boyalı Ortadoğu uygarlığının kurumları arasındaki 'feta ~ fityan' örgütlenmesi Türk inanç ve öğretilerinden renk alarak, özellikle Abbasiler devrinde geri dönmüştür. Bu hali ile tasavvufi ve batını özellikleri ortaya çıkmıştır. Bu kurumun yaygın, etkin hal alması, bir güç merkezi ortaya çıkarmıştır. Kanımca bunu kontrol etmek ve yönetmek maksadıyla yöneticiler, Bizans yöneticilerinin yaptığı gibi bu kurumun kurallarını belirlemenin ötesinde yöneticilerini ve yönetiliş biçimlerini de dini ruh vererek ortaya koymuşlardır. Her meslek topluluğu için ayrı, ama esası aynı olan kurallar, katı hiyerarşik yapılanma ve tepeden bir kişiye bağlılık gibi şartlar yönetmek açısından kolaylık arz eder. Her meslek grubunun, Bizans'ta bir azize bağlı olduğu bir peygambere ya da din ulusuna irtibatlandırılması ve yöneticilerin de peygambere kadar soyca bağlanması müntesipleri etkileme ve yönetmek açısından manevi, ruhani güç kazandırmaktadır. Ancak bu yapı yöneticiler açısından rakip bir güç merkezi oluşturduğundan dikkatle gözetim altında tutulmayı da gerektirmişti. Bu nedenle, bilinene göre ilk olarak Abbasî halifesi en-Nasır Lidinillah 'fütüvvetname' adını alacak olan ahilik yasalarını hazırlamıştır. Hatta kendisi de kurumun töre adetlerinden olan 'şalvar giyinmeyi' uygulayarak ahiliğe intisap etmiştir. Bağdat Halifesine bağlı Selçuk hükümdarlarından ve ardılları Osmanlı beylerinden de bu yolu izleyenlerin olduğu sık görülmektedir. Türk inanç ve gelenekleriyle yeniden yapılandırılan bu kurum Arapların 'fütüvvet ~ feta', İranlıların 'civanmerd', Bizans'ın '*college-lonca*' örgütünden birçok unsuru

bünyesine almış ya da benzer ögelere sahip olsa da tamamen bir Türk kurumudur. Kazandığı yeni biçimiyle bu kurum Anadolu'nun Türk-İslamlaşmasında toplumsal, iktisadi, askeri ve hatta yönetsel rol oynamış; düzenin kurulmasının ötesinde sürdürülmesi ve korunmasında fevkalade olumlu pay sahibi olmuştur. Anadolu Selçuklu sultanlarından katılım ve destekle gelişen ahiliğe, babasını öldürerek tahta çıkan II. Keyhüsrev Türkmenlere olduğu gibi karşı tavrı almıştır. İleri gelenlerinden bazısını tutuklatmış, çok sayıda ahiyi öldürmüştür. Ahiler Moğol istilasına karşı durmuş, ciddi direnişlerine rağmen yenilmiş, birçoğu öldürülmüştür. Moğolların egemenliğine giren Selçuklu sultanları da Ahileri ve Türkmenleri kendilerine karşı önemli siyasi bir güç olarak görmüş ve kalkıştıkları birçok yerde şiddetle üzerlerine gitmişlerdir.³⁸

Bu son şekliyle doğal olarak yönetime paydaş olan ahilik, Osmanlı'nın oluşumu ve gelişimindeki önemli payına rağmen zaman içerisinde değiştirilerek istenilen biçime dönüştürülmüş, bir anlamda ıslah edilmiş, 'zapt ü rapt' altına alınmıştır. Bu dönüştürme ihtiyacının birçok nedeni arasında geçmişteki isyanlara bir şekilde katılmış olma ihtimali de etken olmuş olabilir. Bu konuda Neşet Çağatay'ın "... ahiler birliği mensuplarına tezgah başında san'at, zaviyelerde edep öğretmenin Müslümanlara özgü olarak sürüp gelmesi 17. yüzyıla dek uzanmış fakat Osmanlı Devleti'nin gayr-i müslimler üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe, san'at ve sanatkârlar çoğalıp dalları arttıkça bu Müslüman ve gayr-i müslim ayrımı daha fazla sürdürülememiş, gayr-i müslim teb'anın artmasıyla oranlı olarak muhtelif dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluğu doğmuştur. Bu din ayrımı gözetilmeden vücut bulan, eski mahiyetinden büyük farkı olmayan (kanımca dini öğeler, cihad hususu dikkate alınmadan söylenen bu söz ahi örgütünün yapısal değişikliğinin başlangıcına işaret etmektedir-HHK) yeni organizmaya 'gedik' denmiştir"³⁹ şeklindeki ifadesi fikir verebilir. Ahi örgütü sıradan esnaf dayanışma teşkilatı değildi. Mesleki eğitimin yanında dini ve ahlaki öğretimden geçmelerinin dışında askeri talim ve terbiyeden de geçiyorlardı. Köprülü, Os-

³⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s. 443; Mikail Bayram, *Ahi Eren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaacılık: Konya, 1991, s. 114.

³⁹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara 1997, s. 112.

manlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu adlı eserinde ahilerin kuruluşta oynadıkları rol ve katkılarından bahisle ahilerin gerektiğinde orduyla savaşa katıldıklarını bildirir.⁴⁰ Bu da devletin istemediği ya da çekindiği durum olarak algılanmış olabilir. "Ahilikte zaviye olması ve buralarda toplantılar yapılıyor olmuş olmasına rağmen Ahilik, Mevlevi, Bektâşi, Halveti, Celveti gibi bir tarikat değildir. Ahilik, tarihi ve sosyo-ekonomik zorunlulukların ortaya çıkardığı bir Türk esnaf birliği kuruluşudur. Bunlara XIV. ve XV. yüzyıllarda, batıdaki benzeri kuruluşların etkisi olmuş olabilir ama ahi kuruluşları daima çevresel ve toplumsal karakterini muhafaza etmiş; üretici ile tüketici ilişki ve bağlarını en iyi biçimde düzenlemeyi kendisine amaç edinmişlerdir."⁴¹

Buna karşılık ahilik örgütünün düşünsel, felsefi, toplumsal ve siyasi yönlerinin olduğunu, bu nedenle de sadece bir esnaf örgütü, sufi tarikatı ya da bir tür fütüvvet örgütü olarak görmenin doğru olmayacağını düşünenler de bulunmaktadır.⁴²

Anadolu'da örgütlenmeleri, maksadının gereği olarak en ücra yerleşim birimlerine kadar gerçekleştirilmiştir. Ahiliğin batını karakteri, Safevi inançlarına yakınlığı, özellikle XVI. yüzyılın başından itibaren Osmanlı'nın Selçukludan farklı ve katı biçimde sünni yapıyı benimsemesi Ahilik teşkilatına yeni bir yaklaşımı getirmiş olabilir. Dirlik ve düzenin bozulmasında yapıcı, birleştirici görev alıp iş gören Ahiliğin kendisi de sorun olabilir, en azından böyle bir tehdit unsuru olarak algılanmış olmalıdır. Ağır biçimiyle Babai isyanlarında kendini gösteren bu durum Osmanlı zamanında da sık olmayarak meydana gelmiştir. Osmanlı'nın fütüvvet yanından da yararlandığı bu örgüt benzer bir yapılanma olan Osmanlı askeri örgütü gibi kontrol edilmeye çalışılmış bekledikleri olmayınca kökten ortadan kaldırılmıştır. Ahilik de 'ıslahat' düzenlemelerinden nasibini almıştır. Cumhuriyetle bu gibi kurumlar ilga edilip yeni düzenlemeler yapılmışsa da uzun süre varlıklarını bir biçimde devam ettirebilmişlerdir. Ancak bugün yerlerini esnaf birliklerine bırakan bu örgütlerin düzenli toplantıları anma toplantılarına dönüşmüş, sembolik hal almıştır. Uzak

⁴⁰ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 80.

⁴¹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s 97.

⁴² Necmettin Özerkmen, "Ahiliğin tarihsel-toplumsal temelleri ve temel toplumsal fonksiyonları: sosyolojik yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2004; 44 (2): 57-78.

geçmişte sosyal, ekonomik ve hatta askeri önemli işlev üstlenen ahilik örgütlerinin günümüz temsilcileri olan kurumların toplumsal ve iktisadi işlevlerini bırakın mesleki hak ve çıkarlarını dahi koruyabildiklerini söylemek mümkün gözükmemektedir. Geçmişe özlem içinde olanların ahilik ve etrafında oluşan ögelere eleştirel yaklaşarak günün şartlarına göre düzenlemeler yapmaları, en azından kendi duygularına yaklaşımlarındaki samimiyeti gösterecektir.

Ahilerin günlük yaşayışları içinde konumuzla ilgili olarak şunları ifade etmek gerekiyor; ahilerin kendilerine özgü zaviyeleri, giyim, kuşam ve aletleri olmuştur. Giysilerinde siyah rengi tercih eder, sarı ve kırmızı renkli giymezlerdi. Ahiler, altlarına özellikle paçaları dar çok geniş olmayan şalvar giyinir, üzerine şed denilen kuşak (kemer) bağlardı. Bellerine şalvarın üstünden üçgen şekline getirilmiş destarçe bağlar, ön tarafını öne doğru sarkıtlardı. Bunun üzerine de kama takarlardı. Üzerine hırka giymekteydiler. Hırka dikişli yamalı uzun ve geniş kollu bir üst elbisesiydi. Hırka keçeden yapıldığı gibi, pamuktan da yapılıyordu. Hırka yerine abâ adlı bir giysi de giyindikleri olurdu. Ahiler başlarına zaviye içinde takke dışarıda ise ak renkli ve on iki dilimli börk denilen külah giyinir, üzerine de yedi yahut dokuz arşın sarık sararlardı.⁴³ Ahiliğe girmenin bir merasimi vardı; giriş merasiminde önce adayın başı tıraş edilir, tövbe ve telkin verilir, ahdullah okunur, taç, hırka ve şalvar giydirilir. Yol atası belirleyip iki yol kardeşi verirler. Kuşak (şed veya peştamal) kuşatılıp tuğ ve bayrak verilir, seccadeye geçirilir,⁴⁴ eline, diline, beline sahip ol öğüdü verilir. Mezar taşlarının şahideleri de ahi kavuğu şeklinde yapılırdı. Günümüz Anadolu'sunda sıra geceleri, herfene ve oda yakma geleneği ahilerin adetlerinden günümüze yansıyanlardır.

Ahiliğin Erzurum'daki serüvenine dair bilgi sadece A. Ş. Beygu'nun 'Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri' adlı eserinde bulunmaktadır. Bu yazıdan sonra yazılanlar ise Beygu'yu tekrarından öteye gidememişlerdir.⁴⁵ Oysa ahiliğin ortaya çıktığı dönemlerde Erzurum'un coğrafi, iktisadi ve

⁴³ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ahilerin genel görünümleri üzerine bir çalışma" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 2013; 67: 103-120.

⁴⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 160.

⁴⁵ Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Yayınevi: İstanbul, 1936, s. 189-201.

siyasi yapısı hatırlanmalı, ahilik paralelindeki diğer kurumlarla birlikte irdelenmelidir. Yine ahiliğin günümüze intikal eden öğeleri nakledilerek konu tartışılmalıdır.

TAPDUKÎLİK, EMRELİK:

Tapduk ve Emre sözcüklerini barındıran yerleşim yeri adlarının sayısının dikkat çekici miktarda olduğunu görüyoruz. Nitekim Rum Abdalları'nın geliş güzergâhına göre yakın geçmişte Erzurum ili sınırları içinde olan Ağrı'dan başlayarak bugünkü Erzurum'un il sınırları içerisinde dört yerleşim yerinin adı bu sözcüklerden birisini bünyesinde ihtiva ediyor. Doğudan batıya doğru bunlar; Tapu Köy (~Yeşildurak, Diyadin, Ağrı), Tapu Köy (Hınıs, Erzurum), Tapu Köy (~Bozyar, Karaçoban, Erzurum), Emre Kom (Köprüküy, Hasankale, Erzurum) ve Emrecik (Ilıca, Erzurum). Ayrıca Erzurum'un yanı başındaki Dutçu ~ Duzci köyünde (şimdi mahalle) Tapduk Emre ile Yunus Emre'nin mezarlarının olmasının da bu bakış açısı içinde dikkat çekici olduğu kanısındayım.

Horasan Erenleri olarak betimlenen gruplardan birisinin de Tapduklu-lardır. Köprülü, Niğdeli Kadı Ahmed'e dayanarak Tapdukî veya Tapduklu olarak anılan taifeye bu adın Taptuk isimli ve Türk olan şeyhlerinden ötürü verildiğini söylemektedir. Menakıbnamelerden Tapduk Emre'nin Hacı Bektaş-ı Velî'nin müridi olduğu; bu sebeple Tapdukîlerin Hacı Bektaş ocağına tabi oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁶ Karamustafa ise Yunus Emre'den Tapduk Emre vasıtasıyla Barak Baba'ya uzanan bu tarikat zincirinin anlamlı olduğunu ifade eder.⁴⁷ Hakeza Abdülbaki Gölpinarlı "*Vilâyetnâme, Yunus'u, şeyhi Tapduk'u, Sarı Saltuk'u, Barak Baba'yı Hacı Bektaş mensubu gösterir*" demesinin yanında "*Yunus Taptuk Baba'nın dervişidir, Taptuk Barak Baba'nın, o da Sarı Saltuk'un halifesidir*" tesbitini yapar ve "*Taptuk Emre, Baraklılardandır*" der.^{48, 49} Köprülü ayrıca "*El-idrâk, Tuhfet'üz Zekiyye, Terceman-ı Türkî ve Arabî*"den alıntı yaparak *tapduk* sözcüğünü tahlil eder. "*Buna göre tapmak: Bulmak; tapışmak: Buluşmak, görüşmek;*

⁴⁶ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 259-260.

⁴⁷ Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımayan Kulları*, s. 78.

⁴⁸ Abdülbâki Gölpinarlı, *Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yay: İstanbul, 2009, s. xxiv ve xxx.

⁴⁹ Abdülbâki Gölpinarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 43 ve 88.

tapşirmek: Buluşturmak, görüştürmek; *tapu, tabu*: Hizmet, ibadet, *ubudiyet*; *tapu eylemek*: Hizmet etmek; *tabuci, tapuci*: Hizmetçi” anlamlarındadır.⁵⁰ Sözcük bu şekli ile hâlâ Kars, Ardahan ve Iğdır’da canlı olarak kullanılmaktadır.

Ancak bu konudaki en eski kaynak olmak özelliğindeki Niğdeli Kadı Ahmed’in *El-Veledü’ş-Şefik ve’l-Hafidü’l-Halik*’ında devrin sünni görüşünü yansıtan bir yaklaşımla karşılaşılır. Bahsi geçen yerdeki kayıtlar Hristiyan Ortodoksların Hristiyan heretikler için kullandıkları ifade ve iddialar ile aynı denecek derecede benzerdir. Niğdeli Kadı Ahmed, “... muasırı olan Nureddin el-Mekkî’den nakille Res’lilerin işledikleri kötülöklere benzer şeyleri icra eden kendi dönemindeki bir zümre ile ilgili olarak ise şunları söyler: “İblisin kızı, Şisban’ın kız kardeşi Dilhas tarafından öğretilen kadınların kadınlara binmesi, kızının, karısının ve kız kardeşinin kadınlığını (kos) misafire, komşuya ve Salihlere feda etme/sunma adeti bu kavimden kalmıştır. Onlardan önce kimse böyle bir halden haberdar değildi. Rum’da Tabtûkî isimli Türklerin şeyhlerinin mübahilerinden olan (mübahilerine mensup olan) bir kavim de, misafirleri mürevvet gereği bu tarzda ağırlamayı câiz biliyorlar. Âlimlerin ve seyyidlerin sultanı, saadetin menba’ı, Âl-i Tâba ve Yâsin’in iftiharî, Alevilerin nakiplerinin sonuncusu, seyyidimiz nuru’l mille ve’d-din-el-Mekkî (Allah nefsinî takdis etsin ve kabrini ıtırlı kulsın) onlara varmış ve (bu) acayıplikleri müşahede buyurmuştur. O mezkûr kimselere dâir hikâyeler ve diğer faydalı ve latif hususlar ile bendeleri zinde/şâd kıları. Allah onu, mele-i a’lâda/ruhlar âleminde hayır, ihsan ve rahmetle ansın. // Bir başka rivayete göre de (bu kavim) senûber (çam, ladin) ağacına ibadet ediyordu. Helak olmaları da kızıl renkte esen şiddetli bir fırtına ile olmuştur...”⁵¹ Köprülü ise Niğdeli Kadı Ahmed’in bu bilgilerini şu şekilde nakleder; “... Anadolu’da Tapduk isminde bir Türk şeyhine tâbi oldukları için Taptukî, daha doğrusu Tapduklu namını alan bir taife mevcut olup misafirlerine kızlarını, kız kardeşlerini, karılarını, peşkeş çekerler.”⁵² Biri asıl diğeri aktarma bu bilgiler gerçekte ilgisi olmayan, muhtemelen sünni ~ ortodoks kesimlerin

⁵⁰ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 246, dn 5; Abdülbâki Gölpınarlı. *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 41, dn 28.

⁵¹ Ali Ertuğrul, *Niğdeli Kadı Ahmed’in El-Veledü’ş-Şefik ve’l-Hafidü’l-Halik*’ı, c I, TTK Yay: Ankara:, 2015, s. 162.

⁵² M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, s. 119.

kendi görüşleriyle uyuşmayan karakterlerinden ötürü heretik inanç zümrelerine karşı geçmişin tortulaşmış yakıştırma, sözlü saldırılarından kaynaklanmaktadır.

Gölpınarlı *Tarih-i Benazil ve Al-Durer-al-Kamine ve A'yân-al-Asr ve A'vân-al Nasr* adlı eserlere dayanarak Baraklıların sakallarını tıraş edip bıyıklarını uzattıklarını (bazen bıyıklarını da kestiklerini), başlarında keçeden yapılmış boynuzların bulunduğunu, üst çenelerindeki ön dişlerini çıkarttıklarını, boyunlarına ip geçirilmiş ziller ve kınayla boyadıkları aşık kemikleri astıklarını, omuzlarında ucu eğri birer çevgân (değenek) taşıdıklarını, çalgı çalıp oynadıklarında boyunlarındaki kemik ve yanlarına asılı zillerin büyük gürültü çıkardığını bildirir.⁵³ Ayrıca İkd-al-Cumân ve Nizhat-al-Anâm'a dayalı olarak şeşta denilen altı telli saz da çalan Barak Baba ve adamlarının haram yediklerini (içki, esrar kullandıkları), Ramazanda oruç tutmadıklarını yazar.⁵⁴ Tapduk Baba'nın da şeyhi Barak Baba'ya uyduğu kanısıyla aynı tarz giyinip, davrandığı düşünülebilir.⁵⁵

Osman Turan "Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Füstâsul-'adâle fî kavâ'id-'is-saltana" başlıklı makalesinde "Bazı dervişlerin aya, güneşe, yıldızlara ....., eğer rivayet doğruysa Tabduklu taifesinin de çam ağacına taptığı anlaşılmaktadır. Eski inançların yansımalarını bu sufi çevrelerde oluşturulan menakıpnamelerde açıkça görmek mümkündür" demektedir.⁵⁶ Kadim Türk inancında yer alan 'ağaç kültü'ne dayanak olarak göstermek istese de, biraz yukarıdaki metinde Kadı Ahmed'in ağaca tapınan kavim olarak 'Reslileri' kast ettiği açık biçimde görüldüğünden Turan'ın yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu bilgi Anadolu'nun antik Ana tanrıça inan-

⁵³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 20.

⁵⁴ *A.g.e.*, s. 53.

⁵⁵ Bu durumu Gölpınarlı şu şekilde yorumlar: "Tasavvuf ehli arasında bir söz vardır. Halife, mustahlifin aynısıdır." Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp: İstanbul, 2008, s. 44.

⁵⁶ Osman Turan, "Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Füstâsul-'adâle fî kavâ'id-'is-saltana" *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK Yay: Ankara, 2014, s 504-536.

cında çam ağaçlarının bulunduğu alanda yapılan Kybele törenlerinde rahiplerin def çalıp, raks etmelerinin sonraki zamanlarda heretik inançlarda da yaşadıklarını akla getirmektedir.⁵⁷

Gölpınarlı Yunus Emre ile tanınan 'emre' sözcüğünün âşık anlamına geldiğini ve bunun sadece Yunus ve şeyhi Taptuk'un lakabı olmadığını söyler. İlaveten emre, emrem, emrecik, imre sözcüğünün Anadolu'da yaygın şekilde gerek yer gerekse kişi adı olarak kullanılmasının dikkate alınmasıyla Anadolu'da "...Taptıklular gibi Emreler denen bir zümrenin de bulunduğuna hükmetmek icap ettiği..." düşüncesini ifade eder.^{58,59} 'Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar' isimli eserin müellifi "emre" kelimesinin tahlilini yaparken sözcüğün tam açık bir anlamının olmadığını, farklı yerlerde 'emre ~emir ~emirem ~emrem' gibi değişik yazılışlarının olduğunu, Marcarca'da âşık manasına gelen 'imre' ve Almancadaki 'emmerich' sözcüğü ile aynı anlamda olduğunu ve Türkçe amrak ile emre'nin de bu manada kullanıldığını iddia edenlere karşılık sözcüğün anlamının 'büyük birader' olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu söylemektedir. Yazar bu iddiasına dayanak olarak Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'nın "bu husustaki fikrinin belki hakikate en yakın olan olduğunu" vurguladığı "Emre zâhir budur ki Türki'de elkâb-ı medihdendir. Etrâk arasında Atabeg ve Rûmîyan meyanında lala ve emsâli gibi (Şerh-i Rumuzat-ı Yunus Emre)" kanaatini gösterir.⁶⁰ Bu bilgiler ile tapduk ve emre adları birlikte yahut ayrı ayrı kullanılmış olsa da aynı zümreyi tanımladığı kanısına varılır. Tapduklu ve Emrelerin Anadolu'nun diğer sahalarında olduğu gibi Erzurum coğrafyasında da, özellikle XI-XVI. yüzyılda bulunmuş oldukları sonucunu, defalarca yapılan değişikliklere rağmen hâlen varlıklarını sürdüren yerleşim yeri isimlerinden çıkarabiliriz. Erzurum Dutçu Köyündeki Tapduk ve Yunus Emre'ye ait mezarlar bunun alameti olsa gerektir.⁶¹

⁵⁷ Aktüel Arkeoloji 2015; 48: 62 vd.

⁵⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri*, s. xxxi.

⁵⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 85.

⁶⁰ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ: Ankara, 9. Baskı, 2003, s 245, dn 2.

⁶¹ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, s. 82; Gölpınarlı'nın burada verdiği bilgi maalesef doğru değildir. Dutçu Köyündeki Tapduk ve Yunus Emre kabirlerinin taşları üzerinde sadece kitabe vardır, 'balta~teber' de dâhil herhangi bir motif yoktur.

Sonsöz olarak diyebiliriz ki; Anadolu'da, hususen Erzurum coğrafyasındaki yerleşim yeri adları geçmişin sosyal ve kültürel kalıtlarını taşımaktadır. Bahse konu olan toprakların 'Türk' ile karşılaşması yaygın bilinenen daha öncesine dayanmaktadır. İslam dünyasına katıldıktan sonraki zaman dilimi ile sınırladığımız yazımızın konusu içinde Türk milletinin Anadolu'ya geliş serüvenini yeni tanıştığı bir inanç sistemi ile gelişen coğrafya arasında kurulan ilişki içinde inceledik. Göçülen toprakların vatanlaştırılmasında yerleşilen yere ceddimiz sıradan ve gelişigüzel ad vermemiştir. Yaşanılan coğrafyaya ad vermede boy, aşiret, oymak veya cemaatlerin adlarının kullanımına başvurmuşlardır. Bundan dolayı verdikleri isimler sahip oldukları inanç ve mensup oldukları millî kimliklerinin birer kaydı olarak kabul edilmelidir. Dünya tarihinin en önemli olaylarından birisi olarak kabul edilen Anadolu'nun Türkleşmesi ve dahi İslamlaşması XI ila XIV. yüzyıllar arasında cereyan etmiş olsa da en yoğun biçimde XIII. yüzyılda yaşanmıştır. Bu süreçte rol alan en büyük unsur Türkmenler yani alperen, Horasan Ereni, Abdalan-ı Rûm ve hatta derviş olarak anılan Oğuz Türkleridir. Yanlış bir isimlendirme ile kimi yazarlarca heretik olarak nitelenen bu topluluklar arasında Arap ve benzeri unsurun bulunmayışı etnik bağlantı açısından dikkat çekicidir.⁶² Horasan'dan Anadolu'ya olan bu Türk seyelanında Erzurum toprakları hem bir kapı hem dinlenme ve hem de dem alma yuvası olmuştur. Bu yuvada fikren, ruhen yoğrularak güçlenen Türkmen Oğuz taifesi Rumeli'ye kadar diyar-Rûm'u Türkleştirmiştir. Bundan ötürü bu ulu ve kutlu yürüyüşün yadigârları olan yer adlarının atalar mirası olduğunu anlamak, yorumlamak ve koruyarak geleceğe taşımak millî bir görevdir.

---

⁶² Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımaz Kullar*, YKY: İstanbul, 7. Baskı, 2016, s. 117.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki Gölpınarlı, “Kızılbaş”, *İA*, cilt 6, s. 789.
- Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp: İstanbul, 2008
- Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yay: İstanbul 2009.
- Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Yayınevi: İstanbul 1936.
- Ahmet T. Karamustafa, *Kalenderiler, Abdallar, Hayderiler: 16. Yüzyılda Bektaşiliğın Oluşumu* (Çev. Derya Öcal). G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımaz Kulları*, YKY: İstanbul, 7. B, 2016.
- Aktüel Arkeoloji*, 2015.
- Ali Ertuğrul, *Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefik ve'l-Hafidü'l-Halik'ı*, c I, TTK Yay: Ankara 2015.
- Anna Kommena, *Alexiad*, İnkılâp: İstanbul 1996.
- Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğında Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret: İstanbul 2001.

- CL. Huart, "Haydar", İ.A, İstanbul 1993.
- Ethem Ruhi Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşılık*, Ankara 1990.
- Harun Tunçel, "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 2000.
- Hilmi Ziya Ülke, *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler*, Doğu-Batı Yay: Ankara, 2. Baskı, 2017, s. 386-7.
- Leon Cahun. *Asya Tarihine Giriş* (çev. S. İ. Kaya), Seç Yay: İstanbul 2006.
- M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ: Ankara, 3. Baskı, 2003.
- M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ: Ankara, 9. Baskı, 2003, s 245, dn 2.
- Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ahilerin genel görünümleri üzerine bir çalışma" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 2013; 67: 103-120.
- Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaacılık: Konya 1991.
- Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bil Ens., Konya 2011.
- Mustafa Duman, Oxus'un kıyısından Kumrular Sokağı'na, <http://www.gazete5.com/haber/mustafa-duman-yazdi-oxusun-kiyisindan-kumrular-sokagina-343473>.
- Mustafa Duman: Allah'ın İtleri, <http://www.erkurumajans.com/mustafa-duman--allah39-in-itleri-42510m.htm>
- Necmettin Özerkmen, "Ahiliğin tarihsel-toplumsal temelleri ve temel toplumsal fonksiyonları: sosyolojik yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2004; 44 (2): 57-78.
- Nermi Uygur, *Yer Adları*, 1967.
- Neşet Çadıatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara 1997.
- Osman Turan, "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Füstâsul-'adâle fî kavâ'id'is-saltana" *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK Yay: Ankara 2014.
- Osman Turan, *Kunlar ve Eski Türkler*, Hitabevi: İstanbul 2014.

Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.

Ömer Lütfi Barkan. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri, Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Ruy Gonzales de Clavijo, *Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, Çev. Zeynep Ertan, Pozitif Yay: İstanbul 2008.

Sadullah Gülten. "Tahrir defterlerine göre Anadolu'da Kalenderîler ve Haydarîler", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2012; 31: 35-52.

Semih Ceyhan, "Osmanlı Tâcnâme Literatürüne Göre Derviş Tacı ve Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet Risâlesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2011), 113-1729.

Semih Ceyhan, "Taç", TDV İA: Ankara, 39 c, s. 365.

Sırrı Erinç, *Güneydoğu Avrupa'da Türkçe Ekzonimler*, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni, 1989.

Türk Dili 1967.

SERTARİK RECEB DEDE'YE AİT EL YAZMASI BİR MECMUA

DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP ŞAFAK *

Öz

Mevlevîlik tarîkatinde, matbah-ı şerîfte bin bir gün çile çıkaran derişlere “dede” unvanı verilir. Receb el-Konevî, Mevlevîlik tarîkatine intisap etmiş, önemli bir seviyeye ulaşarak “sertarîk” unvanını elde etmiş biridir. XVII. yüzyılda Konya’da yaşamış ve önemli tarihî olaylara şahitlik etmiş olan Receb Dede, bilhassa hattatlığı ile tanınmıştır. Kendisinin talik yazıda mahareti vardır; “İmâd” mahlasıyla çeşitli şiirler de kaleme almıştır. Onun güzel bir talik yazıyla düzenlediği elyazması bir mecmua, halen Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi, Uzluk Arşivi’nde bulunmaktadır. Muhtelif şiirlerden ve alıntılardan oluşan bu mecmuada, gerek Mevlevîlik tarihi, gerekse yazarın hayatıyla ilgili değerli notlar da vardır. Yazımızda, söz konusu eserin fizikî özellikleri ve muhtevası kısaca tanıtılacaktır.

Anahtar kelimeler: Sertarîk Receb Dede, İmâd-ı Mevlevî, Konya Mevlâna Dergâhı, Mevlevî Hattatlar, Talik Yazı.

ABSTRACT

In Mevlevi life style told “dede” for whome was thousand and one day in some places known as matbah-i sharif. Receb el-Konevî is one who has reached to an important level and has gained the title of sertarîk. Recep Dede, who lived in Konya in XVII century and witnessed important historical events, was especially known for his calligraphy. He has a talent for writing; He wrote various poems under the pseudonym

---

* DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP ŞAFAK, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi. Email: yakupsafak@hotmail.com.

of Imâdone of his manuscript, which he arranged in a beautiful talic script, is still available in the Library of Selcuk University.

The book consists of various poems and quotations, there are valuable notes about the history of the Mevlevi and the life of the author. In this article, the physical properties and content of the mentioned work will be briefly introduced.

Keywords: Sertarîk Rajab Dede, Imâd-ı Mevlevî, Konya Mevlâna Dergah, Mevlevi Calligraphers, Talik Font.

چکیده

در طریقت مولویه و به کسانی که هزار و یک روز در کنار مطبخ شریف ریاضت کشیده اند عنوان "دده" داده می شود. رجب الکنوی از شخصیت های مطرح طریقت مولویه می باشد که به سطوح مهمی در این طریقت راه یافته و عنوان سر طریقت را گرفته است. رجب دده در قرن 17 در قونیه زندگی می کرده است و رویداد های تاریخی فراوانی را شاهد بوده است و بالاخص با خطاطی شناخته شده است. وی استعداد زیادی در نوشتن داشته و با نام مستعار "عماد" اشعار زیادی را به رشته تحریر در آورده است. یک اثر دستنویس که با خوشنویس مزین شده و متعلق به وی می باشد در آرشوی کتابخانه دانشگاه سلجوق موجود می باشد. این مجموعه که از اشعار و حکایات مختلفی تشکیل شده است نکات ارزشمندی را در مورد زندگی اصحاب طریقت مولویه و زندگی شخصی نویسنده دارد. در این نوشتار ویژگی های فیزیکی اثر و محتوی آن بطور خلاصه شناسانده خواهد شد.

کلید واژه ها: سرطریقت رجب دده، مولوی عماد، درگاه مولانا قونیه، خطاط های مولوی، خط طالق.

Yazımıza konu olan Receb Dede¹, aslen Konyalı olup XVII. yüzyılda yaşamış, Mevlevîlik tarikatine intisap ederek merkez âsîtâne olan Konya Dergâhı'nda sertarîklik makamına kadar yükselmiş bir zattır.²

¹ Hayatı hakkında bkz. Yakup Şafak, "Recep Tarikatî Dede", *Konya Ansiklopedisi*, C. VII, s. 218-219, Konya, 2014.

² Konya Âsitanesi'nde Çelebi Efendi'den sonra, en yetkili âmir (zâbit), "ser-tarîk" adı verilen tarîkatçi dededir. Tarîkatî de denilir. Çelebi Efendi'nin

Kaynaklarda hakkında verilen bilgiler sınırlıdır. *Esrâr Dede Tezkire-si'*ne göre, "Konya'da doğmuş, Mevlevîliğe intisap edip Mevlâna Dergâhı Postnişini Abdülhalim Çelebi'nin (postta oturduğu yıllar: 1077-1090/1666-1679) himayesinde yetişmiş, bu dergâhta uzun zaman hizmette bulunmuş, tarikatçılık görevini ömrünün sonuna kadar sürdürmüş, talik yazıda mahareti olduğu için zamanının çoğunu Mesnevî istinsahıyla geçirmiş, 1100/1688 tarihi civarında vefat ederek Mevlâna Dergâhı hazînesine defnedilmiştir."³ Bu malûmata göre Receb Dede, Abdülhalim Çelebi'den sonra Konya Mevlâna Dergâhı postnişini olan II. Bostan Çelebi (öl. 1117/1705) zamanında vefat etmiş olmalıdır.⁴

Esrâr Dede, daha sonra, aynı yerde şiirlerine örnek olmak üzere "Mevlevî dervişlerinin mecmualarında bulunduğunu" belirttiği, Fâilâtün mefâilün feilün vezniyle yazılmış şu manzumeyi nakletmiştir:

Cânımız yoluna fedâ edelim
Ölmeden borcumuz edâ edelim
Pâk-bâzân içinde sultânım
Ney gibi biz de hoş sadâ edelim

Ser verip cânı ber-murâd edelim
Hâk-i pâynla ittihâd edelim
Cevr ü hicri ki sen revâ göresin
Biz kimin dergehine dâd edelim

*Sicill-i Osmânî'*de "Receb Tarîkatî Dede" hakkında şu kısa bilgi verilir: "Konyalıdır. Mevlevî olarak 1100'de fevt oldu. Şâir, ta'lik-nüvîs idi."⁵

vekili ve en büyük yardımcısıdır. Onun emirlerini aşçı dedeye, dedelere ve dervişlere tebliğ etmek, uygulanmasını sağlamak, onların arzularını çeşitlilik makamına arz etmek, çelebi efendinin bilgisi dahilinde tekkedeki her türlü hizmeti ifa etmek, bu zatın uhdesinde idi. Daha geniş bilgi için bkz. Yakup Şafak, "Sertarîk", *Konya Ansiklopedisi*, C. VIII, s. 17, Konya, 2015.

³ *Esrâr Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* (nşr. İlhan Genç), Ankara, 2000, s. 220-221.

⁴ Bkz. Yakup Şafak, "Abdülhalim Çelebi I", *Konya Ansiklopedisi*, C. I, s. 20-21, Konya, 2009; Ahmet Sevgi, Bostan Çelebi II", *Konya Ansiklopedisi*, C.II, s. 162-163, Konya, 2011.

⁵ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C.II, s.372, İstanbul, 1311. (*Tuhfe-i Hattâtîn'*de 1019/1610'da hayatta olan başka bir Konyalı Mevlevî hattat Re-

Daha sonra yazılan diğer kaynaklarda bu eserlerdeki bilgiler tekrar edilmiştir.⁶

Receb Dede'nin makalemize konu olan mecmuası, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi, Uzluk Arşivi'nde, Y91 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.⁷ Zikredilen arşivin sahibi ünlü tıp tarihçisi ve Mevlevîlik müntesibi Prof. Dr. Feridun Nâfiz Uzluk (1902-1974), bir makalesinde Receb Dede ve mecmuasından şöyle bahsetmektedir: "(Bu hilâfetnâme) Konya'da tarikatçı olup hattatlığı ile meşhur Receb İmâd Dede'nin kalemıyla meydana getirilmiştir."⁸ "Receb Dede sonraları tarikatçı olmuş, İmâd mahlasını almıştır. Receb Dede'nin dil şeklinde yazdığı, çoğu kendi şiirlerinden meydana gelmiş bir mecmuası benim kendi koleksiyonumdadır."⁹

Muharririn güzel talik yazısını aksettiren bu mecmuanın şekil özellikleri ve muhtevası özetle şöyledir:

8X22.5 cm ebadında, dikdörtgen şeklinde, ortası yeşil kadife kaplı kahverengi meşin cilt içinde 134 yaprak. Satır adedi değişiktir. Şiirler çoğunlukla iki veya üç sütun halinde, 20 ilâ 28 satır arasında yazılmıştır. Baş tarafa boş kâğıtlar eklenmiş; keza 95a'dan sonrasında da ek var. Baş

---

ceb Dede'den bahsedilmektedir. Bkz. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul, 1928, s. 202; Ali Haydar Bayat, "Hüsni Hat San'atında Mevlevîlik ve Mevlevîler", 4. Millî Mevlâna Kongresi - Tebliğler, Konya, 1991, s. 86.)

⁶Ali Enver, *Semâ'-hâne-i Edeb, Mevlevî Şairler* adıyla nşr. Tahir Hafızoğlu, İst., 2010, s.128; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C.I, s.326, tsz.; Şahabettin Uzluk, *Mevlevilikte Resim Resimde Mevleviler*, Ankara, 1957, s. 83; Haluk İpekten ve diğ., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988, s. 373-374; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Receb Dede (Tarîkatî)", C. VII, s. 298, İstanbul, 1990.

⁷Feridun Nâfiz Uzluk ve Selçuk Üniversitesi'ndeki Uzluk Arşivi için bkz. X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler, C. II, s. 177 vd., Konya, 2003.

⁸Bkz. F. Nâfiz Uzluk, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1971, S. 9, s. 396.

⁹Aynı makale, s. 398. (Uzluk'un bahsettiği mecmuanın tavsifi, yazımıza konu olan mecmuaya uyuyor. Zaten Selçuk Üniversitesi Uzluk Arşivi'nde Receb Dede'ye ait başka mecmua bulunmamaktadır. "Çoğu kendi şiirlerinden meydana gelmiş" tanımlaması, kanaatimizce tedkik sonucunu değil genel bir intibai yansıtmaktadır.)

taraftaki sayfalar yıpranmış ve tamir edilmiştir. Boş yaprakların ilkinde Feridun Nafiz Bey'in kurşun kalemle yazmış olduğu şu not bulunmaktadır: "Bu mecmuayı İstanbul'da kitapçı İranlı Mahmud Efendi'den 100 liraya güç hal ile satın aldım. 2 Eylül 1950. Akdâm-ı türâb-i Âl-i abâ, bende-i bendegân-ı Mevlânâ, Ferîdun Şifâ-i pür-hatâ."

1a'da ise Mevlâna Dergâhu son postnişinlerinden, âlim ve şair Veled Çelebi İzbudak'ın (öl.1953) 5 beyitlik bir gazeli, kendi el yazısıyla yer almaktadır. Manzumenin altında 2 Nisan 1313 (14.4.1897) tarihi vardır.¹⁰

1b:¹¹ Gazeliyyât-ı Hazret-i Mevlânâ.

6b: *Hilye-i Hâkânî*.

16a ve devamında Arapça bir manzume ve onun yarısına kadar beyit beyit Farsça tercümesi yer almaktadır; ancak manzumenin baş tarafının bulunduğu yaprak düşmüştür. Arapça manzumenin bu mecmuadaki mevcut ilk beyti şöyledir:

إني اتهمت نصيح الشيب في عدل
والشيب أبعد في نصح من التهم

*Kınandığım konuda bana nasihat eden ak saçlı ihtiyarı suçlamıştım.
Halbuki o, nasihatleri sebebiyle suçlanmaktan çok uzaktı.*

Farsça tercümenin sonlarında şu beyit vardır:

چون ز هجرت هشتصد و ده سال تازی رفته بود
اتفاق افتاد نظم پارسی اندر رقم

*Arap takvimine göre hicretten 850 yıl geçmişti ki
(bu) Farsça manzume kaleme alındı.*

Bazı yazma nüshalarda naklettiğimiz Farsça beyitten sonra şu beyit de yer almaktadır:¹²

¹⁰ Matla beyti şöyledir:

Bana tecelli-yi tâm eyledin bugün ey mâh
Fedâ-yı cân edeyim hâlisân li-vechillâh

Hayatı ve eserleri için bkz. Veled Çelebi İzbudak, *Tekke'den Meclis'e Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları*, nşr. Y. Şafak-Y. Öz, İstanbul, 2009, s. 7 vd.

¹¹ Takipte kolaylık olması düşüncesiyle yazımızda, her faslın sadece ilk sayfasındaki numara verilmiştir.

بنده مداح رسولم شهرتم حافظ شرف
نام من باشد محمد، من محمد چاکرم

Hâfız Şeref diye tanınan bendeniz, Hz. Peygamber'in methiyecisiyim. Adım Muhammed'dir (ama ben), kul Muhammed'im.

Görüldüğü gibi bu manzume, İmam Bûsîrî'nin (öl. 694/1295) meşhur "Kasîde-i Bürde"sidir. Tercümenin "Hâfız Şeref" diye tanınan Muhammed b. Muhammed tarafından 810/1407 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

23b: Cezmî'nin bir na'tı ve gazelleri.

26b: Attâr'ın *Cevâhirü'z-Zât*'ı.¹³

29b: Dîvâne Mehmed Efendi'den şiirler.

31a: Der ta'rîf-i Şerh-i Mesnevî-i Şerîf li-Abdullâh Efendi maa târih li-Cevrî Çelebi.

32a: "Hazret-i Molla Celâleddîn-i Rûmî" başlıklı Farsça bir kaside.¹⁴
Matlar:

علی الصباح که از نور ذات پاک خدا
وجود جمله ذرات یافت نشو و نما

Sabahleyin bütün zerrelerin varlığı, kusurlardan münezzeh olan Allah'ın zatının nurundan hayat bulur.

33a: Haylî'nin bir na'tı.

34a: Nâilî'nin bir na'tı ve gazelleri.

36a: Azîz Efendi'nin bir na'tı.

¹² Meselâ *Kasîde-i Bürde bâ Tercüme-i Manzûm*, Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî, 32709/10 nolu yazma (www.lib.ir/book/65229684).

¹³ İlk beyti şöyledir:

به نام آنکه نور جسم و جان است
خدای آشکارا و نهان است

*Cismin ve canın nûru, gizli ve aşikâr olan
(varlıkların) efendisi olan zâtın adıyla.*

¹⁴ Manzumenin sonlarında Mevlana'nın mahlas olarak kullandığı "Hamuş" kelimesi geçiyorsa da Furûzânfer'in neşrettiği *Dîvân-ı Kebîr*'de bu şiiri bulamadık.

37a: Rızâyî'nin bir na'tı.

38a: Adnî Dede'nin bir na'tı.

40b: Yine Riyâzî'nin bir na'tı.

42b: Nâdirî'nin bir na'tı, Mevlânâ'ya bir medhiyesi ve bir münâcâtı;

44b: "Li-muharririhî'l-fakîr Dervîş Receb Tarîkatçı, na't." Matlaı:

Ey Habîb-i Hazret-i Mevlâ Resûl-i Kibriyâ
Server ü ser-hayl ü ser-dâr-ı gürûh-ı enbiyâ

45a: "Ve le-hû, gazel."¹⁵ Matlaı:

Hamdü lillah bende-i Yezdan-perestiz ey gönül
Sad şük(ü)r mest-i mey-i bezm-i elestiz ey gönül

45b: "Der midhat-i Hazret-i Mevlânâ." Matlaı:

Âferîn ey ser-firâz-i evliyâ-yı kümmelîn
Merhabâ ey server (ü) ser-defter-i ehl-i yakîn¹⁶

46b: "Ve le-hû, münâcât." Matlaı:

Ey hâlık-ı halk-ı her dü âlem
Ey râzık-ı ins ü cinn ü âdem

47a: "Ve le-hû, gazel." Matlaı:

Müşkil odur ki dest-i muhabbet tehî ola
Dil mülkü fikr-i bîhudenin hargehi ola

47a: "Ve le-hû, gazel." Matlaı:

Ol kim esîr-i şehvet-i dünyâ-yı dûn ola
Nefs-i leîm ü dîv-i denîye zebûn ola¹⁷

47b: "Ba'zî kerâmât-ı Emîrû'l-Mü'minîn Alî b. Ebî Tâlib." (*Şevâhidü'n-Nübüvve'* den naklen.)

¹⁵ Başındaki ibare: "İmâdüddîn el-Mevlevî".

¹⁶ Bu manzume şu eserde de yer almaktadır: Vâsıf Efendi, *Mecmûa-i Medâyh-i Mevlâna, Osmanlı Şiirinde Mevlâna Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* adıyla nşr. Ahmet Mermer ve ark., Ankara, 2009, s. 254 vd.

¹⁷ Bu şiirlerin hepsinde mahlas olarak "İmâd" ismi geçmektedir. Meselâ 45a'da:

Gel İmâd el-ân urup da'vâ-yı bî-ma'nâyı ko
Cümleden ednâ vü ahkar dahi pestiz ey gönül

52b: Şâhidî'nin *Gülşen-i Vahdet*'i.

İlk beyti:

İftitâh-ı nâme bismillâh ile
Aşkile derdile sözde âh ile

Bu manzumenin sonunda şu ibâre vardır:

16 تمت الكتاب بعون الملك الوهاب على يد عبد الفقير درويش رجب المولى فى 16
شهر جمادى الاولى سنة مائه و الف من الهجره

Kâinatın sahibi olan ve karşılıksız bağışta bulunan Allah'ın yardımıyla (bu manzumenin) yazılışı, (bu) fakir, Derviş Receb el-Mevlevî tarafından hicrî 1100 senesi, 16 Cemâziye'l-evvel'de tamamlandı.

70a: Fazlî, Hayretî, Şemsî'den gazeller;

70b: "Sultan Muhammed Han Hazretleri Beşiktaş Mevlevîhânesi'ni ta'mîr ettirdikte Fennî Efendi'nin târîhidir."

Manzûmenin sonunda "1097" tarihi vardır.¹⁸

71a: "Semâa nez' oldukta Müstakîm Efendi'nin târîhidir."

Manzûmenin sonunda "1095" tarihi bulunmaktadır.

71b: Hâfız'ın Sâkî-nâme'si;

76b: Şeyhülislâm Yahyâ'nın Sâkî-nâme'si;

78b: Nef'î'nin Sâkî-nâme'si;

80a: Hâfız'dan gazeller;

88a: Bir tercî-i bend. İlk mısraı:

Halk-ı âlem düşmen olup zemm ederse dem-be-dem¹⁹

88b: Mevlâna'dan bir gazel. Matlaı:

زهی لوا و علم لا اله الا الله

که زد بر اوج قدم لا اله الا الله

(O) ne güzel bir bayrak ve sancaktır ki

*Lâ ilâhe illallah ayağımı zirveye koymuştur.*²⁰

¹⁸ Zikredilen tarihte padişah, IV. Mehmed (1648-1687) idi. Fennî Mehmed Efendi için bkz. Haluk İpekten ve diğ., *a.g.e.*, s. 137.

¹⁹ Bu şiir muharrire ait olabilir.

88b: Muharririn bir kasidesi. İlk beyti:

Tâc-ı izzetdir ey dil eyle nigâh
Efsar-i lâ ilâhe illallah

Son beyti:

Kalbini zerr-i hâlis eyler îmâd
Himem-i lâ ilâhe illallah

89b: *Şevâhidü'n-Nübüvve'* den bir nakil.

90b: Muharririn Halîl Efendi'nin vefatına yazdığı tarih manzumesi. Sonundaki ibâre: Fî şehri 28 Şevvâli'l-mükerrem 1103."

90b: Muharririn Nâib-i Konya Yahyâ Efendi için yazdığı tarih manzumesi.

91b: Muhtelif kitaplardan nakiller.

92b: Târîh-i saâdet-hâne-i Şeyh Bostan Efendi, güfte-i Nesîb Çelebi.

93a: Târîh-i Muharrir.

93b: Târîh-i dîger-i saâdet-hâne-i Şeyh Bostan Efendi güfte-i Nesîb Çelebi.²¹

94b: Hüsn-i hat meşki, muharririn bir dörtlüğü, İbni Kemâl'in bir kıtası ve Farsça'daki Arapça kökenli harflerle ilgili bir kıta bulunmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi asıl mecmua burada bitmektedir. Bundan sonrasına boş kâğıtlar eklenmiştir ve 95b-134b arasına sonradan, başka bir talik yazıyla Şeyh Gâlib'den (öl. 1213/1799) gazeller yazılmıştır.

Sonuç olarak bu mecmua sayesinde Mevlevîlik, edebiyat ve sanat tarihimiz açısından önemli olan, fakat hakkında fazla malûmat bulunmayan Tarîkatî Receb Dede'nin hayatı hakkında ilk elden bazı bilgilere ulaşmak mümkün oldu.

Bu cümleden olmak üzere, muharririn bazı kaynaklarda vefat tarihi için verilen h. 1000 rakamını, "h. 1103'ten sonra" şeklinde tashih etmek gerekir.

²⁰ Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Külliyât-ı Şems yâ Divân-ı Kebîr* (nşr. Bediüzzaman Furûzânfer), C. I-VII, Tahran, 1336-1345 hş., (gz. nu. 2407).

²¹ Her üç manzumenin de sonunda 1103 (1691-1692) tarihi vardır.

Şairin ilgi alanlarını, birikimini, edebî kişiliğini az çok yansıtan örnek-
lere de ulaşılmış oldu. Kezâ bilhassa yaşadığı dönemle ilgili bazı tarihî
bilgiler elde edildi.

Ayrıca Receb Dede'nin hüsn-i hattaki başarısını ve maharetini göste-
ren önemli bir eser, ilgili saha araştırmacılarının dikkatine sunuldu.

KAYNAKÇA

- Ali Enver, *Semâ'-hâne-i Edeb*, [Mevlevî Şairler adıyla] (nşr. Tahir Hafızoğ-
lu), İstanbul, 2010, s.128.
- Bayat, Ali Haydar, "Hüsn-i Hat San'atında Mevlevîlik ve Mevlevîler",
4.Millî Mevlâna Kongresi - Tebliğler, Konya, 1991, s. 86.
- Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* (nşr. İlhan Genç), Ankara,
2000, s. 220-221.
- F. Nâfiz Uzluk, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 9, s. 396,
Ankara, 1971.
- Haluk İpekten ve diğerleri, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlü-
ğü*, Ankara, 1988, s. 373-374.
- Kasîde-i Bürde bâ Tercüme-i Manzûm*, Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî,
32709/10 nolu yazma (www.lib.ir/book/65229684).
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C.II, s. 372, İstanbul, 1311.
- Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Külliyât-ı Şems yâ Divân-ı Kebîr* (nşr.
Bedüzzamân Furûzânfer), C. I-VII, Tahran, 1336-1345 hş., (gz.nu.
2407).
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin
Mahmud Kemal), İstanbul 1928, s. 202.
- Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C. I, s. 326, tsz.
- Sevgi, Ahmet, *Bostan Çelebi II*", *Konya Ansiklopedisi*, C. II, s. 162-163,
Konya, 2011.
- Şafak, Yakup, "Abdülhalim Çelebi I", *Konya Ansiklopedisi*, C. I, s. 20-21,
Konya, 2009.
- Şafak, Yakup, "Recep Tarikati Dede", *Konya Ansiklopedisi*, C. VII, s.
218-219, Konya, 2014.

- Şafak, Yakup, "Sertarık", Konya Ansiklopedisi, C.VIII, s. 17, Konya, 2015.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Receb Dede (Tarikatı)", İstanbul, 1990, C. VII, s. 298.
- Uzluk, Şahabettin, *Mevlevilikte Resim Resimde Mevleviler*, Ankara, 1957, s. 83.
- Veled Çelebi İzbudak, *Tekke'den Meclis'e Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları*, nşr. Y. Şafak-Y. Öz, İstanbul, 2009.
- Vâsıf Efendi, *Mecmûa-i Medâyah-i Mevlâna*, [Osmanlı Şiirinde Mevlâna Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları adıyla] nşr. Ahmet Mermer ve ark., Ankara, 2009, s. 254-258.
- X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler, C. II, s. 177 vd., Konya, 2003.

ANLATMA ESASINA BAĞLI EDEBİ METİN OLARAK
ZATÎ'NİN ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİSİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ. DR. SADIK ARMUTLU *

ÖZ

Klasik Türk edebiyatında değişik konuların işlenmesinde, şairlere duygularını rahat bir şekilde ifade etme imkânı verdiğiinden mesnevi nazım şekli çok kullanılmıştır. Bu nazım şekliyle pek çok eser yazılmıştır. Bunlar, ya öğreticilik ya da sanat kaygısı taşırlar. Bu ikinci grup edebi zevke hitap ettiği gibi kurmaca oluşlarıyla öne çıkarak, diğer mesnevi-lerden ayrılırlar. Kurmaca mesneviler/metinler, sanata ait duygu ve düşünceyi mesnevi dünyasında okuyucuya sunmayı temel aldığı için öğretici değildir. Kurmaca metinlerde öğretmek esas değil, anlatmak, nakletmek esastır. Edebi metinler, kurmaca özellikler çevresinde ve onun özelliklerini taşıyarak oluşur. Başka bir ifadeyle anlatma esasına bağlı edebi metinlerin öne çıkan yönü kurmaca oluşlarıdır. Anlatma esasına bağlı metinlerde, bir anlatıcı, onu takdim eden biri vardır. Bu anlatıcı, kendisine tanınan sınırsız bir güç doğrultusunda kurguladığı olaylar sayesinde yeni bir dünya kurar. Olay ve olay örgüsü kurmaca dünyasının olmazsa olmazıdır. Anlatma esasına bağlı metinler, bu iki unsurun çevresinde vücut bulur. Olayların cereyanı için şahıs kadrosuna ihtiyaç duyulur. Çünkü olaylar bu kişiler etrafında döner. Olay, zaman ve mekân kavramını da beraberinde getirir. Olayı ister belirli ister belirsiz olsun zamandan ayrı düşünmek mümkün değildir. Olaylar gerçek veya hayali olsun mutlaka bir yerde cereyan ederler. Bu eylemler de mekân unsurunu öne çıkarır. Artık şair, dış dünyadan aldığı unsurlarla yeni ve hayali bir dünya kurmuş/kurgulamıştır. Bu kurmaca dünyaya da belli

* DR. ÖĞR. ÜYESİ. DR. SADIK ARMUTLU, İnönü Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, Öğretim üyesi. Email: sadik.armutlu44@gmail .com

bir bakış açısı'ndan bakar. Zâtî'nin *Şem' ü Pervâne* mesnevisi de kurmaca dünyasına özgü bir edebi eserdir.

Anahtar Kelimeler: *Şem' ü Pervâne*, Mesnevi, Olay, Zaman, Mekân, Şahıs Kadrosu.

ABSTRACT

In classical Turkish literature, mesnevi form of verse has been widely used in the processing of various subjects, because it allows poets to express their feelings in a comfortable way. Many works were written in this verse form. The purposes of writing are either motivational or artistic. This second group, as well as literary tastes, stand out with their fiction and they are separated from other mesnevis. Fiction mesnevis / texts are not instructive since it is essential to present the feeling and thought of art to the reader in the mesnevi world. It is essential to teach in fiction texts, not to tell, to convey. Literary texts are formed around fictitious features and their characteristics. In other words, the leading aspect of the literary texts based on narrative is the fiction. In narrative texts, there is a narrator, a person who has appointed it. This narrator establishes a new world in the direction of an unlimited power. The event and plot is the sine qua non of the world of fiction. Narrative texts appear around these two elements. Personnel staff is needed for the event. Because events turn around these people. The event brings along the concept of time and space. It is not possible to think separately from the time whether it is specific or uncertain. Events take place in real or imaginary places. These actions also highlight the element of space. Now the poet has established / constructed a new and imaginary world with the elements he has taken from the outside world. This fiction sees the world from a perspective. The *Şem' ü Pervâne* of Zâtî is also a literary work that is unique to the fictional world.

Keywords: *Şem ü Pervâne*, Mesnevi, Incident, Time, Space, Person squad.

چکیده

در ادبیات کلاسیک ترک برای آنکه شاعران در موضوعات مختلف بتوانند نظرات و احساسات خود را به راحتی بیان نمایند شکل مثنوی نظم بسیار رایج بوده است. در این

şekil نظم اثرهای بسیاری نوشته شده است. هدف از نگارش آن ha نیز یا جنبه آموزشی داشته و یا دلایل هنری. این گروه دوم چون ذوق ادبی ra مورد خطاب قرار می دهد از محبوبیت بیشتری نسبت به مثنوی های دیگر برخوردار شده است. مثنوی های داستانی چون پایه های هنری ra در مفاهیم خود دارد کمتر از جنبه آموزشی برخوردار می باشد. در این متون بحث های آموزشی ملاک نبوده و هدف نقل کردن می باشد. در متون نقل شونده معمولاً کسی به عنوان نقال آن ra نقل می کند. این نقل کننده در سایه قدرت نامحدودی که به وی داده شده است و بوسیله حوادثی که در ذهن خویش ایجاد کرده است دنیای جدیدی ra بنا می کند. رویداد و بافتن حوادث از ملزومات ادبیات داستانی می باشد. متون نقل شونده پیرامون این دو عنصر شکل می گیرد. رویداد مفهوم زمان و مکان ra نیز با خود بوجود می آورد. رویداد خواه مشخص و خواه نا مشخص باشد اما نمی توان آن ra از مفهوم زمان مجزا اندیشید. رویداد همچنین خواه واقعی باشد و خواه خیالی مکانی برای اتفاق افتادن نیاز دارد. این نیز عنصر مکار ra پدید خواهد آورد. دیگر شاعر با عناصری که از دنیای بیرون گرفته است دنیای جدید و خیالی ساخته است. این دنیای داستانی و خیالی نیز زاویه دید و پرسپکتیو منحصر به خود ra دارد. مثنوی شمع و پروانه ذاتی نیز از آثار ادبی داستانی می باشد.

کلید واژه ها: شمع و پروانه، مثنوی، رویداد، زمان، مکان، کادر شخصیتی.

GİRİŞ

XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Zâtî, 1471 yılında Balıkesir'de doğmuştur. II. Beyazîd, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî dönemlerini idrak eden şair, 1546 yılında İstanbul'da ölmüştür. Yazdığı manzum ve mensur eserlerle tanınmış, döneminin önde gelen şairlerinden olan, kolay şiir yazan ve şiir tekniğini iyi bilen bir şair olarak bilinen Zâtî, Türk edebiyatında en fazla gazel yazan şairlerdendir. Zâtî, kaynaklarda "şairler hocası" olarak anılır ve kendisinden övgü ile bahsedilir. Onun öğrencilerinden biri ünlü şair Bakî'dir. Bir diğer ünlü öğrencisi de *Gül ü Bülbül* mesnevisiyle tanınan şair Kara Fazlı'dır.

Onun Bayazid cami avlusundaki küçük dükkânı şiirlerin okunduğu, konuşulduğu ve şiir tartışmalarının yapıldığı akademik bir muhittir. Hayali Bey ve Taşlıcalı Yahya da bu dükkâna gelen şairlerdendir. Kıvrak

bir zekâya, güçlü bir şiir yeteneğine sahip olan Zatî, rindmeşrep ve nüktedan bir kişidir. O, anadan doğma şair yaradılışlı, aynı zamanda çok boyutlu ve çok yönlü biridir.

Zatî'nin en tanınmış eseri *Divan'*ıdır. *Divan'*ından sonra en ünlü eseri *Şem' ü Pervâne* mesnevisidir. Eser, hezec bahrinin “mefâîlün mefâîlün feûlün” kalıbıyla yazılmıştır. 1534'de yazılan ve 3937 beyit olan mesnevinin dili sade ve üslubu akıcıdır. Mesnevi, Kanuni Sultan Süleyman adına yazılmış ve ona sunulmuştur. Eserin konusu Rum hükümdarı Şah Jale'nin oğlu Pervâne ile Çin Fağfuru'nun kızı Şem' arasında geçen aşktır (Armutlu 1998: 230-37) Dolayısıyla bu mesnevi, çift kahramanlı, aşk ve macera konulu eserlerden biridir. Zatî'nin *Şem' ü Pervâne* mesnevisinin Türk ve Fars edebiyatında yazılan diğer *Şem' ü Pervâne* mesnevileriyle isim benzerliği dışında bir benzerliği yoktur. Mesnevinin şimdiye kadar bilinen beş nüshası vardır (Armutlu 1998: 400-3). Mesnevi üzerinde bir doktora çalışması yapılmıştır: Sadık Armutlu, *Zatî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya, 1998. Bu çalışmada verilen beyitler, adı geçen doktora tezinden alınmıştır.

Şem' ü Pervâne, Fars ve Türk edebiyatlarının Klasik mesnevi konusu olduğundan, adı geçen edebiyatlarda başka şairler tarafından da yazılmıştır (Armutlu 2009: 881-997). *Şem' ü Pervâne* mesnevileri önce Fars edebiyatında daha sonra da Türk edebiyatında yazılmıştır. Zatî'nin eseri hem kurmaca hem de düzenleniş ve içerik bakımından aynı zamanda verilen mesaj yönüyle Fars ve Türk edebiyatında yazılan *Şem' ü Pervâne* mesnevilerinden ayrılır. Bu yönüyle eser, türünün orijinali olarak dikkati çeker.

Klasik Türk edebiyatında değişik konuların işlenmesinde çok kullanılan bir nazım şekli olan mesnevi ile pek çok eserler yazılmıştır. Mesnevilerin yazılış amaçları çok çeşitlidir. Bunlardan biri, kendi içerisinde okuyucuya bir şeyler öğretmek, bilgi vermek, yönlendirmek olan öğretici metinler/mesnevilerdir. Diğerleri de okuyucunun edebi zevkine hitap eden ve sanat kaygısı ön planda olan ve de kurmaca oluşlarıyla diğerlerinden ayrılan aşk ve macera mesnevileridir. Zatî'nin *Şem' ü Pervâne* mesnevisi de bunlardan birisidir.

Kurmaca, en genel haliyle sanatsal düzlemde yaratma/uydurma demektir. Bu terim, edebiyatta, gerçek olmadıklarını bildiğimiz ama uyum ve düzen amacıyla doğru kabul ettiğimiz zihinsel/hayali yaratım ürünü

olan metinler için ad olarak kullanılır (Sazyek 2013: 212). Anlatma esasına bağlı edebi türler bu tarz metinlerdir (Aktaş 2013: 19). Bu metinlerde asıl olan anlatma ve nakletmedir. Dolayısıyla bu metinlerin tamamında bir anlatıcı vardır ve anlatıcı kurgulanan olay çevresinde yeni bir âlem kurar. Olay çevresinde gelişen metinler, anlatmaya bağlı metinlerdir. Bu metinlerde vazgeçilmeze bir unsur, olay ve olay örgüsüdür. Olayın oluşumu için de kişilere başka bir ifadeyle şahıs kadrosuna ihtiyaç vardır. Olay, beraberinde zamanı da getirir. Olayı ister belirli ister belirsiz olsun zamandan ayrı düşünmek mümkün değildir. Olay ve olaylar gerçek veya hayali olsun mutlaka bir yerde cereyan eder. Bu eylemler de mekân unsurunu öne çıkarır. Anlatma esasına bağlı bir edebi metin olan Zâtî'nin *Şem' ü Pervâne* mesnevisi de yukarıda bahsedilen unsurlar doğrultusunda ele alınıp incelendi.

1. OLAY/VAK'A

Anlatma esasına bağlı edebi türler, her şeyden önce itibarî bir vak'aya ihtiyaç gösterir. Bu sahaya giren edebî eserlerin hepsinde olay/vak'a asıl unsur durumundadır (Aktaş 1991: s. 47). Olayın meydana gelişi şahıs kadrosuna, mekâna ve zamana ihtiyaç gösterir. Bu üç unsuru birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Şahıs kadrosu ifadesi, mekân ve zaman fikrini beraberinde taşır. Yine şahıs kadrosu sözüyle yalnız insanlar değil, olayın zuhurunda rol alan varlıklar da kastedilir. Öyleyse olay/vak'a, her hangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür (Aktaş 1991: 48). *Şem' ü Pervâne*'de şahıs kadrosuyla, mekân ve zaman kavramlarıyla birlikte oluşan olay/vak'a, şu şekilde meydana gelir:

Anadolu ülkesinin Jâle isminde yüce bir padişahı vardır. Kendi soyunu devam ettirecek bir oğlunun olmamasına çok üzülür. Taht ve tacının başkalarına kalacağı endişesiyle bütün gününü, kendisine bir çocuk vermesi için Allaha dua etmekle geçirir. Şükûfe isimli cariye ile Kadir gecesi zifaktan sonra Tanrı, ona bir erkek evladı verir ve adını Pervâne koyar. Bu küçük şehzadenin bahtının ne olacağını öğrenmek için Şâh Jâle müneccimleri bir araya toplar. Müneccimler, Pervâne'nin *Şem'* isminde bir kıza âşık olacağını, bu yüzden eziyet çekeceğini, sonunda onunla evleneceğini ve mülkünün genişleyeceğini söylerler.

Şâh Jâle, küçük şehzadedeki anlayış ve kabiliyeti görünce, onu bir hocaya teslim eder. Pervâne kısa zaman içerisinde bütün ilimleri öğrenir. Babası tarafından sınava çekilen ve bunda da başarı gösteren Pervâne, on dört yaşına geldiğinde ok atmasını, silah kullanmasını bilen son derece güçlü ve kuvvetli bir kahraman olur. Şâh Jâle, Pervâne'nin yiğitlikten nasibini aldığını anlayınca, ona Cennet-âbâd isminde bir köşk yaptırır. Bu köşk, ünlü bir nakkaş tarafından süslenir. Nakkâş, Çin Şâhi Fâğfûr'un sarayında gördüğü ve adı Şem'e Bânû olan kızının resmini Cennet-âbâd'a yapar.

Şâh Jâle, Cennet-âbâd'ı şehzadeye sancak olarak verir. Şehzadenin eğitim ve öğretimiyle ilgilenmesi için de Lâlâ Nâsır'ı görevlendirir. Pervâne, kendisi için yaptırılan Cennet-âbâd'a gitmek üzere babası ile vedalaşır. Halk, Pervâne'yi karşılamak için yollara dizilir. Pervâne, Cennet-âbâd'a gelerek tahta geçer. O, köşkün içinde gezerken, güzel bir kız resmi görür ve o resme âşık olur. Günlerce bir şey yiyip içmez, sürekli ağlar ve bu aşk ile içi yanar. Lâlâ Nâsır, Pervâne'ye nasihat eder, öğüt verir. Fakat o bunları dinlemez ve bütün vaktini bu resmin önünde geçirmeğe başlar. Bunun üzerine Lâlâ, Şâh Jâle'ye durumu bildiren bir mektup yazar. Mektubu okuyan padişah oğlunun âşık olduğunu anlar.

Şâh Jâle, Lâlâ'ya yazdığı mektupta, duvardaki resmin kazınmasını ister. Lâlâ, hemen harekete geçer ve yaşlı bir büyüciden bu hususta yardım diler. Büyücü, Lâlâ Nâsır'a şehzâdeyi ava götürmesini teklif eder. Lâlâ, güzel bir ilkbahar günü Pervâne'yi ava çıkması için tahrik eder ve sonuçta başarılı da olur. Pervâne, maiyetiyle ava çıkar, yeterince avlanır ve sonra dinlenmek için otağ kurdurur ve eğlenir. Bu sırada Lâlâ, padişahın kendisine verdiği ve adı Duhân olan Hindli bir köleye köşkün duvarındaki resmi kazıma görevini verir. Pervâne, avda iken Duhân duvardaki resmi kazır. Pervâne, iki hafta sürdürdüğü avlanmadan bıkip duvardaki resmi seyretmek için avı sonlandırıp şehre döner, kasrına girer ve duvardaki resmi göremez. Resmi göremeyen Pervâne deliye döner, akli başından gider ve yere düşer bayılır.

Bayılan Pervâne'nin yüzüne su serpererek ayılmasını sağlarlar. Ayılan Pervâne, tekrar kendinden geçer, yüzünün rengi değişir ve canını teslim ettiği sanılır. Pervâne'nin öldüğünü zanneden saray halkı, yana yana figana başlarlar. Tekrar yüzünü gülsuyu ile yıkarlar. Pervâne, gözlerini açar, inlemekten sesi kısılmıştır. Bu dertle hastalanır, aylarca yanıp yakı-

arak yatar. Tabip, sarı bir hap (ilaç) içirerek, onu iyileştirir. Fakat kısa bir müddet sonra tekrar aklını kaybeder, çıplak bir şekilde dağlara yönelir.

Pervâne, kendinden geçmiş bir halde dolaşırken, kör bir kuyuya düşer, yılan ve akrep başına üşüşür. Bunlarla yakınlık kurar. Pervâne'nin dağlara çıktığı sabah, saray halkı uyanınca Pervâne'yi göremezler. Onu aramaya çıkarlar, fakat bulamazlar.

Lâlâ Nâsır, Pervâne'yi bulmak için şöhretli bir remmalciye gider. Remmalci nokta döker ve Pervâne'nin "doğu tarafında, Yûsuf Peygamber gibi bir kuyuya düştüğünü" söyler. Lâlâ Nâsır ve kalabalık grup remmalcinin dediği yere giderler ve kuyuyu bularak, Pervâne'yi oradan çıkarırlar. Kuyudan üryan çıkan Pervâne'yi giydirir ve saraya götürürler. Lâlâ Nâsır, Pervâne'yi bulanlara hediyeler verir. Fakat Pervâne, Şem'in duvardaki resmini hatırladıkça, kendini kaybeder ve perişan olur. Lâlâ, onu zapt edemeyeceğini anlayınca, zincire vurur ve durumu Şâh Jâle'ye bir mektupla bildirir.

Şâh Jâle, garip işlerle meşgul olan kişileri toplar ve onlara güzel bir resim yapmalarını ister. Şâh Jâle, yapılan resimleri Pervâne'ye gönderir. O da resimlerden yüzünü çevirir ve Şem'in resmini hiç birisine tercih etmez.

Kendi derdine çare arayan Pervâne, nihayet o çareyi sihirbaz Naccâr'da bulur. Naccâr, ağaçtan büyük bir kuş yapar ve o kuşa binerek, Pervâne'nin yanına gider. Ağaçtan yaptığı kuşu da Pervâne'ye armağan eder. Naccâr'ın zincire bağlı olan Pervâne'nin yanına gelmesiyle aklı başına gelir, kalbi safa kesbeder. Bu durumu öğrenen Nâsır, Pervâne'nin yanına gider ve onun zincirini çıkarır. Sonra da Pervâne tahta geçer.

Pervâne'nin gönlünde Şem'i görme arzusu artınca, aklına onun bulunduğu yere uçmak gelir. Yalvarması karşısında, hemen ağaçtan yapılmış kuşu getirirler. Pervâne, kuş gibi uçarak Şem'in sarayına gider. Hocasından öğrendiği ilm-i ihfâ ile gizlice saraya girer. Bu sırada Şem', havuz başında on güzel nedimi ile sohbet etmektedir. Sohbet arasında, çok seyahat eden yaşlı bir hizmetçi, Şem'e Pervâne'nin başından geçenleri bir bir anlatır. Anlatılanlardan etkilenen Şem' de Pervâne'yi görmeden ona âşık olur ve onun saraya gelip yanında olmasını ister.

Pervâne, Şem'in arzu ve isteğini görünce ortaya çıkar. Şem', birden ortaya çıkan kişinin Pervâne olduğunu anlar. Birlikte kalkerler, Pervâne'nin ağaçtan yapılmış kuşuna bakarlar ve onu bir yerde gizlerler.

Sonra da saraya dönerler. Saraya giren iki âşık, birbiriyle yakınlaşır, içki içer ve eğlenirler. Aradan üç ay zaman geçer ve ilkbahar gelir. İlkbahar gelince de Şem' ile Pervâne eğlence otağını gülistanın içindeki köşke taşırlar. İki âşık tekrar eğlenceye başlarlar. İçkiyi fazla kaçıran Şem', hararetlenir ve soyunarak köşkün havuzuna girer. Şem'i havuzda gören Pervâne de, soyunarak havuza girer.

Birlikte yıkanan ve istekleri hâsıl olan Pervâne ile Şem', havuzdan çıkarak, saraya gider ve eğlenceye devam ederler. Daha sonra iki âşık birlikte yatarlar. Şem ile Pervâne, yatakta gülistanın bekçileri tarafından yakalanır. Pervâne zindana atılır. Pervâne'nin durumuna üzülen Şem'i Dâye teselli eder, onu kurtaracağını söyler.

Dâye, güzel bir helva pişirir ve içine akılları yok eden/hafızadakileri unutturan bir ilaç koyarak, zindana yönelir. Zindancı kapıyı açar. Zindancıya bir altın vererek ona "Düşümde atamı gördüm. Onunla güzel bir yerde oturdum. Bana bir helva pişir ve zindana ulaştır. Helvayı kendi elinle dağıt!" der. "Ben de helvayı getirdim, dağıtayım ki atamın ruhu şad olsun!" Dâye, zindancıya yaptığı helvadan yedirir. Zindancının aklı başından gider. Dâye, anahtarını alır, zindanın kapısını açar ve helvayı zindanda bulunanlara yedirir. Helvayı yiyenlerin hepsinin akılları gider. Dâye, Pervâne'nin bulunduğu yere yönelir, onu tutsaklıktan kurtarır. Kendi elbisesini çıkarıp, Pervâne'ye giydirir ve onun yerine zindana kendisi girer.

Bu sırada Çin padişahı tahtında otururken, gülistanın bekçileri padişahın huzuruna gelir ve olanları anlatırlar. Çin padişahı bu duruma üzülür, Şem' ile Pervâne'yi korkutma yönüne gider.

Zindandan kurtulan ve Şem'den ayrı düşen Pervâne şehirde tek başına yana yana dolaşır. Bu halde dolaşan Pervâne'yi, Dellâle kadın ismindeki kişi görür ve ona: "Ey oğul! Sen kimsin? Bu yabancı yerde ne ararsın?" diye sorar. Pervâne de ona: "Yerimde bir şehzade, burada üftadeyim" diye cevap verir. Dellâle, Pervâne'yi evine davet eder. Birlikte eve giderler. Dellâle kadın ona ikramda bulunur. Pervâne, evde bir kaç gün kalır.

Pervâne, Dellâle kadına başından geçen her şeyi anlatır. Dellâle de ona Şem'e mektup yazmasını söyler. Pervâne, Şem'e bir mektup yazarak, yalnızlığını, ızdırabını ve perişanlığını bildirir. Dellâle mektubu alır, Şem'e götürür. Şem', mektubu okur ve sevinir.

Şem' de Pervâne'ye verilmek üzere bir mektup yazarak Dellâle'ye teslim eder. Dellâle yola koyulur, Pervâne'nin yanına gelerek, mektubu kendisine verir. Pervâne hemen mektubu açarak, okur ve sevincinden ağlar. Şem', mektubunda kendisini babasından istemesini söylemektedir. Şem'in isteğini yerinde bulan Pervâne, memleketine dönmek üzere hazırlık yapar. Pervâne, Dellâle'ye hediyeler verdikten sonra, Cennet-âbâd'a gitmek için yola çıkar.

Cennet-âbâd halkı kaybolan Pervâne'yi ararken, ansızın Pervâne'nin şehire geldiği haberi duyulur. Lâlâ Nâsır sevinir ve haberi getirene ödül verir. Halk, Pervâne'yi karşılamak için yollara dizilir. Pervâne, dualarla karşılaşır. Lâlâ, Pervâne'nin bulunduğunu bir mektupla Şâh Jâle'ye bildirir.

Şâh Jâle, oğlunun bulunduğu çok sevinir ve Pervâne'yi alıp getirmesi için Mesîh isminde birisini onun yanına gönderir. Mesîh, Pervâne'nin yanına gider, babasının davetini kendisine iletir. Pervâne de yol hazırlığına başlar. Pervâne, "zaman-sürat" ve "zemin-tayy" bir ata biner, babasının başkentine ulaşır. Pervâne'nin şehire geleceği duyulunca, Şâh Jâle devletin ileri gelenlerini oğlunu karşılamak için gönderir. Ahali ile birlikte devletin ileri gelenleri Pervâne'yi karşılayıp Cennet-âbâd'a getirirler. Uzun bir ayrılıktan sonra Pervâne, annesi Şükûfe ve babası Şâh Jâle ile tekrar birlikte olur.

Pervâne, Cennet-âbâd'da annesi ile karşılıklı konuşarak, başından geçenleri bir bir anlatır. Şem'in mektubunu da okuyarak, Şem'i babasından istemelerini annesine söyler. Annesi de "Şem'i sana isteyelim" diye cevap verir. Bunun üzerine Pervâne, mutlu bir şekilde annesinin yanından ayrılarak, dinlenmeye çekilir.

Şâh Jâle, oğlunun onuruna bir ziyafet tertip eder. Ziyafet esnasında Şâh Jâle, Pervâne'ye neler yaptığını sorar. Pervâne de annesine her şeyi anlattığını, ondan sormasını ister. Sonra da babasından izin alarak, oradan ayrılır.

Oğlunun ayrılmasından sonra anne, şahın yanına gider. Şâh Jâle eşine: "Pervâne başından geçenleri sana anlatmış. Anlattığını bana söyle" der. Şükûfe de bildiklerini Şâh Jâle'ye anlatır. Bunun üzerine oğluna Şem'i babasından istemeye karar verir. Durumu Fâğfûr'a bildiren bir mektup yazıp mektubu akıllı veziri Bercîs'e verir ve onu elçi olarak Çin'e gönderir.

Şâh Jâle'nin elçisinin geleceği haberi Çin Fâğfûr'una ulaşır. Fâğfûr, elçiyi güzel bir şekilde karşılar ve ikramda bulunur. Sonra Fâğfûr, adet gereği tahtına oturur. Bercîs'i huzuruna kabul eder. Elçi Bercîs, Fâğfûr'a Şâh Jâle'nin gönderdiği mektubu verir. Çin hükümdarı mektubu okur ve elçiye "Maksud ma'lum oldu, gaye anlaşıldı! Düşünelim. Allah ne takdir etmişse o olur" diye cevap verir. Elçi huzurdan izin alarak ayrılır.

Şâh Fâğfûr, kızını verip vermeme hususunda vezirinin fikrini sorar. Vezir de "Kızını yabancı diyara verip, ayrılığı tadacaksın. Ayrılık zordur. Kızının yeri senin yanındır." diyerek fikrini açıklar. Bu düşünceyi olumlu karşılayan Fâğfûr, kızı Şem'i Pervâne'ye vermekten vazgeçer. Durumu izah eden bir mektup yazar ve onu Bercîs'e verir. Mektubu alan Bercîs, hemen yola koyulur.

Bercîs'in Fâğfûr'un başkentinden ayrılmasından sonra, şehirde şiddetli bir fırtına kopar. Hava, simsiyah olur, şimşekler çakar ve sonunda da yumurta büyüklüğünde dolu yağar. Ansızın bir zelzele olur. Dağlardan kayalar kopup gelir, toprak yarılr, etrafı sular kaplar. Kıyamet koptu zannedilir.

Fâğfûr, müneccimleri toplar. Onlara "Niçin halkı bütün bu olanlardan haberdar etmediniz?" diye sorar. Müneccimler de "Bizim de haberimiz olmadı" diyerek cevap verirler. Hükümdarın "Bu durum neyin belirtisidir?" sorması üzerine, müneccimler "Büyük bir savaşın belirtisidir. Fakat sonu hayırla neticelenecektir" karşılığını verirler.

Rûm'a dönen Bercîs, Şâh Jâle'nin huzuruna çıkarak, Fâğfûr'un mektubunu şaha takdim eder. Şâh mektubu açar ve "sana verilecek kızım yok!" cevabını okur. Şâh Jâle hem üzülür hem de kızar. Savaş hazırlığı görülmesini emreder. Savaş hazırlığı tamamlandıktan sonra Şâh Jâle, büyük bir ordu ile Çin ülkesine yönelir.

Bunun üzerine iki taraf arasında şiddetli bir savaş çıkarsa da bir netice alınmaz. Şâh Jâle, Şem'in korunması için gönderildiği kaleyi kuşatır. Topa tutar, fakat sonuç alamaz. Kaledeki yiyeceğin bitmesini beklemeye koyulur. Kısa surede kalede kıtlık baş gösterir. Fakat kaledekilerin yardımına yiyecek yüklü yedi gemi yetişir. Kaledekiler sevinirler. Bunu gören Şâh Jâle, kuşatmadan vazgeçerek, derhal ülkesine geri döner.

Pervâne, bu işin savaşla halledilmeyeceğini anlayınca tekrar gurbeti tercih ederek, ülkesinden ayrılır. Bir gemiye biner, Şem'in bulunduğu kaleye ulaşır ve sahile çıkar. Sahilde Şem'in babası tarafından kaleden

alınıp, saraya götürüldüğü haberini alır. Oradan ayrılarak çöle yönelir. Şem'e kavuşması için Allah'a dua eder. Bu arada Çin başkentine giden bir kervanı görür. Hemen kervana katılır ve kervanla Çin'e ulaşır.

Çin'e gelen Pervâne, Dellâle'nin evine gider. Pervâne'ye ikramda bulunan Dellâle, onun yazmış olduğu bir mektubu Şem'e götürür ve Şem'in cevabî mektubunu da Pervâne'ye getirir. Şem', Pervâne'ye birlikte kaçmayı teklif ederek, onun yapması gerekenleri de bir bir mektubunda yazar.

Pervâne, kıyafet değiştirerek saraya girer ve Şem'in dediği yerde beklemeye başlar. Şem' de cariyelerin yemeğine uyku ilacı koyar. Cariyeler uyuyunca da Pervâne ile sözleştikleri yere gelir. Önceden hazırlanan iki ata binerek Rûm ülkesine hareket ederler.

Bu arada oğlunun tekrar kaybolduğunu öğrenen Şâh Jâle, Çine ulaklar salar, her tarafı aratır fakat oğlu bulunamaz. Üzülür ve sabreder. Bunun üzerine uyuyan Şâh Jâle, rüyasında güneş ile ayın gelip koynuna girdiğini ve kendisinin de ay ile güneşi kucakladığını görür. Uyanır, gözü gönlü ruşen olur.

Daha sonra iki ulak gelerek, Şem' ile Pervâne'nin Rûm ülkesine yönediklerini bildirirler. Şem' ile Pervâne, Rûm diyarına ulaşırlar ve doğruca Pervâne'nin annesinin kasrına giderler. Anne Şükûfe, ikisini de bağrına basar, onlara "Hoş geldiniz" der. Şükûfe, Şem'in hizmetini görmek için yüz kırk cariyeye bağışlarken, baba Şâh Jâle de onurlarına ziyafet tertip eder.

Rûm ülkesinde bu olaylar olurken, Dâye, uyku ilacının tesiri geçince uyanır ve Şem'i göremez. Olay, Şâh Fağfûr'a bildirilir. Fâğfûr, çok sinirlenir. Kızını bulmak için her tarafa ulaklar gönderir. Fakat bir netice alamaz.

Bunun üzerine Şâh Fağfur, Rûm ülkesine bir casus gönderir. Bu casus, Şâh Jâle'nin casuslarından biri tarafından tanınır ve hemen yakalanır, şahın huzuruna götürülür. Casus, kendini ifşa eder. Şâh Jâle de kendisini bağışlar, ona ikramda bulunur. Çin casusuna "Allah, Şem'i Pervâne'ye yandırdı. Şem', burayı mesken edindi. Hayatından memnun!" diyerek, söylediklerini Çin Fâğfûr'una iletmesini ister.

Casus, Rûm ülkesinden ayrılarak, Fâğfûr'un yanına döner ve olup bitenleri anlatır. Şâh Jâle'nin bu hareketinden son derece memnun olan Şâh

Fâğfûr, kızını affeder ve çeyizini Dâye'si ile birlikte beş bin kişi ve yüz katırla gönderir.

Şem'in çeyizinin geleceğini öğrenen Şâh Jâle, karşılanmasını emreder. Dâye, güzel bir şekilde karşılanarak, Şem'in bulunduğu saraya götürülür. Şükûfe'yle tanıştırdıktan sonra çeyizi Şem'e arzeder.

Bir bahar mevsiminin güzel gününde Şem' ile Pervâne'nin düğünü olur. Düğün, yanından nehrin geçtiği sahranın kenarında kurulmuş olan bir şehirde düzenlenir. Buraya yüz çadır kurulur. Kösler dövülür, davullar çalınır ve halk düğüne akın akın gelirler. Sonra Pervâne ile Şâh Jâle düğün alanını teşrif ederler. Şem' de altın şamdanlar eşliğinde getirilir. Devletin ileri gelenleri de şahın yanında yerlerini alırlar.

Yemekler yenir, şerbetler içilir, içkiler dağıtılır. Sazendeler çalar, rakaseler döner. Meslek erbabı hünerlerini gösterirler. Saçılar saçılır, hediyeler verilir. Düğün, adet olduğu üzere yedi gün yedi gece sürer. Sonunda Şem' ile Pervâne vuslat için saraya getirilir ve vuslat gerçekleşir.

İlkbahar bitmiş, yakıcı bir yaz mevsimi başlamıştır. Sıcak bir günde Şâh Jâle sarayında dinlenirken, bir elçi yanına gelir ve Çin Fâğfûr'unun öldüğünü bildirir. Üzülen Şâh Jâle, Fâğfûr'un ölümünü ülkeye duyurarak, matem ilan eder. Haberi öğrenen Pervâne ile Şem' üzülmürler. Şem'in üzüntüsü büyük olur.

Matem zamanı bitince, Şem' ile Pervâne yas için giydikleri siyah elbiseyi çıkarırlar. Şâh Jâle oğlunu saraya çağırır ve ona devlet idaresi ile ilgili nasihatte bulunduktan sonra Pervâne, kalabalık bir toplulukla Çin'e şah olmak üzere yola çıkar.

Pervâne, Şem' ile vedalaşır. Ondan kendisi için duada bulunmasını ister. Şem' ile Pervâne birbirlerine sarılarak ağlarlar. Pervâne gösterişli bir ata binerek, maiyetiyle birlikte Çin ülkesine gitmek üzere Rûm ülkesinden ayrılır.

Pervâne geceli gündüzlü seyahatinden sonra maiyetiyle birlikte Çin ülkesine ulaşır. Ülkenin ileri gelenleri, kalabalık bir topluluk ile Pervâne'yi karşılarlar. Ömrünün uzun, mülkünün geniş olması için niyazda bulunurlar.

Pervâne şehre gelerek, güzel bir saraya yerleşir. Bir müddet sonra da hil'at giyer, tacını takınır ve tahta geçer. Pervâne'nin tahta oturmasıyla Çin ülkesi, eski dirlik ve düzenine kısa sürede kavuşur. Pervâne'nin tah-

ta geçtiği ve ülkenin esenliğe kavuştuğu haberi Şâh Jale'ye ulaştırılır. Habere sevinen Şâh Jâle, Rûm ülkesini baştanbaşa donatır.

Pervâne, Şem'e duyduğu sevgiden dolayı, bir mektup yazarak, onu Çin'e davet eder. Şâh Jâle, on bin kişiyle Şem'i dualarla Çin'e yolcu eder. Şem', bir seher vakti Çin'e ulaşır, Pervâne tarafından karşılanır. Böylece Pervâne ile Şem', Çin ülkesinde birlikte mutlu bir hayat sürerler.

2. OLAY ÖRGÜSÜ

Şem' ü Pervâne mesnevisindeki olayların belli bir plan doğrultusunda sıralandığını görürüz. Olay örgüsü çerçevesinde bir değerlendirme yaptığımız zaman, bütün olayları “dört sütun” üzerine oturtmamız mümkün olabilir. Bu dört saç ayağı; olayın birinci derecedeki kahramanların mensup oldukları muhit, bu muhit içinde dünyaya gelişleri, büyümeleri ve eğitimleri. Birbirine kalbi alaka duymaları ve seyahate karar vermeleri. Birbirine kavuşmak için karşılaştıkları engeller ve bunlarla mücadeleleri. Birbirleriyle evlenmeleri ve mutlu bir şekilde yaşamalarıdır.

Tespit ettiğimiz dört ana olay, başlangıç ile sonuç olarak değerlendirildiğinde, olay/vak'a dört bölüme ayrılır anlamına da gelir. Dört ana olay yani dört bölüm de kendi içinde bir kaç “metin halkaları”ndan meydana gelir. Metin halkaları (Aktaş 1991: 47-56) da "olay/vak'a birimleri"ni (Aktaş 1991: 47-77) oluşturur. Bu dört ana olay birbirine "zamansı-rasal" bağlantılıdır (Aytür 1982: 128) ve birbirlerini kronolojik sıra içinde takip ederler

Olay örgüsü değerlendirmesinde her bir ana olayı/bölümü (S1, S2, S3, S4) şeklinde, metin halkalarını (M1, M2, M3...), metin halkalarının vak'a birimlerini de (VI, V2, V3...) şeklinde gösterirsek, her bölüm, kendi arasında zaman, mekân, şahıs kadrosu dikkate alındığında şu şekilde tasnif edilebilir:

- S1: Pervâne'nin mensup olduğu muhit, bu muhit içinde dünyaya gelişi, büyümesi, eğitimi ve Şem'in resmini görmesi.
- MI: Şâh Jâle'nin çocuğunun olmaması
- VI: Allah'a yalvarması
- V2: Şükûfe ile Kadir gecesi zıfı
- M2: Pervâne'nin doğumu

- M3: Pervâne'nin kaderinin belirlenmesi
VI: Pervâne'deki kabiliyetin görülmesi
V2: Hocaya teslim edilmesi
M4: Eğitimi
V1: Bütün ilimleri öğrenmesi
V2: Güçlü ve kuvvetli bir kahraman olması
M5: Cennet-âbâd'ın yönetimine getirilmesi
VI: Cennet-âbâd'ın süslenmesi
V2: Pervâne'nin Cennet-âbâd'a gelmesi
V3: Cennet-âbâd'ı gezmesi
M6: Pervâne'nin Şem'in resmini görmesi
VI: Pervâne'nin resme âşık olması
V2: Günlerce bir şey yemeyip içmemesi, sürekli ağlaması
S2: Âşık olan Pervâne'nin Şem'i bulması için Çin'e seyahat etmesi, Şem'i bulması, birbirine kalbi ilgi duymaları
M1: Pervâne'nin öğüt dinlememesi
VI: Lâlâ Nâsır, Pervâne'nin durumunu Şâh Jâle'ye bildirmesi
V2: Duvardaki resmin kazıtılması için, Pervâne'nin ava çıkartılması.
V3: Pervâne'ye Şem'in suretini unutması için başka suretler gösterilmesi
V4: Pervâne'nin dağlara yönelmesi
M2: Pervâne'nin Çin'e gitmesi
VI: Pervâne'ye Naccar'ın yardım etmesi
V2: Pervâne'nin ağaçtan yapılmış bir kuşa binerek Şem'in sarayına gitmesi
M3: Şem'in sarayında nedimleriyle sohbet etmesi
VI: Şem'in çok gezen bir hizmetçisinden Pervâne'nin hikâyesini dinlemesi
V2: Şem'in Pervâne'yi görmeden âşık olması

- M4: Pervâne'nin kendisini Şem'e göstermesi
VI: Şem' ile Pervâne'nin birlikte içki içmesi ve eğlenmesi
V2: Şem' ile Pervâne'nin sevişmeleri
M5: Pervâne'nin yakalanıp zindana atılması
VI: Pervâne'nin zindandan Dâye sayesinde kurtulması
S3: Şem ile Pervâne'nin birbirlerine kavuşmak için karşılaştıkları engeller ve bunlarla mücadeleleri
M1: Pervâne'nin şehirde tek başına dolaşması
VI: Dellâle kadının Pervâne'yi evine davet etmesi
M2: Dellâle'nin Pervâne'nin Şem'e mektup yazmasını söylemesi
VI: Şem ile Pervâne'nin mektuplaşması
V2: Mektuplaşmada Dellâle'nin aracılık etmesi
M3: Şem'in Pervâne'ye babasından kendisini istemesini dile getirmesi
VI: Pervâne'nin Cennet-âbâd'a dönmesi
V2: Şâh Jâle'nin oğluna Çin Fâğfûr'undan kızı Şem'i istemesi
V3: Fâğfûr'un vezirin sözüne uyup Şem'i Pervâne'ye vermemesi
V4: Müneccimlerin iki ülke arasında savaş çıkacağını söylemesi
M4: Çin ve Rûm orduları arasında savaş yapılması
VI: Savaşta netice alınamaması
V2: Pervâne'nin Şem'e kavuşmak için yeniden Çin'e yönelmesi
V3: Şem' ile Pervâne arasında tekrar mektuplaşmanın başlaması
M5: Şem'in Pervâne'den kendisini kaçırmasını istemesi
VI: Pervâne'nin kıyafet değiştirerek saraya girmesi
V2: Şem'in cariyelerin yemeğine uyku ilacı koyması
V3: Pervâne ile Şem'in birlikte kaçmaları
S4: Şem ile Pervâne'nin birbirlerine kavuşmaları, evlenmeleri ve mutlu bir şekilde yaşamaları
M1: Birlikte kaçan Şem' ile Pervâne'nin Rûm ülkesine gelmeleri
VI: Şem'in Pervâne'nin anne ve babası ile tanışması

- V2: Fâğfûr'un kaybolan kızını aramak için Rûm'a casus göndermesi
 V3: Çin casusunun yakalanıp serbest bırakılması
 M2: Şâh Jâle'nin Pervâne için Fâğfûr'dan Şem'i tekrar istemesi
 VI: Fâğfûr'un kızını Pervâne'ye vermesi
 V2: Cihazını Dâyesi ile birlikte göndermesi
 M3: Şem' ile Pervâne'nin düğünlerinin yapılması
 V1: Düğünün nehir kenarında bir şehirde yapılması
 V2: Yemekler yenilir, meslek erbabı hünelerini gösterir, saçlar sa-
 çılır, hediyeler verilir
 V3: Düğünün yedi gün yedi gece sürmesi
 M4: Şâh Jâle'ye Çin Fâğfûr'unun öldüğünün bildirilmesi
 V1: Rûm ülkesinde matem ilan edilmesi
 V2: Şem' ile Pervâne'nin giydikleri matem elbiselerini çıkarmaları
 M5: Pervâne'nin Çin'e hükümdar olması için davet alması
 V1: Pervâne'nin babasından sarayda devlet idaresi hakkında bilgi
 alması
 V2: Pervâne'nin kalabalık bir toplulukla Çin'e hareket etmesi
 M6: Pervâne'nin Çin halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılan-
 ması
 V1: Pervâne'nin Çin tahtına oturması
 V2: Şem'in Pervâne'nin yanına gelmesi
 V3: Şem'ile Pervâne'nin birlikte mutlu bir şekilde yaşamaları

Konuyu oluşturan vak'a/olaylar dizisinin birbiriyle bağlantısı yani zincir halinde gelişmesi olan olay örgüsüne göre Şem' ü Pervâne mesnevisindeki olay, zamansırasal bağlantılı bir anlatımla oluşturulmuştur.

Olayda merkezi bir insan vardır. Anlatılan her şey bu kişiyle ilgilidir. Bu kişi, birine ilgi duyar, kavuşmaya engeller araya girer. Zaman ve mekân içerisinde engelleri ortadan kaldırmak ve vuslatı gerçekleştirmek için olaya iştirak eden ikinci derecedeki kişiler ile birinci derecedeki kişiler birbirleriyle mücadele ederler.

Mesnevî'de 'çok yönlü' kahramanlar arasında kader ile belirlenmiş şiddetli kalbî bir alaka vardır. Bu aşkın merkezinde de Pervâne olduğundan olay, Pervâne'nin çevresinde oluşur ve bir zincir halkası şeklinde gelişir.

İkinci derecedeki kişiler etrafında gelişen olayların çok olmaması ve kısaca geçiştirilmesi nedeniyle olayda karışıklık görülmez. Olayın akışı içerisinde nedensellik ağırlık kazanmadığından olaylar, bu kişilerin üzerinde yoğunluk olmaz.

Eserde olayın merkezinde bulunan Pervâne, arzu ettiği objeye kavuşmak ister. Objenin temelinde Şem'e karşı duyduğu aşk vardır. Bu aşk "idealize" edilmiş romantik bir aşktır. Bu aşk olayın ana düğümünü/izlek oluşturur. Şem' özellikle de Pervâne, arzu edilen objeye kavuşmak için bir takım zorluklara katlanır. Entrikalar çevirir, çeşitli şekillerde mücadele yapar ve sıkıntılara tahammül eder. Bunların yanında, iki âşığa engel ve yardımcı olanların etrafında örülen olaylar da vak'anın ana düğümüne bağlı olarak gelişen yan düğümlerdir.

Sonuç olarak, birinci derecedeki kişiler arasındaki kalbi alaka çevresinde cereyan eden Şem' ü Pervâne'deki olay ve olay örgüsünün, halk hikâyelerimizde ve Batı edebiyatında modern romandan önce görülen "romans"larda (Wellek-Waren 1983: 34) geçen olay ve olay örgüsünden farklı olmadığı anlaşılır.

3. ZAMAN

Bir roman ve hikâyede anlatılanlar, mutlaka belirli belirsiz bir zamanda cereyan eder. Böylece zaman unsuru, hikâyenin genel terkiibini meydana getiren temel unsurlar arasına girer. Hikâye veya romanı zamandan soyutlamak mümkün değildir (Tekin 1989: 24). Çünkü her hikâyede/romanda bir saat vardır (Forster 1982: 68).

Şem' ü Pervâne mesnevisinin olay zamanı, Pervâne'nin doğumundan önce başlar. Pervâne'nin Çin tahtına oturup Şem'i de yanına getirmesine kadar devam eder. Mesnevî'de olaylar "zamansız" bağlantılı anlatımla oluşturduğu için zaman da sırasal bir doğrudan gelişir. İleriye gidişler görülmesine rağmen, geriye dönüşlere yer verilmemiştir. Eser, zaman sırasına göre anlatılmakla birlikte, kesin hatlarıyla verilmiş değildir. Yani olayların tarihi zamanı konusunda bir şeyler söylemek mümkün değil-

dir. Mesnevi'deki olayların ve kişilerin herhangi bir tarihi kaynağı da yoktur.

Batılı anlamda tahkiyeli eserlerde gördüğümüz ileri doğru şuur akışlarına rastlanmaz. Bazen ilk bakışta geriye dönüş gibi görünen yerler vardır. Örneğin, Pervâne'nin Cennet-âbâd'ı terk ederek, Şem'in sarayına gitmesi, onunla üç ay güzel vakit geçirmesi, zindana düşerek kurtulması, Dellâle'nin evinde kalıp sonra da Cennet-âbâd'a dönmeye karar vermesi (b. 1460-71) uzun bir zaman dilimine sığarken, bu bölümün bitiminden hemen sonra Cennet-âbâd halkının Pervâne'yi aramaya çıkma olayı (b. 2218-45) ilk bakışta geriye dönme gibi görülse de daha önce anlatılan bir olayın sonraki bölümlerde kahramanların başından geçenleri bir başkasına özetlemesi şeklindedir. Yoksa yeni bir olay zinciri değildir. Bu sebeple bunlar, bir parantez açma olarak kabul edilmelidir.

Olay zamanının ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Sadece Pervâne'nin on dört yaşına kadar olan hayatı yıl olarak (b. 617) belirtilirse de bundan sonra geçen zaman söylenmemiştir. On dört yıllık zaman dilimi de doğması, büyümesi ve eğitimi şeklinde verilerek ayrıntılara inilmez. Bu da bize anlatıcının olayın şöyle veya böyle bir zamanda cereyan edip etmemesi değil, olayın anlatılma süresinin beceriyle düzenlenmesi, dolayısıyla esere, zaman planında derli toplu bir görünüm kazandırma çabası içerisinde olduğunu gösterir (Tekin 1989: 26). Çünkü bir eseri edebilik çizgisine çıkararak, reel zaman değil, anlatıcı tarafından oluşturulan "itibari zaman"dır (Aktaş 1991: 127; Tekin 1998: 26).

Olayların meydana geldiği zamana ait ifadeler çok genel zaman unsurlarıyla verilir. Zamanla ilgili kelimeler aydınlatıcılık görevi üstlenmezler. Belirsizlik göze çarpar. En küçük zaman dilimi "an" (b. 2679, 2690):

O mülki seyr iderken ol zamânda

Görüp dururdu bu ayyârı anda (b. 3274)

sonra da "saat" (b. 2832, 3199, 3582) kullanılır:

Alup Dellâle ol mektûbı gitdi

O sâ'at vardı kasr-ı Şem'e yitdi (b. 3059)

Gün, çok kullanılan zaman unsurudur. "Bir gün" (b. 3032, 3291) "gün" (b. 2978), "falan gün" (b. 3346, 3692) denilmesi belirsizliği gösterdiği gibi "iki gün" (b. 2534, 2680) denilmesi de belirsizliğin yanında zaman sınır-

lamayı gösterir. "Gün"den sonra "ay" (b. 1173, 2534) da belirsizlikle birlikte zaman sınırlı olarak da kullanılır:

O mâha kim olupdur menzil ol cây

Müşerref oldug anda bir iki ay (b. 2412)

Zaman olarak "gece" (b. 2709, 2730, 3161) çok kullanılmıştır. "Seher vakti" (b. 2349, 2776) zaman unsuru olarak eserdeki yerini aldığı gibi zaman dilimi olarak "mevsim"de kullanılmıştır:

İrişdi na-gehân fasl-ı zemistân

Cihâna geldi bir pîr oldı mihmân (b. 1680)

Pervâne ile Şem'in düğününün yapıldığı mevsim "ilkbahar"dır. Şair, bunu şu şekilde gözler önüne serer:

Bahâr irüp cihân olmuşdı hurrem

Hevâdan taze cân bulurdı âdem

Müzeyyen hacleye dönmiş gülistân

Arûs-ı tâze anda verd-i handân (b.3337-38)

Mesnevideki olaylar içerisinde uzun zaman sürmesi gerektiren bir eylem bazen kısaca bazen de bir iki kelime ile ifade edilir. Pervâne'nin Rûm'dan kalkıp Çin'e gitmesi ve Dellâle'nin evini bulması iki beyit içerisinde geçen "gitdi, yitdi" ve "müşerref itdi" fiilleriyle ifade edilmiştir (b. 3031-32). Bu tür olaylarda olay zamanı daralmaları olduğu açıktır. Bununla birlikte Pervâne'nin günlerce "yemeden içmeden kesilmesi" (b. 795), gece gündüz "gözünün yaşının akıtması" (b. 3618), bütün zamanını Şem'in "resminin önünde geçirmesi" (b. 793) olay zamanı uzamasını gösterir.

Şem' ile Pervâne'nin birlikte akşam kaçmaya karar verdiklerinde günün bitmemesi ve akşamın olmaması Pervâne'ye bin yıl kadar gelir. Bu da ruh sıkıntısından doğan zamanın bir türlü geçmeyişi, uzamasını gösterdiği gibi Pervâne'nin psikolojisini de yansıtır. Böylece şair, tasviriyile Pervâne'nin psikolojisi arasında ilgi kurar:

O söze kalbi şöyle oldı mâ'il

O gün ahşam olunca oldı bin yıl (b. 3125)

Veli her dem ana bin yılca oldı

Derûnı âteş-i şevk ile toldı (b. 3141)

Sonuç olarak, mesnevide zaman, ayrıntılara girilmeden, kozmik olarak verilerek, anlatımın bir parçası olarak kullanılır. Uzun bir yol "fulân gün"de biter. Eğlence bir iki gün sürer veya "akıtdı yaşını şâm u sehergâh" gibi anlatımlar, belirsiz bir zaman ifadesinin ağırlığını hissettirir. Anlatımda geri dönüşler olmadığı gibi zaman üstüne zaman bindirme de yoktur. Eserde kaotik bir durum yansımadığı için zaman karışıklığı görülmez.

4. MEKÂN

Olay, şahıs kadrosu ve zaman gibi bazı kavramları da beraberinde getirir. Bu kavramlardan biri de mekândır. Bunlardan mekân, olaya ve onu meydana getiren olay parçacıklarına sahne olan yerdir (Aktaş 1991: 99). Asıl öge olan olayın gerçek veya muhayyel mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır (Aktaş 1991: 44).

Şem' ü Pervâne mesnevisinde de mekân, anlatılan olayın sahnesi durumundadır ve gelişmelere göre çeşitlilik gösterir. Eserde olay, Rûm ülkesinde başlar, Çin ülkesine kadar uzanır. Gelişmeler ise iki ülke arasında olur. Neticede Çin'de sonuçlanır. Olayların gelişmesinde ve bilinen şekilde sonuçlanmasında Rûm ve Çin ülkesi önemli rol oynar. Zira buralar, olay örgüsünü şekillendiren hadiselerin adeta odak noktasıdır. Bu açıdan olaylar geniş bir mekânda geçer.

Olayların geçtiği yer belirtilirken sadece ülke adı verilir. Bu ülke adlarından Rûm ve Çin'in dışında Hindistan (b. 856) ile Hıta (b. 860) geçer. Bu iki ülkeden Hindistan papağanları, Hıta güzel kokunun elde edildiği yer olarak yani bilinen vasıflarından dolayı bahsedilir. Bir yerde de Irak ülkesinin sadece ismi (b. 3541) zikredilir.

Ülke adları yanında şehir adları da belirsizdir. Şâm'ın dışında (b. 2347, 2774, 2790) şehir isimlerine rastlanmaz. Şehirden bahsedilirken "ol şehir" (b. 3348) ifadesi kullanılır. Belirsizlik bildiren mekânlar arasında "yedi iklim" (b. 3068), "yedi deryâ" (b. 3083) da vardır. Bu mekânlar geniş mekân içerisinde değerlendirilir.

Geniş mekân içerisinde değerlendirilmesi gereken fakat ülkelere göre dar mekân olarak kalan, geniş mekânların çokluğu dikkati çeker: Irmak ve sahra kenarı (b. 3348), gülistan (b. 1787), dağ (b. 1201, 1242), köşk (b.

1790), saray (b. 1200, 1209), sahra (b. 2768), Şem'in sarayı (b. 1467), Cennet-âbâd (b. 641), kasr (b. 1126, 1350), gülzâr (b. 1556).

Geniş mekânın yanında, dar mekânlar da vardır. Pervane ile Çin Fâğfûru'nun oturdukları fildişi rengindeki taht (b. 2648, 2651, 2984) ile Pervâne'nin düşerek içinde birkaç gün kaldığı kör kuyu (b. 1211) dar mekân olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Şem'in yanında bulunduğu sırada yakalanarak Pervâne'nin atıldığı zindan (b. 1896) ve birkaç gün kaldığı Dellâle'nin evini (b. 2010, 2015) de dar mekân olarak görebiliriz.

Pervâne mekân olarak koca bir Rûm ülkesini yöneten ulu bir padişahın sarayında doğar, on dört yaşına kadar burada yetişir ve eğitim görür. Şehir adı belirtilmese de mekân olarak Pervâne'nin sosyal çevresini oluşturur. Şem'in Çin'e gitmeden önceki hayatı, Cennet-âbâd'da geçer. Güzelliğiyle Cennete, yüceliğiyle feleğe benzeyen (b. 631-642), havası, suyu ve yeşilliğiyle açık ve kapalı mekân olarak karşımıza çıkan Cennet-âbâd'da Pervâne, mutlu bir şekilde yaşar.

Şem'in resmini duvarda gördükten sonra, Pervâne'nin psikolojik durumunda da değişiklik görülür. Kendinden geçmiş, yemeden içmeden kesilmiş ve Şem'i görme hayali ile (b. 795-806) yeknesak bir hayat yaşar. Bu mekân Pervâne'nin özlemlerini karşılayacak olanaklara ve özelliklere sahip olmaktan çıkar ve Cennet-âbâd, bu yeknesak dekorun sönük bir köşesi durumunda kalır.

Böyle bir mekânda yaşayamayan Pervâne'nin hayatı açık/geniş mekân olan dağlar (b. 1196-1209) ve kapalı/dar mekân hüviyetindeki kuyu içerisinde (b. 1210-1226) geçer. Sonra Pervane Çin'e gidip Şem'in sarayında aylarca kalır. Şem'in sarayında kalması, Pervâne'nin psikolojisinde gözle görülür olumlu bir değişikliğe yol açar. Artık o, yaşamanın tadını çıkarmaktadır (b. 1576-1581).

Bundan sonra olaylar, Rûm ile Çin ülkesi arasındaki genellikle geniş, arada bir de dar mekânlarda geçer. Bu mekânlarda Pervâne, bazen mutsuz ve ümitsiz bazen de neşeli ve mutlu bir hayat sürerek, sonunda süreklilik arz edecek huzuru ve mutluluğu yakalar.

Mekân tasvirleri, eserde çok görülür, olay ve kahramanların psikolojik durumlarıyla uygunluk arz eder. "Tecrid" anlayışının sonucu olarak, mekân ve onu tamamlayan varlık ve hadiseler, harici âlemde görüldükleri gibi değil, bunların insan üzerinde bıraktığı intibalar, sebep oldukları haller ifade edilerek tanıtılır (Aktaş 1991:141).

Pervâne'nin psikolojik durumunun yansıtılmasında mekân unsurundan faydalanılmıştır. Mekân unsuru, psikolojik iniş ve çıkışları gösteren bir ibre gibidir:

Yemeden içmeden cümle kesildi
Cihânda ıyş u işret anı bildi (b. 795)

Murâdı anların çün oldı mahsûl
Yine oldılar anlar ıyşa meşgûl

Virüp dururdu fırsat anlara el
Safâ vü zevki kıldılar mükemmel (b. 1866-67)

Yukarıdaki beyitlerden birincisi Pervâne'nin kendi sarayında "yemeden içmeden kesildiğini", son ikisinde de Şem'in sarayında "zevk ve safa sürmesini" göstermesi, aynı kapalı mekân içinde Pervâne'nin inişli çıkışlı psikolojisini yansıtır.

Bu tasvirlerde bazen gerçekçi olma endişesi taşımayan şair, Batı'da görülen hikâye ve romanlardaki mekân tasvirlerinin yüklendiği vazifeleri karşılayacak pasajlara yer vermiştir. Öyle ki Pervâne'nin aşkı uğruna çıldırıp dağlara yöneldiğinde düştüğü kuyu (b. 1210-26), onun arzu edilen "obje varlığı" elde etmek için ıstırapları göstermesi açısından önemlidir.

Olay ve onun geçtiği mekân tasvirleri uzun tutulur. Özellikle savaş ve av sahneleri, düğün törenleri uzun uzun tasvir edilerek, canlı bir şekilde gözler önüne serilir. (b. 954-1012, 2843-2929, 3336-3563). Az olmak kaydıyla mekânın bir beyit içerisinde tasvir edildiği de görülür:

Ulu sahrâ kenârındaydı ol şehir
Gelür uğrardı ol sahrâya bir nehr (b. 3348)

5. ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI

Gerek roman sanatı gerekse mesneviler esas itibariyle anlatılacak bir hikâye ile bu hikâyeyi takdim edecek bir anlatıcıya isnad edilir. Burada önemli olan, anlatılacak hikâyeden çok anlatıcının konumudur. Zira

anlatıcı, roman sanatının ve mesnevilerin başta gelen temel unsuru, aynı zamanda "en etkili elemanıdır (Tekin 1989: 9).

Anlatma esasına bağlı edebi türlerde olay, ilk bakışta zannedildiği gibi yazar tarafından aktarılmaz. Yazarın vücut verdiği "itibarî" bir varlık anlatma işini üzerine alır. İtibarî bir varlık olan anlatıcı yazarın dilini kullanarak ait olduğu âleme ait hayat tecrübelerini nakleder. Anlatıcı, naklederken "her şeyi bilen, sezen, anlayan" yönü ile değişik mevkilerde karşımıza çıkar (Aktaş 1991: 96; Tekin 1989: 9).

Bütün bu özellikleri taşıyan anlatıcının hâkim vasfı "İlahî/ömniscient" karakterli oluşudur. Bu bakış açısına bağlı anlatıma "hâkim bakış açısı" denir. Anlatıcı, bu fonksiyonları yerine getirirken gücünü kendisine kazandırılan bakış açısının sınırsızlığından alır (Aktaş 1991: 95). Hâkim bakış açısından hareketle yazılmış eserlerdeki anlatıcıya da "yazar-anlatıcı" adı verilir (Aktaş 1991: 96). Yazar anlatıcının genellikle 3. tekil kişi seviyesinde rolünü oynadığını görürüz (Tekin 1989: 10).

Bu açıdan bakıldığında Şem' ü Pervâne mesnevisinde "yazar-anlatıcı hâkim bakış açısı"nın söz konusu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bir başka söyleyişle mesnevi, 3. tekil şahıs anlatıcının ağzından ve bakış açısından nakledilir.

Eserde yazar-anlatıcı, Pervâne'yi on dört yaşında savaş oyunlarını öğrenen, savaşçı bir kişi yapar:

İrişdi çün kim on dördine ol bedr
Nedür bildi cihânda kıymet ü kadr
Silâh u darb u harb u cenge düşdi
Oyun öğrendi bir kaç gün dürişdi (b. 617-618)

veya tahtadan yapılmış kuşa bindirerek Şem'in sarayına uçurduğu (b. 1461-1469) gibi Dâye'ye akılları yok edecek bir helva yaptırarak onu zindandan da kurtarır (b. 1922-42). Şem'e Pervane ile kaçması için plan yaptıran (b. 3118-23) yine yazar-anlatıcıdır. Bütün bunlar 3. tekil şahıs anlatıcının ağzından nakledilir.

Yazar-anlatıcı mesnevide kahramanların ne duyup, düşündüklerini bildiği gibi onların başlarından neler geçeceğini de bilen bir hüviyete sahiptir. Çünkü o, vak'a ve şahıs kadrosu ile ilgili geçmişe ve geleceğe ait her şeyi en ince noktasına kadar bilir. Kendi belirleyici tavrını ortaya koyar. Zira o, anlattıklarını nasıl, nereden, kimden öğrendiğini söylemek

ve belirlemek zorunda değildir (Aktaş 1991: 95). Pervâne'nin âşık olduktan sonra Cennet-âbâd'dan kaçıp kör bir kuyuya düşmesini, yazar-anlatıcı önceden planlamıştır. Bunu "düşeceğini biliyor" ibaresinden anlıyoruz. Fakat düşmesini "aşk şarabı ile sarhoş" olmasına bağlayarak düşüncelerinde özgürce davrandığını göstermek ister:

Bilüp düşeceğin kendüye ol şâh
Hicâbından yire geçmişdi ol çâh
Şarâb-ı ışk ile ser-mest ü bî-bâk
İderken seyri ol meh cüst ü çâlâk (b. 1216-17)

Eser baştan sona kadar bu şekilde devam eder. Anlatıcının her şeyi bilen bir tutumu vardır. Onun bize naklettiklerini, nereden öğrendiğini ve nasıl gördüğünü soramayız. O, bu fonksiyonları yerine getirirken gücünü kendisine kazandırılan sınırsız bakış açısından aldığından, bazen okuyucunun yanında yer alarak bilgelik görevini yerine getirir:

Egerçi kim dimişler şöhret âfet
Olur amma eyi ad ile râhat (b. 3160)

Eyü ad ile âlem tutar âdem
Olur cümle cihân içre mükerrem (b. 3162)

bazen de, okuyucu ile eser arasına girer. Çin Fâğfûr'unun ölümü anlatılırken araya girerek, dünyanın geçiciliğinden, vefasızlığından uzunca bahseder:

İnanma ömre kim yokdur bekâsı
Tayanma sustdur anun binâsı (b. 3629)

Bu âlem bir vefâsuz dil-rübâdur
Nazar kılmak buna ayn-ı inâdur (b. 3634)

sonra da kaldığı yerden devam eder.

Yazar-anlatıcı anlattıkları üzerinde yorumlara da gider. Yorumlarda kimin yanında yer almak isterse, o doğrultuda yorumunu yapar. Lâlâ Nâsır, Cennet-âbâd'da Şem'in suretini görüp âşık olduktan sonra yemeden içmeden kesilen Pervâne'ye nasihat eder. Pervâne de öğüt dinlemez.

Araya giren yazar-anlatıcı "âşık olana nasihatın acı geleceğini, sevmek onların mesleği olduğundan, öğüt onlara taştan daha sert gelir..." (b. 809-812) diyerek tavrını Pervâne'den yana koyar. Şâh Jâle, Şem'in bulunduğu kaleyi kuşatıp, kale ile dışarının bağlantısını kestiğinde, kalede kıtlık baş gösterir. İçerdekiler zor durumda kaldığı zaman da kendince yorumunu yapar:

Katı müşkil olur kıtlık belâsı

Kişinün olmasın ol âşnâsı (b. 2886)

Yazar-anlatıcı yorum yaparken kahraman-anlatıcıyı da devreye soktuğu olur. Onun ağzından söylenmiş havası verir. Burada kişilerin değil olayların yanında yer alarak olay hakkındaki yorumlarını aktarır. Şâh Jâle, oğluna Şem'i isteyip olumsuz cevap alınca, Şâh Fâğfûr ile savaşıyor. Fakat netice alamaz. Şem', bir plan kurarak Pervâne ile birlikte kaçıp Şâh Jale'nin yanına geldiklerinde Şâh Jâle, onları karşılar ve bağrına basar. Geçmişte meydana gelen olaylar için yorum yapılacaksa, yazar-anlatıcı bunu kahraman-anlatıcının ağzından çıkmış gibi hissettirerek kendi yorumunu yapar:

Başarmadığını ceng ile leşker

Başarur hile vü âlle berâber

Tokuzı âl u hile erlik ondur

Kim âl u hileden arslan zebûndur

Tutulmaz güç ile bir gücün ey cân

Tutulur âl ile amma ki arslan (b. 3231-33)

Bunun yanında yazar-anlatıcı, bazen olayları kahraman-anlatıcıya yaptırır. Sonra kahraman-anlatıcıyı devre dışı bırakarak, kendini ön plana çıkarır. Pervâne'nin Şem'e gönderdiği mektubu kahraman-anlatıcı Dellâle'ye okutur, fakat mektubun içeriğini Dellâle değil, kendisi (yazar-anlatıcı) açıklar:

Okıdı anı ihfâ ile cânân

Namâzında günün güyâ ki Kur'ân

Dimiş ey âftâb-ı âlem-ârâ

Cemâlünden münevver rûy-ı dünyâ

Yüzün on dördidür iy mâh ayun

İder rûşen yidi iklîmi rayun (b. 3066-68)

Şem' ü Pervâne'de yazar-anlatıcının yanısıra "kahraman-anlatıcı"ya da rastlıyoruz. Kahraman-anlatıcı tarafından nakledilen bölümler önemli bir yer tutar. Hem olayın yaşandığı hem de anlatıldığı zaman dilimlerindeki hal ile karşımıza çıkar. Çin hükümdarının ölümü üzerine tutulan yas son bulup da Pervâne Çin'e hükümdar olarak gitmeden önce kahraman-anlatıcı olayın yaşandığı anda ortaya çıkar ve devlet yöneticisinde olması gereken özellikleri sayar:

Ziyâde kıl re'âyâyı ri'âyet

Dilersen iki âlem içre devlet

Hazer kıl almağıl mazlûmun âhın

irişdürme göge dûd-ı siyâhın (b. 3663-64)

Dahi sultân olan âdil gerekdür

O san'atda katı kâmil gerekdür(b. 3668)

Kahraman-anlatıcılar bazen karşılıklı konuşurlar. Bunlar uzun sürdüğü gibi çok kısa da sürebilir. Bu konuşmalar anlatımı güzelleştirdiği gibi kahraman-anlatıcıların psikolojik hallerini de yansıtır. Kavuşma anı, çizilen bir mutluluk resmine benzer (b. 2287-96). Ayrılık da kara bulutlar gibi iç karartıcı manzaralar yansıtır (b. 3707-12) Pervâne, Şem' ile ilk karşılaştığı zaman, kahraman-anlatıcılar olarak karşılıklı konuşmaları (b. 1550-72) birbirine iltifat eden iki kişinin uzun konuşmaları gibidir. Bu da bize "tirad"ları (Boynukara 1977: 233) hatırlatır:

Kahraman-anlatıcıların karşılıklı konuşmaları "dedim-dedi" şeklinde de geçer:

Didi hoş geldünüz ey çeşmi haste

İrişdüm sıhhata bu ben şikeste

Didi Pervâne zahmetler getürdük

Yine tapuna mihnetler getürdük

Didi Dellâle gül yiri olur hâr

Begüm gül gibi baş üzre yirün var (b. 3035-37)

Kahraman-anlatıcı kendi yaşadıklarını anlattığı gibi başkalarından dinlediklerini de nakleder. Pervâne'nin başından geçenleri Şem'e anlatan

Şem'in yaşlı hizmetçisidir. Bu kahraman-anlatıcı da olayı başkasından duymuştur:

Eyitdi Şâh Jâle Rûm Şahu   İrişmiş sakf-ı çarha bârgâh
 Yapar oğluna bir zibâ sarâyı
 Gören Cennet sanurdu ol arayı
 Heves rengini bir nakkâş ezmiş
 Ana sultanumun nakşını yazmış (b. 1508-10)

Ayrıca mesnevide geçen gazellerden üç tanesi hariç, hepsi kahraman-anlatıcının ağzından söylenir.

Şem' ü Pervane mesnevisinde olaylar anlatılırken birçok teknikten istifade edilir. Mesnevide kullanılan anlatım tekniklerini şöyle sıralayabiliriz.

5.1. Anlatma

Anlatma esasına bağlı itibarî metinlerde genellikle egemen olan anlatma yöntemidir. Bu teknikte anlatan kişi hep ön plandadır. Bu kişinin yerini belirtmek gerekirse o, her zaman eser ile okuyucu arasındadır. Böyle bir mevkide o, anlatacağını anlatır, söylemesi gerekeni söyler (Tekin 1989: 71). Bu anlatma tekniğinde anlatıcının her şeyi bilen bir tutumu vardır. Kahramanlar kimdir? Geçmişte hangi olayların içine girmiş çıkmış, başlarından neler geçmiş, şu anda ne duyuyor, ne düşünüyorlar? Bu ve buna benzer türlü yönleri bilen bir anlatıcıdır (Özdemir 1990: 19).

Kısaca, anlatıcının "hâkim bakış açısı"ndan Pervâne'nin yaptıkları, şahıs kadrosu, mekân ve zaman unsurlarıyla birlikte anlatması "anlatma" tekniğine girer. Bu teknik ile anlatıcı her türlü tasarrufa sahiptir ve yer yer esere müdahale ederek kendi varlığını hissettirebilir.

5.2. Gösterme

Bu teknikte, yazarın eser üzerinde tasarrufu en aza indirilir. Anlatma tekniğinde okuyucunun dikkati, anlatan üzerinde iken, gösterme tekniğinde dikkat eser üzerine çevrilmiş, onu seyretmektedir (Aytür 1970: 120). Anlatma tekniğinde olayı değerlendiren, eleştiren, yorumlayan hep anlatıcının kendisidir. Göstermede ise yazar, okuyucuyu olaylar ve kişilerle başbaşa bırakmış, kendisi aradan çekilmiş izlenimini uyandırır (Aytür 1970: 120).

Bu teknikte amaç, dikkati eserde yer alan kişiler üzerine çekmektir. Onların yaptıkları direkt olarak anlatılır. Yani kamera konumundadır. Pervâne'nin Cennet-âbâd'a gideceği haberinde anlatma tekniği kullanılırken, Pervâne'nin karşılanması ise bir kameradan aktarılmaya benzer. Burada devreye gösterme tekniği girmiştir. Anlatıcı eserle okuyucuyu başbaşa bırakır:

Haber geldi ki şehre bu gün ol mâh

İder şehri müşerref olun agâh

Hep ol şehrin kiçi vü ulusu

Ser-â-ser karşı çıkdılar kamusu

Görürler kim gelür bir mâh-çehre

Yüzi nûrından irmiş mihre behre (b. 731-733)

Lâlâ Nâsır'ın Pervâne'nin yanına gidip ava çıkmayı teklif etmesi de gösterme tekniğinin devreye girdiği yerdir:

O dem Pervâne'ye buluşdı Lâlâ

Didi iy nüh felekden kadri a'lâ

Tapun şâh u felek taht u kamer tâc

Cemâlün nûrına hûrşîd muhtâc (b. 943.944)

Şebâbün ahdi vü fasl-ı bahârün

Be-gâyet vaktidür şimdi şikârun

Gel imdi idelüm azm şikâre

Gazal u şîr sen kıl pâre pâre (b. 946-47)

Pervâne'nin ağaçtan yapılmış kuşa binerek, kuş gibi uçup Şem'in kasrına girmesi (b. 1465-69), Şem'in havuz başında on güzel nedimi ile sohbet etmesi (b. 1470-85) gösterme tekniğine girer.

5.3. Tasvir/Tanıtım

Tasvir, mesnevîde en fazla başvurulan anlatım biçimlerinden birisidir. Tasvir, en kısa tanımla "eşyayı görülür hale koyma" sanatıdır (Özön 1967: 113). Yazar bunu yaparken eşya ve insanın bariz vasıflarını gör-

mek, seçmek zorundadır. Dolayısıyla iyi bir gözlemci/müşahid olmak durumundadır.

Yazar, başta Pervâne olmak üzere mesnevideki şahıs kadrosunun mekân ve onu tamamlayan varlık ve olayların tasvirini/tanıtımını yapar. Bunların insan üzerinde bıraktığı intibalar, sebep oldukları haller, ifade edilerek tanıtılır:

Hayvan tasviri:

Hasûda iki gûşî iki hançer
Sabâ pâyından eyler sür'atı cer
Eğer kühsâra azm eser yil
Ve ger sahrâda seyr itse akar seyl
Anun na'l-i semendin çıksa âteş
Has u hânı yakardı yıldırımveş
Urılmış üstine bir zîn-i zerrîn
Felekde mihr idi güyâ ki ol zîn (b. 3491-94)

Gören ol zîn ile dir ol semendi
Hemân kavs-ı kûzahdur sîne bendi (b. 3497)

Mevsim tasviri:

İrişdi nâ-gehân fasl-ı zemistân
Cihâna geldi bir pîr oldı mihmân
Meğer kim uştûr-ı ser-mest idi ebr
Kefen saçdı cihâna itmeyüp sabr
Zemîn anı görüp bozardı rûyı
Dem-i serv-i sabâ saht itdi suyı
Hevâ-yı nerm devşirdi o dem raht
Anünçün oldılar sular katı saht (1680-83)

Mekân tasviri:

Meğer var idi bir şehri mu'allâ

Güzellikde hemân Firdevs-i a'lâ
İçi pür-hûr adı Cennet- âbâd
Gören bende olurdu gamdan âzâd
Ziyâde hûb idi âb u hevâsı
Derûnı toptolu Cennet safâsı
Ser-â-ser çevresi hûb u tarı bağ
İçinden sanmanuz akanlar ırmağ
Görüp her bir tarâvet bâğın anun
Akıdur ağzını suyu cihânun (b. 631-35)

Olay tasviri:

Bulup su yir içinde inkılâbı
Buhâr oldu vü depretdi türâbı
Şu denlü zelzele oldu o sâ'at
Görenler sandılar kopdı kıyâmet
Buhâru'l-mâ bigi oynatdı yiri
Didi eyvâ anun dervîş ü mîri
Harâb oldu niçe âlî binâlar
İrişdi gussalar gitdi safâlar (b. 2695-98)

Yarıldı yir ol dem çıkdı bir su
Nice yirler harâb itdi revân u (b. 2700)

5.4. İç Çözümleme

İç çözümleme tekniği, anlatıcının araya girerek kahramanların duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması anlamına gelmektedir (Tekin 1989: 81). Anlatıcı bu tebliği uygularken okuyucu ile kahramanların arasına girer ve kahramanın içinde bulunduğu durumu ve zihninden geçenleri okuyucuya aktarmaya çalışır. Aktarmada anlatıcıya düşen görev, kahramanın durumunu inandırıcı ölçüler içinde anlatmaktan ibarettir (Tekin 1989: 81).

Pervâne'nin av dönüşü Şem'in resmini duvarda görmemesi üzerine anlatıcı, Pervâne'nin duygularını okuyucuya şöyle anlatır:

Cihânı nâr-ı âhı tutdı yek-ser
Ki ya'nî şem' ol âteşden ister
Figânı od bigi eflâka çıkdı
Cihân mülkini seyl-i eski yıkdı
Felekde yakdı âhı mihr ü mâhı
Denizler içre büryân oldı mâhı (b. 1131-33)

Anun nahl-i cünûn başına üşdi
Gidip akli başından yire düşdi (b. 1137)

Pervâne'nin kaybolması üzerine bir babanın duygularını aşağıda olduğu gibi,

Oturmuş idi Şâh Jâle gamnâk
Yakasın dest-i hasret eylemiş çâk
Dili seng-i firâk ile şikeste
Revânı rişte-i ümîde beste (b 2263-64)

diyerek nakleden anlatıcı, Pervâne'nin bulunması üzerine aynı kişinin duygularını da şu şekilde dile getirir:

Okıdı açup anı şah-ı âlem
Açıldı gönlü oldı şâd u hurrem
Revân cân virdi yazdı ol ferahdan
Halâs oldı dili bend-i tarahdan
O mektûb üstine saçdı ser-a-ser
Ferahdan gözleri deryâ-yı gevher (b. 2277-79)

Dahi şol denlü virdi müjdegânu
Hesâb itmekde âciz âlem anı (b. 2284)

Anlatıcının, yukarıdaki beyitlerde kaybolma anındaki üzüntü, bulunma haberinin öğrenildiği zamandaki mutluluğu okuyucuya anlatır-

ken, iç çözümleme tekniğini objektif ölçüler içinde kullandığını görürüz. Pervane kaybolduğunda annesi Şükûfe'nin de aynı duyguları taşıdığına şahit oluruz (b. 2380-2396). Pervâne'den ayrılan Şem'in ağlaması, feryadı ve saçlarını yolması (b. 1917-1918), Çin Fâğfûru'nun ölümü üzerine Rûm ülkesi halkının yas tutması, Şem' ve Pervâne'nin üzülüp ağlamalarını anlatıcı, objektif seviyede ortaya koyarken iç çözümleme tekniğine uygun güzel örnekler verir:

Yanup yakıldı ol Şem' durur pâş
 Akıtdı katre katre gözleri yaş
 Şaçın çözdü bulutlar bigi ol mâh
 Akıtdı yaşını şâm u sehergâh
 Kamu halk-ı vilâyet tutdı yası
 Ser-a-ser geydilei- kara libâsı (b.3618-20)

5.5. Montaj Tekniği

Montaj tekniği esas mahiyeti itibariyle bir yazarın başkasına ait olan her hangi bir söz veya yazıyı "kalıp halinde" eserin terkiibinde belirli bir maksat doğrultusunda kullanması demektir (Tekin 1989: 84). Bu bize iktibas sanatını hatırlatır. Amaç şairin söylediklerine inandırıcı bir hava verebilmektir. Söz konusu sanatın günümüzdeki daha doğrusu çağdaş romandaki karşılığı "montaj tekniği"dir (Tekin 1989: 85).

Pervâne kaybolur. Babası her tarafı aratır fakat oğlu bulunamaz. Tek yapacağı bulunma ümidi içerisinde beklemektedir. Yani sabretmesi gerekir. İşte yazar burada devreye girerek, bunu inandırıcı kılmak için bir başkasına ait sözü "kalıp halinde" bu maksat doğrultusunda kullanır:

Bilir olur koruk sabr ile helvâ
 Ne çâre itdi sabr ol şâh-ı aclâ (b. 2213)

Yine Pervane ile Şem' eğlendikten sonra uyurlar ve bağın bekçileri tarafından yakalanırlar. Uykunun tatlı olduğunu, kıyamet kopsa bile kişinin bunu duymayacağını (b. 1884) dolayısıyla birlikte yakalanmalarının doğal olacağını söyleyen yazar, inandırıcı olabilmesi için montaj tekniğine başvurur. Uykunun "küçük ölüm" olduğu sözünü aktarır;

Büyük küçük kamu hâba ezelden
 Dimişler küçük ölüm ulu düşmen (b. 1885)

Aynı şekilde Şem' ile Pervâne'nin birlikte yakalanmalarını, beklenilmeyen bir olay olarak gören yazar, bu düşüncesini pekiştirmek için "görini gelmez kaza" (b. 1899) ibaresini kullanmıştır. Çin Fâğfûru'nun ölüm haberi Şâh Jâle'ye bildirilip baş sağlığı verilirken, ölüm olayı karşısında güçsüzlüğün, bir şey yapamamanın, doğrudan teslim olmanın bir ifadesi olarak yine şair, Kur'an'da geçen bir ayeti, geçtiği söz kalıbıyla (Kur'an: 6/57, 12/40, 40/12) yani orijinal şekliyle aktarmıştır:

Dimişler serverâ el-hükmü li'llâh

Senün ömrün ziyâde kılsun Allah (b. 3593)

Görüldüğü gibi montaj tekniği, asıl metinle taşınan metin (montajlanan parça) arasında uyumluluk arz etmiş (Tekin 1989: 85), eser-okuyucu arasında diyalogu pekiştirmiştir. Esere içerik bakımından katkıda bulunduğu gibi, okuyucu da aydınlatılmıştır.

5.6. Diyalog

Diyalog tekniği, düşünce ve duyguları kişileri konuşturarak belirtme yoludur (Özdemir 1990: 91). Karşılıklı konuşma kişinin o anki durumuna göre telaş ve heyecanına, sevinç ve kederine göre şekillenir ve öylece okuyucuya yansır. Pervâne'nin Cennet-âbâd'a gitmek için anne ve babasıyla veda anındaki konuşmaları (b. 715-18), Lâlâ'nın mektubunu Şâh Jâle'ye getiren habercinin hükümdar ile konuşması (b. 830-40) Lâlâ'nın ava çıkması için Pervâne'ye söylediği sözler (b. 940-47) ve Lâlâ ile remalcinin konuşmaları (b. 1254-67) diyalog tekniğine verebileceğimiz örneklerdir.

Bazen karşılıklı konuşmalar çok uzun olur. Bize "tirad"ları hatırlatır. Şem ile Pervâne'nin ilk karşılaşmaları anındaki konuşmaları da epeyce uzun sürer (b. 1556- 1570) diyalog tekniğine verebileceğimiz örneklerdir.

6. ŞAHIS KADROSU

Şem' ü Pervane mesnevisinde olay, Pervâne'nin kişiliği üzerinde yoğunlaşır ve gelişir. Şem' ise arzu edilen sahip olunmak istenilen obje durumundadır. Bu iki kişinin birbirlerine kavuşmak için verdiği mücadeleler, mesnevinin konusunu teşkil eder. Bunların dışında söz konusu edilen kişilerin tümü, bu aşka yardımcı veya engel olmaları sebebiyle olaylara katılırlar.

Bu durumda şahıslar, metin içinde, daha yerinde bir ifadeyle, olayın oluşu içinde yüklendikleri fonksiyon bakımından önemlidir. Kişileri, yüklendikleri fonksiyonları dikkate alarak gruplandırmak (Aktaş 1991: 152) yararlı olacaktır.

Mesnevinin I. derecedeki olay kahramanları Pervâne ile Şem'dir. Bu iki kişi eserin yazılma nedenidir. Bunlar, eserden çıkarıldığında mesnevinin hiç bir güzelliğinin kalmayacağı da gerçektir. Olaylar bunların kişiliği etrafında örüldüğünden eserde "başkişiler" görevini üstlenirler.

Şem' ile Pervâne'nin etrafında onların dert ve sevinçlerine ortak olan veya engelleyici olanlar II. derecedeki kişilerdir. Bunlar da yardımcı ve karşı güçler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, başkişiler kadar esere nüfuz edemese de başkişinin eksikliklerini tamamlayan; tek, bazen bir kaç yönüyle başkişinin iç dünyasını aydınlatan veya karartan bir niteliğe sahiptirler. Bunlar (şahıs, hayvan, nesne v.b.) başkişiler ile dekoratif/fon karakterler arasında yer alırlar (Stevick 1988: 184, 189).

Eserde bazı kişiler bir an ortaya çıkarlar ve başkarakterlerin üstlenmiş olduğu rolü gerçekleştirmede dekoru tamamlarlar. Bunlar III. derecedeki dekoratif kişilerdir. Esere etkileri söz konusu değildir. Olay içinde fonksiyonları olmadığından fon oluşturan karakter olarak kalırlar (Stevic 1988: 183).

Mesnevideki şahıs kadrolarıyla ilgili genel tespitlerden sonra gruplandırma karşımıza şu şekilde çıkar:

A. I. Derecedeki kişiler/Başkişiler

Pervâne, Şem'

B. II. Derecedeki kişiler/Norm karakterler

II/a. Yardımcı kişiler

Şâh Jâle, Şükûfe, Dâye, Dellâle, Naccâr

II/b. Karşı güçler

Çin Fağfuru, Vezir, Bekçiler

C. III. Derecedeki dekoratif kişiler/Fon karakterler

Üç Vezir, Bercîs, Remmâlcı, Büyücü, Tabib, Askerler, Hizmetçiler, Cariyeler, Beyler, Ağalar, Kapı Halkı v.b.

6.1. Başkişiler

6.1.1.Pervâne

Başkişiler (protagonists), mesnevinin varoluş sebebi olduğundan, eser onlara hayat vermek için yazılır. Bundan dolayı hayatları ve iç dünyaları ayrıntılı bir şekilde anlatılır (Stevick 1988: 182).

Eserin başkişilerinden Pervane, çocuk özlemiyle yanıp tutuşan Rûm hükümdarı Şâh Jâle'nin oğlu olarak dünyaya gelir. Gelenek üzere o, bir hocaya teslim edilir ve devrinin bütün ilimlerini öğrenir. On dört yaşına gelince ok atmasını, silah kullanmasını bilen bir kahraman olur:

İrişdi çün kim on dördine ol bedr
Nedür bildi cihânda kıymet ü kadr

Silâh u darb u harb u cenge düşdi
Oyun öğrendi bir kaç gün dürişdi (b. 617-618)

Baba Şâh Jâle, oğlundaki bu özellikleri görünce Cennet-âbâd isminde bir köşk yaptırır. Köşke gelen Pervane, burada bir nakkaş tarafından yapılan Çin Fâğfûru'nun kızı olan Şem'in resmini görür ve âşık olur. Artık onun dünyasında o resme duyduğu aşktan başka bir şey yoktur. Başlıca arzusu da ona kavuşmaktır. Arzu edilen objeye kavuşmak isteyen Pervane, idealize edilmiş bir âşık karakteriyle karşımıza çıkar. Has-talanması, aylarca bir şey yememesi, Şem'in resminin önünden ayrılma-ması ve nihayet aklını kaybedip dağlara yönelmesi, kör bir kuyuya düş-mesi v.b. gibi davranışlarla Pervâne, elde etmek istediği objeye bağlılığını, düşkünlüğünü ve samimiyetini simgelemiş olur. Bu tanım ziyadesiy-le sübjektif bir tanımlamadır. Bu tip tanımlamalarda belirleyici unsur, yazarın veya anlatıcının şahsi "mit"ine ait değerler bütünüdür.

Bundan sonraki olayları Pervâne'nin iradesinden çok bazı gerçek ve gerçeküstü olaylar ve tesadüfler yönlendirir. Şem'i görme arzusu artınca, aklına onun bulunduğu yere uçmak gelir. Sihirbaz Neccâr yardımına yetişir. Ağaçtan yaptığı bir kuş sayesinde Şem in bulunduğu saraya gelir. Gerek kuyuya düşüp yılan ve akreplerle kurduğu dostluk, gerekse yapı-lan bir kuş maketiyle uçması, Pervâne'yi masallara özgü bir kahraman olarak karşımıza çıkarır.

Pervane Şem'in sarayına geldiğinde, Şem' her şeyden habersizdir. Aralarında iletişimi fon karakter olan ve özelliği çok seyahat eden hizmetçisi sağlar. O, Pervâne'nin başından geçenleri Şem'e anlatmakla görevlidir. Yüklendiği fonksiyonu başaran hizmetçi, Şem'in gönlünde aşk ateşini tutuşturduğu gibi Pervâne'nin fiziki özelliklerini de nakleder:

O mahun şekli zibâdur melekden
Sarây-ı kadr a'lâdur felekden
Güneş gördükçe bedr-i ber-kemâlin
Hicâbından kızarıklar zevâlin

Görenler dirlere ol serv-i bülendi
Kulunuz eyleme âzad efendi (b. 1512-14)

Anlatımdan etkilenen Şem' de Pervâne'yi görmeden âşık olur. Onun saraya gelip yanında olmasını ister. Böylece Pervâne de Şem' için, aranan obje olur. Birbirlerine obje durumunda olan başkışiler arasında bir münasebetin zuhuru kaçınılmazdır. Pervâne'nin kendini göstermesiyle kapalı bir mekânda birliktelik başlar. Birlikte eğlenir, hasret giderirler. Havuza girip birlikte yıkanarak, geleneklerin aksine hareket eder, evlilik öncesi davranışlarda son derece serbest davranırlar.

Aylarca süren birliktelik, dramatik vaziyeti hazırlayan fonksiyonlardan "karşı güç"ün ortaya çıkmasıyla biter. Pervâne, eserin başkışisi olmanın yanı sıra "tematik güç"ü de temsil etmektedir. Tematik güç, olaya ilk dramatik hamleyi veren kişidir (Aktaş 1991: 153). Böylece tematik gücün gelişmesine engel olan "karşı güç" (Aktaş: 154) olarak bağın bekçileri, Pervâne'yi yakalayarak zindana atarlar.

Bu bölümden sonra olaylar, Pervâne'nin Şem' ile evlenmelerine kadar "tematik güç" ile "karşı güç" arasında çeşitli mücadelelerin yanında, entrikaların çevrilmesi, anlık gelişen hadiseler seviyesinde devam eder. Pervâne'nin tutuklanarak karanlıkla başbaşa kalması psikolojisine de yansır. Sıkıntılı haliyle Allah'a yalvarır:

Hudâya eyledi arz-ı münâcât
Didi ey kible-i erbâb-ı hacât
Senâyâ kudretüm yok âba düşdüm

Halâs eyle beni gird-âba düşdüm

Bu mahbesden çıkar kıl yâre mu'nis

Derûn-ı hütdan mânend-i Yûnus (b. 1903-5)

İslâmî inancını yansıtan bu yalvarma, Pervâne'nin dünyevi motiflerle süslenen hayatına, dinî motif olarak girer. Eserde yok denecek kadar az olan bu dinî motifin ikinci planda kaldığına şahit oluruz. Bu da yazarın duygu, düşünce, kişiliği ve dünya görüşünü yansıtır.

Pervâne'yi hapisten Dâye kurtarır. Pervane, zindandan kurtulur, fakat Şem'den ayrı düşer. Şehirde perişan halde dolaşırken Dellâle kadının dikkatini çeker. Dellâle, Pervâne'yi evine götürür. Böylece bir tarafta tematik güce ait değerler, beslenen saf ve temiz duyguların gerçekleşmesi, bu gerçekleşmeyi isteyen kişilerin dostluk duygusu, diğer tarafta ise karşı güç grubuna ait kişilerin kavuşmayı engelleyen duygulara sahip olmaları ve bu uğurda verdikleri mücadele vardır.

Bundan sonraki olaylar, bir bakıma bu iki gücün mücadele için karşılaşmaları ve çatışma için uygun mekânı seçmelerini yansıtır. Yardımcı fonksiyonuyla Dellâle kadın, Pervâne'ye mektup yazmasını önerir. Karşılıklı mektuplaşma başlar. Bir mektubunda Şem', Pervâne'den kendisini babasından istemesini talep eder. Böylece olay akışı birden hızlanır.

Pervane ülkesine döner, olanları anlatır, neticede Şâh Jâle, Pervâne'ye Çin Fâğfûr'ndan kızını ister. Bu kritik dönemde, karşı gücü temsil eden Fâğfûr'un veziri:

Salup yâd illere n'eylersin anı

Bu deryâ olsa yig anun mekânı

Bu yir ol âftâba yaraşur burc

Bu kal'a olsa hoşdur ol düre dürc

Hayâtun niçün ayru ola senden

Cüdâ olmak degül hoş cân bedenden

Cüdâlık denlü hergiz müşkil olmaz

Cihânda ol kadar bir kâtil olmaz (b. 2630-33)

diyerek, iki sevgilinin birleşmesine engel olur. Şâh Jâle, Şem'i almak için Çin Fâğfûr'una savaş açar. Mekân, dar/kapalı alanlardan geniş alanlara, savaş alanlarına taşınır. Çatışma için uygun mekân olan geniş alanlarda,

tematik güç ile karşı güç birbirleriyle geniş bir kadroyla karşı karşıya gelirler. Fakat bir sonuç alamazlar. Şâh Jâle memleketine döner:

Ne kılsun n'eylesün bu çarh-ı pür-cevr

Murâdı kutbı üzre itmedi devr

Bu ara Şâh Jâle gitdügidir

Olup fâriğ ferâgât itdügüdür (b. 2919-20)

Şâh Jâle, yüklendiği fonksiyonlardan birini yerine getirerek, kadere boyun eğer. Bu hal, yazarın kader anlayışını da aksettirir.

Pervâne, bu işin savaşıyla çözülemeyeceğini anlar ve ikinci kez, arzu edilen objeye kavuşma isteğiyle ülkesini terkeder. O, merhale merhale kendisine engel olan unsurlarla mücadele ederek, Çin'e ulaşır, tekrar Dellâle'nin evine gider. Dellâle aracılığıyla Şem'le mektuplaşır. Sonunda da Şem' ile Pervâne bildikte kaçarak, Rûm ülkesine gelirler. Olaylar bundan sonra olumsuz yönde gelişmez, mutlu sona doğru bir ivme kazanır.

Kızının kaçtığını öğrenen Çin Fâğfûr'u son derece sinirlenir, Rûm diyarına bir casus gönderir. Rûm ülkesinde Çin casusunu tanırlar, casus tutuklanarak zindana atılır. Tutuklanan casusu Şâh Jâle, serbest bırakır. Onun bu hareketinden son derece memnun olan Şâh Fâğfûr, kızını affeder ve cihazını/çeyizini Dâyesi ile beraber gönderir. Bundan bir müddet sonra da ölür. Çin Fâğfûr'unun ölüm haberi üzerine bütün Rûm ülkesi matem tutar, sonra da Pervâne Çin'e şah olmak üzere yola çıkar. Uzun bir yolculuktan sonra Çin'e ulaşan ve büyük bir törenle karşılanan Pervâne, Çin tahtına oturur, bir müddet sonra da Şem'i yanına getirir. Artık mutlulukları sonsuzdur. Birlikte mutlu bir şekilde yaşarlar.

6.1.2. Şem'

Mesnevîde olayın kadın kahramanıdır. Bütün olaylar Pervâne'nin kişiliği üzerinde yoğunlaşır bu kişilik etrafında meydana geldiği için Şem', Pervâne ile olan ilişkileri sebebiyle eserde zikredilir. Bundan dolayı Pervâne'de olduğu gibi onun doğumu, çocukluğunun ne şartlar altında geçtiği, yetişmesi ve eğitimi hakkında bilgilere sahip değiliz. Bilinen tek şey Çin Fâğfûr'unun kızı olmasıdır.

Mesnevîde, Şem' adı ilk kez Pervâne için yaptırılan Cennet-âbâd adlı sarayın süslediği bölümde geçer. Ünlü bir nakkaş, Çin sarayında gördüğü ve adı Şem' olan Fâğfûr'un kızının resmini sarayın duvarına yapar:

Ana ol kasr-ı hûbı yazdururken
Revân sûret virüp yazup tururken
Kızı var idi adı Şem'e Bânû
Çerâğî şemsden yakardı o meh-rû
Anun nâ-geh görür nakşın o nakkâş
Derûnında olur resm ol göz ü kaş
Muhabbet hâmesiyle nakşın anun
Sarâyında yazup dururdu cânun (b. 674-77)

Pervâne, bu resmi görünce âşık olur ve seyahate karar verir. Bundan sonra Şem', karşımıza sevda çağına gelmiş bir genç kız olarak çıkar. Pervâne, resmini görüp âşık olduğu kızın sarayına gelir ve öğrendiği ilim ile gizlice saraya girer. Saraya girdiğinde Şem', havuz başında on güzel nedimi ile sohbet etmektedir. Güzelliği;

Ne meh ol mihr-i âlem-tâba benzer
Hata eyler diyen meh-i tâba benzer (b. 1486)

şeklinde dile getirilir.

Çok gezen hizmetçisinden Pervâne'nin hikâyesini dinleyen Şem'in içinde aşk alevi yanar ve Pervâne'yi görmeden âşık olur:

Bu sözi işidtip âh eyledi Şem'
Sarâyı gümleyüp tutuldu her sem'
O dem şâha kulakdan oldu âşık
Didi olsam kenîzek aña lâyık (b. 1527-28)

Eşsiz güzelliğinin yanı sıra dürüst ve azimlidir. Sözünde sadık, sevgisinde vefâkârdır. Aşkı ve sevgilisi uğruna her şeyini terkedip her türlü sıkıntıya katlanacak ölçüde özverilidir. İdeal bir âşık tipi sergiler. Aşağıdaki beyitler, Pervâne'den ayrı düşen Şem'in ruh halini yansıtır:

Yidügüm derd sensiz içdügüm zehr
Çerâğum nâr-ı âh u münisüm kâr
Aduñ esmâ-yı hüsnâ bigi zikrüm

Tecellâ-yı ceâlün dilde fikrüm

Aceb âvâre vü dil-haste oldum

Habâb-ı mey bigi dem-beste oldum (b.2132-34)

Şem' içkinin tesiriyle hararetlenip çıplak bir vaziyette köşkün havuzuna girip Pervâne'yle birlikte yıkanmasının dışında, kadınlığının ön plana çıktığı durumlarda hafif davranışları görülmez. Son derece zekidir. İdeal bir âşık olmasının dışında başka nitelikleri görünmeyen Şem', eserde çoğunlukla geri planda kalmasına rağmen, bazen de öne çıkar ve olayları yönlendirir. Pervâne'ye babasından kendisini istemesini söyleyen;

Bi-hamdi'llah ki atan şâh-ı a'zam

Cihanda izz ü baht ile mükerrerem

Varup ana beni iste pederden

Ola tâ kalbimüz sâfi kederden

Visâle tâ ki debdil ola hicrân

Bu mürde cismüme yine gele cân (b. 2145-47)

Çin ülkesinden kaçmaya karar verdiklerinde Pervâne'ye akıl veren, ona ne yapması gerektiğini öneren ve gerekli bütün hazırlıkları yapan da Şem'dir:

Ben itdüm hâzır iki esb-i tâzî

Durur tomârveş râh-ı dırâzı (b. 3118)

Yolun ben kaydını gördüm müretteb

Süvâr olup ol iki ata bir şeb

Saralum kendümüz muhkem ulakvâr

Ulak şansın görenler bizi ey yâr

Bu gice hâzır ol uğrı kapuda

Şikâr olur bigi sabr it pusuda (b. 3120-22)

Şem', güzelliği ve yönlendirici vasfı, duygularındaki samimiyetle idealize edilen bir âşık tipidir. Hayatının başlıca gayesi aşktır. Yaptığı her şey buna yöneliktir Bundan dolayı "yalıncat kişi" özelliği taşır. Zira bu kişi, tek bir nitelik ya da düşünceden oluşur (Forster 1982: 108). O, aşk ve sevdiğiyle birlikte olmaktan başka bir düşünce taşımaz. Bu yönüyle

Pervâne'den daha realisttir. Zira Pervâne, hükümdar oğlu yani şehzadedir. Sorumluluğu vardır. Aşkı ön plana çıkardığından Pervâne, duygularıyla mükemmel, fakat realiteden uzak bir tip olarak karşımıza çıkar.

6.2. Norm Karakterler

Başkişiler ve fon karakterler arasında her iki tipin özelliklerine sahip karaktere norm karakter denir. Norm karakter, başkişiler kadar esere nüfuz edemese de başkişinin eksikliklerini tamamlayan tek, bazen bir kaç yönüyle başkişinin dünyasını aydınlatan bir niteliğe sahiptir. Bunlar, amaç olmaktan ziyade bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan araçlardır (Stevick 1988: 184).

Olayların yönlendirilmesinde önemli fonksiyonları yüklenmişlerdir. Yüklendikleri fonksiyonları ve gerçekleştirdikleri işleri dikkate aldığımızda aşağıdaki kişiler norm karakter olarak karşımıza çıkarlar:

6.2.1. Şâh Jâle

Rûm ülkesi padişahı ve Pervâne'nin babasıdır. Adil, merhametli ve cömerttir. Sınırsız zenginliği vardır. Kalabalık bir orduya sahiptir. Bu özelliklere sahip olan Şâh Jâle'nin yıllarca çocuğu olmamıştır. Pervâne doğunca tacına ve tahtına varis olacağı düşüncesiyle çok mutlu olur:

Adûya kalmaz âhir taht u tâcum

Olur ben nakl idicek ol du'âcum (b. 536)

Şâh Jâle, bir baba olarak üzerine düşen görevleri yerine getirir. Pervâne'nin iyi bir eğitim görmesini sağladığı gibi on dört yaşına gelince de kendisine Cennet-âbâd isimli bir saray yaptırır.

Pervâne, Cennet-âbâd'da Şem'in resmini görüp âşık olduğunda günlerce bir şey yemez. Durumu öğrenen ve duvardaki resmi kazıtıp Pervâne'nin dağlara yönelmesine sebep olan Şâh Jâle'dir. Bununla beraber Pervâne'ye Şem'i babasından istemek için bir mektup yazarak veziri Bercîs'e veren ve onu elçi olarak Çin'e gönderen yine Şâh Jâle'dir.

Çin Fâğfûru'nun mektuba olumsuz cevap vermesi üzerine Şem'i Pervâne'ye kavuşturmak için savaşı bile göze alan ve büyük bir ordu ile Çin'e yönelen Şâh Jâle'nin kendisidir:

Bunu çün gördi Şâh incindi gâyet

Temevvüc itdi deryâ-yı şecâ'at

Ser-â-ser beglere saldı ulağı

Eyitdi cengiçün görün yarağı (b. 2723-24)

Hemân şeh mülk-i Çin'e azm itdi

Karâr u sabr-ı âşık bigi gitdi (b. 2759)

Onun da duyguları vardır. Pervâne kaybolduğunda aşırı derecede kederlenen, üzülen ve sabır örneği gösteren (b. 2192-2217) Şâh Jâle, oğluna kavuştuğu anda aşırı derecede neşeli ve cömert (2429-2487) duygularla karşımıza çıkar.

Şâh Jâle, eserde Pervâne'nin yanında yer alan ve hep olumlu yönleriyle karşımıza çıkan bir norm karakterdir. Bu özelliğiyle başkışilerin kavuşmalarını sağlamak noktasında aracı olarak bir görev icra eder. Bu niteliğiyle o amaç olmaktan ziyade, bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır.

6.2.2. Şükûfe

Pervâne'nin annesi ve Şâh Jâle'nin eşidir. Aktif bir rolü yoktur. Anne olması yanında, Pervâne'nin derdini dinleyen ve ona ortak olan (b. 2377-2428) bir arkadaş, bir dost fonksiyonu yüklenmiştir. Pervâne duygularını ilk kez Şükûfe'ye açtığında onu mutlu eden cevabı verendir:

Gözün sil dökme encüm ey ogul sen

O mâhı menzilüne irgürem ben

Atasına kılalum çok dilekler

Ana gönderelüm dürlü belekler

Sana od bigi Şemci yandururlar

Murâdun şem'ini uyandururlar (b. 2424-26)

Şem' ile Pervâne birlikte kaçıp Rûm ülkesine gittiklerinde onları karşılayıp bağrına basan Şükûfe'dir. Şem'in hizmetini görmesi için ona yüz kız bağışlaması, cömert kişiliğini gösterir.

Pervâne, habersizce Çin'e gidip tekrar döndüğünde, oğluna kavuşan Şükûfe'nin ruh hali bir annenin taşınması gereken duygular bütünüdür:

O mihri görmez olaldan Şükûfe

Cemâli bedri irmişdi husûfe (b. 2380)

Görüp hürşidini oldı ferah-şâd
Revân ol serv oldı gamdan âzâd
Ferahdan gözlerinün akdı yaşı
Pür oldı nûr-ı şâdî içi taşı
Didi hoş geldün ey rûh-ı revânım
Ferahdan cismüme sığmadı cânım (b. 2385-87)

Şükûfe, oturduğu sarayın dışında görünmeyen, her zaman geri planda kalan, fakat oğlunun mutlu olması için yüklendiği fonksiyonu yerine getiren aracı bir norm karakterdir.

6.2.3. Lâlâ Nasır

Pervâne'nin lalası ve Cennet-âbâd'ın yöneticisidir. Bunun dışında bir görev yüklenmez. O, sadece bir emir kuludur, verilen görevleri yapmakla mükelleftir. Özellikleri şu şekilde belirtilir:

Meğer bir kulı var idi kadîmi
Katında hasekîsi vü nedîmi
Ziyâde ehl-i tedbîr adı Nâsır
Be-gâyet fikri gökçek akı vâfir
Anı Pervâne'ye şah itdi lâlâ
Dimeye tâ anun sözine lâ-lâ (b. 707-709)

Aldığı emirle saraydaki Şem'in resmini bir köleye kazıtarak Pervâne'yi mutsuz kılan odur. Kaybolan Pervâne'nin bulunması için bütün imkânları harekete geçiren yine Lâlâ Nâsır'dır. Lâlâ Nâsır, Pervâne ile olan ilişkilerinde efendisi Şâh Jâle'nin buyruklarını yerine getirme görevini yüklenen norm karakterdir.

6.2.4. Naccâr

Pervâne'yi Şem'in sarayına ulaştırmada araç olan kişidir. Sihirbaz özelliğine sahiptir:

Meğer var idi bir üstâd-ı Naccâr
O fenne şöyle olmuşdı hevâdâr
Peri düzse eğer kim bâl açardı

Melekler bigi göklerde uçardı

Eğer kim senge düzse ol per ü bâl

Yirinden kuş bigi uçardı fil-hâl (b. 1380-82)

Pervâne'nin Şem'e kavuşamama noktasında içine düştüğü sıkıntıyı, ağaçtan yaptığı bir kuşla gideren bir fonksiyonu vardır. Naccâr, aracı bir norm karakter olarak, Pervâne'ye uçağı andıran ağaçtan bir kuş yapar ve ona binen Pervane, Şem'in sarayının önüne kadar gider (b. 1461-67), Bunun dışında Naccâr, her hangi bir görev üstlenmez.

6.2.5. Şâh Fâğfûr

Çin hükümdarıdır. Pervâne'nin sevgilisi olan Şem'in babasıdır. İki âşığı birleşmelerindeki asıl engeldir. Son derece akıllı ve siyasetçi bir kişiliği vardır. Çok fonksiyonlu yönüyle karşımıza çıkar. Şem ile Pervâne'nin birlikte yakalandığında ikisini birbirinden ayırıp, onları korkuttuğu gibi onları yakalayan bağın bekçilerini de öldürten Fâğfûr'dur:

Getürdüp şâh cümle didebânı

Geçürdi tîgdan ol sâ'at anı (b. 1964)

Şem'i Pervâne için kendisinden isteyen Şâh Jâle'ye vermeyip durumu aşağılayıcı bir şekilde Rûm hükümdarına ileterek savaş çıkmasına ve binlerce kişinin ölmesine sebep olan Fâğfûr Şâh'tır. Şem'in Pervâne ile kaçtığını öğrenince son derece sinirlenen Fâğfûr, bir baba olarak şu duyguları taşır:

Gazabdan ağlariken güldi kah kah

Didi gördünmi bu mel'ûna vah vah

Yüreğe urdı bir bî-misl yâre

Bulunmaz tâ ölince ana çâre

Kimün kim bir kamer-tal'at kızı var

Nuhûset menziline yıldızı var

Gerekdür kız meseldür cümle yirde

Yidi yaşında ya yirde ya erde (b.3248-51)

Bunun yanında kızının bulunması için Rûm ülkesine casus gönderen, casusun yakalanıp Şâh Jâle tarafından serbest bırakıldığını öğrenince,

kızını affedip cihazını Dâye'si ile birlikte göz kamaştırıcı bir şekilde gönderen (b. 3303-3335) yine Şâh Fâğfûr'dur.

Fağfur Şâh, norm karakter olarak çok fonksiyonludur. Şem'i Pervâne'ye vermeyerek olayın düğümünü trajik bir hâl almasına sebep olduğu gibi, kızını Pervâne ile evlendirerek olayın olumlu bir şekilde neticelenmesine yardımcı olan bir karakter olarak eserdeki yerini alır.

6.2.6. Dâye

Şem'in dadısıdır. Şem'e en yakın kişidir. Şem'in zor anlarında ona yardım etmek görevini üstlenir. Pervâne hapse girdiğinde Şem'i teselli ederek, Pervâne'yi kurtaracağını söyleyen hep Dâye'dir. Dâye, yaptığı helvanın içine akılları yok eden bir ilaç koyarak, Pervâne'yi zindandan kurtardığı gibi, elbisesini Pervâne'ye giydirip onun yerine zindana giren kişidir:

Varup Pervâne'den refc itdi bendi

Ol âzâd eyledi serv-i bülendi

Libâsını çıkardı aña virdi

Anun yirine def'i kendü girdi (b. 1938-39)

Ayrıca Dâye'yi Şem'in cihazını götüren ekibin başında da görürüz. Bunların dışında başka bir fonksiyonu yoktur.

6.2.7. Dellâle

Kim olduğu belli olmayan bu kişi, zindandan kurtulup şehirde tek başına dolaşırken Pervâne'nin yanına gidip onunla konuşan kadın olarak karşımıza çıkar. "Pîre-zen" vasfıyla belirtilmesi, onun yaşlı kadın olduğunu gösterir. Dellâle şu nitelikleri ile anlatılır:

Meğer var idi bir Dellâle karı

Ekâbir hânesine girme kârı

Oğul kız hasretin çekmiş be-gâyet

Kim anun şefkati olmaz rivâyet

Ne yirde görse bir miskîn garîbi

Olur bimâr ise anun tabîbi (b. 1993-95)

Dellâle, yüklendiği fonksiyon itibariyle Pervâne'nin kötü duruma düştüğü zamanlarda onun yanında yer almış, ona yardımcı olmuştur. Pervâne'yi evine davet ederek bir kaç gün misafir ettiği gibi Şem' ile irtibatını mektup aracılığıyla sağlayan (b. 1992-2103) odur.

Pervâne ikinci kez Şem'i görmek için Çin'e gittiğinde yine Dellâle'nin evinde kalır (b. 3033-49), mektup aracılığıyla (b. 3050-59) Şem ile bağlantısını Dellâle sağlar. Bu niteliğiyle norm karakter Dellâle, eserin başkişileri arasında mektup getirip götürmekle iletişimi sağlayan bir araç olarak görev yüklenir.

6.2.8. Bercîs

Şâh Jâle'nin üç vezirinden biridir. Özelliği akıllı olmasıdır.

Meger var idi şâhun üç vezîri

Anun dâna idi gâyetde biri

Utârid-fıtnat u Bercîs-haslet

Yüzinde berk urur nûr-ı sa'âdet

Anun Bercîs adı bir güzel pîr

Koya çarha zemîni itse tedbîr (b. 2510-12)

Bercîs sadece Şâh Jâle'nin Pervâne'ye Şem'i istediğini bildiren bir mektubunu elçi olarak Çin Fâğfûru'na götüren ve aldığı cevabi mektubu Jâle'ye getiren (b. 2595, 2716) bir fonksiyonu icra eder.

6.2.9. Vezir

Silik bir norm karakterdir. Kimliği ve niteliği olmayan bu karakter, sadece bir yerde görülür. Şem'in Pervâne'ye verilmemesi gereğini Fâğfûr Şâh'a telkinde bulunarak, iki ülke arasında savaş çıkmasına sebep olur. Ayrıca Şem' ile Pervâne'nin kavuşmasına engel olan kişidir. Bundan dolayı olumsuz bir fonksiyon yüklenir:

Hudâ virdi tapuna bir dürr-i pâk

Senün mülkünden olsun bari hakkâk

Salup yâd illere n'eylersin anı

Bu derya olsa yig anun mekânı

Bu yir ol âftâba yaraşur burc

Bu kal'a olsa hoşdur ol düre dürc
Hayâtun niçün ayru ola senden
Cudâ olmak degül hoş can bedenden (b. 2629-32)

6.3. Fon Karakterler

Bu karakterler, çeşitli karakterlerden oluşmuş bir gruptur. Bir boyut kazanmaksızın tamamen isimsiz bir ses olarak kalırlar. Sadece eserde yapıyı işleten çarkların dişleri gibidirler (Stevick 1988: 183).

Şem' ü Pervâne mesnevisinde bir an için ortaya çıkan ve başkişinin üstlendiği rolü gerçekleştirmede dekoru tamamlayan karakterler şunlardır:

6.3.1. Tabîb

Pervâne, Şem'in resmini görünce âşık olur ve düşer bayılır. Tabîb, bir fon karakter olarak ortaya çıkar, verdiği sarı bir ilaçla Pervâne'yi iyileşir. Böylece başkişinin hastalığındaki sahne düzenindeki yerini alır (b. 1180-1181)

6.3.2. Remmâl

Pervâne'nin kaybolduğunda Lâlâ Nâsır'a onun yerini söyleyen fon karakterdir:

Belâ ihvânına nâ-geh buluşmuş
Varup Yûsuf bigi bir çâha düşmüş
Dilersen başuna gün toga anı
Yüri gün togısmdan iste anı (b. 1265-66)

6.3.3. On Güzel Nedim

Şem'e, havuz başında bulunduğu sırada arkadaşlık eden kişilerdir (1477-1484) Havuz başında dekoru oluştururlar.

6.3.4. Hizmetçi

Şem'e havuz başında Pervâne'nin başından geçenleri anlatan kişidir. Şem'in havuzunun başındaki nedimlerle birlikte (b. 1506) dekoru oluşturanlardan birisidir.

6.3.5. Cennet-âbâd Halkı

Gerek kendisine sancak olarak verilen Cennet-âbâd'a geldiğinde gerekse kaybolup bulunduğu Pervâne'yi karşılayan topluluktur (b. 730).

6.3.6. Kalabalık Asker

Pervâne'yi karşılamak için harekete geçen grup:

Kapunun halkı atlandı ser-â-ser

Gelüp bir yire bu enbûh leşker

O sa'at karşı gitdiler o şâha

Kevâkib bulısa ya'ni ki mâha (b. 2228-29)

6.3.7. Müjdecî/Beşîr

Pervâne'nin bulunması sahnesinde, Lâlâ Nâsır'a haber veren ve karşılarında müjde alan (b. 1296-1302) kişidir.

6.3.8. Heyk/Haberci

Lâlâ Nâsır'ın mektubunu Şâh Jâle'ye götürülen (b. 2255) fon karakter.

6.3.9. Beyler-Ağalar

Şâh Jâle tarafından oğlu Pervâne'nin karşılanma dekorunu tamamlayan fon karakterler:

Buyurdu pâdşâh begler agalar

Seher şeh-zâdeye karşı duralar (b. 2349)

6.3.10. Kapı Halkı

Şâh Jâle'nin elçisinin geleceğini öğrenen Fâğfûr'un elçiyi karşılamak için gönderdiği topluluk (b. 2537).

6.3.11. Şâh Jâle ve Fâğfûr'un Askerleri

İki ülkenin ordularının karşılaştığı savaş alanı dekorunu oluşturan askerler (b. 2776)

6.3.12. Ulaklar

Pervâne'nin Çin'e gittiğini öğrenen Şâh Jâle'nin oğlunu bulmaları için gönderdiği kişiler:

Ulaklar saldı râh-ı mülk-i Çîn'e

Yayıldı cümle peyki mülk içine (b.3175)

6.3.13. Elçi

Fâğfûr Şâh'ın ölüm haberini Şâh Jâle'ye ulaştıran (b. 3586) fon karakteridir.

Ayrıca Pervâne'nin zindana düştüğünde, zindanı bekleyen (b. 1928) görevli, Pervâne'nin düğününde yer alan çalgıcılar, rakkaseler, hizmet eden binlerce güzel, uzun boylu dil-rübâlar, içki dağıtıcılar, sofraya yayan çarşıgırlar, yardımcıları ve hizmetçiler (b. 3391-3520) düğün meclisinin dekorunu oluşturan fon kahramanlardır.

Bunların yanında Pervâne'nin av meclisinde mücadele edip avladığı hayvanlar (b. 1006-1011) ve başkışilerin bindikleri atlar (b. 982-87, 3490-92) birer birer fon karakterdir. Zira bunlar av meclislerinin dekorunu oluştururlar.

Görüldüğü gibi fon karakterlerin esere ve başkışilere her hangi bir etkide bulunma görevleri yoktur. Eserde olayın geçtiği sahne düzenini (dekoru) süsleyen birer unsur olarak yer alırlar.

KAYNAKÇA

- Aktaş Şerif 2013, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Ankara.
- Aktaş, Şerif 1991, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara.
- Armutlu, Sadık 1998, *Zatî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi* (İnceleme Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.
- Armutlu, Sadık 2009, "Kelebeğin Ateşe Yolculuğu: Klasik Fars ve Türk Edebiyatında Şem' ü Pervâne Mesnevileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Erzurum.
- Aytür, Ünal 1970, *Henry James ve Roman Sanatı*, Ankara.
- Boynukara, Hasan 1977, *Modern Eleştiri Terimleri*, İstanbul.
- Forster, E. M. 1982, *Roman Sanatı* (çev. Ünal Aytür), İstanbul.

Özdemir, Emin 1990, *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, İstanbul.

Özon, Mustafa 1967, *Yazmak Sanatı*, İstanbul.

Sazyek, Hakan 2013, *Roman Terimleri Sözlüğü*, Ankara.

Stevick, Philip 1988, *Roman Sanatı* (çev. Sevim Kantarcı), Ankara.

Tekin, Mehmet 1989, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*, Konya.

Wellek, R.-Waren A. 1983, *Edebiyat Biliminin Temelleri* (çev. Ahmet Edip Uysal), Ankara

HALLÂC VE ŞİBLÎ'NİN SERÜVENİ

PROF. DR. NİMET YILDIRIM *

Öz

Bu makale Abdülhuseyn-i Zerrinkûb'un, *Costucu Der Tasavvuf-i İrân* adlı eserinin bir bölümünün çevirisini konu almaktadır. Makalede tasavvuf tarihinin büyük sufileri Hallâc-ı Mansur ile Ebû Bekr-i Şiblî'nin hayat hikayeleri, tasavvufi görüşleri, düşünceleri ve aykırılıkları sebebiyle yaşadıkları serüvenlerine yer verilmektedir. Tasavvuf tarihi bakımından birinci derecede önemli büyük mutasavvıflardan olan Hallâc'ın sözleri ve menkıbeleri çağlar boyunca Müslümanlar arasında yankılanmış ve İslâm toplumu üzerinde derin izler bırakmıştır. Tasavvuf, Hallâc'ın şahsında yeni bir merhaleye ulaşmış, onun bu harekete bastığı damga günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

Türk asıllı bir ailenin çocuğu olan Ebû Bekr-i Şiblî de iyi bir öğrenim görmüş, Abbâsîler döneminde devlet kademelerinde hızla yükselmiş, Rey'de valilik yapmıştır. Valiliği esnasında devrin sufilerinden Hayr en-Nessâc'ın sohbetine katılmış, sözlerinden etkilenerek valilik görevini bırakıp tasavvufa yönelmiştir. Şiblî sadece tasavvuf eğitimiyle yetinmeyip dinî bilimlerle de derinden ilgilenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hallâc-ı Mansûr, Ebû Bekr-i Şiblî, Tasavvuf.

ABSTRACT

This article deals with the translation of a part of Abdülhuseyn-i Zerrinkûb's book known as *Costucu Der Tasavvuf-i İrân*. In this article, the life stories of two great sufis in the history of sufism, Hallâc-i Mansûr and Ebû

---

* PROF. DR. NİMET YILDIRIM, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. Email: yildirim2002@hotmail.com, Web: nimetyildirim.com.tr; nyildirim.wordpress.com.

Bekr-i Şiblî, their adventures of their mystical views, thoughts and contradictions are included. The words and legacies of Hallâc, one of the first important mystics in the history of Sufism, echoed among Muslims throughout the ages and left deep traces on the Islamic community. Sufism has reached a new stage in the person of Hallac, and his stamp on this movement has survived to the present day.

Abu Bakr Shibli, the child of a family of Turkish origin, also received a good education. In the period of the Abbasi, he rises rapidly and has been the governor of Rey. During his governorship, he participated in the conversation of Hayr en-Nessâc, one of the sufis of that time and abandoned the governorship and turned to sufism. Shibli was not only satisfied with Sufism, but he was deeply concerned with religious sciences.

Keywords: Hallâc-ı Mansûr, Abu Bakr Shibli, Sufism.

چکیده

این مقاله مطالعه و ترجمه بخشی از کتاب *جست و جو در تصوف ایران* عبدالحسین زرین کوب می باشد. در این مقاله به دو صوفی بزرگ تاریخ تصوف حلاج منصور و ابوبکر شبلی و زندگی نامه ایشان، عقاید عرفانی و نظرات مفهومی ایشان پرداخته شده است. از نقطه نظر تاریخ تصوف منقبه ها و حرف های حلاج منصور که از پیشکسوتان تراز اول تصوف می باشد سالیان سال در جوامع مسلمان رایج بوده است و اثرات عمیقی در جامعه اسلامی داشته است. تصوف در شخص حلاج به مرحله جدیدی رسیده است. مهتری که وی به این حرکت نهاده است تا به امروز اثر خویش را حفظ کرده است.

ابوبکر شبلی نیز که از خانواده ای ترک بوده است بسیار خوب آموزش دیده، در زمان عباسیان مراحل پیشرفت در دولت را به سرعت طی نموده است. والی ری بوده است در زمان والی گری در صحبت های صوفی زمان خیر النساج شرکت نموده است و با تأثیر پذیرفتن از صحبت های وی والی بودن را رها کرده به صوفی گری روی آورده است. وی تنها به تصوف بسنده نکرده در امور دینی نیز عمیقا وارد شده است.

کلید واژه ها : حلاج منصور، ابوبکر شبلی، تصوف

Bağdat sufîlerini bu yıllarda her çevreden yoğun kınamalarla karşı karşıya getiren temel sıkıntı, Hallâc olayı -İbn Atâ Ademî ve Şiblî'in mecnunluğu serüveni- idi. Bu durum da farklı bir yorum olarak algılandı. Bu

farklı algılanış da sufîlerin temel suçlarının “*hakkın sırlarını ifşa etmeleri*” olmasıydı. Nitekim daha sonraları Hâfız da Hallâc konusunda bu noktaya işaret etmiştir.

Genel olarak Hallâc'ın hayatının ilk dönemlerine bakıldığında yani tutuklanarak hapse konulmasından önceki devreler, daha çok hem kendisini sevenler m de görüşlerini benimsemeyerek ona cephe alanlar tarafından sonradan oluşturulmuş birtakım efsanelerle iç içedir. Ancak sonraki dönemlerde onun gözaltına alınarak hapsedilmesi, daha sonra ortaya çıkan gelişmeler ve bunların sonuçları da yine sözü edilen efsanelerle karışık olsalar bile daha çok güvenilir, aynı zamanda dikkate değer kaynaklar ve belgelere dayanmaktadır. İşte bu nokta, onun ilginç halleri ve inançları arasındaki ilişkiyi anlamayı zorlaştırmış, kişiliği konusunda büyük ölçüde belirsizlikler oluşmasına neden olmuştur. Öyle ki; **L. Massignon**'un uzun yıllar süren derinlikli ve son derece önemli çalışmaları bile onun hayatı ve inanışlarıyla ilgili belirsizlikler karanlığını ortadan kaldırıp aydınlığa çıkarmak için yeterli olmamıştır. Gerçeği söylemek gerekirse, Hallâc'ın hayat hikâyesiyle ilgili bahislerde her zaman ihtiyatla ve özenle söz etmek gerekir. Bu bağlamda hayatının son yıllarında olduğu gibi tüm yaşamının bilinmezlikler ve gizlilikler perdesiyle örtülü olması da kesinlikle onun gerçek yönleriyle tanınmasını zorlaştıran belki de imkânsızlaştıran önemli gerekçeler arasında yer almaktadır. Hayatı, ilk dönemleri ve düşünceleri konusundaki görüş ayrılıkları da buradan kaynaklanmaktadır.

Her halükarda Hallâc'ın doğum yeri, yaygın rivayetlere göre **Fars**'a bağlı **Beyza**'dır. Atasının, Beyza'lı **Muhamma** adlı biri olduğu konusundaki bilgiler tartışmalıdır. Çünkü kendisinden hoşlanmayanlar ya da düşmanları, kendisi ya da atalarının Müslümanlığı konusunda birtakım kuşku ortaya atmak amacıyla böyle bir aidiyeti kasıtlı olarak kendisine yaşıttırılmış olabilirler. Bu konuda ilginç olan; daha sonraları kendilerini Hallâc'a yakın görüp onun düşüncelerini benimseyen bağlılarının, onu **Ebû Eyyub**'a kadar götüren bir soy kütüğü ortaya koymaları, anlaşıldığı kadarıyla Hallâc ile ilgili bilgiler ve rivayetler içerisine karışmış maksatlı rivayetlerin yer aldığı bu soy kütüğünün de ilk soy kütüğü gibi tartışmalı olmasıdır.¹ Bütün bunların yanı sıra onun Ebû Eyyub'un soyundan olduğu konusunda şüpheler varsa, onun Beyza'lı Mecusilerden olmadığı

¹ Massignon, L., *Passion D'al-Halladj*, I, 343-344.

konusu da doğru olmalıdır. Hallâc'ın hayatı, yaşadığı çevre ve dönem ile düşüncelerini yakından tanıyan ve bu konuda yeterli bilgiye sahip olan **Ebû Abdullah b. Hafîf**'ten aktarılan rivayetlere göre Hallâc, İsfahan'a gittiğinde **Ali b. Sehl-i İsfahanî** (ö. 280/894) o şehirde bulunuyordu.

Ali b. Sehl marifet sözü söylediğinde Hallâc'ın: "Ey Adam! Ben hayatta iken senin marifet sözü söylemen yaraşır mı?" demesi üzerine Ali b. Sehl şöyle devam etti: "Müslümanların bulunduğu şehirde senin gibilerini serbest bırakmazlar." Ali b. Sehl bu sözleri Farsça olarak söylüyordu. Hallâc Farsça bilmediği için ne dediğini anlamıyordu. Bu yüzden Ali b. Sehl'in söz konusu ifadelerini duyan İsfahan halkı Hallâc'ın canına kastettiler. Bunun üzerine Hallâc zorunlu olarak İsfahan'ı terk etti.²

Güvenilir olarak kabul edilen bu rivayet, Hallâc'ın Beyza'lı olmasına rağmen Farsça bilmediğini göstermektedir. Her halükarda o Beyza'lı olsa da çocukluk çağlarında oradan ayrılmış ve daha sonraları çeşitli bölgelere yapmış olduğu ziyaretleri esnasında bu şehre de zaman zaman uğramıştır. Yakın arkadaşlarından birinden aktarılan bir rivayete göre, gençlik yıllarında Beyza'da güzel bir kıza gözü ilişmiş, daha sonra idam cezasıyla cezalandırılıp darağacına çıkartıldığında karşısında söz konusu arkadaşını gördüğünde: "Bu ceza, o işte o bakışın karşılığıdır." demiştir.³ Buradan da anlaşıldığı gibi Hallâc, gençlik yıllarında birkaç kez Beyza'da bulunmuş olmalıdır. Ancak yine de aktarılan bu rivayet, hikâye türünden bir anlatıdır. Başkaları hakkında da benzeri rivayetler aktarılmaktadır. Her halükarda onun Beyza ve Fars ile ilgisi, öylesine az bilinir ve öylesine az dikkat çekirdi ki o Bağdat'ta da Horasanlı olarak tanınırdı.⁴

Adının **Hüseyin b. Mansûr** olduğunda rivayetlerin çoğu görüş birliği içerisindedir. Bir defasında ismini gizlemesi gerektiği bir durumda kendisini **Muhammed b. Ahmed el-Fârisî** diye tanıtmıştır. Burada amacı sadece kimliğini gizlemektir. Künyesi "Ebu'l-Muğîs", **Ebû Abdullâh**", "Ebû Ammâre", "Ebû Muhammed" ve "Ebû Mesûd" şekillerinde birbirinden farklı olarak aktarılır. Ancak en çok bilinen ve kullanılan künyesi anlaşıldığı kadarıyla "Ebû Abdullâh"tır. "Ebu'l-Muğîs" kendisine arkadaşları tarafından verilen lakap türü bir ifade olarak bilinir. Kendisi de

² *Sîretu's-şeyhi'l-kebîr*, 98-99.

³ *Ahbâru'l-Hallâc*, sayı: 22.

⁴ İbn Nedîm, *El-Fihrist*, 190.

yakın dostlarından birini aynı lakapla anmaktadır. Öte yandan muhtemelen yine aynı dostları kendisine verilen "hallâc" lakabını "çırçırıcı" anlamında değil de, "gizlilikleri açığa çıkaran (hallâc-i esrâr)" anlamında yorumlamışlardır. Ancak buna rağmen onun kerametleri ve olağanüstü özellikleri anlatılırken yine de pamukçuluğuyla ilgili rivayetlere de yer verilmiştir. Bu da onun mesleğiyle ilgili bilgileri yansıtır. Diğer taraftan birçok ünlü sufi ve bilginin de kendi meslekleriyle olduğu gibi balarının meslekleriyle tanındıkları da bir gerçektir. Babasının Vasıt'ta bu meslekte çalıştığı bütün güvenilir rivayetlerde belirtilir. Buradan, onun da babasıyla birlikte bu işte çalıştığı ve bu mesleği babasından öğrendiği, daha sonra da bu mesleğinde devam ettiği anlaşılıyor. Yaklaşık on altı yaşında Şuşter'de **Sehl-i Tusterî** ile tanıştı ve ona bağlandı. Böylece artık sufiler arasına katılmış, irfan ve marifet yolunun yolcuları arasına girmiş oldu. Bu durumda onun metafizik ve gizli bilimler konusundaki bilgisi ve düşünceleri hakkında hikâyeler yazan birtakım kişilerin, bu eski Vasıt'lı Hallâc'ı, 'hallâc' olarak anmaları onun çırçırıcılıkla geçimini sağlaması ve bu işi meslek edinmiş olmasına aykırı görmeden alaycı bir üslupla ya da şaşılacak biçimde "hallâc-i esrâr" diye adlandırmaları normaldir. Öyle anlaşılıyor ki; o, uzun süreli seyahatleri boyunca da yine aynı mesleğinde çalışarak geçimini sağlamıştır.

Hallâc'ın bilgi birikimi konusunda kesin olarak bilinebilecek olan, hocalarının adları ve alanlarındaki bilgi düzeyleridir. Bu hocaları; **Sehl-i Tusterî**, **Amr el-Mekkî** ve **Cüneyd-i Nihâvendî** idi. Bunlar arasında onu sufi tarikatlarla tanıştıran, sufi elbiseleri giydirerek halvet ve uzlete alıştıran ve sufiler arasına katmış olan Cüneyd idi. Sehl-i Tusterî ve Amr b. Osmân el-Mekkî gibi hocalarının onun eğitimindeki rolleri ise, onu zühd meclisleri ve hadis ehlinin tarikatlarıyla tanıştırmış olmalarıyla sınırlıydı. Gerçekte Hallâc'ın bilgi birikimine başlaması ve marifetin kapılarını araması Sehl-i Tusterî'nin öğrencisi olmasıyla birlikte başlamıştır.

Sehl'in tarikat öğretisi **Hücvîrî**'nin de *Keşfü'l-mahcûb*'ta işaret ettiği gibi "mücâhede"ye dayanmaktaydı. Ona bağlı olan sufiler grubu da "**Sehliyye**" adıyla bilinirdi. **Ebü Muhammed Sehl b Abdullâh-i Tusterî** 203/819 yılında Tuster'de (Şuşter) dünyaya geldi. (283/896) ya da bir diğer görüşe göre 273/887 yılında Basra'da sürgünde bulunduğu bir dönemde hayata gözlerini yumdu. Sehl, sadece zahid bir sufi değildi. Hadis ehli olarak bilinen, aynı zamanda mutezile ekolüne karşıtlığıyla öne çıkan bir tarikatın taraftarları arasında yer alan bir Sünniydi de. Mutezile görüşlerine

karşıtlığı, hadisçilerin safında yer alması açısından onun düşünceleri ve dillendirdiği görüşleri **Ahmed b. Hanbel**'in düşünceleri ve halleriyle çok benzerlik gösterir. Söylenceye göre bir gün göre bir gün **Davud-i Sicistanî**'yle görüşmek, çok sayıda hadis rivayet etmiş olduğu dilini öpmek için tekkesinden çıktığı rivayet edilmiştir.⁵ Onun kelim bilim dalındaki inançları ve görüşleriyle mutezile ekolünün görüşlerini eleştiren düşünceleri **İbn Sâlim-i Basrî** (ö. 292/905) tarafından şerhlerle birlikte yazılmıştır. Bu inançları ve görüşleri öylesine köklü, sağlam ve düzenliydi ki; İbn Sâlim sadece onun, kendisinin kelim konusundaki sormuş olduğu sorulara verdiği cevapları derleyerek bir araya getirmesiyle kendi adıyla bilinen **Sâlimiyye** tarikatının kurucusu olarak kabul edilmiştir. Hadis ve fıkıh konusundaki bilgilerini hem dayısı ve hem de hocası, aynı zamanda **Sufyan-i Sevri** ekolünden olan **Muhammed b. Sevâr**'dan almış olan Sehl, tasavvufta da **Malik b. Dinâr** ile **Marûf b. Ali**'ye bağlıydı. Mekke'de bir süre **Zunnûn-i Mısri**'yle birlikte bulundu. Bir müddet -zahidlerin ibadetle zaman geçirdikleri- İbadân'da uzlet ve halvet yaşadı. Daha çok İbn Sâlim-i Basrî tarafından eleştirilen ve gerektiğinde yorumlanan görüş ve düşünceleri daha sonraları *Kûtu'l-kulûb* adlı eserin de yazarı **Ebû Tâlib-i Mekkî** (ö. 386/996) tarafından yaygınlaştırıldı ve de onaylandı.

Şüphesiz **Gazzâlî**'nin *İhyâu'l-ulûm* adlı eserinin ortaya çıkışında da önemli ölçüde etkili olan *Kûtu'l-kulûb*'un öneminden hareketle Sehl'in öğretileri ve ahlakî sistematığının sufi öğretisi üzerinde son derece etkili olduğu söylenebilir. **Sülemî**, *Tabakâtu's-sûfiyye*'de onun şöyle dediğini aktarır: "Halkın kendisi ile Allah arasında olup bitenleri bilmesini isteyen kimse gafilirdir."⁶ Bu söz aynı zamanda bir tür "melâmâtî zühdü"nü çağrıştırmaktadır. Sehl'in günümüze gelebilmiş eserlerinden biri de onun basılmış olan tefsir konulu bir kitabıdır. Tarikatı daha çok İbn Sâlim tarafından devam ettirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Öte yandan Ebû Tâlib-i Mekkî de Sâlimiyye tarikatına bağlı oluşundan dolayı eserlerinde Sehl'in sözlerine ve düşüncelerine defalarca yer vermiştir. Onun tarikatının temeli mücâhedeğe dayanmaktadır. Allah, insan varlığının, düşüncesinin tek gayesi ve tek hedefi olması itibarıyla onun öğretilerinde son derece önemle ve vurguyla dillendirilmektedir. Onun "Her niyetin kiblesi Allah'tır" sözü, yine

⁵ Herevî, *Zemmu'l-keâm*, Londra yazma nüshası, Massignon, L., *Passion D'al-Halladj*, I, 29'dan aktarımla.

⁶ Sülemî, *Tabakâtu's-sufiyye*, s. 203.

onun “*Tövbe her an gerekmektedir*” prensibini temel alan öğretisini de açıklamaktadır. Sehl, Şuşter’de “*Tövbe farzdır, her zaman yerine getirilmelidir*” şeklinde açıklamış olduğu bu konudaki görüşünden dolayı kendisine karşı yöneltilen muhalefet sebebiyle rahat yüzü görmedi ve zorunlu olarak Basra’ya gitti. Bir süre sonra da orada vefat etti.

Basra’da inanç ve görüşlerini yaymakla zamanını geçiren Sehl, bazı çevrelerce kabul gördü. Birtakım gruplar da onun görüşlerini benimsediler. Şuşter’e sürgün edildiği günlerde onunla birlikte o şehri terk edenler arasında Hallâc da bulunmaktaydı. Hallâc o zamanlar Sehl’in hizmetinde bulunan yeni erginlik çağına erişmiş bir gençti. Daha sonraları Hallâc’ın tarzıyla Sehl tarikatı arasında çok önemli farklılıklar ve görüş ayrılıkları ortaya çıkmış olsa da, onun birtakım sözleri ve görüşlerinde Sehl’in açık etkisi görülmektedir.

Hallâc, Basra’da Sehl’in sufi öğretilerinin etkisi altında ağır riyâzet ve yoğun mücâhede kapsamlı olarak hayatını sürdürüyordu. Mekkî’nin *Kûtu’l-kulûb*’undaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Sehl, “Zenc İsyanı” döneminde Basra’da bulunuyordu. Ölümünden sonra da kendisine bağlı olanların bazıları İbn Sâlim’e bir diğer kısmı da Cüneyd’e bağlandılar. Ancak Hallâc’ın kendisini terk ederek Amr b. Osmân el-Mekkî’nin yanına gittiği dönemlerde Sehl henüz yaşamaktaydı.

Bu **Amr-i Mekkî** (ö. 296/909), **Cüneyd** ve **Ebû Saîd-i Harrâz**’ın akranları arasında yer almaktaydı. İnsanlarla ilişkilerinde Sehl’den daha yumuşak bir kişilik olarak biliniyordu. O da Mekke’de kelamcılarının ithamlarıyla karşı karşıya kaldı ve Mekke’yi terk etti. Bir süre Cidde’de kadı olarak görev yaptı. Birkaç kez İsfahan’a seyahatte bulundu. Sonunda Bağdat’a gitti ve orada vefat etti. Amr da Cüneyd gibi “sehv” ehliydi. Bu gerekçeyle de onun tarikatı da **Serî-yi Sakatî** ve bağlılarının tarikatlarından fazla farklı değildi. Hallâc, **Sehl-i Tusterî**’yi terk edince Bağdat’a gitti ve onun bağlıları arasına katılarak müritleri halkasına girdi. Bir buçuk yıl boyunca Amr’ın müritleri arasında kaldı. Hocasının onayını almadan **Ebû Yakub-i Akta**’ın kızı **Ümmü Hüseyin** ile evliliğinden dolayı onun tarikatından ayrılarak Cüneyd’in müritleri arasına girdi (264/878). Gerçekte Amr-i Mekkî’nin meşrebi, onun “sekr” tarzıyla ilişkili değildi. Bir defasında öyle ki, Amr’ın ona beddua ettiği de aktarılır.⁷ Her halükarda Hallâc, Amr’dan ayrılarak Cüneyd’in halkasına girdi. Hücvirî’nin: “*Cüneyd onu kabul etmede*

⁷ *Tarâiku’l-Hakâik*, II, 47-48.

tereddüt etti' sözü muhtemelen onun kendi tarikatına girdiği ilk dönemlere ait değildir. Ancak burada kesin ve tartışmasız olan Hallâc'ın, Cüneyd aracılığıyla sufi tarikatlarına girmiş olması, halvette oturması ve sufi elbiseleri kuşanmış olmasıdır. Öte yandan Hallâc, bu topluluklarda Bağdatlı diğer sufilerle tanıştı. Bunların en önemlileri arasında; **Ebu'l-Hasan-i Nurî**, **İbn Atâ Ademî** ve **Şiblî** yer almaktaydı. Hallâc, yaklaşık yirmi yıl Cüneyd'in dergâhına gidip geldi. Bu süre zarfında Bağdatlı sufilerle yakın ilişkiler içerisinde bulundu. Bu sürenin sonlarına doğru bir kez Mekke'ye gitti. Mekke'de bir yıl kaldı ve günlerinin tamamını uzlet ve inzivada geçirdi (282/898). Mekke'den Bağdat'a dönüşünde yine Cüneyd'in tarikatına girdi ve onun müritleri arasına katıldı. Ancak bir yıl sonra bütün sufilerden ve tarikatlardan ilişkisini keserek Bağdat'ı da terk etti ve Şuşter'e gitti (284/897). Hallâc'ın, sufi arkadaşları, tasavvuf çevreleri ve mürşidiyle ilişkilerini koparan ve aralarını açan gerekçeler konusunda birbirinden farklı görüşler ileri sürülür.

Her halde bu ilişkilerin kopuşu, "sehv" ve "sekr" düşünceleri ile Hallâc'ın "ene'l-hakk" iddiası konularında yaşanan sert tartışmaların ardından gerçekleşti. Muhtemelen Bağdat fakihlerinin ve daha da ötelere geçerek Hallâc'ın, sufi çevreler gibi kendileriyle ilişki içerisinde bulunduğu Şii kelimcilerin kendisini takibe almalarından önce Bağdatlı sufiler, onun sözlerini ve iddialarını kendisine yaraşmayan, yakışsız ve güvenilirlikten uzak olarak algılıyorlardı. Öyle ki; **Amr b. Osmân**, hac yolculuğu sırasında kendisinden ayrıldı. Ardından da kendisini *Kur'ân-ı Kerîm*'e gereği kadar saygı göstermemekle itham etti. Bir süre sonra da kayın pederi Ebû Yakûb-i Aktâ, hem kendisinden ve hem de hocası Cüneyd'ten rahatsızlık duyduğunu belli etmeğe başladı.

Bütün bunlarla birlikte sufilerin ondan ilişkilerini kesmeleri, hiçbir şekilde onun izlenmesi ve sonra da cezalandırılması konularında etkili olmadı. Öyle anlaşılıyor ki; şehrin sufileri onun izlediği yolun sonunda tutuklanması ve –daha ilk zamanlardan itibaren hissedilen- kötü sonuçlarla karşılaşmamak için onun suçsuz olduğunu gösteriyorlar ya da o zamanlar Bağdat'ta tehlikeli olarak kabul edilen Şii ve gulat inançlarına bağlı olması nedeniyle bunu yapıyorlardı.

Özetle; Hallâc, Bağdat'ı terk ettikten sonra Şuşter'e gitti. İki yıl süreyle orada kaldı. Daha sonra oradan da ayrılma kararı vererek Horasan ve Fars bölgelerine geçti. Bütün bu yer değiştirmeleri ve seyahatleri boyunca

inançlarını, düşünce ve görüşlerini tüm imkânlarını kullanarak çevresindekilere tebliğ etti. Aynı zamanda eserlerini yazmayı da sürdürdü. Bütün bu hareketliliği ve seyahatleri toplam beş yıl sürdü. Hallâc bu seyahatlerinin ardından ikinci kez hacca gitti (291/904). Bu kez hac dönüşünde Bağdat'a geçti ve orada bir yıl kaldı. Bağdat'tan sonra yeniden yola çıkarak deniz yoluyla Hindistan'a, oradan da Türkistan'ın en uzak bölgelerine kadar uzun yolculuklar yaptı. Mekke'ye yaptığı üçüncü seferinde (293/906) orada iki yıl kaldıktan sonra Bağdat'a döndü (296/909). Bağdat'ta insanları kendi düşüncelerine çağırdı ve davasını tebliğ etmeğe başladı.

Hallâc, Bağdatlı sufilerden ilişkilerini kestiği bu on yıl içerisinde zamanını daha çok sık sık çıktığı sürekli seyahatleriyle geçirdi. Bütün bu seyahatlerine de damgasını vuran düşünceleri ve insanlara tebliğ ettiği inançları nelerdi ve hayatı nasıl geçiyordu? Bu konulardaki bilgiler ve rivayetler birtakım maksatlı yönlendirmelerle karışık olduğundan kesin sonuçlar elde etmeği zorlaştırmaktadır. Ancak burada onun izlenmesine, tutuklanarak yargılanmasına ve sonunda da cezalandırılmasına neden olan hazırlayıcı gerekçeler daha çok hayatının sözünü ettiğimiz bu dönemdeki gelişmelerden, yine bu dönemdeki seyahatlerinde farklı gruplar ve değişik kişiliklerle kurduğu yoğun ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Burada akla gelen sorulardan biri de; o dönemler Ahvaz ve Horasan'da yoğun faaliyet içerisinde bulunan, Hallâc'ın "ittihad" ve "hulûl" konusundaki görüşlerine benzer düşünceleri bulunan Karmatîler ve Batınîlerle de ilişki kurup kurmadığıdır. Bunun olası bir ilişki olarak düşünülmesinde bir engel yoktur. Her halükarda onlar bu tür görüşlerini, iddia ettikleri kendi sosyal reformları için birer başlangıç olarak algılıyordu. Halbuki Hallâc, anlaşıldığı kadarıyla mistik rüyalara dalmaktaydı. "Hulûl" ve "ittihad" onun iç dünyası ve tasavvufî tecrübeleriyle sıkı sıkıya ilişkiliydi. Onlar tam tersine İslâm dünyasında yepyeni bir düzen kurup yerleştirmek istiyorlardı. O ise terk, tövbe ve zühdü öneriyor, "hakkın zuhuru" ve "zâtın tecellisi"nden söz ediyor, bizzat kendisi de sürekli olarak son derece zühd ve mücâhede içerisinde yaşıyordu. Genellikle riyâzet içerisinde bulunuyor, geceleri uyanık geçiriyor, sade elbiseler giyiyor ve çok az yemek yiyordu.

Hallâc'ın, Hindistan ve Türkistan bölgelerine yapmış olduğu seyahatlerin belli ölçülerde temel hedefi İslâm inançlarını yaygınlaştırıp insanlara ulaştırmaktı. Ancak bazıları birtakım rivayetlerle onun söz konusu seferlerini büyü ve sihir amaçlı olarak gerçekleştirdiği görüşünü savunurlar.

Hallâc'ın Hindistan yolculuğunun onun tasavvufî düşüncelerinde etkili olduğu açıktır.⁸ Ancak bu etkileşim, öğrenim ve iktibas türünden değil, bazılarının sandığı gibi düşünce ve değerlendirme türündendir. Onun hayatındaki önemli ayrıntılardan biri de, İmamiyye inanışlarıyla gizemli ilişkisi, "Mehdî"nin varlığıyla ilgili konularda onlarla yakın düşüncelere sahip oluşudur.⁹ Onun Horasan'ın Talekan bölgesinde Mehdî'nin ortaya çıkacağını ilan ettiği aktarılır. Hallâc'ın İmamiyye ile olan ilişkisi, "Mehdî", "mehdîlik" konularındaki inançları ve kesin görüşleri konusunda açık ve net bilgiler yoktur. Bir defasında Kum'da kendisini İmamiyye ile yakınlığa çalışmış, ancak bu gurubun ileri gelenlerinin birtakım suizanları ve muhalefetleriyle karşı karşıya kalmıştı. Nitekim onun Bağdat'taki iddiaları ve sözleri de **Ebû Sehl-i Novbehtî**'yi karşısına almasına, onun çok şiddetli tepki göstermesine ve tahrıklarına neden oldu.

Bu konudaki iddiaları şunlardı: Hallâc kendisini İmam Mehdî'nin vekili ve temsilcisi olarak görüyordu. Novbehtî de bu iddialarını yalanlayarak alayla cevaplandırdı. Şii büyükleri ve önde gelenlerinin bu son derece sert tepkileri önemli ölçüde, Hallâc'ın bazı davranışları ve iddiaları, birtakım zayıf inançla Şiilerden oluşan halk tabakalarının dikkatini çekecek onları şaşırtıcı derecede etkileyecek ve taraftarları arasına alabilecek kadar gözbağcılık türü tavır ve düşünceleriydi. Ancak orta halli suffilerden ilişkilerini tamamıyla kesmiş olan, aynı zamanda Şiiler arasında da etkili olmayan Hallâc, zamanla belli miktarda kendisine ilgi duyan taraftarlar da toplayabildi. Bağdat'a geri dönüşünde Tusterliler mahallesinde ikamet etmeğe başladı. Caddelerde, pazarlarda ve mescitlerde düşüncelerini vaazlar ve davetlerle insanlara aktarmaya çalıştı. Vaazları ve davetleri boyunca mehdîlik inanışını çağrıştıran bir tür tasavvuf sistemini tebliğ ediyordu. Halifenin yakınları arasında bile kendisine taraftarlar bulabilmesi nedeniyle korkuya kapılan muhalifleri onu durdurabilecek ve tutuklatarak etkisiz hale getirebilecek ortamı hazırlamaya çalıştılar. Gerçekte onun lütuflarla dolu ve derinlikli şairane ifadeleri, sözü edilen taraftarlarının birçoğunun etrafında toplanmasını sağlayan tek neden değildi. Aynı zamanda onun büyüden anlaması ve el çabukluğu türü özellikleri muhtemelen Hindistan seferinden kendisine armağan olarak kalmış olan birta-

⁸ Birunî, *Tahkîku Mâ Li'l-Hind*, s. 43.

⁹ Ayrıntılar için → Abbâs İkbâl, *Hânedân-i Novbehtî*, s. 111-116.

kım faaliyetleri de, halk kitlelerinin çevresinde toplanmalarının temel etkenleri arasında yer almaktaydı. Hallâc'ın sergilediği bu ilginç tavırlar ve hareketler, diğer velilerin kerametlerinin aksine insanların iç dünyalarına ait gizlilikleri bilme, belli ve sayılı birtakım insanları görmesi ve tanıklıklarıyla sınırlı kalmıyordu. Tam tersine rivayetlerin de desteği ve tanıklığıyla her yerde bütün halk kesimlerinin gözleri önünde sokakta ve pazarda halkın içerisinde gerçekleşiyordu. Bütün bunlar günümüz ifadeyle daha çok göz bağcılık türü işlerdi. Öyle anlaşılıyor ki; Hallâc bütün bu ilginç hareketleriyle halkın sözlerini dinlemesini sağlamak amacıyla, dinleyicilerin dikkatlerini çekmeği hedefliyordu. Rivayetlere göre Diojanus, halkın gözleri önünde söylediklerine insanların dikkatlerini çekmek için yüksek sesle bağırır ya da hikâye anlatırdı. Ancak Hallâc'ın, halkın dikkatlerini çekmek ve kendine yönelmelerini sağlamak için kendi olağanüstü ilginçlikleri ve özelliklerini vurgulayan sözleri nelerdi? Büyük bir ihtimalle "ilahi aşk" ve "insanın Tanrı ile vahdeti" idi.

Bu tür sözlerin söylenmesi de halk kesimleri için yepyeni ve heyecan vericiydi. Bir bakıyorsunuz Katiyye Pazarı'nda ortaya çıkıyor gözlerinden yaşlar akıtarak feryatlar içerisinde bağırıyor, ağlıyor ve şöyle diyordu: "*Ey insanlar Tanrı'nın elinde kaldım; imdadıma yetişin! O beni benden çaldı, kendime bırakmıyor. Huzurunda bulunmaya gücüm yetmiyor, ayrılıktan korkuyorum, onu ararken kaybolmaktan ve yoksunluktan korkuyorum*". Huzurda bulunduğundan sonra ortalıktan kaybolan, vuslatın ardından ayrılık ateşine yanan kimsenin *vay haline!*" İnsanlar onun bu ağlayış ve sızlayışıyla ağlamaya başlıyorlar, ardından yürüyorlar, o İtab Mescidi'ne varıyor, orada ayakta durarak halkın çoğunu anlayamadığı, ancak bazılarını anlayabildiği birtakım sözler söylüyordu.¹⁰ Başka bir zaman Mescid'in kapısında duruyor ve şöyle diyordu: "*Hak gönüle egemen olunca orada kendisi dışındaki her şeyi silip süpürür; bir kulunu sevdiğinde halkı ona düşman ederek o kulu kendisine yöneltir ve kendisine yaklaştırır. Ancak benim halim ne? Tanrı'nın bir kokusunu bile alamadım, ona azıcık bile yaklaşamadım. Buna karşın bütün insanlar bana düşman oldular.*" Bu sözleri söylerken hüngür hüngür ağlıyor, insanlar; çarşı pazar halkı da onunla birlikte ağlıyorlardı. Ancak o ansızın gülmeğe başlıyor, çığlık atıp feryad ederek şiir okuyordu.¹¹ Bazen Mansur Camii'ne girip

¹⁰ *Ahbâru'l-Hallâc*, sayı: 10, 36, 53.

¹¹ *Ahbâru'l-Hallâc*, sayı: 10, 36, 53.

orada bulunan insanlardan kendisinin sözlerine kulak vermelerini istiyordu. Bütün bunlar olup biterken dost düşman her kesimden insanlar onun çevresine toplanır, izdiham oluşurdu. O da o zaman onlara dönerek: *“Dostlar! Biliniz ki Tanrı benim kanımı sizlere helal kılmıştır. Beni öldürün”* derdi. Orada bulunanlar bu sözler üzerine ağlamaya başlardı. İçlerinden biri şöyle sorardı: *“Ey Şeyh! Namazını kılan orucunu tutan ve Kur’ân okuyan biri nasıl öldürülür?”*. Bu sözler üzerine o da şöyle cevap verirdi: *“Kanımın uğruna akıtılacağı iş, namazdan da oruçtan da Kur’ân’dan da öte bir şeydir. Öldürün beni, inanın siz bu yapacağınız işle sevap kazanacaksınız ben ise huzura erişeceğim.”* Birisi akasından gidip onu izliyor ve evine varıyordu. Ona: *“Şeyhim bu nasıl söz?”* diye soruyordu. Hallâc ona şöyle cevap veriyordu: *“Müslümanların dünyada beni öldürmekten daha önemli işleri olamaz”* diyordu. Adam *“Allah’a varan yol hangisidir?”* diye soruyor, şöyle cevap alıyordu: *“Yol iki kişi ya da iki şey arasındadır: Allah’tan başka birinin varlığı söz konusu değilse yol artık ne olacak ki?”*¹² Hallâc’ın halleri konusunda aktarılan bu anlatılar aktaran ravilerin ekleme ve çıkarmalarına da maruz kalmış olabilir. Ancak bunlar her halükârda Hallâc’ın zihinlerde elbette son derece derin etkiler bırakmış, genel halk kesimlerinin çevresinde izdiham düzeyinde kalabalıklar oluşturmasına neden olmuş inançlarını, heyecanlarını, tasavvufi deneyimlerini ve öğretilerini insanlara erişirmede benzersiz ve kendisinden önce hiçbir kimsede görülmemiş olan süluk tarzından örnekler olması açısından çok önemlidir.

Tanrıyı böylesine heyecan ve aşk ile anan, namazdan, oruçtan, Kur’ân’dan söz eden, korkusuzca, tereddüt etmeden kendisini öldürülmesi ve işkence edilmesi için insanların önüne kurban gibi sunan kişi, birden çevresinde çok sayıda mürid ve inanır buldu. Bunlardan birçoğu belki de bu sözlere birden ve derinlemesine daldıklarından bu sözleri anlayamıyorlar ve meczup bir hale geliyorlardı. Genel halk inanışları, her zaman bir kurtarıcı, “mehdi” ve “münci” bekleyişinde olanların inançları ve heyecanları onların hayallerinde aşamalı olarak böylesi bir tür reformist ve kurtarıcı birini yaratıyordu. Derken birtakım kimseler ortaya çıktı ve onu bir tür ilahi sıraları kendilerine sunan biri gözüyle bakmaya başladılar. Ona mektup yazıp ihtiyaçlarını karşılamasını istiyorlardı. Onu “ğavs” ve “muğis” diye nitelemeğe başladılar. Bu lakaplar dışında bazı kelimelerle de

¹² *Ahbâru’l-Hallâc*, sayı: 10, 36, 53.

kendisine hitap ediyorlardı. Halk kesimlerinin onun çevresinde toplanmaları ve izdiham düzeyinde çevresinde kaynaşmaları, fakihlerin vahşet düzeyinde tepkilerini çekti, egemen güçlerin suizannına neden oldu. Gerçekte Mutezile ve Bağdat kelim bilgileri genellikle Hallâc'ı "Aydınlık ve Karanlık" mücadelesinden söz eden **Ebu'l-Atahiyye** ve **İbn Ebi Evcâ** gibi Maniheist eğilimleri olan Müslüman kişilikler arasında kabul ediyorlardı. Bu muhalif görüşlü kişilerden bazıları Hallâc'ın "ilahi aşk" konusundaki sözlerini, Maniheist sufilerin "ışık parçalarının ışık merkezine çekimi" konusundaki sözleriyle örtüştürmeğe çabıyorlardı. Bunlara ek olarak nefsin hareket yeteneğini kullanmasında maddeye muhtaç olduğu görüşünü ileri sürenler, irade ve temayülü de bir tür etkileşme ve çekim alanına girme, bir başka deyişle maddenin maddeyi çekmesi türünden algılayarak bu gerekçeyle Tanrı'nın, demiri kendine doğru çeken bir mıknatısa benzetilmesini tenzihe aykırı olarak görüyor ve bu görüşten şiddetle kaçınıyorlardı.

Bunların dışında gnostik inançların yanı sıra gulat Şîî inanışlarından bazıları da Hallâc'ın düşüncelerinde yoğun olarak görülüyordu. Örneğin bazı gulat bağlıları şöyle diyorlardı: "*Tanrı Ali'nin varlığında onun teninde şekillenmiştir*". Hallâc'a ait olduğu söylenen bir şiirde de şiirin zahiri anlamından çıkarıldığı kadarıyla yarattıkları arasında yiyen ve içen biri görünümünde bir Tanrı'nın kutsandığı görülür. Buna karşın böylesi bir öğretiyi yansıtan¹³ böyle bir şiirin Hallâc'a ait olmadığını söyleyenler de vardır. Ancak bu böyle kabul edilse de Hallâc'a ait birçok şiir ve ifadede buna benzer birçok inanç ve düşünceleri gösteren sözleri görülür. Buna ek olarak Hallâc da bazı gulat önderleri gibi kendisini izleyenler ve müritleri arasında "ricat" ile bağlantılı olarak bir tür mitolojik kahraman olarak algılanıyor, tam da **Muhammed-i Hanefiyye**, **Ebû Müslim**, **el-Mukanna** gibi bir kişilik olarak kabul ediliyordu. Hallâc'ın bazı dostları da onun ölümünden bir süre sonra diriler dünyasına döndüğüne inanıyor, hatta bazı müritleri ölümünden sonra da onu gördüklerini iddia ediyorlardı. Elbette Hallâc'ın bazı sözleri gulat Şîîler arasında yaygın olarak dilden dile de dolaşıyordu. Bazı Şîî liderler, örneğin Âl-i Novbeht gibilerin ondan şiddetle uzak durmalarına rağmen o bizzat kendisi bir zamanlar bir Şîî tebliğcisi olarak çalışmıştı. Özellikle İmamiyye Şîîlerinin ondan uzak durmalarına neden olan "tenasüh" iddiası da Şîî gulatlarının inançlarının renginden

¹³ Şiir Hallac'a aittir: *Divân*, s. 41.

arî değildi. Aynı şekilde onun İblis hakkındaki birtakım sözleri de onu bazı gnostik Müslüman grupların ifadelerine çok benziyordu. Belki de onun *Tâsinu'l-iltibâs'* ta İblis hakkında söylediklerinin burada aktarılabilecek en açık yorumu Bakara Suresi'nde İblis ile Adem'e secde etme emri konusunda Ruzbihân-i Baklî'nin söylediği sözdür: Hüseyin b. Mansur şöyle dedi: "İblis'e Adem'e secde et denildiğinde o şöyle cevap verdi: Senden başkası acaba senden başka birisi mi benim başımdan bu secde şerefini aldı da ona secde edeceğim? Eğer bana secde etme emrini veren sen isen, başkasına secde etmekten alıkoyan da sensin." Hak ona şöyle dedi: "Seni sonsuz azaba çarptıracağım." O, bunun üzerine ona şöyle cevap verdi: "Hayır! Beni çarptıracağım azapta bana bakacak mısın acaba?". Allah ona: "Elbette bakacağım" deyince o: "O zaman senin bana bakman beni azaba bakmaktan alıkoya. Dilediğini bana yap". Bunun üzerine: "Seni dergâhımdan kovacağım" dedi. İblis ona karşılık: "Hayır! Seni öven kişi senden başkası mıdır ki? Yine ne istersen onu yap" dedi.

14

İblis'in isyanını dillendiren böylesi birtakım ifadeler Yezidîler gibi birtakım grupların sözlerini çağrıştırmaktadır. Belki de aralarında hiçbir bağlantı ve ilişki yoktur. Onun sözleriyle Yezidîlerin görüşleri arasında bazı benzerlikler tesadüfen olabilir.¹⁵ Her halükârda Hallâc'ın öğretisiyle Şîî öğretisi arasında benzerlikler¹⁶ vardı. Nitekim bazı inançları gulat Şia'nın inanışlarıyla bağlantısız değildi. Daha sonraki çağlarda Sünnî çevreler onun gulat Şia ile ilişkili olduğunu kabul etmeseler de onun o çağlarda halkın arasında yaygın olan, müritleri arasında dolaşan birtakım risaleleri, sözleri ve şiirleri onun bu bağlantılarını onaylamaktadır. Ona ait olduğu kabul edilen eserler –Bunlar arasında İbn Nedîm'in *el-Fihrist'* inde sözü edilen kırk yedi esere ek olarak Birunî, Kuşeyrî, Hucvirî, Şeyh-i İşrâk, Ruzbihân-i Baklî, İbn Arabî ve Câmî gibi yazarların isimlerini verdikleri birtakım eserlerle de bu liste genişletilebilir- gerçekte daha çok sözünü ettiğimiz görüşleri ve sözleriyle doludur. Her halükârda muhtemelen çoğu Hallâc'ın mahkûmiyetinden sonra ortadan kaldırılmış ya da kalkmış olanlardan sonra geriye kalanlar Kelabazî'nin *Taarruf*, *Tabakât-i Ensârî* ve Baklî'nin *Şerh-i Şathiyyât'* ında yer alanlar dışında *Kitâbu't-tevâsin* ile birkaç

¹⁴ Massignon, L., *Kitab al-Tawasin*, XI-XII.

¹⁵ Roger Lescot, *Enquete sur les Yesidis de Syrie et du Djebel Sindjar*, Beyrouth 1938/51.

¹⁶ Tor Andrae, *Die Person Muhammads*, 296.

mektup ve bazı şiirleridir. Bunlara ek olarak gerçekte ona ait olmayan, ancak onun olduğu söylenen bazı Arapça şiirlerinin yanı sıra kesinlikle ona ait olmayan bir Farsça şiir divanı vardır. Ancak onun oldukları söylenen şiirlerinden kendisinin yazdığı; onun düşüncelerini ve duygularının anlaşılacağı, özellikle bazı düşüncelerinin gulat Şiîleri'nin düşünceleri ile Gnostik akımlarını öğretilerine yakın ve benzer olduğunu anlatabilecek, kanıtlayabilecek kadar az sayıda şiiri vardır.¹⁷

Her halükârda bazı müritleri ve bağlılarının Hallâc'ın sözlerine inandıkları gerekçesiyle tutuklandıkları 298/911 yılında Hallâc o şehirden uzaklaşmış ve Şuş şehrinde saklanmıştı. Tesadüfen onun gizlendiği yeri öğrenip ortaya çıkararak Şuş istihbarat amiri onu beraberinde bulunanlarla birlikte kılık değiştirmiş olarak saklandığı yerden çıkarıp getirdi. Bu olay esnasında Hallâc'ın ısrarla kendisini ve kimliğini inkâr etmek istediği söylenir. Ancak müritlerinden Bağdat'ta yakalanıp hapsedilen ve işkence altında olduğundan Hallâc'ın saklandığı yeri bildiğini ve onlara bildireceğini, şeyhi valiye teslim edeceğine söz veren biri onu tanıdı.¹⁸

Hallâc yargılanma için Bağdat'a götürüldüğünde 301/913 yılı Rebiülevvel ayı) onu bir deveye bindirmişlerdi ve bir çığırkan şöyle bağırdı: "*İşte Karmatî temsilcilerinden biri, gelin; onu tanıyın ve görün!*" Gerçekte bu yıllar boyunca ve daha sonraki yıllar Karmatîler, Müslümanlar için vahşet ve nefret kaynağı olmuşlardı.¹⁹ Hallâc'tan aktarılan iddiaların benzerleri onlardan da aktarılmaktaydı. Bundan da öte Hallâc'ın Bağdat'ta iddialarını halka açık alanlarda anlatmaya başlamasından birkaç yıl önce Karmatîlerden **Ebu'l-Fevâris** adında biri orada darağacına asılarak öldürülmüştü. Ölümünden önce son anlarında darağacının çevresinde

¹⁷ Onun Karmatîler ile Ebu'l-Hattâb'a ait görüşlere ve inançlara benzeştirilen bazı görüşlerinin belki de onun o fırkalara bağlı olduğunu kanıtlamak için ona nispet edilmiş olabilir. Daha fazla ayrıntı için bkz.: Kamil Mustafa eş-Şeybî, *es-Sıla Beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyu*, 13/365-76.

¹⁸ Bu müridin adı Hammâd-i Debbâs olarak aktarılmaktadır. Elbette bunun Şeyh Abdulkadir Geylanî'nin şeyhlerinden olan Hammâd-i Debbâs ile karıştırılmaması gerekir. Şeyh Hammâd-i Debbâs ile ilgili bkz.: *Nefehâtu'l-üns*, 510.

¹⁹ Karmatîler ile ilgili olarak bkz.: Saîd-i Nefisî, *Talîkât Ber Târîh-i Mesudî*, II, 846-59.

olanlara: “Ben ölümümünden kırk gün sonra yeniden dirilip yine dünyaya geleceğim” demişti. Ölümünün üzerinden kırk gün geçtikten sonra o sözlerini duyan insanlar darağacına çıkarıldığı yere geldiler. Cansız teni henüz darağacına asılı duruyordu. İnsanlar kendi aralarında şöyle söyleniyorlardı: Bazıları Ebu’l-Fevâris yalan söyledi derlerken bir kısmı da sultan başka birini öldürüp getirmiş ve Ebu’l-Fevâris yerine darağacına asmıştır. Bu iki farklı görüşteki gruplara arasında tartışma çıktı. Sonunda güvenlik güçleri geldi ve onları birbirlerinden ayırdı. Bu olay bile Karmafilerin halk yığınları arasında yaymış olduğu öğretilerinin ne denli etkin olduğunu ve de ilginç özellikler taşıdığını göstermektedir. Sözün özü Hallâc da Karmafilere ilişkili olduğu yönünde suçlanıyordu. Onu izleyenler ve bu gerekçeyle yakalamak isteyenler de onu bu bağlamda bu gerekçeyle suçuyorlardı. Bundan da öte onun Ahvaz ve Bağdat’ta tanrılık iddiasında bulunduğu söyleniyor bununla da suçlanıyordu. Bütün bunların yanında arkadaşlarına ve müritlerine yazdığı mektuplarında “tenasüh”tan söz ediyordu. Bunların yanı sıra o, söz konusu mektuplarında vahdet-i vücuttan söz ediyor simgesel ifadelerle bunlarda tanrılık, vahdet ve tenasüh önemli yer alıyordu. Hallâc’ın bazı dostlarının bu mektupları boyunca ondan “hu hu”, “zâtu’z-zât”, “allâmu’l-ğuyûb” diye söz etmeleri muhtemelen onun çok bilinen “aynu’l-cem” sözüyle ilgilidir. Bu söze Hallâc’ın yorumuyla fakihler onun “rablık” iddiasından olmadığını böyle bir algılarının bulunmadığı yorumunu yapmışlardır.

Gerçekte Hallâc’ı fakihler katında mahkûmiyete götüren ve cezaya çarptıran görünürde onun ibadetler ile ilgili konularda söylediği ve özellikle de o sözler içerisinde birtakım ibahiye yönü ağır basan ruhsatlarıydı. Ancak gerçekte o kendisinin asıl suçunun fakihlerin gerçeğini kavrayamadıkları ve bir türlü kabullenemedikleri tevhid ile ilgili sözleri olduğunu söylemektedir. Şöyle anlatılır: Bir zamanlar birisi ona kendisini hangi suçundan dolayı tutukladıklarını sorduğunda ona cevap olarak şu anlamda bir beyti okur: “Noktası olmayan üç harf ve noktalı iki harf yüzünden, işte bu kadar.” Bu beyitte işarette bulunduğu harflerden oluşan kelime “tevhid” kelimesidir.²⁰ Böylece Hallâc fakihlerin kendisi hakkında vermiş oldukları hükümleri tevhid konusundaki düşünce tarzında hareketle verdiklerini düşünüyordu. Ondan sonraki sufiler de gerçekte bu sözü onaylayarak

²⁰ Muhammed Cevâd-i Meşkûr, *Târîh-i Mezâhib-i İslâm*, s. 191.

onun bu sözünden ve gizli kalması gereken şeyleri açığa çıkarmaktan dolayı suçlandığını iddia ediyorlardı.

Bir defasında ünlü vezir Ali b. İsa'nın huzurunda fakihler ve kadıların da hazır bulunduğu bir ortamda Hallâc'ı sorgulayarak muhalifleri onu Kur'ân ve sünnetten nasibini almamış biri olarak nitelediler. O zamanlar Sevad haraç idaresinin başında bulunan Ali b. İsa, onun tutuklanması ve yargılanması konusunda çok ısrarlı davranarak bizzat bu yargılamaya müdahalelerde bulundu. Bu mahkemede zındık ve Karmatî olduğu kanıtlanamadı, ancak buna karşın Ali b. İsa sakalının tıraş edilmesini buyurdu, sakalı kesildikten sonra da bir gün doğu köprüsü üzerinde bir gün de batı köprüsü üzerinde canlı canlı çarmıha gerildi (301/913). Ardından bir çığırkan: "İşte bir Karmatî! Gelin ve onu yakından tanıyın" diye çağırdı, sonra da onu çarmıhtan çözüp alarak günümüzde denildiği gibi "soruşturmanın sürdürülmesi" amacıyla hapse attılar.

Bu soruşturma sekiz yıl sürdü ve bu tutukluluk süresi boyunca Hallâc'ı hizmetçisi ve kayın biraderiyle birlikte sürekli diyardan diyara zindan zindan gezdirdiler. Bu mahkemeler ve araştırmalar boyunca Bağdat sufileri Cüneyd'in dostlarından beklendiği gibi Hallâc'a karşı hiçbir ilgi duymadılar. Hallâc'ın kesinlikle kâfir olduğu ve katline hüküm verildiği son yargılamada Bağdat sufilerinden sadece "Ebu'l-Abbâs" diye bilinen İbn Ata Ademî adında bir sufi Hallâc'ı anlayıp onun derdiyle dertlendiğini açıkça söyleyen tek kişiydi.

Bu Ebu'l-Abbâs Ahmed b./Muhammed b. Sehl b. Atâ, Amul şehrinden biriydi. Kendisi de riyâzet ve mücâhede ehli bir kişi, hadis ve sünneti çok önemseyen bir sufiydi. Ona ait olduğu söylenen bazı sözler, düşüncelerinin ne denli asil ve söylemlerinin de ne denli güvenilir olduğunu göstermektedir. Sufî rivayetlerinden aktarılan ve bu arada Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliya'sı* gibi önemli sufi kaynaklarda yer alan rivayetlerinden aktarılan konuyla ilgili bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Bağdat kelam bilginleriyle de zaman zaman sufilerin sözleri ve inanışları konusunda tartışmalarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Kuşeyrî onu sufi bilgeler arasında sayar. Hucvirî onu Hallâc ve Şiblî gibi büyük sufiler arasına, "gaybûbeti" "huzûra" yeğleyen sufiler kategorisine yerleştirir. Onun şiir söyleme yeteneğine de sahip olduğu, Serrâc'ın, *el-Luma* adlı eserinin de aralarında yer aldığı birtakım sufi kaynaklarda bazı şiirlerinin aktarıldığı bilinir. Bu İbn Atâ Ademî de, Hallâc gibi Cüneyd'in dostlarından biriydi. Ancak sonraları belli bir mesafe bırakarak ondan ayrıldı, bundan da öte hocasının

bazı görüşlerine ve sözlerine de itirazlarda bulunuyordu. Örneğin: zenginlerin yoksullara üstünlüğünü savunuyor, bazen de Cüneyd'e itiraz ediyordu. Cüneyd'in de bu küstahlıkları nedeniyle kendisinden nefret ettiği söylenir. Her neyse Hallâc'ın son mahkemesinde İbn Atâ, Bağdat sufileri arasında Hallâc'ı destekleyen ve haksızlığa uğradığını söyleyerek onu savunan tek kişiydi. Onun Hallâc'ı böylesine savunması, daha sonraki kuşaklar arasında Hallâc'ın şeriat bilginleri ve fakihler arasında muhaliflerinin suçlamalarından önemli ölçüde arınmış olmasında son derece etkili olmuştur.

Daha önce sözü edilen soruşturmanın sürdürülmesi döneminde Abbasî halifesi el-Muktedir'in hacibi Nasr-i Kuşurî, Hallâc'a özel bir sevgi ve ilgi duymaktaydı. Bizzat halife ve annesi Seyyide Şağab Hatun da onun hakkında fakihlerin vermiş olduğu kararı değiştirmek ya da ortadan kaldırmak için bir şey yapamamalarına rağmen bir dereceye kadar onu korumaları altına aldılar ve kendisini de, kaldığı hapisaneyi değiştirmek suretiyle Bağdat'a sevk ettirdiler. Hatta bazı hastalıklarının geçmesi için kendisinin duasını bile istediler. Ancak tam da o günlerde beklenmedik bir gelişme bu son mahkemenin hızlandırılmasıyla sonuçlandı. Göreve yeni getirilmiş olan Hamid b. Abbas ısrarıyla mahkemenin hızla sonuçlandırılmasına ve Hallâc'ın katli yönünde karar çıkmasına neden oldu.

Olay şöyle gerekçelendiriliyordu: Dinever şehrinde biri tutuklanmış ve üzerinde Hallâc'ın yazdığı söylenen ilginç bir mektup ele geçirilmişti. Mektupta bir yerde şöyle cümleler yer alıyordu: "*Rahman ve Rahim'den falan oğlu falana*", Mektup Bağdat'a gönderildi. Hallâc'a gösterildi. O da yazının kendisine ait olduğunu onayladı. Bunun üzerine kendisine: "*Rablık iddiasında bulunuyor musun?*" diye sorulduğunda: "*Hayır öyle bir iddiam yok, ancak bizim aramızda buna "aynu'l-cem" deriz; sufilerden benden başka birtakım kişiler de bu görüşü benimserler*" diye cevap verdi. Hamid b. Abbâs'ın ondan bu konudaki inancını yazmasını istediği ve onun da yazdığı söylenir. O zamanlar Bağdat sufilerinden Cüneyd hayatta değildi. Bu yüzden Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliyâ'*sında onun bu konudaki hükmü ile ilgili aktarılanlar doğru değil ya da en azından Hallâc'ın bu son mahkemesiyle ilgili olduğu doğru değildir. Öteki şeyhler örneğin; **Ebû Muhammed Cerirî** ve **Ebû Bekr-i Şiblî**'yi çağırıp ona Hallâc'ın sözleri konusundaki görüşlerini sordular. Sanki Cüneyd'in hayatta olduğu dönemde Bağdat'ta **Gulam Halil** tarafından başlatılmış olan sufilerin takip altına alınması hikâyesi yeniden başlayıp ve Hallâc'ın mahkemesiyle gerçekte tasavvuf mahkeme ve

yargı alanına çekilmeğe çalışılıyordu. Cerirî ve Şiblî önceleri bu olaylara uzak kalmayı denediler, ancak başarmadılar. Nihayet onlara Hallâc'ın iddiaları konusunda değişik sorular soruldu. Cerirî: *"Bu adam kâfirdir ve öldürülmelidir. Onun görüşlerini kabul edenler de öldürülmelidir"* diye cevap verdi. Şiblî daha yumuşak tonlu bir cevap verdi: *"Bu tür görüşleri ve inanışları olanlar bu inanışlarından vazgeçirilmeli"* dedi. Hallâc'ın bu inançları ve düşünceleri fakihlere sorulduğunda hepsi onun görüşlerini reddetti. Sadece İbn Atâ Ademî'nin onun görüşlerini onayladığı haberi açıklandı. Hamid b. Abbâs'ın buyruğuyla Hallâc'ın sözlerini kendisine sunduklarında, bu sözler hakkındaki görüşü istendiğinde o bizzat kendi eliyle şöyle yazdı: *"Ben de aynı inancı taşıyorum. Onun inandığı gibi inanmayan herkes kâfirdir."* Onu alıp vezirin huzuruna çıkardılar. Vezir onunla sert ve kaba konuşunca o da kendisine Hallâc'ı savunarak ağır, bir o kadar da sert cevaplar verdi. Bunun üzerine vezir çok kızdı ve hemen orada şiddetle dövülmesini buyurdu. Aşırı bir şekilde dövüldü ve ağır yaralandı. Ağır yaralı olarak kurtuldu. Ancak bu acılara dayanamadı, birkaç gün sonra hayatını kaybetti (309/921). Hallâc ile ilgili soruşturma, uzun süre bu şekilde devam etti. Hamid, her gün onu hapisten aldırıp huzuruna getirtiyor, fakihler ve kadılar karşısında konuşturup tartıştırıyor ve sonra da hapishaneye geri gönderiyordu. Bütün bu uzun uzadıya sorgulamalar ve tartışmalar belki de Hallâc, konuşurken sözleri arasında aykırı bir söz söyler de katline bahane bir kanıt elde edilir düşüncesiyle yapılıyordu. Bu arada bizzat halife ile annesi de gizliden Hallâc'a ilgi duyuyor ve saygı gösteriyorlardı. Ancak Hallâc'ı savunabilecek bir güçleri yoktu. Hamid ise bu durumu fırsat bilip bir dereceye kadar Hallâc'ı takip etme konusunda siyasi nüfuz kazanma amacı taşıyor, rakiplerine karşı ona sert davranarak üstünlük elde etmeğe çabalıyordu.

Hallâc'ın suçlandığı asıl konulardan biri Ebu'l-Hasan Samerrî'nin kızının onun hayatına sokmuş olduğu "büyü" işiydi. Bu kız Hallâc'ın oğlunun karısıydı. Babası da Hallâc'ın müritleri arasında bulunuyordu. Diğer bir suçlama konusu da Şîî büyüklerinin kendisini suçladıkları "tanrılık iddiası"ydı. Bir başka suçlama gerekçesi de Hallâc'ın özgür yaşadığı dönemlerde çarşı pazar halkı arasına karışarak öğretisini insanlara ulaştırma için çabaladığında yoğun olarak dillendirdiği "ilahi aşk" idi. Bu konu da onun hakkında suizanlarda bulunulması açısından şiddetle başvuru- lan bir yoldu. Gerçekte bu inanış Hallâc'ın yargılanmasına başlanmasın-

dan önce, hatta onun Bağdat'a son kez gelişinden bile öncelere dayanmaktaydı ve sufilere bir grubun sürekli takip altında tutulması ve incitilmelerinin bahanesi ve sözde gerekçesi olmaktaydı. Kendisi de sufiler arasında yer alan, ancak şeriat kurallarına uyulması konusunda çok şiddetli ve katı inançları bulunan Gulam Halil, bazı sufi grupları bu gerekçelerle halifenin huzurunda "zındıklık" ve "ilhâd" ile suçluyordu. Ancak Hallâc konusunda "Allah sevgisi", "el-Muvaffak" döneminde **Ebû Hamza-yi Bağdadî**, **Ebu'l-Hasan-i Nurî** ve **Semnûn el-Muhibb'**in takip edilmesine gerekçe olmasından çok çok öncelerde vahim bir durum almış, Hallâc'ın muhalifleri bu konuda Hallâc'ın iddiasını bir tür zındıklıkla eş tutarak Maniheistlerin insan varlığında Tanrı'nın bir parçasının bulunduğu, nur parçalarının nurların merkezine çekildiği temel inanışına dayalı inanç benzeri olarak nitelendirmelerine neden oldu. Böylelikle "Tanrı aşkı" söylemi bir tür Maniheist inanış ve öğretisine benzetiliyor, bu gerekçeyle de zındıklığın canlandırılması kategorisinde sayılıyordu.

Bütün bunlarla birlikte bu ikinci yargılama döneminde de sanık, kadı karşısına her çıkarıldığında her türlü kuşkuyu ortadan kaldıracak bir tarzda konuşuyor ve "şehâdet kelimesi"ni sürekli tekrarlayıp duruyor, kendisine birer suçlama olarak yöneltilen "tanrılık" ve "mehdilik" iddialarını her defasında şiddetle reddediyordu. Bu durum anlaşılan ikinci mahkemenin sonuna kadar sürdü ve buna rağmen Hamid b. Abbâs, bütün kadılar ve fakihlerin onun mahkûmiyeti doğrultusunda karar vermesini sağladı. Bunun yanı sıra Hamid ve yoldaşları Hallâc'ın arkadaşları ile müritlerini de ele geçirmek ve cezalandırmak istiyorlardı. Nitekim onlardan bir kısmını yakaladılar. Ancak çoğu ortadan kayboldu ve yakalanamadı. Eğer anlatılanlar doğruysa; bu kişiler arasında Hallâc'ın kendisini "Ebu'l-muğis" nitelmesiyle andığı, müritlerinin de Hallâc'ın "nebisî" ve "resulu" olarak niteledikleri **Ebû Bekr-i Haşimî**'nin, Hallâc'ın muhalifleri arasında yer alanların "tanrılık iddiası"nı kendisine dayandırdıkları kişi olduğu doğru olmalıdır. Bu müritten geriye kalan birtakım yazılı metinlerde; öğretileri için en iyi ve yeni bir tebliğ metodunun nasıl olabileceği, kendilerine katılan yeni taraftarların ve müritlerin kolaylıkla nasıl çekim alanlarına alınabileceğine dair birtakım ilkeler ve esaslar dikkat çekmektedir. Bununla birlikte söz konusu belgelerin önemli bir kısmının onun ağzından çıktığı söylenen "ene'l-hakk" sözünün yorumlanması ya da onun aşk ve vahdet konularındaki inançlarını yorumlamak için de hazırlanmış olması mümkündür.

Her halükârda Hallâc'ın gerçek durumu gerektiği gibi bu uzun yıllar süren yargılanmaları sonucunda da kesinlikle açığa kavuşturulamadı. Çünkü bütün bu mahkemeler ve yargılamalar, genellikle bu gibi dönemler ve ortamlarda daha çok sanığı mahkûm etmek için yapıldı, olayın gerçekliklerini ortaya çıkarmak için değil. Böylesi öncül amaçlarla yürütülen yargılamalarda o dönemlerden geriye kalan olayla ilgili anlatımlar ve rivayetlerin, sanığa birçok yakıştırmalarda bulunulması da son derece normal kabul edilmektedir: "rablık iddiası", "mehdilik iddiası", "peygamberlik iddiası" gibi. Hallâc'ı yargılayanların, daha sonraları sufilerin ve özellikle de Ruzbihân-i Baklî'nin, Hallâc'ın şathiyelerine yaptığı yorumlardan hareket edilirse Hallâc'ın dilini ve simgesel, rumuzlu yönlerini anlamadıkları, anlayamadıkları ya da anlamak istemedikleri görülmektedir. Bütün bunların yanısıra elde edilen ona ait bütün mektuplar ve diğer kanıtlardan fakihlerin tam bir gönül rahatlığı ve tam ikna olarak cesaretle kanıt ya da gerekçe yaparak onun idam edilmesini gerektirir diye sunacakları bir kanıt ortaya çıkmadı. Bundan da öte Hallâc'ın lehine kanıt olarak kullanılacak önemli bir delil hep göz ardı edildi: o her zaman "kelime-yi şehadet"i okumakta, diliyle, haliyle hep bu cümleyi mırıldanmakta, hapishanede de de her zaman namaz, oruç, zikir, dua ve istiğfar ile zamanını geçirmekteydi.

Bir gün Hallâc'ın dostlarına ve müritlerine; hacca gitmek istediklerinde hac için gerekli varlıkları ve imkânları bulunmadığında; evlerinde bir mihrab yapabilecekleri, hac için yapılması gereken kuralları yaptıklarında, sonra haccın adabına uyarak temizlik, ihram ve tavaf şartlarını yerine getirdiklerinde sanki de Kabe'de hac yapmış olacaklarını öğrettiği konusunda bir belge ortaya çıktı. Hallâc'a bu öğretisiyle ilgili soru sorulduğunda o şöyle cevap verdi: "*Bu sorunuzun cevabı Hasan-i Basrî'nin el-İhlâs adlı eserinde yer verdiği Peygamber'den aktarılmış bir hadistir.*" Ancak biri Hallâc'ın bu kitapla ilgili iddiasını reddederek bu eserde böyle bir hadisin olmadığını söyledi.²¹ Hamid, Bağdat'ın iki büyük kadısından Hallâc'ın bu sözüyle ilgili fetva istedi. Ebû Cafer b. Behlûl, bu konuda şöyle bir fetva verdi: "*Hallâc burada bir rivayeti aktarmıştır ve bu rivayet onun bizzat kendi görüşü olmadığı için bu konuda bir suçlamaya gerek yoktur, o sorumlu da değildir.*" Ancak öteki kadı Ebû Ömer, bu sözü zındıkların sözü olarak kabul etmiş, söyleyeni de zındık olarak nitelemiştir. Hamid'in ısrarları üzerine

²¹ İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VI, 168.

Hallâc'ın katli vacip diye fetva yazan da işte bu Ebû Ömer'dir. Bir başka rivayete göre de; Hallâc'ın hac ile ilgili rivayetler dışında; oruç, namaz ve zekât gibi birtakım dinsel konularda da bu ibadetler yerine başka birtakım ritüeller getirdiğinden de söz edilmektedir. İşte bu yüzden kadı duruşma esnasında: “*Bu sözler bütün şeriatı yok edecektir*” diyerek kanının dökülmesi doğrultusunda fetva verdi. Acaba Hallâc gerçekten şeriat yasalarının bu şekilde düşürülmesini ve ortadan kaldırılmasını mı istiyordu? Zındık mıydı yoksa Karmaî miydi?²² Bu soruların cevabı olabilecek rivayetlerdeki farklılıklar bu konunun net olarak ortaya konulabilmesini çok zorlaştıracak zıtlıklarla doludur. Hamid b. Abbâs ile yanındaki arkadaşlarını Hallâc'ın yargılanması, tutuklanması ve sonra da idamı doğrultusunda fetva vermeğe zorlayan üç temel gerekçe vardı: 1. Karmaîlerle ilişki içerisinde bulunması. 2. Tanrılık iddiası. 3. “Ene'l-hakk” cümlesinde toplanan “aynu'l-cem” sözü.²³ Hamid'in bu üç gerekçeyi onu takip altında tutmak için gerekli gördüğü anlaşılıyor. Ancak fıkıh çevreleri onun takibi için özellikle ve öncelikli olarak “haccı değiştirme” konusunu dikkate almakta idiler. Çünkü bu durum dinsel hukuk ve siyasal yönden hem daha açık olarak görülebilir bir gerekçe hem de dinsel dayanak oluşturmakta, bir diğer açıdan da Hallâc'ı Karmaîler ve zındıklarla ilişkileri ve bağları olan bir suçlu olarak göstermekte daha kolay ve anlatılabilir bir yoldu. Bu durumda onun katledilme gerekçesi sadece “ene'l-hakk” sözü değil, tam tersine ve daha çok bir tür zındıklık göstergesi olarak kabul edilebilen “haccı değiştirme ve asıl amacından saptırma” olarak görülmekteydi. Özellikle bu konuda Hallâc'ın, Karmaîlerle benzeştirilmesi, onun bir dereceye kadar Karmaîlerle ilişkiler içerisinde bulunduğunu sanki kanıtlamakta ve

²² Kadı Tenuhî, (*Nişvâru'l- muhâdara*, s. 82). Bu sözün Hallâc'ın dostları ve müritleri arasında çok yaygın olarak bilindiğini, onlar arasında bilge birinin Hallâc'ın bu sözü Ehl-i Beytten (Allah'ın selamı üzerlerine olsun) bir büyük kişiden aktardığını anlatmaktadır. İsmailî bağlularının Ehl-i Beytten birinin adını anmalarının ardından hemen ekledikleri ve bu konuda son derece hassas oldukları “Allah'ın selamı üzerlerine olsun” cümlesinin Hallâc'ın sözünde yer alması da onun İsmailîler ile ilişkisinin bulunduğunu kanıtlamak üzere kullanılmıştır. Bkz.: Mustafa eş- Şeybî, *es-Sıla beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyu*, s. 326.

²³ Nicholson, R. A., *Hallac, in Hasting's Encyclopaedia of Religion and Ethics*, VI, 481.

öğretisine de belli ölçüde siyasal bir renk vermekteydi. Hallâc'ın ölümünden birkaç yıl sonra Karmatîlerin Basra ve Kufe'yi egemenlikleri altına almaları, Hallâc olayından sadece dokuz yıl sonra Mekke'ye saldırarak Hacerü'l-esved'i yerinden alıp götürmeleri de bu konuyla ilgili çalışmaları bulunan bazı araştırmacıların²⁴ değerlendirmeleriyle Hallâc'ın ana ilkelere arasında yer verdiği "haccı değiştirme" konusunun bir göstergesiydi; gerçekte işte bu olay yani Karmatîlerin Hacerü'l-esved'i çalmalarıyla Müslümanları haccı değiştirme konusunda zorlamaları da işte bundan dolayı kabul ediliyordu. Mekke'nin yağmalanması ve Kufe ile Basra'nın ele geçirilmesi de Hallâc'ın öğretisi ve çağrılarının güçlü ihtimallerle Karmatîler ile Fatımîlerin öğretileriyle ilişkisiz olmadığının kanıtları olabilir ya da en azından Hamid ve benzeri kişiler kendilerinde onun öğretisi ve tebliğlerini Mısır Fatımîlerinin Bağdat'ı ele geçirme gerekçesi ve girişimleriyle ilişkilendirme konusunda hak veriyorlardı. Ancak bütün bunlara karşın net olarak görünen, Hallâc'ın bu konularda ve özellikle de Bağdat'ta Fatımî hilafet devleti kurulması düşüncesinden daha çok kendi tasavvufi düşüncesinin etkisinde olduğuydu. Sonuç olarak onun anlaşılabilirlerinden hareketle yorumlandığında şathiye karışık sözleri yargılanması ve tutuklanmasının sebebi değildi. Bu olayda iddialarını ileri sürenler onun Karmatîler ile ilişkilerini ve düşünceleriyle öğretilerinin onlarınkine benzediği gerekçesiyle bu açıdan birtakım yakıştırmalarda bulundular. Söz konusu dönemin de onun suçlanmasına bu son gerekçenin birçok düşünce ve zihin tarafından kabul göreceği bir ortam sanki de hazırды.

Her halükârda Hallâc'ın aşırı ısrarlar üzerine kendisini savunmasına; bu savunmada İslâm'a, ve Ehl-i Sünnet mezhebine olan sıkı inancını ortaya koymasına, bu doğrultuda açık açık düşüncelerini dillendirmesine karşın onun katledilmesi konusunda çıkarılan fetva Hamid'in ısrarları ve çabalarıyla halifeye onaylatıldı. Nasr-i Kuşurî ile Halife'nin annesi Seyyide Şağab Hatun ellerinden gelen çabaları göstermelerine karşın bu kararın uygulanmasını bir türlü engelleyemediler. Hikâyenin bundan sonraya kalan kısmı: Darağacına asılması, kamçılanması, bedeninin parçalara ayrılması ve sonunda da öldürülmesi, ardından da cesedinin yakılması şeklinde devam etti (309/921 yılı Zilhicce ayı). Feridüddîn Attâr'ın *Tezki-retü'l-evliyâ'*sında bu konuyla ilgili aktarılan ayrıntılı rivayet, bir yiğit, bir kahraman ve er kişiye yaraşır şairce bir yaklaşımdır. Öldürüldükten sonra

²⁴ Mustafa eş-Şeybî, *es-Sıla beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyu*, s. 369-370.

kafasının kesilerek Horasan'a gönderilmesine rağmen hem orada ve hem de diğer birçok bölgede, müritleri ve öğretisine inananların onun hala yaşamakta olduğunu düşündükleri ve öldüğüne asla inanmadıkları birtakım kaynaklarda aktarılır. Her tarafta yüksek sesle dillendirilen; onun ölümünden sonra da diri olduğunun kabul edilmekte olduğuydu.²⁵ Bu hikâye gerçekte İsa Mesîh'in çarmıha gerilmesi hikâyesiyle tıpkısıymış gibi örtüştürülen bir hikâye olarak aktarılmaktaydı. Hallâc'ın son mahkemesi, yedi yıl boyunca devam etmiş, bu süre boyunca onunla görüşmek alabildiğine zorlaştırılmış daha da ötesi yasaklanmıştır. Bütün bu yasaklamalara rağmen onu karanlık zindanlarda ziyaret edebilen ve kendisiyle görüşme imkanına erişen birkaç kişiden biri İbn Atâ, bir diğer kişi de bu konuyla ilgili olarak aktardığı bilgiler ve rivayetlere sufi eserlerde yer verilen Şirazlı bir genç olan **Ebû Abdullah-i Hafif** idi. Hallâc'ı zindandan çıkardıktan sonra darağacına doğru götürdüklerinde dünyadaki son adımlarını atarken ağızından çıkan sözlerinin sadece bu sözleri beğenen kişilerce duyulduğu, başka hiçbir şeyh tarafından duyulmadığı anlatılır. Buna karşın son sözleri birbirinden farklı kaynaklarda ve aktarılan rivayetlerde ağızdan ağıza dolaşırken farklı şekiller alarak tahrif edilmiş ve dönüştürülmüştür. Bu sözleri yorumlayanlar da kendi anlayışları ve görüşlerini öne çıkararak yorumlamış ve sözlerin gerçek ifadelerini değiştirmişlerdir.²⁶ Yine birtakım eserlerde yer alan ve onun darağacına yaklaştığında kükreyerek okuduğu çok ünlü bir kıtası da vardır. Bu kıtanın içeriği de Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliyâ*'sı ve diğer bazı sufi kaynaklarda aktarıldığı şekliyle "Bulunduğu durumun ve uğradığı sonun rindane bir şekilde eleştirisi ve bu konudaki şikâyetiydi: *"Benim dostum asla adaletsizliğin yaşayamayacağı biridir. Kendi içtiğinden töre gereği misafirin misafire yaptığı gibi bana da içirdi. O zaman kadeh dolaşmaya başladığında idamlıkları üzerine oturtup kafalarını kestikleri deri ve kılıç istedi. İşte bu, yaz sıcağında ejderha ile şarap içmeğe kalkana yaşan!"* İlginç olan ise bazı araştırmacıların bu bir parça şiirde İsevî öğretiyeye eğilimleri aramalarıdır.^{27 28}

Bundan da öte bazıları söz konusu şiirdeki ejderha kelimesini Mecusi mitolojisi etkisiyle söylediği değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ancak

²⁵ *el-Kâmil fi't-Târîh*, VI, 169.

²⁶ *Tezkiretü'l-evliyâ* (yay. Muhammed-i İstîlamî), s. 593; *el-Lüma*, 303-304.

²⁷ *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 591.

²⁸ Massignon, L., *Passion*, I, 323.

şiiir Hallâc'ın değildir. Bazılarına göre bu şiiir, **Ebû Nuvâs'**a, birtakım araştırmacılara göre ise **Hüseyin b. Dahhâk'**a aittir. Hallâc bu şiiiri okumuş ise örnek olarak okumuştur. Bunun yanısıra Mesihî birtakım eğilimler aramak ne bu söze yaraşır ve ne de gulat bazı inançlar taşıdığı ve onlarla ilişkili olduğu iddiaları ve suçlamalarına rağmen hayatının sonuna kadar açık ve net olarak kendisini Müslüman, Ehl-i Sünnet taraftarı olduğunu vurgulayarak haykıran kişiye!²⁹ Artık ölümü beklediği son anlarında Hallâc üzerinde ilginç bir etki bırakan şey darağacının yakınında bir yerde Ebû Bekr-i Şiblî'nin ortaya çıkmasıdır. Anlatıldığına göre Şiblî, Hallâc'ın öğretisini ve görüşlerini kabul etmemesi; onun engellenmesi gerektiği konusunda düşüncelerini belirtmesinden itibaren bir yerlerde saklanmakta, perişan bir halde yaşamaktaydı. Gerçekte ise daha Hallâc'ın takip edilmesine başlandığı ilk dönemlerde Hallâc'ın sözlerine karşı çıkmış, onları kabul etmemiş, daha sonra vicdanının zorlamasıyla başka bir hale girmiştir. Elbette bu konuda başka rivayetler de vardır. Örneğin bir rivayete göre: Şiblî son zamanlarında onun sözlerini kabul etmeme düşüncesinden vazgeçmiş ve Hallâc'ın yanına gelerek son anlarında kendisine hizmette bulunmuştur. Ancak bu rivayetin doğruluğu tartışılmaktadır. Bunun gerekçesi de o günlerde Hallâc'ın yanına yaklaşmanın ve ona sevgiden dem vurmanın son derece tehlikeli olmasıdır. Bu tehlikenin en açık kanıtı da İbn Atâ Ademî'nin başına gelen korkunç olaylardır.

Bunun yanısıra Şiblî'nin hayatının sonlarına doğru perişan hayatı, kendinden geçmiş olması ve vicdanının baskısını duymasından kaynaklanmaktadır. Eğer o, Hallâc'ın yanına döndüyse o dönemde bu vicdan baskısının onu kendinden geçirmesi uzak görünen bir değerlendirme olarak kabul edilir. Her halükarda eğer Şiblî hayatının son dönemlerinde Hallâc'ı görmüş, onunla görüşmüş ise bu görüşme herkesçe bilinen yaygın rivayetlerde aktarıldığı gibidir: Onun başına gelenleri seyretmek için çevresinde toplanan halk yığınları, darağacına asılmış Hallâc'ın maruz kaldığı o işkence esnasında yetmiyormuş gibi bir de insanlar onu taşıyorlardı. Töre gereği Sultan'ın sevmediği ve nefret ettiği kişiye karşı onlar da nefretlerini açıkça sergiliyorlardı. Böyle bir durumda rivayetlerde de aktarıldığı gibi Şiblî de o insanların arasında bulunuyordu. Şiblî bütün o aşkı,

²⁹ Hallâc'ın kendisinin İslâm ve inancı konusundaki ısrarları ve vurgulamaları konusunda bkz.: İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, VI, 168.

heyecanı ve perişanlığıyla deliye dönmüşçesine sonunda hastaneye yetiştirilmiş olmalı. Kaynaklardaki kayıtlar şöyledir: İlkin onun Hallâc'ın yanına yaklaşmasına izin vermediler. Bu yüzden o da Hallâc'a bir mesaj gönderdi. Mesajında şöyle diyordu: *"Tanrı sana güvenerek sırlarını verdi. Sen de o sırları açıkladığın için şimdi böyle bir ceza verdi"*. Bütün bunlarla birlikte insanlar darağacına asılı Hallâc'a taş atarlarken o gül atıyordu. Ancak Şiblî'nin attığı o güller o insanların attıkları taşlardan daha çok Hallâc'ı incitmişti. Sonuçta bizzat Hallâc'ın ifadesiyle Şiblî atmaması gerektiğini biliyordu.³⁰ Hayatının geriye kalan kısmında bu olay ve Hallâc'ın darağacında asılı olduğu bu ilginç sahne asla ve hiçbir zaman Şiblî'nin aklından çıkmadı. Bu yüzden de Hallâc'ın dara çekildiği gün onun için çok ağladığı ve aynı günün gecesinde de Hallâc'ı düşünde gördüğü aktarılır. Hallâc'ın *"aynü'l-cem"* konusundaki iddiasını inkâr etmekle birlikte söz konusu perişan günlerinde kendinden geçmişlik hallerinde bizzat kendisi o sözleri şathiyele arasında dillendirmekteydi. Bir defasında da şöyle dediği kaynaklarda yer almaktadır: *"Ben ve Hallâc aynı inançları taşıyorduk. Ancak onun akli kendisini darağacına ve yok olmasına neden olurken benim mecnunluğum kurtuluşumu sağladı."*

Hallâc'ın idam edilmesinden yıllar sonra Şiblî hayattaydı. Kendinden geçmişliği, aşkı ve heyecanı muhaliflerin kendisine bir zarar vermesini engelliyordu. Bunun yanı sıra belki de bilinçli olarak Hallâc'ın bazı sufice öğretilerini ve sözlerini kendi şathiye ve heyecan dolu sözleri arasına serpiştirerek aynı şekilde yayıyor ve onun yolunu izliyordu. **Ebû Bekr Dulef b. Cahder/Cafer b. Yunus eş-Şiblî'nin** gerçek adı Dulef b. Cahder ya da bir başka aktarıma göre Cafer b. Yunus idi.³¹ Samerra'da dünyaya gelmişti (247/861) ancak ana vatanı Horasan idi. Uşrusana eyaletinden idi. Babası muhtemelen Abbasî halifeleri Memûn ve Mutasım'ın ünlü Türk kumandanı Afşin/Haydar b. Kavûs (ö. 226/841) aracılığıyla Halife Mutasım sarayına girmeğe yol bulmuş Uşrusanalılardan biriydi. Halife onları kendi Türk vatandaşlarıyla birlikte Bağdat'tan Samerra'ya göçmen olarak göndermiş ve o şehre yerleştirmişti. Kendisinin sonraları halifenin yanında yakın adamlarından biri olarak bulunması, bazı rivayetlere göre Dema-

³⁰ *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 592.

³¹ Bu konudaki görüş ayrılıkları ve kendisinin Mısırlı olduğu konusunda ayrıntılar için bkz.: Ensarî, *Tabakâtu's-sufiyye*, s. 377.

vend yönetiminde görevlendirilmesinin de Afşin'in tutuklanması ve yargılanmasında göstermiş olduğu üstün hizmetlerinden dolayı olmuş olması; Uşrusanalı savaşçıların halifeye ve dolayısıyla gerçekte hilafet yönetimine kesin boyun eğmeleri ve buyruklarını harfiyen yerine getirmeleri sebebiyle gerektiği belirtilmektedir. Kendisi de aktarılan rivayetler göz önünde alındığında bir valiye hele de Demavend valisine ve bir Uşrusanalı savaşçıya çok çok fazla sayılabilecek ölçüde hem fakih ve hem de kelamcıydı. Bu dallarda son derece engin bilgisi ve çalışmaları vardı. Fıkıh konusunda Maliki mezhebine bağlı iken kelamda da Haris-i Muhasibî ekolünü izliyordu. Bütün bunlara rağmen onun aradığı ve zamanın verdiği çalışmaları bu resmi bilgilerin çok ötesindeydi. Bundan da öte bir zamanlar bir arkadaşına şöyle sormuştu: *"Bilginlerin bilgilerinin yanında bir töhmetten başka bir şey olmayan bilgi konusunda neler söylersin?"*³² Buradan da onun isteğinin en olgun düzeyde bir bilgi ve öğretim olduğu anlaşılmalıdır. Ancak tasavvuf yoluna yönelmesinden önce fıkıh ve kelam dallarındaki derin ve köklü düzeyde bilgi sahibi olmasıyla birlikte hayatın bütün zevklerinin tadını çıkaran, iştret ve sohbet meclislerinin müdavimi olan biriydi. Makam ve mevkii çok severdi. Bütün bunların yanı sıra bir de şairlik yeteneği vardı. Öylesine şiire ve şairliğe önem verir ve bu alanda öylesine yetenekli ve ustadır ki, sonraları Ebu'l-Alâ Maarî, *Risâletü'l-ğufrân'*ında onun adını özellikle bu nitelikleriyle anmaktadır. Böylesi bir geçmişiyle birlikte ne Hallâc hakkındaki inkârı ve ne de daha sonraları kendisini mecnun haline getirecek bir duruma sürükleyip götüren aşk ve heyecanı ilginç olarak algılanmamalı.

Hayatının ilk yılları ve tasavvuftaki ilk adımları konusunda birbirine çok da uzak olmayan çoğu yerde örtüşebilen birbirinden farklı rivayetler aktarılmaktadır. Hücvirî onun ilk zamanlarında halifenin koruması görevinde bulunduğunu kaydeder. Semanî, onun değil de babasının halifenin sarayında koruma görevinde bulunduğunu, halifenin özel koruması olmadığını, belki de kardeşi el-Muvaffak'ın koruması olduğunu belirtir.

Bu durumda oğlunun da babası gibi bir süre hilafet yönetiminde bu görevde bulunmuş olması çok da tartışmaya değer. Nitekim; Attâr'ın da Demavend eyaletinin valisi olmasını kaydetmesi onun haciblik unvanıyla çelişmez. Bundan da öte onun haciblik unvanının sadece atadan ge-

³² *Tabakât-i Sülemî*, s. 341.

len bir unvan olduğu kendisinin de gerçekte Demavend yönetimi makamında bulunduğu da düşünülebilir. Attâr'ın bu aktardığı rivayet gerçek olarak alınacak olursa, onun gerçek görevinin hilafet merkezine bağlı olarak işte bu Demavend valiliği olduğu kabul edilebilir ve hatta edilmelidir. Bu görevi gereği de zaten bir zamanlar halife onu Bağdat'a çağırmıştır. Şiblî, Rey valisiyle birlikte beraberlerinde bir süvari alayıyla halifenin huzuruna çıktı. O da her ikisine de hilat giydirerek şehirlerine gönderdi. Olacak ya yolda geri dönerlerken Rey valisi aksırıp öksürmeğe başlayınca ağzını burnunu, halifenin verdiği elbiseyle temizledi. Bu haberi halifeye ulaştırdıklarında hemen verdiği elbiseyi geri aldı ve valiyi de görevinden azletti. Bu rivayet biraz efsane karışık olsa da onların da hem halifenin disiplinli ve sert kişiliğini hem de casusların dikkatlerini göz önünde bulundurmamaları oldukça dikkat çekmektedir. Bu olay Şiblî'nin gözlerini daha da açmasını sağladı. Kendi kendine şöyle düşündü: *"Geçici ve mecazi bir hükümdarın verdiği elbiseyi kirletene böyle bir ceza kesiliyorsa, gerçek ve evrenin egemen gücü hükümdarın verdiği elbise kirletilince ne olabilir?! O zaman olacak olanı sen düşün!"* İşte bu düşüncesi onun makamı, mevkii, dünyayı ve içindekileri düşünmesine, gereğinden fazla ilgi duymasına engel oldu. Sonuçta da bütün bunları terk etmesini sağladı. Bu etkileyici gelişmenin ardından hemen Bağdat'a döndüğü, o çağların en büyük ve en ünlü sufilerinden Hayr-i Nessâc'ın (ö. 322) huzuruna çıktığı ve onun huzurunda tövbe ettiği aktarılır.

Bu Hayr-i Nessâc, Serî-yi Sakatî'nin (ö. 251/865) dergâhında onun terbiyesi altında yetişmiş bir sufıydı. Tarikatı ve dergâhının temel ilkeleri de "teslim" ve "rıza" üzerine kuruluydu. Künyesi ve adı, Sülemî ve Ensarî'nin aktarımlarında belirtildiği gibi **"Ebu'l-Hasan Hayr b. Abdullah-i Bağdadî"** idi. Birtakım kaynaklar ise onun Samerra'lı olduğu ve adının da İsmail olduğunu belirtmektedirler.³³ Her halükarda gençlik yıllarında hacca gitmek amacıyla Samerra'dan çıkmıştı. Ancak esmer tenli oluşu, dağınık ve perişan haliyle ya da böyle bir görünüm vermesi nedeniyle hac yolculuğu sırasında Kûfe'ye vardığında bir şahıs, onu kendisini terk edip

³³ Ensarî, *Tabakâtu's-sufiyye*, s. 283-284.

kaçan Hayr adındaki siyahî kölesine benzeterek aralarında geçen bir konuşmanın ardından³⁴ almış, dükkânına götürüp dokumacılıkta çalıştırmış, o da bu duruma ses çıkarmadığı gibi kendisine “Hayr” diye hitap edilmesine de itiraz etmemişti. Bir zaman sonra bu kölelikten kurtulup özgürlüğüne kavuştuğu, ancak artık adını ve ünvanını değiştirmeden hayatını sürdürdüğü bazı kaynaklarda aktarılır. Rivayetler değerlendirildiğinde onun, uzun bir hayat yaşadığı, Ebû Hamza Bağdatî ve Serî-yi Sakatî ile birliktelikleri olduğu, Ebu'l-Hüseyn-i Nurî ile Ebû Muhammed-i Cerirî'nin onun sohbetlerinden ve feyzinden yararlandıkları da yine sufi kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Her neyse Şiblî işte bu Hayr'ın dergâhında ondan el alarak tövbe etmiştir. O da Cüneyd'e olan saygısından dolayı Şiblî'yi Cüneyd'in yanına göndermiştir.³⁵

Özetle tövbesinden sonra Şiblî en güvenilir ve en yaygın rivayetlere göre önce Demavend'e dönmüştür. Bir zamanlar valilik görevinde bulunduğu bu şehirde bir dilenci kılığında ev ev, kapı kapı dolaşarak herkesten helallik almıştır. Daha sonra yeniden Bağdat'a döndüğünde tekrar Hayr'ın kendisini göndermiş olduğu Cüneyd'in dergâhına gitmiştir. Ancak Cüneyd, onun içerisinde henüz bir miktar egemenlik arzusu ve güç tutkunluğu kalmış olduğunu fark edince bir yıl daha yine dilencilik yapması gerektiğini düşünerek bir yıl boyunca dilencilik, bir yıl da dervişlere hizmet etmesini zorunlu bir görev olarak verdi. Onun böylesi bir dilencilik ve dervişlere hizmet etme görevinde bulunması, bu görevdeki sabrı ve buyrukları yerine getirmesi kendisini Cüneyd'in gözünde çok değerli ve yüce biri olarak değerli kıldı. Cüneyd'in sonraları onunla ilgili olarak şöyle söylediği aktarılır: “Her milletin bir tacı vardır. Bu milletin tacı da Şiblî'dir”. Yaygın olarak bilindiği gibi eğer Şiblî kırk yaşında tövbe etmiş

³⁴ Bu diyalog Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliyâ*'sında daha ince anlamlarla değerlendirilmiş ve sembolik bir hal almıştır. Burada aktarmamızda yarar olabilir: Şöyle diyor: “Kufe kapısına vardığımda birisi onu gördü, yanına gitti ve kendisine şöyle sordu: “Sen köle misin?!” o da ona: “Evet” diye cevap verdi. Bunun üzerine: “Sen Tanrı'dan mı kaçtın?!” diye sorduğunda o yine: “Evet” diye cevap verince o kişi bu kez şöyle dedi: “Seni koruyup Tanrı'ya teslim edeceğim.” Bunun üzerine o da: “Ben de tam bunu istiyordum” dedi. Sonra onu alıp evine götürdü. O şöyle dedi: “Senin adın Hayr'dır”: o da onun hakkında iyi düşünceler beslediği için gerçek dışı bir şey söylemedi.” Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 545-546.

³⁵ *Nefehâtu'l-üns*, s. 135.

ise (287/900) Cüneyd'in son on yılında birlikte olmuşlardır. Tarikat silsilelerinde o, genellikle Cüneyd ile Nasrabadî arasında bir halka olarak görülür. Sufî literatürde ve sufî geleneğinde herhangi bir bağımsız eserinin olduğu bilinmese de sözleri sufî şâhiyeleri arasında son derece değerli ve saygındır. Nitekim bazı sözleri Serrâc'ın *el-Lüma* adlı eserinde ayrıntılı olarak yer almaktadır.³⁶ Bütün bunlardan sonra öyle anlaşılıyor ki; bilgiye çok önem vermesi, zamanını hep bilgi edinmek için geçirmesi, her zaman şeriatın dışıyla zahiri bir disiplin sergileyen ve bu konuda çok titiz ve son derece ısrarcı olan Cüneyd ile birlikte oluşu, tövbesinin ve dünyayı terk edişinin ardından yine de onun heyecanı ve aşkı azalmamış, Bağdat sufîleri ekolünde Hallâc'ın kınanmasına neden olan şâhiye karışık sözleri yine söylemiş, ancak Hallâc'ın tersine Karmatîler, Şîîler ve hilafet yönetimine karşı cephe alan gruplarla bir bağlantısı bulunmaması gerekçesiyle söz konusu düşünceleri ve sözleri nedeniyle herhangi bir zarara uğramamıştır. Bununla birlikte kendi halleri ve durumu hakkındaki aşk ve heyecanlarıyla ilgili sözleri şairane bir tarz ve renkteydi. Hallâc'ın sözleri gibi tartışma yaratan, şâhiyelerle dolu ve daha çok düşündürücü sözlerdi. Bu yüzden nice büyük kişilerin sözlerinin de ona ait olduğu söylenirdi. Bunlara ek olarak tövbesinden sonra dilencilik yaptığı, sufîlere hizmette bulunduğu dönemlerde kendine ağır riyazetler de uygulamakta olduğu kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Bütün bunlar onun Hallâc'ın söyledikleri ve öğretisini inkâr etmesi gibi kendisinin ruhsal ve düşünsel birtakım aşırı kargaşalar yaşamasından kaynaklanan sebeplerle olmalıdır. Riyâzet dönemlerinde gözlerine uyku girmemesi için tuz döktüğü, bu amaçla birkaç batman tuzu tükettiği aktarılır.

Yine yaptığı riyâzet türleri arasında günlerce kendisini bir hücreye tıktığı, bir deste değnekle sürekli kendisini dövdüğü, bütün bu değnekleri kendisini döve döve kırdığı, böylelikle Tanrı'yı düşünüp gereğini yapmaktan uzak kaldığı anları, cezalandırmak diye düşünerek, kendisini cezalandırarak bunu telafi etme yönüne gitmiştir. Her olayın ve her gördüğünün zevkini tahrik ettiğini düşünüyor ve bunlarla heyecanlanıyordu. Bir defasında birkaç gün ve gece boyunca bir ağacın altında kaldığı, sürekli ellerini çırparak "hu, hu" dediği, kendisini tanıyanlar yanına uğradıklarında bu yaptığının ve bu kendini kaybetmişliğin ne anlama geldiğini sorduklarında da Şiblî'nin ağacın dalında "ku ku" diye öten bir kuş

³⁶ *el-Lüma*, Kahire 1960, s. 378-391.

yavrusunu gösterdiğini ve Şiblî'nin kendisinin de bunun karşısında heyecanlandığını ve coştüğünü söylediğini rivayet ederler. Öyle ki arkadaşları ve dostları o daldaki kuşun "ku ku" diye ötüşü sona ermedikçe Şiblî'nin de "hu hu" sözlerinin devam etmekte olduğunu aktarırlar. Onunla ilgili anlatılan bir diğer hikâyeye de Rabia-yi Adeviyye'nin benzer bir hikâyesini andırmaktadır. Derler ki; avucuna bir parça ateş almış onunla birlikte koşmaktaydı. Görenler bu yaptığının ne olduğunu, bu ateşi ne yapacağını sorduklarında, o onlara: "*Gidip bu ateşi Kabe'ye salıp onu yakacağım, insanları o evden çekip Allah'ın evine döndürmeği sağlayacağım*" cevap verdi. Kuşkusuz bu söz Hallâc'ın "hac" konusundaki yaygın olarak bilinen ve sonunda da kendisi hakkındaki bütün suçlamalar ve yargılamaların sebebi olarak kabul edilen sözünün şairane farklı bir versiyonuydu. Bir defasında da Şiblî'nin eline bir değnek aldığı ve değneğin iki ucunu da yakarak bir ucuyla cehennemi bir ucuyla da cenneti yakacağını böylelikle insanların sadece Allah'a yöneleceklerini söylediği aktarılır. Bu söz de yukarıda Rabia'ya ait olduğu söylenerek aktarılan hikâyeye gibi gerçekte bazı sufilere yaygın olarak bilinen öğretilerinin bir örneğiydi. Onlara göre Tanrı'ya sadece aşk için ibadet edilmeliydi, korku ve umut gerekçesiyle değil! Bir taraftan da sufilere muhalif çevrelerin zındıkların öğretilerinin işaretleri olarak kabul ettikleri sözler türündendi.³⁷ Burada şaşırtıcı olan, Şiblî'nin zaman zaman Hallâc'ın söylediği aynı sözleri söylemesine rağmen şairane bir tarzda dilendirmesi, mecnun görüntüsü ve kayıtsızlığı gerekçesiyle ne vezirlerin ve ne de kadıların dikkatlerini çekmeyişi ve onların suizanlarına yol açmamasıydı.

Şiblî'nin birtakım münasebetlerle söylediği ince anlamı güzel şiirleri de vardır. Söz konusu şiirlerden bir kısmı başka şairlere ait olsa da o onları

³⁷ Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 617. Böylesi ve buna benzer hikayeler Rabia-yi Adeviyye ile ilgili olarak da aktarılır. Bu konularda bkz.: Ahmed Eflakî, *Menâkıbu'l-Ârifin* (yay. Tahsin Yazıcı), I, 397. Karşılaştırmız: *Ne Şarkî Ne Ğarbî, İnsânî*, s. 353-354. Şiblî'nin sözleri arasında Serrâc'ın *el-Lüma'*nda aktarılan aşağıdaki cümleler belli ölçülerde bu durumları göstermektedir: "*Ondan şöyle dediği aktarılır: Dünyanın bir lokma ve ahiretin de bir diğer lokma olmasını, insanları aracısız bırakmak için bunların ikisini de ağzıma almayı çok isterdim*". *el-Lüma*, Kahire 1960, s. 483. Elbette böylesi sözlerin Şiblî'ye ait olduğunu söylemek onun kendinden geçmiş hallerde bulunmuş olmasına aykırı değildir. Ancak bu durumlar Rabia-yi Adeviyye'nin "kabz" ve "bast" hallerine asla uygun değildir. Eflakî'nin rivayetinde bir zayıflık ya da karışıklık olabilir.

öylesine ortama ve haline uygun söylerdi ki, sanki dizeler bizzat kendi halini anlatıyordu. Böyle olunca gerçekte kendisini konu alan birtakım hikâyelerin işte böylesi şiirlerden hareketle yazıldığı düşünülmektedir. Bu tür hikâyelerden birisinde kendisine şöyle denilir: “Adamın biri sema yapıyor, duyduklarını anlamıyordu. Bu nasıl olur?” O da buna bir kıta şiir okuyarak şöyle cevap verir: “Bir kuş ağacın dalından olanca avazıyla öter, derdini anlatmak ister, inler durur; nice zamanlar şair de kendi kendine inler durur, ancak kuşun iniltilerini anlayamaz. Nice zamanlar da kuş kendi kendine inler, ancak o da şairin iniltilerini kavrayamaz. Buna rağmen her ikisi de birbirlerini aşk aracılığıyla tanırlar. Kuş eski günlerini anarak ağlarken, şairin yüreğini üzüntülere boğar ve heyecanla doldurur.” Söz konusu şiir Pir-i Ensarî'nin dilinden *Nefehât*'ta aktarılmakta olsa da gerçekte Mecnûn-i Amiri'nindir.³⁸

Ancak Şiblî'nin rivayetlere göre “ku ku” diye öten bir kuşun cevabında “hu hu” demesinin kendisini birkaç gün meşgul etmesi işte bu söylemiş olduğu şiirden esinlenerek oluşturulmuş olabilir. Elbette bizzat Şiblî'nin şairsele yeteneklerini gösteren şiirleri aktarılmaktadır. Söz konusu şiirler Maarî'nin beğenisini de kazanmıştır.

Şiblî'nin Hallâc ile ilgili yaptıkları kendisinin daha da perişan bir hale bürünmesine neden oldu. Şiblî'nin söz konusu dönemlerde yirmi iki kez hastaneye daha açık bir ifadeyle tımarhaneye götürüldüğü aktarılır. Hatta Hallâc'ın darağacına çıkarıldığı gün Şiblî tımarhaneden alınarak onun idam edilmesini izlemek üzere o meydana getirildi. Ancak anlaşıldığı kadarıyla onun perişanlığı ve mecnunluğu ona Hallâc ile görüşme izni vermelerinden daha baskındı. O esnada Hallâc ile yapmış olduğu görüşme ve konuşma da birtakım araçlar ile olmuştur. Tımarhanede de kendisi birkaç kez zincirlere vuruldu. Bu günlerde yaşadıkları ile ilgili olarak da Yunan filozofu Diojanus ve Behlül ile ilgili anlatılanları çağrıştırmaktadır. Bir defasında dostları kendisini hastanede ziyarete gittiler. Şiblî kendilerine: “Sizler kimlersiniz?” diye sorunca, onlar da şöyle cevap verdiler: “Bizler senin dostlarımız”. Bunun üzerine Şiblî bir taş alarak onlara attı. Onlar da kaçmaya başladılar. Bunun üzerine Şiblî şöyle dedi: “Yalancılar! Dost dediğin bir taş atılmca dostundan kaçıp gider mi? Siz kendinizi seviyorsunuz beni değil!” Gerçekte Şiblî böylesine perişan ve kendisinden geçmişçesine bir hayatı kendisi için bir kurtuluş aracı olarak görüyordu. Bu hallerini de

³⁸ *Nefehâtu'l-üns*, s. 181.

diğer insanların selametleri ve adaletli bir yaşantı içerisinde bulunmalarından daha çok seviyordu. Bir defasında o hastaneye götürüldüğünde ayaklarına zincirler vuruldu. O, onlara dönerek: *“Size göre ben deliyim! Keşke benim deliliğim daha da artsaydı. Sizin akıllılığınız da daha çok artmış olsaydı! Benim deliliğim her gün beni ona daha çok yaklaştırıyor. Sizin akıllılığınız ise sizi ondan her gün daha çok uzaklaştırıyor.”* Şiblî işte böylesi kınama ve dokunma karışık ifadeleriyle dostlarına saliki hakka yaklaştıran şeyin aklının elinden kurtulmak olduğunu anlatmak istiyordu. Akıllıların kendisini beğenememesinden dolayı kendi kendine övünmekteydi. Bu yaptığından dolayı da son derece hoşnuttu. Sülemî'nin aktardığı bir rivayette o şöyle der: *“Eğer bütün evren halkı beni kabul edecek olsa bu benim için bir musibet olacaktır. Bu durumda ben şöyle düşünürdüm: ‘eğer onların zevkleri ve yolları benimkiyle örtüşmüyorsa beni kabul etmeyeceklerdi’”*.

İşte böylesi şaşkınlık ve kendinden geçmişlik hallerin yaşandığı o günlerde sözleri tamamıyla şathiye içerikliydi. Şiblî'nin şathiyeleri Bayezid ve Hallâc'ın şathiyelerinden zaman zaman daha da pervasızcaydı. Bizzat kendisi bir zamanlar Bayezid'ten söz edildiğinde şöyle demişti: *“Eğer Bayezid burada olsaydı, bizim bu çocuklarımızdan birinin eliyle İslâm dinine girerdi”*. Yani bizim müritlerimizden yararlanırdı. Gerçekte Şiblî ve hocası Cüneyd, her ikisi de Bayezid'i daha yolun başında biri olarak kabul ediyorlardı, sonunda değil.³⁹ Elbette Şiblî'nin şathiyeleri de Hallâc ile Bayezid'in şathiye şathiye türü sözlerine benzerdi. Ancak farklı bir tarzda ve şairane duygularla dışa vurulduğundan olsa gerek onun sözleri Hallâc ile Bayezid'in sözlerinden daha az etkiliydi. Bütün bunlarla birlikte onun şathiyelerinden bir kısmı eğer böylesi bir perişan halli mecnun ve kendinden geçmiş bir kişilikten değil de başkasından çıkmış olsaydı, kuşkusuz büyük kargaşa ve tartışmalara ve kavgalara neden olabilirdi. Anlatıldığına göre bir kıtlık döneminde dostlarından ve arkadaşlarından bir grup onun yanına giderler. Ziyaretleri sonrası çıkıp gitmek istediklerinde o onlara şöyle der: *“Gidin, nereye giderseniz gidin; her zaman sizinle olacağım. Sizler her zaman benim korumam ve kanatlarım altında bulunacaksınız.”* Elbette bu söz bir dostun dostlarına karşı şairce bir sözü olmuş da olabilir. Ancak aktarıldığı şekliyle sözün zahirinden anlaşılacak kadarıyla şathiye dışında bir anlamla yorumlanamaz. Ebû Nasr-i Serrâc onun sözünü yorumlarken şöyle der: *“Bu sözü söylediği anda sözün sahibi gaybubet halindedir ve sözün*

³⁹ *el-Lüma*, s. 479-480.

anlamı da sadece dostlarının haklarını koruma şeklinde anlaşılmalıdır.” Onun bir diğer sözü de Bayezid’in göklere yükselmesini konu alan uçsuz bucaksız evrenlerde miracını andırmaktadır. Şöyle der: *“Öteler ötesinde geziyorum. Öteler dışında bir şey görmüyorum. Sağım solum hep öteler ötesi; oralarda dolaşıyorum, ondan başka bir şey göremiyorum. Sonra dönüp geliyorum ve bütün bunları küçük parmağımın üzerindeki bir kıldı seyrediyorum.”* Bu öteler evreninde gezinmek kuşkusuz bir tür Bayezid’in ezeliyet meydanında gezmesi, niceliği bilinmeyen bir havada uçması gibi bir seferdir. Ebû Nasr-i Serrâc’ın, Şiblî’nin sözleri üzerine yaptığı yorum ise avam halk kesimleriyle girişilecek tartışmalardan ya da ona karşı saldırılarından uzakta tutmak ya da Şiblî’nin ilhad içerikli suçlamalardan korunması ve bunlarla ilgisinin bulunmadığını göstermek için yaptığı çabalarının bir sonucudur.⁴⁰ Şiblî’nin, *el-Lüma* yazarının aktardığı bir diğer sözü de zahiri bilimleri değersiz gören ve yine Bayezid’in sözlerini andıran içeriktedir. O sözünde şöyle demektedir: *“Kırk yıl gece karanlığı ortalıktan çekilip sabah ağarınca dek hadis ve fıkıh konularını yazdım. Ondan sonra da kendilerinden hadis yazdığım kişilerin huzuruna gittim, onlara: “Tanrı’nın fıkhını istiyorum” dedim. “Onlardan hiç biri benimle konuşmadı”.* Gerçekte Şiblî’nin bu sözü de kendilerince zahir ehlinin bilimlerinin Tanrı’ya erişecek bir yollarının olmadığı, sadece insanlar ve onların ihtiyaçlarıyla sınırlı bulunduğunu kabul eden “Ehl-i Hal” şeyhlerinin sözleriydi. Bununla birlikte böylesi bir görüşü dilendirmek fakihler ile hadisçilerin Bağdat’ta aşamalı olarak görkemli günler yaşadıkları, olağanüstü nüfuz sahibi oldukları, daha da ötesi sufileri, hal ehli tasavvuf ehlini takibat altında tutup incittikleri bir çağda böyle sözleri söyleyenlere düşmanlık beslenmemesi ve onla iyi gözle bakılacağı imkânsız bir haldeydi.

Gerçekte daha ilk ortaya çıkışıyla birlikte “iç dünyanın ışıltısı”na eğilimli olan, medreselilerin tartışmalarından uzak durmaya çabalayan tasavvuf aşamalı olarak IV. yüzyılın ortalarından itibaren Bağdat’ta zahir ehlinin ilmine, hadis ehlinin zühd ve verasına geri döndüğü, görüldüğü kadarıyla bu eğilimin bir dereceye kadar Hallâc gibi sufilerin ruhsal ve içsel heyecanlarıyla duygu yoğunluklarının etkisiyle ortaya koydukları sivrilikleri ve aşırı gidişlerinin sonuçları ya da onlara gösterilen tepkiler-

⁴⁰ Şiblî’ye ait sözün ve Serrâc’ın yorumlarının metinleri için bkz.: *el-Lüma*, s. 486. Bayezid’in miracı ile ilgili olarak bkz.: Ensarî, *Tabakâtu’s-sufiyye*, s. 378.

den oluşmaktaydı. Gerçekte Cüneyd ve Şiblî dönemlerinin sona ermesinin ardından Bağdat sufileri bir süre dikkate değer her türlü faaliyetten el çektiler. Bunun gerekçesi de o günlerde bir sıkıntı ve bir tıkanma döneminin gelmiş olmasıydı. Şiblî, ölümünden önce onunla ilgili kendisinin ölümü ve tasavvuf algılayış tarzını gösteren bir söz söylemiştir. Ölüm üç türdür: 1. Dünya yolunda ölüm. 2. Ahiret yolunda ölüm. 3. Mevla yolunda ölüm. Dünya uğrunda ölen münafıktır. Ahiret uğrunda ölen zahid olarak ölmüştür. Mevla yolunda ölen ise arif olarak ölmüştür. Onun ölümüyse gerçekte bir sufinin ölümüydü. Bağdat ekolü bir arifin ölümüydü. Çünkü onun ölümünden sonra Bağdat uzun süre tasavvuf aşkından ve heyecanından yoksun kalmıştı.

Gerçekte onun hayatının son zamanları Büveyhîlerin hilafet merkezine egemenliklerinin dorukta olduğu zamanlarla örtüşmekteydi. Şiblî'nin bu dünyadan ayrıldığı 334/945 yılı Zilhicce ayının son günlerinde Deylemîlerden Muizzuddevle o yılın Cemaziyelahir ayında halife el-Müstekfî'yi azlettikten sonra yerine el-Muti'i iradesiz bir oyuncak olarak tahta çıkarmıştı. Ondan sonra ve özellikle de Şiblî'nin ömrünün bu son günlerinde hilafetin adından başka hiç bir şey ortada kalmamıştı. Deylemîler Şiilik konusunda aşırı gittikleri için Abbasî hilafetini tamamıyla bir gasp olarak kabul ediyorlardı. Bu yüzden de İbn Esîr'in deyimiyle onları halifeye karşı boyun eğmeğe ya da öyle görünmeğe zorlayacak hiçbir dini gerekçe yoktu.⁴¹ Deylemîlerin galip gelmesiyle birlikte Bağdat'ta ve bütün hilafet coğrafyasında bir altüst olma ve büyük bir kargaşa yaşanmaya başlandı; Türk gruplar ile Deylemîler arasında yaşanan mücadeleler taassup ve tıkanlıkları iyice yoğunlaştırdı. Büveyhîlerin Şiiliği yaygınlaştırma çabaları, Bağdat Hanbelilerinin Kerh Şiileriyle mücadeleleri ortamı hem fakihlerin çoğunluğuna göre hem de kelimcilerin önemli bir kısmına göre kınanan ve sulanan bir kesim olan sufiler için uygun olmayan bir hale getiriyordu. Bu tıkanma bir dereceye kadar kendilerini felsefi ve tasavvuf kapsamlı bir ekol olarak tanıtan İhvanussafâ'nın bu günlerde kendilerini risaleleri bağlamında ifşa etmede bir yarar görmemeleri ve bundan da öte Basra'yı gruplarının gizli ve saklı kalmaları için Bağdat'tan da güvenilir olarak görmeleri taassubundan kaynaklanmaktaydı. Bağdat sufileri de ya Ebû Abdullah-i Rudbarî (ö. 369/979) gibi Bağdat'tan Şam'a gittiler ya da

⁴¹ Şiblî'nin vefatıyla ilgili bkz.: Ensarî, *Tabakâtu's-sufiyye*, s. 378; İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VI, 315-322.

Ebu'l-Hasn-i Hasrî (ö. 371/981) gibi Bağdat'ta uzlet ve halvette tasavvufî hayatlarını sürdürdüler.⁴² Nitekim kendisi de Bağdat'ta bir süre yaşamış olan Ebû Nasr-i Serrâc gibi büyük ve ünlü bir zahid sufi itikafa girdiği Şoniziyye Camiinde olağanüstü zühd ve mücahedesini sayesinde sufilere taarruzlarından güvende kalabilmiştir. Halbuki *Kûtu'l-Kulûb* adlı eserin yazarı Ebû Tallib-i Mekkî (ö. 386/996) Zühd ve riyazet ehli olmasına rağmen sufi akımlara bağlı olduğundan o kadar da kabul görmemiştir. Nitekim muhalif sufiler ona uygunsuz sözler nisbet etmişler, bu bahanelerle de onun vaaz vermesini engellemişlerdir. Onun o dönemlerde Bağdat'ta tasavvuf ders halkaları Bağdat'ta ara verilmeden devam ettiği doğrudur. Ancak onların faaliyetleri Cüneyd döneminde olduğu gibi, Nurî ve Şiblî çağlarındaki kadar görkemli, güçlü ve cilveli değildi. Ancak sonraları Deylemîlerin gerileme ve yıkılma dönemlerinde ardından da Selçukluların yönetime gelmesiyle birlikte Bağdat'ta tasavvuf pazarının yeniden canlanarak yaygınlaşmaya başladı. Bu dönemde bu alandaki gelişmeler sadece Ebû Saîd-i Dadâ'nın (ö. 479/1086) Besasirî olayının ardından halife adına yapmış olduğu hizmetinden dolayı yönetim erkine yaklaşması ve Bağdat'ta Ebû Said Rabat'ını kurmasıyla kalmadı, tam tersine Selçukluların ünlü veziri Hacı Nizamülmülk'ün sufilere ilgili çok iyi niyetli düşünceleriyle tasavvufun yaygınlaşmasına son derece samimi olarak ilgi duyması ve onları olağanüstü düzeyde önemsemesi tasavvufun yeniden önemli ölçüde yaygınlaşmasını sağladı.⁴³

⁴² Ebû Abdullâh-i Rudbarî ve Ebu'l-Hasan Hasrî ile ilgili bkz.: İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, V, 103, 111.

⁴³ Ebû Saîd Rabatı ve Bağdat sufilere konusunda bkz.: *Firâr Ez Medrese*, s. 150-153.

VEFÂ EFENDİ'NİN ŞEYHÜLİSLÂM FEYZULLAH EFENDİ'YE
METHİYE FARŞÇA BİR ŞİİRİ

PROF. DR. VEYİS DEĞİRMENÇAY *

Öz

XVII. yüzyılın son çeyreği ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında ya-şamış olan Vefâ Efendi, Türkçe şiirler yanında Farsça şiirler de kaleme almıştır. Müstakîmzâde Şeyh Mustafa Vefâ Efendi, Osmanlı Şeyhü-lislâmı Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendi'ye methiye olarak Türkçe 20 beyitlik bir kıta ile Farsça 54 beyitlik bir kaside kaleme almıştır. Bu şiirler, Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Bölümünde kayıtlı bir yazmada bulunmaktadır. Bu çalışmada yazma halinde olan Farsça şiir tenkitli metni yapılarak Türkçeye çevrildi ve kısaca anlatıldı. Ayrıca Türkçe şiir de günümüz harflerine aktarılıp içeriği anlatıldı. Feyzullah Efendi ve Vefâ Efendi'nin hayatı hakkında kısaca bilgi de verildi.

Anahtar Kelimeler: Vefâ, Vefâ Efendi, Müstakîmzâde Şeyh Mustafa Vefâ, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, Farsça Şiirler, Methiye.

ABSTRACT

Mostakîmzâde Sheikh Mostafa Vafâ Afandi who lived in the last quarter of the 17th century and first half of the 18th century, has penned Turkish poems alongside with the Persian poems. Vafâ Afandi, has written a Turkish stanza consists of 20 doublets and a 54 doublet qasida addressing the Ottoman Sheikhulislam, Faizollah Afandi. Those poems are found in a manuscript registered in the Library of Solaimaniya, Asat Afandi Section. In this work, those poems are translated into Turkish by writing critique and explained shortly. Additionally, the Turkish poem is

* PROF. DR. VEYİS DEĞİRMENÇAY, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. Email: veyis0065@hotmail.com; drveyis@atauni.edu.tr.

latinized and its context is elucidated. There is some information given shortly about the lives of Faizollah Afandi and Vafâ Afandi, as well.

Keywords: Vafâ, Vafâ Afandi, Mostakîmzâde Sheikh Mostafa Vafâ, Sheikhulislam Faizollah Afandi, Persian Poems, Praise.

چکیده

وفا افندی که در اواخر سده ۱۷ و اوایل سده ۱۸ میلادی می زیسته است علاوه بر شعرهای ترکی شعرهایی نیز به فارسی سروده است. مستقیمزاده شیخ مصطفی افندی، یک قطعه ۲۰ بیتی ترکی و یک قصیده ۵۴ بیتی فارسی در مدح سید فیض الله افندی شیخ الاسلام ارزرومی عثمانی سروده است. این شعرها در یک اثر مکتوب در بخش اسعد افندی کتابخانه سلیمانیه موجود می باشد. در این مقاله شعر فارسی به ترکی ترجمه و توضیحاتی در مورد آن ارائه شده است. از طرف دیگر شعر ترکی نیز به صورت ترکی معاصر نوشته شده و مضمون آن توضیح داده شد. خلاصه مختصری از زندگی فیض الله افندی و وفا افندی نیز داده شده است.

کلید واژه‌ها: وفا، وفا افندی، مستقیمزاده شیخ مصطفی وفا، شیخ الاسلام فیض الله افندی، شعرهای فارسی، مدحیه.

Giriş

Osmanlılar döneminde yaşamış, Türkçe, Farsça ve hatta Arapça şiirler kaleme almış birçok şairimiz vardır. Bunlardan biri de sufi şair Vefâ Efendi'dir. Vefâ Efendi, Erzurumlu Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye methiye olarak 54 beyitlik Farsça bir kaside kaleme almıştır.

Methiye sahibi Vefa Efendi'nin kim olduğu şiirin yer aldığı eserde belirtilmemiştir. Ancak aynı eserin Türkçe methiyeler bölümünde Şeyh Müstakîm Efendi ismiyle 20 beyitlik bir kıta¹ yer almaktadır. Bu kıtanın sahibi Şeyh Müstakîm Efendi'nin mahlası Vefâ'dır, -gerçi Türkçe şiirinde şair, Vefa mahlası yerine Müstakîm ismini kullanmıştır, ama- hayatında

¹ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma, vr. 35b-36a.

yer verilen Türkçe tarih manzumesinde de görüleceği üzere Vefâ mahlasını kullanmaktadır. Vefâ Efendi, Farsça şiirinde kendisi hakkında önce çok iyi durumdayken sonraları durumunun kötüleştiğini; yollara düşüp şiddetli soğukta [Şam] çöllerini katedip birhayli meşakkatten ve perişanlıktan sonra ilahî takdirin kendisini Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin gökyüzü gibi olan eşğine yüz sürmesine vesile kıldığını ve ondan yardım istediğini söyler. Bu ifadeler de, söz konusu Farsça şiirin Şeyh Müstakîm Efendi'ye ait olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca kaynaklarda² Vefâ mahlasını kullanan beş şairimiz vardır. Şeyh Müstakîm Efendi dışındakiler, Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi döneminde yaşamamıştır. Söz konusu şairler:

Şeyh Muslihüddin Mustafa Vefâ, Sadreddin Konevî'nin torunudur. Babasının adı Ahmed'dir. Şeyh Vefâ, İbnü'l-Vefâ adlarıyla da meşhurdur. Konyalıdır. 2 Ramazan 896'da (9 Temmuz 1491) vefat etmiştir. İstanbul'da adına mensup mahallede türbe-i mahsusada medfundur. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerinden oluşan divanı vardır.³

² Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 698-699; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928, s. 539; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 628 Numaralı Yazma, vr. 436b-437a; Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001, II, 1175-1176; 1260; Ahmed Rifat Efendi, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafya*, İstanbul 1299, VII, 117; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333 h., I, 166, 181; II, 291; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1316, VI, 4688; *Son Asır Türk Şairleri* (haz. Ayşegül Celepoğlu), Ankara 2013, V, 2439-2441; İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 526; Karatay, Halit, *Hattat Divân Şairleri*, Ankara 2008, s. 466; Merdûh Rûhânî, Baba, *Târîh-i Meşâhîr-i Kurd* (nşr. Muhammed Mâcid-i Merdûh Rûhânî), Tahran 1382 hş., I, 440-441; Değirmençay, Veyis, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013, 654-658.

³ *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1175 (4648); Ahmed Rifat Efendi, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafya*, İstanbul 1299, VII, 117; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 436b; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 181, Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1316, VI, 4688; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, 654-656.

Mehmed Vefâ Efendi, Sezâî'nin damadı Belgradlı Ebü'l-Vefâ Müslim Ahmed Efendi'nin oğludur. Belgradlıdır. 1166'da (1753) vefat etmiştir. Edirne'de babasının yanında Veli Dede Dergâhı'nda medfundur. Ârif ve şair bir zat olup *Hadâiku's-salât* ve *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eserleri vardır. Bazı şiirleri babasının şiirlerinin bir kısmıyla birlikte *Nüzhetü'l-ihvân* adıyla basılmıştır.⁴

Ebü'l-vefa Hâc Şeyh Abdurrahman, Şeyh Osman Sirâcuddin'in oğludur. 1253 (1837) yılında doğmuştur. Nakşibendî şeyhidir. 1284 (1867) yılında vefat etmiştir. Bağdat'ta Şeyh Abdülkâdir'in mezarı yakınında medfundur. Farsça şiirleri vardır.⁵

Ahmed Vefâ Bey, Hicaz vilayeti mektupçusu Trabzonlu Mehmed Behçet Efendi'nin oğludur. 5 Muharrem 1285'te (28 Nisan 1868) doğmuş, 9 Zilhicce 1318'de (30 Mart 1901) vefat etmiştir. Üsküdar'da Karaca Ahmed Kabristanı'nda medfundur. Türkçe ve Farsça şiirleri vardır.⁶

Vefa Efendi'nin memduhu Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, özellikle II. Mustafa devrinde Şeyhülislâmlık görevi dışında, devlet idaresinde ve başka işlerde son derece etkili olmuş bir devlet adamıdır. Bu nedenle birçok şair kendisini öven şiirler kaleme almış ve ondan bağış, ihsan ve yardım talep etmişlerdir.

FEYZULLAH EFENDİ

1048'de (1639) Erzurum'da doğmuştur. Adı Mehmed'dir. Erzurum müftüsü Seyyid Mehmed Efendi'nin oğludur. Erzurum'da öğrenim gördükten sonra, 1075 (1664) yılında İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gitmiştir. Şehzade (II.) Mustafa'ya hocalık yapmış; Haydarpaşa, Üsküdar Mihrimah Sultan, Sahn-ı Semân ve Ayasofya medreselerinde müderris-

⁴ *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1176 (4651); Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 166.

⁵ Merdûh Rûhânî, Baba, *Târîh-i Meşâhîr-i Kurd* (nşr. Muhammed Mâcid-i Merdûh Rûhânî), Tahran 1382 hş., I, 440-441; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, 656-657.

⁶ *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1175-1176 (4650); İbnü'l-emin Mahmud Kemal inal, *Son Asır Türk Şairleri*, V, 2439-2441; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 291; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, 657-658.

lik görevinde bulunmuş; İstanbul kadılığı pâyesiyle Sultan Ahmed Medresesi'ne; Rumeli kazaskerliği pâyesiyle Şehzade (III.) Ahmed'in hocalığına getirilmiş; daha sonra nakîbüleşraf, ardından şeyhülislâm olmuştur. On yedi gün sonra azledilerek Erzurum'a gönderilmiş; yedi yıl sonra tekrar şeyhülislâmlığa getirilmiş; sekiz yıl bu makamda kalmıştır. 1115 (1703) yılında Edirne'de katledilmiş ve naaşı Abdülkerim Mektebi avlusuna defnedilmiştir.

Fezullah Efendi, müderris, muhaddis, hattat ve şairdir. Arapça ve Farsça şiirleri yanında birçok eseri vardır: Fetâvâ-yı Feyziyye, Nesâyihu'l-mülûk, Kitâbü'l-Ezkâr, Mecmûa-i Hikâyât, Letâifnâme, Riyâzü'r-rahme, Hâşiye 'Alâ Envârî't-tenzîl, İsmüddin İsferyânî'nin Hâşiye 'Alâ Cüz'in-Nebe'sine Hâşiye, Halhalî'nin Hâşiye 'Alâ Şerhi'l-Akâid'ine Ta'likat, İbnü'l-Hatîb el-Amâsî'nin Ravzu'l-ahyâr'ının Türkçe Çevirisi.⁷

VEFÂ

Müstakîmzâde Şeyh Mustafa Vefâ Efendi, Kadı Mehmed Müstakîm Efendi'nin oğlu ve Müstakîmzâde Süleyman b. Sa'deddin'in amcasıdır. İstanbulludur. Hattattır. Babası Şam'da kadı iken Şeyh Abdülganî en-Nablûsî hazretlerinin sohbetlerine katılmış ve ona intisap etmiştir. Mustafa Vefâ Efendi, babasının vefatından sonra da Şam'a gitmiş, on iki yıl burada şeyhin hizmetinde bulunmuş, şeyhin eserlerini yazmış ve görevli olarak memleketi İstanbul'a dönmüştür. Zahit, mütavazı, ilim ve marifet sahibi, üç dilde söze kadir, vefalı, hoş mizaçlı, zarif ve nüktedan bir kişidir. Babasının vefatında düşürmüş olduğu Türkçe tarih manzumesi ve Şeyhülislâm Seyyid Fezullah Efendi'ye yazdığı 20 beyitlik Türkçe bir kıtası ile Farsça 54 beyitlik bir kasidesi vardır. 1136'da (1723) vefat etmiştir. Edirnekapı haricinde Emir Buharî yakınında babasının kabri civarında medfundur. Babasının vefatına düşürdüğü tarih manzumesi (1124):⁸

⁷ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Serhan Tayşi, "Fezullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528; Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 698-699.

⁸ Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 698-699; Müstakîmzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 539; Müstakîmzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, vr. 437a; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 1175 (4649), 1260 (4987); İpekten, Haluk v.dğr., *Tez-*

*Muhammed Müstakîm ol mehmedet-gîr ü fezâilkâr
 İdüp tedrîs-i envâ'-ı ulûmi nice üstâde
 Zamânı geçdi neşr-i fazl ile tâ dehrden göçdi
 Erince irci'î emri bekâya oldı âmâde
 Medine hidmetiyle eyledi tenvîr-i dil evvel
 Olub Şâm u Edirne mansıbı sonra alelâde
 Dil-i sâf-ı Vefâ târîh-i fevt-i vâlidin yazdı
 Muhammed Müstakîmî hemdem ide dâr-ı me'vâde
 Hasret-i Hısn-ı Belgrad ile her şâm u seher
 Tuna vü Sava gibi durmaz dü çeşmim ağlar*

VEFÂ EFENDİ'NİN FEYZULLAH EFENDİ'YE METHİYESİ

Vefâ Efendi, önce de ifade edildiği gibi Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'yi öven 20 beyitlik Türkçe bir kıta⁹ ile 54 beyitlik Farsça bir kaside¹⁰ kaleme almıştır.

TÜRKÇE KITA

Türkçe kıta¹¹, remel-i müsemmen-i mahzûf yani fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde kaleme alınmıştır.

Vefâ Efendi, şiirine doğrudan Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin methiyle başlar ve "Ey cömert, ey soylu, ey bağış sahibi, fazilet kaynağı, değerli, olgun insan, ayağı uğurlu büyük zat hoş geldin." der. O büyük zat, Hz. Muhammed'in ahlâkıyla tecelli etmiş, hikmet göğünü sabah güneşi gibi aydınlatmıştır. O bilge insan, hayrı ve şerri ihlâsla yazmaktadır. Temiz elinde kalem, sanki Hz. Ömer'in elindeki kılıç gibi-

kirelere Göre *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 526; Karatay, *Hattat Divân Şâirleri*, s. 466.

⁹ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma, vr. 35b-36a.

¹⁰ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 93b-95a.

¹¹ *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 35b-36a.

dir. Eğer onun adaleti ve doğruluğu kederi defetmese, sitem güneşinin ışığı ve harareti âlemi yakar kavurur.

Onun sayesinde âlemde gonca gibi açılmadık bir gönül kalmamıştır. Herkesin gönlünü almış, muradına erdirmiştir. İlbahar gibi olan devleti bütün dünyayı güzelleştirmiştir. O feyiz veren faziletli zatın faziletleri sayılıp yazılacak olsa, yedi deniz mürekkep olsa yetmez. O, ilmin merkezi, kerem göğünün kutbu; faziletler, erdemler ülkesinin maliki, hüner sahibi müftüdür. Feyyaz olan Allah, onun adına feyz-i ihsanda bulunmuş, onu kendi isimlerine eklemiştir.

O, dini ve devletleri kollayıp koruyan âlemin sultanı (II. Mustafa)'nın hocası, yani o ünlü, cömert insan Feyzullâh Efendi'dir. Hak Teâlâ, onu güzel ahlâkı, ilmi ve faziletiyle saygıdeğer kılıp fetva makamını ona tevdi etmiştir.

O cömert ve erdemli zatın temiz zihninin eserlerini mucizeler yaratan kalem her zaman gün yüzüne çıkarmaktadır. O, faziletli, nükteşinas, ârif, kemal ehlidir. Her kemâlin mazharıdır, her marifetten haberdardır. Güzel ahlâkı, insanları ve melekleri hayran bırakmaktadır. Temiz yüzü, bütün insanların gözünü aydınlatmakta, onlara ışık saçmaktadır. Allah'a hamd olsun, fetih ve zafer herkese yardım etmiş, güzel şehre gelip orada yerleşmiştir.

Vefâ Efendi, Feyzullah Efendi'yi bu övgü dolu sözlerle övdükten sonra edebî bir üslupla yine överek ona bağlılığını dile getirir ve kendi talebini arz eder, "Allah Teâlâ, zatını rızıkları taksim eden kılmıştır. Merhamet et de gam ateşi bana keder vermesin." der; Feyzullah Efendi'den kendisine yardım etmesini ister.

Şair, sonunda Müstakîm ismiyle kendine hitap eder ve "Ey Müstakîm! Cihanda senin halini bilmeyen yoktur. Canını koruyan muskan ve devlete duan sana yeter. Âlemde herkesin rızkı Allah'ın elindedir; sus; akşam sabah tevhîd nuruyla kalbini aydınlat!" diyerek kendini teselli eder.

Şair, son beytin ikinci mısrası "Yümnile geldi bu şehre ol fühûl-i dâdger" ile şiirin yazıldığı tarihi not eder ve 1107 (1695-1696) olarak tarih düşer.

KİTA

Hayr-makdem ey hasîb ü ey nesîb-i zü'l-'atâ
 Hayr-makdem menba'-ı fazl u kemâl-i mu'teber
 Eylemiş hulk-ı Muhammed'le tecelli kibriyâ
 Zâtm itmiş âsumân-ı hikmete mihr-i seher
 Hayr u şer yazmakda ihlâsıyla ol dânâ-dilin
 Dest-i pâkinde kalem gûyâ hemân seyf-i Ömer
 Tâb-ı hursîd-i sitem sûzân iderdi âlemi
 Ger sehâb-ı 'adl u dâdın itmese def'-i keder
 Gonçe-veş açılmadık âlemde bir dil kalmadı
 Nevbahâr-ı devletün açdı cihânı ser-te-ser
 Nüşa-ı efdâlını ol fâzıl-ı feyz-âverin
 Heft deryâ yetmeye safha-şümâr olsam eger
 Merkez-i pergâr-ı dâniş kutb-i gerdûn-i kerem
 Mâlik-i mülk-i fezâil müfti-yi sâhib-hüner
 Nâmuna bir feyz-i ihsân eylemiş feyyâz kim
 Câmi'-i esmâsına kılmış muzâf ol zü'l-kader
 Hâce-i sultân-ı 'âlem perver-i dîn ü düvel
 Ya'ni Feyzullâh Efendi ol kerîm-i nâmver
 Hüsn-i hulk u 'ilm u fazlıyla mükerrem eyleyüb
 Hazret-i Hak câh-ı fetvâyı ana kıldı makar
 Ol kerîm ü fâzılun âsâr-ı zihn-i pâkini
 Hâme-i i'câz-perver dâimâ izhâr ider
 Fâzıl-ı nükte-şinâs ü 'ârif ü ehl-i kemâl
 Her kemâlin mazharı her ma'rifetden bâ-haber
 Hüsn-i hulkı hayret-efzâ-yı dîl-i ins ü melek
 Vech-i pâki nûr-bahş-ı dîde-i nev'-i beşer
 Hamd lillah feth ü nusret cümleye yâver olub
 Şehr-i zîbâya gelüb ol câyı kıldı müstekar

Bende küstâhâne pâbercâ olub ahvâlîmi
Eyledüm 'arz-ı 'ubûdiyetle emmâ muhtasar
Muksim-i erzâk kılmış zâtını 'azze ve cel
Merhamet kul âteş-i gam virmesün bana keder
Hâlîni bilmez senün yokdur cihânda Müstakîm
Hırz-ı cân ile du'â-yı devletin sana yeter
Heb yed-i kudretdedür erzâk-ı 'âlem epsem ol
Nûr-i tevîd ile vir kalbe ziyâ şeb tâ seher
Eyle sıdkile du'â yaz ana târîh-i belîğ
Yümnile geldi bu şehre ol fühûl-i dâdger

FARŞÇA KASİDE

Farşça methiye, 54 beyitlik bir kaside¹² olup orta seviyede bir şiirdir. Kaside, hezec-i müsemmen-i sâlim yani mefâîlün, mefâîlün, mefâîlün, mefâîlün vezninde kaleme alınmıştır.

Vefâ, methiyesinin başında sabah olup âlem aydınlanınca, nurlar âleminden bir kapı açıldığını ve binlerce kutsal ve ruhanî askerlerin dışarı çıktıklarını; hepsinin Allah'ı tesbih ettiğini, tehlil ve dua ile meşgul olduklarını; her birinin alnındaki nurdan âlemin aydınlandığını; bir anda ulvî âlemin kutsal varlıklarının, feyz-i sübhanî gibi insanlara doğru gittiklerini; her birinin gelişinin safasından karanlık yeryüzünün gökyüzü gibi aydınlandığını bildirir. Bu olay karşısında Vefâ, "Ey Rabbim! Bu tecelliye mazhar olanlar nereye kastetmektedirler ki insanın aklı bu manayı idrak edemiyor?" diyerek Allah Teâlâ'dan yardım ister. Gayp âleminden bir melek, "Ey cahilliğinden dolayı gaflet âlemine gark olmuş olan! Her sabah Furkan'ın tefsirini okumak için inenler ulu meleklerdir. Bunlar, âlemde bir benzeri olmayan, seyyidliğin övüncü, Hakk'ın Osmanlı ailesine özel lütfu, asrın bilgisi Feyzullah Efendi'nin hizmetindedirler." diye cevap verir.

Vefâ, bu girişten sonra Feyzullah Efendi'nin övgüsüne geçer. Akıl onu vasfetmekle muttasıftır. Onun huzuru İslâm'ın aynı; zatı Müslüman-

¹² *Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, vr. 93b-95a.

lığın ta kendisidir. Allah'ı tanıma yolunu onun gibi kimse katedemez. Peygamberlik nasıl Hz. Muhammed'le son bulduysa Allah'ı tanıma da onunla son bulmuştur. Onun nurlara mazhar vücudu cismanî bir ruhtur. Parlak güneş onun alınından ışık almıştır. Onun tertemiz gönül aynasında masiva resmi yoktur. O, ismet sahibidir, günahattan münezzehtir. Süleyman'ın saltanatı onun zatiyla şeref bulmuştur. Onun gönlünden feyz-i sübhanînin ayrılması imkansızdır. Onun nefesi Mesihî mucizelere sahiptir. Ağız suyunun her bir damlası hayat suyudur. Abdallar gibi su ve ateşin mizacından soğukluğu ve sıcaklığı uzaklaştırır. O, gönül ehlidir; olağanüstü şeylere iltifat etmez; yoksa bir emriyle dönen feleği dönmekten alıkoyar. Onun bilgi şehrinde akl-ı kül, Eflatun gibi, çocukların arasında çöldeki Mecnun gibi rüsvadır. Bir kelimenin tahlilinde, kaşıyla işaret ettiği zaman, binlerce zor düğüm kolayca çözülür. Onun devrinde ilmin öyle bir rütbesi ortaya çıkmıştır ki her âlim kürsüye oturduğu zaman Rahman'ın arşı üzerinde oturmuş olur. Hiç kimse onun fermanına itaatsizlik etmez. Haşre dek gerek insan gerek cin onun fetvasıyla amel ederler. Onun muhtesiplik devrinde öyle puthaneler mescide dönmüştür ki zahit gibi put da alını secededen kaldırmaz. Onun zamanında kalem ehlinde perişan bir kimse bulunmaz. Onun vakarı dağ gibidir, ölçülüp tartılmaz. Cömert elinin bağıışı, Nisan bulutu gibi, iyi ve kötü, kuru ve yaş herkese aynıdır.

Vefâ, kaleminin kıyamete kadar şimşek gibi koşa da Feyzullah Efendi'nin lütuf denizinden bir damlasını bile vafedemeyeceğini dile getirir ve methini sürdürür. Gerek Hintli gerek Anadolu, gerek İranlı gerek Turanlı herkesin Feyzullah Efendi'ye hizmet ettiğini, onun eşiğine baş koyduğunu söyler; çünkü o, yolunu kaybetmişlere rehberdir.

Vefâ, bundan sonra Feyzullah Efendi'ye seslenir ve "Ey tecelli mizaçlı, ey sorunları çözen, ey gönlün muradını veren; ey baştan aşağı kutsal ruh ve ey Rabbanî ilmin okyanusu! Cömertlik ettin, bilgi erbabını saygın yaptın; kendi şefkatini fazilet ehline bağışladın. Bilgelikle âlimleri imtihan ettin; fakat ben ve işte cehalet; imtihan et beni cahillikle!" diye övgü dolu sözlerle onu ululadıktan sonra, ondan kendisini imtihan etmesini ister; çünkü Vefa kendisini Ahfeş'in keçisi gibi görür; kendisini böyle niteler, ancak hemen "Nasıl inci saçmak senin eline özgüyse, senin methinde inci saçmak da bana özgüdür." diyerek hem Feyzullah Efendi'yi hem de kendini över. Daha sonra "Onun lütfundan ümitsiz değilim; çünkü biliyorum ki güneş, ışığını iyiye de kötüye de eşit dağıtır."

der; tekrar Feyzullah Efendi'ye hitaben "Ey merhametli müftü! Huzurunda affına sığınarak yüzlerce korkuyla âciz ve yoksul durumum hakkında iki üç beyit arz edeyim!" der ve kendinden bahseder, kendini över; durumunun, önceleri çok iyiyken sonraları kötüleştğini; yollara düşüp şiddetli soğukta çöller katedip birhayli meşakkatten ve perişanlıktan sonra ilahî takdirin, kendisini onun gökyüzü gibi olan eşiğine yüz sürmesine vesile kıldığını söyler. Ondan kendisine yardım etmesini ister; çünkü dermansız derdine ancak ondan derman bulacaktır. Vefâ, söyleyecekleri söylemiştir; sonunda sözlerini memduhuna dua ile bitirir: *Âlemde insanın kendi sorunlarını çözmek için ilimden ve istikametten eser kaldığı sürece, Rabbanî ilmin âlimlerinin faydalandığı zat, her zaman sorunları çözmede kutsal varlıklar gibi olsun.*

FARŞÇA KASİDENİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Pir gibi olan sabah Tanrı'nın eseri Tur'un ışıklarından İmran oğlu Musa¹³ gibi cebinden yed-i beyzâsını¹⁴ gösterince,

Toprağın yüzünü karanlık selinden yıkayıp temizlemek için güneş kaynağından tecelli denizini akıttı.

¹³ Musa: İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerdendir. Hayatı ve peygamberliği hakkında *Kur'an-ı Kerim*'de geniş malumat vardır. İmran'ın oğludur. Tûr dağında Allah'ın kelâmına mazhar olmuş, kendisine peygamberlik verilmiş ve bundan sonra kendisine Kelîmullah denilmiştir. Mısır'da Firavun'u hak dine davet etmiş; Firavun'un sihirbazlarıyla mücadeleye girişmiştir. Onların bıraktıkları ipler hareket etmeye başlayınca, Musa esasını yere bırakmış; asa büyük bir yılan olup bütün yılanları yutmuş; Sihirbazlar Musa'ya iman etmişler; bunun üzerine Firavun Musa'yı ve inananları öldürmek istemiş; Musa, inananlarla birlikte Mısır'dan çıkmış ve asasıyla denizi ikiye bölerek Kızıldeniz'den geçip Kenan iline gitmiştir. Onları takip eden Firavun ve askerleri denizde boğulmuştur. Musa, yolda Tur dağına çıkmış; kardeşi Harun'u yerine vekil bırakmış; Kırk gün Tur'da ibadet etmiştir. Allah ile vasıtasız konuşmuş ve kendisine Tevrat indirilmiştir... 120 yaşında vefat etmiştir (Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2000, 295-296).

¹⁴ Yed-i beyzâ (beyaz el): Hz. Mûsâ'nın peygamberliğini kanıtlamak için gösterdiği bir mucizedir.

Nurlar âleminde bir kapı açtılar; binlerce kutsal bölük ve binlerce ruhanî ordu dışarı çıktı.

Herkes Allah'ı tesbih ve tehlille meşgul; herkes Hakk'ı zikretmekte, herkes dua ile meşgul.

Her birinin alnındaki nurdan âlem öyle aydınlandı ki her bir zerre parlaklıkta güneşten üstün oldu.

Bir anda o ulvî âlemin kutsal varlıkları, feyz-i sübhanî¹⁵ gibi topraktan (yaratılmış insan)lara doğru gittiler.

Her birinin gelişinin safasının aşırı tesirinden karanlık toprağın cismi gökyüzü gibi saf ve berrak oldu.

Mana suretine öyle baktım öyle baktım ki şaşkınlıktan ayna gibi hayranlık duvarına yaslandım (ve dedim):

Ey Rabbim! Bu tecelliye mazhar olanlar nereye kastetmektedirler ki insanın algısı bu manayı idrak edemiyor?

Bu durumda gayp âleminde bir meleğin "Ey cahilliğinden dolayı gaflet âlemine gark olmuş olan!" diye seslenişi kulağıma geldi.

Her sabah Furkan'ın tefsirini okumak için inenler ulu melekler zümresidir.

Fakat Hakk'ın Osmanlı ailesine özgü özel lütfu olan asrın bilgesinin hizmetinde,

Seyyidliğin övüncü Feyzullah Efendi, âlemde bir benzeri, -gerek ilk gerek ikinci-, imkânsızdır.

Akıl, şeyhülislâmı vasfetmekle muttasıftır; huzuru İslâm'ın aynı, zatı Müslümanlığın ta kendisidir.

Allah'ı tanıma yolunu kimse onun gibi katedemez; peygamberlik nasıl Ahmed'le son bulduysa Allah'ı tanıma da onunla son bulmuştur.

Aklın ruhu tasvir etmesi mümkün değildir; ama onun nurlara mazhar vücudu cismanî bir ruhtur.

Ayın güneşten ışık aldığı aşikârdır; (ama) parlak güneş (de) onun alnından ışık almıştır.

Onun temiz gönül aynasında masivâ resmi yoktur; evet, ismet (sahibi) günahkârlıktan münezzehtir.

---

¹⁵ İlahî bağış, İlahî lütuf, Tanrı ihsanı.

Bilgelerin nezdinde mekânın şerefi mekinden, yani orada oturandandır; Süleyman'ın saltanatı onun zatiyla şeref bulmuştur.

İlk maddenin suretten ayrılmasını hatırlaması mümkün değildir. Onun gönlünden feyz-i sübhanînin ayrılması imkânsızdır.

Onun nefesi her an Mesihî mucizelerle diriltir; çünkü ağzındaki suyun her bir damlası hayat suyudur.

Bilgi sahiplerine rağmen duruma göre abdallar gibi, su ve ateşin mizacından soğukluğu ve sıcaklığı uzaklaştırır.

Gönül sahipleri olağanüstü şeylere iltifat etmezler; yoksa bir emirle dönen feleği dönmekten alıkoyarlar.

Onun bilgi şehrinde akl-ı kül, Eflatun¹⁶ gibi, çocukların arasında çöldeki Mecnun gibi rüsvadır.

Bir kelimenin tahlilinde kaşıyla işaret ettiği zaman, binlerce zor düğüm kolayca çözülür.

Onun devrinde ilmin öyle bir rütbesi ortaya çıktı ki her âlim kürsüye oturduğu zaman Rahman'ın arşı üzerinde oturur.

Hiç kimse onun fermanına itaatsizlik etmez; haşre dek gerek insan gerek cin onun fetvasıyla amel ederler.

Onun muhtesiplik devrinde öyle puthaneler mescide dönüştür ki zahit gibi put (da) alınıp secdeden kaldırmaz.

Perişanlığı güzel olan yazının zülfü hariç, onun zamanında kalem ehlinde perişan bir kimse bulunmaz;

Eğer imkân terazisinin kefesi güç yetirebilirse, akıl onun dağ gibi olan vakarını ölçüp tartabilir.

---

¹⁶ Eflatun: Atina'da doğmuştur. Dedesi Aristo'nun adı verilmiş, ancak kendisine Platon denmiş ve tarih boyunca hep bu adla anılmıştır. Birçok şehir ve ülke gezmiş; ilim ve fikir adamlarıyla tanışıp onlardan dersler almıştır. Milâttan önce 347'de ölmüştür. Büyük filozoflardandır. Onun felsefesinde merkezi insan teşkil eder. Varlık mertebeleri, ideler, bilgi dereceleri, din ve Tanrı, Tanrı-âlem ilişkisi, Ahlâk felsefesi, cemiyet ve devlet anlayışı üzerinde önemli görüşleri ve kırtan fazla eser yazmıştır (Fahrettin Olguner, "Eflatun", *DİA*, İstanbul 1994, X, 469-476).

Nisan bulutunun başığı karaya ve denize nasılsa, onun cömert elinin başığı da ister iyi ister kötü, ister kuru ister yaş (olsun, herkese) aynıdır.

Kalemim kıyamete kadar şimşek gibi koşsa da henüz onun lütuf denizinin bir damlasını bile vasfedemem.

Gerek Hintli gerek Anadolu'lu herkes ona hizmet etmekte; gerek İranlı gerek Turanlı herkes onun eşiğine baş koymakta.

Eğer hidayete burhan olarak ferman vermeseydi, bizim gibi yolunu kaybetmişlere kim yol gösterirdi?

Onun olgunluklarının haddi hesabı yoktur; çünkü Tanrı lütfunun haddi hesabı yoktur.

Ey tecelli mizaçlı, ey sorunları çözen, ey gönlün muradını veren; ey baştan aşağı kutsal ruh ve ey Rabbanî ilmin okyanusu!

Cömertlik ettin, bilgi erbabını mükerrem yaptın; kendi şefkatini fazilet ehline başısladın.

Bilgelikle âlimleri imtihan ettin; fakat ben ve işte cehalet; imtihan et beni cahillikle.

Bir şeyin tarifi kendisine batıl olmasaydı, derdim ki Ahfeş'in keçisi¹⁷ konuşmada bana üstün gelirdi.

Mazallah! Ne diyorum? Çünkü nasıl inci saçmak senin eline özgüyse, senin methinde inci saçmak da bana özgüdür.

Fakat mücevherleri tartan, incileri tanıyıp bilenlerin yanında çakıl taşlarına değerli inci yapmak yaraşır mı?

Buna rağmen senin lütfundan ümitsiz değilim; çünkü biliyorum ki güneş ışığını iyiye de kötüye de eşit dağıtır.

Bedahşan dağında değersiz taşın güneş ışığıyla kırmızı lâle dönüştüğü malumdur.

Ey merhametli (müftü)! Huzurunda affına sığınarak yüzlerce korkuyla âciz ve yoksul durumum hakkında iki üç beyit arzedeyim:

Belh yolunun toprağıym; ancak bir müddet İsfahan sürmesi gibi Harezmi ülkesinin gözünde bulundum.

---

¹⁷ Ahfeş'in keçisi: Bilmediği ve anlamadığı halde anlamış gibi başını sallayan, onaylayan kişi için kullanılan bir deyimdir.

*Bahar mevsimlerinin özü olan renkli tabiatımın feyzinden gül bahçesini kısı-
kandırmak için ona defalarca dört mevsim gösterdim.*

*Her zaman çimenliğin etrafında hakan gibi gülün huzurunda bülbüllere ga-
zel okumayı ben öğrettim.*

*Fakat sonbahardaki soğuk rüzgâr gibi zamanenin olaylarından dolayı bir
arada bulunan gül yaprakları perişan oldu.*

*O cennetin kışkırdığı [zat] için kısmetimle birlikte dışarı çıktım; şiddetli so-
ğuk rüzgârla yoldaş olup çöllerde dolaştım.*

*Bu sıkıntı dolu sahrada, bu mihnet çölünde, birhayli meşakkatten sonra, bir-
çok perişanlıktan sonra,*

*Allah'a hamd olsun ki ilahi takdir senin gökyüzü gibi olan eşiğine yüz sür-
meme vesile oldu.*

*Baştan aşığı kırılmış olan seninle mumyalanır; kendi dermansız derdime
senden derman bulurum.*

*Vefâ! Onun övgü mektubunu dua dolu elinle katla; çünkü uzun süren iş gibi
söz de işitene sıkıntı verir.*

*Âlemde insanın kendi sorunlarını çözmek için ilimden ve istikametten eser
kaldığı sürece,*

*Rabbanî ilmin âlimlerinin faydalandığı zat, her zaman sorunları çözmede
kutsal varlıklar gibi olsun; faydalandığı zat, her zaman sorunları çözmede kutsal
varlıklar gibi olsun.*

KASİDENİN FARŞÇA METNİ

قصیده

هزج مثنیٰ سالم: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

یدِ بیضا نمود از جیب چون موسای عمرانی	چو پیر صبح از انوارِ طورِ صنعِ یزدانی
که رویِ خاک را شست از سوادِ سیلِ ظلمانی	روان از چشمهٔ خور ساخت دریای تجلی را
هزاران فوجِ قدوسی هزاران خیلِ روحانی ^{۱۸}	دری از عالمِ انوار بگشودند بیرون شد

^{۱۸} روحانی: در اصل روحا

همه ذاکر به ذکر حق همه در سبحة گردانی که برد از مهر هر یک ذره گوی درخشانی روان گشتند سوی خاکیان چون فیض سبحانی چو جرم آسمان شد صاف جسم خاکِ ظلمانی نهادم پشت چون آینه بر دیوار حیرانی که از ادراک این معنیست قاصر درک انسانی که ای در عالم غفلت فرو رفته به نادانی^{۱۹} فرود آیند بهر خواندن تفسیر فرقانی چو لطف خاص حق مخصوص خلق آل عثمانی عدیلش از محالاتست اگر اول اگر ثانی جنابش عین اسلام است و خود عین مسلمانی که بر احمد رسالت ختم شد بر وی خدادانی وجود مظهر الانوار او روحیست جسمانی پذیرد نور خورشید درخشانش ز پیشانی بلی عصمت منزّه باشد از آلوده دامانی مشرف از جناب او بود ملک سلیمانی محال است از دل او انفکاک فیض سبحانی چو هر یک قطره آب دهانش آب حیوانی ز طبع آب و آتش می برد سردی و سوزانی به امری باز دارد چرخ گردان را ز گردانی میان کودکان رسوا چو مجنون بیابانی هزاران عقده مشکل شود منحل به آسانی چو بر کرسی نشیند برفراز عرش رحمانی به فتوایش عمل خواهند اگر انسی اگر جانی که چون زاهد نه بردارد صنم از سجده پیشانی

همه مشغول در تسبیح و تهلیل خداوندی ز نور جبهه هر یک چنان عالم منور شد به یکبار آن تقدس خلقتان عالم علوی ز بس تأثیر جریان^{۲۰} صفای مقدم هر یک چو زینسان صورت معنی تماشا گشتم از حیرت که یارب این تجلی مظهران قصد کجا دارند درین عالم به گوش آمد چنین از هائف غیبی صفوف زمره کروبیانند این که در هر صبح ولی در خدمت علامه عصری که می باشد سیادت فخر فیض الله افندی آنکه در عالم به وصف شیخ الاسلام بود موصوف عقل اما طریق حق شناسی را کسی چون او نخواهد رفت مجسم بودن روح از خرد پر ابعاد است اما بود روشن که مه نور اکتساب از مهر می سازد ز نقش ماسوا عاریست مرآت دل پاکش مکان را نزد دانایان شرافت از مکین باشد هیولا را ز صورت انفکاک امکان ندارد یاد دمش احیای اعجاز مسیحایی کند هر دم برغم حکمت اندوزان بحکم حال چون ابدال به خرق عادت اهل دل ندارند التفات ارنه به شهر دانش او عقل کل مانند افلاطون چو در تحلیل لفظی گوشه ابرو بجنابند به دورش علم را آن رتبه پیدا شد که هر عالم سر از توقیع فرمانش نیچد هیچکس تا حشر به دور احتسابش شد چنان بتخانه ها مسجد

^{۱۹} به نادانی: در اصل بنادا

^{۲۰} جریان: در اصل جزریان

بجز زلفِ رقمِ کانرا بود زیبا پریشانی
 اگر طاقت تواند پلّۀ میزانِ امکانی
 به بر و بحر یکسانست فیضِ ابرِ نیسانی
 گرفتم خامه شد تا حشر گرمِ برقِ جولانی
 جبین سا آستانش را چه ایرانی چه تورانی
 هدایت را نمی دادی اگر فرمان به برهانی
 که بیرونست لطفِ ایزدی را حدّ و پایانی
 سراپا روحِ قدسا وی محیطِ علمِ ربّانی
 نمودی شفقتِ خود را به اهلِ فضلِ ارزانی
 من و اینک جهالتِ امتحانم کن به نادانی
 بُزِ اخفش ز من دارد سبق در ریشِ جنبانی
 چو بر دستت گهرپاشی به کلکم گوهر افشانی
 چه یارایِ خُزف باشد که سازد درِ غلطانی
 که خور با نیک و بد پرتو برابر دارد ارزانی
 وجودِ سنگِ بیمقدار گردد لعلِ رمّانی
 کنم معروضِ عفوِ حضرتت با صد هراسانی
 به چشمِ خطّۀ خوارزم چون کحلِّ صفاهانی
 نمودی چار فصلش بارها رشکِ گلستانی
 ز من تعلیم بودی عندلیبان را غزلِ خوانی
 که بر مجموعهٔ اوراقِ گل زو شد پریشانی
 به صرصر همسفر بر هر طرف گشتم بیابانی
 پس از چندین مشقّتها پس از چندین پریشانی
 که سایم بر سپهرِ آستانت روی پریشانی
 به دردِ بی دواى خویش بینم از تو درمانی
 که سامع را ملال آرد سخن چون کسبِ طولانی
 به تحلیلِ سؤالِ مشکلاتِ نفسِ انسانی
 جنابِ مستفادِ عالمانِ علمِ ربّانی

بدورانِش پریشانِ خاطری ز اهلِ قلم نبود
 خرد کوهِ وقارش را تواند فکرِ سنجیدن
 نثارِ دستِ جودش را چه نیک و بد چه خشک و تر
 هنوز از بحرِ لطفش قطره ای را وصف نتوانست
 به خدمتِ خادمانش را اگر هندی اگر رومی
 که می کردی هدایت همچو ما گمکرده راهان را
 نباشد حدّ و پایانی کمالاتِ جنابش را
 تجلّیِ طینتا مشکل گشایا کامِ دل بخشا
 کرم کردی مکرّم ساختی اربابِ دانش را
 به دانایی نمودی امتحانِ عالمان اما
 نه گر تعریف شی با نفسِ باطل بود می گفتم
 معاذالله چه می گویم که از مدحِ تو مخصوص است
 ولی در خدمتِ گوهرِ شناسانِ جواهرِ سنج
 نیم با اینقدر نومید از لطفت که می دانم
 بود روشن که در کوهِ بدخش از تابش خورشید
 ترخّم عادات از حالِ رازِ خود دو سه بیستی
 غبارِ رهگذارِ بلخّم اما مدتی بودم
 ز فیضِ طبعِ رنگینم که سرجوشِ بهارنست
 در اطرافِ چمن از خدمتِ خاقانِ گل دایم
 ولی از سردیِ بادِ خزانِ حادثاتِ دهر
 به بیرون آمدم زان رشکِ جنتِ همره قسمت
 درین صحرای پر کلفت درین دشتِ محنت
 بحمدِ الله که تقدیرِ خداوندی برین بوده ست
 شکسته را سراپا از تو باشد مومیایی ها
 وفا طومارِ مدحش را به دستِ پُر دعا کن طی
 ز علم و استقامت تا اثرِ باقیست در عالم
 همیشه چون نفوسِ قدس در مشکل گشایی باد

SONUÇ

Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye 54 beyitlik Farsça bir methiye yazan Vefâ Efendi'nin Müstakîmzâde Şeyh Mustafa Vefâ Efendi olduğu, ayrıca yine Feyzullah Efendi'ye methiye 20 beyitlik Türkçe bir kıtasının bulunduğu tespit edildi. Bununla birlikte şairin, hem Vefâ hem de Müstakîm ismini mahlas olarak kullandığı anlaşıldı.

Vefâ Efendi, Türkçe şiirini fasih ve akıcı bir dille yazmıştır; ancak Farsça şiiri Türkçe şiiri kadar edebî değildir. Bununla birlikte zahit, mütavazı, ilim ve marifet sahibi, üç dilde söze kadir, vefalı, hoş mizaçlı, zarif ve nüktedan aynı zamanda şeyh de olan bir zatın, kendi talebi için dönemin şeyhülislamına iki adet methiye şiiri yazması ve bu şiirlerde memduhunu kaside şairleri gibi son derece kutsayıp yüceltmesi dikkate şayandır.

Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, özellikle II. Mustafa devrinde Şeyhülislâmlık görevi dışında, devlet idaresinde ve başka işlerde son derece etkili bir devlet adamıdır. Bu nedenle Vefâ Efendi gibi birçok şair kendisini öven şiirler kaleme almış ve ondan bağış, ihsan ve yardım talep etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Rifat Efendi, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafya*, I-VII, İstanbul 1299.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333 h.
- Değirmençay, Veyis, *Farsça Arûz ve Kafiye*, Erzurum 2012.
- , *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum 2013.
- Fahrettin Olguner, "Eflatun", *DİA*, İstanbul 1994, X, 469-476.
- İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I-V (haz. Ayşegül Celepoğlu), Ankara 2013.
- İpekten, Haluk v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- Karatay, Halit, *Hattat Divân Şâirleri*, Ankara 2008.
- Mecmûatü Medâih-i Şeyhülislâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2843 Numaralı Yazma.

Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.

Merdûh Rûhânî, Baba, *Târîh-i Meşâhîr-i Kurd*, I-III (nşr. Muhammed Mâcid-i Merdûh Rûhânî), Tahran 1382 hş.

Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 628 Numaralı Yazma.

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2000.

Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005.

Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu'l-a'lâm*, I-VI, İstanbul 1316.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, I-II (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara 2001.

www.loghatnaameh.org

RECÂİZÂDE EKREM'E DAİR: BİR İHTİFÂL VE ŞAİRİN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI
KİTÂBE-İ SENG-İ MEZÂR

PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY *

Öz

Recâizâde Ekrem, bir baba olarak çok acılar yaşamıştır. Dünyaya gelen üç evladı da vefat etmiştir. Kızı Piraye doğduğu gün vefat eder. Oğlu Emced üç aylıkken yatağa düşer ve bir daha ayağa kalkamaz. O da yirmili yaşlarda ruhunu teslim eder. Oğlu Nijâd ise, belki Ekrem'in en çok üzüldüğü evladıdır. Çünkü Nijâd, kabiliyetli ve gelecek adına ümit vadeden bir çocuktur. O da yirmi yaşında bu fani dünyadan ayrılır. İşte, bir insan ve bir baba olarak başından geçenler onu, edebiyat hususunda neslinden farklı bir bakış açısına mecbur etmiştir. Zaman, çocuklarının ölümünden kaynaklanan acıyı hafifletecek yerde, her geçen gün bu acıyı derinleştirir. Hayatını, ölümlerine adayan Ekrem, zaten tabiatında da var olan münzeviliğin de tesiri ile duygu ve düşüncelerini edebiyatın diline taşır. Hayatı ve yaşadıkları ne kadar acı ise, icra ettiği sanatın dili de o ölçüde acıdır. Sadece şiirleri değil, edebiyat kuramına dair te'lifleri hariç, kanaatimizce, bütün eserleri, kederi, ebedî bir hüzne dönen bir babanın feryatlarıdır.

Modern sanat ve edebiyat anlayışı, otobiyografik altyapıyı ısrarla sanat ve edebiyattan uzak tutmaya çalışır. Bu anlayışın sebebi, sanat eserinin, muhayyile tarafından ortaya konulana mutlak manada bir somutluk yüklemeye inancıdır. Hâlbuki Ekrem'in yazdıklarının tamamını, duygu ve düşüncelerini yönlendiren yaşanmışlıklarının otobiyografik izdüşümleri olarak kabul etmek gerekir.

İşte, bu çerçevede Ekrem, vefat eden çocukları için tek tek şiirler kaleme aldığı gibi, Nijâd için kitap dahi te'lif etmiştir. Bunun yanında, Ekrem, tanısın tanımasın, başkaları için de şiirler kaleme almıştır. Bu şiirler,

---

* PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Email: eerbay@atauni.edu.tr.

“Kitâbe-i Seng-i Mezâr” başlığını taşımaktadır. Bununla beraber, yazımın da omurgasını oluşturan, kendi mezar taşı için yazdığı şiirden söz etmek lâzımdır. Ekrem’e ait şiirin adı “Kitâbe-i Seng-i Mezâr”dır. Bugüne kadar gözden kaçan söz konusu şiir metnini verip, bir takım değerlendirmelerde bulunacağız. Bu çalışmanın esasını teşkil eden düşünce, Ekrem’in bahsettiğimiz şiirini okuyucunun dikkatine sunmaktır. Ayrıca, böyle bir şiir meydana getirme anlayışının, değişen hayat biçimiyle bağlantısı münakaşa edilecektir. Diğer taraftan, Tanzimat neslinin yaşadığı medeniyet krizinin sebep olduğu inanç krizi de bu şiir metni etrafında ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Ekrem, Servet-i Fünûn, mezar taşı kitâbesi, ihtifâl.

ABSTRACT

Recâzâde Ekrem has suffered a lot as a father. The three children who have come into the world have died. His daughter Pirâye died on the day she was born. Her son Emced goes to bed at three months old and cannot stand again. She delivers her soul in her twenties. His son Nijâd, is perhaps the most upset child of Ekrem. Because, Nijâd is a talented and promising boy for the future. At the age of twenty, he is separated from this fanatic world. Herein, a person and his father as a father forced him into a different perspective than literature. Time deepens the pain, which will ease the pain caused by the death of their children. Ekrem, who devotes his life to his dead, carries his feelings and thoughts to the language of literature with the influence of the hermits already existing in nature. The pain of his life and how much pain they experience, the more painful the language he is performing. Not only his poems, but his ideas about the theory of literature, in our opinion, all his works, sorrow, a crying father who is returning to eternal sadness.

The understanding of modern art and literature insists on keeping the autobiographical infrastructure insistently away from art and literature. The reason for this understanding is the belief that the work of art is to be given an absolute concreteness in the sense that it is revealed by imagination. However, Ekrem's autobiographical projections of his experiences directing his feelings and thoughts must be regarded as being

Here, in this context, Ekrem, for his deceased children, as well as writing poems, the book was even for Nijâd. In addition to this, Ekrem wrote poems for others. These poems are titled Kitâbe-i Seng-i Mezâr. However,

we should mention the poem he wrote for his own tombstone, which is the backbone of our article. The name of Ekrem poem is Kitâbe-i Seng-i Mezâr. We will give the text of the poem which has been overlooked so far, and will make some evaluations. The idea that constitutes the basis of this study is to present Ekrem's poem to the reader's attention. Furthermore, the connection between the concept of creating such a poem and the changing lifestyle will be controversial. On the other hand, the crisis of faith caused by the crisis of the civilization of the Tanzimat generation will be discussed around this text of poetry.

Keywords: Ekrem, Servet-i Fünûn, Tombstone inscription, commemorate ceremony

چکیده

رجاعی زاده اکرم به عنوان یک پدر سختی های فراوانی را تحمل کرده است. هر سه فرزند وی فوت نموده است. دخترش پیرایه در همان روزی که متولد می شود فوت می کند. پسرش امجد در سه ماهگی به بستر افتاده و بار دیگر برنمی خیزد. او در بیست سالگی روحش را تسلیم میکند. پسرش نژاد احتمالاً فرزندی هست که اکرم بیش از همه ناراحتش شده است. چون نژاد پر قابلیت بود و انتظار می رفت آینده درخشانی داشته باشد. او هم در بیست سالگی از این دنیای فانی رخت بر بست. این بود که وی به عنوان پدر و آنچه زندگی بر وی چشانده است نسبت به هم عصران خویش در موضوع ادبیات متمایز بوده است. زمان نتنها تلخی فوت فرزندانش را مسکوت نکرد بلکه هر روز آتش آن را شعله و تر ساخت. اکرم سختی های زندگی و منزوی بودن روح خویش را به آثارش منتقل نموده است. تلخی زندگی به همان اندازه در آثارش به چشم می خورد. نتنها شعرهایش بلکه تمام مجموعه و آثار ادبی وی فریاد حزن انگیز و ابدی پدر می باشد.

مفهوم مدرن هنر و ادبیات مصر در دور نگه داشتن هنر و ادبیات می باشد. دلیل این تفکر نیز تلاش برای تجسم معنای مطلق در اثر هنری می باشد. حال آنکه آثار اکرم را باید انعکاسی از اتوبیوگرافی وی دانست.

اکرم برای تمامی فرزندانش که فوت کرده اند تک تک شعر نوشته و حتی برای نژاد کتاب نیز تالیف ک کرده است. از طرف دیگر اکرم خواه بشناسد و یا نه برای دیگران نیز شعر نوشته است این اشعار عنوان " کتاب سنگ مزار " را دارد. از طرف دیگر از شعر مزار

خویش که متن این مقاله را نیز می‌پروراند را نیز باید سخن به میان آورد. شعر اکرم با عنوان کتاب سنگ مزار می‌باشد. این متن که تا بدین روز از چشم‌ها دور مانده است را بررسی خواهیم کرد. از طرف دیگر دلایل ایجاد این شعر و پیوند آن با زندگی شاعر مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر بحران اعتقادی نیز در متن شعر بررسی خواهد شد.

کلید واژه‌ها: اکرم، ثروت فنون، کتاب سنگ مزار، اختلاف.

GİRİŞ

Kurdukları medeniyetin özü, iyilik ve güzellik hamuruyla yoğrulmuş olan milletlerin, iyilik ve güzelliği herkese ulaştırmak maksadıyla teşekkülüne zemin hazırladıkları edebiyatın ölçülerini aynı özden yola çıkarak meydana getirirler. Şahsî manada farklı tercihler, fitrî bir kabulün neticesidir. Tercihin mahiyeti, şahsın, her şeyinden kendisinin sorumluluk duyacağı adımların belirlediği bir hakikatin gerçekleşmesidir. Ancak, bir millete mensup insanlar, çerçevesini dinin çizdiği, içinde örf, adet ve geleneklerin de belirleyici roller oynadıkları müşterek alanın kıymet hükümlerinden, derecesi artan veya eksilen ölçülerde sorumludurlar. Tek başına insan ve milletler, zaman çizgisi üzerinde aynı karakteri göstererek bulunamazlar. Karakteristik özelliklerin değişimi, büyük felâketlerin ardından vukua gelebileceği gibi, bu değişim, insan varlığının eliyle de gerçekleşebilir. İnsan, aslî vatanını göç ederek geride bıraktığı için, yolculuğu esnasında uğrak yerleri olan hanlarda soluklansa da menzile ulaşmadan ruhu tatmin olmayacaktır. Yeryüzü serüveninde de iniş çıkışlar tecrübe eden insan, dâhil olduğu medeniyetin dışında kalan âlemleri merakla yaşar, yabancı olduğu medeniyetleri bazen isteyerek, bazen zorunluluk sonucunda tanımak durumunda kalır.

Tarihi çok daha öncelere dayansa da, resmî olarak Tanzimat Fermanı ile yazıya geçip somutlaşan Batılılaşma sürecinde bir milletin hayatı, eski ile yeni, geleneksel ile modern arasında med-cezirlerle dalgalanmaya başlar. Varlığını konumlandırma endişesi, milletin hayatını derinden sarsarken, tecrübelerle dolu geçmişin sahiçiliği, hâkim bir gücün emniyeti ile tek başına belirleyicilik makamına kurulmuş her eylemi denetlerken, gelecek, belirsiz ve karanlık dünyasını nasıl aydınlatacağını şaşkınlık içerisinde düşünüp durmaktadır. Yeni ya da modern, aklın icadı değerleri kurabilmek için her şeyden önce eski ya da geleneksel olanın ayak izlerini yok

etme mecburiyeti hissetmekte; diğer yandan, eski ya da geleneksel olan, egemenlik hakkını devretmemek için direnmektedir. Elbette, bu direnişin çok haklı iddiaları vardır. Fakat karşı karşıya kaldığı hâl, söz konusu iddiaların çözümü niyetiyle ileri sürülecek fikir ve teklifleri etraflıca inceleyecek imkânı tanımama hususunda ısrarcı davranmıştır.

SİYASETİN EDEBİYATINDAN EDEBİYATIN KİMLİĞİNE

Tanzimat Fermanı'nın okunduğu 1839 tarihinden Yusuf Kâmil Paşa'nın 1859'da çevirdiği Telemak'a kadar geçen süre, edebiyatın tarihe, kayıtsız şartsız hizmet ettiği zaman dilimidir. Bu zaman diliminde edebiyat, kendi adına bir takım hazırlıklara girişmek yerine, ferman maddelerinin arkasına gizlenen asıl ruhu yaygınlaştırmak gibi bir göreve mecbur kılınmıştır. Siyasî ve hukukî kimlik taşıyan fermanın geniş kitlelere anlatılması, edebiyatın temel hedefi olmuştur. Bu hedefe doğru yol almayan veya yürünecek bu yolun eksiklerine işaret eden insanlar, muhtelif baskılara, sürgün ve cezalara maruz bırakılarak, sistemin zorla işletilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Sözüünü ettiğimiz yirmi yıllık süre, Tanzimat erdemlerinin yerleştirilip yerleştirilmesine adanmıştır. Ancak, yerleştirme ve yerleştirmede uygulanan yöntem, geleneğin öğrettiği ölçülerden istifade ile icat edilmiştir. Bu ölçü, başkasından ödünç alınan öğretilerin kabul görmesinde şüphe uyandırmayacak vasıfta olmalıdır. Yeniliklerin itirazsız kabul görmesinin en temel şartı, millet ve medeniyetin vahye yaslanan kültüründen devralınan usuller eşliğinde sunulması esas alınmıştır.

SERVET-İ FÜNÛN MECMUASI VE BİR İHTİFALİN ANATOMİSİ

Ekrem, sanat ve edebiyat açısından olağanüstü kabiliyetleri bulunan bir insan değildir. Ancak, içine doğduğu şartlar ve zaman dilimi, onu, bir milletin tarihinde sarsılmaz bir konuma yerleştirmiştir. Çünkü mensup olduğu milletin dolayısıyla medeniyetin, süratle değişime uğradığı asırda cereyan eden bütün münakaşalara müdahil olmasa da şahadet etmek mecburiyetinde kalır. Bu mecburiyetin iki açmazı vardır ki bu asrın düşünenleri gibi, Ekrem'i de içine almıştır. İlki, ecdadının vücut verdiği Doğu kültüründen beslenerek yetişmiş olmak, ikincisi, yeni ve farklı Batı değerleriyle yüzleşmek durumunda kalmış olmaktır. Asrın insanları gibi, Ekrem için de bu durum, hazin bir ruh hâli ile sonuçlanır. Doğunun kalbi,

Batı'nın aklına teslim olmuştur. Bu teslimiyet, kalp ile akıl arasında ikirciklik meydana getirmiştir. Zihniyet değişikliği, sanat ve edebiyata farklı bir şekilde yansımıştır.

Ekrem, Servet-i Fünûn edebî ailesinin yol göstericisi, hocası, üstadı hatta bir manada bu ailenin babasıdır. Ekrem, içine doğduğu zaman diliminin şartları gereğince, edebiyat adına **ilk** ve **ebedî** olma hakkı elde etmiştir. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, sanat, edebiyat ve şiir anlayışında köklü değişimlerin zeminini hazırlamıştır. Bununla birlikte, Servet-i Fünûn neslinin, sosyal nitelikli sanat ve edebiyat telakkisinden koparak, estetik bir sanat ve edebiyat anlayışına kavuşmasını sağlamış, bu anlayışın, mektep hüviyetiyle kurumsal kimlik kazanmasının yegâne belirleyicisi olmuştur. Ayrıca, bu mektebin mensuplarına gerçek hayatta babalık etmiş, belki de onları, kaybettiği çocuklarının yerine koymuş, bir evlat gibi bağrına basmıştır. İşte, sözünü ettiğimiz mektebin evlatları, edebiyat anlayışı ve sanat telakkisinde olduğu gibi, sosyal hayatta da babalık etmiş Recâzâde Ekrem'i vefat yıldönümünde anmak, hatırasını yenilemek maksadıyla hocalık da yaptığı Galatasaray Lisesi'nde bir ihtifal tertip etmişlerdir. İhtifalde sadece Ekrem'in talebeleri değil, kendi neslinden Abdülhak Hamid ve Sami Paşazâde Sezâî gibi isimlerle birlikte, birçok edip yer almıştır. İhtifalin, Ekrem'in vefat tarihine rastlayan kânûn-ı sâninin otuz birinci Pazar günü gerçekleştirileceği ilân edilmektedir. Mecmua, icra edilecek faaliyeti okurlarına **Üstâd Ekrem**¹ başlığı altında şu satırlarla duyurur: "Edebiyatımızın ilk ve ebedî üstâdlarından Recâzâde Ekrem Bey merhûm, Servet-i Fünûn âile-i edebiyesinin müşfik bir eb-i mükerremi idi. Yevm-i vefâtına müsâdif olan kânûn-ı sâninin 31. Pazar günü, Galatasaray Lisesi'nde, üstâdın arkadaşlarından şâir-i azam Abdülhak Hamid Beyle, Sami Paşazâde edîb-i muhterem Sezâî Bey ve diğer üdebâmız huzûruyla bir ihtifâl tertîb ve merhûmun hidemât-ı edebiyesini tafsîl ile âsârını tahlîl eden bir hitâbeden sonra bazı şarkı ve besteleri Dârü'l-Elhân'dan güzîde bir takım tarafından terennüm edilecektir." Gerçekleştirilecek toplantıda Ekrem'in edebî hizmetleri anlatılacağı ilân edilirken, eserlerine yönelik tahliller yapılacağı, şarkı ve bestelerinin Dârü'l-Elhân'dan bir grup tarafından terennüm edileceği de kamuoyuna duyurulmaktadır. Mecmua, bu duyurunun ardından, bir sonraki nüshasını Ekrem'e tahsis edeceğini de haber verir: "Hâtıra-i şükrânını dâimâ tebçîl

¹ *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926, s. 162.

eden Servet-i Fünûn'un gelecek nüshasını hasran Üstâd Ekrem nâmına neşredeceğiz."² Bu açıklama ile yetinmeyen Servet-i Fünûn heyeti, aynı sayıda, bugünkü gazete diliyle söylersek, gelecek sayısını Ekrem'in on üçüncü ölüm yıldönümü nedeniyle ona tahsis edeceğini manşete çeker: "Gelecek haftaki nüshamız sene-i devriye-i vefâtı dolayısıyla merhûm Üstâd Ekrem'e tahsis edilecektir."³

Mecmua, 1537-63. sayısında duyurduğu gibi, 1538-64. sayısını Ekrem'e tahsis eder. Özel sayıda, Ekrem'in resmi, onun Küçüküsu'da bulunan kabri, Ekrem'in cenaze merasimine ait görüntüler, ihtifal iştirakçilerinin konferans salonundaki toplu resimleri, Galatasaray Lisesi'nde konferansın icrasını belgeleyen tablolar yer almaktadır. Bahsettiğimiz resimler dışında, özel sayının muhtevasını, Galatasaray Lisesi'nde gerçekleştirilen toplantı esnasında Ekrem'e dair yapılan konuşmalar oluşturmaktadır. Muhteva tahsisinin ipuçlarını da şu cümlelerden öğrenmekteyiz: "Üstâdın on üçüncü devr-i senevî-i irtihâli münâsebetiyle bir zaman kürsî-i feyz-i tedrîsini âgûş-ı şükrânında tutmuş olan Galatasaray Lisesi'nde icrâ olunan ihtifâlin tafsîlâtını muhtevî nüsha-i mahsûs."⁴

Servet-i Fünûn Mecmuası'nın sayfalarını oluşturan, Recâizâde Ekrem'in on üçüncü ölüm yıldönümü için duyuru, özel sayı ve Galatasaray Lisesi konferans salonunda icra edilen ihtifale dair bilgileri bu şekilde dikkatlere sunduktan sonra, anma toplantısında yapılan konuşmaların içeriğine geçebiliriz.

SERVET-İ FÜNÛN NESLİNİN HİSLERİ

Özel sayının muhtevasını oluşturan bütün konuşmalar "Üstâd Ekrem"⁵ başlığı altında verilmiştir. Başlığın hemen altında, Servet-i Fünûn ailesine ait kısa bir giriş yer almaktadır. Bir neslin varlık alanında vücut bulmasına vesile olan Ekrem için kurulan cümleler, bir devrin hislerini çok açık bir şekilde sezdirmektedir.

Servet-i Fünûn mektebinin temsilcileri için Ekrem'in öldüğü gün, bir matem günüdür. Soğuk bir günde, batan güneş gibi kaybolup gitmiştir.

² *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926.

³ *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926.

⁴ *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926.

⁵ *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926, s. 178-192.

Arkadaş ve talebelerinden meydana gelen yaklaşık bin kişi, onu anmak için toplanmıştır. Toplantıya önderlik eden kişi, Abdülhak Hamid'dir. Bir de, Ekrem'in dostu Sami Paşazâde Sezâi Bey yer almaktadır. Servet-i Fünûn, Hamid'in karakteristik bir özelliğini bu vesileyle duyurmaktadır. Zira, Hamid'in kalbinde ve kaleminde bulunan heyecan, anlatımında yoktur. En yakın dostları arasında bile, yazdıklarını okumaktan sıkılan birisidir. Bu nedenle, konuşma metnini Celâl Sâhir Bey, güzel ve etkili bir ses tonu ile dinleyicilere sunmuştur. Ardından, Sezâi Bey konuşur, nihayetinde, Süleyman Nazîf'in herkes tarafından alkışlarla kesilen seslenişi gerçekleşir. Toplantıya dair, Servet-i Fünûn Mecmuası'nın his ve fikirlerini anlatan cümleler aşağıya aynen alınmıştır:

“Her kânûn-ı sâninin otuz birinci günü edebiyatımızın bir yevm-i mâtemi olacaktır. Çünkü **Üstâd Ekrem** böyle bu her iki manâsıyla soğuk bir günde –bir gurûb güneşi gibi- ufûl etmişti. Üstâdın dostları ve şâkirdleri şu rûz-ı siyâhın hüzn ü melâlini tadîl ve bu sene-i devriyeyi tezkâr için Galatasaray Lisesi'nde muhteşem bir ihtifâl tertîb ettiler. Galatasaray'da Üstâd Ekrem senelerce edebiyat tedrîs etmişti. Bunu bilenler ve o hâtırayı mâ-dâme'l-hayât unutmayanlar geçen Pazar günü üstâd-ı âfili yalnız kendi hâfıza ve kalblerinde değil, karşılarında da görüyorlardı. Bine yakın münevver bir cemâat bugün Galatasaray Lisesi'nde büyük konferans salonunda dîndârâne bir âyîn-i edeb icrâ ettiler. Bu cemâate şâir-i azam imâmet, üstâdın yâr-ı vefâkârı Sami Paşazâde edîb-i necîb Sezâi Bey hitâbet ediyordu. Saat dört buçukta merâsime başlandı. Abdülhak Hamid Bey'in kalbinde ve kalemindeki heyecan –şâyân-ı hayrettir ve te'essüf olunur ki- lisânında yoktur, yazdıklarını okumaktan, hattâ havâss-ı yârânı arasında bile, sıkılır. **Üstâdım** dediği dostuna ait hitâbeyi okumak üzere Celâl Sâhir Bey'e verdi. Celâl Sâhir tannân sesi, mü'essir edâsıyla okurken, Abdülhak Hamid gaşy-i te'essür, hafîbin okuduğunu şâir sanki gözleriyle inşâd ediyordu. Celâl Sâhir Bey alkışlar içinde sahnenin bir tarafından inerken diğer taraftan Sami Paşazâde Sezâi Bey çıkıyordu.

Dostu ve üstâdı hakkında yazmış olduğu mersiye-i mensûreyi heyecân içinde okudu ve heyecân içinde dinleyen sâmiîn tarafından alkışlandı. Bunu müteâkib Üstâd Ekrem'in hayrân ve şâkirdlerinden muhterem Süleyman Nazîf Bey bu nüshamızdaki müstesnâ eserini, vakûr ve âhenkdâr sesiyle okuyarak sâmiînin sürekli alkışları arasında sözüne hitâm verdi. Ondan sonra Celâl Sâhir Bey tekrar kürsî-i hitâbete çıkarak **Nijâd Ekrem**'den bazı mersiyeleler inşâd ederken herkes için için ağlıyordu. Sonra

Dârü'l-Elhân'dan bir hanımefendi ile tanburî ve kemanî iki sanatkârdan müteşekkil bir takım Üstâd Ekrem'in,

Geldi ammâ neyleyim sensiz bahârın şevki yok

nakaratlı şarkısıyla,

Sen bu yerden gideli ey saçı zer

Seni söyler bana dağlar, dereler,

şarkısını ve diğeri bir eseriyle birlikte sırasıyla terennüm ederek fevka'l-âde alkışlandılar. Hâsılı bu ihtifâl bir ibâdet-i hissiyye ve ziyâfet-i fikriyye sûretinde iki saat oradaki kadın ve erkek cemâat-i münevvereyi mahzûz ve müstefid etti. Dağılırken herkes pür heyecan, memnûn ve müteselli idi."

ABDÜLHAK HAMİD'İN KONUŞMASI

Talebelerinin Ekrem'e dair hislerini ortaya koyan satırlardan sonra, Abdülhak Hamid'in kısa konuşmasına yer verilir. "**Şâir-i Azam Abdülhak Hamid Bey'in Hitâbesi**" ara başlığı ile konuşma metni verilir. Hamid, Ekrem için kurduğu cümlelerde, takdirleriyle birlikte, ayrılık hasretinden de söz eder. Ekrem hayatta iken Hamid'in dostu ve üstadı, ölümlünden sonra, Hamid onun dostu ve öğrencisi olmuştur. Hamid, kimse'nin tavassutu olmadan Ekrem'in eserlerini okumuş ve istifade etmiştir. Namık Kemâl ile Hamid'i tanıştıran da Ekrem olmuştur. Namık Kemâl'in şöhretini duyduğunu, fakat kendisinden ders almadığını belirten Hamid, asıl dersi, Ekrem'den aldığını da beyan eder. Ekrem'in, Ta'lim-i Edebiyat'ta yer de verdiği Hamid'e göre, Ekrem bu âlemde gitmiş olsa da eserleriyle her zaman yaşamaya devam edecektir:

"Huzzâr-ı kirâma tebşîr edeyim ki bugün bu meclisde ebed-zinde bir tahrîrin evsâfından bahs olunacak. O tahrîr, Bahr-ı Muhît'in dalgaları gibi evsâfı nâ-kâbil-i ta'dâd olan bir mütebahhirdir; senelerden beri kalbimdeki muhabbetle beraber mâtemi itiyâd ettiğim Recâizâde Ekrem, o vaktiyle benim hem dostum hem üstâdım idi; bense onun bugün hem dostu hem şâkirdiyim. Onunla ben yalnız münâsebet-i husûsiyyemden bahsedeceğim ve mebâdî-i hayâtıma ircâ'-ı fikr ederek diyeceğim ki bu abd-i ahkar ne Kemâl'in ne de hiç kimsenin dahl ü delâleti olmayarak Ekrem'i

kendi kendime okumuş, sevmiş ve beğenmiş ve yazılarından çok şey öğrenmiş idim. Hattâ Kemâl ile beni yekdiğërimize tanıtan da o zât-ı merhûm ve muhterem yani Recâizâde Ekrem'dir.

Kemâl'i sîten bilmez değildim, diyemem. On beş on altı yaşlarında olduğum hâlde Tahran'dan avdetle Erzurum'da tevakkuf ettiğim zaman Namık Kemâl'in Avrupa'ya firâr ettiğini heyecân ile işitmiş idim. "Tasvîri Efkâr" gazetesi başmuharririnin o veçhile istibdâddan firârı bana bir sâika-i hürriyet yahud sâika-i şevk u gayret olmuş idiyse de henüz kendisinden ders-i edebiyat almış değildim.

O dersi İstanbul'a avdetimden sonra evvelâ Ekrem'in eserinden almıştım. Mü'essir-i mükerremi tanımak ise bir iki sene tahassürden sonra bana nasîb olmuş idi. Bilâhare Ekrem beni Ta'lîm-i Edebiyat'ına kabûl etti ki o zaman ikimiz de Kemâl'in telâmîzinden bulunuyorduk. Merhûm Recâizâde vefât etmiş, fakat memleketimizin muhît-i irfânında lâ-yezâl âsâr-ı hayât bırakmıştı. Onlardan bir kısmını bu musâhabede Süleyman Nazîf'ten istimâ' edeceğiz."

Servet-i Fünûn ailesi, Abdülhak Hamid'in konuşması ile ilgili ayrıntıları aktarırken, Hamid'in fıtrat ve tabiatına dair önemli bir noktaya da işaret etmiştir. Türk edebiyatına manzûm ve mensûr sayısız eser kazandıran; hayatı boyunca devlet memuru sıfatıyla dünyanın değişik yerlerinde resmi vazifeler yerine getirmiş olan Hamid gibi bir insanın, konuşmasını Celâl Sâhir Bey'e emanet edip okutması, kalem ile kelamın birbirinden ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Birçok insanın toplandıkları salonda, salondakilere hitap etmek şöyle dursun, arkadaşları ve en yakınları karşısında bile konuşmaktan sıkılan Hamid'e dair yapılan açıklamalar, kişiliği ile ilgili dikkat çekici teferruattır.

SAMİ PAŞAZÂDE SEZÂİ'NİN HİTÂBESİ

Ekrem'in neslinden bir edibin, arkadaşı ve dostunun hatırasına kurduğu cümleler dikkate şayandır. Çünkü Sezâî'nin ifadeleri, hem Ekrem'in şahsiyetini daha güzel ele vermekte hem eserleriyle ilgili kanaatlerini meydana koymakta hem de bir baba olarak Ekrem'in yaşadıklarını dost gözüyle nakletmektedir. Hamid'in hitabesinden sonra, "Sezâî Bey'in Hitâbesi" başlığıyla duyurulan metnin muhtevası hem öğretici hem de olağanüstü derecede hissi bir karakter taşımaktadır.

Sezâî, konuşmasına, Ekrem'in Vuslat ve Süreksiz Sevinç adlı eserlerini okuduğunu belirterek başlar. Bu iki eseri okuduktan sonra, yeni ve başka bir hayata adım attığını, kendisini canlandırdığını, geniş ufuklara doğru yol aldığını dile getirir. Ona göre Ekrem, sadece büyük bir şair değil, bütün bir şiidir. Öyle ki, şiirlerin hüznü ve gamlı ruhudur. Şiirleri dalgasız, sessiz ve yavaş yavaş kalplere dolan bir şiidir. Bu nedenle Ekrem'in dehası, sanat ve edebiyatseverler için daima yol gösterici işaret olacaktır:

“Gerçi Ekrem'in, o şiir-i fazîlet âliminin ufk-ı rü'yetimizden gurûb-ı hazînini yâd ettiğim anlarda gözyaşlarım benden ayrılırken bana ağlıyor.

Ekrem'in ilk defa okuduğum bedî'ası -Vuslat- veya Süreksiz Sevinç idi. O eserinde bir vedâ tasvîr ediyordu ki kalb-i aşkın, avâlimi güzâr ederek derinden derine gelen darabânı işitiliyordu. O kitâbı okuduktan, gördükten sonra yeni bir hayât, başka bir hayât hissetmeye başladım. Bir dest-i ihyâ-kâr elimden tutarak bana gözlere görünmeyen yeni ufuklar gösteriyordu. Üstâd Ekrem, yalnız büyük şâir değil, bütün bir şiidir. Bütün o şiirlerin rûh-ı mahzûn ve mağmûmudur.

Şiirleri, dalgasız, âvâzesiz, derinden râkid râkid cereyân ederek kalblere munsab olur.

Seneler geçtikçe o hüzn ü gam artıyordu. Âsârında, ahvâlinde dâimâ bir yol, başka âlemlere çıkacak bir yol arıyor gibi idi. Bu ızdırab, bu mechûlâta âid hicrân içinde bir an oldu ki aradığını buldum zannetti. Nijâd... Evlâd muhabbeti ile bahtiyâr oluyordu. Fakat o bulduğunu kucaklamak için kollarını kapamak üzere iken ma'bûde-i hayâlini türâb olmuş gördü.

Kendi mezârı için yazdığı kitâbede diyor ki:

Mevtin ne ni'met olduğuna eyle intikâl

Tahte's-serâ huzûr-ı dil-i bî-karârı gör.

Artık Ekrem kürre-i arzdan sıkılıyordu. Muzdarib olduğu âheng-i tabiattan feryâd ediyordu.

Ekrem yeryüzünde nâ-mütenâhîliğin başlangıcı idi.

Mehcûr-ı yâr-ı mahrem ü bî-gâneyim bugün

Âhir ne oldu dâ'iyye-i iştiârı gör.

Ekrem niçin böyle diyorsun! Sen edebiyatın rûhu idin. Rûh için yaş, ölüm yoktur. Cihânın en büyük sadmelerine rehberi olan dehâ-yı necât,

dehâ-yı metânetle galebe ederek bir kat daha itilâ eyleyen millet, efdal-i her hükûmet olan Cumhûriyet asırları arasında yükselecek olan cebhe-i bülendin şaşâ'a-i ebediyetle münevver olduğu hâlde rakîk ve hassâs bir edebiyata, büyük bir fazîlete çıkacak yolu dâimâ gösterecek, dâimâ tenvîr edeceksin sevgili ve âlî üstâd."

SÜLEYMAN NAZÎF'İN EKREM'İ

Hamid ve Sezâî'ye ait hitabelerin, mecmua sayfalarına yansımaları buraya aktardığımız satırlarla sınırlıdır. Bununla birlikte, özel sayının geri kalan büyük kısmını, Süleyman Nazîf'in fikir ve hislerini içeren metin oluşturmaktadır. Ancak, bu uzun metnin hepsini bir makale ölçüğünde buraya koymak mümkün olmadığı için, çok kısa bir bölümünü nakletmeyi uygun görüyoruz. Zira konuşma metnini bir bütün hâlinde Süleyman Nazîf'e dair bir çalışmada kullanmak üzere, "**Süleyman Nazîf Bey'in Musâhabesi**" işareti ile yayınlanan sohbetten kısa bir bölümü alıntılıyoruz:

"On üç sene evvel İstanbul'un böyle bir kış gününde, muazzam ve münevver bir cemâat, Şişli'deki bir hânedan *Küçüksu* makberesine vakûr bir tabut naklediyordu. Ben o gün İstanbul'dan pek uzakta, bugün yâd-ı yetîmiyle muzdarib bulunduğumuz Musul'da idim. Şişli'den Boğaziçi'ne geçen bu mevkib-i uhrevîyi Dicle sâhilinden ve ta *Ninova* şehri harâbelelerinin karşısından hayâlen takîb ve teşyî' ettim. O tabutun içindeki, Recâizâde Ekrem idi. O tabutun muhtevâ-yı mükerremi şâir-i azamın kırk sene evvel başka bir münâsebet-i mü'ellime ile dediği gibi, ezelden gelip, ebede gidiyordu.

Ve o tabut, ebediyyeti hâmil idi."

EKREM VE KÎTÂBE-İ SENG-İ MEZÂR BAŞLIKLİ ŞİİRLERİ

Araba Sevdası romanının kısa mukaddimesinde kendisinin de ifade ettiği üzere, Ekrem'in tabiatı münzevidir. İnsanlar, tabiatları gereği farklı işlerle uğraşmaktan zevk alırken, o, okuyup tefekkürden hoşlanır. Bir de, bu münzevi tabiatı sürekli besleyen ve hayatı boyunca peşini bırakmayan hüznün kaynağı, dünyaya geldiği anda dünyayı terk eden kızı Pirây'e'nin ölümüdür: "Kızım Pirây'e -ki dünyâya geldiği saat dünyâdan gitmişti- Kü-

çüksu civârındaki kabristânın bir köşesinde hâk-i ber-ser-sükûndur.”⁶ Ardından, oğulları Emced ve Nijâd'ın ölümleri, var olan hâli daha da derinleştirir. Ekrem'in çocukları için duyduğu tahassür, nazım ve nesir, bütün eserlerinin belirleyici konusu olmuştur. Öyle ki, yaşadığı zaman dilimleri, ölümlerin işgalindedir. Şiirlerindeki ölü meselesi, felsefî ve ontolojik bir tefekkürün diyalektik izleği olmaktan uzaktır. Aynı şekilde, ledünnî ilme sevk ederek metafizik âleme yakınlık mı kesbine de kapı aralamaz. Ailesine mensubiyeti bulunanlar başta olmak üzere, çevresinde gördüğü veya başkalarından duyduğu ölüm hadisesi, Ekrem için, her zaman şiirin ve düşüncenin yegâne kaynağını teşkil etmiştir.

Ekrem'in sanat ve edebiyat anlayışına getirdiği yeni bakış açısı da bu çerçevede ele alınmalıdır. Sanat ve edebiyatı, insan hayatını düzenlemede rol almak, Batılı anlamda terakkiye zemin hazırlamak, kısaca, sorumluluk altına girmek gibi, **faydacı** bir anlayıştan beri tutmuştur. Ekrem, edebiyatın özellikle de şiirin, **güzeli** anlatmasını bekler. Fakat onun şiirden beklediği **güzellik** tek bir düzlemde değildir. Birincisi **fikir güzelliği**, ikincisi **hayâl güzelliği**, üçüncüsü ise kalbe doğan **his güzelliği**dir. O, bu üç güzellikten sonuncusunu yani kalbe doğan hisleri öne çıkarır. Zira insanın ruh dünyasına öncelikli tesir eden bu hislerdir. Ardından, hayâl güzelliği gelir, en sonunda da fikir güzelliği yer alır. Ekrem'in şiire taşıdığı **güzellik** kavramı, on dokuzuncu yüzyıl şiir anlayışını da kökten değişikliğe uğratmıştır. Şiire getirdiği bu anlayış, onun eserlerine insanın şahsî hislerinin aynası olarak bakmamızı da zorunlu kılar.

EKREM'İN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI ŞİİR İLK KEZ OKUYUCUNUN

HUZURUNDA: EKREM'İN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ

Bu satırlarda sözü edilen **başlıksız** şiir, Servet-i Fünûn Mecmuası tarafından iki defa yayımlanır. Her iki yayında, yayınlanma nedeni ve şiir metninde herhangi bir farklılık yoktur. Şiir metninin ilk yayını, Servet-i Fünûn Mecmuası'nın 27 Ağustos 1341/1925 tarih ve 1515-41 numaralı sayısında. Mecmua, Ekrem'in **başlıksız** şiirine sayfalarında yer verirken, bahse konu olan şiir metninin daha önce herhangi bir dergi veya gazetede, matbu bir yayında yer almadığını, mezar taşına da kazınmadığını ifade

⁶ Recâizâde Mahmut Ekrem, *Zemzeme* I, Birinci Tab'ı, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniyye 1299, s. 14.

ettikten sonra, Ekrem'in hatırasına hürmeten böyle bir harekette bulduklarını beyan eder.

Ekrem'in, bahse konu olan şiir metni, *Servet-i Fünûn Mecmuası'nın* sayfalarında kendine yer bulur. Şiir metninden hemen önce kısa bir açıklamaya yer verilir. Açıklamada, söz konusu şiirin, Ekrem'in vefatından yirmi beş yıl önce yazıldığı vurgulanırken, mezar taşına yazılmadığı gibi, herhangi bir süreli yayında ya da matbu bir eserde yer almadığına dikkat çekilir. Bu yüzden, Ekrem'in hatırasını ihya maksadıyla *Servet-i Fünûn'un* sütunlarına dercinin bir borcu ifa manasına geldiğini de belirtirler. Fakat bu kısa notta çok daha dikkat çekici olan nokta, şiiri, bizzat Ekrem'in kendisi için yazmış olmasıdır. Başkaları için yazılan kitabeler bir yana, bir şairin kendi mezar taşı için şiir meydana getirmesi, bir ilk olsa gerektir: "Üstâd Ekrem'in -irtihâlinden tam yirmi beş sene mukaddem- kendisi için yazdığı kitâbe ne seng-i kabrine nakş ne de bir sahîfe-i matbû'aya derc edildiğinden edîb-i mağfûrun kıymetdâr hâtırasını ihyâ için neşr ediyoruz."⁷

Şiir metninin aynı gerekçe ve aynı açıklama ile ikinci kez yayınlanması, bir yıl sonraya rastlamaktadır. Şiirin yayınlanma aralığı bir yıl gibi görünmekle birlikte, 1925'ten 1926'ya geçişin ilk ayıdır. Ekrem'in şiiri, *Servet-i Fünûn'un*, 4 Şubat 1926 tarih ve 1538-64 numaralı sayısında yayınlanır. Şiirin ikinci kez yer aldığı *Servet-i Fünûn Mecmuası*, Ekrem özel sayısıdır. Daha önce üzerinde durduğumuz toplantı konuşmalarının metinleri, hatiplerin kürsüyü teşrif düzenlerine göre sıralandıktan sonra, Ekrem'e ait şiir metni yeniden, daha önceki yayında yer verilen açıklama da aynen korunarak neşredilir: "Üstâd Ekrem'in -irtihâlinden tam yirmi beş sene mukaddem- kendisi için yazdığı kitâbe ne seng-i kabrine nakş ne de bir sahîfe-i matbû'aya derc edildiğinden edîb-i mağfûrun kıymetdâr hâtırasını ihyâ için neşr ediyoruz."⁸

Ekrem'in ilk defa aktardığımız şiirine başlıksız dememiz, her iki yayında da bir isim altında karşımıza çıkmamasındandır. Fakat mecmuanın düştüğü açıklamada geçen "kendisi için yazdığı kitâbe ne seng-i kabrine nakş ne de sahîfe-i matbû'aya derc..." diye devam eden cümleden yola çıkarak, şiir, bir **Kitâbe-i Seng-i Mezâr** olarak adlandırılabilir.

⁷ *Servet-i Fünûn*, nr. 1515-41, 27 Ağustos 1341, s. 226.

⁸ *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926, s. 192.

Medeniyet Şiirinden Ben Şiirine

Siyasî ve askerî alanlarda çok daha önceden başlamış olan değişimlerin edebiyat adına gerçekleşmesi için, on dokuzuncu asrın ikinci yarısını beklemek gerekiyordu. Düşünce ile uygulamanın birbirini ne kadar desteklediği tartışmalı olsa da ilk dönem Tanzimat sanatkârının iddiası, önceki nesillerin sanat ve edebiyat sahasındaki uygulamalarının doğru olmadığıdır. Sahadaki doğruluğu ölçecek terazinin hakkaniyet kefesinde, yazılı kültürün halka ait dünyayı kucaklamadığı görüşü belirleyici bir unsur olarak yer almaktadır. Ancak, ilk Tanzimat neslinin geliştirdiği bu muhalefet, idealizmin nişanesi olarak kalmak gibi bir dayatmayı inşa etmiştir. Halkın günlük hayatını kolaylaştıracak, çözüm önerileri sunacak, akılcı ve faydalı bakış açıları üretecek yerde, mağlubiyetin sorumluluğunu galip olana yükleyip, terakkinin önünü de kapatmıştır. Zira tarih yapma rolünü kaybeden mağlup, rol kaybının nedeni/nedenleri üzerinde kafa yorup kendini yenilemek ve ileriye bakmak yerine; geçmişte başardıklarının ebedi yokluğuna mersiyeler yazıp ağıtlar döken gündelikçi bireylerin yetişi için ön açmanın gayretine düşmüştür. Hakikat şudur ki geçmişin aynası bugünü yansıtıyorsa, geçmişe ağıtlar yakmak yerine, geçmişe ayağa kaldıran değerlerin şimdiki de tesise güç yetirebileceğini, ama şimdinin gerekliliklerini göz ardı etmeden bir terkiyle harekete geçmenin esas olduğunu da unutmamak lâzımdır. İnsanın yeryüzü yolculuğu, iyi ve güzele doğru atılan adımlar bütünüdür. Bu bütünlük, aynı zamanda hakikatin de tecellisidir. Hakikatin tecellisine memurluk vazifesi de insana verilmiştir. Yoldan gelip yola gitmekten maksat, şahsiyetli bir varlık inşa etmektir. Şahsiyet, kâmil olmakla tamamlanmış olur. Ruhun zaferi, tabiatında var olan sonsuzluğunu yakalamaktır. Bu olgunluk arayışı, milletler ve medeniyetler için de geçerlidir. Maksat, gerilemek değil, ileri gitmektir. Evet, "her kemalin bir zevali vardır." Ancak, zevalin sebeplerini dünle birlikte kendinde de aramak yerine, hep geçmişe suçlamak meselenin parçası olmaktır.

İşte bu nedenle, Ekrem'in Kitâbe-i Seng-i Mezâr başlıklı şiirini, on dokuzuncu asırdaki zihniyet değişiminin bir dışavurumu olarak okumak gerekir. Klâsik şiirin beyit yapısı esas alınarak şekillendirilen eser, dil, üslup ve anlatım açısından, tamamen Ekrem'in hayatını tasvire imkân verir niteliktedir. Doğrudan doğruya muhatap seçtiği ziyaretçiye seslenen şair, hakikatin tecellisi karşısında insanın yaşadığı acziyeti derinden sezdirir.

Şöhretli şairin harabeye dönmüş mezarını işaretle başlayan şiir, her mısradada şiddeti artan bir hüznün peşinden yol alır. Mısralar ilerledikçe insanı kuşatan bir kötümserlik hâkim olur. Çevresinde gördüğü her eşya ve hadisede, içinde bulunduğu ruh hâlini sezen Ekrem, söz konusu bu hüznün tablosuna, tefekkürünün özü olarak bakar. Esen, yağan, tozan yani hareket ifade eden her şey, onun ızdırabını alevlendirir. Hayatının bütün perdeleri ölümle açılıp kapanan bir insanın mısraları, keder zirvesine tırmanmak için kurulan merdiven basamaklarıdır. Şiirin sonunda ise, Allah'a sığınan ve Peygamber'den şefaahat dilenen bir müminin teslimiyetine şahit oluruz.

Zâ'ir takarrüb et! Şu muhakkar mezârı gör;

Vâlâ-makâm-ı şâ'ir-i şöhret-şi'ârı gör.

Bak hâlîme şu cây-ı sükûnet-karârda!

Encâm-ı kâr-ı dağdağa-i rûzgârı gör.

Bak dahme-i melâl-i hayât-ı garîbime!

Etrâfını ihâta eden iğbirârı gör.

Mâhiyyet-i tefekkürümün tercümânıdır;

Benden gubârıma şu hazîn yâdigârı gör.

Fehm et küdûr-ı tynetimi hâk-i tîreden,

Bak hüzn-i tab'ıma, şu yığılmış gubârı gör.

Mevtin ne ni'met olduğuna eyle intikâl,

Tahte's-serâ huzûr-ı dil-i bî-karârı gör.

Mehcûr-ı yâr-ı mahrem ü bî-gâneym bugün,

Âhir ne oldu dâ'iyeye-i iştihârı gör.

Bir âh-ı bî-devâm-ı dem-i vâpesîn imiş,
Mefhûm-ı şevk-i zemzeme-i iftihârı gör.

Yâ Rab bi-aşk-ı hazret-i peygamber-i güzîn,
Şâyân-ı merhamet bu güneh-kâr-ı zânı gör.

Ey ümmetin şefî'i Muhammed-i dem-hesâb,
Ayn-ı keremle Ekrem-i feryâd-kârı gör.
Târîh-i tahrîri 1307

SONUÇ

Recâizâde Ekrem'in, manzûm ve mensûr yazdıklarının tamamı hayatına dâhildir. Başka bir ifade ile söylenirse, sanatı, hayatına dâhildir. Sannattan hayata değil, hayattan sanata giden bir şairin varlığına somut timsal aranırsa, bu isim Ekrem olmalıdır. Ömrünü ölümlerine vakfedip onları diri tutan şair, ölmeden önce ölümler arasına kendi varlığını da yaşayan bir ölü olarak koymuştur. Bununla da kalmayan Ekrem, sanat ve edebiyat tarihinde eşine az rastlanır bir tarzda, ölümünden yirmi beş sene evvel, kendisi için mezar taşı kitabesi yazarak bu hakikati de ispat etmiştir.

Ancak, Ekrem'in ölümleri karşısındaki tavrı, ne İslâmî gelenek çerçevesi içerisinde özgün bir algının önünü açmış; ne de felsefi manada ontolojik ve epistemolojik bir çığırın yol göstericisi olmuştur. Ölümlerin, düşünce dünyasında bu şekildeki tezahürünün nedeni, şairin, hikemî ve felsefî alt-yapıdan mahrumiyetidir. Ölüm hakikatini, insan, kültür ve medeniyet meselesi olarak kavrayıp diyalektik bir sürecin başlangıcını gerçekleştirmek yerine, hadiseyi ölümleri etrafında şahsî bir hüznün türbesi hâline getirmiştir. Hem baba hem insan olarak fitrî belirleyici hissiliğin yanında, sosyal şartları da dikkate alırsak vukua gelen şeyler, kolay katlanılır mahiyette değildir.

Medeniyet kodlarının tersyüz edilmesi, sevinci ya da hüznü, mutluluk ya da kederi paylaşarak azaltıp çoğaltmayı ortadan kaldırmıştır. Böyle bir anlayışın neticesi ise insanın hayat hikâyesini şekillendiren bütün hadiselere tek başına katlanmak gibi bir güçlüğü de zorunlu hâle getirmiş olma-

sıdır. Saadet ve kederi şahsî çerçevenin dar kalıplarından kurtararak milletin paylaşım alanına taşıyan anlayış kırılmaya uğramıştır. Madde ile ruh arasındaki çatışmanın neticesi olan inanç krizi, günlük hayatı etkilediği gibi, on dokuzuncu asır Osmanlı aydınının dünyasında çok büyük yıkımlar meydana getirmiştir. Dinin telkin ve tavsiye ettiği birlik fikrinin okumuşlar nezdinde değersizleşmesi, geleneksel kuralların belirlediği hayat tarzını önceleyen halkla okur-yazarlar arasında bundan böyle kapanmayacak derin fikir ayrılıklarına zemin hazırlamıştır. Ortak duyuş ve düşünüşteki ayrılık, aydınının aleyhine gelişmiş ve zihniyet olarak savrulmasına neden teşkil etmiştir. Bu savrulmanın ruh köklerinde açtığı oyukları tedavide başarıya ulaşamayan aydın, içe dönük bir âlem inşa ederek, sevinç ve hüznünü tek başına yaşamak zorunda kalmıştır. Ekrem'de, hem kendisi için hem de başka insanlar için yazdığı mezar taşı yazıtlarında, geçmişle gelecek arasındaki kopuşu yansıtan bir zihniyetin tezahürlerini görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Recâizâde Mahmut Ekrem, *Zemzeme I*, Birinci Tab'ı, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniyye 1299

Servet-i Fünûn, nr. 1515-41, 27 Ağustos 1341.

Servet-i Fünûn, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926.

Servet-i Fünûn, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926.

АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА: ОТ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ К ЯЗЫКОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЕ МИРА

DOÇ. DR. BAHAR DEMİR* - DOÇ. DR. SVETLANA B. AIUPOVA** - DOÇ. DR.
SALAVAT M. AIUPOV***

Öz

Sanatsal eserlerde tasvir edilen dünya görüşü olgusunun incelenmesi, sanat tarihi ve filoloji alanlarındaki en güncel akımlardan biri olarak kabul edilir. Sanatsal dünya görüşü, semantik, pragmatik ve iletişimsel boyutlara sahip özel bir alan olarak karşımıza çıkar. Sanatsal dünya görüşü, sadece bazı açılardan gerçeği yansıtır. Bu görüş, edebiyat, resim, müzik, tiyatro, sinema eserleri gibi pek çok kaynağın algısına dayanarak sanat tarihçileri ve eleştirmenlerin çalışmaları, televizyon ve radyo programlarının etkisi altında şekillenir. Sanatsal dünya görüşünün yapısal bileşenleri, özellikleri ve işlevlerinin oluşumu, dilsel dünya görüşü üzerine incelemelerin temelini oluşturur. Dilsel dünya görüşü, edebi eserlerdeki fikirlerin yansımaları sonucu şekillenen ve dil araçları ile oluşturulan sanatsal dünyanın bütünsel ve çok yönlü bir sembolü olarak ortaya çıkan, sinkretizme dayanan bir eğitimidir.

Anahtar Kelimeler: Antroposentrizm, sanatsal dünya görüşü, sanatsal kavram, diskurs, dilsel sanatsal dünya görüşü

---

* DOÇ. DR. BAHAR DEMİR, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Email: bahargunes@list.ru.

** DOÇ. DR. SVETLANA B. AIUPOVA, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Email: ayupova_sb@mail.ru.

*** DOÇ. DR. SALAVAT M. AIUPOV, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Email: ayupovsm@mail.ru.

ABSTRACT

The predominance in the modern science of the anthropocentric paradigm influenced the intensive study of the world picture, the turn from the object of thinking to its subject, in particular, to the creator of the artwork and its addressee. Therefore, it is extremely relevant at present to study the relationship between culture and personality in culture; The study of a picture of the world, imprinted in works of art; establishment of the role of the creator of a work of art in the conceptualization of the world; appeal to the theory and methodology of the artistic and linguistic art world paintings, the development of which is in the process of becoming; the use of an interdisciplinary approach to the comprehension of the artistic and linguistic art pictures of the world in art history and philology.

The purpose of the article is to generalize the works devoted to the artistic and linguistic artistic pictures of the world, to reveal the structural components of the artistic picture of the world, its features and functions, to establish the place of the artistic picture of the world in the general system of the worldview, and to identify the problems of studying the linguistic artistic picture of the world.

The article can be used in the practice of teaching art criticism and in the development of courses on the theory of literature, on the philological analysis of the text.

A turn from the object of thinking to its subject predetermines the use in the analysis of the artistic and linguistic artistic pictures of the world of the phenomenological method of investigating the nature of art (F. Brentano, E. Husserl, J. Deleuze, R. Ingarden, M. Merlo-Ponty, S. Fisch, M. Heidegger, etc.), as well as the ideas of cognitivism and anthropocentrism (S.A. Askoldov, S.B. Ayupova, T.V. Bulygina, G.D. Gachev, A.Y. Gurevich, Vyacheslav Ivanov, V.V. Kolesov, G.V. Kolshansky, E.S. Kubryakova, A.N. Leontiev, D.S. Likhachev, Z.D. Popova, V.I. Postovalova, E. Sapir, B.A. Serebrennikov, Yu.S. Stepanov, V.S. Stepin, I.A. Sternin, R.Kh. Khairullina, A.D. Shmelev, E.S. Yakovleva and others).

As a research material, the article used prosaic works of I.S. Turgenev.

The image of reality in the picture of the world can be represented rationally and artistically. Information about the world in artistic images conveys the artistic picture of the world (hereinafter – APW). APW is a

synthetic panoramic image of a concrete reality in certain spatial and temporal ranges recreated by all kinds of art. It is formed on the basis of the perception of works of literature, painting, music, theater, cinema, and also under the influence of art criticism studies and works of critics, thematic television and radio programs. APW every epoch finds its embodiment in various works of art, this is a picture of the sensual, visible, emotionally colored; every era of art as a whole determines the general level of artistic thinking.

APW as a result of a special way of reflecting reality has long attracted the attention of art historians.

We studied the general ways of developing art throughout its entirety with the application of a comprehensive approach to the study of the artistic picture of the world and the methods of various scientific disciplines (Ya.F. Askin, L.P. Grunina, R.A. Zobov, Vyach.V. Ivanov, Yu.N. Korablina, Yu.M. Lotman, B.S. Meilakh, A.M. Mostepanenko, I.P. Nikitina, M.V. Patz, T.M. Rodina, I.D. Rud, M.A. Saparov, P.V. Sobolev, N.P. Soldatova, V.N. Toporov, B.A. Uspensky, I.I. Tsukkerman, T.A. Chernyshova and others). As a result, in the theory of the world picture appeared such a concept as the general (global) APW, represented by a huge fund of works of literature, painting, music, cinema, theater, animation, television, radio, architecture, sculpture, applied art of different peoples and formed on the basis of their perception and under the influence of art criticism studies and critical works.

Specific features of certain types of art: spatial, temporal, spatial-temporal were analyzed in the works of such researchers as I.V. Bibina, E.V. Gnevskaya, B.F. Egorov, T.S. Zhilina, A.A. Zhuravleva, N.B. Zubareva, R.R. Izmailov, Yeng Ting-Chia, M.S. Kagan, T.N. Kovaleva, M.A. Kochetkova, T.S. Kusainova, Yu.M. Lotman, V.I. Martynov, D.N. Medrish, D.V. Morozov, E.A. Nefedov, A.A. Novik, N.F. Rzhhevskaya, M.A. Saparov, R.A. Tkacheva, N.A. Khrenov, N.K. Joking, M.G. Etkind, N.A. Yastrebova.

Within the cognitive direction, the artistic picture of the world was studied as a conceptosphere (T.B. Alisova, S.A. Askoldov, I.S. Grazianova, L.I. Grishaeva, V.V. Kolesov, Yu.V. Meshcheryakova, M.A. Oreshko, M.K. Popova, V.P. Rudnev, V.I. Saprykina, Yu.S. Stepanov, and others). In this regard, the concepts of the artistic concept (the term S.A. Askoldov)

and the conceptsphere (the term D.S. Likhachev) are important. One of the main achievements of the cognitive direction of the APW research is the creation of a typology of artistic concepts, developed by V.V. Kolesov, L.V. Miller, Yu.S. Stepanov et al.

The attention of the scientists was also attracted by the mechanisms of creating the APW, its structural features (S.B. Ayupova, L.A. Sachs, L.V. Miller, A.M. Parachev, Y.L. Sapozhnikova, N.P. Skurtu and others).

The identification of APW components often depends on the approach of the researcher to the work of art: 1) within the framework of text linguistics, the structure of the "addressant – text" (I.R. Galperin, M.Ya. Dymarsky, T.Ya. Kim, T.M. Nikolaeva and other); 2) within the framework of cultural studies, the structure of the "addressant – text – cultural context" is studied (E.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarov, Yu. Svatko, Yu.S. Stepanov etc.); 3) within the framework of psycholinguistics, the structure of the "addressant – text – addressee" (V. Izer, Y.A. Sorokin, etc.) is analyzed; 4) within the framework of artistic discourse, such structural elements of the APW as "reality – addressant – text – addressee – APW" (S.B. Ayupova, V.M. Berenkov, A.P. Bulatov, J. Deleuze, Y.N. Zemskaya, G.-N. Castaneda, E.A. Kibrik, V.S. Lee, L.V. Miller, A.V. Mlechko, O.G. Revzina, V.P. Rudnev, J.R. Serl, I.P. Smirnov, A.V. Florya, N.Yu. Chernysheva, L.A. Shestak etc.).

The language art picture of the world (hereinafter – LAPW), on the one hand, is a kind of language picture of the world. Its study makes it possible to enrich the concept of the linguistic picture of the world. On the other hand, it is a kind of artistic picture of the world. It has common features for all types of art: image-emotional, value-based way of mastering reality, the power of moral influence on the addressee, the branching of artistic functions, the main of which is cathartic function, multicomponent, hierarchical complexity.

Research LAPW only began, in the scientific literature there are many gaps.

So, the main signs of LAPW are not revealed. In our opinion, these include: its intentionality, that is, the ability of consciousness to an artistic world outlook with the help of linguistic means; the ability of an artistic word for transformation, since the conceptual content and expressive qualities of a word are subjected to semantic complications and aesthetic

transformation in LAPW; synthetism of an artistic word, since LAPW is a category synthesizing artistic images, aesthetic, ethical categories, emotional reactions, evaluations in the word literary work; its relative unknowability, since LAPW is a phenomenon that is inaccessible to absolute, adequate, unambiguous comprehension and perusal, inexhaustible in its essence, since LAPW of the perceiving consciousness is superimposed on the LAPW writer, in turn both of these pictures of the world are inscribed in the national artistic tradition and in general LAPW.

Requiring their study and functions of LAPW, which are a manifestation of its essence. Since LAPW is one of the varieties of APW, so far all the functions of APW that we have identified are related to LAPW, but the way it is described – language – introduces some adjustments to these functions. A specific function of LAPW, which distinguishes this world picture from the artistic pictures of the world of other arts, is, in our opinion, a transformational function, because in LAPW the conceptual content and expressive qualities of the word are subjected to a semantic complication and aesthetic transformation.

The structure of LAPW is also insufficiently studied. This problem is touched upon in the works of T.Ya. Kim and L.V. Miller.

Structural analysis done by T.Ya. Kim, led to the isolation within the LAPW of separate layers of the world view – the intrastructural pictures of the world, which include: a real, conceptual and emotional-appraisal picture of the world. Along with the structural multiplicity in LAPW, there is a semantic artistic trivia: it is a macrocosm, the basis for the formation of which is the author's world view, and a multitude of microcosms associated with the worldview of individual heroes or their totality].

At the same time, it is necessary to take into account the fact that in the artistic text it is rather difficult to separate the intra-structural pictures of the world from each other, since each of them reflects the author's position.

A somewhat different approach to the set of components of the LAPW is observed in the linguistics of artistic discourse. According to L.V. Miller, LAPW includes, static elements (text as a material object) and dynamic elements, united in a cultural-aesthetic universe (all available artistic

meanings, ethno-cultural interpretations, cultural and aesthetic traditions, emotional-evaluative components).

For our part, we propose one more approach to the analysis of the structure of LAPW. It seems that the most important feature of LAPW is that it is a special aesthetic form of literature, which consists of two parts: an artistic text and an extra-textual part. From the bicentennial nature of LAPW depends on its structural property, such as multi-vector. The multi-vector nature of the LAPW determines its component composition.

The central component of LAPW is a literary work in which artistic meanings are identified with the help of linguistic units. It is from the text that the vectors of the extra-textual part of the LAPW originate or are directed to it.

The non-objectified, extra-textual part of the YHCM includes, "over-text", that is, an extra-artistic reality; the subtext of the work, that is, the subject-psychological given, is guessed in the words of the text of the work; psychoemotional sphere, containing implicit evaluation and catharsis; intertext, since the work of art is able to enter into a dialogue with the texts of other writers of different epochs and peoples.

Thus, the main difference between the artistic picture of the world and other varieties of the world's pictures is its image-emotional, aesthetic and ethical way of mastering reality, in the power of moral influence on the addressee. The main features of the artistic picture of the world are the image-emotional, value, aesthetic way of mastering reality, the branching of artistic functions, the main one of which is cathartic, multicomponent, hierarchical complexity. The artistic picture of the world is a special space that has semantic, pragmatic and communicative dimensions. The artistic picture of the world reflects reality only in certain aspects. It is formed on the basis of the perception of many sources: works of literature, painting, music, theater, cinema, under the influence of works of art critics and critics, thematic television and radio programs. The artistic picture of the world of every epoch finds expression in various works of art, this is a sensual, visible, emotionally colored picture, each era of art as a whole determines the general level of artistic thinking.

The identification of the structural components of the artistic picture of the world, its features and functions becomes the basis for studying the linguistic artistic picture of the world. The language art picture of the

world is a syncretic education that arises as a result of the embodiment of artistic meanings in speech and represents a holistic, multifaceted image of the artistic world created by means of language. The language art picture of the world does not reflect the world photographically, but embodies in the language of the artistic work the results of creative activity, the ratio of the creator of artistic reality to the world, its aesthetic and value orientation.

The study of the picture of the world, imprinted in works of literature, is one of the most relevant areas in philology.

Key words: Anthropocentrism, art picture of the world, art concept, discourse, language art picture of the world.

چکیده

در آثار هنری، بررسی نظریات دنیای به تصویر کشیده شده، در تاریخ هنر و فیلولوژی از سبک های بروز مورد قبول می باشد. نظریات دنیای هنری بصورت سمانتیک، پراگماتیک و زوایای ارتباطی آن مجسم می گردد. نظریات دنیای هنری فقط از بعضی زاویه ها حقیقت را منعکس می کند. این نظریات، ادبیات، نقاشی، موزیک، تئاتر، آثار سینمایی، تاریخ هنر، کارهای انتقادی، برنامه های رادیو و تلویزیون را تحت تاثیر خود شکل می دهد. اجزای پایه نظریات دنیای هنری، ویژگیهای آن و کاربردش، پایه بررسی های نظریات دنیای زبانی را فراهم می آورد. نظریات دنیای زبانی در نتیجه انعکاس افکار موجود در آثار ادبی پدید می آید و آموزشی مبتنی بر سنکرتیزم می باشد که به عنوان سمبلی از ابعاد و ماهیت وجودی دنیای هنری می باشد.

کلید واژه ها: آنتروپوسنتریزم (انسانشناسی)، نظریه دنیای هنری، اصول هنر، نظریه دنیای هنر زبانی.

Аннотация:

Изучение картины мира, запечатленной в художественных произведениях, является одним из наиболее актуальных направлений в искусствоведении и филологии. Художественная картина мира представляет собой особое пространство, имеющее семантическое, прагматическое и коммуникативное измерения. Художественная картина мира отражает действительность лишь в

определенных аспектах. Она формируется на основе восприятия многих источников: произведений литературы, живописи, музыки, театра, кино, под воздействием работ искусствоведов и критиков, тематических телевизионных и радиопередач. Выявление структурных компонентов художественной картины мира, ее признаков и функций становится базой для изучения языковой художественной картины мира. Языковая художественная картина мира – это синкретичное образование, возникающее в результате воплощения художественных смыслов в речи и представляющее собой целостный, многогранный образ художественного мира, создаваемый средствами языка.

Ключевые слова: антропоцентризм, художественная картина мира, художественный концепт, дискурс, языковая художественная картина мира.

Преобладание в современной науке антропоцентрической парадигмы повлияло на интенсивное изучение картины мира, поскольку, по справедливому замечанию М. Хайдеггера, человек изображает, понимает и покоряет мир как картину [1. С. 20], на поворот от объекта мышления к его субъекту, в частности, к творцу художественного произведения и его адресату. Поэтому чрезвычайно актуально в настоящее время изучение взаимосвязи культуры и личности в культуре; исследование картины мира, запечатленной в художественных произведениях; установление роли творца художественного произведения в концептуализации мира; обращение к теории и методологии художественной картины мира, разработка которых находится в процессе становления; использование междисциплинарного подхода к осмыслению художественной картины мира в искусствоведении и филологии. В связи с этим целью статьи является обобщение работ, посвященных этому феномену, выявление структурных компонентов художественной картины мира, ее признаков и функций, установление места художественной картины мира в общей системе мировидения, постановка проблем изучения языковой художественной картины мира. Материалы статьи могут быть использованы в практике преподавания искусствоведческих дисциплин и в разработке курсов по теории литературы, по филологическому анализу текста. Поворот от объекта мышления к

его субъекту предопределяет использование при анализе художественной и языковой художественной картин мира феноменологического метода исследования природы художественного (Ф. Brentano, Э. Гуссерль, Ж. Делез, Р. Ингарден, М. Мерло-Понти, С. Фиш, М. Хайдеггер и др.), а также идей когнитивизма и антропоцентризма (С.А. Аскольдов, С.Б. Аюпова, Т.В. Булыгина, Г.Д. Гачев, А.Я. Гуревич, Вяч. Вс. Иванов, В.В. Колесов, Г.В. Колшанский, Е.С. Кубрякова, А.Н. Леонтьев, Д.С. Лихачев, З.Д. Попова, В.И. Постовалова, Э. Сепир, Б.А. Серебренников, Ю.С. Степанов, В.С. Степин, И.А. Стернин, Р.Х. Хайруллина, А.Д. Шмелев, Е.С. Яковлева и др.). Материалом для статьи послужили прозаические произведения И.С. Тургенева.

1. Художественная картина мира как особая техника представления образа действительности

Образ реальности в картине мира может быть представлен рационально и художественно. Информацию о мире в художественных образах передает художественная картина мира (далее – ХКМ). Первое обобщенное представление о мире, по мнению Н.П. Скурту, возникло у человека в художественной форме, поскольку художественная картина мира входит в картину мира как главный связующий элемент всех ее частей: без нее было бы невозможно составление панорамно-образного представления о мире, так как это представление всегда имеет характер наглядности, а наглядность и схожесть присутствуют только в художественном образе [2. С. 42–49].

ХКМ не отражает действительность во всем ее бесконечном многообразии: реальность в ХКМ воплощается лишь в определенных ракурсах. По мнению Б.С. Мейлаха, художественная картина мира – это воссоздаваемое всеми видами искусства синтетическое панорамное представление о конкретной действительности в тех или иных пространственно-временных диапазонах. Она формируется на основе восприятия произведений литературы, живописи, музыки, театра, кино, а также под воздействием искусствоведческих исследований и работ критиков, тематических телевизионных и радиопередач. Художественная картина мира каждой эпохи находит воплощение в разнообразных произведениях искусства, это картина

чувственная, видимая, эмоционально окрашенная; каждая эпоха искусства в целом определяет общий уровень художественного мышления [3. С. 165–125].

Проблемы ХКМ были поставлены Комиссией комплексного изучения художественного творчества при Научном совете по изучению мировой культуры АН СССР (1963 г.), которая координировала исследование художественного творчества рядом дисциплин. Позднее понятие ХКМ и проблемы, связанные с динамическим и типологическим аспектами ХКМ, ценностной значимостью, многомерностью, синтетизмом, эволюцией пространственно-временных представлений в ХКМ, стали предметом обсуждения и пристального внимания ученых на симпозиуме «Художественная картина мира: проблемы и принципы изучения» (1982 г.).

Термин ХКМ был предложен Б.С. Мейлахом [4]. В настоящее время в литературе вопроса используются несколько терминов-синонимов: *художественная модель мира*, *художественный образ мира*, *художественная действительность*. Б.С. Мейлах и Т.А. Чернышова разграничивают эти понятия, считая, что модель мира является более узким понятием, «так как относится к абстрактным, контурным представлениям о реальности общественно-исторического развития определенной эпохи» [5. С. 119]. Недостатками термина *образ мира* является его метафоричность и многозначность. Термин *художественная действительность*, обозначающий действительность, созданную воображением художника, хотя и соотносится с термином ХКМ, но предполагает иной уровень обобщения. Термин *художественная картина мира* «призван не только подчеркнуть относительную самостоятельность и самоценность художественного мира, но, прежде всего, раскрыть познавательные возможности искусства, свойственный ему уровень и глубину постижения объективной реальности» [6. С. 55].

2. II. Типы художественной картины мира и направления ее исследования

ХКМ как результат особого способа отражения действительности давно привлекала к себе внимание искусствоведов.

Изучались общие пути развития искусства на всем его протяжении с применением комплексного подхода к изучению ХКМ и методик различных научных дисциплин (Я.Ф. Аскин [7], Л.П. Грунина [8], Р.А. Зобов и А.М. Мостепаненко [9], Вяч. Вс. Иванов [10], Вяч. Вс. Иванов и В.Н. Топоров [11], Ю.Н. Кораблина [12], Ю.М. Лотман и Б.А. Успенский [13. Т. 3], Б.С. Мейлах [14], И.П. Никитина [15], М.В. Пац [16], Т.М. Родина [17], И.Д. Рудь и И.И. Цуккерман [18], М.А. Сапаров [19], П.В. Соболев [20], Н.П. Солдатова [21], В.Н. Топоров [22], Б.А. Успенский [23], Т.А. Чернышова [24] и др.). В результате в теории картины мира появилось такое понятие, как *генеральная (глобальная) ХКМ*, которая представлена огромным фондом произведений литературы, живописи, музыки, кино, театра, мультипликации, телевидения, радио, архитектуры, скульптуры, прикладного искусства разных народов и формируется на основе их восприятия и под воздействием искусствоведческих исследований и критических работ.

Специфические особенности отдельных видов искусства: пространственных (живописи, графики, скульптуры, архитектуры), временных (литературы, музыки), пространственно-временных (театра, кинематографии, телевидения) анализировались в трудах таких исследователей, как И.В. Бибина [25], Е.В. Гневская [26], Б.Ф. Егоров [27], Т.С. Жилина [28], А.А. Журавлева [29], Н.Б. Зубарева [30], Р.Р. Измайлов [31], Йенг Тинг-Чиа [32], М.С. Каган [33], Т.Н. Ковалева [34], М.А. Кочеткова [35], Т.С. Кусаинова [36], Ю.М. Лотман [37. 38. 39. 40], В.И. Мартынов [41], Д.Н. Медриш [42], Д.В. Морозов [43], Е.А. Нефедов [44], А.А. Новик [45], Н.Ф. Ржевская [46], М.А. Сапаров [47], Р.А. Ткачева [48], Н.А. Хренов [49. 50], Н.К. Шутая [51], М.Г. Эткинд [52], Н.А. Ястребова [53].

Деление искусств на пространственные, временные и пространственно-временные предполагает, что поиски своеобразия их ХКМ сводятся в основном к выяснению особенностей организации категорий пространства и времени как всеобщих атрибутов мира и их взаимодействия в разных видах искусства. По мнению М.С. Кагана, специфика ХКМ пространственных искусств заключается в том, что она обращена к зрительному восприятию: в данном случае художественные произведения создаются с расчетом на пространственную позицию воспринимающего; время,

необходимое для созерцания произведения, остается неопределенным, а изображаемую в художественном произведении эпоху адресант может лишь представить в своем воображении. ХКМ временных искусств зависит от реальной длительности времени, необходимой для восприятия литературного или музыкального произведения. В передаче течения времени в литературе и музыке важную роль играет ритм, а для создания пространственных представлений писатели и композиторы вынуждены пользоваться общими ассоциативными механизмами воображения. ХКМ пространственно-временных искусств оказывает на зрителя самое мощное эмоциональное воздействие, так как континуальное единство пространства и времени, характерное для образов сценического, кинематографического, телевизионного искусств, включает одновременно все органы чувственного восприятия зрителя – зрение и слух, чувство цвета и чувство ритма, предельно ограничивая возможности работы воображения [54].

В рамках когнитивного направления ХКМ исследовалась как концептосфера (Т.Б. Алисова [55], С.А. Аскольдов [56], И.С. Грацианова [57], А.И. Гришаева и М.К. Попова [58], В.В. Колесов [59], Ю.В. Мещерякова [60], М.А. Орешко [61], В.П. Руднев [62], В.И. Сапрыкина [63], Ю.С. Степанов [64] и др.). В этой связи важны понятия *художественный концепт* (термин С.А. Аскольдова [65]) и *концептосфера* (термин Д.С. Лихачева [66]). Одним из главных достижений когнитивного направления исследования ХКМ является создание типологии художественных концептов, разработкой которой занимались В.В. Колесов, Л.В. Миллер, Ю.С. Степанов и др. Л.В. Миллер предлагает выделять четыре вида художественных концептов: 1) концепт непосредственно личного отношения, в котором доминирует «предрациональное», не поддающееся логике содержание. К концептам непосредственно личного отношения относятся, например, «духовные» концепты (*Вера*) и концепты «чувств» (*Тоска*). Эти концепты значимы в своей цельности; 2) концепты, понимаемые опосредованно, через общество. Эти концепты, которые, вслед за Ю.С. Степановым, можно назвать рамочными, представляют собой процесс социальной оценки и осуществляют подведение под норму. Они имеют четкую структуру, их содержание определяется историческими особенностями

развития культуры и может быть легко описано. Информация в этом типе концепта определяется системой регламентаций социума. Примерами таких концептов могут служить концепты *Дом*, *Историческая личность*; 3) концепт-аксеологема. Этот тип концепта выделяется на основании того, что концептуализироваться могут не только смыслы, но и эмоционально-оценочные образования. Аксеологема представляет собой «психоэмоциональную единицу восприятия, определяющую предсказуемость ассоциаций, коннотаций и оценки как таковой, а также может рассматриваться как облигаторная составляющая «эмоциональной памяти», реализующаяся в художественном высказывании в обязательном порядке» [67. С. 62]. Аксеологема – своего рода оценочное клише, обладающее набором ассоциативных связей; 4) стандартизированные этнокультурно обусловленные интерпретации. К этому типу концепта относятся концептуализировавшиеся смысловые комплексы, номинации которых широко представлены в искусствоведческом и литературно-критическом дискурсе (*Тургеневская девушка*, *Лишний человек*, *Обломов* и др.). Тип художественного концепта зависит от специфической «шкалы осознаваемости» [68. С. 61–64].

Совокупность художественных концептов произведения образует его концептосферу. Существует авторская художественная концептосфера, которая представляет собой совокупность художественных концептов, варьирующихся, видоизменяющихся в рамках одного или множества произведений одного автора. Универсальная художественная концептосфера представляет собой многослойное явление. В ней можно выделить временной срез (художественная концептосфера древнерусской литературы или русской литературы XVIII века), или срез, учитывающий направление в искусстве (художественная концептосфера романтизма, реализма), или авторскую / авторские художественные концептосферы.

Внимание ученых привлекали также механизмы создания ХКМ, ее структурные особенности (С.Б. Аюпова [69. 70]), Л.А. Закс [71], Л.В. Миллер [72], А.М. Парачев [73], Ю.Л. Сапожникова [74], Н.П. Скурту [75] и др.).

ХКМ как явление многоаспектное отличается сложной структурой. Художественному сознанию, как считает Л.А. Закс, присущи три интегральные мирообразные структуры: «– ценностно-смысловая, фиксирующая общее ценностное состояние мира <...>. Поскольку же смысл <...> неотделим от состояния субъекта <...>, постольку данная структура выступает как единство смыслов и состояний сознания, или как эмоционально-ценностная. Это есть не что иное, как художественное мироощущение; – предметно-ценностная, фиксирующая ценности как предикаты объектов, или ценностный состав действительности в его взаимосвязи со своими предметными носителями <...>. Эта структура есть не что иное, как художественное миропредставление; – сущностно-ценностная, или причинно-ценностная <...>. Мир предстает как система разнопорядковых сущностей (причинных) связей ценностного мира» [76. С. 142]. Более убедительна, на наш взгляд, точка зрения Л.В. Миллер, которая, кроме смысловой составляющей ХКМ, учитывает также ее прагматическое и коммуникативное измерения: «Художественная картина мира представляет собой пространство, имеющее <...> три измерения: семантическое (сфера концептуализации знаний и смыслов), прагматическое (в котором концептуализируются интенции, оценки и эмоциональные реакции) и коммуникативное (в рамках которого осуществляется особый тип коммуникации – коммуникация художественная)» [77. С. 280].

Выявление компонентов ХКМ часто зависит от подхода исследователя к художественному произведению: 1) в рамках лингвистики текста исследуется структура «адресант – текст» (И.Р. Гальперин [78], М.Я. Дымарский [79], Т.Я. Ким [80], Т.М. Николаева [81] и др.); 2) в рамках культурологии изучается структура «адресант – текст – культурный контекст» (Е.М. Верещагин и В.Г. Костомаров [82], Ю. Сватко [83], Ю.С. Степанов [84] и др.); 3) в рамках психолингвистики анализируется структура «адресант – текст – адресат» (В. Изер [85], Ю.А. Сорокин [86] и др.); 4) в рамках художественного дискурса актуализируются такие структурные элементы ХКМ, как «действительность – адресант – текст – адресат – ХКМ» (С.Б. Аюпова [87. 88], В.М. Беренкова [89], А.П. Булатова [90], Ж. Делез [91], Ю.Н. Земская [92], Г.-Н. Кастанеда [93], Е.А. Кибрик [94], В.С. Ли [95], Л.В. Миллер [96], А.В. Млечко [97], О.Г. Ревзина [98],

В.П. Руднев [99], Дж. Р. Серль [100], И.П. Смирнов [101], А.В. Флоря [102], Н.Ю. Чернышева [103], Л.А. Шестак [104] и др.).

Восприятие художественного произведения предполагает его соотнесение с объективной реальностью, с сознанием субъекта-творца ХКМ и с воспринимающим и воссоздающим ХКМ сознанием, с художественной национальной культурно-эстетической традицией, поэтому художественное произведение как дискурс представляет собой частицу непрерывно движущегося человеческого опыта и втягивает в себя существующие вне его (в других произведениях) смыслы. В связи с этим Г.-Н. Кастанеда писал: «творец не создает литературное произведение ex nihilo: он организует материал <...> по определенным моделям» [105. С. 88]. В теории дискурса ХКМ представляет собой не объект сознания, но его составляющую. При таком подходе адресант уже не находится в центре внимания исследователя, а художественный дискурс «следует рассматривать как некоторую сверхтекстовую целостность, представляющую собой неопределенное множество высказываний, объединенных тематически на основе единой модальной установки» [106. С. 139].

3. III. Признаки художественной картины мира, компоненты ее структуры и функции

Направления исследования ХКМ определяют выделенные учеными признаки ХКМ и компоненты ее структуры.

Основными признаками ХКМ, по мнению Т.Я. Ким [107], Н.П. Скурту [108], являются:

- антропологичность и связанная с ней субъективность, так как ХКМ выражает отношение автора произведения к миру;
- философская основа: художник, создающий ХКМ, придерживается философских идей, хотя иногда этого не осознает; они могут быть выражены в неявном виде;
- существование ХКМ в произведениях конкретных авторов и ее постоянное воссоздание в процессе восприятия произведений адресатами;
- особая образность: ХКМ основывается на системе художественных архетипов, то есть на фундаментальных образах как носителях

художественного знания; для образов ХКМ характерна многозначность и бесконечная углубленность, способность вызвать массу ассоциаций и «неизреченного»;

- ценностное, эстетическое и этическое освещение действительности;
- единство универсального и единичного: ХКМ отражает универсальное через категории эстетики: прекрасное, возвышенное, безобразное, низменное, трагическое, комическое и т. д.; но сознанием всеобщее может быть схвачено лишь через частное, единичное;
- обусловленность социальными, национальными и другими факторами;
- историчность, преемственность и динамизм: ХКМ формируется в конкретных исторических условиях, претерпевает изменения, как правило, новая ХКМ не уничтожает, не отрицает и не обесценивает старую;
- многослойность: наличие концептуальной (понятийной), чувственно-наглядной и других частей, различных типов мироощущений; возможность включения в себя элементов других картин мира.

С.Б. Аюпова дополнила этот список еще двумя признаками:

- «идеальность, иллюзорность, поскольку ХКМ – это форма бытия идеального мира эстетической действительности;
- амбивалентность: ХКМ не только обеспечивает целостный взгляд на мир, но и отличается фрагментарностью, так как она отражает действительность лишь в определенных аспектах и не в состоянии представить ее во всем бесконечном многообразии» [109. С.73].

Основные признаки ХКМ, ее структурные особенности определяются ее функциями. Авторы многочисленных исследований ХКМ, к сожалению, обошли вниманием эту проблему, вероятно, полагая, что ХКМ выполняет те же функции, что и любая другая картина мира. Думается, в художественном произведении эти функции не только претерпевают определенные изменения, но и пополняются новыми.

Функция художественного мирозидания проявляется в том, что ХКМ – это, с одной стороны, художественная модель вселенной в миниатюре; с другой стороны, она открывает любому человеку возможность стать творцом этой вселенной.

Функция катарсиса состоит в том, что главная цель подлинного художественного произведения, заключенной в нем ХКМ состоит в нравственном очищении человека благодаря силе эмоционального потрясения, возникающего в результате восприятия шедевра.

В рамках ХКМ осуществляется особый тип коммуникации – коммуникация художественная.

ХКМ воздействует на воспринимающее сознание, в этом проявляется волюнтаривная функция.

Модальная функция находит свое выражение в том, что ХКМ передает отношение ее творца к реальной действительности.

Эстетическая функция ХКМ – в том, что она воспринимает и воспроизводит прекрасное в искусстве и в жизни.

Этическая функция ХКМ проявляется в отражении в художественном произведении определенного общего уровня морали, нравственности общества.

Эмоционально-оценочная функция – в том, что в ХКМ концептуализируются оценки и эмоциональные реакции.

ХКМ усваивает эстетическую информацию, рассредоточенную в ХКМ разных видов искусств, направлений, периодов, авторов, следовательно, ей присуща конативная функция.

Аккумулятивная функция ХКМ предполагает накопление и хранение эстетической информации.

Трансмиссионную функцию ХКМ выполняет, передавая эстетическую, этическую, когнитивную, эмоционально-оценочную информацию художественного произведения.

IV. Языковая художественная картина мира как гибридное образование и проблемы ее изучения

Языковая художественная картина мира (далее – ЯКХМ), с одной стороны, – это разновидность языковой картины мира. Ее изучение позволяет обогатить представления о языковой картине мира. С

другой стороны, ЯХКМ – это разновидность художественной картины мира. Ей присущи общие для всех видов искусства особенности: образно-эмоциональный, ценностный способ освоения действительности, сила нравственного воздействия на адресата, разветвленность художественных функций, главной из которых является катарсическая функция, многокомпонентность, иерархическая сложность.

По мнению С.Б. Аюповой «В основу вычленения языковой художественной картины мира из общей типологии картин мира положены, с одной стороны, способ описания картины мира (языковой), с другой – способ осмысления мира человеком (художественный)» [110. С. 75]. Наряду с термином ЯХКМ в литературе вопроса используется также термин *художественно-языковая картина мира* (А.А. Буров [111], Ю.Л. Сапожникова [112]). Представляется, что первый термин предпочтительнее, так как последовательность слов в нем указывает на видовую специфику произведения искусства (подчеркивает именно словесное воплощение ХКМ).

В силу того, что исследование ЯХКМ только началось, в научной литературе существует много лакун.

Так, не выявлены основные признаки ЯХКМ. На наш взгляд, к таковым относятся: ее интенциональность, то есть способность сознания к художественному мирозиданию с помощью языковых средств; способность художественного слова к трансформации, так как понятийное содержание и экспрессивные качества слова подвергаются в ЯХКМ семантическому осложнению и эстетическому преобразованию; синтетизм художественного слова, так как ЯХКМ – это категория, синтезирующая в слове произведения литературы художественные образы, эстетические, этические категории, эмоциональные реакции, оценки; ее относительная непознаваемость, так как ЯХКМ – это явление, которое недоступно абсолютному, адекватному, однозначному пониманию и прочтению, неисчерпаемое по своей сути, поскольку на ЯХКМ писателя накладывается ЯХКМ воспринимающего сознания, в свою очередь обе эти картины мира вписаны в национальную художественную традицию и в генеральную ЯХКМ.

Требуют своего изучения и функции ЯХКМ, представляющие собой проявление ее сущности. Поскольку ЯХКМ – одна из разновидностей ХКМ, постольку все выделенные нами функции ХКМ имеют отношение и к ЯХКМ, но способ ее описания – языковой – вносит некоторые коррективы в эти функции. Так, интерпретивная функция ЯХКМ проявляется в том, что особенности художественного мировидения писателя отражаются на отборе языковых средств, их комбинациях; эстетическая (поэтическая) функция ЯХКМ состоит в том, что ЯХКМ воспринимает и воспроизводит в языке художественного текста прекрасное в жизни и в искусстве; этическая функция ЯХКМ связана с тем, что ЯХКМ отражает определенный общий уровень морали, нравственности, находящий свое выражение в произведении и вербализованный в тексте лексемами соответствующих лексико-семантических групп; аксеологическая функция ЯХКМ обуславливается тем, что ЯХКМ включает в себя систему оценок, ценностей человека, которые отражаются в лексемах определенных лексико-семантических групп и распределяются по лексическим полям: хорошо – плохо, правильно – неправильно, нормативное – ненормативное, духовное – материальное, богатство – бедность, жизнь – смерть, свой – чужой и др.; эмотивная функция ЯХКМ – в том, что в ЯХКМ средства языка позволяют выявить эстетико-эмоциональные составляющие «аффективного содержания» художественного текста; экспрессивная функция ЯХКМ предполагает, что ЯХКМ как эстетическое явление создается с помощью выразительных средств разных уровней языка; прагматическая функция находит свое воплощение в языковых авторских интенциях; модальная функция ЯХКМ состоит в выраженном с помощью грамматических и лексических средств языка отношении к реальной действительности (модальность реальности – ирреальности, объективная – субъективная модальность); когнитивная функция ЯХКМ проявляется в том, что ЯХКМ – это сфера концептуализации художественных знаний и смыслов, что находит свое выражение в художественных концептах разной степени осознаваемости, представляющих собой многослойное явление и имеющих языковую экспликацию в тексте литературного произведения; диалогическая функция ЯХКМ заключается в его интертекстуальности, в том, что литературное произведение способно вступать в диалог с текстами других

писателей и поэтов разных эпох и народов. Специфической функцией ЯХКМ, отличающей данную картину мира от художественных картин мира других искусств, является, на наш взгляд, трансформационная функция, поскольку в ЯХКМ понятийное содержание и экспрессивные качества слова подвергаются семантическому осложнению и эстетическому преобразованию.

Недостаточно, на наш взгляд, изучена структура ЯХКМ. Эта проблема затрагивается в работах Т.Я. Ким и Л.В. Миллер. Структурный анализ, проделанный Т.Я. Ким в рамках традиционного изучения конкретных художественно-текстовых систем одного автора, выявил сложность строения ЯХКМ и привел к выделению в ее составе отдельных слоев миропонимания – внутрискруктурных картин мира, к числу которых относятся:

1. Реальная (бытийная, событийная, предметно-реальная) КМ, репрезентирующая физические или духовные реалии, служащие объектом познавательной-оценочной деятельности в ЯХКМ. Она соответствует тому, что Ш. Балли определял термином «диктум», понимаемым как реальное содержание высказывания.

2. Концептуальная КМ, передающая концептуальное видение реалий и представляющая эти реалии в свете концептуальных предпосылок, вытекающих из накопленного знания или обнаруженного незнания, из понимания их нравственности или безнравственности, духовности или бездуховности, эстетичности или неэстетичности и т. д. Данная картина мира соотносима с понятием «концепт».

3. Эмоционально-оценочная КМ, отражающая авторскую позицию и оценку описываемых реалий. Эта КМ по содержанию аналогична модусу, определяемому Ш. Балли как индивидуальная оценка излагаемых фактов [113].

Каждая из внутрискруктурных КМ получает в художественном тексте соответствующую языковую экспликацию. Наряду со структурным многомирием, по мнению Т.Я. Ким, в ЯХКМ существует семантическое художественное многомирие. Произведение литературы состоит, во-первых, из макромира – художественно-эмпирического конструкта, основой формирования

которого является авторское миропонимание; во-вторых, из множества микромиров, основой формирования которых является миропонимание отдельных героев или их совокупности [114].

Предложенная Т.Я. Ким концепция, безусловно, представляет научный интерес. Вместе с тем необходимо учитывать тот факт, что в художественном тексте довольно сложно отделить внутрискруктурные картины мира друг от друга, поскольку каждая из них отражает авторскую позицию. Отбор физических или духовных реалий, репрезентирующих бытийную КМ, их комбинации зависят от специфики восприятия писателем внехудожественной действительности, от его познавательно-оценочной деятельности. В свою очередь реальная (бытийная) КМ является составной частью концептуальной КМ. Концептуальная КМ передает концептуальное видение реалий творцом произведения. При этом она накладывается на концептуальную картину мира того или иного этноса и может совпадать или не совпадать с ней. В воспринимающем сознании также существует индивидуальная концептуальная картина мира, которая зависит от уровня развития личности. Разграничить три вида концептуальной картины мира, возникающие в процессе восприятия художественного произведения, весьма проблематично. В свою очередь составные части семантического художественного многомирия могут накладываться друг на друга. К сожалению, комплексная методика изучения ЯХКМ, предложенная Т.Я. Ким, так и не была реализована ее автором на практике.

Несколько иной подход к набору компонентов ЯХКМ наблюдается в лингвистике художественного дискурса. По Л.В. Миллер, на структуру ЯХКМ влияют особенности художественной коммуникации: отношения «реальная действительность – адресант – текст – адресат – ХКМ». Исходя из этого, ЯХКМ должна включать в себя, во-первых, статические элементы (текст как материальный объект, образованный конкретными языковыми средствами); во-вторых, динамические элементы, которые объединены в культурно-эстетический универсум. В культурно-эстетический универсум входят 1) все наличные художественные смыслы, 2) этнокультурно обусловленные

интерпретации, 3) культурная и эстетическая традиции, 4) эмоционально-оценочные составляющие [115].

Методика исследования ЯХКМ, предложенная Л.В. Миллер и имеющая комплексный характер, весьма перспективна, но ее достоинства и недостатки можно будет выявить только тогда, когда появятся работы, созданные на представительном массиве художественных текстов.

Со своей стороны предлагаем еще один подход к анализу структуры ЯХКМ. Думается, важнейшей особенностью ЯХКМ является то, что это особая эстетическая форма словесности, которая состоит из двух частей: художественного текста и внетекстовой части. От двучастности ЯХКМ зависит такое ее структурное свойство, как многовекторность. Многовекторность ЯХКМ и определяет ее компонентный состав.

Центральным компонентом ЯХКМ является литературное произведение, в котором художественные смыслы означиваются с помощью языковых единиц. Именно от текста исходят или к нему направлены векторы внетекстовой части ЯХКМ.

Необъективированная, внетекстовая часть ЯХКМ включает в себя, во-первых, «надтекст», то есть внехудожественную реальность; во-вторых, подтекст произведения, то есть предметно-психологическую данность, которая лишь угадывается в словах, составляющих текст произведения. Сферу подтекста «составляет главным образом «тайнопись» человеческой души» [116. С. 285]; в-третьих, психоэмоциональную сферу, содержащую имплицитную оценку и катарсис, механизм которого очень тонко описал М.Е. Салтыков-Щедрин в письме П.В. Анненкову о творчестве И.С. Тургенева: «Да и что можно сказать о всех вообще произведениях Тургенева? То ли, что после прочтения их легко дышится, легко верится, тепло чувствуется? Что ощущаешь явственно, как нравственный уровень в тебе поднимается, что мысленно благословляешь и любишь автора? <...> ... а это, именно это впечатление оставляют после себя эти прозрачные, будто сотканые из воздуха образы» [117. С. 517]; в-четвертых, интертекст, так как художественное произведение способно вступать в диалог с текстами других писателей и поэтов разных эпох и народов.

Проиллюстрируем на отдельных примерах прозаических произведений И.С. Тургенева структурные особенности ЯХКМ.

В ЯХКМ И.С. Тургенева ориентация на внеязыковую реальность, надтекст его произведений находит яркое выражение в хронографии произведений. На историзм И.С. Тургенева указывает большинство тургенистиков. Так, упоминание в романе «Дворянское гнездо» 1842 года включает частную жизнь героев и героинь произведения в общественный контекст и предопределяет отношение Лаврецкого к крестьянскому «вопросу», поскольку в 1842 году Николай I издал закон об «обязанных» крестьянах, согласно которому помещик мог освободить крестьян, а они после этого должны были взять на себя определенные обязательства по отношению к бывшему владельцу. При этом И.С. Тургенев не комментирует единицы хронографии, дата только указывает на известное современнику писателя событие, а историзм И.С. Тургенева является скрытым. Как правило, в данной функции дата используется в начале романов писателя. Вместе с тем даты, связанные с событиями внеязыковой действительности, с надтекстом, участвуют и в формировании подтекста произведения, а также содержат имплицитную оценку человека. Так, сконцентрированные в предыстории Николая Петровича Кирсанова даты (1835 г., 1847 г., 1848 г., 1855 и 1859 гг.) являются важными вехами не только в жизни персонажа, но и России. Так, 1835-й год для Николая Петровича – это не только год окончания университета, но и период реакции в общественной жизни: в этом году закрыт журнал «Московский телеграф». До смерти жены в 1847 году он погружен в личную жизнь. Смерть жены совпадает с изменившейся общественной ситуацией: появилось «Письмо к Гоголю» В.Г. Белинского, в котором тот критикует самодержавие и крепостничество. В 1848 году происходит новая французская революция, помешавшая персонажу романа отправиться за границу, и начинается новый период реакции. Два события (поступление сына Аркадия в университет и начало правления Александра II) совпадают в 1855 году. Перечисленные важные события в жизни общества приблизили крестьянскую реформу, 1859 год относится ко времени ее подготовки.

Литературоведы часто говорят о скрытом тургенистическом психологизме, о котором сам И.С. Тургенев писал К.Н. Леонтьеву

следующее: «Поэт должен быть психологом, но тайным: он должен знать и чувствовать корни явлений, но представляет только самые явления – в их расцвете или увядании» [118. Т. 4. С. 75]. Думается, одним из главных средств создания скрытого психологизма является подтекст. Например, в романе «Рудин» расцвет или увядание явления психологического свойства помогают отразить номинации со значением длительности или кратковременности. Именно наречия со значением продолжительного действия *медленно*, *долго* позволяют писателю передать душевные страдания. Наречие *медленно* в ремарке (– *Покориться*, – *медленно повторила Наталья, и губы ее побледнели.*) подчеркивает постепенный процесс осознания трагизма ситуации, разочарование и потрясение героини.

Катарсис – неотъемлемая часть ЯХКМ И.С. Тургенева. Часто трагизм ситуации, потрясающий адресата, усиливает актуализация в произведении какой-либо части пространства и сопряженных с ней действий героя. Например, часто слово *чердак*, именующее верхнее помещение дома, встречается в текстах, повествующих о разрушении нравственных устоев семьи. Протест Харлова из повести «Степной король Лир» против свершившейся несправедливости выливается в его стремление разрушить чердак, а вместе с ним и дом – символ его семьи: *По настилке чердака, вздымая пыль и сор, неуклюже-проворно двигалась исчерна-серая масса и то раскачивала оставшуюся, из кирпича сложенную, трубу (другая уже повалилась), то отдирала тесину и бросала ее книзу, то хваталась за самые стропила. То был Харлов.* Описанная И.С. Тургеневым сцена вызывает у читателя сочувствие герою, боль за него.

Семантика «чужого слова» в ЯХКМ И.С. Тургенева, интертекстуальные связи помогают глубже осмыслить художественные особенности текстов писателя. Интересные наблюдения над интертекстуальными связями произведений И.С. Тургенева с предшественниками и с последующей литературной традицией сделали С.М. Аюпов [119, 120] и И.С. Аюпов [121].

В частности, изучение романа «Дым» в его связи с миром контекстов позволило исследователям прийти к выводу о том, что «экзистенциальная драма героев «Дыма» <...> подготовлена лирикой и классическими романами Тургенева, размышлениями их героев о

сути человеческого бытия, о своем месте в мире. Дантовские, пушкинские, лермонтовские, тютчевские традиции в романе также актуализируют вышеуказанную проблематику произведения» [122. С. 137]. Проведенное И.С. Аюповым исследование интертекстуальных связей романа «Дым», включающего в себя автотрадицию, дантовские, пушкинские, лермонтовские, тютчевские традиции, позволило выявить экзистенциально ориентированную проблематику основной сюжетной линии произведения, его главных образов.

Так, по мнению И.С. Аюпова, описывая душевные переживания, духовный кризис Литвинова, И.С. Тургенев опирался на художественный опыт А. Данте, на его «Божественную комедию». Ученый прослеживает интертекстуальные связи произведений и с позиции нумерологии. Он считает, что, как у А. Данте, существенную роль в тургеневском «Дыме» играет нумерология: «Неслучайно пути Литвинова, Ирины и Татьяны пересекаются в XVIII главе и 18 августа. Число 18 состоит из двух девяток (9+9). Известно, что 9 – это число Беатриче. Ирина – это прежняя Беатриче героя, Татьяна – новая. Соприсутствие этих женщин в начале XVIII главы формирует образ бездны, падения тургеневского героя. Морально герой пал на самое дно, ибо совершил предательство по отношению к своей невесте. Согласно Данте, предателей казнят в самом последнем – девятом круге ада. Появление числа девять в этой главе обусловлено и тем, что баденская история Литвинова с Ириной ко времени встречи Татьяны занимает ровно 9 дней: с 10 по 18 августа 1862 года. Эти девять дней знаменуют новую жизнь героя, слом прежней, старой, отречение от невесты Татьяны. Новая жизнь героя в эти девять дней превратилась с позиции морали в предательство» [123. С. 13]. Сопоставляя «Божественную комедию» А. Данте и роман «Дым», И.С. Аюпов установил, что любовь героя к Ирине в Баден-Бадене – это своеобразный спуск по кругам душевного ада: чем дальше развиваются их отношения, тем невыносимее становятся страдания Литвинова. Исследователь находит дантовские параллели и в образе Татьяны, который оппозиционен образу Ирины. По его мнению, в характеристике Татьяны Шестовой имеется черта, роднящая ее с образом Беатриче из «Божественной комедии». Если общение с Ириной ведет героя к снижению своих личностных критериев, к

духовной пропасти, пустоте и безобразию, то его возвращение в финале романа к Татьяне несет ему окончательное исцеление, очищение души и внутреннюю гармонию, подобно благотворному влиянию Беатриче на А. Данте. Между тем соотношение понятий «любовь» (Ирина) и «нравственный идеал» (Татьяна) гораздо сложнее и лишено той идейно-художественной прямолинейности, которая наблюдается в «Божественной комедии» (отразившей не только предвозрожденческие, но и средневековые воззрения на мир), где эти понятия совмещены в одном образе Беатриче.

Важную роль в художественном мире романа «Дым», как считает И.С. Аюпов, играют пушкинские реминисценции. Им обнаружен пушкинский мотив губительности высшего петербургского мира для «маленького человека» (в частности, благодаря реминисценции из поэмы «Медный всадник»), который гармонирует с дантовскими реминисценциями в описании Литвинова: в обоих случаях речь идет о страданиях человека, о его муках, боли, о его потерянном, а точнее, украденном счастье. Благодаря пушкинской реминисценции, вводящей петербургскую тему в ее отрицательном, антигуманном значении, вина героя смягчается: он вызывает сочувствие. Пушкинская традиция оказывается созвучной дантовской и в описании счастливых дней жизни Литвинова (после письма Татьяны к нему): мотив веры в жизнь (благодаря реминисценции из стихотворения «Если жизнь тебя обманет...»), в ее светлые начала, сопряженный с мотивом «жизни бесконечной», венчает образ Литвинова в «Дыме» [124. С. 14].

В ходе анализа романа «Дым» И.С. Аюпову удалось обнаружить лермонтовские и тютчевские реминисценции, позволяющие выявить экзистенциальную составляющую в образе Ирины Ратмировой, глубже понять героиню. По мнению ученого, лейтмотивом образа Ирины является мотив «измученной души», который пронизывает роман «Дым» от первой до последней сцены с ее участием. Вместе с тем этот серьезный, высокий мотив сплетается в ее образе с иным – тривиальным, пошлым, будничным, обыкновением. Образ «измученной женской души» (восходящий к стихам Ф.И. Тютчева), мелькнувший в подтексте начальной пейзажной зарисовки, реализуется в исповеди героини в XIII главе романа, пронизанной христианским мотивом высокого страдания. Ключевую роль в

осмыслении образа Ирины в романе играют, как отмечает И.С. Аюпов, лермонтовские реминисценции (лирика, поэма «Демон»). Как и демонических лермонтовских героев, Ирину можно назвать «страдающим эгоистом». Тургеневская Ирина находится между добром и злом, светом и тьмой, и только в финале злое начало как бы утверждается в ней окончательно, хотя повествователь замечает, что это – «доля истины». Лермонтовская реминисценция позволяет объяснить психологическое состояние Ирины, раскрыть специфику ее нравственных колебаний на вокзале. По мнению исследователя, ключевым в характеристике ума Ирины в финале романа является определение «озлобленный». «Озлобленный ум» героини – это концентрированное выражение ее внутренней затаенной боли, апогей скрытого страдания. Вместе с тем это и наказание Ирины, ибо выйти из такого состояния она не может: выражение («озлобленный ум»), словно маска в древнегреческой трагедии, прирастает к Ирине навсегда. В финале уже нет колебаний, двойственности этого характера. История с Литвиновым ожесточает Ирину окончательно, в ней исчезают мягкость, нежность, поэтичность, потому что исчезает всякая надежда даже на возможность счастья. Роман заканчивается двойным образом «дыма»: счастливо вьется дым семейного очага Литвинова и Тани; пустым дымом «озлобленного ума» завершается судьба Ирины [125. С. 14–15].

Таким образом, главное отличие ХКМ от других разновидностей картин мира заключается в ее образно-эмоциональном, эстетическом и этическом способе освоения действительности, в силе нравственного воздействия на адресата. Основными признаками ХКМ являются образно-эмоциональный, ценностный, эстетический способ освоения действительности, разветвленность художественных функций, главной из которых является катарсическая, многокомпонентность, иерархическая сложность. ХКМ представляет собой особое пространство, имеющее семантическое (сфера концептуализации художественных знаний и смыслов), прагматическое (сфера концептуализации интенций, оценок и эмоциональных реакций) и коммуникативное (в рамках которого осуществляется особый тип коммуникации – коммуникация художественная) измерения. ХКМ отражает действительность лишь

в определенных аспектах. Она формируется на основе восприятия многих источников: произведений литературы, живописи, музыки, театра, кино, под воздействием работ искусствоведов и критиков, тематических телевизионных и радиопередач. Художественная КМ каждой эпохи находит воплощение в разнообразных произведениях искусства, это картина чувственная, видимая, эмоционально окрашенная, каждая эпоха искусства в целом определяет общий уровень художественного мышления. ЯХКМ – это синкретичное образование, возникающее в результате воплощения художественных смыслов в речи и представляющее собой целостный, многогранный образ художественного мира, создаваемый средствами языка. ЯХКМ не отражает мир фотографически, а воплощает в языке художественного произведения результаты творческой деятельности, отношение творца художественной реальности к миру, его эстетическую и ценностную ориентацию. Изучение картины мира, запечатленной в произведениях литературы, является одним из наиболее актуальных направлений в филологии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Хайдеггер М. Время картины мира // Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления. М.: Республика, 1993. С. 41– 63.
2. Скурту Н.П. Искусство и картина мира. Кишнев: Штиинца, 1990. 86 с.
3. Мейлах Б.С. Философия искусства и художественная картина мира // Вопросы философии. – 1983. – №7. – С. 116–125.
4. Мейлах Б.С. Философия искусства и художественная картина мира // Вопросы философии. – 1983. – №7. – С. 116–125.
5. Мейлах Б.С. Философия искусства и художественная картина мира // Вопросы философии. – 1983. – №7. – С. 116–125.
6. Чернышова Т.А. Художественная картина мира, экологическая ниша и научная фантастика // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / 1986. Человек – Природа – Искусство. Л.: Наука, 1986. С. 55–74.

7. Аскин Я.Ф. Категория будущего и принципы ее воплощения в искусстве // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1986. С. 67–73.
8. Грунина Л.П. О методике комплексного описания идиостиля // Художественный текст и языковая личность: проблемы изучения и обучения: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 100-летию Томского государственного педагогического университета (11-12 октября 2001 г.). Томск: Изд-во Томск. гос. пед. ун-та, 2001. С. 92–94.
9. Зобов Р.А., Мостепаненко А.М. О типологии пространственно-временных отношений в сфере искусства // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 11 – 25.
10. Иванов, Вяч. Вс. Категория времени в искусстве и культуре XX века // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 39–67.
11. Иванов Вяч. Вс., Топоров В.Н. Славянские моделирующие семиотические системы. М.: Наука, 1965. 246 с.
12. Кораблина Ю.Н. Художественная картина мира в мемуарных произведениях В.П. Катаева. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Сургут, 2006. 26 с.
13. Лотман Ю.М., Успенский Б.А. О семиотическом механизме культуры // Лотман Ю.М. Избранные статьи: в 3т. Т. 3. Таллинн: «Александра», 1993. С. 326–344.
14. Мейлах Б.С. Философия искусства и художественная картина мира // Вопросы философии. – 1983. – 7. – С. 116–125.
15. Никитина И.П. Художественное пространство как предмет философско-эстетического анализа. Автореф. дис. ... д-ра филос. наук. М., 2003. 27 с.
16. Пац М.В. От модели языковой картины мира к моделям художественных систем. Репрезентация. Пенза: ПГУАС, 2004. 92 с.
17. Родина Т.М. Художественная картина мира как синтетическая многомерная структура // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / 1984. Л.: Наука, 1986. С. 57–68.

18. Рудь И.Д., Цуккерман И.И. О пространственно-временных преобразованиях в искусстве // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 262–274.
19. Сапаров М.А. Об организации пространственно-временного континуума художественного произведения // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 85–103.
20. Соболев П.В. Художественная картина мира: ценностная значимость // Художественное творчество / 1984. Вопросы комплексного изучения. Л.: Наука, 1986. С. 32–36.
21. Солдатова Н.П. Научная и художественная картины мира, их структуры и взаимодействие. Автореф. дис. ... канд. филос. наук. СПб., 2000. 18 с.
22. Топоров В.Н. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. М.: Языки русской культуры, 1994. 382 с.
23. Успенский Б.А. Семиотика искусства. Поэтика композиции. Семиотика иконы. Статьи об искусстве. М.: Языки славянской культуры, 2005. 360 с.
24. Чернышова Т.А. Художественная картина мира, экологическая ниша и научная фантастика // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / 1986. Человек – Природа – Искусство. Л.: Наука, 1986. С. 55–74.
25. Бибина И.В. Пространство и время в автобиографических романах В. Набокова. Дисс. ... канд. филол. наук. Саратов, 2003. 187 с.
26. Гневковская Е.В. Проблемы поэтики диалогии П.И. Мельникова (Андрея Печерского) «В лесах» и «На горах»: характерология, художественное пространство и время. Дисс. ... канд. филол. наук. Н. Новгород, 2003. 207 с.
27. Егоров Б.Ф. Категория времени в русской поэзии XIX века // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 160–172.
28. Жилина Т.С. Семантика художественного пространства в романе Дж. Джойса «Портрет художника в юности». Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Калининград, 2008.

29. Журавлева А.А. Эстетика пространства. Дисс. ... канд. филос. наук. СПб, 2003. 168 с.
30. Зубарева Н.Б. Об эволюции пространственно-временных представлений в художественной картине мира // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / 1983. Л.: Наука, 1983. С. 25–37.
31. Измайлов Р.Р. Время и пространство в поэзии И. Бродского. Дисс. ... канд. филол. наук. Саратов, 2004. 196 с.
32. Йен Тинг-Чиа Специфика пространственно-временной организации русскоязычных романов В. Набокова «Машенька», «Защита Лужина», «Приглашение на казнь». Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. М., 1999. 18 с.
33. Каган М.С. Пространство и время в искусстве как проблема эстетической науки // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 26–39.
34. Ковалева Т.Н. Художественное время в восприятии романа И.А. Бунина «Жизнь Арсеньева». Дисс. ... канд. филол. наук. Ставрополь, 2004. 182 с.
35. Кочеткова М.А. Художественное пространство в рассказах И.А. Бунина 1890-х – 1910-х гг. и в повестях «Деревня» и «Суходол». Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Ульяновск, 2005. 17 с.
36. Кусаинова Т.С. Темы «Пространство» и «Время» в лексической структуре художественного текста. По роману В. Набокова «Другие берега». Дисс. ... канд. филол. наук. СПб, 1997. 170 с.
37. Лотман Ю.М. О языке мультипликационных фильмов // Лотман Ю.М. Избранные статьи: в 3 т. Т. 3. Таллинн: «Александра», 1993. С. 323–325.
38. Лотман Ю.М. Театральный язык и живопись (К проблеме иконической риторики) // Лотман Ю.М. Избранные статьи: в 3 т. Т. 3. Таллинн: «Александра». С. 308–315.
39. Лотман Ю.М. Художественный ансамбль как бытовое пространство // Лотман Ю.М. Избранные статьи в в 3 т. Т. 3. Таллинн: «Александра», 1993. С. 316–322.

40. Лотман Ю.М. Об искусстве. СПб.: Искусство, 1998. 702 с.
41. Мартынов В.И. Время и пространство как факторы музыкального формообразования // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 238–248.
42. Медриш, Д.Н. Структура художественного времени в фольклоре и литературе // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 121–142.
43. Морозов Д.В. Художественное время и пространство в русскоязычных романах В. Набокова 1920-1930 годов. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Кострома, 2003. 18 с.
44. Нефедов Е.А. Пространство и время как сюжетобразующие элементы фильмов: рубеж XX – XXI веков. Дисс. ... канд. искусств. наук. М., 2007. 191 с.
45. Новик А.А. Романы Андрея Белого «Серебряный голубь» и «Петербург»: Нереальное пространство и пространственные символы. Дисс. ... канд. филол. наук. Смоленск, 2006. 224 с.
46. Ржевская, Н.Ф. Изучение проблемы художественного времени в зарубежном литературоведении // Вестник МГУ – 1969. – №. 5 – С. 39–47.
47. Сапаров М.А. Об организации пространственно-временного континуума художественного произведения // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. – С. 85–103.
48. Ткачева Р.А. Художественное пространство как основа интерпретации художественного мира. Дисс. ... канд. филол. наук. Тверь, 2002. 211 с.
49. Хренов Н.А. Художественное время в фильме (Эйзенштейн, Бергман, Уэллс) // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 248–261.
50. Хренов Н.А. Динамический аспект художественной картины мира в контексте культуры // Художественное творчество / 1984. Вопросы комплексного изучения. Л.: Наука, 1986. С. 23 – 32.
51. Шутая Н.К. Художественное время и пространство в повествовательном произведении. На материале романа

- Ф.Достоевского «Бесы». Дисс. ... канд. филол. наук. Н. Новгород, 1999. 223 с.
52. Эткинд М.Г. О диапазоне пространственно-временных решений в оформлении сцены (опыт анализа творческого наследия советской театральной декорации) // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 209–219.
53. Ястребова, Н.А. Пространственно-тектонические основы архитектурной образности // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 220–229.
54. Каган М.С. Пространство и время в искусстве как проблема эстетической науки // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. Л.: Наука, 1974. С. 26–39.
55. Алисова Т.Б. Опыт анализа концептуального мира Данте с позиций современной лингвистики // Вестник МГУ. – Сер. 9. – 1996. – №6 – С. 7–20.
56. Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. М.: Academia, 1997. С. 267–279.
57. Грацианова И.С. Концептосфера и архетипическое пространство русской онтологической прозы последней четверти XX столетия. Дисс. ... канд. филол. наук. Краснодар, 2004. 236 с.
58. Гришаева Л.И., Попова М.К. Картина мира как проблема гуманитарных наук // Картина мира и способы ее репрезентации: Научные доклады конференции «Национальные картины мира: язык, литература, культура, образование» (21-24 апреля 2003 г., Курск). Воронеж: Воронежский государственный университет, 2003. С. 13–38.
59. Колесов, В.В. Концепт культуры: образ, понятие, символ // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. – Сер. 2. – 1992. – №16. – С. 30–40.
60. Мещерякова Ю.В. Концепт «красота» в английской и русской культурах // Языковая личность: Проблемы

лингвокультурологии и функциональной семантики. Волгоград: Перемена, 1999. С. 209–215.

61. Орешко М.А. Лексическая репрезентация художественной концептосферы Виктора Пелевина: концепты «человек», «пространство», «время». Дисс. ... канд. филол. наук. СПб, 2006. 177 с.
62. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. М.: Аграф, 1997. 384 с.
63. Сапрыкина В.И. Национальная специфика языкового отражения концепта в художественной картине мира (на материале вербализации концепта «музыка» в русской и немецкой поэзии XIX-XX в.в.). Автореферат дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2005. 23 с.
64. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп. М.: Академический проект, 2004. 992 с.
65. Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. М.: Academia, 1997. С. 267–279.
66. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под. ред. проф. В.П. Нерознака. М.: Academia, 1997. – С. 280–287.
67. Миллер Л.В. Художественная картина мира и мир художественных текстов. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2003. 156 с.
68. Миллер Л.В. Художественная картина мира и мир художественных текстов. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2003. 156 с.
69. Аюпова, С.Б. Художественная картина мира в романе И.С. Тургенева «Рудин» // Исследования по семантике и прагматике языковых единиц 2005. Уфа: Вагант, 2005. С. 38–49.
70. Аюпова С.Б. Феноменологические особенности художественной картины мира // Концептуальные проблемы литературы: художественная когнитивность. Материалы третьей международной научной конференции. Ростов-н/Д.: ИПО ПИ ЮФУ, 2009. С. 36–41.

71. Закс Л.А. Художественное сознание – Свердловск: Изд-во Свердловского ун-та, 1990. 212 с.
72. Миллер Л.В. Художественная картина мира и мир художественных текстов. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2003. 156 с.
73. Парачев А.М. Эмоциональные структуры ценностного сознания // Текст как отражение картины мира. М.: МГПИИ им. М. Тореза, Вып 341, 1989. С. 72–81.
74. Сапожникова Ю.Л. К вопросу о художественной картине мира // Язык. Человек. Культура: материалы международной научно-практической конференции 22 октября 2002 года, Смоленск. Смоленск: СГПУ, 2002. С. 181–186.
75. Скурту Н.П. Искусство и картина мира. Кишнев: Штиинца, 1990. 86 с.
76. Закс Л.А. Художественное сознание – Свердловск: Изд-во Свердловского ун-та, 1990. 212 с.
77. Миллер Л.В. Лингвокогнитивные механизмы формирования художественной картины мира (на материале русской литературы). Дисс. ... д-ра филол. наук. СПб, 2003. 286 с.
78. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 139 с.
79. Дымарский М.Я. Проблемы текстообразования и художественный текст (на материале русской прозы XIX-XX вв.) СПб: Алтея, 1999. 284 с.
80. Ким Т.Я. Семасиологический аспект изучения художественной картины мира // Исследования по семантике и парадигматике языковых единиц. Уфа: Изд-во БПУ, 2003. С. 136-144.
81. Николаева Т.М. От звука к тексту. М.: Языки русской культуры, 2000. 597с.
82. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Приметы времени и места в идиоматике речемыслительной деятельности // Язык: Система и функционирование. М.: МГУ, 1988. С. 54–67.

83. Сватко Ю. «Текст – мир человека – культура» в пространстве современного эйдизма // Философия языка: в границах и без границ. Харьков: Наукова думка, 1994. С. 37–61.
84. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп. М.: Академический проект, 2004. 992 с.
85. Изер В. Вымыслообразующие акты // Новое литературное обозрение. – 1997. – №27. – С. 23-41.
86. Сорокин Ю.А. Психолингвистические аспекты изучения текста. М.: Наука, 1985. 348 с.
87. Аюпова С.Б. Дискурс художественной литературы и языковая художественная картина мира // Дискурс: проблемы функционирования, анализа, интерпретации: Мат-лы Междунар. заочной науч. конф. (г. Караганда, 20 апреля 2009 г.) Караганда: Центр гуманитарных исследований, 2009. С. 83 – 87.
88. Аюпова С.Б. Особенности взаимодействия дискурса художественной литературы и языковой художественной картины мира // Активные процессы в различных типах дискурсов: функционирование единиц языка, социолекты, современные речевые жанры. Материалы международной конференции 19 – 21 июня 2009 года. Ярославль: Ремдер, 2009. С. 32 – 37.
89. Беренкова В.М. О специфике реконструкции картины мира произведений Дж. Р. Толкиена в русскоязычном дискурсе // Активные процессы в различных типах дискурсов: функционирование единиц языка, социолекты, современные речевые жанры. Материалы международной конференции 19 – 21 июня 2009 года // Под ред. О.В. Фокиной. – М. – Ярославль: Ремдер, 2009. С. 72-75.
90. Булатова А.П. Концептуализация знаний в искусствоведческом дискурсе // Вестник МГУ. – Сер. 9. Филология. – 1999. – №4. – С. 34–49.
91. Делез Ж. Марсель Пруст и знаки. СПб.: Алтея, 1999. 190 с.
92. Земская Ю.Н. Динамика взаимодействия категорий времени и пространства в дискурсе персонажа: Антропоцентрический

- аспект на материале романа М.Булгакова «Мастер и Маргарита». Дисс. ... канд. филол. наук. – Барнаул, 1991. 197 с.
93. Кастанеда Г.-Н. Художественный вымысел и действительность // Логос. Философско-литературный журнал. – 1999. – №3. – С. 69–103.
94. Кибрик Е.А. Когнитивные исследования по дискурсу // Вопросы языкознания. – 1994. – №5. – С. 126–140.
95. Ли В.С. Номинализации в книжно-письменных типах дискурса русского языка (к проблеме языковой концептуализации действительности) // Активные процессы в различных типах дискурсов: функционирование единиц языка, социолекты, современные речевые жанры. Материалы международной конференции 19 – 21 июня 2009 года // Под ред. О.В. Фокиной. М. – Ярославль: Ремдер, 2009. С.284-290.
96. Миллер Л.В. Художественная картина мира и мир художественных текстов. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2003. 156 с.
97. Млечко А.В. «Р текст» эмиграции в художественном дискурсе «современных записок» // Русское слово в мировой культуре. Материалы Конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы. Санкт-Петербург, 30 июня – 5 июля. Пленарные заседания: Сб. докладов. В 2-х т. Т. II. СПб: Политехника, 2003. С. 379–387.
98. Ревзина О.Г. Язык и дискурс // Вестник МГУ. – Сер. 9. – 1999. – №1. – С. 25–34.
99. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. М.: Аграф, 1997. 384 с.
100. Серль Дж. Р. Логический статус художественного дискурса // Логос. Философско-литературный журнал. – 1999. – №3. – С. 34–48.
101. Смирнов И.П. Психодиахронологика. Психоистория русской литературы от романтизма до наших дней. М.: Наука, 1994. 363 с.
102. Флоря А.В. Лирический дискурс как объект лингвистической интерпретации. Дисс. ... д-ра филол. наук. Орск, 1995. 391 с.

103. Чернышева Н.Ю. Поэтический и музыкальный дискурсы в художественном целом // Активные процессы в различных типах дискурсов: функционирование единиц языка, социолекты, современные речевые жанры. Материалы международной конференции 19 – 21 июня 2009 года // Под ред. О.В. Фокиной. М.-Ярославль: Ремдер, 2009. С. 534–537.
104. Шестак Л.А. Художественная картина мира: фреймовая семантика текста и базовая метафорика // Художественный текст и языковая личность: Материалы III Всероссийской научной конференции, посвященной десятилетию кафедры русского языка и стилистики Томского государственного педагогического университета (29 – 30 октября 2003 г.) / Под ред. проф. Н.С. Болотновой. Томск: Изд-во Томского государственного педагогического университета, 2003. С. 164–169.
105. Кастанеда Г.-Н. Художественный вымысел и действительность // Логос. Философско-литературный журнал. – 1999. – №3. – С. 69–103.
106. Миллер Л.В. Художественная картина мира и мир художественных текстов. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2003. 156 с.
107. Ким Т.Я. Языковая художественная картина мира и ее семантическая структура // Многомерность языка и науки о языке. Материалы Всероссийской научной конференции 2 – 3 июля 2001 г. Часть II. Бирск: Бирск. гос. пед. ин-т, 2001. С. 15–16.
108. Скурту Н.П. Искусство и картина мира. Кишнев: Штиинца, 1990. 86 с.
109. Аюпова С.Б. Категории пространства и времени в языковой художественной картине мира (на материале художественной прозы И.С. Тургенева). Дисс. ... д-ра филол. наук. М., 2012. 668 с.
110. Аюпова С.Б. Категории пространства и времени в языковой художественной картине мира (на материале художественной прозы И.С. Тургенева). Дисс. ... д-ра филол. наук. М., 2012. 668 с.

111. Буров А.А. Формирование современной русской языковой картины мира (способы речевой номинации): Филологические этюды. Монография. Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2008. 319 с.
112. Сапожникова Ю.Л. Художественно-языковая картина мира американской провинции. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. М., 2003. 26 с.
113. Ким Т.Я. Языковая художественная картина мира и ее семантическая структура // Многомерность языка и науки о языке. Материалы Всероссийской научной конференции 2 – 3 июля 2001 г. Бирск: Бирск. гос. пед. ин-т, 2001. – Часть II. С. 15–16.
114. Ким Т.Я. Семасиологический аспект изучения художественной картины мира // Исследования по семантике и парадигматике языковых единиц. Уфа: Изд-во БГПУ, 2003. С. 136–144.
115. Миллер Л.В. Лингвокогнитивные механизмы формирования художественной картины мира (на материале русской литературы). Дисс. ... д-ра филол. наук. СПб, 2003. 286 с.
116. Хализев В.Е. Теория литературы: Учебник. 4-е изд., испр. и доп. М.: Высшая школа, 2004. 405 с.
117. Тургенев в русской критике: Сборник статей. М.: ГИХЛ, 1953. 579 с.
118. Тургенев И.С. Полное собрание сочинений и писем в: 30 т. Письма в 18 т. Т. 4. М.: Наука, 1989. – 688 с.
119. Аюпов С.М. Эволюция тургеневского романа 1856 – 1862 гг.: соотношение метафизического и конкретно-исторического. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001. 292 с.
120. Аюпов С.М., Аюпов И.С. Романы И.С. Тургенева 1860-х годов в мире контекстов. – Уфа: РИО РУНМЦ МО РБ, 2010. 140 с.
121. Аюпов И.С. Роман И.С. Тургенева «Дым» в историко-культурном контексте. Дисс. ... канд. филол. наук. Магнитогорск, 2010. 190 с.
122. Аюпов С.М., Аюпов И.С. Романы И.С. Тургенева 1860-х годов в мире контекстов. – Уфа: РИО РУНМЦ МО РБ, 2010. 140 с.

123. Аюпов И.С. Роман И.С. Тургенева «Дым» в историко-культурном контексте. Дисс. ... канд. филол. наук. Магнитогорск, 2010. 190 с.
124. Аюпов И.С. Роман И.С. Тургенева «Дым» в историко-культурном контексте. Дисс. ... канд. филол. наук. Магнитогорск, 2010. 190 с.
125. Аюпов И.С. Роман И.С. Тургенева «Дым» в историко-культурном контексте. Дисс. ... канд. филол. наук. Магнитогорск, 2010. 190 с.

KLASİK ŞİİRDE 'DEVLET' KAVRAMI ÜZERİNE BİR ÖRNEKLEM: BAKİ'NİN GAZELLERİ

DOÇ. DR. NAZİRE ERBAY*

Öz

Devlet, toplulukların varlıklarının devamı için mühim değerlerdendir. Devlet kavramının oluşmasında siyasi idealler önemlidir. Devletin ve milletin bekası için, yöneticilerin ve halkın birbirlerine karşı vazifeleri vardır. Devlet, sözlüklerde toprak bütünlüğüne bağlı yaşayanları temsil eder. Bu temsiliyetin içinde millet olma bilinci vardır. Klasik Türk şiirinde devlet, bu tanıma uygun olarak gerçek anlamda kullanılmıştır. Devlet, mazmunlu anlatımlarda ise büyüklük, mevki, talih anlamlarında sıklıkla yer alır.

Klasik Türk şiirinde devlet, en çok kasidelerde birçok şair tarafından kullanılmıştır. Baki'nin hayat hikayesinde devlet makamlarına ulaşmaya yönelik istekleri söz konusudur. Şairin devletle olan yakınlığı gazellerinde sıkça yer alır. Bu çalışmada Baki'nin gazellerinde devlet kelimesinin anlam çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, tespit edilen gazeller, Baki'nin hayat hikayesi ile ilişkilendirilerek değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Baki, gazel, iktidar, mazmun

ABSTRACT

The state is one of the important values for the continuation of the existence of the communities. Political ideals are important in the formation of the concept of state. For the continuity of the state and the nation, the rulers and the public have duties to each other. The state represents the inhabitants of the territorial integrity in the dictionaries. There is aware-

---

* DOÇ. DR. NAZİRE ERBAY, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Email: nazire.erbay@atauni.edu.tr.

ness of being a nation within this representation. In classical Turkish poetry, the state has been used in the real sense in accordance with this definition. In terms of the state and the , metaphorical narratives, it is frequently included in terms of greatness, position and fortune.

In classical Turkish poetry, the state was mostly used by many poets in odes. Baki's life story has a desire to reach state authorities. The poet's affinity with the state it takes place frequently. In this study, it is tried to draw the meaning of state word in the lyrics of Baki. In this study, the lyrics detected were evaluated by associating with Baki's life story.

Keywords: State, Baki, lyric, government, metaphor

چکیده

دولت یکی از ارزش های مهم برای تداوم جوامع می باشد. در ایجاد مفهوم دولت ایدال های سیاسی مهم می باشد. برای بقای دولت و ملت، مسولین و مردم حقوق متقابلی نسبت به هم دارند. دولت در مفاهیم لغوی نماینده مردم در تمامیت ارزی ایشان می باشد. در شعر کلاسیک ترک دولت با تعریفی مناسب برای این مفهوم استفاده شده است. دولت در نقل های مضمون معانی بزرگ، صاحب جاه و مکان و آینده روشن را دارد. در ادبیات کلاسیک ترک دولت بیشتر در قصیده ها استفاده شده است. در زندگینامه باقی درخواست های رسیدن به مراتب دولتی ذکر شده است. در این اثر مفهوم دولت در قصاید باقی استفاده شده است. همچنین ارتباطات قصاید وی با زندگینامه اش نیز ذکر شده است.

کلید واژه ها: دولت، باقی، غزل، اقتدار، مضمون.

GİRİŞ

İnsanlar kalabalık gruplar halinde, aynı toprak üzerinde yaşamaya başlamasıyla beraber bir düzen içinde yönetilmeye de ihtiyaç duymuşlardır. Bu durum, evrensel niteliktedir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren insan toplulukları bulunduğu coğrafyaya, yaşayış şekline, inancına vd. göre idare edilme prensiplerini şekillendirmiş ve yönetimlerinin dayandığı esasları belirlemişlerdir. Temelinde daha düzenli ve güvenli bir hayat arzusunda olan ve klan, kabile, oba, beylik düzeyindeki topluluklar, zamanla kurumlaşarak belli fikir ve idealler etrafında teşkilatlanmalarının

mahiyetini ve fonksiyonlarını 'devlet' kurarak belirleyip sağlamlaştırmışlardır. Devlet kavramının tartışılmaz unsurlarından olan siyasi ideallerin yanında milli olma da toplulukların varlıklarının devamı için en mühim değerlerden kabul edilir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde devlet, "Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık." ve "büyüklük, mevki, talih" şeklinde tanımlanır. Türklerin devlet algısının içinde; kağanın, beyin, hükümdarın, padişahın ya da sultanın milletin varlığı ve mutluluğu adına erdemlerin en yücesini kapsayacak şekilde, seçkin bir konumlanması söz konusudur.

Bugünün mevcut bilgilerinden yola çıkarak, Türklerin yeryüzünde var olduğu ilk tarihlerden itibaren değişik coğrafyalarda, farklı adlarla, çok sayıda devlet kurduğu bilinmektedir. Bir fazilet abidesi olarak da görülen bu devletlerin kuruluş ve işleyişinde yönetenin yani kağanın ululuğu çok sayıda tarihî ve edebî metinde ifade edilir. Devletin ve milletin bekası için, yöneticinin ve halkın birbirine karşı vazifeleri de vardır. "Türk devlet geleneğinde kağansız bir devlet yahut devletsiz bir kağan düşünmek mümkün değildir. Hakan liyakati sayesinde Tanrı tarafından kendisine bahşedilen kut vasıtasıyla il (devlet) tüzer, töre'yi tutar; açları doyurur, çıplakları giydirebilir. İçeride ve dışarıda asayişini temin etmek, toprak bütünlüğünü korumak onun en asil vazifesidir. Türkler kurdukları cihan-şümül imparatorlukla hep bu amaçlara hizmet etmişlerdir. Buna karşılık halkın da devlete ve yöneticilere karşı vazifeleri vardır. Bengü il'den devlet-i ebedmüddet'e ve nihayet Cumhuriyet'e uzanan süreçte bağlayıcı olan en mühim unsur, kuşkusuz töredir. Zira 'il gider, töre kalır.' Bu bağlamda Türklerde kağan için kullanılan 'kut', 'kutlu olsun' sözü unutulmamalıdır."¹

Osmanlı'nın, klasik şairin ve genel manada da Müslümanların devlet yöneticilerine bakışının Sasanilerdeki ile benzerlik gösterdiği düşünülür: "Sasani anlayışına göre kral, Tanrı ile insanlar arasında bir yerdedir. Evrenin merkezidir ve yaratıcının yeryüzündeki temsilcisidir. Bu anlayıştaki adalet kavramı, günümüzde kullandığımız eşitlik sağlama anlamında değil, daha çok herkesin ait olduğu konumda tutulması anlamında kullanılmıştır. Bu anlayış Sasanî bölgelerinin Müslümanlar tarafından ele geçirilmeleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan Arapça, Farsça tercümelemlerle baş-

¹ Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken, İstanbul 2016, s.18

lamıştır. Gazali de Sasani anlayışını İslam düşüncesiyle birleştirmeye çalışır. Ona göre, sultan Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Süleyman Uludağ ise, 'İslam devleti' kavramının yanlış olduğunu belirtir. Kur'an, devletin nasıl olması gerektiği üzerinde değil, ne yapması gerektiği üzerinde durmuştur. Devlet âdil ve merhametli olmalıdır."²

İslam felsefecisi ve tarihçisi İbn Haldun'un, *Mukaddime*'si başta olmak üzere, eserlerinde Türklerin devlet yapılandırmasına dair fikirlerini beyan etmiştir. Bu fikirler Türklerin devlet yöneticilerine bakışının şekillenmesine önemli ölçüde etkili olmuştur. "Sultan onları düşmanlarının saldırısından, zararlarından korumakla ve kötülüğü yasak eden hükümleri onlara tatbik etmekle mükelleftir. Onların mal ve canlarını, yollarını emniyet içinde bulundurmaya, maslahat ve menfaatlerine uygun olan işlere sokmaya, aralarındaki muamelelerini düzenlemeye, yiyecek ve yaşama için gereken şeyleri, tartıya hile karıştırılmamasını sağlamaya, muamelelerinde kullandıkları paraların gerek ayarlarını ve gerek ölçülerini teftiş etmeye, halkın arzu ettiği şekilde, kendisine itaatlerini ve kendisinden razı olmalarını temin etmek için ülkeyi güzel siyasetle idare etmeye, şeref ve şanı ancak kendi şahsında toplamaya, bu şeref ve şana başkalarını iştirak ettirmemeye mecburdur."³

Bunlara ilaveten Farabi de Türklerin devlet ve yöneticilerinin insanın hakikate ulaşmasında, İlahi olanla bağı arasındaki ilgide belirleyici olduğunu ifade eden felsefeciler arasındadır. "Farabi'ye göre, doğru bir devlet politikası, Tanrı'nın evrendeki yönetimini örnek alan politikadır. Devlet kurmak insanın iradesinin bir ürünü olduğuna göre, ortaya çıkan bu yapı, iradi iyilik ve iradi kötülüğün sergileneceği beşerî bir tasarımdır. Farabi, insan ve toplumun mutluluğa ulaşmasını maddiyat zemininde değil hakikat, erdem, inanç ve fiil temelinde açıklar."⁴ Zikredildiği gibi hâlikın yanında, yakınında olan karşılıksız yardım eden yönetim veya idareciler mutlu toplumları ve şehirleri de oluşturacaktır. "İnsanları kendileriyle hakiki anlamda mutluluğun elde edildiği şeyler için birbirlerine yardım et-

² Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı'da Devlet Felsefesi: Yönetilenlere Yaklaşım ve Bu Siyasetin Kaynakları", *Doğu Batı*, S.53, Haziran-Temmuz-Ağustos 2010, s.42-45.

³ İbn Haldun, *Mukaddime*, İlgî-Kültür- Sanat Yayınları, c.1, İstanbul 2015, s. 496.

⁴ Cüneyd Kaya, *İslam Felsefesi Tarih ve Problemleri*, İsam Yayınları, İstanbul 2013, s.169-698-699.

meyi amaçladıkları bir şehir, erdemli, mükemmel bir şehirdir (Medinetü'l-fâzıla); insanları mutluluğu elde etmek için birbirlerine yardım eden mükemmel, erdemli bir toplumdur."⁵

'Devlet' kavramının temel ve mecaz anlamı ile Türklerin devlet kurmasına etki eden felsefi ve siyasi anlayışların toplamı, bu çalışmada yer alan devlet kavramının ele alınmasında belirleyici bir faktördür. Osmanlı şiirinde, bilhassa kasidelerde, devlet, iktidar, sanatçı ve dahi halk, belli bir hiyerarşi ile ortak bir düzlemde aynı metinde yer alır. Çünkü Osmanlı şiirinin hangi nazım şekli/türü olursa olsun sanatkarın kaleminde silsile-i merâtibi takip etmek usulden ya da edeptendir. Dolayısıyla klasik şiirde, kasidelerin methiyeye dayalı anlatımında sultan, devlet ricalinden herhangi bir ileri gelen dönemin şiir anlayışından kaynaklanan dil, anlatım, üslup özellikleriyle yer alır.

Kasideler, yaklaşık yedi asır süren, şiiri merkeze alan bir anlayışın siyasî, içtimaî, edebî birikimini ve dahi arkaik hafızasını ortaya koyan mühim vesikalardandır. Sanatkârlar, şairliklerini kasidelerinde övmelerinin yanında, devletin en uç tepesine bakışlarını yansıtan metinler kaleme alırlar. Şairler aynı zamanda devlet, iktidar ve halk üçgeninin mana değerini, içine doğdukları kadim medeniyete ait mirasın davranış, inanış kalıplarıyla eserlerinde yansıtır. Kısacası, ezber bilgilerin dayatmasından öte, kasideleri şairlerin sultana sadece caize alma, 'şairlikle makam devşirme' maksadı ile yazdıkları ve içinde mübalağadan başka bir şeyin bulunmadığı süslü metinler olarak okumak, bu yüzyıldan yüzyıllar öncesi dönemin siyasî ve edebî şartlarını düşünmeden verilecek eksik ve haksız bir yargı olur. Dahası, her medeniyette ve dönemde olduğu gibi, devletin içerde ve dışarıda sadece silah ve askerî güç ile korunması yeterli değildir. Dolayısıyla, sanatkârlar da devletin ve milletin bekası için, döneminin şiirdeki enstrümanlarıyla birlik ve beraberliğe destek vermişlerdir. Sınırları üç kıtaya yayılan Osmanlı'nın ülke sınırları dışına, Türk-İslam gücünü ifade eden ve devlete destek veren edebî vasıtalara ihtiyacı vardı. Bu, dönemin mübalağalı anlatımıyla da olsa, sadakat ve saygıyla gerçekleştirilmeliydi. Bunun yanında kıtalararası hâkimiyeti olan Osmanlı devlet yetkililerinin liyakat sahibi, asker, devlet adamı ya da şair fark etmeden, olanlarla çalışma isteği gayet tabiidir. Çünkü, bu metinler şairin iktidarla

⁵ Fârâbi, *İdeal Devlet*, çev. Ahmet Arslan, Divan Yayınları, Ankara 2011, s. 98.

olan birlikteliğine vesile olur. Sanatkârın mümkün mertebe devletinin yanında, onun destekleyicisi olması hem merkezdeki hem sınır ötesinin, iktidara olan güvenini, inancını kuvvetlendirmeye sebeptir. Aynı zamanda bu durum, o günün şartlarında, devleti ve milleti ortak hedef etrafında kenetlenmeye bile, kuşkusuz, etkisi olmuştur.

Yukarıda verilen bilgi ve görüşlere ilave olarak bu çalışmada ise devlet; devlet-şair ilişkisi, ezber bilgi olarak daha çok lirik konu ve temaların ele alındığı söylenen gazel nazım şeklinde de yer almasıyla dikkatlere sunulacaktır. Çünkü Baki'nin gazellerinde geçen 'devlet' kavramı gerçek ve mazmunlarla beraber mecazlı göndermeleriyle dikkate değer niteliktedir. Bu bağlamda, devlet kelimesi, Baki'nin gazellerindeki anlam ve uygulama yönü olarak birbirine yakın ama aralarında belli nüanslar bulunan kelimeler olarak varlık gösterir. Bu çalışmayla devlet kelimesi evvela güç, iktidar ardından, saadet, talih anlamlarıyla beyitlerde değerlendirilecektir.

BAKİ'NİN GAZELLERİNDE 'DEVLET' KAVRAMI

Klasik Türk edebiyatında şiir, tek bir tür veya başlık altında toplanmaz. Çeşitli adlardaki nazım şekil ve türleri zengin konu ve tema yelpazesi ile, yüzyıllardır binlerce şair tarafından toplumun tamamını ilgilendiren eserler ortaya koymuşlardır. Devlet kavramı, başta kasideler olmak üzere neredeyse bütün nazım şekillerinde farklı oranlarda yer alır. Gazelde de gerek temel anlamı gerekse mecaz söyleyişlerle işlenir. Hatta bazı şairler (Haşmet Divanı 29. gazel gibi) devlet redifli gazel de yazmışlardır.

Baki, hayatı boyunca sultanlar ve devrin ileri gelenlerince şairliğiyle iltifatlara mazhar olmuştur. Bilhassa Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı sırasında niyetlendiği şeyhülislam olma yolunda mevki/makam mücadelesi şairi çok yıpratmıştır. Baki'nin gazellerinde yer alan devlet kavramı Osmanlı İmparatorluğu'ndaki önemli maddi kültür unsurlarından biri olan devlet olgusunu, güç, iktidar, saltanat anlamlarında kasidelerinde yer vermesi bu nazım şeklinin yazılma gayesine uygun olarak gelişir. Şairin içinde bulunduğu bürokratik ortam, gazellerinde de devlet kavramını sıklıkla ele almasına sebep olmuştur. Bu çalışmada devlet; önce mevki, makam iktidar ve güç anlamı, ardından mazmunlarla beraber mecaz anlatımların olduğu beyitlerdeki anlam değerleriyle ele alınacaktır.

MAKAM VE İKTİDAR OLARAK DEVLET

Osmanlı Devleti'nde toplumun huzuru, mutluluğu öncelikli hedeftir. Bu hedefle insana hizmet edilmiştir. Bu anlayış, 'devleti yaşat ki millet yaşasın' düsturunun yansımasıdır. Bu bakışa göre barınma, güven, eğitim gibi temel ihtiyaçları gideren devlettir. "İnsanların çoğu mutluluğa ulaşmada bir öğretici (muallim) ve yol göstericiye (mürşid) muhtaçtır. Çoğunluk sadece bilme ve yapma konusunda değil, kendini kontrol ve bilinçli davranış konusunda da yetersizdir. Toplumda eğitim-öğretim ve mutluluğa yönlendirme strateji ile politikalarını belirleyip koyan ve hayata geçirilmesini sağlayan kişi yöneticidir."⁶ Zaten, "Padişah da yönetme güç ve kudretinin ilhamını Tanrı'dan almıştır."⁷ Yoksa Batı ve Doğu kültürlerine ait birçok mitolojide geçtiği gibi 'Tanrı'nın oğlu' olma gibi bâtil bir düşünce Türk kültüründe olmamıştır. Ayrıca sultan, 'yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak' düşünülür. Yani sultan, halkına karşılığını beklemeden, kâr gözetmeden hizmet eden, verendir. Bütün bunlardan yola çıkarak devlete itaat insanın huzur ve mutluluğu için gereklidir. Bu durumu, şiir dilinde devlet kapısına yüz sürmek şeklinde görmek mümkündür. Baki'nin gazelleri incelendiğinde devlet, devlete itaat etme ve varlığın bekası âşikâne gazel üslubundadır. Bu gazelin söyleyiş özelliğine uygun olarak şair, sevgilisini rakiplerinden kıskanır, ona vasıl olmak için kapısının önünde beklemek, onun kulu kölesi olmak gayet tabiidir. Çünkü gelenek, gazel nazım şekline bir yazılma sebebi tayin etmiştir. Baki de bu sebebe farklı bir yol tayin etmeden, birçok şair gibi, anlatmak isteğini gazelin imkanlarıyla başarılı bir şekilde ortaya koymuştur.

Devletin gücüne, varlığına ve bekasına kulluk, yaşanan topraklara sevgiyle orantılı bir duygudur. Aşağıdaki beyitte şair de sığınılacak bu yere yüz sürmeden bahseder. Misali verilen beyitlerde, özel bir dikkat olarak, şairin bilhassa güç ve iktidar anlamında devlet kelimesiyle 'd' sesini çokça kullandığı görülür. Beyitlerdeki devlet kelimesinin etkisinin d sesiyle etkili, sert, baskılı söyleyişle artırılmasının, belli bir anlam dairesine hizmet eden öge olarak ayrıca takip edilmesi gerekir:

Yüz sürmez idi südde-i devlet-me'âbına

⁶ Kaya, s.170

⁷ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, c.2, s.105.

Kul olmayaydı husrev-i gerdûn-serir ana (7/3)⁸

(Ona dönen tahtın sultanı kul olmasaydı. Sığınılacak devlet kapısının eşğine yüz sürmezdi.)

Baki, yukarıda olduğu gibi, mecazlı söyleyişlerin içinden asıl maksadını gerçekleştirir. Dünyalık bir şey istemediğini belirten şair, bir taraftan da sevgilinin kapısının eşğine hizmetçi olmayı arzuladığı görülür. Tasavvufi söylemle pek bağdaşmayan beyitte, devlet makamlarına olan talep, kararlı ama estetik olarak dile getirilir:

Bâki dilemez dehr-i deni saltanatın dil

Yâr ışığınün hidmetidür devlet ü câhum (321/5)

(Baki, gönül, aşağılık dünyanın saltanatını istemez. Mutluluğum (devletim) ve makamım sevgilinin kapı eşğinin hizmetlisi olmaktır.)

Baki'nin hayat hikayesi ile paralel bir şekilde yorumlanacak olan aşağıdaki beyitte, şairin devletin sığınılacak bir yer olduğunu ifadesi görülür. Şair için devlet kapısından ayrılık, dünyadan ayrılma şeklinde tezahür etmektedir:

Bâkiye senden ferâgat virdi ey gerdûn-ı dîn

Südde-i devlet-me'âb-ı pâdişâh-ı kâm-yâb (20/6)

(Ey alçak dünya, mutlu eden padişahın sığınılacak yeri olan devletin kapı eşği, Baki'yi senden vazgeçiriyor.)

Baki'nin aşağıda verilen gazelinin ilk beytinde geçen devlet kavramı, derin anlam katmanlarıyla yorumlanabilir. İlk olarak beyitte 'devlet-ebed' kavramını kullanması önemlidir. Türklerin devlet düşüncesini Göktürklerle kadar götüren bu gönderme ile dünya tarihinde devlet kurmadaki devamlılığı ve devletine sahip/hâkim olmadaki gücü dile getirilir. Şaire göre devletin kapısının eşği güven, teminat, kalıcılık ve huzur açısından senede benzer. O senetten başka garantisi yoktur. Beyit, lirik söyleyişli bir

⁸ Bu çalışmada örnek gösterilen beyitler; *Baki Divanı*, Sebahaddin Küçük, TDK Yayınları, Ankara 1994'ten alınmıştır.

tema ile değerlendirilirse âşîğın da nazarında ebedî mutluluğun senedi, dayanağı sevgilinin eşiği olduğu yorumu yapılabilir:

Ey dil gerekse vâsıta-i devlet-i ebed

Olmaz nigârın işiği taşı gibi sened (43/1)

(Ey gönül, sonsuz mutluluğun vasıtası aranıyorsa, sevgilinin kapı eşiğinin taşı gibi senet olmaz.)

Devlet makam ve mevkileri, sadece burada nefsi için varlık gösterenler tarafından, işgal edilip yıpratıldığında devletin bekasını devam ettirme adına geç kalınmış olabilir. Şairin 'el, yed, dest' gibi aynı anlama gelen üç kelimeyi bir arada kullanması tesadüf değildir. Beyitte evvela el üzerinden uçurulan şahin akla gelebileceği gibi, 'el' kelimesi ayrıca güç, iktidar ve dolayısıyla mutluluk anlamında da kullanılmıştır. Klasik şiirde ve Osmanlı toplumunda devletin kuş niteliğiyle de karşılık bulunduğu bilinir. Beyitte şair kendisine itibar edilmeden evvela gücün başkasına verilmesi ardından yıpratıldıktan sonra devletin, saadetin, makamın üstelik cahiller eliyle eline, kendisine ulaşmasından hoşnut değildir. Türk-Osmanlı töre ve hukuk anlayışına göre, hak önce hak edene verilmelidir kanaati, beyitten çıkarılabilecek diğer sonuçtur:

Nâ-dân elinden alma eger irse destüne

Şeh-bâz-ı âşiyâne-i devlet yeden bi-yed (43/2)

(Devlet kuşu (varlığı), becerikli (uyanık) kişilerin elinden eline dolaşıp cahil elinden, senin eline gelecek olursa sakın alma.)

Klasik şiirin yüzyıllarca süren mazmun, dil ve anlatım tercihleri dikkate alındığında bazı beyitler hakkında hüküm vermek zorlaşmaktadır. Baki aşağıdaki beytinde adeta, klasik şiir geleneğinde de olan, bahar mevsimindeki yeme-içme meclisini tablolaştırır. Baki'nin yaşadığı yüzyıl ve sosyo-ekonomik imkanlar da düşünüldüğünde beyitte devlet iktidar ile karşılık bulurken husrev ile sultan kastedilebilir:

Lâleler bezm-i çemende câm-ı işret gösterür

Devletinde husrev-i gül ayşâ ruhsat gösterür (51/1)

(Çimen meclisinde laleler içki kadehini gösterir. Devletinde gülün sultanı, eğlenceye müsaade eder.)

Dünya tarihinde ya da mitolojide bazı kahramanlar varlıkları veya hayatlarıyla kendilerinden yüzyıllar sonrasında anılmaya değer isimler olarak görülürler. Cem/Cemşid de gücün, devletin, iktidarın temsilcisi olarak edebi metinlerde yer alan hükümdarlardandır. “İran’da hüküm süren ilk sülâlelerden Pişdâdiyân’ın dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Cem’e güzel yüzlü oluşu sebebiyle Pehlevîce ‘ışık ve nur’ anlamına gelen Şîd lakabı verilmiş ve Cemşîd adıyla da anılmıştır.”⁹ Cem’in iktidarındaki gücü, kuvveti onun sadece bir hükümdar olmasının yanı sıra zengin rivayetleri ve güzel benzetmeleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü Cem, “İçine baktığı zaman dünyada olup biten her şeyin görüldüğüne inanılan câm-ı Cem”¹⁰ in de sembolü olarak sıra dışı anlatımlarla metinlerde sıklıkla geçer. Baki de aşağıdaki beytinde içinde zevkin, eğlenenin ve aynı zamanda gücün de olduğu bir iktidara Cem vasıtasıyla gönderme yapar:

Fürûg-ı câm-ı işretden harîm-i cânı rûşen kıl

Ki envâr-ı sa’âdetdür çerâg-ı devlet-i Cemden (367/4)

(İşret kadehinin parlaklığıyla can mahremini [evini] parlat. Ki o, Cem devletinin mumu, mutluluk ışığıdır.)

Baki için mutluluk ya da en büyük devlet/iltifat, belli ki, Kanuni’den gelecek bir işaret ya da onaydır. Bu işaretin anlamı padişahla yapılacak bir konuşma yahut lütfedilecek bir makam olarak düşünülebilir:

İşâret besdür ey Bâkî sana ser-mâye-i devlet

Hudâvend-i kader-kudret şehenşâh-ı mu’azzamdan (367/5)

(Ey Baki, devletin sermayesi [olarak] kudretli hükümdardan, büyük padişahın bir işaret kâfidir.)

Baki, İlâhi kelamdan (Nur, 24/47) yola çıkarak devlete, yöneticiye itaat dinin emri olduğunu dile getirir. İnsanın dolayısıyla milletin bekası için bu, elzem ve hayırlı bir iştir:

⁹ Nurettin Albayrak, “Cem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cem--efsanevi-hukumdar>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

¹⁰ Tahsin Yazıcı, “Câm-ı Cem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cam-i-cem>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

Eger dünyâ vü dîn emrinde nâfi' bir amel dersen

Du'â-yı devlet-i sultân mu'izz-i dîn ü dünyâdur (135/7)

(Eğer dünya ve dinin emrine uyarak yararlı bir amel istersen dünyaya ve dine ikramda bulunan sultanın devletine dua et.)

Her canlının yaratılma gayesi vardır. Yaratılış itibarıyla da canlıların bazıları birbirine benzer. Fitri, maddi yahut manevi haller varlıkların hareket çerçevesini, istemli ya da istemsiz, belirler. Bülbülün güle olan meyli de aşk vesilesiyedir. Sesi güzeldir ve şüphesiz aşkın en derinlikli, samimi hali bülbülün sesinde şekillenir. Baki de döneminde şairler sultanı olarak anılmaktadır. Dolayısıyla vazifesi devleti övmektir. Şair de devletinin bekası ve sultanı için methiyelerle süslediği şiirini yazar:

Bülbül edâ-yı medh-i gül ü gülsitân ider

Bâkî du'â-yı devlet-i sultân-ı pâk-dîn (387/7)

(Bülbül, gül ve gül bahçesinin övgüsünü dile getirir. Baki de dini bütün padişahın saltanat ve devleti için dua eder.)

İbn Haldun *Mukaddime'*sinde adaletin halk arasına konulmuş bir terazi olduğunu, onu Allah'ın koyduğunu ve hükümdarı da adeta ona vekil kıldığı, görüşündedir.¹¹ Sultanın evvela Allah'a ardından halkına karşı adalet adına görev ve sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar inanç, iman ve gelenekle beraber icra edilirse iktidarın gücü hem sürekli hem de hesap zamanı için kolay olacaktır. Baki, Osmanlı İmparatorluğu'nun fethettiği bütün yerlerde insanlara adalet üzerine davrandığını ve onları himaye ettiğini belirtir:

Du'â-yı devlet-i sultân-ı âdil bizden ey Bâkî

Himâyet ol nighdâr-ı zemîn ü âsmân üzre (419/8)

(Ey Baki, bizden dua âdil sultanın devletine, yerin ve göğün üzerine himaye edenedir.)

Devlete meyl eylemez dânâ-yı mahmiyyü'l-cenâb

Kim bilür bir ândur ol da intikâl üstindedür (168/3)

¹¹ İbn Haldun, s. 497.

(Yüce ruhlu âlimler devlete meyletmez. Öyle bir an gelir ki o da bir geçişin üstündedir.)

Baki'nin aşağıdaki beytinde paradoksal bir anlatım sergilediği düşünülebilir. Çünkü şair, devlet makamını 'cenab, şah' gibi kelimelerle tanımlarken bir taraftan da devlet kapısı 'adi, hor veya aşağılık' olarak gösterir. Oysa beyitten anlaşılması gereken Osmanlı padişahlarının kendilerini nitelendirmelerindeki mütevazılık ya da faniliği ikrar edip: "Osmanlı'yı ayakta tutan temel unsurlardan biri de idarecilerinin kendilerini, ümmetin işlerini yapmak için Allah Teâla'nın onların başına koyduğu bir hizmetçi olarak bilmeleridir. Yavuz Sultan Selim'in ifadesiyle; 'Reaya devletin efendisidir.' Bu babla ilgili Piri Paşa, Yavuz Sultan Selim'den şöyle söz etmiştir: 'Kendilerini padişah bilmezlerdi. Hak Teâla'nın kemine kemter bendesi ve yeryüzünde ibadının mutimmatını kayurmağa koymuş edna bir efkendesiyem deyü buyururlardı."¹² Baki devlet kapısı ile ilgili hayalleri ve çabası olan biri olarak geleneksel, milli hatta inanca da yönelik bakışımı hep birlikte beytinde yansıtır:

Bâkî kim ola dirse o şâh-ı felek-cenâb

Kemter kemîne südde-i devlet-me'âbda (429/5)

(Baki, felek cenabının o şahı kim ola derlerse; aciz ve geçici olan devlet makamının kapısı [dır])

Baki, kendi adının Osmanlı'nın adıyla beraber hatırlanacağı düşüncesindedir. Osmanlı bir imparatorluk olarak hakimiyeti ve gücü üç kıtaya yayılmışken onun varlığı ve gücü için çalışan, dua eden biri de dolayısıyla hep hatırlanacaktır. İnsanın yaşarken olduğu gibi öldükten sonra bile bekası devletin gücüyle aynı orantıdadır. Şair de beyitte kendisini Süleyman peygamberin karncasına teşbih etse de aslında Kanuni ile anılacak olan da başkaları değil, bizzat kendisidir:

Anarlar devlet-i şâh-ı cihânda nâmun ey Bâkî

Süleymân yâd olındukça bile mezkûr olur mûrı (484/6)

(Ey Baki, dünya sultanının devletini anarlar. Süleyman hatırlandıkça karncası da zikrolunur.)

¹² İsmail Çolak, *Modern Zamanlarda Osmanlıyı Anlamak*, Lamure, İstanbul 2005, s. 37.

Baki bu beytinde şarktan garba kadar bütün âlemin ışık ve ısı kaynağı güneş gibi Osmanlı'nın da gücü, iktidarı ve teba'asında olanlara ihsanlarıyla bir nimettir. Şiir dilindeki abartmayla hatta ona bile ilham kaynağıdır:

Câm-ı hürşîd-i cihân-tâba ziyâ feyz eyler

Hâtem-i devletinüñ şa'şâ'a-i elmâsı (537/8)

(Devletin mührünün elmasının gösterişi, dünyayı aydınlatan güneşin kadehine ışık kaynağı olur.)

Eger Bâkînün ahvâlinden istifsâr iderlerse

Gam-ı dildâra hem-dem vakti hoş devletde 'izzetde (432/5)

(Eğer Baki'nin durumunu sorarlarsa sevgilinin gamı devlette izzette aynı haldedir. [desinler])

Klasik şairlerin hepsi saltanatın yakınında bulunmamış; medreselerde, merkezdeki şuara meclislerinde yetişmemiştir. Birçok şair, değişik yer ve mekânlarda, farklı meslek gruplarından gelerek geleneğin öğretileriyle şair vasfını kazanarak eserlerini icra etmişlerdir. Bunun yanında klasik şiirin bir medeniyet fikri ile oluştuğu bir hakikattir. Klasik şiir geleneği çerçevesinde eser oluşturmak için belli bir alt yapının varlığı da elzemdir. Dolayısıyla bu şiir geleneği, kadim kültüre dayalı öğretiler ve ilmî değerlerle aristokrasi veya entelektüelin şiiri olarak da zikredilir. Daha açık bir ifadeyle bu şiiri icra edenler ve bu şiirden zevk alanlar dinî eğitimin dışında dil, mitoloji, tarih, felsefe, edebiyat gibi birçok ilimle mücehhez olarak seçkin bir sanat dairesine dâhil olmuşlardır. Dolayısıyla iktidara ya da devlete yakın olmak da hem maddi hem de belli bir statüye dahil olma açısından önem arz eder. Aşağıdaki beyitte 'devlet' kelimesinin baht, talih anlamlarına vurgu yaptıktan sonra, şairin devletin ikbali için temennilerde bulunduğunu da görmek gerekir. Şairin beyitte aynı zamanda kendi devlet söylemini, her şekilde kendi ikbali için kullandığını hatırlamak gerekir:

Devlet el virse yüzün gördüğüm eyyâm olsa

Merhabâ eylesem ol şûh ile bayram olsa (460/1)

(Devlet müsaade etse yüzünü gördüğüm günler olsa, merhaba dediğimde o güzelle bayram olsa.)

Baki'nin hayatı boyunca şeyhülislamlık makamı için bir mücadele verdiği ya da dava güttüğü bilinir. Şairin Kanuni gibi Osmanlı'nın en ihtişamlı döneminde bu beyitleri yazması ya devletin içten içe bozulmasını ima etmek adına ya da şahsına ait mevki mücadelesiyle ilgili olduğu söylenebilir:

Ey gönül a'yân-ı devlet içre himmet kalmadı

Kimden umarsın kerem ehl-i mürüvvet kalmadı (542/1)

(Ey gönül, devletin ileri gelenlerinde yardım kalmadı. Kimden yardım istensin, kimsede insanlık kalmadı.)

Çadır, koruyan ve barındıran evdir. Çadırın bulunduğu yerde ikamet söz konusudur. İkamet edilen yerde de, zamanla da olsa, sahiplenme, iktidar söz konusu olur. Sultanların da çadırları ya da ikamet ettikleri yer başkalarından, ister istemez, farklı olur. "Otağ-ı Hümayun adı verilen sultan çadırlarıdır. Padişahın sefer sırasında yatıp kalktığı başkumandanlık karargâhı olarak kullandığı savaş divanının toplandığı gezici saray büyüklüğünde, pek çok daireden oluşan çok direkli kırmızı çadırıdır. Sultan dışında yalnızca en büyük dinî yetkili 'Şeyhü'l-İslam' vezirler ve büyük eyaletlerin yöneticileri olan 'beylerbeyi' kırmızı kumaştan yapılan bu çadırda oturma hakkına sahiptirler."¹³ Devletin, halkın bekası için sultan adaletle hükmettikçe çadırın gücü ve dünyaya olan etkisi daha kuvvetli olacaktır. Baki de, muhakkak ki, şeyhü'l-İslam' olarak bu gücün yakınında olmalıdır:

Nizâm-ı devletün dâ'im hıyâm-ı rif'atün kâ'im

Cihâna sâye saldukça bu 'âlî çetr-i zer-dûzî (530/10)

(Devletin düzeninin, sırma işlemeli çadırının yüceliği dünyaya gölge ettikçe, yüce makamının çadırları hep ayakta olsun.)

¹³ Taciser Onuk, *Osmanlı Çadır Sanatı: XVII-XIX. Yüzyıl*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 40.

Devlet kelimesi Baki'nin bazı beyitlerinde tarihin farklı dönemlerinde hüküm sürmüş hükümdarlara doğrudan gönderme şeklindedir. Bunlara Dara ve Cem misal verilebilir. Şair, aşağıdaki ilk beyitte tekâmüle ermek, hakikatleri idrak için meyhane kapısını İran hükümdarı Dara'nın devletine hizmete tercih eder. İkinci beyitte ise, Cem'in devlet kurmadaki gücüne rağmen, dünyanın geçiciliğinden dolayı onun faniliğine gönderme yapar. Akılda kalan ise, sadece onu sembolize eden kadehidir:

Bâkıyâ meykedenün ehl-i hârâbat içre

Hidmet-i hâk-i deri devlet-i Darâdan yig (261/5)

(Ey Baki, harabat ehli için meyhanenin kapısı Dara'nın devlet kapısının eşliğinde hizmetten daha evladır.)

Metâ'-ı dehr-i fâniden bu gün peymânedür varlık

Ne kaldı câmdan gayrı nişân-ı devlet-i Cemden (360/4)

(Fani dünyanın varlığı bir kadehtir. Bugün Cem'in devletinden geriye kadehten başka ne kaldı.)

MAZMUN VE MECAZLI SÖYLEYİŞLERİN İÇİNDE DEVLET

Mecaz klasik şair yüzyıllarca geleneği takiple mecazı sık kullanır. Mazmunlar da bu tercihin içinde çağrışımları vasıta kılarak anlatıma destek verir. Klasik şiirde mazmun gerçekliği ifadede de kullanılır. Hatta bazen mazmunlar, hakikatin habercisi olur. "Mazmunda, bir ibaredeki kelimelerin ilk bakışta anlaşılan manasının ardında gizli bir veya birkaç mana vardır. Onunla ismi söylenmeden başka bir varlık veya hale işaret edilir. Esas söylenmek istenen şey arka plandadır. Bu gizlenmiş mana, mazmunun bünyesindeki bağlı unsurlardan birinin veya birkaçının yardımı ile belli olur. Mazmun esas itibariyle daha çok, bir objenin veya bir halin kendisini söylemek yerine, bağlı unsurlarda mevcut vasıflarından birini veya daha fazlasını belirtecek ipuçları verilmek suretiyle dolaylı bir şekilde ifade olunması demektir. Bir şeyi, adını anmaksızın onu çağrıştıracak yönlerini öne çıkararak gizli tutma mazmunun mekanizmasını meydana getirir. Mazmunlu bir ibarenin kelimelerinin sadece lügat manasını bilmek

mazmunda gizli olan şeyi anlamaya yetmez.”¹⁴ Köklü bir medeniyetin membaından beslenerek bugüne kadar gelen klasik edebiyatın metinleri laboratuvar titizliğiyle tarafsız ve samimi niyetlerle değerlendirildiğinde mevcut bilgilerden daha farklı sonuçlar elde edileceği muhakkaktır. Osmanlı şairinin, geleneğin kendisine işaret ettiği ölçüde, en çok tekrar edilen bilgiyle, mazmun kullanımı yanında bireysel mazmun, konu seçimi ve belli nazım şekillerini/türlerini ön plana çıkararak eser verdiği tespit edilebilir. Bu bağlamda Bakî’de de geleneğin izi sürülürken şairin kendine özgü dil, anlatım, üslup, konu ve mazmun seçimleri görülebilir. Devlet kelimesinin bilhassa gazellerde sıklıkla kullanımı bu duruma örnek olabilir. Beyitlerde devletin gücünü olumlayan bezme ait güzellikler, ışık, altın kadeh gibi gösterişli kelimeler önem arz eder:

Câm-ı zer ile buldı ziyâ bezm-i devleti

Nergis ki taht-gâh-ı çemen tâc-dârıdur (Bakî, 99/5)

(Devlet [mutluluk] meclisi, altın kadehle aydınlandı. Çimenin tahtında nergis tacdarı oldu.)

Bakî, Osmanlı sultanlarının imzası olan tuğraya, devletin gücüne estetik bir gönderme yapar. Tuğra; ferman, hüküm, emre yönelik anlam dairesiyle ulu bir karar merciinin de ifadesidir. Menşur ya da hat-ı menşur da padişah tarafından verilen vezirlik gibi unvanı gösteren bir ferman türüdür. Şair de beyitte tuğra birlikte resmi evraklarda kullanılan hatt-ı menşur adlı bir yazı çeşidi arasında bağ kurulmuştur. Bakî’nin bu noktada, devletin karar vericiliği ve resmi atamalarla ilgili şah damara kadar gidecek bir simgeden bahsetmesi kıymetlidir. Ayrıca Bakî’nin menekşenin mührü andıran şekli ve sünbül dalının tuğranın şekli ile benzetmeli kullanımı düşünüldüğünde Bakî’nin anlatım başarısı da gözler önüne serilir:

Hat-ı menşûr-ı devletdür benefşe rind-i mey-hâra

Çemende şâh-ı sünbül ana bir tuğrâ-yı garrâdur (127/4)

(Şarap içen rinde menekşe, devletin hatt-ı menşurudur. Çimende sünbülün dalı, bir parlak tuğradır.)

¹⁴ Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/divan-edebiyati>, Erişim Tarihi: 10.12.2018.

Baki, ikbal-i devlet ile söylediği bazı beyitlerde, mecazlı söyleyiş de olsa, adeta elde edemedikleri için öfkesini açık açık dile getirir. Şair aşağıdaki beyitte ilk bakışta içinde ney, sağar, safa kelimelerini kullanarak bir içki meclisi tablosu sunar. Bu meclis algısının içinde devlet kelimesi şairin şahsi duygusunu açığa çıkarmak için bilinçli olarak seçilir. Çünkü mecliste dönen kadehler, çalınan neyler şair için değildir. Hatta devletin ih-sanlarının da artık ona ait olduğu düşünülemez. Bezm hareketlidir, devran dönmektedir, ama şair bu düzen içerisinde kendisinin dikkate alınmadığından belli ki, oldukça şikayetçidir:

Semâ-ı çeng ü nây u devr-i sâgar devleti döndi

Safâsın süre gör ey sûfî-i sâlûs devrânun (279/5)

(Çeng ve neyi dinleme, kadehi dolaştırma devleti döndü [durdu]. Ey ikiyüzlü sufi, devranın [zamanın] safasını sen sür.)

Hüma kuşu klasik şiirde sıklıkla kullanılır. "Hümâyı diğer kuşlarından ayıran en önemli özellik cennet ve devlet kuşu olmasıdır. Onun yedi kat göğün üzerinde, felekler ve burçlar arasında dolaşıp Allah'a ulaştığına inanılır: Hümâ aynı zamanda erişilmesi imkânsız şeyleri de ifade eder. Gölgesi kimin üzerine düşerse yahut başına konarsa veya pislerse o kişi ya hükümdar ya da çok zengin olur."¹⁵ Beyitte de devlet hüma kuşudur. Çünkü hüma kuşu, yavrusunu bile gökyüzünde dünyaya getirir ve hiçbir şekilde yere konmayan bir canlıdır. O, yücelere layıktır. Bunun yanında devletlerin de tıpkı diğer canlılar gibi bir ömrü vardır. Yalnız sevgilinin saçları güzellerin şahının üzerine gölgesini vermişse, o güçlü, iktidar ve ebedidir:

Kâküli sanman görinen tâ'ir-i devlet hümâ

Sâye salmışdur o şâhenşâh-ı hûbân üstine (438/3)

(Kakülü, saç devlet hümasının kuşu sanma. O güzeller şahının üzerine sadece gölge salmıştır.)

Şairin sevgilinin yüzünü görememesini anlatabileceği çok sayıda kelime olduğu malumdur. Baki, bunlardan devlet kelimesini seçmiştir. Bu

¹⁵ Cemal Kurnaz, "Hümâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huma> Erişim Tarihi: 04.12.2018.

durum beyitte anlam katmanı olarak varlık göstermiştir. Devlet beyitte ilk olarak talih, şans anlamlarında, ikinci olarak yönetim, hükümdar anlamında, son olarak da vahdet olarak düşünülebilir. Beyitte aynı kelime kesretin karşılığı olarak klasik şiirde nefis, masivaya ait olanlar, şeklinde yorumlanabilir:

Bana devlet yüzün göstermeyen baht-ı siyâhumdur

Kara zülfün ki çekmiş perde ol ruhsâr-ı nîkûya (458/2)

(O güzel yüzüne siyah saçın perde çeker, bana devlet yüzünü göstermeyen kara bahtımdır.)

Baki'nin devlet kelimesini mutluluk anlamında kullandığı beyitlerin sayısı birçok klasik şairde gibi oldukça fazladır. Aşağıdaki beyitte mutluluğun ancak gönülde yanan muhabbet ateşiyle mümkün olacağını dile getirilir:

Mahabbet dâğı yak sînende ferr-i devlet istersen

Bilürsin olmaz ey Bâkî sa'âdet-bahş her kevkeb (17/5)

(Ey Baki, bahtının parlaklığını istersen, göğsünde muhabbet ateşini yak. Bilirsin ki her yıldız mutluluk getirmez.)

Baki ve diğer klasik şairler için aşk imanla da alakalıdır. İman, dünya ve ahiret için beraberinde sorumluluğu da getirir. Beyitte 'aşk devleti' ifadesinin kullanılması âşıktaki pasiflikten ziyade, hayır işleme ve hizmette samimi olmayla alakalıdır. Bu, devleti yüceltme, huzur ve iktidar için de faydalı bir bakıştır:

Gözümün kanlı yaşı devlet-i aşkunda şehâ

Aynına almaz olupdur akışın Ceyhûnun (283/2)

(Ey şah (sevgili), aşkının devletinde gözümün kanlı yaşı Ceyhun'un akışını dikkate almaz olmuştur.)

Klasik şiiri dünyevi manada yorumlayarak önceleyenler aşk, şarap, saki, piyale ya da peymaneyi temel anlamlarıyla değerlendirmeyi tercih ederler. Bunlara ilaveten klasik şiiri zevke, eğlenceye, hazza yönelik düşünenler de çoğunluktadır. Oysa klasik şiirin özünde nasihatın de temel

değerlerden olduğu unutulmamalıdır. Çelişki gibi duran bu anlatım, şairlerin mazmun kullanımındaki derinlikli, çok katmanlı anlatımdan kaynaklanır. Aşağıdaki beyitte de Baki, insanın ve dünyanın faniliği karşısında uyarıda bulunur. Esasında şairin beyitte geçen devlet kelimesini kullanırken gelip geçici, dünyalık makam, mevki ile aynı bağlamda düşünmek gerekir. Çünkü insan için dünya hayatı tatlı, doyumsuz gelse de sonu olacağı muhakkaktır:

Gâfil geçürme fursatı kim bâğ-ı âlemün

Gül devri gibi devleti nâ-pây-dârdur (152/3)

(Fırsatı gafil geçirme, dünya bağı/bahçesinin mutluluğu gül devri gibi geçicidir.)

İnsan dünyaya ve dünyadakilere fani olduğunu unutarak dört elle sarılır; sağlık, zenginlik ve mevki gibi şeyleri dünyada kendisine bir teminat sanır. Devlet de insan için yine bir teminattır. Baki onun için dünyaya dair maddi mutluluklar için devlet kelimesini kullanmayı tercih eder. Şair beyitlerde dünyanın hem geçiciliğinden bahseder hem de devlet kelimesinin kullanımı ile dünyaya ait geçici mutluluklara aynı bağlamda gönderme yapar:

Mînet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

Bâki kalur sahife-i âlemde adumuz (192/6)

(Dünya zenginliği geçicidir, Allah'a şükür ki, bizim adımız âlemin sayfasında Baki kalır.)

Baki, devlet kelimesinin anlam ve algı gücünü, sevgili ile beraber kullanmayı tercih eder. Esasında âşğın, maşuk karşısında zayıflığından mütevellit, üzerinde bir iktidar söz konusu olduğu görülmelidir. Sevgili ilgisizliğiyle eziyet etse de bir şekilde hükmeden, emir veren ya da âşğı yönetendir. Bu durumlardan âşğın şikayetçi olmadığı da malumdur:

Devlet anun kim hayâl-i yâr ola eglencesi

Hurrem ol dem kim geçer endîşe-i dildâr ile (415/2)

(Sevgilinin hayali eğlencesi olana ne mutlu. Öyle ki, sevgiliyi düşünerek geçen her an mutlu olmak gerekir.)

Bunların dışında Baki'nin bazı gazel beyitlerinde de devlet-i dünya ifadesi yine birçok klasik şairde olduğu gibi sıklıkla geçer. Devlet, bu beyit bağlamlarında 'mutluluk, huzur' karşılığındadır:

Reşk itme ömr-i devlet-i dünyâyâ Bâkıyâ

Kim hâb-ı gaflet içre hemân bir hayâldür (96/5)

(Ey Baki, dünya devletinin süresini kıskanma/imrenme. Öyle ki, gaflet uykusu içinde (geçen ömür) bir hayaldir.)

Devlet-i dünyâ için hergiz ne gam-gîn ol ne şâd

Ber-karâr olmaz bilürsin hâl-i âlem ey gönül (300/3)

(Ey gönül, bilirsin âlemin hâli kararında olmaz (aynı durmaz). Dünya mutluluğu için ne çok mutlu ol ne de üzül.)

Cihâna tâ ebed zînet vire bu gevher ey Bâkî

Ana kıymet olur mı devlet-i dünyâ-yı deh-rûze (417/5)

(Ey Baki, bu öyle bir incidir ki sonsuza kadar dünyaya süs olsun. On günlük dünya saadetine hiç değer verilir mi?)

SONUÇ

Sanatçı ve eserini birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Sanatçı eser vücuda getirirken belli bir geleneğin takipçiliğini yapsa da kendine özgü olanı şekil veya muhtevadan herhangi bir unsurla, istemli/istemli/istemli eserinde var eder. Klasik Türk şairleri geleneğin takipçiliğinden öteye gidemeyen, taklidin bile tekrarını yapmaktan başka üretimi olmayan sanatkarlar olduğu, ezber bir dayatma olarak, bilhassa Türk edebiyatının Batılılaşma süreciyle sürekli gündeme gelir. Oysa klasik şairler hakkında tarafsız bir inceleme yapıldığında mazmunların açtığı derinlikli bir mana yelpazesi içinde şairler; fikri, tefekkürü, siyaseti, hayatı ve hayali estetik bir dille anlatmayı başarmışlardır.

Klasik şairlerden Baki, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi, siyasi ve coğrafi anlamda en güçlü olduğu bir dönemde yaşamıştır. Şairin devlet yöneticileriyle, başta Kanuni Sultan Süleyman olmak üzere, yakın ilişkiler içinde bulunduğu görülür. Baki'nin sanatçı yönü takdir görmüştür. Şair, edebî anlamda yaşadığı tatmin duygusunu mevki, makam

hususunda gerçekleştirememiştir. Baki, eserlerinde geleneksel söyleyişi, yaşadığı döneme ihtişamına rağmen mümkün olduğu kadar sade söylemiştir. Şair, bu gelenekselliğin içine, bilhassa bürokratik anlamda yaşadıklarını bireysel ses, kelime, mısra ve konu seçimini yansıtır. Bununla bağlantılı olarak şairin daha çok lirik konuların işlenmesiyle bilinen gazel nazım şeklinde ideallerini, makam arzusunu ortaya koyması ilgi çekicidir.

Netice itibarıyla, büyük bir kültür mirası olan klasik şiirin hakikati doğrudan, daha çok da mecaz ve mazmunla anlatan bir gelenek olduğunu akılda tutmak gerekmektedir. Ayrıca klasik şairlerin görünürde ortak mazmunlarla şiir yazdıkları iddiası, esere ve şaire göre tahlil ve tasnif yapıldığında farklı sonuçlar ortaya çıkacağı da muhakkaktır. Bunu söylemedeki maksat, şairlerin dilinin kendilerine özgü tercihlerinden dolayıdır. Dolayısıyla her şairi kendi eserinden yola çıkarak çözümlemek lüzumludur. Hatta her klasik şairin kendi mecaz anlayışı, kelime ve mazmun evreninde eserlerini müstakil sözlüklerle değerlendirmek yerinde olacaktır. Mesele, şairlerdeki gerçek anlamlı veya mazmun merkezli kelime kullanımına dayalı ilhamı, dili çözmektir. İşte o zaman, klasik dönemin eserlerini, objektif bir şekilde, anlamak mümkün olacaktır. Bu çalışmada 'devlet' kavramının değerlendirilmesi hem klasik şiirdeki devlet anlayışını hem de Baki'nin devletle olan irtibatını anlama noktasında önem arz etmektedir. İlave olarak beyitlerdeki mazmun, kelime veya kavram tercihlerinin şairin yaşadığı devri, dilini ve sanatını anlamada önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/divan-edebiyati>, Erişim Tarihi: 10.12.2018
- Albayrak, Nurettin, "Cem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cem--efsanevi-hukumdar>, Erişim Tarihi: 11.12.2018
- Çolak, İsmail, *Modern Zamanlarda Osmanlıyı Anlamak*, Lamure, İstanbul 2005.
- Fârâbi, *İdeal Devlet*, çev. Ahmet Arslan, Divan Yayınları, Ankara 2011.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, İlgî-Kültür- Sanat Yayınları, c.1, İstanbul 2015.
- Oğuzoğlu, Yusuf, Osmanlı'da Devlet Felsefesi: Yönetilenlere Yaklaşım ve Bu Siyasetin Kaynakları, *DoğuBatı*, S.53, Haziran-Temmuz-Ağustos 2010.

Kaya, Cüneyd, *İslam Felsefesi Tarih ve Problemleri*, İsam Yayınları, İstanbul 2013.

Kurnaz, Cemal, "Hümâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/huma>, Erişim Tarihi: 04.12.2018

Ögel, Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015.

Ögel, Bahaeddin, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken, İstanbul 2016.

Onuk, Taciser, *Osmanlı Çadır Sanatı: XVII-XIX. Yüzyıl*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Yazıcı, Tahsin "Câm-ı Cem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cam-i-cem>, Erişim Tarihi: 11.12.2018

ÇAĞDAŞ İRAN ŞİİRİNDE ANA AKIMLAR

DR. ÖĞR. ÜYESİ POUNEH ABDOLLAHİFARD *

Öz

Bin yıllık zaman sürecinde Fars şiirinin farklı alanlarında oluşan bütün değişimlerin sonucu “Modern Şiir” olarak adlandırdığımız şiir türüdür. Kendi içinde de farklı renklere boyanan bu şiir tarzı aslında Fars Edebiyatının zengin geçmişinin bir meyvesi sayılır. Fars şiir tarihindeki bütün değişimler bu dönüşüm ve olgunlaşma sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Başka bir deyişle modern şiir, toplumun kültürel ihtiyaçlarından doğmuş bir şiir tarzıdır. Bu çalışmada modern şiir alanında şekillenen, gelişen ve kendi döneminde kültür ve siyaset üzerine etki bırakan önemli modern şiir akımları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş şiir, İran şiiri, Modern şiir.

ABSTRACT

The changes that occurred throughout the long history of the Persian poetry created The Modern Persian Poetry that is known today. This new canon can actually be seen as the result of the rich history of the Persian literature. All the changes in the history of the Persian poetry contributed to the maturation process of the modern poetry. In other words, it can be said that this modern poetry has been born as a result of the cultural needs. In this study, significant modern poetry genres that has been shaped developed in the modern poetry canon and played significant roles in cultural and politic areas will be analysed.

Keywords: Modern Persian Poetry, Persian Poetry.

---

* DR. ÖĞR. ÜYESİ POUNEH ABDOLLAHİFARD, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim üyesi. Email: abdollahi.fard@erzurum.edu.tr.

چکیده

آنچه امروزه به عنوان شعر مدرن فارسی نامیده می شود نتیجه تغییر و تحول هزار ساله در ابعاد مختلف ادبیات فارسی می باشد. این نوع از شعر فارسی که خود دارای شاخه های متفاوت و گوناگونی است در واقع محصول درخت پر بار و برگ ادبیات کلاسیک ایران به شمار می رود. در واقع می توان گفت تمام تغییرات تاریخی در زمینه ادب فارسی زیر بنای این تحول ادبی می باشد. به بیان دیگر شعر مدرن نوعی از ادبیات می باشد که زاییده احتیاجات اجتماعی و سیاسی جامعه است. در این مقاله جریانهای شعری مدرنی که بر زمینه فرهنگی و سیاسی جامعه تاثیر گذاشته است مورد مطالعه قرار گرفته است.

ÇAĞDAŞ İRAN ŞİİRİ

1330'lu ve 1340'lı yıllarda ilk ve asıl akımlar şekillenmeye başladı. Bu yirmi yıl sürecinde en başarılı şairler ortaya çıktı. Bu dönemde edebi ortamlara ve topluma hâkim koşullar, şiir ve şairlik akımlarını üç genel yöne sürükleyerek şairleri üç ana gruba böldü.¹

1. Klasizm Yanlısı Şairler

İlk grup, Nimâ'yı kökten kabul etmeyen ya da etseler bile ondan asla etkilenmeyen şairlerdi. Klasik şiir yazan şairlerin geneli bu akımın takipçisidir. Bahar, Pervîn-i İtisamî, Rehû-yi Mueyyirî, Şehriyâr, Emir î-yi Firuzkuhî, Mehdî Hamidî-yi Şirazî bu gurupta yer alırlar. Nimâ'nın asıl muhalif şairleri bu guruptadır.²

2. Ara Dönem Şairleri

İkinci grup dolaylı ya da dolaysız bir şekilde Nimâ'dan etkilenip onun tarzını ister istemez kullanmışlardır. Bu grup Nimâ'nın "Efsane" şiirinden

¹ Bakînejâd, Abbâs, *Teemmülî Der Edebiyyât-i İmrûz-i İrân*, Pârsî, Tahran 1387 hş., 91. Berahenî, Rıza, *Telâ Der Mes, Çehr*, Tahran 1344 hş., 85. Hukûkî, Muhammed, *Murûri Ber Târih-i Edeb ve Edebiyyât-i İmrûz-i İrân*, Katra, Tahran 1377hş., 390.

² Şeffî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Bâ Çerâğ u Ayîne Der Custocû-yi Rîşehâ-yi Tahavvul-i Şi'r-i Mu'âsir*, Sohen, Tahran 1390 hş., 74. Şeffî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Suver-i Hıyâl Der Şi'r-i Fârsî*, Agâh, Tahran 1375 hş., 87. Bakînejâd, 92.

etkilenerek Romantik ve Neo Romantik adlı akımı şekillendiren ilk ve en önemli şairlerdir. Onların şiiri kolay ve anlaşılır şiiirdir, klasik şiire alışmış olan muhatabın isteklerini rahatça karşılayabilir. Pervîz Natil Hanlerî bu akımı yönlendiren en önemli şairlerdendir. Bu akımın bir önemli şairi de Feridûn-i Tevellelî'dir. O çağdaş şiir akımları üzerinde ciddi etki bırakmış bir şairdir, şiirlerinin ana teması romantizm ve gazeldir. Şiirleri, klasik ve Nimâ tarzı şiir arasında bir köprü olarak tanımlanmıştır. Yeni kavramlar, terimler ve kelimeler kullanarak klasik şiirin klişelerinden uzaklaşma çabısından dolayı modern bir şair sayılır.³

3. Modern Şairler

Üçüncü grup az çok Nimâ'yı önemseyip onun izinden giden şairlerdir. Bu şairler aralarındaki farklılıklara rağmen Nimâ tarzı şairler olarak adlandırılırlar. Bu grubun iki önemli şairi Menûçehr-i Şeybanî ve İsmail-i Şahrudî'dir. Şeybanî, Nimâ'dan sonra ilk Nimâ tarzı şiir söyleyen ve aynı zamanda dramatik şiir ve Beyaz Şiir dünyasına adım atan ilk şairlerdendi. Nimâ'dan sonra ilk modern şiir mecmuasını o yayınlamıştır. Şahrudî, Nimâ akımının asaleti ve gerçeğini anlayan ikinci şairdi. Bu iki şair, aracı-sız bir şekilde Nimâ'dan ders alıp düşüncelerini şiirlerinde kullanmışlardır.⁴

³ Şefîi-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Edvâr-i Şi'r-i Fârsî Ez Meşrûtiyyet Tâ Sukût-i Saltanat*, Sohen, Tahran 1380 hş., 20-22. Şems-i Lengrûdî, Muhammed Takî, *Târîh-i Tahlîlî-yi Şi'r-i Nov*, I, Merkez, Tahran 1392 hş., 45. Aryenpûr, Yahyâ, *Ez Sabâ Tâ Nimâ*, Zevvâr, Tahran 1372 hş., II, 435. Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, *Çun Sebû-yi Teşne*, Câmî, Tahran 1375 hş., 81. Tâherî, Kutretullâh, *Bang Der Bang*, Kevser, Tahran 1393 hş., 29. Hukûkî, Muhammad, *Şi'r u Şâirân*, Nigah, Tahran 1368 hş., 240. Mutemen, Zeynulâbidîn, *Tahavvul-i Şi'r-i Fârsî*, Hafız, Tahran 1355 hş., 44. Bakînejâd, 93.

⁴ Şekîbâ, Pervîn, *Şi'r-i Fârsî Ez Âğâz Tâ İmrûz*, Hîrmend, Tahran 1370 hş., 35. Şemisâ, Sirûs, *Râhnumâ-yi Edebiyyât-i Mu'âsir*, Mîtra, Tahran 1390 hş., 68. Teslîmî, Ali, *Gozrehâ-yi Der Edebiyyât-i Mu'âsir-i İran*, Ehterân, Tahran 1393 hş., 27. Bakînejâd, 93.

MODERN ŞİİRDE İLK AKIMLAR

Modern şiir dünyasında yeni tarz ve özel akım yaratan birçok şairden bahsedilebilir. Bu şairler az etkili veya kısa süreli akımlar yaratmış olsalar da fazla sayıda yeni şiir türü üretmeyi başarmışlardır. Bunlardan Meram Şiiri, Kara Şiir, Beyaz Şiir, Ehevân ve Nimâ Tarzı Şiir, Neo Gazel Şiiri ve Mor Şiir'i sayabiliriz.⁵

MERAM ŞİİRİ

Bu şiir türü, belirli bir inanç ve ideolojiye hizmet etmektedir. Hûşeng-i İbtihâc ve Siyâveş-i Kesrayî bu şiir türünün önde gelen şairlerinden sayılırlar. Onlar, şiiri düşüncelerinin propagandası amacıyla kullanmışlardır. Bu şiirlerin içeriği toplumsal ve siyasal açıdan güçlü olmasına rağmen gazel türünden de pek uzak sayılmaz ve bu sebeple şiirlerin siyasi itibar kazanması ile birlikte Neo Gazelciler ile de ortak yönlerini korumaya çalışmışlardır.

Bu iki şair bu akıma bağlı olan aydınların ilgisini modern şiire çekmeyi başardılar. Aslında gazel şairi olan İbtihâc, Nimâ tarzı kalıpta siyasal itirazcı ve aynı zamanda gazel terkiplerine uygun şiirler yazmaya başladı. İlk Nimâ'yi eser olan *Şebgîr* mecmuası kendi döneminde çok etkili olmuştur. Kesrayî de Nimâ'yi şiiri, özgürlük içerikli hümanist bir şiirle birleştirerek diğer şairler ve aydınların dikkatini çekmiştir. Onun en ünlü şiiri "Areş-i Kemangîr" dir.⁶

SIYASİ GAZEL

İbtihâc'ın şiirlerinde siyasi içerikli, gazel diline sahip olan şiirler belirgin bir şekilde görülmektedir. İbtihâc, siyasi ve toplumsal boyutları lirik

⁵ Yâhakkî, Muhammed C' afer, *Cûybâr-i Lehzeâ*, Câmî, Tahran 1393 hş., 38.

Bakînejâd, 95.

⁶ İmamî, Sâbir, *Şi'r-i Mu'âsir-i İrân*, Semt, Tahran 1396 hş., 37. Zerkanî, Mehdî, *Çeşmendâz-i Şi'r-i Mu'âsir-i İrân*, Salis, Tahran 1387 hş., 44. Teslîmî, Ali, *Gozrehâ-yi Der Edebiyyât-i Mu'âsir-i İrân*, Ehterân, Tahran 1393 hş., 77. Bakînejâd, 96.

kelimeler ve üsluplarla yazmaktadır. Bu tür şiirler, sosyalist şairlerin eserlerinin birçoğunda görülmektedir. Kesrayî, şiirlerinde derinlik ve şairane terbiyeden ziyade ideolojik hedeflerini ve düşünce çerçevesini önemsemekte ve şiiri bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Bu nedenle de şiirlerinde edebi açıdan eksiklikler bulunmaktadır.⁷

KARA ŞİİR

Kara şiir dediğimiz şiir türü sürrealizm, şiddet içerikli realizm ve acı bir romantizmin karışımı olan şiir türüdür. Bu tür şiirler 28 Murat Darbesi'nden sonra yaygınlaşmaya başladı. Aslında ona diktatörlük sonucunda ortaya çıkan bir edebi tür diyebiliriz. Bu şiir türünü başlatan kişi Feridûn-i Tevellelî olsa da yaygınlaşmasında Nusret-i Rahmanî büyük rol sahibidir. Rahmanî, bu türün etkili şairi sayılır. Onun şiiri küstah, gerçekçi, isyancı, kara ve gizli bir şekilde romantizm gölgelidir. Kara Şiir adını ilk kez kendisi kullanmıştır ve ondan sonra bu tür şiirlere "Kara Şiir" adı verilmiştir.

EHEVÂN-İ SALİS ŞİİRİ

Ehevân, Nimâ'ya sadık ve kendi tarzına sahip ünlü şairlerden birisidir. Şiirinde epik tarzı Horasan tarzıyla karıştırıp mitolojik söylem tarzını umutsuzlukla birleştirerek yeni bir şiir tarzı üretmiştir. "Zimistân" şiirini yazması ve yayınlanması ile birlikte edebiyat dünyasına yeni bir yol göstermiştir.⁸

BEYAZ ŞİİR

Beyaz Şiir dediğimiz şiir türü dış musikiye sahip değildir. Yani vezin, kafiye ve redif yerine kelimelerin içsel ve manevi musikisine dayalıdır. Bu arada bazen de yan musikiden destek alabilir.

---

⁷ Şems-i Lengrûdî, Muhammad Takî, *Târîh-i Tahlîlî-yi Şi'r-i Nov*, Merkez, Tahran 1392 hş., Bakînejâd, 96.

⁸ Ehevân-i Salis, Mehdî, *Beda'î-yi Şi'r-i Nîmâ*, Fecr-i İslâm, Tahran 1369 hş., 7. Bakînejâd, 96.

Bu tür şiir, kelimelerin gizli ve içsel veznine göre şekillenir. Görünüşte vezinsiz görülmesine rağmen hece ve aruza dayalı olmayan doğal bir vezin taşımaktadır. Bu şiir türü “Nesir Şiir” olarak da bilinir. Beyaz Şiir bu adla ilk kez Ahmed-i Şamlû tarafından adlandırılmış ve onun şiirleri ile yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu tür şirin en güçlü şairi de yine Şamlû’dur. Ondan önce Muhammed Mukaddem ve Menûçehr-i Şeybanî de bu sahada denemeler yapmışlardır ama bu tarz şiir Şamlû ile olgunlaşmış ve önem kazanıp çağdaş şairlerin geniş bir grubunu etkilemiştir. Bu akım, günümüze kadar devam edip birçok başka çağdaş şiir akımının doğmasına da sebep olmuştur.⁹

NEO GAZEL

Nadîr-i Nadirpûr, yeni gazel türü ile klasik şiir arasındaki bağı koruyarak yeni bir gazel türü yaratıp Neo Gazel olarak adlandırmıştır. O bu süreçte gazel hakkındaki eski algıları yeni düşüncelerle birleştirmiştir. Bu nedenle de aşk şiirleri, klasik aşk şiirlerine benzemesine rağmen modern şiirin de özelliklerini taşımaktadır.¹⁰

MOR ŞİİR

Bu şiir türü, Hûşeng-i İranî tarafından ortaya çıkarılmıştır. Şiirin asıl özellikleri alışılmamış vezinle söylenmesi, ümitsizlik ve belli bir formatının olmayışıdır. Aynı zamanda bu şiir türünde renklerin de şiirde ağır bastığını görüyoruz. İnanî, Nimâ’nın Fars şiirinde değişim yaptığını inanmasına karşın bir süre sonra geri adım attığını düşünmektedir. O, şiirde farklı terimler kullanarak özel bir dil üretmeye çalışmıştır. “Çılgılık” onun kullandığı en ünlü kavramdır. Gerçi bu kavram sonraları bazı şairler tarafından modern şiir alanında bir alay konusu olmuştur. İnanî, “Seni Düşünüyorum: به تو می اندیشم” şiirinde modern şiiri tasavvuf düşüncesine bürümeye çalışmıştır. Bu konuda kendisi pek başarılı olmasa da sonraları

⁹ Emînpûr, Geysar, *Sünnet ve Novâverî Der Şi’r-i Mu’âsir*, İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, Tahran 1392 hş., 23. Bakînejâd, 97.

¹⁰ Rıza, Fezlullâh, *Nigahî Be Şi’r-i Sünnetî-yi Mu’âsir*, İttılaât, Tahran 1395 hş., 64. Bakînejâd, 97.

onun estetik düşüncesi Sohrab-i Sipehrî tarafından şekillendirilip farklı bir modern Sufi şiir türüne dönüştürülmüştür.¹¹

ROMANTİZMDEN SEMBOLİZME DOĞRU HAREKET

Romantizm, modern şiirlerin yaygın özelliği olarak hemen hemen bütün şiir türlerinde görülür. İlk hareketlerden sonra yani 30'lu yılların ikinci yarısından 40'lı yılların ikinci yarısına doğru yavaş yavaş Nimâ tarzı şiirde farklı boyutlarda toplumsal sembolizme doğru yeni bir yol açıldı. Bu tarzda değişik türlerde güçlü şiirler yazılmaya başlandı. Furûğ, Şamlû ve Ehevân gibi şairler kendi bakış açıları ve yaratıcılıklarını kullanarak farklı düşüncelere dayanarak modern şiiri güçlendirme yolunda yoğun çaba gösterdiler. Onlar romantik dönemi geride bırakarak, zor günler yaşayarak kendilerini günümüz tarz sahibi şairleri olarak tanımladılar. 40'lı yıllardan daha önce de ünlü olan Sipehrî gibi şairler daha da ün kazanmaya başlayıp farklı şiir türleri yarattılar ve bu yeni akımlar "Furûğ Tarzı", "Mistik Şiir", "Yeni Dalga", "Hacim şiiri" ve "Matematiksel Şiir" türü olarak ortaya çıktı.

FURÛĞ TARZI

Furûğ-i Ferruhzâd, kendi şairliğinin romantik dönemini aşarak çağdaş şiire yan etki bırakılabilecek bir asalet ve kabiliyete sahip bir dil ve düşünceye ulaşabildi. Kadını, kimliği ile barıştırma yolunda büyük başarılar elde etti ve bu başarı, şiirindeki içerik ve dil yeniliklerini başka şairler arasında da yaygınlaştırdı. Modern şiirde kadın kimliğini sadece sevgili olmaktan kurtarıp başka rollere yer vermek bu tür şiirin en önemli özelliğidir.¹²

¹¹ Servetiyan, Behrûz, *Endîşe ve Huner Der Şi'r-i Nimâ*, Nigah, Tahran 1375 hş., 49. Bakînejâd, 98.

¹² Yıldırım, Nimet, *İran kültürü*, Pinhan, İstanbul 2016, 625. Güzelyüz, Ali, *Çağdaş İran Şairi Furûğ-i Ferruhzâd (1935-1967)*, Nüsha-i Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, pp.33-38, 2001. Bakînejâd, 98.

MİSTİK ŞİİR

Sohrab-i Sipehrî “Suyun Ayak Sesi: صدای پای آب” şiiri ile başlayan yeni modern Sufi şiirlerinde daha önceden hiç görülmemiş bir insan severliği temasını şiire soktu.¹³

YENİ DALGA ŞİİRİ

Ahmet Rıza Ahmedî ile başlayan bu şiir türü, tamamen kelimelerin birbirleriyle ilişkisi ve uyumuyla şekillenir. Yeni dalga lafız ve nesnelere farklı algısına bağlı bir şiir türüdür, Yeni Dalga şiir tarzında kelimeler belirli bir şeyin sembolü değildir, açık ve belli bir eylem göstermez, başka bir deyişle kavram olmaktan çıkıp nesnenin kendisine dönüşür, nesnelere, sembol değil sadece kelime sayılırlar.¹⁴

Kelimelere Yeni Anlam Yükleme

Yeni Dalga şiirinde yeni anlamlar, hayal ve betimlemeler dil alışkanlıklarında birbiriyle uyumlu olmayan kelimelerin sırtında taşınır. Günlük kelimeler farklı kullanılış yüküyle ortaya çıkıp önceki görevlerini kaybederler. Kelimeler birbirlerinin yerlerine yerleştirilir ama bu kelimeler asla alışılmış iletişim ve uyum çerçevesinde kullanılmaz. Şair bu tarzda farklı bir mental ortam yaratarak muhataba istediği anlamı kelimeye yükleme konusunda özgürlük tanır ve kendisi kelimelere düşünce ve anlam yüklemeyi. Şairin kelimeler arasında yarattığı bu uyumsuz alışılmamış ilişki muhatabın zihninde farklı düşünceler, tespitler ve kavramlar oluşumuna imkân sağlar. Kesinlikle şair bu tür şiiri yazarken belli bir anlam ve düşünce peşinde değildir. Eğer özel bir anlam bulunuyorsa bunun sebebi sadece şairin dili farklı bir şekilde kullanmasındandır. Şairin dil ile ilişkisi ve bu konudaki davranışı, hiç bir açıklama yapmadan yazması okuyucunun zihnine daha çok farklı bir hayal gücü sunar bunun sonucu olarak da şair belirgin duygusal ve düşünsel çizgiler çizmeden okuyucuyu özgürce hayal etmesi için tamamen özgür bırakır.¹⁵

---

¹³ Şeffî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Edvâr-i Şi'r-i Fârsî*, 110. Bakînejâd, 99.

¹⁴ Yıldırım, 632. Bakînejâd, 101.

¹⁵ Hukûkî, Muhammed, *Murûr-i Ber Târîh-i Edeb ve Edebiyyât-i İmrûz-i Îrân*, 37. Bakînejâd, 102.

HACİM ŞİİRİ

Hacim şiirinin yaratıcısı, Yedullâh-i Ruyayî'dir. Bu şiir türü aslında Ahmet Rıza Ahmedî'nin başlattığı tarzın devamı sayılır. Şiir musikisi açısından vezinlilik-vezinsizlik arasında gelgitlerle doludur. Alışılmış gerçekleri dışlayıp normal olmayan ve uyumsuz kelimeleri bir araya getirerek muhatabın zihninde yeni bir algı yaratmaya çalışır. Hacim şiiri, beyinde yerleşik alışkanlıklar ve bağımlılıkları dışarı atmaya çalışır. Şairin dediğine göre Hacim şiirinde "yani" kelimesi yoktur. Kelimelerin arka planında da karanlıktan doğmuş bir hayal yer alır ve genelde kelimeler ile nesnelere arasında çatışma ve çelişki görülür. Bu da, şiiri karmaşık bir hale getirerek ağırlaştırır. Hacim şiirinin açıklaması olamayacağı için yorumlanamaz. Sadece şiirin kendisine dönerek açıklama yapılabilir. Bu şiir türünde şair okuyucusu için hiçbir ayak izi bırakmamaktadır. Sadece belirli bir yol göstererek okuyucuyu tanımadığı bir dünyada dolaştırır ve onun zihinsel zekâsını çelişkiye çağırır.¹⁶

DİL VE ANLAMDA ANLAŞILMAZLIK

Ruyayî'nin şiirindeki anlaşılmaçlık ve uzaklık şiirin bazı boyutlarında değil; tamamında görülmektedir. O, değişik kavramlar ve tasvirler kullanarak okuyucunun zihninde anlamın kesinleşmesini önler. Gizli ve zor anlatım, önceki bütün zihinsel ve dilsel anlaşmaları şiir ortamından kaldırır ve uyumsuz kelimeleri bir araya getirerek alışılmamış kavramlar, karmaşık anlamlar kurmaya çalışır. Kelimelerin geçmişiyile uğraşmaz. Sadece kendi zihni anlayışını kelimelere yükler ve bu arada hiçbir muhatap şairin kelime algısına tamamen ulaşamaz. Böylece farklı okuyucuların zihninde aynı şiir hakkında sınırsız betimleme ve düşünce yaratılabilir. Aslında Ruyayî'nin de amacı bu yöntemle şiirde ve zihinde yeni mazmunlar ve konular yaratmaktır. Hacim şiiri, okuyucunun zihnini sürekli harekette tutmayı amaçlamıştır. Şiirdeki sınırsız kısaltmaların da sebebini bu hedefi açıklamaktadır.¹⁷

¹⁶ Huseynpûr-i Çâfi, Ali, *Cereyânha-yi Şi'r-i Mu'âsir-i Îrân Ez Kûdetâ Tâ İnkilâb*, Emîr Kebîr, Tahran 1384 hş. 76. Bakînejâd, 103.

¹⁷ Novrûzî, Cihânbehş, *Edebiyyât-i Mu'âsir*, Râhgoşa, Tahran 1384 hş., 83. Bakînejâd, 104.

MATEMATİK ŞİİRİ

Keyûmers-i Munşîzâde bu tarz şiirin mucidi sayılır. Önceden gazel ve Nimâ tarzı şiir alanlarında denemeler yapmış olan şair, yavaş yavaş çağdaş olaylar ve şiirdeki değişimlerden etkilenecek farklı ve ilginç şiirler yazmaya başlamış, şiirlerinde mizah ve matematiğe farklı açıdan bakmaya çalışmış, şiire matematiksel kavramları ve geometrik şekilleri özellikle daireyi yerleştirmeye çalışmıştır. Munşîzâde'nin asıl amacı bu nesnelere kullanarak insanın kader yuvarlağının içerisinde esir olduğunu ve özgürlük kavramının sadece bir yuvarlak içinde sınırlı olduğunu göstermektir. Şiir türünde bu yöntemle şair aynı zamanda dönemin olayları ve siyasi durumunu tasvir edip eleştirir ve hayatın bir tekrardan ibaret olduğu ve bir yuvarlağın ortasında dolaşıp sonuçta hep aynı yere geri döndüğümüzü tasvir eder¹⁸.

PLASTİK ŞİİR

Bu şiir türünün asıl şairi İsmail Nurî Alâ dır. O, Yeni Dalga şiiri tarzını kurallastırıp belirli çerçeveye sokmaya çalıştı. Amacı Nimâ tarzı şiir ile Yeni Dalga tarzı şiir arasında barış köprüleri kurmaktır. Bu yeni tarz şiirin adını da "Plastik Şiir" koydu.¹⁹ Plastik Şiir'in bir diğer amacı da sahte duyguları eleştirip insanları gerçek duygularıyla barıştırmaya çalışmaktır.²⁰

DİRENİŞ ŞİİRİ

Direnış Şiiri bir tür itiraz şiiridir. Bu tür şiirde ümit, ümitsizliğı yenmekte ve aydınlık karanlığı kuşatmaktadır. Bu şiir, kahramanlığı, devrimi ön plana çıkarır; şiirde idamlar, hapisler ve işkenceler özel bir yere sahiptir, sorumluluk kavramının anlamı değışmiş ve taahhüt silahlı çatışmayla

---

¹⁸ Şefî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Bâ Çerâğ u Ayîne Der Custocû-yi Rîşehâ-yi Tahavvul-i Şi'r-i Mu'âsir*, Sohen, Tahran 1390 hş., 59. Bakînejâd, 105.

¹⁹ Şefî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Suver-i Hıyâl Der Şi'r-i Fârsî*, Agâh, Tahran 1375 hş., 72. Bakînejâd, 106.

²⁰ Şefî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Suver-i Hıyâl Der Şi'r-i Fârsî*, 73. Bakînejâd, 109.

aynı şey olarak tanımlanmıştır. Bu da, o dönem değerlerin değişiminin göstergesidir. Şeffî-yi Kedkenî bu olayı “Siyahkel’de başlayan silahlı çatışma ve “Halkın Mücahitleri”nin sonraki çatışmaları ile birleşerek savaş kavramını ve yeni genç neslin sosyal bakış açısını hatta tüm toplumun hayata bakış açısını alt üst etmiştir.” şeklinde açıklamaktadır.²¹

Siyahkel olayından önceki şiir, halktan ve yaşadığı acılarından uzaktı. Şiirde konu edilen “Halk” kavramı da aşağılanmış bir bakış açısıyla kullanılmaktaydı. Siyahkel şiirinde hala halktan söz edilmese de en azından aşağılama durumu ortadan kalkmış ve eski şiirin tam tersine kahramanlar, belirgin bir role sahip olmaya başlamışlardır. Hatta halk, kahramanların varlığında övülmekte; kahramanlar, halkı temsil etmektedirler denilebilir. Bu kahramanlar aynı dertlerle, aynı eksikliklerle ve taşıdıkları aynı yüklerle halkın durumunu şiirde yansıtmaktadırlar. Bu dönemin şairi ya savaşın bir parçası veya savaşın övücüsüdür. Siyahkel döneminde şiirdeki değişim, şiire egemen düşünce ve şiirin içeriği kapsamında yapılmıştır. Şeffî-yi Kedkenî’ye göre, Siyahkel dönemindeki şiirin formu, musikisi, dili ve hayal gücü bir önceki dönemin devamı sayılır. Şimdi yüz senelik şiirsel deneyimin sosyal hayata hizmet etme zamanı gelmiştir. Bu dönüşümün ilk sosyal etkisi silahlı savaşın başlamasıydı.²²

Dil bakımından bu dönemde çoğunlukla lirik, sert ve şiddete yönelik kelimeler şiire girdi ve ayrıca Siyahkel olayını hatırlatan deniz, orman gibi bazı kelimelerde sabit semboller olarak şiirde yer aldı. Siyahkel şiirinin dilinde net ve açık mesajlar verme eğilimi vardır. Hatta belirli sembolik kelimeleri kullanmak cesaret göstergesidir. Bu şiir, aynı zamanda heyecan ve hareket şiiridir. Özellikle bu dönem şiirinin yeni şairlerinde bu durum çok abartılı bir şekilde görülmektedir. Aynı zamanda, bu tarz şiir fedakârlık ve aşk şiiridir. Her zaman şiirin ana teması olan aşk, daha güçlü bir şekilde kendini göstermektedir. Ancak bu tarzda sevgilinin kimliği değişmiştir: sevgili, bir örgüt, parti, bir grup şeklinde tasvir edilmekte ve aşk, yeni bir boyut kazanarak fedakârlıkla iç içe geçmektedir. Başka bir bakış açısıyla bu şiirde aklın aşktan da daha belirgin bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu şiir tarzı, derin düşünme (özellikle kendileri bu savaşı tecrübe eden şairler için) ve bir şeyi inkâr ederek başka bir şeyi ispat etmek

²¹ Hetîbî, Mehdî, *Çehrehâ-yi Şi’r-i Selah*, Aferîniş, Tahran 1387 hş., 52. Şems-i Lengrûdî, IV,14.

²² Hetîbî, 53. Şems-i Lengrûdî, IV, 15.

çabasıdır. Bu türün en önemli sonuçlarından biri de ümitsizlerin harekete geçip yeni dalgaya katılmasına sebep olmasıdır. Bu durumda bu dalgaya kapılmayanlar, arka plana itilmek zorunda kalmışlar, hatta yeni tasavvuf şiirinin tek öncüsü Sipehrî bile o seneler şiir söylemekten vazgeçmiş ve son eserleri Ehevân gibi değer kaybetmiştir.²³

1350'li yıllarda Siyahkel Ormanı olayından etkilenmeyen siyasi şiir nadir görülürdü. Bu olaydan sonra önemli olan mesele, halkın birkaç defa yenilgiden sonra korkuya ve ümitsizliğe dönüşen pasif siyasi gücünün tekrar harekete geçmesiydi. Siyahkel olayının Fars edebiyatında öyle bir etkisi vardı ki direniş şiirine karşı olan Ahmed-i Şamlû bile bu olaydan sonra en parlak ve en derin şiirlerini direnişçilerin övgüsü konusunda yazmaya başladı.²⁴

KAYNAKÇA

- Abidî, Kâmyâr, *Der Custocû-yi Şi'r*, Nağmehâ-yi Zindegî, Tahran 1382 hş.
 Abidinî, Hasan, *Sed Sâl Dâstan Nevîsî Der Îrân*, Tonder, Tahran 1366 hş.
 Abrahâmiân, Ervend, *Modern İran Tarihi*, Çev: Şendil, Dilek, İş Bankası, İstanbul 2011.
 Acûdanî, Maşâllah, *Yâ Merg Yâ Teceddud*, Ehterân, Tahran 1385 hş.
 Ajend, Yakûb, *Edebiyyât-i Novîn-i Îrân*, Emîr Kebîr, Tahran 1368 hş.
 Alevî, Bozorg, *Tarîh-i Edebiyyât-i Mu'âsir-i Îrân*, Çev. Said Firuzâbadî, Camî, Tahran 1386 hş.
 Alipûr, Mustafa, *Sâhtâr-i Zebân-i Şi'r-i İmrûz*, Firdovs, Tahran 1387 hş.
 Aryenpûr, Yahyâ, *Ez Nimâ Ta Rûzgâr-i Mâ*, Zevvâr, Tahran 1387 hş.
 Aryenpûr, Yahyâ, *Ez Sebâ Ta Nîmâ*, Zevvâr, Tahran 1387 hş.
 Bakînejad, Abbâs, *Teemmulî der Edebiyyât-i İmrûz*, Pârsî, Tahran 1387 hş.
 Behbahanî, Sîmîn, *Ba Mâderem Hemrâh*, Sohen, Tahran 1392 hş.
 Berâhenî, Rıza, *Gozâreş Be Nesl-i Bîsen-i Ferdâ*, Merkez, Tahran, 1374 hş.
 Berâhenî, Rıza, *Telâ Der Mes*, Çehr, Tahran 1344 hş.

²³ Şems-i Lengrûdî, IV, 17. Bakinejad, 113, Hetîbî, 54

²⁴ Şems-i Lengrûdî, IV, 18. Bakinejad, 113, Hetîbî, 55

- Burkeî, Seyyid Muhammed, *Sohenverân-i Nâmî-yi Mu'âsir-i Îrân*, Horrem, Tahran 1373 hş.
- Caferî, Siyâveş, *Şi'r-i Nov Der Terâzû-yi Tevîl*, Morvârîd, Tahran 1395 hş.
- Canzâde, Ali, *Şâhkârha-yi Şairân-i Mu'âsir-i Îrân*, Canzâde, Tahran 1387 hş.
- Corkeş, Şâpûr, *Bûtigâ-yi Şi'r-i Nov*, Gognûs, Tahran 1393 hş.
- Ehevân-i Salis, Mehdî, *Bedaî-yi Şi'r-i Nîmâ*, Fecr-i İslâm, Tahran 1369 hş.
- Emîn-pûr, Geyser, *Sünnet ve Novâverî Der Şi'r-i Mu'âsir*, İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, Tahran 1392 hş.
- Ferruhzâd, Furûğ, Çev Güzelyüz, Ali, *Bir Başka Doğuş*, Demavend, İstanbul 2017
- Ferruhzâd, Furûğ, Çev Güzelyüz, Ali, *İnanalım Soğuk Mevsimin Başlangıcına*, Demavend, İstanbul 2018.
- Ferruhzâd, Furûğ, Çev Güzelyüz, Ali, *Yeryüzü Ayetleri*, Demavend, İstanbul 2018.
- Güzelyüz, Ali, *Çağdaş İran Şairi Furûğ-i Ferruhzâd (1935-1967)*, Nüsha-i Şarhiyat Araştırmaları Dergisi, pp.33-38, 2001.
- Güzelyüz, Ali, *Çağdaş İran Şairi: Mehdî Ehevân-i Salis*, İslâmî Edebiyat Dergisi, ss.168-169, 2006.
- Hakimî, İsmail, Çev Aydın, Şadî, *Çağdaş İran Edebiyatı*, İskenderiye Kitaplığı, Ankara 2012
- Hakimî, İsmail, *Edebiyyât-i Mu'âsir-i Îrân*, Nigâh, Tahran 1374 hş.
- Hasanlî, Kâvûs, *Guzînehâ-yi Novâverî Der Şi'r-i Mu'âsir-i Îrân*, Salis, Tahran 1386 hş.
- Hefîbî, Mehdî, *Çehrehâ-yi Şi'r-i Selah*, Aferîniş, Tahran 1387 hş.
- <https://nyildirim.wordpress.com>
- Hukûkî, Muhammad, *Şi'r u Şâirân*, Nigah, Tahran 1368 hş.
- Hukûkî, Muhammed, *Murûr-i Ber Târîh-i Edeb ve Edebiyyât-i İmrûz-i Îrân*, Katra, Tahran 1377 hş.
- Hukûkî, Muhammed, *Şi'r-i Nov Ez Ağâz Ta İmrûz*, Yuşîc, Tahran 1377 hş.
- Huseynpûr-i Çâfî, Ali, *Cereyânha-yi Şi'r-i Mu'âsir-i Îrân Ez Kûdetâ Tâ İnkilâb*, Emîr Kebîr, Tahran 1384 hş.
- İmamî, Sâbir, *Şi'r-i Mu'âsir-i Îrân*, Semt, Tahran 1396 hş.

- İsmailî, Rıza, *Halvet-i Üns*, İttılaât, Tahran 1394 hş.
- İstılamî, Muhammed, Çev. Kanar, Mehmet, *Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981
- İstılamî, Muhammed, *Şinâht-i Edebiyyât-ı İmrûz*, Medrese-yi Ulûm-i İrtibâtat, Tahran 1349 hş.
- Kâhî, Morteza, *Guft u Gû-yi Şâirân*, Tahran Zemestân, 1392 hş.
- Kanar, Mehmet, *Çağdaş İran edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul Say, 2013
- Kırlangıç, Hicabi, *Meşrutiyetten Cumhuriyete İran Şiiri*, Hece, Ankara 2014
- Mortezapûr, Ekber, *Şerh-i Hal-i Şâirân-i İrân*, Attar, Tahran 1394 hş.
- Muhammedî, Hasan Ali, *Şi'r Mu'âsir-i İrân Ez Bahâr Ta Şehriyâr*, Argânûn, Tahran 1380 hş.
- Muhtârî, Muhammed, *İnsân Der Şi'r-i Mu'âsir*, Tus, Tahran 1392 hş.
- Mutemen, Zeynulâbidîn, *Tahavvul-i Şi'r-i Fârsî*, Hafız, Tahran 1355 hş.
- Novrûzî, Cihânbehş, *Edebiyyât-i Mu'âsir*, Râhgoşa, Tahran 1384 hş.
- Rıza, Fezlullâh, *Nigahî Be Şi'r-i Sünnetî-yi Mu'âsir*, İttılaât, Tahran 1395 hş.
- Sepehrî, Sohrâb, Çev. Güzelyüz, Ali, *Biz Hiç, Biz Bakış*, Demavend, İstanbul 2017.
- Sepehrî, Sohrâb, Çev. Güzelyüz, Ali, *Rengin Ölümü*, Demavend, İstanbul 2016.
- Servetiyân, Behrûz, *Endîşe ve Huner Der Şi'r-i Nimâ*, Nigah, Tahran 1375 hş.
- Sirûs Tâhbâz, *Huner ve Zindegî-yi Nimâ*, Keyhân-i Ferhengî, No.10, 5 Yıl.
- Şamlû, Ahmed, *Der Bâre-yi Huner ve Edebiyyât*, Gevherzâd, Tahran 1373 hş.
- Şefî Kedkenî, Muhammed Rıza, Çev. Güzelyüz, Ali, *Fars Şiirinin Dönemleri Meşrutiyetten Saltanatın Yıkılışına Kadar*, Demavend, İstanbul 2017.
- Şefî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Bâ Çerâğ u Ayîne Der Custocû-yi Rîşehâ-yi Tahavvul-i Şi'r-i Mu'âsir*, Sohen, Tahran 1390 hş.
- Şefî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Edvâr-i Şi'r-i Fârsî, Ez Meşrûtiyyet Tâ Sukût-i Saltanat*, Sohen, Tahran 1380 hş.

Şefî-yi Kedkenî, Muhammed Rıza, *Suver-i Hıyâl Der Şi'r-i Fârsî*, Agâh, Tahran 1375 hş.

Şekîbâ, Pervîn, *Şi'r-i Fârsî Ez Âğâz Tâ İmrûz*, Hîrmend, Tahran 1370 hş.

Şemisâ, Sirûs, *Râhnumâ-yi Edebiyyât-i Mu'âsir*, Mîtra, Tahran 1390 hş.

Şemisâ, Sirûs, *Sebkşinâsî-yi Şi'r*, Mîtra, Tahran 1373 hş.

Şems-i Lengrûdî, Muhammad Takî, *Târîh-i Tahlîlî-yi Şi'r-i Nov*, Merkez, Tahran 1392 hş.

Tâhbâz, Sirûs, *Herfîhâ-yi Hemsâye*, Nigah, Tahran 1385 hş.

Tâhirî, Kutretullâh, *Bâng Der Bâng*, Kevser, Tahran 1393 hş.

Teslîmî, Ali, *Gozrehâ-yi Der Edebiyyât-i Mu'âsir-i İran*, Ehterân, Tahran 1393 hş.

Yâhakkî, Muhammed C'afer, *Cûybâr-i Lehzehâ*, Câmî, Tahran 1393 hş.

Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, *Çun Sebû-yi Teşne*, Câmî, Tahran 1375 hş.

Yıldırım, Nimet, *Fars Edebiyatında Kaynakbilim*, Fenomen, Erzurum 2012.

Yıldırım, Nimet, *İran Edebiyatı*, Pinhan, İstanbul 2017.

Yıldırım, Nimet, *İran kültürü*, Pinhan, İstanbul 2016.

Yuşîc, Nimâ, *Erziş-i Ehsâsât Der Şi'r ve Nemâyîş*, Nevîd, Tahran 1368 hş.

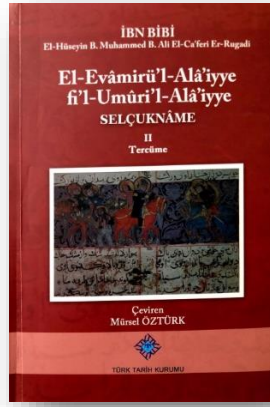
Yuşîc, Nimâ, Yay. Tâhbâz, Sirûs, *Herfîhâ-yi Hemsâye*, Nigah, Tahran 1385 hş.

Zerkanî, Mehdî, *Çeşmendâz-i Şi'r-i Mu'âsir-i Îrân*, Salis, Tahran 1387 hş.

İBN BİBİ, *EL-EVÂMİRÜ'L-ALÂ'İYYE Fİ'L-UMÛRİ'L-ALÂ'İYYE*
(ÇEV. PROF. DR. MÜRSEL ÖZTÜRK) ANKARA 2014

ARŞ. GÖR. AYŞE GÜL FİDAN *

İslam Ortaçağı Farsça tarih yazıcılığı geleneğini; Farsçanın edebî, siyasî ve ilmî bir dil olarak resmiyet kazandığı X. yüzyıl Samanî Hanedanı'ndan (874-999) itibaren, Moğol İstilasından önce ve sonrası olmak üzere iki döneme ayırmak gerekir. İslam Tarih yazıcılığı içerisinde değerlendirilmesi gereken İran tarih yazıcılığının, Moğol dönemi öncesinde eski kaynaklardan özetler ve derlemeler olmak üzere daha çok Hindistan idari ağırlığı çerçevesinde şekillendiği için Hindistan Ekolü, Moğol dönemi sonrasında ise İlhanlı-Moğol Ekolü olarak ele alınmasını gerekli kılar. Maverâünnahir, Sistan ve Buhara'da hâkimiyet kurmuş olan İran asıllı Samanî Hanedanı mensupları, Farsçaya büyük ilgi göstermiş, Farsça manzum ve mensur

ARŞ. GÖR. AYŞE GÜL FİDAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. Email: afidan@ankara.edu.tr.

eserlerin yazılmasını teşvik etmiş ve Arapça eserlerin Farsçaya çevrilmesini sağlamışlardır. Bu ilk tercüme döneminden kısa bir süre sonra Farsça kaleme alınmış orijinal tarih ve coğrafya kitaplarıyla ansiklopedik eserler gün ışığına çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta daha çok Abbasi kültürel gelişimi içerisinde şekillenen, mevcut kaynakların özetlerini aktaran, değerlendirme ve sentezden uzak yazım geleneği yerini yerel hanedan tarihleri, genel konulu tarih kitapları ve hanedanlara ait özel kayıtlara bırakmaya başlamıştır. Samanî Hanedanı'ndan sonra X. yüzyıl ortalarından XII. yüzyılın sonlarına kadar Horosan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren Türk Hanedanı Gazneli Devleti (963-1186) Fars dili ve edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. *Târih-i Beyhakî*, *Zeynü'l-ahbâr* gibi devrin öne çıkan tarih kitapları Farsça olarak kaleme alınmıştır. İran Coğrafyasında kurulan bir diğer Müslüman Türk devleti Selçuklu Hanedanı (1040-1157) da eski geleneği devam ettirerek Farsça tarih yazımında önemli rol oynamıştır. Geniş bir coğrafya ve çeşitli diller konuşan kavimleri hâkimiyeti altına alan Selçuklularda Arapça ve Farsça ilim ve edebiyat dili olarak kabul görmüştür. İlim ve edebiyatla yakından ilgilendiklerini bildiğimiz başta Alparslan, Melikşah ve Sencer olmak üzere Selçuklu padişahları, vezirleri ve devlet adamları edebiyatçılara ve ilim adamlarına destek verip onları himaye etmişlerdir.

Malazgirt zaferinden (1071) sonra Türkler'in Anadolu'yu yurt edinmelerini sağlayan ve Türk tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eden Anadolu Selçukluları (1075-1308) döneminde ve sonrasında XIII. yüzyılın başlarında Moğolların İran coğrafyasına yaptıkları saldırıların da bir neticesi olarak çok sayıda ilim adamı, şair ve yazar İran coğrafyasının muhtelif yerlerinden gelerek Anadolu'ya sığınmış ve böylece Farsça Anadolu sahasındaki etkinliğini sürdürmüştür. Farsça tarih yazma geleneğinin güçlenerek devam ettiği bu dönemde genel tarih eserlerinin yanı sıra Horasan ve Orta Asya coğrafyaları tarihine ait bilgiler ihtiva eden, *Tarih-i Taberistan* gibi eyalet ve şehir tarihi olmak üzere bölgesel tarih yazımına da önem verilmiştir.

İlhanlı-Moğol Mektebi olarak ele aldığımız XIII. ve XIV. yüzyıl Farsça tarih yazıcılığı her ne kadar önceki dönemin üslubunu devam ettirse de birtakım yenilikler de barındırmaktadır. Bu dönemde Arapça'nın etkinliğinin azaldığını hatta ortadan kalktığını, saray tarihçiliğinin ve hanedan

merkezli tarih yazım geleneğinin yerini genel konulu tarih kitaplarına bıraktığını ve tüm bu değişimlerin; doğu tarihçiliğinde ilk defa dünya tarihi sahasının oluşması ile sonuçlandığını söylemek mümkündür.

Kısaca bahsettiğimiz bu tarih yazıcılığı seyrinde Anadolu Selçukluları hakkında yazılan sadece birkaç eser bulunmaktadır. Kuşkusuz bunlardan en önemlisi Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî el-müştehir bi-İbn Bibî el-Müneccime (ö. 684/1285'ten sonra) tarafından 1281 yılında Farsça kaleme alınmış, *Selçuk-name* veya *Tarih-i İbn Bibî* adlarıyla da bilinen *El-Evâmirü'l-Alâ'îyye fi'l-Umûri'l-Alâ'îyye*'dir. Anadolu Selçuklu tarihinin yaklaşık bir asırlık bölümünü ihtiva eden eser Türk tarihinin Farsça kaynaklarını Türkçeye kazandırarak başta kendi bilim sahası olmak üzere tarih, coğrafya, sanat tarihi gibi birçok sosyal bilim disiplini için katkı sunan Prof. Dr. Mürsel Öztürk tarafından tercüme edilmiştir.

Prof. Dr. Mürsel Öztürk'ün bilhassa üstesinden gelinmesi oldukça zor olan kaynak çevirileri ile Türk bilimine yaptığı katkılarında yalnızca biri olan *El-Evâmirü'l-Alâ'îyye fi'l-Umûri'l-Alâ'îyye*, 1192-1280 yılları arası Anadolu Selçuklu tarihinin temel kaynağıdır. Aslen Harezmi olan müellif İbn Bibî'nin babası Mecduddin Muhammed, Harezmsahlar Moğollar karşısında tutunamayıp dağılınca önce Suriye'ye ardından da I. Alaaddin Keykubat döneminde (1230) Anadolu'ya gelerek Selçuklu hizmetinde girmiştir. Tercümanlık ve farraşname müşrifliği gibi çeşitli görevlerde bulunan Mecduddin'in oğlu İbni Bibi de babası gibi devlet hizmetine girerek uzun yıllar önemli görevlerden biri olan inşa ve tuğra divanında çalışmıştır. Müellifin inşa divanında bulunması ve olayların birçoğunu görüp yaşaması ve eserin 1280 yılına kadarki Selçuklu-İlhanlı mücadelesinin en önemli tanığı olması değer ve ehemmiyetini göstermektedir. Gerek siyasi, gerekse sosyal tarih bakımından çok esaslı bilgiler veren, vakaların tasviri ve sağlam bir kronolojinin tespitini sağlayan, Türkiye Selçukluları tarihinin günümüze ulaşan birinci derecede önemli vekâyinâmesi özelliğini taşır.

İbn Bibî, bu eseri, dönemin İlhanlı veziri olan Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin isteği üzerine kaleme almıştır. Eserinin adındaki "Alâ'îyye" kelimesinin, ilkinin kitabın telifine sebep olan Alaaddin Ata Melik Cüveynî'ye, ikincisinin ise I. Alaaddin Keykubâd'a delalet ettiği düşünülmektedir. II. Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliaht tayin etmesinden ve kısa bir süre sonra ölümünden (1192) başlayarak, I. Alaaddin

Keykubad hakkında ayrıntılara yer verir ve II. Gıyaseddin Mes'ud'un 1280 yılında Abaka Han'ın huzuruna gitmesiyle son bulur.

El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye'nin günümüze ulaşan yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 2985) bulunmaktadır. Zahriye sayfasındaki ibareden bu nüshanın bizzat müellif tarafından III. Gıyâseddin Keyhusrev'e takdim edilmek üzere İbrâhim b. İsmâil b. Ebû Bekir el-Kayserî'ye istinsah ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu nüshadan istinsah edilmiş nüshalardan biri Millet Kütüphanesi'nde (nr. 819), diğeri ise Paris Bibliothèque Nationale'dedir. Prof. Dr. Adnan Sadık Erzi tarafından önsöz ve fihrist ilâvesiyle ilk defa tıpkıbasım halinde 1956 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Prof. Dr. Necati Lugal ile Prof. Dr. Adnan Sadık Erzi, elyazması 744 sayfa tutan bu hacimli eserin üç cilt halinde neşrini hedeflemişlerse de bu düşüncelerini tam olarak gerçekleştirememiş, sadece II. Kılıçarslan'ın ölümünden (1192) I. Alaaddin Keykubad'ın tahta çıkışına (1220) kadar meydana gelen olayları içeren birinci cildi yayınlamışlardır.

Prof. Dr. Mürsel Öztürk *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye*'nin Türk Tarih Kurumu tarafından 1956 yılında basılan tıpkıbasımını esas alarak tamamını Türkçeye tercüme etmiştir. İlk olarak Kültür Bakanlığı tarafından iki cilt halinde basılan tercüme, 2014 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından tek cilt halinde yayınlanarak okur ve araştırmacılara ulaşmıştır. Önsöz sonrasında çeviriden önceki giriş bölümünde; müellif İbn Bîbî'nin hayatı, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, İbn Bîbî'nin naklettiği şiirler ve eserin nüshaları başlıkları altında, muhtelif önemli kaynaklardan faydalanan ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Sonrasında takip eden "Sultan I. Alaaddin Keykubad Devrinin Sonuna Kadar Anadolu Selçukluları" başlığı altında Anadolu Selçuklu hükümdarlarını ve icraatlarını yine kaynaklara dayalı olarak kronolojik bir şekilde vermiştir. Bu yönüyle, aslında tercümeden ziyade araştırmalara dayalı bilimsel bir çalışma niteliğindedir diyebiliriz.

Çeviri kısmına gelmeden önce, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye*'nin dil ve üslup özelliklerinden bahsetmek yerinde olacaktır. İbn Bîbî kitapta 1400 beyitten fazla şiire, Arapça ibarelere, secili ifadelere oldukça fazla yer vermektedir. Ağır ve muğlak ifadeleri, sık sık başvurduğu mübalağaları, kullanımı nadir anlaşılmayan deyimlere yer vermesi, mânadan uzaklaşması, düşüncelerine şahit göstermek veya mânaya güzellik katmak için konuya uygun

düşmeyen Arapça atasözleri ya da Arapça ve Farsça şiirler nakletmesi ile edebî ve ağır bir dil ve üslup özelliğine sahiptir. Hacimli olmasının yanı sıra bahsettiğimiz özellikteki bu eserin tercümesinin oldukça meşakkatli olduğu aşikâr olsa da, tercümede okur bunu pek de hissetmez. Okur ve araştırmacı, gerektiğinde metnin Farsça aslında rahatlıkla bulabilsin diye tıpkıbasım metnin sayfa sayıları, çeviri metni içerisinde köşeli parantezde yer almaktadır. Ayrıca Prof. Dr. Mürsel Öztürk, yine çeviri metninde gerekli gördüğü kısımlarda dipnotlar vererek yer ve kişi adlarını ve tarihi terimleri açıklamaktadır. Metinde geçen Ayetler, Arapça atasözleri, deyimler ve şiirler tırnak içerisinde italik olarak verilmiştir. Toplamda 150 başlıktan oluşan çeviri kısmının sonunda bibliyografya ve onu takip eden özel isim ve yer adlarını içeren dizin bulunmaktadır. Kitap Prof. Dr. Mürsel Öztürk'ün önsözünde de belirttiği gibi yardımcı olacağına inandığı dönem haritaları ile son bulmaktadır.

Bilindiği üzere belirli bir dönemi konu alan tarihi metin tercümeleri oldukça fazla dikkat, birikim ve dönem tarihine hâkimiyet sorumluluklarını da beraberinde getirmektedir. Hele bir de tercümesi yapılan eser bildiğimiz anlamda tarih yazma metotlarının olmadığı bir devre ait ise iş daha da meşakketli bir hal alır. Türk tarihini konu alan birçok kıymetli Farsça eseri Türkçe'ye kazandıran saygıdeğer bilim insanı Prof. Dr. Mürsel Öztürk bu tercüme ile İbn Bîbî'nin *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye* adlı eserini bilim camiasının, okur ve araştırmacıların hizmetine sunmuştur.

KAYNAKÇA

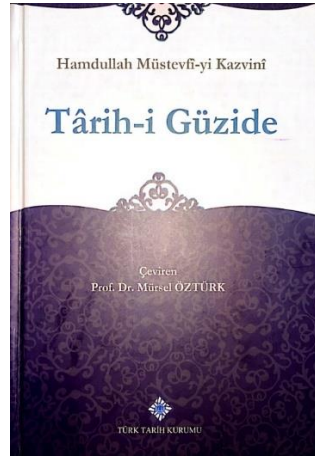
- CAHEN, Claude, *İslamiyet*, (Çev. Esat Nermi Erendor), Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- CAHEN, Claude, "*Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı*", (Çev. Nejat Kaymaz), Ankara Üniv. D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, VII, 12-13, Ankara 1969.
- DEMİR, Mustafa, "*İslam Ortaçağında İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı*", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 34, Erzurum 2007.
- İBN BİBÎ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, (Haz. Adnan Sadık Erzi), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.

- İBN BÎBÎ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- KEMALOĞLU, Muhammet, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, C. 2, No.3, Eylül, 2013.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", Belleten, C. VII, Sayı 27, Temmuz, Ankara 1943.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbn Bîbî", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 19, İstanbul 1999.
- SAFÂ, Zebîhullah, *Târîh-i Edebiyât der İran*, İntişârât-i Firdovsî, C. III, Tahran 1366 hş. (1987).
- SPULER, Bertold, *Persian Historiography and Geography*, (Çev. İsmail Marcinkowski), Pustaka Nasional Pte Ltd, Singapore 2003.
- YILDIRIM, Nimet, *Fars Edebiyatında Kaynakbilim*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2012.

HAMDULLAH MÜSTEVFİ-Yİ KAZVİNİ, *TÂRİH-i GÜZİDE*
(ÇEV. PROF. DR. MÜRSEL ÖZTÜRK) ANKARA 2018

ARŞ. GÖR. AYŞE GÜL FİDAN *

XIII-XIV. yüzyıl İran tarih yazıcılığı önceki dönemlerin geleneklerini yansıttasının yanı sıra kendine has yeniliklere de sahiptir. Moğol istilasının sonuçlarından biri olarak kabul etmemiz gereken bu değişim ile İran tarih yazıcılığında Arapça etkisi azalmaya ve hanedan merkezli tarih yazım geleneğinin yerini genel konulu ve dünya tarihi ile ilgili telifler almaya başlar. Moğol tarih Mektebi olarak adlandırılan ve dünya tarihini konu alan Reşidüddîn'in *Câmiu't-Tevârih*'i ile başlayan bu yeni dönem Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî'ni ile devam eder.

ARŞ. GÖR. AYŞE GÜL FİDAN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. Email: afidan@ankara.edu.tr.

1281 yılında Kazvin’de dünyaya gelen Hamdullah b. Ebi Bekr b. Ahmed b. Nasr Mustevfî-yi Kazvinî’nin, büyük dedesi Emînüddin Nasr, dedesi ve babası Irak’ın müstevfisi oldukları için aile “Müstevfîyân” lakabıyla anılır. Olcaytu zamanında kâtiplik görevinde bulunan Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî 1311’de Kazvin, Ebher, Zencan ve Târimeyn’in malî işlerinin teftişiyle görevlendirilir. İlhanlı tarihi için başvurulması gereken önemli bir kaynak olan ve 1329-30 yılında tamamlayarak Vezir Gıyâseddin Muhammed’e takdim ettiği *Târîh-i Güzîde*, Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî gibi birçok tarihinin eserinden istifade edilerek yazılmıştır.

Târîh-i Güzîde, İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han’ın ölümünden (1304) sonraki çeyrek asır için birincil kaynak niteliğinde olup mukaddime, altı bölüm ve bir hatimedden meydana gelir. Kâinatın yaratılışı hakkında bilgi veren mukaddimeyi takip eden her bölümde farklı konular yer almaktadır. Birinci bölümde peygamberler tarihinden ve filozoflardan, ikinci bölümde İslâm öncesi İran tarihinden, üçüncü bölümde Hz. Peygamber, çocukları ve torunlarından, Sahâbe, Tâbiîn, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler’den, dördüncü bölümde Saffârîler, Sâmânîler Gazneliler, Gurlular, Büveyhîler, Büyük Selçuklular, Irak Selçukluları, Kirman Selçukluları ve Anadolu Selçukluları, Hârezmşahlar’la Atabegler tarafından kurulan hanedanlardan İsmâiliyye, Kirman’da hüküm süren Karahıtaylar’a mensup Kutluğhanlılar ve İlhanlılardan, beşinci bölümde mezhep imamaları, kıraat âlimleri, şeyhler, muhaddisler, hekimler ve şairlerden bahsedilmektedir. Altıncı ve son bölüm Kazvin’in tarih ve coğrafyası hakkındadır. Hâtimedde ise peygamberler, veliler, din bilginleri, hükümdarlar, vezirler ve diğer meşhur simaların şeceresi kaydedilmiştir.

Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî eseri *Târîh-i Güzîde*’de İran coğrafyasında hâkimiyet kurmuş olan sülaleler, Türkler ve Moğollar ile ilgili önemli bilgilere yer vermiştir. *Târîh-i Güzîde*’nin tamamını ilk defa, özet İngilizce tercümesiyle beraber tıpkıbasım olarak, Edward Granville Browne ve Reynold Alleyne Nicholson iki cilt halinde neşretmişlerdir (1910-1913). Sonrasında Abdü’l-Hüseyn-i Nevayî tarafından neşre hazırlanan kitabın birinci baskısı 1339/1960, ikinci baskısı ise 1362/1983 yılında Tahran’da yayınlanmıştır.

Türkçeye tercüme ederken Abdü’l-Hüseyn-i Nevayî’nin neşrettiği metni esas alan Prof. Dr. Mürsel Öztürk, naşirin kaleme aldığı; mukaddime, yazar ve ailesinin biyografisi, Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî’nin

eserleri, tashihin özellikleri, nüshaların şerhleri, özür ve teşekkür kısımlarını da Türkçeye tercüme etmiştir. Böylece kitabı edinen okur ve araştırmacılar, *Târîh-i Güzîde*'nin tashih özellikleri ve nüsha şerhleri hakkında derli toplu bilgilere de ulaşabileceklerdir. Bahsettiğimiz bu kısımlardan sonra altı bölüm ve bir hatimededen meydana gelen *Târîh-i Güzîde*'nin asıl metninin Türkçe tercümesi ve kitabın sonunda özel isim ve yer adlarını içeren dizin bulunmaktadır. Okur ve araştırmacı, gerektiğinde metnin Farsça aslında rahatlıkla bulabilsin diye neşredilen metnin sayfa sayıları, çeviri metni içerisinde köşeli parantezde yer almaktadır. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, çeviri metninde gerekli gördüğü kısımlarda dipnotlar vererek yer ve kişi adlarını ve tarihi terimleri açıklamaktadır. Metinde geçen Ayetler, Arapça atasözleri, deyimler ve şiirler tırnak içerisinde italik olarak verilmiştir. Eserin dili müellifin alıntı yaptığı kısımlar dışında sade ve akıcıdır. Prof. Dr. Mürsel Öztürk'ün önsözde belirttiği üzere naşir Abdü'l-Hüse-yin-i Nevayî, metinde Kazvin ağzı denilen Tâfî Lehçesi ve İran'ın İslamiyet'i kabul etmeden önce kullandığı Pehlevî diliyle yazılmış şiirleri olduğu gibi vermiş ve hiçbir tercüme ve açıklamada bulunmamıştır. Belki de çevirinin en güç yönünü teşkil eden bu şiirleri de Türkçeye tercüme eden hocamız metni tam ve eksiksiz bir şekilde dilimize aktarmıştır. Türk tarihine kaynaklık eden birçok Farsça eseri Türkçeye tercüme eden değerli bilim insanı Prof. Dr. Mürsel Öztürk böylesine hacimli bir eseri de okur ve araştırmacıların ilgisine sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- CAHEN, Claude, "*Selçuklu Devri Tarih Yazıcılığı*", (Çev. Nejat Kaymaz), Ankara Üniv. D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, VII, 12-13, Ankara 1969.
- DEMİR, Mustafa, "*İslam Ortaçağında İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı*", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 34, Erzurum 2007.
- KEMALOĞLU, Muhammet, "*Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları*", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, C. 2, No.3, Eylül, 2013.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, "*Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları*", Belleten, C. VII, Sayı 27, Temmuz, Ankara 1943.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "*Hamdullah el-Müstevfi*", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, İstanbul 1997.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "*Târîh-i Güzâde*", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 40, İstanbul 2011.

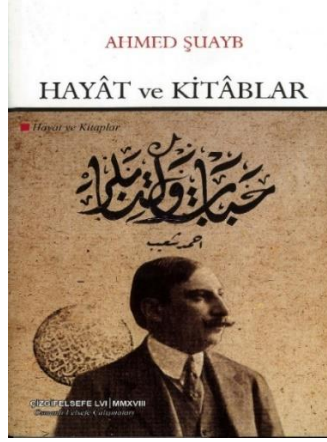
SPULER, Bertold, *Persian Historiography and Geography*, (Çev. İsmail Marcinkowski), Pustaka Nasional Pte Ltd, Singapore 2003.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Edebiyatında Kaynakbilim*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2012.

AHMED ŞUAYB, *HAYÂT VE KİTÂBLAR*
(SAD. VE HAZ. PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY) KONYA 2018

DR. AHMET KARAKUŞ*

İnsan, doğası gereği sıkıntılı zamanlarında arayıő içine girmektedir. Bu arayıő, eski huzurlu gŭnlerine geri dŧnmek için bireyin yaptığı çabalar olarak gŧrŭlebilir. Bu çaba, toplum açısından da dŧőŭnŭlebilir. Osmanlı Devletinin son dŧneminde, toplumda hem sosyolojik anlamda hem dinî bakımdan eskinin devamı olan bir kesimin ve bir taraftan da kurtuluşu Batılılaőmada arayan bir neslin varlığı bilinmektedir.

Erdoğan Erbay'ın sadeleştirip hazırladığı *Hayât ve Kitâblar*'ın yazarı Ahmed Şuayb, Tanzimat'la birlikte teőekkŭl eden Tŭrk dŧőŭncesinin, İkinci Meşrutiyet'ten sonraki pozitivist anlayışın yapılanmasında, ihmal

* DR. AHMET KARAKUŞ, Atatŭrk Őniversitesi, Tŭrke Őđretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATA-TŐMER). Email: ahmet.karakus@ata-uni.edu.tr.

edilmişliğine rağmen, köşe taşlarından birisi konumundadır.” Bu ifadeler Ahmed Şuayb’ın kurtuluşu Batı’da yani pozitivizmde gören Osmanlı olduğunu göstermektedir. Bu ise dönem şartları dikkate alındığında İslâmî duyarlılığın ön planda olduğu bir imparatorlukta ciddi bir çıkış olarak görülmelidir. Erbay’ın sadeleştirerek günümüze kazandırdığı “devrin alışkanlığı çerçevesinde, önce *Servet-i Fünûn Mecmuası*’nda tefrika edildikten sonra, iki defa kitap hâlinde basılan *Hayât ve Kitâblar*, Avrupa pozitivizmini yakından tanımaya çalışan bir düşünürün, özellikle birinci kaynaklardan faydalanarak hazırlamış olduğu bir eserdir.”¹

Erbay’ın hazırlamış olduğu *Hayât ve Kitâblar*’a bakıldığında Ahmed Şuayb’ın; Hippolyte Taine, Gabriel Monod, Ernest Lavisse, Gustave Flaubert, Niebuhr, Ranke ve Mommsen gibi isimleri eserine aldığı görülmektedir. Bu kişilere bakıldığı zaman Taine eleştirmen, Monod, Lavisse, Niebuhr, Ranke ve Mommsen tarihçi, Flaubert ise romancıdır. Bu ise Ahmed Şuayb’ın özellikle tarihçi gözüyle Batıyı göstermek istediği anlamına gelebilir. Bu bakış açısının günümüzde anlaşılması adına Erdoğan Erbay’ın yaptığı sadeleştirme önem arz etmektedir. Ayrıca Erbay’ın bu eseri hazırlaması, ismi önemli fakat az bilinen bir Osmanlı yazarı Ahmed Şuayb’ı ve kitabını günümüz insanının tanınması adına da dikkat çekicidir.

Erbay’ın sadeleştirip hazırladığı *Hayât ve Kitâblar* dört bölüme ayrılabilir. Bu kısımlar; Ahmed Şuayb ve kitabının tanıtıldığı 11 ve 25. sayfalar arası olan birinci bölüm, *Hayât ve Kitâblar*’ın latinize edildiği 29 ve 304. sayfalar arası ikinci bölüm, sadeleştirme yapılan 305 ve 578. sayfalar arası üçüncü bölüm ve 579 ile 582. sayfalar arası verilen ekler kısmı dördüncü bölüm olarak gösterilebilir.

Erdoğan Erbay; “Ahmed Şuayb, *Hayât ve Kitâblar*, 2. Baskı, Matbaa-i Hukûkiyye, İstanbul, 1329/1913, 407 s.” künyesini dikkate alarak bu eseri hazırlamıştır.² Erbay’ın sadeleştirip hazırladığı “Ahmed Şuayb, *Hayât ve Kitâblar*, Erdoğan Erbay (Sad. ve Haz.), Çizgi Kitabevi, Konya 2018.” künyeli eserin tarihi dikkate alındığı zaman bu, yazarın *Hayât ve Kitâblar* ile

¹ Ahmed Şuayb, *Hayât ve Kitâblar*, Erdoğan Erbay (Sad. ve Haz.), Çizgi Kitabevi, Konya 2018, 9.

² Ahmed Şuayb, *Hayât ve Kitâblar*, 9.

³ bk.. Ahmed Şuayb, *Hayât ve Kitâblar*, 4.

bir asırdan fazla bir zaman öncesinin hem Batı hem de Osmanlı toplumunun fotoğrafını sergilediği anlamına gelmektedir. Eserde yer alan şahısların tarihçi ve edebiyatçı olmaları hasebiyle günümüz insanının yüz beş yıl evvelinin hem tarihî hem de edebî dünyasını tanınması demektir. Bu ise sadeleştirilen eseri dikkat çekici hâle getirmektedir.

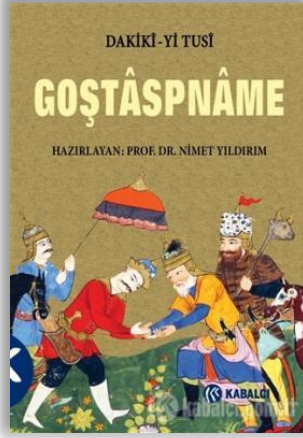
KAYNAKÇA

Ahmed Şuayb. (2018). *Hayât ve Kitâblar* (Sad. ve Haz. Erdoğan Erbay). Konya: Çizgi Kitabevi.

GOŞTÂSPNÂME (PROF. DR. NİMET YILDIRIM)

ARŞ. GÖR. ŞEYDA ARISOY*

Samaniler döneminin ve Fars edebiyatının önde gelen şairlerinden biri, Firdevsi'den önce *Şahname* yazan ikinci şair olan Dakikî-yi **Tusî**'nin İran edebiyatına en büyük hizmeti ve onu asıl üne kavuşturan İran ulusal değerleri ve kültürel mirasını sözlü anlatılardan derleyip toparlayarak gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan *Şahname* yazımında ilk adımı atmış olmasıdır.

Onun *Goştâspname* adıyla bilinen eseri ilk bölümlerini kaleme aldıktan sonra öldürülmesiyle yarım kaldı. Daha sonra Firdevsi, Dakikî'nin sözü edilen eseri *Goştâspname*'yi *Şahname*'sine aldı. *Goştâspname*'de; Goştâsp ve Lohrasp ile diğer İran ulularının Zerdüşť dinine inanmaları ve bu hükümdarlarla ilgili gelişmeler aktarılır.

Turan hükümdarı Ercasp onların bu dine inandıklarını öğrenince Goştâsp'a bir mektup yazarak onun bu inanıştan vazgeçmesini; dediğini yapmazsa bir iki ay içinde gelip ülkesini yerle bir edeceğini, Türklerden ve

---

* ARŞ. GÖR. ŞEYDA ARISOY, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü. Email: seyda.arisoy@atauni.edu.tr.

Çinlilerden oluşan ordularıyla dünyanın altını üstüne getireceğini söyler. Goştâsp da onun isteklerini sert bir dille reddeder. Böylece aralarında uzun ve çetin savaşlar başlar. Sonunda Goştâsp zafere erişir.

Samanî emiri Nûh b. Mansûr'un 365/976 yılında tahta çıktığı günlerde Buhara'da çok ünlü şairler yaşamaktaydı. Bunlar arasında Tuslu Dakikî de bulunuyordu. Ünlü şaire *Şâhnâme*'nin nazmedilmesi görevi de o günlerde verildi. Bazı kaynaklara göre Dakikî bu eserin 20.000 beytini bazılarına göre de bugün Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinde yer alan 1.109 beytini tamamlayabildi.

İran edebiyatında kendisine ilk manzum *Şâhnâme* yazma görevi verilen Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed-i Dakikî şüphesiz IV./X. yüzyılın en büyük şairlerinden biridir. Değişik şiir türlerindeki eserleri, şiirin bütün dallarında göstermiş olduğu yetenek ve etkileyici güç, söz sanatlarını kullanımındaki yetkinliği, sözünün fasihliği ve tarzının akıcılığı, ifade ve beyan gücü, zihinsel dikkat ve kavrayışını açıkça göstermektedir.

Dakikî'nin İran edebiyatına en büyük hizmeti, İran ulusal destanı olan manzum bir *Şâhnâme* yazmaya başlamış olmasıdır. Kendisinden önce yazılmış olan mensur *Şahnâmeler*'den üçüncüsü ve en derli toplusu Ebû Mansûr'un *Şâhnâme*'sinin, döneminde gördüğü rağbet üzerine bu eseri manzum hale getirme görevi Nuh b. Mansûr tarafından ona verildi. Ancak Goştâsp destanı ile Zerdüş'tün ortaya çıkışını içine alan ve kaynaklarda 1.000 beyit olarak belirtilmesine karşın eldeki *Şahnâme* ve *Goştâspnâme* baskılarında 1.000'den fazla beyitlik bir bölümünü tamamladığı sırada kölesi tarafından öldürüldü. Bu çalışmada kullanılan değişik *Goştâspnâme* baskılarında karşılaştırmalı olarak düzenlediğinden Dakikî'nin kaleminden çıkmış ve günümüze gelebilmiş *Goştâspnâme*'nin toplam beyit sayısı 1.109 olarak tespit edilmiştir.

Firdevsî'ye göre; Samanî hükümdarı Nûh b. Mansûr, *Şâhnâme*'yi yazma görevini Dakikî'ye vermişti. Dakikî'nin yaygın görüşe kölesi tarafından öldürüldüğü de herkesçe bilinmektedir. Dakikî'nin ünlü yapıtı *Goştâspnâme*'nin tamamıyla günümüze kadar gelebilmiş olmasını da Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinin içerisine tam metin olarak alınması sağlamıştır. Eğer Firdevsî gibi büyük bir şair onun bu eserini *Şâhnâme*'sine almış olmasaydı, Dakikî'nin bu eserinin durumu farklı olurdu.

Dakikî'nin, *Goştâspnâme*'si Türkiye'de ilk kez Prof. Dr. Nimet Yıldırım'ın çevirisiyle okuyucusuyla buluşmuştur.

KAYNAKÇA

Dakiki-yi Tusî. *Goştâspnâme* (Çev. Prof. Dr. Nimet Yıldırım), Kabalcı Yayınevi İstanbul 2018.

AHMED-İ GAZZALİ, *KUŞLAR HİKAYESİ*
(ÇEV. VE HAZ. PROF. DR. NİMET YILDIRIM), İSTANBUL 2018

ARŞ. GÖR. DENİZ ERÇAVUŞ*

Sufî dünyada “Sultân-i Tarikat: *Tarikat Sultanı*” nitelemesiyle tanınan Ahmed-i Gazzalî V./XI. yüzyıl sonları ile VI./XII. yüzyılın ilk dönemlerinde yaşamış büyük sufî şeylerden biri olarak bilinir, aynı zamanda İslâm kültür dünyasının en büyük övünç kaynakları arasında yer alır. Bu büyük sufî şeyhin varlığında iki büyük sufî akımı Bağdat ve Horasan ekolleri birleşmiştir. O, bir taraftan Bağdat bilim birikiminin, öte yandan da Horasanlıların aşk dünyasının mirasçısıydı. Bu manevi soy kütüğü kişisel yetileriyle birleşince Şeyh Ahmed’in ilahi desteklerin de yardımıyla olgunluk aşamalarını bir bir aşarak yaşadığı çağda “sultan” lakabını almasını sağladı.

* ARŞ. GÖR. DENİZ ERÇAVUŞ, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü. Email: deniz.ercavus@atauni.edu.tr.

“İnsan ruhu” ya da diğer bir ifadeyle “nefs-i natika” karanlıklar ülkesindeki gurbetinde, ten karanlığında sürgünde olduğunun farkına vardığında, göksel aslına döner ve kılavuz melekle görüşür. Kılavuz melek ona söz konusu asıl yurduna dönüşü esnasında yol boyunca karşılaşıcağı zorlukları ve engelleri tek tek anlatır. “Kuş Risaleleri” diye adlandırılan bazı eserler de, gerçekte işte ruhun bu bilgilenmeden sonra karşılaşıcağı engelleri dile getirmek için sembolik dilde kaleme alınmış birtakım kitaplardır.

Sufi dünyada en önemli eserler arasında yer alan bu kitaptan önce İbn Sinâ ve Muhammed-i Gazzalî de kuş risaleleri yazmışlardı. Attâr, hem İbn Sinâ’dan hem de Gazzalî’den etkilenmiş olsa da tarzı İbn Sinâ’dan çok Gazzalî’ye daha yakındır. Dolayısıyla *Mantıku’t-Tayr*’daki hikayenin tasarlanması Gazzalî’nin risalesindeki aynıdır. Bu yüzden Gazzalî’nin *Kuşlar Risalesi* önem kazanmaktadır.

Dâstân-i Morğân: Kuşlar Hikayesi, kuşların Simorğ’a doğru yola çıkıp göklerde uçuşmaları V. ve VI. yüzyıllarda kaleme alınmış tasavvuf metinlerinde ve geleneksel tasavvuf kültüründe oldukça yaygındır. Ancak Ahmed-i Gazzalî’nin risalesi bu hikayenin tamamını aktaran ilk Farsça eserdir. Bu eser Fars Edebiyatı’nın aynı zamanda Fars Tasavvuf Edebiyatı’nın son derece değerli metinlerinden biridir.

İmam Gazzalî’nin İslam düşünce tarihindeki önemli yeri, tasavvuftaki büyüklüğü, küçük kardeşi, diğer önemli bir sufi Ahmed-i Gazzalî’nin yerince öne çıkmasına engel olmuştur. Gerek tasavvufun geçmiş dönemlerde gerek günümüzde Gazzalî denince akla büyük kardeş Ebû Hâmid Muhammed gelir.

Nimet Yıldırım, Fars Edebiyatı’nın, aynı zamanda Fars Tasavvuf Edebiyatı’nın son derece değerli hazinelerinden biri olan bu risaleyi Türkçe’ye aktarıp aynı zamanda Ahmed-i Gazzalî hakkında verdiği aydınlatıcı bilgilerle önemli bir boşluğu doldurmuştur. Yazar giriş bölümünde; genel olarak Ahmed-i Gazzalî’nin hayatı ve öğrenimi, tasavvuftaki yeri hakkında ayrıntılı bilgiler verip eserlerini tanıtmıştır. Ardından varlığı İslam öncesi İran Edebiyatı’na kadar dayanan *Kuş Risaleleri* hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş, Ahmed-i Gazzalî ve “metafizik yolculuklar” konusunda kaleme almış olduğu *Kuşlar Hikayesi*’ni kısaca anlatmış. Son kısımda da Ahmed-i Gazzalî’nin *Kuşlar Hikayesi*’nin tercümesini vermiştir. Yazar Ahmed-i Gazzalî’yi ve onun tasavvuftaki yerini ortaya koyan ve bu önemli

risalenin tercümesini okuyucuya sunduğu bu eseriyle Fars Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı, Tasavvuf Anabilim Dalı ve diğer alanlarda ilgililerine önemli bir hizmette bulunmuştur.

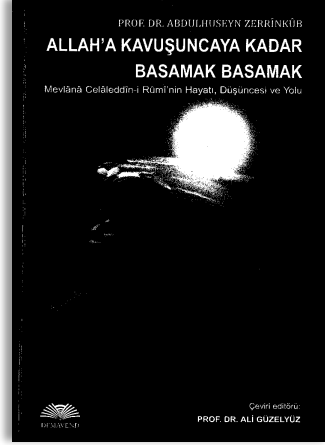
KAYNAKÇA

Ahmed-i Gazzalî. (2018). *Kuşlar Hikayesi* (Çev. ve Haz. Nimet Yıldırım). İstanbul 2018, Pinhan Yayıncılık.

PROF. DR. ADBULHÜSEYİN ZERRÎNKÛB, *ALLAH'A KAVUŞUNCAYA KADAR
BASAMAK BASAMAK*
(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ), İSTANBUL 2018

ARŞ. GÖR. SANİYE SİMLA ÖZÇELİK *

13. yüzyılın önemli şair, âlim ve mutasavvıflarından olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 30 Eylül 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiş 17 Aralık 1273 yılında Konya'da vefat etmiştir. Yaşadığı dönemde geniş kitleleri etkisi altına alan Mevlana'nın ölümünden sonra "Mevlevilik" adıyla öğretilerini sistemleştirmek amacıyla oğlu ve torunu tarafından bir tarikat kurulmuş böylelikle düşünce ve inançları yaşatılmaya çalışılmıştır. Yaşadığımız coğrafya başta olmak üzere Mevlana'nın hayatı, düşüncesi ve felsefesi yüzyıllar boyunca merak ve ilgi konusu olmuş hakkında birçok kitap yazılmıştır.

ARŞ. GÖR. SANİYE SİMLA ÖZÇELİK, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Email: simlasimla06@hotmail.com.

Bu çalışmalardan birisi de edebiyat, tasavvuf ve tarih alanında çalışmalar yapan İranlı bilim adamı Prof. Dr. Adbulhüseyin Zerrînkûb'un Mevlânâ'nın hayatı ve düşüncesi üzerine kaleme almış olduğu *Allah'a Kavuşuncaya Kadar Basamak Basamak* adlı kitabıdır. Kitap bir sunuş ve ardından yer alan *Bahâ Veled* ve *Hudâvendigâr* (Çeviri: Ali Güzelyüz), *Göç mü, kaçış mı?* (Çeviri: Nurcan Altun), *Yaşlı Lala Konya'da* (Çeviri: Fatma Batkitar), *Şems'in Doğuşu* (Çeviri: Fatma Batkitar), *Geri Dönüşü Olmayan Kayboluş* (Çeviri: Yasin Demirkıran), *Çarşıda Raks* (Çeviri: Mustafa Subaşı), *Hüsameddin ve Mesnevi'nin hikâyesi* (Çeviri: Hacer Bal), *Şiirin Ötesine Geçiş, Dünyadan Elini Eteğini Çekme Mertebelerinden Hakk'a Vuslata* (Çeviri: Mustafa Subaşı) *Son Yıllar* (Çeviri: Güller Nuhoğlu) adlı konu başlıklarından oluşmakta ve Mevlana'nın yaşamı kronolojik olarak okuyucuya aktarılmaktadır.

Kitabın sunuş bölümünde de belirtildiği gibi tarihi kaynaklara dayalı bir eser olmasına rağmen Dr. Zerrînkûb, okurun dikkatini çekmek ve sürükleyiciliği sağlamak amacıyla olayları hem bir tarihçi hem de bir edebiyatçı gözüyle ele almış ve öykü - roman türünü tercih etmiştir. Biyografik roman türünde yazılan bu eserde yazar dipnot kullanmak yerine yaralandığı kaynaklara bibliyografya kısmında işaret etmiş okuyucu tarafından daha anlaşılır olması için sadece ihtiyaç duyulan yerlerde özel isim ve terimler dipnot olarak gösterilmiştir. Toplam üç yüz dört sayfadan oluşan eserin sonunda yazarın yararlanmış olduğu kaynaklar alfabetik sırayla verilmiştir.

Özenli bir çalışmanın sonucu olan bu kitap özgünlüğünün korunmasına dikkat edilerek Türkçe'ye çevrilmiş ve Prof. Dr. Ali Güzelyüz'ün editörlüğünde kitapseverlerin beğenisine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Örs, Derya. (2002), "Mevlana ve Kur'an", *Nüsha*, Yıl: II, Sayı: 7, 45-55.
Zerrînkûb, Abdülhüseyin. (2018), *Allah'a Kavuşuncaya kadar basamak basamak* (Çev. Ed: Ali Güzelyüz), İstanbul: Demavend Yayınları.

FARS ŞİİRİNİN DÖNEMLERİ (MEŞRUTİYETTEN SALTANATIN YIKILIŞINA

KADAR)

(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ)

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ *

Çağdaş Fars Şiiri ve Edebiyat eleştirisi alanında nitelikli çalışmalarıyla tanınan İranlı Prof. Dr. Muhammed Rızâ Şefî'î-yi Kedkenî'nin, 1970-1980'li yıllarda Tahran Üniversitesinde öğrencilerine verdiği ders notlarından oluşan bu eser, "TOP: Translation of Persian" projesi kapsamında Türkçeye çevrilmiş ve Demavend yayınları tarafından 2017 yılında yayınlanmıştır. Bu eser, Prof. Dr. Ali Güzelyüz'ün Çeviri Editörlüğünde Arş. Gör. Y. Yeşim Amaç (s. 5-70), Arş. Gör. Serpil Koç Konuksever (s. 71-92), Arş. Gör. Esra Çakar (s. 93-116) ve Prof. Dr. Ali Güzelyüz (s. 117-141) tarafından Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ, İstanbul Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Email: yyesimon-gur@gmail.com

Eserin ön kapağında sağ tarafta yer alan dört kişi, Çağdaş Fars şiirinin en önemli temsilcileridir. Üstteki kişiden itibaren sırasıyla İrec Mîrzâ, Nimâ Yûşic, Furuğ Ferrûhzâd ve Ahmed-i Şâmlû yer alır. Kitabın arka kapağında yazar ve eser hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Kitap, kısa bir girişin ardından üç ana bölüm ve indeksten oluşmaktadır.

Yazar, giriş bölümünde bu eserin Fars şiirinin son dönemleri hakkında sistematik bir metot gösteriyor olmasına dikkat çekmiş ve her dönemin nasıl incelenmesi gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca yazar, konuya geçmeden önce hatırlatmayı gerekli gördüğü Çağdaş Fars şiirinin gelişme nedenlerini şöyle açıklamıştır: “Şimdiki Fars şiirinin gelişmiş yönü, neredeyse Avrupa’ya özgü bir şiir olmasıdır. Siz bu hükmü hatalı bulabilirsiniz; ancak bütün dünyada bu hareket olduğu için ben onu hatalı bulmuyorum. Milletlerin kültürel sınırlarının birbirine yaklaşması nedeniyle, şiir üslupları da birbirine yaklaşmaktadır.”

Eserin birinci bölümü, (Meşrutiyetten Saltanatın Yıkılışına Kadar) 7 alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; 1. Meşrutiyetten Önceki Dönem, 2. Meşrutiyet Dönemi, 3. Rıza Şah Dönemi, 4. Şehriver 1320/Ağustos 1941’den, 28 Mordâd 1332/19 Ağustos 1953 Darbesine Kadar, 5. 1332/1953 Darbesinden 1340/1961’e Kadar, 6. 1340/1961’den 1349/1970’e Kadar (Silahlı Savaşların Yükselişi), 7. 1349/1970’den (Silahlı Kuvvetlerin Yükselişinden) Behmen 1357/Ocak 1979 (Saltanatın Yıkılışına Kadar).

1. Meşrutiyetten Önceki Dönemde, yazar dönemin seçkin simalarını, şiirlerini, tema ve içeriğini ele almaktadır. Dönemin seçkin simalarının önceki dönemleri taklit eden şairler olduğundan yakınan yazar, bu dönemin şiirlerinin taklit edilmiş şiirler olduğunu anlatarak şahit beyitlerle bunları gösterir. Yazara göre, bu dönemin şairleri dünyayı sabit görür ve farklı bakış açısı peşinde değildirler. Bu dönemin şiirinde maşuk, belirsizdir. Bu dönemin insanı dinin etkisinde kalan tutsak birisidir. Tasavvuf alanında da yeni fikirler yoktur. Cümle bilgisi Gazneli ve Selçuklu dönemi şiirinin cümle bilgisiyle aynıdır. Kaçar dönemi Fars şiirinin kelime alanında tek belirgin özelliği, *Desatîr* (içerisinde uydurma kelimeler yer alan eser) eserlerine gösterilen ilgidir. Dönemin sosyal ve kültürel faktörlerinin edebiyata etkisini de inceleyen yazar, görüşlerini şöyle dile getirir: “Bu dönemle ilgili bizim bahsettiğimiz konu, bu hasta ve can çekişen medeniyette en

küçük bir fikir kalmamış olmasıdır. Ülkemizin sosyal ve ekonomik alanındaki durgunluk, edebiyatı da etkilemiştir. Onun sebebi, Kaçar döneminin feodalizmi ya da başka bir şey olarak bilinebilir. Sabit düzen, dünyanın fikir ve düşünce alanlarıyla kendi ilişkilerini kopardığı için ölüdür. Ya da şöyle söyleyeyim: Hiçbir ilişki oluşturmadı ki koparsın. Gerçekte bütün bunlar İslâmî medeniyetin ölü yüzyıllarının tekrarının tekrarıdır.”

2. Meşrutiyet Döneminde, şiir sesini daha çok vatanseverlik veya sosyal eleştiri ile duyurmuştur. Yazar bu dönemin içeriğini önceki dönemle kıyasladığı zaman konuların özgürlük, vatan, kadın, batı ve batı sanatı, sosyal eleştiriler ve lirik eserlerdeki maşuk genellemesi, tasavvuf yoksunluğu olduğunu ve dini etkiden fazlasıyla uzak durulduğundan bahseder. Özgürlük kelimesi batının demokrasi kelimesiyle eşanlamlı olarak bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. İşçi edebiyatı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir konu ise kadın ve kadının eğitim ve öğretimidir. Bu dönemin şiirinin asıl konularından birisidir ve önceki dönemde bu konunun yansması bile bulunmaz. Lirik şiir üzerinde tasavvufun etkisi kaybolur ve maşuk sıradanlaşır. Şiir dili, yavaş yavaş hem gramer bakımından hem de kelime türleri açısından sokak diline yaklaşmıştır. Yazar, batılı medeniyetle aşına olunmasının izlerinin şiirde çok açık görüldüğünden bahsederek, bu dönemde geleneksel düşünceden çıktığına değinir.

3. Rıza Şah Dönemi, Meşrutiyet dönemiyle hemen hemen aynı içeriktedir. Bu dönemde aydınlar baskı ve sansür görmelerine rağmen vatan ve özgürlük konusunu şiirinde işlemeye devam etmiştir. Yazar, bu dönemde resmi edip unvanına sahip olanların gazeteleri işgal ettiklerinden ve tribünlere oynadıklarından yakındır. İşçi edebiyatı, Rıza Şah sistemi tarafından gelişmesi engellenmiştir. Bu dönemde romantizm akımı ortaya çıkmıştır. Şiir dili daha çeşitli ve olgunlaşmıştır.

4. Şehriver 1320/1941’den, 28 Mordâd 1332/19 Ağustos 1953 Darbesine Kadar olan dönemde, Rıza Şah döneminin romantizm akımının etkisi devam etmiş ve daha akıcı ve sade bir özellik kazanmıştır. Bu dönemde şiirde romantik, toplumsal sembolizm ve geleneksel realist işçilik konuları işlenir. Diktatörlük rejiminin yıkılmasıyla sosyal realizm, emperyalizme saldırı, emperyalizm konusu, barışı yüceltme ve savaşa karşı düşmanlık bu dönemin revaçta olduğu mazmunlardır. Komşu ülkelerin ve dünyanın durumundan habersiz olan önceki dönemin şairleri dünya savaşlarıyla uykularından uyanmıştır.

5. 1332/1953 Darbesinden 1340/1961'e Kadar olan dönemde, Romanizm akımı gelişmiş ve bu alanda en güzel şiirler yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemin temaları ölüm ve umutsuzluktur. Bu nedenle afyona, meyhaneye, sarhoşluğa sığınma ve farkında olmaktan ve mücadele etmekten kaçış mazmunları gelişmiştir. Bazı şairler ise, umutsuzlukla mücadele etmişlerdir. Lirik şiirde maşuk, soyut ve hayalî değildir. Maşuk artık aşığıyla kafede oturan ve diğer randevu gününü kararlaştıran bir sevgilidir. Yazar bu yıllarda şiir üzerinde İngiliz yazar Eliot'un çok etkisinin olduğundan bahsederek en belirgin etkilerinin; sosyal kavramlarda derinleşebilme, yüzeysel duygulardan kaçınma, şiirde mitolojik unsurlardan yararlanma, monotonluktan kaçınma ve şiir dilini olabildiğince halkın diline yakın tutmayı öğretme olduğunu söyler.

6. 1340/1961'den 1349/1970'e Kadar (Silahlı Savaşların Yükselişi), artık romantik akımının sesleri şiirde duyulmaz. Bu dönemden itibaren şiire yeni sesler gelmiştir. Tema ve mazmunlar önceki dönemle aynıdır. Geleneksel tasavvuf anlayışıyla ilişkisi olmayan bir irfan türü ortaya çıkmıştır. Şiirde Nimâ ile yöresel ağız kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemin şairleri ümit ve ümitsizlik konularına çözüm arayıcı düşünceye yönelmişlerdir. Şiirde sosyal eleştiri hâkimdir.

7. 1349/1970'den (Silahlı Kuvvetlerin Yükselişinden) Behmen 1357/Ocak 1979'a (Saltanatın Yıkılışına) Kadar olan dönemde, yazara göre şairlerin şiirlerinde ümitsizlik ve boyun eğmekten başka bir şey yoktur. Şiir dili önceki dönemin devamı niteliğindedir. Bu dönemin yeni şiir temaları; silahlı mücadele kahramanlarına övgüler, idam meydanları, hapishaneleri ve işkencelerine övgü, ümitsizlik unsurlarını ezme ve müjde beklemedir.

Eserin İkinci bölümü, Meşrutiyetten Sonra Fars Şiiri, kısa bir giriş ve iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar; Nimâî Serbest Şiir ve Serbest Şiirin Yayılmasıdır. Girişte, yazar şiir hakkında yapılan çoğu tanımlardan bahsetmiş ve kendi şiir tanımını şu şekilde belirtmiştir: "Şiir, ahenkli bir dil içerisinde şekillenmiş tahayyül (imgeleme) ve duygu düğümlemesidir." Yazar şiir tanımlarına değindikten sonra şiiri oluşturan unsurları şu başlıklarla açıklamıştır. Bunlar; duygu, tahayyül (imgeleme), dil, ahenk ve şekil'dir.

Nimâî Serbest Şiir’de, yazar öncelikle son yarım asrın Fars şiirini incelemiştir. Kabul görülen görüş, şiirde yeniliğin Nimâ ve Meşrutiyetle başlamasıdır. Yazar serbest şiirin özelliklerini teknik olarak konuşmayı uygun görerek şu başlıklar altında işlemiştir. 1. Duygusal Açıdan, 2. Tahayyül (İmgeleme) Açısından, 3. Dil Açısından, 4. Ahenk Açısından, 5. Şekil Açısından.

Serbest Şiirin Yayılması kısmında, öncelikle Nimâ’nın şiir üslubundan etkilenen veya daha ılımlı yaklaşan şairlerden bahsedilmiştir. Daha sonra Nimâ tarzı şiirin gelişmesiyle iki farklı akımlar ortaya çıkmıştır.

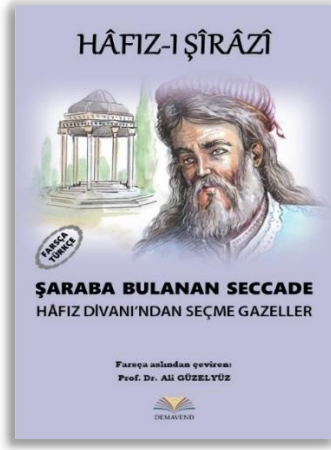
Eserin son bölümü, Son Yüzyılda Fars Şiirinin Grafiği’nde, yazar bir şair veya şiiri incelemek ve değerlendirmek için özel bir grafik çizer ve onun sanatsal yönünü, toplumdaki yerini, kültürel dayanağını ve duygusal derinliğini bu grafik üzerinden değerlendirilmesinin önemini açıklar. Yazar bu grafikte, hem edebi dönemler hem de şairlerin her biri hakkında hüküm yürütmenin mümkün olduğunu savunur.

Sonuç olarak, bu eser hem alanında tanınmış bir yazar tarafından yazılması hem de Türkiye’de bu konuda bilgi ihtiyacını karşılaması bakımından kıymetlidir. Ayrıca yazarın konularını işlerken örnek gösterdiği şiirler, bu kitapta Farsçalarıyla birlikte yer alması bakımından önemlidir. Eserin dili sade ve anlaşılır; içeriği ise eleştirel tarzdadır. Eser, Fars şiiriyle ilgilenenlere ders anlatır diliyle bilgilerini sunmaktadır.

ŞARABA BULANAN SECCADE (HÂFİZ DİVAN'INDAN SEÇME GAZELLER)
(ÇEV. PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ)

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ *

Osmanlı döneminden günümüze kadar Türk coğrafyasında en çok istinsah edilen, şerhler yazılan ve okunan eserlerden biri olan *Hâfız Dîvânı*'nı, Prof. Dr. Ali Güzelyüz'ün seçtiği 50 gazelin Türkçe tercümesiyle şiir sevelere yeniden sunulmuştur.

Hâfız-i Şîrâzî, 14. Yüzyılda yaşamış Fars edebiyatının en ünlü şairlerinden birisidir. Asıl adı, Şemseddîn Muhammed olan Hâfız, yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ve kültürel durumlarını şiirlerinde yansıtmakta ve insanoglunun umut, korku, istek ve düşüncelerini özel bir felsefe ve zihniyet açısından değil, kendi dönemiyle sınırlı olan zaman, mekân, ortam ve tek boyutlu kültür açısından açıklamaktadır.

ARŞ. GÖR. Y. YEŞİM AMAÇ, İstanbul Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Email: yyesimon-gur@gmail.com.

Eserin ön kapağında Hâfız'ın ve Şîrâz'da bulunan türbesinin resmine yer verilmiştir. Arka kapağında ise, *Hâfız Dîvân'*ın meşhur ilk gazelinin Türkçe tercümesi okuyucuya sunulmuştur. Eser, Demavend yayınları tarafından Ekim 2016 yılında 141 sayfa olarak yayınlanmıştır. Eserde, bir Sunuş ve şiir dilinde Türkçeye tercüme edilmiş 50 seçme gazele yer verilmiştir. Gazellerin Türkçe tercümelerinin yanında Farsça asılları da verilerek, okuyucuya iki dille okuma ve karşılaştırma imkânı sağlanmıştır. Gereкли görülen açıklama ve dipnotlar, okuyucunun dikkatini dağıtmaması açısından özel bir bölüm olarak kitabın sonunda yer verilmiştir. Çevirmen, gazellerin asıllarında başlık bulunmamasına rağmen ilk beyitteki bazı ibareleri başlık olarak kullanmıştır. Kitabın ismi olan "*Şaraba Bulanana Seccade*" çevirmen tarafından ilk gazelin 4. Beyitindeki ibarelerden ortaya çıkartılmıştır:

"Şaraba bula seccadeyi, muğların piri söylese eğer,

Manevi yolcu, menzillerin yol yordamından değildir bihaber."

Günümüzde yapılan bazı tercüme eserlerinin, alanında yetersiz kişiler tarafından yapılması nedeniyle çoğu değerli eserler aslını yansıtamamaktadır. Fars edebiyatının en kıymetli eserlerinden biri olan *Hâfız Dîvân'ını*, Fars Dili ve Edebiyatı alanında yaptığı çalışmalardan dolayı kendisine uluslararası ödül, madalya ve plaket verilen Prof. Dr. Ali Güzelyüz'ün Türkçeye tercüme etmesi açısından önem arz etmektedir.